

İsmâil b. Muhammed
el-Aclûnî

2

KEŞFÜ'L
HAFÂ

كشف الحفأ من الألف

beka

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

Kitabın Adı & Yazarı
**KEŞFÜ'L-HAFÂ
ACLÛNÎ**

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

Çeviren
Dr. Mustafa GENÇ

İç & Kapak Tasarım
Harun HARRANÎ

Kapak Tasarım
İnkreativ Arts

Matbaa
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

REBÎ-ÜL EVVEL - 1441

ARALIK - 2019

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 16173

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

2

AÇIKLAYICI NOTLARLA ÇEVİREN

DR. MUSTAFA GENÇ

۷۳۵- إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِقَطْعِ الرِّزْقِ.

735- Kuşkusuz Allah rızıkı keserek azap etmez.

Benzer manada Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr* isimli eserinde Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettiği hadis şöyledir: **“Şüphesiz ma'siyet rızıkı azaltmadığı gibi, iyilik de onu artırmaz. Duayı terk etmek ise ma'siyettir.”**¹

Öte yandan Askerî'nin **zayıf bir isnadla** İbn Mes'ûd'dan merfu olarak aktardığı hadisin lafzı da şöyledir: **“Hiç kimse diğerinden (Allah'ın takdir ettiğinden) daha fazlasını elde edemez. Zira Allah nasip² ve eceli takdir etmiş; maişet ve ameli ayırmıştır. Rızık da taksim edilmiştir ve insanoğlu, hangi yolu izlerse izlesin rızıkı ona gelecektir. Dolayısıyla bir müttakînin takvası, rızıkını artırmayacağı gibi bir fâcirin (günahkârın) fücûru da onu azaltmaz. Kişinin rızıkıyla arasında bir perde vardır, rızık da onun peşine düşmüş durumdadır.”**

Ebû Ali Abdurrahmân b. Muhammed en-Neysâbü'rî de bu hadisi *Fevâid*'inde yine İbn Mes'ûd'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kul,**

1 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 21, h.nr: 708. İbn Adiy, hadisin bu isnadla bâtıl olduğunu ifade etmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 494-495. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 330, h.nr: 181) -Çeviren-

2 *Keşfü'l-hafâ*'da bu kelime “yorgunluk, bitkinlik” anlamına gelen ve metnin bağlamına pek de uygun düşmeyen “النَّصَب/nasab” şeklinde geçmektedir. Aclûnî'nin aslî kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde ise bu kelime “النَّصِيب/nasip” tarzında yer almaktadır (bk. *el-Makâsîd*, II, 16, h.nr: 239). Bu durumda ilgili lafız, *Keşfü'l-hafâ*'nın en azından matbu nüshasına hatalı aktarılmış gözükmektedir. Ancak *Makâsîd* dışındaki kaynaklarda bu hadisin benzer manadaki rivayetlerinde söz konusu lafız, tamamen farklı manada “المُصِيبَة/musibet” olarak kayıtlıdır. *Vallahu a'lem*. (Bk. İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Kanâa ve't-teaffüf*, thk. M. Abdülkadir Atâ, Beyrut 1993, I, 55, h.nr: 118; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 116. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IX, 134, h.nr: 4131) -Çeviren-

hangi yolu izlerse izlesin rızkı ona gelecektir. Dolayısıyla bir müttakînin takvası, rızkı artırmayacağı gibi bir fâcirin (günahkârın) fücûru da onu azaltacak değildir. Kulun rızkıyla arasında bir perde vardır; rızık da onun peşine düşmüş aramaktadır.”³

(Ayrıca İsmail b. Ali b. el-Hakem) dedi ki: Ebu'l-Atâhiye bana şu şiiri okudu:

“Yaratılmışların rızkı onlara toplanıp getirilmiştir,

Celîl olan Allah'ın takdir ettiği ölçülerdir bunlar.

Dolayısıyla ne mal sahibi, o rızkını akılla elde etmiştir

Ne de akıllar malla taksim edilir.

Bu mal öylesi aşağılık adamlara rızık olur ki

(Rızık için) tercih edilmişlerdir ve sel gibi (servet) akar onlara

Tıpkı bir zaman kıraç toprağın sulanıp da (buna karşılık)

Verimli toprakların sel misali sulardan mahrum kalması gibi...”

Bu hadisin aslı İbn Ebi'd-Dünyâ'nın eserinde merfu olarak şu lafızla yer almaktadır: **“Şüphesiz kulun eceli onun peşine düştüğü gibi rızkı da onun peşini bırakmaz.”⁴**

Bu bağlama uygun düşen hikâyelerden biri de şudur: Kisrâ, bir zaman devletin yönetim kademesinde yer alan birine öfkelenir. Bunun üzerine ona ayrılan ödeneğin/maaşın kesilmesi yönünde bir ferman vermesi teklif edilir. Fakat o şöyle der: “Rütbesi düşürülsün fakat ilişkisi tamamen kesilmesin. Çünkü hükümdarlar, gözden düşürmek suretiyle terbiye ederler; (birtakım haklardan) yoksun bırakarak cezalandırmazlar!”

Öte yandan Allah Teâlâ'nın **“O, rızık verenlerin en hayırlısıdır”⁵** âyeti hakkında Fudayl'dan nakledilen şu rivayet de bu çerçevede zikredilmeli-

3 Bu rivayeti İsmail b. Ali b. el-Hakem, Ebu'l-Atâhiye'den aktarmaktadır. Ancak Zehebî, bu rivayetin bilinmediğini ve söz konusu haberin de uydurma olduğunu belirtmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 239, ravi nr: 918; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 420, ravi nr: 1313) -Çeviren-

4 705 numaralı rivayete bakınız.

5 Sebe 34/39.

dir. Fudayl şöyle der: “Yaratılan varlık (başkasının) rızıklanmasına sebep-
tir. Ancak ona kızdığı zaman rızıkına engel olmaya kalkışır. Oysa Allah
Teâlâ, (kuluna) kızmış olsa da hiçbir zaman onun rızıkını kesmez.”

Bir uyarı: Burada değişik rivayetleriyle zikredilen bu hadis, ileride de
geleceği üzere “zinanın fakirliğe yol açacağı” yönündeki hadisle⁶ çelişe-
bildiği gibi Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, İbn Menî',
Taberânî ve diğerlerinin Sevbân kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri şu
hadisle de çelişebilir: **“Muhakkak ki kişi, işlediği bir günahtan dolayı rı-
zıktan mahrum kalır.”**⁷ Bu hadisin Askerî tarafından İbn Abbas'tan merfu
olarak nakledilen bir lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz kaderi ancak dua geri
çevirir; ömrü de ancak iyilik uzatır. Kul da işlediği bir günahtan dolayı
rıztan mahrum kalır.”** (Bu sözün) ardından Rasûlullah sallallahu aleyhi
ve sellem şu âyeti okumuştur: **“Ayrıca biz o müşrikleri, tıpkı bahçe sahip-
lerini sınıdığımız gibi sinayacağız. O bahçe sahipleri, (fakir-fukaraya
hakkını vermemek için) sabahın ilk ışıklarıyla birlikte bahçelerindeki
ürünleri devşirecekleri hususunda söz birliği etmişler, ‘İnşâallah (Allah
izin verirse)’ demeye gerek görmemişlerdi.”**⁸

Bu çerçevedeki bir diğer rivayet de İbn Mes'ûd'dan merfu olarak nak-
ledilen şu hadistir: **“Şüphesiz kişi, işlediği bir günahtan dolayı, kendisi
için hazırlanmış olan bir kısım rızıktan mahrum kalır. Yine işlemiş ol-
duğu bir günah sebebiyle daha önce öğrenmiş olduğu ilmî bir meseleyi
unutuverir. Keza işlediği bir günah, gece namazına kalkmasına engel
olur.”** Bunun başka bir lafzı da **“Masiyetlerden sakının. Çünkü kul, işle-
diği bir günah sebebiyle...”** şeklinde başlamakta ve devamı zikredilmek-
tedir.

(Çelişkili olabilecek) bir başka rivayet de Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de
Osman'dan merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“Şüphesiz günün başlan-
gıcındaki uyku, rızık(n bir kısmını)⁹ engeller.”**¹⁰ Bu hususta *Tabakâtü'l-
İsfahâniyyîn*'de Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen bir rivayet de

6 Bk. 1427 ve 1432 no'lu rivayetler. (Çeviren)

7 Bu hadis daha önce 700 no'lu rivayet olarak geçmişti.

8 Kalem 68/17-18.

9 Bu kayıt, *Keşfü'l-hafâ*'da geçmemekte, ancak kaynak gösterdiği Ebû Nuaym'ın
Hilye'sinde (bk. IX, 251) yer almaktadır. (Çeviren)

10 Bu hadis ileride 1588 numaralı rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

şöyledir: **“Yalan rızkı eksildir.”** Keza Deylemî’nin *Müsned*’inde Enes’ten merfu olarak nakledilen **“Kul, ebeveynine dua etmeyi bırakırsa, o çocuğun dünyadaki rızkı kesilir”** hadisi de böyledir.

Öte yandan: **“Ey kavmim! Haydi, artık Rabbinizden bağışlanma dileyin, O’na tevbe edip yönelin; O da size gökten bereket kaynağı yağmurlar yağdırsın, gücünüze güç katsın...”**¹¹ **“Onlara şöyle dedim: Gelin, artık Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü O çok bağışlayıcıdır. Yine onlara şöyle dedim: (Evet, Allah’a ortak koşmaktan vazgeçip O’ndan bağışlanma dileyin ki) O da size gökten bolluk ve bereket kaynağı yağmurlar yağdırsın. Malınızı mülkünüzü, çoluk-çocuğunuzu artırsın. Size daha nice bağlar-bahçeler, ekinlerinizi sulamak için dereler, çaylar lütfetsin”**¹² gibi âyetler de bu hususa işaret etmektedir.

Yine bu çerçevedeki rivayetlerden biri de şudur: Vüheyb b. el-Verd, kendisine “Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarını çiğneyip günah işleyen biri ibadetin hazzına varabilir mi?” diye soru soran birine şu cevabı verir: “Hayır! Hatta günah işlemeye yeltenen de bu hazzı alamaz!”

Sehâvî *Makâsıd*’da şunları söylemektedir:¹³ Meşhur olduğu hâlde benim (merfu bir hadis olarak) tespit edemediğim, ancak manası sahih olan rivayetlerden biri de şöyledir: **“Günahlar nimetleri yok eder.”** Nitekim Beyhakî, isnadıyla naklettiği bir rivayette Ebu’l-Hasen el-Kindî el-Kâdî’nin şu beytini zikreder:¹⁴

“Eğer bir nimet içindeysen, ona özen göster!

Zira günahlar nimetleri yok eder!”¹⁵

Öte yandan şu rivayet de bu aktardıklarımızı destekler niteliktedir: Âişe *radiyallahu anhâ*’nın rivayetine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün yanına girer ve yere atılmış bir ekmek parçası görür. Ekmek parçasını alıp sildikten sonra da şöyle buyurur: **“Ey Âişe! Allah’ın nimetleriyle iyi komşu ol! Zira bu nimetlerin, bir hane halkından bir defa**

11 Hûd 11/52.

12 Nûh 71/10-12.

13 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 24-25.

14 Beyhakî, *Şuabu’l-İman*, VI, 308, h.nr: 4238. (Çeviren)

15 Bu rivayet ve beyitler ileride 2318 no’lu rivayet olarak ele alınacaktır.

uzaklaştıktan sonra tekrar onlara geri dönmesi pek görülmüş bir şey değildir.” Bu rivayet, Enes, Âişe *radıyallahu anhâ* ve daha başkalarının hadisi olarak da nakledilmiş olup daha önce **“Ekmeğe değer verin”** hadisinde geçmişti.¹⁶

Daha sonra (Sehâvî) şöyle devam eder: Ben bir kısım cevaplarımda bu hadis ile ilgili olarak ayrıntılı bir değerlendirme yaptım ve bu hadis ile (çelişkili gibi görünen) diğer hadisin (sıhhat dereceleri bakımından) eşdeğer olduklarını varsayarak aralarını uzlaştırdım.¹⁷

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hocalarımızın hocası Necmüddîn el-Gazzî de başkasının görüşüne tabi olarak şunları söylemektedir: “Buradaki zahirî çelişkiye şöyle bir cevap verilebilir: Allah’ın, kul için takdir ettiği ecel yahut rızık veya bela gibi hususlar bazen kesin kararı verilmiş (*mübrem*) olduğundan dolayı, dua ve ibadet bunlara etki etmezken; bazen de başka bir niteliğe bağlı olup daha önce kaderde de mevcuttur. Dolayısıyla zikredilen (dua ve ibadetler) bunlara etki eder ve bunun böyle olacağı da bizatihi kaderde kayıtlıdır. Sonuç olarak -ümmü’l-Kitab diye ifade edilen ve Allah’ın ilmiyle yakından bağlantısı bulunan- *mübrem* nitelikteki hususlarda silip kaldırma (*mahv*) ve olduğu hâliyle bırakma (*isbât*) söz konusu değildir. Buradaki *silip kaldırma* ve *olduğu hâliyle bırakma* olgusu sadece -muallak kaderin yazılı olduğu- levh-i mahfuz’da geçerlidir. Nitekim Allah Teâlâ’nın şu âyetinde de buna işaret edilmektedir: **‘Allah dilediğini silip kaldırır, (dilediğini de) olduğu hâliyle bırakır. Bütün kitapların anası (ümmü’l-Kitâb) O’nun yanındadır.**’¹⁸ Ayrıca dedem Râdiyyüddîn el-Gazzî de *ed-Dürerü’l-levâmî* isimli eserindeki¹⁹ şu sözüyle bu noktaya dikkat çekmektedir:

16 Bk. 508 no’lu rivayet.

17 Sehâvî’nin bu cümlesi *Keşfü’l-hafâ*’da biraz farklı bir lafızla nakledilmiştir. Biz de çeviriyi Sehâvî’nin kendi kitabındaki cümlesini (bk. *Makâsıd*, II, 26) esas alarak yaptık. (Çeviren)

18 Ra’d 13/39.

19 Şâfiî ulemasından Ebu’l-Fadl Râdiyyüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Âmirî el-Gazzî’nin (ö. 935/1529) fıkıh usûlüne dair yazdığı *ed-Dürerü’l-levâmî nazmu Cem’i’l-Cevâmî* isimli eseri kastedilmektedir. (Bilgi için bk. Ziriklî, A’lâm, VII, 56) -Çeviren-

‘Kitap nassındaki mahv ve isbât,

Ümmü’l-Kitap değil, levh-i mahfuz için geçerlidir.’

Böylece söz konusu problem, Kitap ve sünnetin de gereği olan Ehl-i Sünnet’in yaklaşımına göre ortadan kalkmış olmaktadır. Bu yaklaşım da şudur: Ecel ve rızık taksim edilmiştir ve her şey bir kaza ve kadere göredir.”²⁰

۷۳۶- إِنْ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ.

736- Şüphesiz Allah, çirkin söz ve davranışları sevmediği gibi, çirkin ve yakışıksız tutumlara özentiyi de sevmez.

Ebû Dâvûd’un **hasen bir isnadla** rivayet ettiği bir hadistir. Ahmed b. Hanbel de bunu Üsâme b. Zeyd’den şu lafızla rivayet etmektedir: “**Şüphesiz Allah, söz ve hareketlerinde çirkin davranan ve çirkinliğe özenen kimseye buğz eder.**”²¹

۷۳۷- إِنْ اللَّهُ لَا يَقْبَلُ دَعَاءَ حَيِّبٍ عَلَى حَيِّبِهِ.

737- Kuşkusuz Allah, bir sevenin, sevdiğine ettiği bedduayı kabul etmez.

Şemsüddîn er-Remlî, Nevevî’nin *el-Minhâc* isimli eserine yazdığı şerhinde bu hadis için “**zayıftır**” demiştir.²²

۷۳۸- إِنْ اللَّهُ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَامِكُمْ وَلَا إِلَى صُورِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ.

738- Şüphesiz Allah, sizin bedenlerinize ve sûretlerinize değil, kalplerinize bakar.

20 Gazzî, *İtkân*, I, 143-144, h.nr: 368.

21 Müslim, Selâm 11; Ebû Dâvûd, Libâs 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 64, h.nr: 6514 (Abdullah b. Amr kanalıyla gelen rivayet); İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 579, h.nr: 5176.

22 Şemsüddîn er-Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*, Beyrut 1984, VII, 245. Bu hadis ve benzer manada bir diğer hadis ileride 1298 no’lu rivayette daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. (Çeviren)

Bu hadisi Müslim, *Sahîh*'inde, İbn Mâce de *Sünen*'inde Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir.²³

۷۳۹- إِنْ أَلَّاهُ لَا يَهْتِكُ عَبْدَهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ.

739- Şüphesiz Allah, kulunun işlediği ilk hata ve kusurda, onun üzerindeki örtüyü yırtmaz.

Bu hadisi Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*'te **isnadsız bir şekilde** Enes kanalıyla merfu olarak ve şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şüphesiz Allah, içinde tahlîl tanesi kadar hayır bulunan bir kulunun üzerindeki (hata ve kusurları kapatan) örtüyü yırtmaz.”**²⁴ Bir lafızda da **“zerre miktarı hayır bulunan”** denilmektedir. Kulun ayıp ve kusurlarının örtülmesine dair pek çok hadis vardır. Bunlardan biri de şöyledir: **“Ben bu günah ve kusurunu dünyada senin için örtmüştüm, bugün de (kıyamet günü) senin için bağışlıyorum.”**²⁵

Yine Deylemî benzer bir rivayeti Enes'ten merfu olarak nakletmektedir: Allah *azze ve celle* şöyle buyurur: **“Ben, kulumun (hata ve kusurlarını) örttükten sonra onu rezil rüsva etmeyecek kadar yüce bir af sahibiyim.”**²⁶

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²⁷ **Başlıktaki hadis bu lafızla bilinmemektedir.** Bununla benzer manada bir rivayet ise İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Râfi'den naklettiği şu hadistir:²⁸ Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e “Mü'minin günah ve kusurlarını örten kaç örtü vardır?” diye soruldu. O da şöyle buyurdu: **“Bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Ancak mü'min, bir günah işlemesi hâlinde bu örtülerden birini yırtmış olur. Eğer tevbe ederse, o örtü ona, yanındaki dokuz örtüyle**

23 Müslim, Birr 34; İbn Mâce, Zühd 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 227, h.nr: 7827.

24 Deylemî, *Firdevs*, I, 166, h.nr: 617. Zehebî, er-Rabî' b. Bedr isimli zayıf ve *metrûk* gibi olumsuz vasıflarla tenkit edilmiş bir ravinin rivayeti olarak bu hadisi zikretmektedir. (Bk. *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 39, ravi nr: 2730) -Çeviren-

25 Bu rivayet ileride 3143 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

26 Deylemî, *Firdevs*, V, 228, h.nr: 8034.

27 Gazzî, *İtkân*, I, 144, h.nr: 369.

28 İbn Ebi'd-Dünyâ, *et-Tevbe*, thk. M. es-Seyyid İbrahim, Mısır, ts., s. 80, h.nr: 77.

birlikte geri döner. Şayet tevbe etmezse o örtülerden birini yırtmış olur. Nihayet üzerinde bu örtülerden hiçbir şey kalmayınca da Allah Teâlâ, meleklerinden dilediğine ‘İnsanlar ayıplarlar, ancak ayıbı örtmezler. Onun için siz bunu kanatlarınızın altına alın’ buyurur. O melekler de derhal bu emri yerine getirirler. Eğer o kul, tevbe edecek olursa o (yır-tılan) örtülerin tamamı ona geri döner. Şayet tevbe etmezse melekler ona şaşırıp hayret ederler. Bunun üzerine Allah Teâlâ da ‘Artık teslim edin onu!’ buyurur. Onlar da hiçbir ayıp ve kusuru örtülmemiş vaziyette onu teslim ederler.”

٧٤٠- إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا.

740- Şüphesiz Allah, her yüzyılın başında bu ümmete dinini yenileyecek birini gönderir.

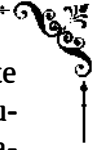
Bu hadisi Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre kanalıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet etmektedir. Taberânî de bunu *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** yine Ebû Hureyre’den rivayet etmiştir. Ayrıca Hâkim bu hadise İbn Vehb kanalıyla gelen bir rivayet olarak yer vermiş ve hadisi **sahih saymıştır**. İmamlar da bu hadisi esas almışlardır.²⁹ Nitekim Beyhakî, *el-Medhal* isimli eserinde İmam Ahmed b. Hanbel’e kadar uzanan isnadıyla onun şöyle dediğini nakleder:³⁰ “İlk yüzyılda Ömer b. Abdülazîz, ikincisinde de Şâfiî vardı.” Başkaları da şunu ilave etmişlerdir: Üçüncü yüzyılın müceddidi Ebu’l-Abbâs b. Süreyc’tir. Bu yüzyılın müceddidinin Ebu’l-Hasen el-Eş’arî olduğu da söylenmektedir. Dördüncüsünde Ebu’t-Tayyib Sehl es-Su‘lûkî ve Ebû Hâmid el-İsferâyînî -yahut Bâkıllânî-; beşinci asırda Huccetü’l-İslâm Muhammed el-Gazzâlî; altıncıda Fahreddîn er-Râzî yahut Hafız Abdülganî; yedinci yüzyılda İbn Dakîk el-İd; sekizinci yüzyılda ise Bulkînî yahut Zeynüddîn el-İrâkî yer almaktadır.

Sehâvî de *Makâsıd*’da şöyle demiştir:³¹ “Dokuzuncu asırda da zannımızca Mehdi yahut Mesih *aleyhisselâm* olacaktır. Zira kıyamet yaklaşmış

29 Ebû Dâvûd, Melâhim 1; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 323, h.nr: 6527; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 567, h.nr: 8592.

30 Beyhakî, *Ma’rife*, I, 208, h.nr: 424. Bu rivayeti Beyhakî’nin *el-Medhal*’inde tespit edemedik. (Çeviren)

31 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 31, h.nr: 241.

ve işler karışmıştır. İbn Kesîr ise şunu söyler:³² Her topluluk bu hadiste kastedilenin kendi imamı olduğunu iddia etmiştir. Oysa -Allah en doğru-sunu bilir ama- görüldüğü kadarıyla hadisteki ifade, müfessir, fakih, nahivci, dilci ve benzeri her grup ve ulema sınıfından ilim ehlinin tamamını kapsar.”

Nitekim Suyûtî de *et-Tenbie fîmen yeb'asühüllahu alâ ra'si'l-mie* adlı kitabını, *Tuhfetü'l-mühtedîn bi esmâi'l-müceddidîn* isimli manzum bir risalesiyle sona erdirmektedir. Suyûtî risalesinde şöyle söyler:

“İlk yüzyılda Ömer var;

İcmâ ile sabit adil halife.

İkincisinde Şâfiî;

Yüce ilimleri hâiz olduğu için.

İbn Süreyc de imamların üçüncüsüdür;

Eş'arî'yi de sayan var, onu kendine imam olarak benimseyenlerden.

Bâkılânî de dördüncüsü yahut Sehl veya

İsferâyînî; bir ihtilaf nakledildi bu konuda.

Beşincisi ise ilimde otorite Gazzâlî,

Bu asırda onun (müceddid) sayılmasına dair hiçbir tartışma yok.

Altıncısı Fahreddîn er-Râzî'dir.

Râfiî de onun gibi ve ona denktir.

Yedincisi yüce mertebelere erişmiş,

İttifakla İbn Dakîk el-İd.

Sekizincide büyük otorite el-Bulkînî,

Yahut Hafız Zeynüddîn (el-İrâkî).

Ve işte asırların dokuzuncusu geldi çatı,

el-Hâdî olan Allah vaadinden geri dönmez elbet.

Bu asırda da ben müceddid olayım istedim.

32 İbn Kesîr, *en-Nihâye fî'l-fiten ve'l-melâhim*, thk. M. A. Abdülazîz, Beyrut 1988, I, 39. (Çeviren)

Zira Allah'ın fazl-ı keremi inkâr edilemez.

Gelecekteki son yüzyılda ise,

Mucizelerle donanmış, İsa Nebiyullah

Bu ümmetin dinini yenileyecek

Bazımız da namazda ona imamlık edecek.

Bizim şeriatımızı takrir edip ona göre hükmedecek,

Zira gökte ona öğretiliyor!

Ondan sonra da hiçbir müceddid kalmayacak

Kur'ân da başladığı gibi ortadan kaldırılacak.

Artacak kötülükler ve haksızlıklar,

Kur'ân'ın kaldırılmasından kıyamet kopuncaya kadar.”

٧٤١- إِنَّ اللَّهَ يَنْتَجِي أَنْ يَنْزِعَ الْبَرَّ مِنْ أَهْلِهِ.

741- Şüphesiz Allah, sırrı, ona layık olan kimselerden çekip almaktan hayâ eder.

Halkın dilinde dolaşan sözlerden biri olup hadis değildir.

٧٤٢- إِنَّ اللَّهَ يَنْتَجِي أَنْ يُعَذِّبَ شَيْئَةً شَابَتْ فِي الْإِسْلَامِ.

742- Şüphesiz Allah, İslâm yolunda ağaran bir saç/sakal sahibine azap etmekten hayâ eder.³³

Gazzâlî bunu *ed-Dürretü'l-fâhire* isimli eserinde bu lafızla zikretmektedir. Suyûtî de *el-Câmiu'l-kebîr*'de **zayıf bir isnadla** İbnü'n-Neccâr'dan aktardığı hadisın iki farklı lafzına yer vermektedir. İlki: **“Kuşkusuz Allah, İslâm yolunda saçları ağarmış erkek ve kadın kullarına azap etmekten hayâ eder.”**³⁴ İkincisi: **“Şüphesiz Allah, sünnete hürmet eden istikameti**

33 İslâm yolunda saç sakalı ağartmanın faziletine dair rivayetler ileride 2507 ve 3054 no'lu hadisler olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

34 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 153, h.nr: 2764. Heysemî, bu rivayetin isnadında Nuh b. Zekvân ve daha başka zayıf ravilerin bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî bunu *Mevzûât*'ında zikretmekte; Elbânî de çok zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 159, h.nr: 8777; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 178; Elbânî,

düzgün bir aksaçlının kendisinden bir şey dilemesi hâlinde ona dilediğini vermemekten hayâ eder.”

Yine Gazzâlî, *ed-Dürretü'l-fâhire*'de bu hadisle ilgili bir hikâye de anlatır ve şunu söyler: Rivayet olunduğuna göre, Yahyâ b. Eksem el-Kâdî, (vefatından sonra) rüyada görülür ve kendisine “Allah sana ne yaptı?” diye sorulur. O da şöyle cevap verir: Allah beni iki yüce elinin arasında durdurdu, ardından da “Ey kötü ihtiyar! Şöyle şöyle yaptın, şunları şunları işledin!” buyurdu. Ben de “Rabbim! Senden bana nakledilen husus böyle değildi!” dedim. Allah “Benden sana nakledilen neymiş ey Yahya!” buyurdu. Ben de “Ma'mer'in bana Zührî'den; onun Urve'den; onun da Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla Peygamberin *sallallahu aleyhi ve sellem*'den; onun da Ceb-rail *aleyhisselâm* yoluyla -ey celâl ve ikrâm sahibi olan- senden naklettiklerine göre sen ‘Ben İslâm yolunda saçları ağarmış birine azap etmekten hayâ ederim!’ buyurmuşsun” dedim. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu: “Ey Yahyâ! Doğru söylüyorsun, Zührî de doğru söylemiş, Ma'mer de doğru söylemiş, Urve de doğru demiş, Âişe de doğru söylüyor, Peygamberim de doğru söylemiş, Ceb-rail de aynı şekilde doğru söylüyor! Hadi git, artık seni bağışladım!”

٧٤٣- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمُورِ، وَيُبْغِضُ سَفَافَهَا.

743- Şüphesiz Allah, işlerin yüce ve değerli olanını sever, düşük ve değersiz olanına da buğzeder.

Hâkim'in Sehl b. Sa'd'dan rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Nuaym, Taberânî ve İbn Mâce de Sehl'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Şüphesiz Allah kerîmdir, keremi sever. Ahlâkın yüce olanını sever, düşük olanından hoşnut olmaz.”**³⁵

Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife, XII, 804, h.nr: 5883). -Çeviren-

35 Hâkim, *Müstedrek*, I, 111-112, h.nr: 151-153; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 181, h.nr: 5928; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 255. Hâkim, bu rivayetin isnadının *sahih* olduğunu ifade etmekte; Heysemî de Taberânî'nin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 188, h.nr: 13687. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, III, 366, h.nr: 1378) -Çeviren-

Yine İbn Mâce'nin Talha'dan; Ebû Nuaym'ın da İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri versiyonun lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz Allah cömerttir, cömertliği sever. Ayrıca ahlâkın yüce olanını sever, düşük olanından hoşnut olmaz.”**³⁶

Taberânî'nin Hüseyin b. Ali kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz Allah, işlerin yüce ve üstün olanını sever, düşük olanından hoşnut olmaz.”**³⁷

٧٤٤- إِنْ اللَّهُ يَتَغَضُّ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ.

744- Kuşkusuz Allah, ısrarla isteyip dilenen kimseye buğzeder.

Bu hadisi Ebû Nuaym, onun tarikiyle de Deylemî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ayrıca Deylemî bunu İbn Abbâs kanalıyla da merfu olarak rivayet etmektedir.³⁸ Bu konuda Enes, İbn Ömer ve Ebû Ümâme'den gelen hadisler de bulunmaktadır.³⁹ Keza merfu bir rivayette şu lafız yer alır: **“Zengin olduğu hâlde dilenen kulun dilene dilene yüz eskir ve nihayetinde Allah katında bir yüzü kalmaz.”**⁴⁰ Burada kastedilen kimse, sözü edilen şartlarla insanlardan isteyip dilenendir. Yoksa Allah, duada ısrarcı olanları sever.

٧٤٥- إِنْ اللَّهُ يَتَجَلَّى لِلنَّاسِ عَامَةً، وَلِأَيِّ بَكْرٍ خَاصَّةً.

745- Kuşkusuz Allah, (ahirette) genel olarak insanlara, özel olarak da Ebû Bekir'e tecellî edecektir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁴¹ Hâkim ve Hatîb'in Câbir'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hatîb, Câbir kanalıyla gelen rivayetlerin deği-

36 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 28. Rivayeti İbn Mâce'de tespit edemedik. (Çeviren)

37 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 131, h.nr: 2894. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, IV, 168, h.nr: 1627. (Çeviren)

38 Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, I, 108; Deylemî, *Firdevs*, I, 153, h.nr: 556.

39 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 413, h.nr: 1024 (İbn Mes'ûd rivayeti); Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 164, h.nr: 7327 (Enes rivayeti). Hadisin farklı tarikleri itibarıyla *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 310-312, h.nr: 1320. (Çeviren)

40 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 21.

41 Gazzî, *İtkân*, I, 145, h.nr: 372.

şik versiyonlarını serdederek tenkitler yöneltmiştir. İbn Merdûye'nin Enes yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Ey Ebû Bekir! Şüphesiz Allah sana er-rıdvânü'l-ekber'i (en büyük rıza/hoşnutluk) vermiştir”** buyurunca Ebû Bekir “er-Rıdvânü'l-ekber nedir?” diye sordu. Allah Rasûlü de şöyle cevap verdi: **“Kuşkusuz Allah (ahirette) genel olarak insanlara, özel olarak da sana tecellî edecektir.”**⁴²

Ben de (Aclûnî) derim ki: *Kâmûs* müellifine (Fîrûzâbâdî'ye) nispet edilen bir risalede, onun, bu hadisin başlıktaki ilk lafzını **uydurma** saydığını gördüm. Bu husus tekrar gözden geçirilmeli ve araştırıp incelenmelidir.

۷۴۶- إِنْ اللَّهُ يَقُولُ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ، وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ.

746- Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Hayır düşünürse, hayır bulur; şer düşünürse, şer bulur.”

İbn Mâce ve Ebû Nuaym'ın Vâsile'den merfu olarak naklettikleri bir hadistir.⁴³

۷۴۷- إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ الْعَمَلَ أَنْ يُثِقَهُ -وَفِي لَفْظٍ- عَمَلًا.

747- Kuşkusuz Allah, birinizin iş yaptığı zaman –bir lafızda da: bir iş yaparken- onu sağlam ve mükemmel yapmasını sever.

Ebû Ya'lâ ve Askerî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁴ Ayrıca Askerî bunu “أَنْ يُحْكِمَهُ/en yuhkimehû: sağlam, ustaca ve özenerek” lafzıyla da rivayet etmektedir.

42 Hâkim, *Müstedrek*, III, 83, h.nr. 4463; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ve züyûluh*, XII, 19-20, ravi nr: 6381. İbnu'l-Cevzî, bu hadisin Câbir, Ebû Bürde ve Hz. Âişe kanalıyla gelen üç farklı rivayetini de *Mevzûât*'ında zikretmektedir. İbn Adiy de eserinde bu hadise yer verdikten sonra “Bu isnadla bâtul bir hadistir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 305-307; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 370, ravi nr: 1370; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 143, ravi nr: 559; III, 222, 534, ravi nr: 6204, 7470; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1677, h.nr: 1; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 476. (Çeviren)

43 Bu rivayet daha önce 613 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

44 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 349, h.nr: 4386; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 275, h.nr: 897; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 232, h.nr: 4929. Bu hadisin farklı kanalları itibariyle *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 106, h.nr: 1113. (Çeviren)

Öte yandan Beyhakî de bu hadisi **“Şüphesiz Allah, iş yapan kimse-
nin, bir iş yaptığında bunu en güzel şekilde yapmasını sever”** lafzıyla nakletmiştir.⁴⁵ Ayrıca Taberânî’nin Âsım b. Küleyb’den, onun da babasından (Küleyb) rivayet ettiğine göre, Küleyb, henüz çocuk olmasına rağmen aklının erdiği bir yaşta, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in de katıldığı bir cenazeye babasıyla birlikte gider. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* orada şöyle buyurur: **“Allah, iş yapan kimsenin, bir iş yaptığında bunu sağlam yapmasını sever.”**

Zâide ise bu hadisi Âsım kanalıyla babasından, o da Ensâr’dan bir zâttan rivayet ederek aktarır. Zâide, Ensârlı zâtın “Babamla birlikte gittik...” diye başladığı rivayetin devamında ilgili hadisi zikretmektedir. Hadis imamlarının yaklaşımı da bu rivayetin tercih edilmesini gerektirmektedir. Zira Ebû Hâtim, Buhârî ve daha başkaları, Küleyb’in bir tâbiî olduğunu kesin bir dille belirtmişlerdir. Nitekim Ebû Zür’a, İbn Sa’d ve İbn Hibbân da onu, tâbiîn tabakasının güvenilir ravileri arasında zikretmektedirler. Dolayısıyla İbn Abdilberr ve diğerlerinin Küleyb’i sahâbeden saymaları konusu şüphelidir, tetkike muhtaçtır.

Askerî şöyle der: İlk dönem (mütekaddimin) şairlerinden biri bu hadisi esas alarak şöyle demiştir:

“Simsiyah tenli olmasının sana bir zararı yok!

Zira bir şeyi hâletme görevini üstlendiğinde onu
muhkem (sapasağlam) şekilde yapar.”

Ahnef b. Kays’a nispet edilen bir söz de şöyledir:

“Aşağılık karakterli olmasında sana bir zararı yok!

Çünkü bir şeyi hâletme görevini üstlendiğinde,
onu en sağlam şekilde yapar.”

٧٤٨- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّابَّ النَّاتِبَ.

748- Şüphesiz Allah, tevbe eden genci sever.

Ebu’s-Şeyh’in Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁶ Deylemî de bunu İbn Ömer’den yine merfu olarak şu lafızla rivayet et-

45 Beyhakî, *Şuabu ’l-îmân*, VII, 234, h.nr: 4932.

46 Irâkî, bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirterek, Ebu’s-Şeyh’in *es-Sevâb* isimli kitabına nispet etmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 1338, h.nr: 1) -Çeviren-

miştir: **“Kuşkusuz Allah, gençliğini Allah’a itaat yolunda tüketen genci sever.”**⁴⁷

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Enes’ten merfu olarak naklettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Gençlerinizin en hayırlısı, yaşlılarınıza benzemeye gayret eden; yaşlılarınızın en şerlisi de gençlerinize benzemeye çalışandır.”**

Öte yandan Temmâm, *Fevâid* isimli eserinde; Kuzâî de *Müsned*’inde İbn Lehîa kanalıyla Ukbe b. Âmir’den merfu olarak şu hadisi rivayet etmişlerdir: **“Şüphesiz Allah, gençlik heveslerine kapılmayan delikanlıya hayret eder (ondan hoşnut olur).”** Bu hadis Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya’lâ’nın eserlerinde **hasen bir isnadla** yer almaktadır.⁴⁸

Ancak Sehâvî *el-Makâsîd*’da şöyle demiştir:⁴⁹ “Hocamız (İbn Hacer) *Fetâvâ*’sında bu hadisi, isnadındaki İbn Lehîa’dan dolayı **zayıf saymıştır**. Üstelik selef âlimleri, bir delikanlının gençlik heveslerinin olmasını da hoş karşılarlardı.”⁵⁰

٧٤٩- إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ.

749- Şüphesiz Allah, her hüzünlü kalbi sever.

Taberânî ve Kuzâî’nin Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵¹

47 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 360. Elbânî, bu rivayetin uydurma olduğunu öne sürmektedir. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 215, h.nr: 98) -Çeviren-

48 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 600, h.nr: 17371; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, 288, h.nr: 1749; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XVII, 309, h.nr: 853.

49 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 40.

50 *Keşfü’l-hafâ*’nın orijinal metninde bu cümle “gençlik heveslerinin olmamasını hoş karşılarlardı” şeklinde tamamen zıt bir anlama gelmektedir. Ancak Sehâvî’nin *Makâsîd*’ı (II, 40) başta olmak üzere, ilgili kaynaklardaki ifade, çeviriye yansıttığımız tarzdadır. Hatta “hoş karşılama” olgusunun gerekçesi olarak “bu hevesleri hatırlayarak, (yanlışlarını düzeltme yolunda) gayret etmesine” vesile olabileceği ifade edilmektedir. (Bk. Harâtî, *İ’tilâlü’l-kulûb*, thk. Hamdî ed-Demirdâş, Riyad 2000, II, 269, rivayet no: 538. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-İlel ve ma’rifetü’r-ricâl*, thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbâs, Riyad 2001, II, 266; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muntahab min İleli’l-Hallâl*, thk. Ebû Muâz Târik b. İvadullah, Dâru’r-râye, ts., s. 87) -Çeviren-

51 Bezzâr, *Müsned*, X, 83, h.nr: 4150; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 351, h.nr:

٧٥٠- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُلِحِينَ فِي الدُّعَاءِ.

750- Kuşkusuz Allah, duada ısrarcı olanları sever.

Taberânî, Ebu's-Şeyh ve Kuzâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ'* dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵² Şair ne güzel de söylemiş:

“Allah, kendisinden istemeyi bıraktığında sana gazap ederken,
Âdemoğulları, kendilerinden bir şey istendiğinde gazap ederler.”

٧٥١- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ.

751- Şüphesiz Allah, takva sahibi, gönlü zengin, gözlerden uzak, kendi hâlinde ibadetiyle meşgul olan kulu sever.

Bu hadisi Müslim, Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla rivayet etmiştir.⁵³

1480; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 351, h.nr: 7884; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 90; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 149, h.nr: 1075; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 271, h.nr: 865-866. Beyhakî 866 no'lu rivayetinin isnadının daha sahih olduğunu belirtir. Heysemî de Bezzâr ve Taberânî'nin isnadının *hasen* olduğunu dile getirir. (Bk. *Mecma'*, X, 309, h.nr: 18215) Öte yandan Hâkim de kendi rivayetinin isnadının *sahih* olduğunu söylemekteyse de Zehebî bu isnadın *munkatı* olduğunu ifade etmektedir. Zira sahâbî Ebu'd-Derdâ ile ondan rivayette bulunduğu ifade edilen Damra b. Habîb arasında yaklaşık yüz yıllık bir zaman dilimi vardır. Zehebî'nin bu mülahazasının yanı sıra diğer bir kısım ravilere yönelik tenkitler sebebiyle hadisin *zayıf* olduğu öne sürülmüştür. (Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 695, h.nr: 483) -Çeviren-

- 52 Taberânî, *Duâ*, s. 28, h.nr: 20; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 145, h.nr: 1069; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 364, h.nr: 1073. İbn Hacer, Taberânî'nin rivayetinin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını, sadece Bakıyye b. el-Velîd'in *müdelles* olup bu rivayeti *an'ane* yoluyla aktardığını belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 95) Beyhakî de Bakıyye'nin bu hadisi Yusuf b. es-Sefr isimli zayıf bir ravi kanalıyla naklettiğini ifade eder. İbn Adiy, Bakıyye'nin bu zayıf raviden bazen ismini zikrederek, bazen gizleyip atlayarak hatta bazen bilinen ismi yerine künyesini söylemek suretiyle rivayette bulunduğunu aktarır ve ilgili hadisi “bâtıl” bir rivayet olarak değerlendirir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 500; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 96, h.nr: 637) -Çeviren-

- 53 Müslim, *Zühd* 11.

۷۵۲- إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ إِذَا أَنْعَمَ عَلَى عَبْدِهِ نِعْمَةً، أَنْ يَرَى أَثَرَ نِعْمَتِهِ عَلَى عَبْدِهِ.

752- Kuşkusuz Allah, kuluna bir nimet bahsettiği zaman, o nimenin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşnut olur.

Beyhakî'nin İmrân b. Husayn'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Bir lafızda da şöyle geçmektedir: **“Şüphesiz Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşnut olur.”** Bu, Tirmizî'nin hasen kaydıyla Amr b. Şuayb'dan, onun da babası yoluyla dedesinden merfu olarak naklettiği bir hadistir.⁵⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁵⁵ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre'den; İbn Ebî'd-Dünyâ da Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'dan rivayet etmişlerdir.⁵⁶

۷۵۳- إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْعُطَّاسَ، وَيَكْرَهُ التَّائُؤَبَ -زاد ابن أبي شيبة في الصلاة-.

753- Şüphesiz Allah, aksırmayı sever, ancak esnemeyi sevmez. -İbn Ebî Şeybe “namazda” lafzını ilave etmiştir.-

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: **“Sizden biriniz aksırıp da Allah Teâlâ'ya hamd ederse, onun hamdini işiten her Müslümanın yerhamükellâh demesi vacip olur. Esnemeye gelince; o, şeytandandır. Biriniz esneyeceği zaman, onu gücü yettiği kadar engellemeye çalışsın. Çünkü birinizin (esnerken) ‘hâh’ demesine şeytan güler.”**⁵⁷

۷۵۴- إِنْ اللَّهُ يَدْعُو النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَمْهَاتِهِمْ؛ سِتْرًا مِنْهُ عَلَى عِبَادِهِ.

754- Kuşkusuz Allah, kıyamet günü (gayr-ı meşru ilişki sonucu doğdukları için öz babalarına nispetleri sorunlu olan) kulları rencide olmasın diye insanları annelerine nispet ederek çağıracaktır.

54 Tirmizî, Edeb 54; Beyhakî, Şuabu'l-îmân, VI, 315, h.nr: 4251.

55 Gazzî, İtkân, I, 147, h.nr: 379.

56 Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, 468, h.nr: 8107. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîs-sahîha, III, 280, h.nr: 1290. (Çeviren)

57 Buhârî, Edeb 125, 128; Tirmizî, Edeb 7; Ebû Dâvûd, Edeb 96; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, 41, h.nr: 7599.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Bu konuda Enes'in merfu olarak aktardığı bir rivayetin lafzı da **"İnsanlar çağrılırlar..."** şeklindedir.⁵⁸ Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edilen hadis de böyledir. **Ancak bütün bu rivayetler zayıftır.** İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *Mevzûât*'ına almıştır.⁵⁹

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:⁶⁰ "Bu hadislerle çelişen rivayetlerden biri de Ebû Dâvûd'un, **ceyyid bir isnadla** Ebu'd-Derdâ kanalıyla merfu olarak naklettiği şu hadistir: **'Siz, kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için kendinize güzel isimler koyun.'**⁶¹ Hatta Buhârî'nin *Sahîh*'inde İbn Ömer'den merfu olarak nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **'Allah Teâlâ kıyamet günü gelmiş geçmiş herkesi toplayınca her hâin için bir sancak dikilir ve 'Bu, filan oğlu filanın ihanetidir' denilir.'**⁶² Evet, defin sonrası telkîne dair hadiste⁶³ geçen ve (kabirdekine hitaben) 'Ey filanca kadının evladı!' diye hitap edilmesi; annesinin adı bilinmediğinde de 'Ey Havvâ'nın evladı!' yahut 'Ey Allah'ın kadın kulumun evladı!' diye seslenilmesi, söz konusu rivayete destek ve katkı sağlayabilecek hususlardandır. Nitekim bu meseleyi, ilgili rivayetleri de toplayarak *el-Îzâh ve't-tebyîn an mes'eleti't-telkîn* isimli eserde açıkladım."

۷۵۵- إِنْ اللَّهُ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُعْرِغْ.

755- Şüphesiz Allah, bir kul can çekişmeye başlamadığı müddetçe, onun tevbesini kabul eder.

Bu hadisi Tirmizî, **hasen** bir isnadla rivayet etmiştir. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim de İbn Ömer kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.⁶⁴

58 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 122, h.nr: 11242.

59 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 248.

60 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 43, h.nr: 247-248.

61 Ebû Dâvûd, Edeb 68.

62 Buhârî, Edeb 99; Müslim, Cihad 9-10.

63 Bk. 1016 no'lu rivayet. (Çeviren)

64 Tirmizî, Daavât 98; İbn Mâce, Züh'd 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 300, h.nr: 6160; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 394, h.nr. 628; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 286, h.nr: 7659. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu ifade etmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

٧٥٦- إِنْ اللَّهُ لَا يَقْبَلُ دُعَاءَ مَلْحُونًا.

756- Şüphesiz Allah, yanlışlık (lahn) yapılan duayı kabul etmez.

Takî es-Sübki, böyle bir rivayetin sabit olduğunu nakletmektedir.⁶⁵ Açıkça anlaşıldığı kadarıyla buradaki “*lahn*”dan kasıt, i’rabtaki hatadır. Öte yandan bu lafızla, “haksız yere edilen dua”nın kastedildiği de söylenmiştir.

٧٥٧- إِنْ اللَّهُ يَنْزِلُ الرِّزْقَ عَلَى قَدَرِ الْمُؤْنَةِ، وَيَنْزِلُ الصَّبْرَ عَلَى قَدَرِ الْبَلَاءِ.

757- Şüphesiz Allah rızkı, ihtiyaç oranında, sabrı da bela miktarınca indirir.

İbn Lâl’in *el-Mekârim* isimli eserinde Ebû Hureyre’den rivayet ettiği bir hadistir. Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “**Zahmetsiz rahmet olmaz.**”⁶⁶ Bu rivayet ilerde “...إِنَّ الْمُعُونَةَ”/inne’l-meûnete” lafzıyla gelecektir.⁶⁷

٧٥٨- إِنْ اللَّهُ يَغِضُّ الشَّيْخَ الْغَرِيبَ.

758- Şüphesiz Allah, saç sakalı ağarmayan (yahut) ağaran saç ve sakalını siyaha boyayan ihtiyara buğzeder.

Deylemî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Hadisin metninde geçen “*el-ğırbîb*” kelimesi, saç sakalı ağarmayan kimse anlamına gelmektedir.⁶⁸ Bunun yanı sıra ağaran saç ve sakalını siyaha boyayan kimse olduğu da söylenmektedir.⁶⁹

65 Aliyyü’l-Kârî ise bunun hakkında “Bir aslının olduğu bilinmemektedir” demektedir. (Bk. *Masnû’*, s. 62, h.nr: 47) -Çeviren-

66 Bu cümlelerin Arapça orijinali “إِنَّ الْمُعُونَةَ عَلَى قَدَرِ الْمُؤْنَةِ” şeklinde olup harfi tercümesi şöyledir: “Yardım, ihtiyaç/çekilen zahmet miktarınca olur.” Ancak Arapça metin, secili bir üslupla söylendiği için biz de bunu, Türkçe’de hem secili olup hem de benzer manada kullandığımız bir atasözüyle ifade etmeyi uygun bulduk. (Çeviren)

67 782 no’lu rivayet.

68 Zemahşerî, kelimenin bu anlamının dikkate alınması hâlinde “saçı-sakalı siyah olup oyun, eğlence, arzu ve heveslerinin tutkunu gençler gibi tutum ve davranışlar sergileyen bir ihtiyar” tipinin kastedilmiş olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Münâvî, Feyzu’l-Kadîr*, II, 284) -Çeviren-

69 İsnadında yer alan Rişdîn b. Sa’d adındaki raviden dolayı zayıf bir hadistir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 85-86; Münâvî, *a.g.e.*, II, 284; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 664, h.nr: 1471) -Çeviren-

٧٥٩- إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْغِضُ الْمُعْتَبِسَ فِي وُجُوهِ إِخْوَانِهِ.

759- Kuşkusuz Allah Teâlâ, kardeşlerinin yüzüne somurtan kimseye buğzeder.

Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir. Dârekutnî bu hadis hakkında “**zayıftır**” demiştir.⁷⁰

٧٦٠- إِنَّ اللَّهَ يَبْغِضُ الْآكِلَ فَرَقَ شِبَعِهِ.

760- Şüphesiz Allah Teâlâ, tokluğunun üstüne yemek yiyen kimseye buğzeder.

Bu hadisi Deylemî, Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla rivayet etmiştir.⁷¹

٧٦١- إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الْخَبَرَ السَّيِّئَ.

761- Şüphesiz Allah, şişman âlimden hoşnut olmaz.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Ka'b'ın kendi sözü olarak naklettiği ve **hasen** saydığı bir rivayettir. Ancak bu rivayette “*يَكْرَهُ*/hoşnut olmaz” lafzı yerine “*يَبْغِضُ*/nefret eder” lafzı geçmekte; ayrıca “etçi ev halkından (hoşnut olmaz)” şeklinde bir ziyade de yer almaktadır. Bu ilave cümlelerin anlamına dair “(gıybet ederek) insanların etlerini çokça yiyen kimseler” tarzında bir yorum yapılmış olsa da görünürdeki ilk anlamı çok fazla et yemektir. Nitekim diğer (şişman âlim) cümlesi ile birlikte zikredilmiş olması bu anlama geldiğinin delilidir.⁷²

70 Münâvî'nin açıklamasına göre isnadında Dârekutnî tarafından zayıf sayılan Muhammed b. Harun el-Hâşimî adında bir ravi bulunmaktadır. Ancak isnaddaki asıl sorun İsa b. Mihrân isimli ravidir. Bu ravi, ilgili kaynaklarda “uydurma, münker rivayetler nakleden, yalancı ve koyu bir Râfîzî olarak” kötü bir şöhrete sahiptir. Bu sebeple hadis, Elbânî tarafından uydurma sayılmıştır. (Bilgi için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 457, ravi nr: 1405; Dârekutnî, *ed-Duafâ*, II, 167, ravi nr: 416; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ*, II, 242; Zehebî, *el-Muğnî*, II, 501, 640; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 285; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 445, h.nr: 3976; XIV, 1195, h.nr: 7093) -Çeviren-

71 Bu rivayeti Deylemî de dahil olmak üzere herhangi bir kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

72 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 459, h.nr: 5280.

Öte yandan Ebû Nuaym da Mâlik b. Dînâr'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir.⁷³ Hikmet'te⁷⁴ şunu okudum: “Şüphesiz Allah, her şişman âlime buğzeder.” Gazzâlî'nin *İhyâ*'sındaki ifade ise şöyledir: “Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Şüphesiz Allah, her şişman âlime buğzeder.” *Keşşâf*, Beğavî ve diğer tefsirlerde Allah Teâlâ'nın “**Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir' diyenler Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar...**”⁷⁵ âyetine dair şöyle bir rivayet yer almaktadır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Yahudilerin âlimlerinden ve reislerinden biri olan Mâlik b. es-Sayf'a hitaben “**Tevrat'ı Musa'ya indirenin hakkı için söyler misin? Tevrat'ta ‘Şüphesiz Allah, şişman âlime buğzeder’ beyanını görebiliyor musun?**” diye sorar. Mâlik b. es-Sayf da şişman bir âlim olduğu için bu soruya öfkelenir ve şöyle der: “**Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir.**”

Vâhidî *Esbâbü'n-nüzûl* isimli eserinde bu rivayete yer vermiş; Taberânî de bunu Saîd b. Cübeyr kanalıyla **mürsel** olarak nakletmiştir. Ayrıca Kurtubî bu rivayeti Hasan el-Basrî'ye dayandırmaktadır. Yine Ebû Nuaym *et-Tıbbu'n-Nebevî* adlı kitabında Bîşr el-A'ver tarikiyle onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* dedi ki: “Karnınızı yiyecek içeceklerle tıkabasa doldurmaktan sakının. Çünkü bu, bedeni mahveder, başarısızlığa sebep olur ve namaza karşı isteksizlik ve tembellik doğurur. O sebeple bu ikisinde dengeli olmaya çalışın. Zira bu, vücut için daha uygundur ve israftan daha fazla uzak durmayı sağlar. Şüphesiz Allah, şişman âlime buğzeder.”⁷⁶

Ayrıca Gazzâlî, İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini nakletmektedir: “Kuşkusuz Allah, şişman kârie⁷⁷ buğzeder.” Ancak Ebu'l-Leys es-Semerkindî *Bustân* isimli eserinde bunu Ebû Ümâme el-Bâhilî'den merfu bir rivayet olarak aktarmaktadır. Sehâvî ise *Makâsıd*'da şöyle söyler:⁷⁸ Fakat ben

73 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 362.

74 Tespit edebildiğimiz kadarıyla buradaki “hikmet” ifadesiyle, Hz. Lokmân'a nisbet edilen sözlerin yer aldığı “hikmet mecmuası/külliyâtı” kastedilmektedir. (Bk. İlhan Kutluer, “Hikmet”, *DİA*, XVII, 505) -Çeviren-

75 En'âm 6/91.

76 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 243, h.nr: 127.

77 Kârî: Kur'ân okumada ihtisası olan kimse. İlk dönemlerde Kur'ân'ı ve muhtevasını, sünneti iyi bilen anlamında kullanılmıştır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 292) -Çeviren-

78 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 48.

bu hadisi merfu olarak bilmiyorum. Evet, Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin **ceyyid bir isnadla** Ca'de el-Cüşemî'den rivayet ettikleri bir hadise göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şişman bir adama bakıp karnına işaret ederek şöyle buyurmuştur: **“Bu (şişmanlığa sebep olan yiyecek) başka bir şeyde (infak ve ikram edilecek) olsaydı, senin için daha hayırlı olurdu.”**⁷⁹ Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir: “Ben bu hadise dair, içinde kıymetli bilgilerin yer aldığı müstakil bir cüz kaleme aldım.”

Öte yandan Beyhakî de *Menâkıbu's-Şâfiî* isimli eserinde şunu zikreder:⁸⁰ İmam Şâfiî “Muhammed b. el-Hasen dışında hiçbir şişman iflah olmamıştır” deyince “Niçin?” diye sorulur. Şâfiî şu cevabı verir: “Zira akıllı insan mutlaka iki durumdan biriyle karşı karşıyadır: Ya ahiretinin ve Allah'a dönüşünün yahut dünyasının ve geçiminin kaygısı içindedir. Bu iki tür kaygıdan dolayı vücut yağ bağlayamaz. Eğer söz konusu kaygıları hiç taşımayan biriye o zaman hayvanlar kategorisindedir ve böyle birinin vücudu yağ bağlar.”

Daha sonra İmam Şâfiî şunu anlatır: Eski zamanlarda beden fonksiyonlarını aksatacak ölçüde aşırı hantal ve şişman bir kral vardı. Bir gün tıpla uğraşanları toplayıp onlara “Şu benim kilomu azaltacak bir çare bulun bana!” dediyse de onun derdine derman olacak bir şey bulamadılar. Nihayet ona tıp, astroloji ve edebiyat ile uğraşan, akıllı bir adamdan söz ettiler. O da hemen haber gönderip onu huzuruna getirtti ve “Beni tedavi edersen, seni servete boğarım!” dedi. Adam da “Allah kralımıza dirlik düzen nasip etsin! (Malumunuz) ben tıp ve astrolojiyle uğraşan biriyim. Müsaade buyurursanız bu gece sizin yükselen burcunuza bir bakayım ve hangi ilaç yükseleninize uygun düşüyorsa onu size içireyim” cevabını verdi. Sabah olunca da kralın yanına geldi ve “Hükümdarım! Öncelikle sizden güvence talep ediyorum!” dedi. Kral “Sana güvence veriyorum (canına dokunulmayacak)” deyince adam şunları söyledi: “Yükselen burcunuzda gördüğüm kadarıyla bir aylık bir ömrünüz kalmış! Ancak dilerseniz yine

79 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 203, h.nr: 15868; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 284, h.nr: 2184; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 352, h.nr: 7890; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 458, h.nr: 5278. Hâkim, bu hadis hakkında *sahih* demektedir; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

80 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 120 vd.

de sizi tedavi edebilirim. Eğer bunun doğruluğunu test etmek istiyorsanız beni yanınızda alıkoyun. Şayet sözümün bir gerçekliği varsa beni serbest bırakırsınız, aksi hâlde beni cezalandırırsınız.”

Bunun üzerine kral adamı alıkoyup hapsetti, daha sonra da bütün eğlenceleri kaldırttı, insanlarla görüşmemeye başladı, derken keder içinde başını kaldırmadan kalan günlerini sayarak yalnızlığa gömüldü. Gün geçtikçe de gamı kederi arttı, nihayetinde kilo verdi ve zayıfladı. Yirmi sekiz gün geçince muhafızlarını adama gönderip hapisten çıkarttı ve huzuruna getirerek “Ne görüyorsun?” diye sordu. Adam ise “Allah kralımızı yüceltsin! Ben Allah’ın nazarında gaybı bilemeyecek kadar basit, sıradan biriyim. Allah’a yemin olsun ki, ben kendi ömrümün müddetini dahi bilemem; sizin ömrünüzün süresini nasıl bileyim! Aslında benim elimdeki tek ilaç, dert ve tasadır; sizi de ancak bu taktikle dert ve tasaya düşürebildim. Bu taktik de sizin yağınızı tamamen eritti” dedi. Hükümdar adamın yaptığını hoş karşıladı ve onu en güzel şekilde ödüllendirdi.⁸¹

٧٦٢- إِنَّ اللَّهَ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ وَأَدْخَلَ الرُّوحَ فِي جَسَدِهِ، أَمَرَنِي أَنْ آخُذَ ثُفَّاحَةً فَأَغْصِرَهَا فِي خَلْقِهِ، فَعَصَرْتُهَا، فَخَلَقَكَ اللَّهُ يَا مُحَمَّدُ مِنَ الْقَطْرَةِ الْأُولَى، وَمِنَ الثَّانِيَةِ أَبَا بَكْرٍ -الْحَدِيثُ.

762- Şüphesiz Allah, Âdem’i yaratıp da bedenine ruhu girdirdiğinde, bana bir elma alıp suyunu Âdem’in boğazına sıkmamı emretti. Ben de o elmayı sıktım. İşte ey Muhammed! Allah o suyun ilk damlasından seni yarattı, ikinci damlasından da Ebû Bekir’i yarattı...

Bu rivayetle ilgili olarak İbn Hacer el-Heytemî, Suyûtî’den naklen “Yalan ve uydurmadır” demiştir.⁸²

٧٦٣- إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الرَّجُلَ الْبَطَالَ.

763- Kuşkusuz Allah, işsiz güçsüz adamı sevmez.

81 Buraya kadarki rivayet ve bilgilerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 45-50, h.nr: 248.

82 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123-124.

Zerkeşî “Bunu bulamadım” demiştir. Aynı değerlendirme *Leâlî*’de de geçmekte; ayrıca şöyle bir ilave yer almaktadır: “Ancak İbn Adiy, Sâlim kanalıyla babasından merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **‘Şüphesiz Allah iş güç sahibi mü’mini sever.**’ Ne var ki bu hadisin isnadındaki Ebu’r-Rebî’ (es-Semmân⁸³) da **metrûk** bir ravidir.”⁸⁴

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu hadisi aynı zamanda Taberânî, Beyhakî ve Hakîm et-Tirmizî, İbn Ömer kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Şüphesiz Allah Teâlâ, iş güç sahibi mü’min kulunu sever.”**⁸⁵

Başlıktaki hadisin dillerde meşhur olan lafzı ise “الرجل/adam” yerine “العبء/kul” kelimesinin kullanıldığı lafızdır. Benzer manadaki rivayetlerden biri de Saîd b. Mansûr’un *Sünen*’inde İbn Mes’ûd’un sözü olarak naklettiği rivayettir: “Ben bir adamı dünya ve ahiret işiyle meşgul olmayan, başıboş, aylak bir vaziyette görmekten rahatsız olurum.”⁸⁶

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, İbnü’l-Mübârek, Beyhakî ve İbn Ebî Şeybe de İbn Mes’ûd’un şöyle dediğini nakletmişlerdir: “Ben ben bir adamı, ne dünya ne de ahiret ameline dair herhangi bir şeyle meşgul olmayan, başıboş, aylak bir vaziyette görmekten nefret ederim.”⁸⁷

Zemahşerî de İnşirâh sûresinin tefsirinde bunu Ömer *radiyallahu anh*’ın bir sözü olarak şu lafızla zikretmektedir: “Ben içinizden birini, dünya ve

83 Eş’as b. Saîd el-Basrî.

84 Aclûnî, *Leâlî*’den yaptığı bu alıntıyı, eserin İbn Hacer’e ait olduğu zannından hareketle yapmaktadır. Oysa bu eser, *Keşfü’l-hafâ*’nın girişinde de belirttiğimiz gibi Zerkeşî’ye aittir. Nitekim buraya kadarki cümle ve değerlendirmeler Zerkeşî’nin eserinde yer almaktadır. (Bk. *Leâlî*, s. 134-135, h.nr: 17) -Çeviren-

85 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VIII, 380, h.nr: 8934; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 441, h.nr: 1181. Beyhakî, Ebu’r-Rabî’ es-Semmân’ın bu hadisin Âsım b. Ubeydullah’tan rivayetinde tek kaldığını, her iki ravinin de kuvvetli olmadıklarını belirtmektedir. Başka kanalla da nakledilen hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, III, 466, h.nr: 1301. (Çeviren)

86 Saîd b. Mansûr’un *Sünen*’inin basılı nüshasında tespit edemediğimiz bu rivayet, Taberânî’de yine Saîd b. Mansûr tarikiyle geçmektedir. (Bk. *el-Mu’cemu’l-kebîr*, IX, 102, h.nr: 8538) -Çeviren-

87 Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühhd*, s. 131, h.nr: 874; Beyhakî, *ez-Zühdü’l-kebîr*, s. 294, h.nr: 774.

ahiret işiyle meşgul olmayan, aylak, serseri biri olarak görmekten rahatsız oluyorum.”

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* isimli eserinde geçtiğine göre, Urve b. ez-Zübeyr şöyle der: “‘Dünyada aylaklıktan, işsiz güçsüz dolaşmaktan daha kötü ne olabilir?’ denilirdi.”⁸⁸

Yine Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu'l-evsat* isimli eserlerinde, ayrıca İbn Adiy de *el-Kâmil fi'd-duafâ* adlı kitabında, zayıf ve metrûk ravilerin bulunduğu bir isnadla İbn Ömer'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedirler: **“Şüphesiz Allah iş güc sahibi mü'mini sever.”**

Yine İbn Mâce ve Taberânî'nin İmrân b. Husayn'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kuşkusuz Allah, bakmakla yükümlü olduğu kalabalık bir ailesi olduğu hâlde kanaatkâr davranıp harama el sürmeyen ve başkalarından da istemeye çekinen, fakir mü'min kulunu sever.”**⁸⁹

Keza Deylemî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Allah, kulunun helâl kazanç elde etmek için yorgun düştüğünü görmekten hoşnut olur.”**

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Bu hadislerin her biri tek tek değerlendirildiğinde **zayıftır**. Ancak hepsi bir araya toplandığında kuvvet kazanmaktadırlar.”⁹⁰ **Yani hadis, hasen olmaktadır.**

İbn Vehb de şöyle demiştir: “İşsiz güçsüz, aylak adam, bilgelere olamaz.”⁹¹

88 Bu rivayet *Keşfü'l-hafâ*'da soru cevap formunda yer almaktadır. Ancak kaynak gösterdiği Beyhakî'nin *Şuab*'ındaki ifade farklı olduğu için (bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 321, h.nr: 1769) biz de çeviriyi ona göre yapmayı uygun gördük. (Çeviren)

89 İbn Mâce, *Züh'd* 5; Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-kebîr*, XVIII, 242, h.nr: 607-608.

90 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 55.

91 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 30.

٧٦٤- إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الرَّجُلَ الرَّفِيعَ الصَّوْتِ -أَنِى عَالِيَةً- وَيُحِبُّ الرَّجُلَ الْخَفِيفَ الصَّوْتِ.

764- Şüphesiz Allah, yüksek sesli adamı sevmez, alçak sesli adamı sever.

Beyhakî bu hadisi Ebû Ümâme'den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şüphesiz Allah, adamlardan yüksek sesli olanları sevmez, alçak sesi sever.”**⁹² Ayrıca Deylemî bunu Ebû Hureyre'den **“Kuşkusuz Allah, zarif sesli adamı sever...”** lafzıyla nakletmektedir.⁹³

٧٦٥- إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الْعَبْدَ الْمُتَمَيِّزَ عَلَى أَخِيهِ.

765- Kuşkusuz Allah, kardeşine karşı kendini ayrıcalıklı gören kulu sevmez.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:⁹⁴ Bunu bilmiyorum. Ancak ileri-de **“Senin, kendisine layık gördüğünü, sana layık görmeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur”** hadisi gelecektir.⁹⁵ Daha sonra Ebu'l-Yümn b. Asâkir'in *Timsâlü'n-na'li's-şerîf* isimli cüz'ünde şunu gördüm: Rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* (iş bölümünün yapıldığı) bir hususta kendisi de işin bir ucundan tutmayı arzu edince (sahâbîler) “Ey Allah'ın Rasûlü! Biz bu konuda gerekeni yaparız, siz zahmet etmeyin!” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu. **“Sizin gerekeni yapacağınızı biliyorum ancak size karşı ayrıcalıklı olmaktan**

92 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 58, h.nr: 8178. Beyhakî, ravilerden Mesleme b. Ali'nin, bu hadisin rivayetinde tek kaldığını ve onun (rivayette) güçlü biri olmadığını belirtmektedir. (Bu ravi ile ilgili tenkitler için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 211, ravi nr: 1798; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 12, ravi nr: 1799; Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidâl*, IV, 109, ravi nr: 8527) Bu ve daha başka gerekçelerle hadisin çok zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 136, h.nr: 3142. (Çeviren)

93 Deylemî, *Firdevs*, I, 155, h.nr: 569.

94 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 55, h.nr: 250.

95 Sehâvî'nin *Makâsıd*'da 1315 numarada yer verdiği bu rivayet (bk. Sehâvî, *Makâsıd*, thk., Süfyân b. Fuâd Bâsüveydân, Medine 2017, V, 372), *Keşfü'l-hafâ*'da 3063 no'lu hadis olarak geçmektedir. (Çeviren)

rahatsızlık duyuyorum. Çünkü Allah, kulunun, kendini dostlarına karşı ayrıcalıklı görmesinden hoşnut olmaz.”

٧٦٦- إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الرَّجُلَ الْمِطْلَاقَ، الذَّوَاقَ.

766- Şüphesiz Allah, çok kadın boşayan, şehvetine düşkün adamı sevmez.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁹⁶ Bu hadisi bu şekilde bilmiyorum. Ancak daha önce **“Allah katındaki en sevimsiz helâl, talak (boşanma)dır”** hadisi geçmişti.⁹⁷ İleride de **“Ben şehvetine düşkün erkekleri ve şehvetine düşkün kadınları sevmem”** hadisi gelecek.⁹⁸ Bu hadisi Taberânî, Ubâde b. es-Sâmit'ten şu lafızla rivayet etmiştir: **“Şüphesiz Allah, şehvetine düşkün erkekleri de şehvetine düşkün kadınları da sevmez.”**⁹⁹

٧٦٧- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّجُلَ الْمُشْعَرَانِيَّ، وَيَكْرَهُ الْمَرْأَةَ الْمُشْعَرَانِيَّةَ.

767- Kuşkusuz Allah, kılıklı erkeği sever, kılıklı kadını ise sevmez.

Bu hadisi bu lafızla görmüş değilim. Ancak benzer manadaki rivayetlerden biri de, Suyûtî'nin, Abdülkâdir el-Fârîsî'ye ait *Mecmau'l-garâib* isimli eserden naklettiği şu hadistir: **“Şüphesiz Allah, çok kılıklı erkeği sever, çok kılıklı kadına ise buğzeder.”**¹⁰⁰ Suyûtî bu rivayeti zikrettikten sonra hakkında sükût etmiş, herhangi bir şey söylememiştir.¹⁰¹

٧٦٨- إِنَّ لِلَّهِ أَهْلِيَيْنَ مِنَ النَّاسِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هُم؟ قَالَ: هُمُ أَهْلُ الْقُرْآنِ، أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ.

768- (Allah Rasûlü) “Allah Teâlâ'nın, insanlardan birtakım ehli vardır” buyurunca, “Onlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye soruldu. Allah Rasûlü de “Kur'ân ehli. Onlar Allah'ın ehli ve özel/seçkin şahsiyetleridir” buyurdu.

96 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 56, h.nr: 251.

97 Bk. 39 no'lu hadis.

98 Bk. 2779 no'lu hadis.

99 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 24, h.nr: 7848.

100 Suyûtî, *Dürer*, s. 79, h.nr: 116.

101 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 127, h.nr: 89.

Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Dârimî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰² Hâkim de bunu sahih saymış ve şöyle demiştir: "Bu hadis, Enes'ten üç ayrı tarikla rivayet edilmiş olup en iyisi budur."¹⁰³

٧٦٩- إِنْ لِلَّهِ عِبَادًا خَصَّهُمْ بِالنِّعَمِ لِمَنَافِعِ النَّاسِ -الحديث.

769- İnsanların yararına olmak üzere Allah'ın, kendilerine özellikle nimetler bahsettiği bazı kulları vardır.

Taberânî ve Ebû Nuaym bu hadisi İbn Ömer'den şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **"Eğer bu nimetleri başkalarından esirgeyecek olurlarsa, Allah o nimetleri onların elinden alıp başkasına verir..."**¹⁰⁴ Hafız İbn Hacer'in, *Müsnedü'l-Firdevs* hadislerine yönelik tahririnde böyle geçmektedir.

٧٧٠- إِنْ لِلَّهِ عِبَادًا يَفْزَعُ النَّاسَ إِلَيْهِمْ فِي حَوَائِجِهِمْ، هُمْ الْأَمْنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

770- Şüphesiz Allah'ın öyle kulları vardır ki, insanlar, ihtiyaçları konusunda onlara müracaat ederler. İşte bu kullar kıyamet günü güven içindedirler.

Ebu's-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁵ (Bir önceki hadiste) sözü edilen tahrirde böyle geçmektedir.

102 İbn Mâce, Sünnet 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 196, h.nr: 12279; Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 1; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 263, h.nr: 7977; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, IV, 226, h.nr: 2434. Münzirî, hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 231, h.nr: 2209) -Çeviren-

103 Burada Hâkim, Ebû Muhammed b. Ziyâd el-Adl > Muhammed b. İshâk > Muhammed b. Beşşâr, Ya'kûb b. İbrahim, Muhammed b. Ebân ve Muhammed b. Yahya b. Feyyâd (hepsi) > Abdurrahmân b. Mehdî > Abdurrahman b. Büdeyl > babası (Büdeyl) > Enes yoluyla gelen kendi isnadını kastetmektedir. (Bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 743, h.nr: 2046) -Çeviren-

104 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 228, h.nr: 5162; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 115. Münzirî, bu hadisin isnadı hakkında "İsnadının hasen olduğunun söylenmesi mümkündür", değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 263, h.nr: 3968) Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 264, h.nr: 1692. (Çeviren)

105 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 358, h.nr: 13334; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 225.

۷۷۱- إِنْ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَلَكًا مُوَكَّلًا بِجَمْعِ الْأَشْكَالِ بِغَضِهَا إِلَى بَعْضٍ.

771- Şüphesiz Allah azze ve celle'nin, birbirine benzer cins ve karakterde olanları bir araya toplamakla görevli bir meleği vardır.

Dîneverî *el-Mücâlese* adlı eserinde Şa'bî'nin "Denilir ki: Allah *azze ve celle...*" diye başlayan sözünü zikretmektedir.¹⁰⁶ Deylemî de Enes'ten şunu nakleder: "Şüphesiz Allah'ın, birbirine benzer cins ve karakterde olanları bir araya getirip kaynaştırmakla görevli bir meleği vardır."¹⁰⁷ Bu rivayetin dillerde meşhur olan lafzı şöyledir: "Şüphesiz Allah'ın, benzer cinsleri birbirlerine yönlendirip buluşturan melekleri vardır."

۷۷۲- إِنْ لِلَّهِ مَلَائِكَةٌ تَنْقُلُ الْأَمْوَاتَ.

772- Şüphesiz Allah'ın, ölüleri (bir yerden başka bir yere) nakleden melekleri vardır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁰⁸ Buna vâkıf olamadım. Fakat bize aktarıldığına göre, İzz (İzzeddin) Yusuf ez-Zerendî -ki Medineli (Ensâr'ın) eşrafından Zerendîlerin atasıdır, ancak Medine'de vefat etmeyenlerdendir- rüyada görülür ve kendisini gören kimseye şunları söyler: "Çocuklarıma selam söyle ve de ki: Ben size nakledildim ve Bakî' kabristanında Abbâs'ın kabrinin yanına defnedildim. Eğer beni ziyaret etmek istiyorlarsa orada dursunlar ve bana selam verip dua etsinler."

Benzer bir rivayet de şöyledir: Bedr b. Ferhûn'un anlattığına göre, Muhammed b. İbrahim el-Müezzî ona, hac günlerinde bir ölüyü taşıdığını ve bir kişi haricinde kendisine yardım edebilecek bir kimse bulamadığını aktarır ve şunları söyler: "Adamı taşıdık ve bir mezara koyduk. Daha

Farklı isnadlarındaki meçhul, metrûk ve zayıf ravilerden dolayı hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 262, h.nr: 3966; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 192, h.nr: 13710; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, VII, 327, h.nr: 3319. (Çeviren)

106 Dîneverî, *el-Mücâlese*, IV, 84, h.nr: 1252. Şa'bî'nin sözü olarak nakledilen bu rivayetin senedinde son derece zayıf ve münkerü'l-hadis olarak bilinen Ebû Gaziyye adında bir ravi olduğu belirtilmektedir. (bk., Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, IV, 49, ravi nr: 822; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 283, muhakkık el-Bedahşî'nin tahrir notları) –Çeviren-

107 Bu rivayet ileride 1531 no'lu rivayetin açıklamasında zikredilecektir. (Çeviren)

108 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 58, h.nr: 253.

sonra bana yardımcı olan o adam çekip gitti, ben de mezara yerleştirmek üzere gidip tuğla/kerpiç getirdim. Ancak ölüyü mezarda bulamadım. Ben de kabri o hâliyle bırakıp gittim.”

Aynı şekilde İbn Ferhûn şu hâdiseyi de anlatmaktadır: “İbn Heylân (Hîlân?) adında, sahâbe hakkında ahlâksızca yakıştırmalarda bulunacak kadar Şiileşme eğiliminde aşırıya giden bir zât, bir duvar yıkarken duvarın üzerine çökmesi sonucu ölünce Bakî’ kabristanına defnedilir. Ertesi gün ise defnedildiği kabirde, âdeta mezarı değilip soyulmuşcasına ne kendisi ne de kabrinin üzerine atılan toprağı bulunabilmiş; fakat çok sayıda insan kabrin tuğla/kerpicinin olduğu hâliyle kaldığına şahit olmuştur. Bu şahitlerden biri de Kadı Cemâleddîn el-Matarî’dir. Daha sonra insanlar, akın akın bu manzarayı görmeye geldiler ve hâdisi meşhur oldu. Bu olay, Allah’ın gönlüne genişlik verdiği kimselerin ibret alacağı mucizelerden sayılmıştır.”¹⁰⁹

Şa’rânî de¹¹⁰ *el-Bedru’l-münîr fî garîbi ehâdîsi’l-beşîri’n-nezîr* isimli eserinde şunları söyler: “Bu hâdisi bir grup insan için vukû bulmuştur. Bunlardan biri de Vefaoğulları eşrafının evladından seyyidimiz Ebu’l-Fadl’dır.¹¹¹ Nil nehrinde boğulunca onu Karâfe’deki dedesinin yanında defnedilmiş hâlde buldular. (Naaş naklinin yanı sıra) söz nakline gelince; bunun pek çok örneği vardır. Mesela; bir adam Mısır’da konuşunca, bir gece zarfında o sözün Mekke’ye ulaştığı ve insanların o söze orada tanık oldukları vâkidir.”

109 Sehâvî’nin zaman zaman başvurduğu ve Aclûnî’nin de olduğu hâliyle eserine aktardığı bu türden rüya ve kıssaların, bilgi değeri açısından ilgili rivayetin teknik bakımdan sahihliğine delil olabilecek bir boyutu olmadığını hatırlatmak gerekir. (Çeviren)

110 Mısırlı âlim ve sûfî Ebu’l-Mevâhib (Ebû Abdurrahmân) Abdulvehhâb b. Ahmed b. Ali eş-Şa’rânî el-Mısırî (ö. 973/1565).

111 Bu zât, Mısırlı şair , Şâzelî tarikatına mensup Ebu’l-Fadl Abdurrahmân b. Ahmed b. Muhammed b. Ebi’l-Vefâ (ö. 814/1411) olmalıdır. Zira gençliğinin baharında Nil nehrinde boğularak öldüğünden bahsedilmektedir. (Bk. Ziriklî, *A’lâm*, III, 296) -Çeviren-

۷۷۳- إِنْ لِلَّهِ مَلَكًا مَا بَيْنَ شُفْرَيْ^{۱۱۲} عَيْنَيْهِ مَسِيرَةُ خَمِصَاةٍ عَامٍ.

773- Şüphesiz Allah'ın, kirpikleri arasında beş yüz yıllık mesafe bulunan bir meleği vardır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Bunun bir aslı bulunamamıştır.”¹¹³

۷۷۴- إِنْكُمْ فِي زَمَانٍ أَلْهِنْتُمْ فِيهِ الْعَمَلَ، وَسَيَأْتِي قَوْمٌ يُلْهَمُونَ الْجَدَلَ.

774- Siz öyle bir zamandasınız ki, size amel ilham edilmiştir; ancak öyle bir topluluk gelecek ki onlara sadece cedel ilham edilecektir.

İhyâ'da böyle geçmektedir. Irâkî de “Bunu bulamadım” demiştir.¹¹⁴

۷۷۵- إِنْ مِنْ تَمَامِ إِيْمَانِ الْعَبْدِ أَنْ يَسْتَنْتِي فِي كُلِّ حَدِيثٍ.

775- Kuşkusuz kulun, her konuşmada “inşâallah” demesi, imanının tamam oluşundandır.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında “Münkerdir” demiştir.¹¹⁵ Ancak manası, şu âyetten alınmıştır: “*Hiçbir şey için, Allah'ın dilemesi dışında 'Ben yarın onu yapacağım' deme.*”¹¹⁶

۷۷۶- إِنْ نَسَبَةُ الْفَائِدَةِ إِلَى مُفِيدِهَا مِنَ الصِّدْقِ فِي الْعِلْمِ وَشُكْرِهِ، وَإِنَّ الشُّكُوتَ عَنْ ذَلِكَ مِنَ الْكَذِبِ فِي الْعِلْمِ وَكُفْرِهِ.

776- Şüphesiz yararlı bir bilgi ve mülahazayı (fâide) söyleyenine dayandırmak, ilimdeki doğruluğun ve ilmin şükrünün bir gereğidir. Bu konuda susmak ise ilimdeki yalanın ve nankörlüğün göstergesidir.

112 Bu kelime *Keşfü'l-hafâ*'da “شُفْرَى/iki saç” şeklinde kaydedilmiş olup “gözlerinin saçları” gibi makul olmayan bir anlama gelmektedir. Ancak kaynak gösterdiği Aliyyü'l-Kârî'nin eserinde söz konusu kelime “شُفْرَى/şüfrâ” olarak geçmektedir ve “kirpiklerin bittiği göz kenarları” manasındadır. (Bk. *Mevzuât*, s. 130, h.nr: 94) Aliyyü'l-Kârî'nin eserinden daha önce telif edilmiş eserlerde de bu şekildedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1903; *el-Fettenî, Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 13) -Çeviren-

113 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 130, h.nr: 94.

114 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 52, h.nr: 3.

115 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 132, h.nr: 100.

116 Kehf 18/23.

İbn Cemâa'nın *el-Mensekü'l-kebîr* isimli eserinde zikrettiğine göre bu söz, Süfyân es-Sevrî'ye aittir.¹¹⁷

٧٧٧- إِنَّ الْمَسْجِدَ لَيَتَزَوَّى مِنَ النَّحَامَةِ.

777- Kuşkusuz mescid, balgamdan dolayı kasılıp büzülür.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında “Bulunamamıştır” demektedir.¹¹⁸

٧٧٨- إِنَّ لِلَّهِ مَدِينَةً تَحْتَ الْعَرْشِ مِنْ مِثْلِكَ أَذْفَرُ، عَلَى بَابِهَا مَلَكٌ يَنَادِي كُلَّ يَوْمٍ:
أَلَا مَنْ زَارَ عَالِمًا فَقَدْ زَارَ الرَّبَّ، وَمَنْ زَارَ الرَّبَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ.

778- Allah'ın, Arş'ın altında son derece keskin ve hoş kokulu miskten inşa edilmiş bir şehri vardır. Şehrin kapısında bir melek her gün şöyle seslenir: Dikkat edin! Kim bir âlimi ziyaret ederse, Rabbi ziyaret etmiş olur. Rabbi ziyaret edene de cennet vardır.

Bu rivayet, İbn Hacer el-Mekkî'nin Suyûtî'den naklettiği üzere **yalan ve uydurmadır**.¹¹⁹ Hafız İbn Hacer el-Askalânî'nin, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahririnde Enes'ten naklettiği şu hadis de araştırılıp incelenmelidir: “*Allah'ın, Arş'ın altında son derece keskin ve hoş kokulu miskten inşa edilmiş bir şehri vardır. Şehrin kapısında bir melek her gün şöyle seslenir: Dikkat edin! Kim âlimleri ziyaret ederse peygamberleri ziyaret etmiş olur...*”

٧٧٩- إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ تَنْطِقُ عَلَى أَلْسِنَةِ بَنِي آدَمَ بِمَا فِي الْمَرْءِ مِنَ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ.

779- Allah'ın, yeryüzünde öyle melekleri vardır ki, bunlar, Âdemoğullarının dilleri üzerinden, kişide bulunan hayır ve şerri dile getirirler.

117 Bk. Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürer*, I, 181; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 134, h.nr: 102.

118 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 67, h.nr: 64.

119 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 159, h.nr: 171; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 272, h.nr: 58; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.

Mehâmilî'nin, *el-Emâli'l-İsfehâniyye* adlı eserinde rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁰ Onun tarikiyle de Deylemî, Enes'ten şu hadisi rivayet etmektedir. Bir cenaze geçince (sahâbîler) onu hayırla andılar. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Kesinleşti**” buyurdu. Sonra bir cenaze daha geçti. Orada bulunanlar onu da kötülükle andılar. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yine “**Kesinleşti**” buyurdu. (Enes) “Allah Rasûlü'ne (**'kesinleşti'** ifadesinin ne anlama geldiği) soruldu” dedikten sonra yukarıdaki sözü zikretmiştir. Bu hadisi Hâkim de rivayet etmiş ve “Müslim'in şartına göredir” demiştir.¹²¹

٧٨٠- إِنْ مِنَ الْبَيِّنِ سِحْرًا.

780- Şüphesiz bir kısım beyân (izah ve anlatım üslûbu) büyüleyicidir.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²² Bu hadis Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de İbn Ömer'den şu lafızla rivayet edilmiştir: “إِنْ مِنَ الْبَيِّنِ لَسِحْرًا/ **Bir kısım beyân, gerçekten büyüleyicidir.**”¹²³ Buhârî'nin rivayetinde ise şöyle geçmektedir: (Medine'nin) doğu tarafından iki adam gelip konuşma

120 Hâkim, *Müstedrek*, I, 533, h.nr: 1397; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 482, h.nr: 8876; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 231. Hâkim, hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 480; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahiha*, IV, 268, h.nr: 1694. (Çeviren)

121 Bu hadisin son kısmı temel kaynaklarımızda şöyle geçmektedir: Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* “Ne kesinleşti ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu: “**Şu önce geçen cenazeyi hayırla andınız; bu sebeple onun cennete girmesi kesinleşti. Diğerini de kötülükle andınız; onun da cehenneme girmesi kesinleşti. Çünkü siz (mü'minler), yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz.**” (Bk. Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdât 6; Müslim, Cenâiz 60; Ebû Dâvûd, Cenâiz 76; Tirmizî, Cenâiz 63; Nesâî, Cenâiz 50; İbn Mâce, Cenâiz 20, Zühd 25) -Çeviren-

122 Ebû Dâvûd, Edeb 94; Tirmizî, Birr 81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 486, h.nr: 2761.

123 Buhârî, Nikâh 48; Ebû Dâvûd, Edeb 93; Mâlik, *Muvattâ*, Kelâm 7.

yaptılar. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “*Bir kısım beyân gerçekten büyüleyicidir.*”¹²⁴

٧٨١- إِنَّ الْمَسَافِرَ وَمَالَهٗ عَلَى قَلْبٍ.

781- Kuşkusuz yolcunun ve malının, (her an) telef olma riski vardır.

Nevevî *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât* isimli eserinde şöyle demiştir: “Bu rivayet Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den gelen bir haber değil; sadece seleften birinin sözüdür. Bunun Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*’dan rivayet edildiği de söylenmektedir. Ancak İbnü’s-Sikkât ve Cevherî bu sözün bedevilerinden birine ait olduğunu zikretmektedirler.”¹²⁵

Öte yandan Deylemî, **isnadsız bir şekilde** Ebû Hureyre’den merfu olarak şöyle bir hadis nakleder: “*İnsanlar, Allah’ın yolcuya olan rahmetini bilselerdi, hemen yolculuğa çıkarlardı. Zira Allah’ın koruyup esirgemesi dışında yolcunun ve bineğinin/malının, (her an) telef olma riski vardır.*” İbnü’l-Esîr de bu hadisi *en-Nihâye* isimli eserinde aktarmaktadır, ancak rivayet **zayıftır**.¹²⁶

Yine Deylemî’nin **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak aktardığı bir diğer rivayet de şöyledir: “*İnsanlar, yolcunun elde edeceği mükâfatı bilselerdi, hemen yolculuğa çıkarlardı. Zira Allah yolcuya karşı gerçekten merhametlidir.*”¹²⁷

124 Buhârî, Nikâh 48.

125 Nevevî’ye ait bu değerlendirmeyi, Aclûnî’nin işaret ettiği eserinden tespit ettik. (Bk. Nevevî, *Tezhîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, Beyrut ts., IV, 100) Ancak o eserin basılı nüshasında da rivayetin son kelimesinin yanlış yazıldığını gördük. Buna karşılık gerek *Keşfü'l-hafâ*’daki, gerekse *Tehzîb*’deki lafızlarda bazı küçük farklılıklar olduğunu da belirledik. Biz de metni her iki kaynağı göz önünde bulundurarak, değerlendirmenin bağlamına uygun şekilde çevirdik (Çeviren)

126 Bk. İbnü’l-Esîr, *Nihâye*, IV, 98; Sehâvî, *Makâsîd*, thk. Abdülmevlâ Abdüsselâm Sâlim el-Hâşimî, Medine 2017, IV, 273, h.nr: 905. (Çeviren)

127 Bu rivayetler ileride 2104 no’lu hadis olarak tekrar ele alınacaktır. (Çeviren)

٧٨٢- إِنْ الْمَعُونَةُ تَأْتِي مِنَ اللَّهِ لِلْعَبْدِ عَلَى قَدْرِ الْمَثُونَةِ، وَإِنَّ الصَّبْرَ يَأْتِي مِنَ اللَّهِ لِلْعَبْدِ عَلَى قَدْرِ الْمُصِيبَةِ.

782- Şüphesiz Allah'tan kula, ihtiyaçları miktarınca yardım gelir. Allah'tan kula gelen sabır da musibet miktarıncadır.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da, Askerî'nin *el-Emsâl*'de, ayrıca Bezzâr ve İbn Şâhîn'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁸ Ayrıca Beyhakî bunu şu lafızla rivayet etmiştir: “**Allah yardımı, ihtiyaç miktarınca indirir, sabrı da bela anında indirir.**” İbnü's-Şihhîr de bu hadisi şu lafızla nakleder: “**Allah, yardımı, ihtiyacın şiddetine göre indirir, sabrı da bela anında indirir.**”

Keza Ömer b. Talha, İbn Ebi'l-Havârî'nin¹²⁹ hadisinde Abdülazîz b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Allah *azze ve celle* Dâvûd aleyhisselâm'a şöyle vahyetmiştir: Ey Dâvûd! İhtiyaca sabret ki (ilahî) yardım gelsin. Beni arzulayan birini gördüğünde de ona hizmetkâr ol!”

٧٨٣- إِنْ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا تُكَفِّرُهَا الصَّلَاةُ وَلَا الصَّوْمُ وَلَا الْحَجُّ، وَيُكَفِّرُهَا اللَّهُ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ.

783- Şüphesiz günahlardan öylesi vardır ki bunlara ne namaz ne oruç ne de hac kefâret olabilir. Bunlara ancak geçim derdi kefâret olur.

Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hatîb el-Bağdâdî de bunu *Telhîsu'l-müteşâbih* isimli eserinde rivayet etmektedir.¹³⁰ Rivayetin bir lafzında “*عَرَقُ*” kelimesi yerine “*النَّجَسُ/alınteri*” ifadesi geçmektedir.

128 Bezzâr, *Müsned*, XV, 327, h.nr: 8878; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 111, h.nr: 992; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 227, h.nr: 9483. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 43, h.nr: 3009; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 225, h.nr: 1664. (Çeviren)

129 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla İbnü'l-Havârî olarak kaydedilmiştir. (Bilgi için bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 227, h.nr: 9482; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 69, h.nr: 256) -Çeviren-

130 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 38, h.nr: 102; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 335. Irâkî, hadisin isnadının *zayıf* olduğunu belirtirken (bk. *el-Muğnî*, s. 1372, h.nr: 1) Zehebî,

Öte yandan Deylemî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Şüphesiz cennette öyle bir derece vardır ki ona ancak dertliler nail olabilir.”** Burada “geçim konusunda dertli olanlar” kastedilmektedir.

٧٨٤- **إِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا يَكْفِرُهَا إِلَّا الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ.**

784- Şüphesiz günahlardan öylesi vardır ki, bunlara ancak Arafat vakfesi kefâret olur.

İhyâ'da böyle geçmektedir. İhyâ hadislerini tahrîc eden Irâkî bu hadis- le ilgili olarak “Bunun bir aslını bulamadım” demiştir.¹³¹

٧٨٥- **إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ حِكْمَةً.**

785- Kuşkusuz bir kısım şiiirde hikmet vardır.

Bu hadisi Buhârî, Übey b. Ka'b'dan rivayet etmiştir. Tirmizî de bunu İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak şu lafızla nakletmiştir: **“Kuşkusuz bir kısım şiiirlerde hikmet/ler vardır.”** Hadisin baş tarafı ise Ebû Dâvûd'da şu lafızla geçer: Bir bedevî Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'e gelip konuşmaya başladı. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şüphesiz bir kısım beyân (izah ve anlatım üslûbu) büyüleyicidir; bir kısım şiiirde de hikmet vardır.”**¹³²

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayetinde şöyle bir ziyade mevcuttur: (İkrime, İbn Abbâs'a hitaben) “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ‘Azık vermediğin kimse sana haberler getirir’ tarzında, şiiirlerden bir şeyleri dillendirirdi, öyle değil mi?” diye sordu. (İbn Abbâs da) “Evet”

isnadındaki Muhammed b. Sellâm el-Mısırî isimli ravinin, Yahya b. Bükeyr'den uydurma haber rivayet ettiğini ifade eder. Heysemî de bu hadisin, İbn Sellâm'ın, Yahya'dan aktardığı o haber olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 568, h.nr: 7613; Heysemî, *Mecma'*, IV, 63, h.nr: 6239. Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 324, h.nr: 924) -Çeviren-

131 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 284, h.nr: 2. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 131, 363, h.nr: 97, 538.

132 Buhârî, Edeb 90; Ebû Dâvûd, Edeb 94; Tirmizî, Edeb 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 63, h.nr: 15786.

cevabını verdi.¹³³ Yine Taberânî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak naklettiği bir hadiste şöyle geçmektedir: **“Kimi şiirde elbette hikmet/ler; kimi beyânda da sihir (etkisi) vardır.”**

Ebû Dâvûd'un Büreyde'den merfu olarak aktardığı rivayet ise şöyledir: **“Kimi şiirde elbette hikmet/ler, kimi beyânda da büyüleyicilik vardır. Kimi sözler ise (söyleyeni için) bir vebaldir.”**¹³⁴

Askerî şöyle der: “Bunun manası şudur: Bazı şiirler güzele teşvik edip çirkin olandan alıkoyar. Çünkü hikmetin dildeki aslî manası engellemektir. Mesela; bineğe takılan gem ve dizgin için ‘حَكْمَةُ الدَّابِّ’/hakemetü’-d-dâbbe’ ifadesi de kullanılmaktadır. Zira bu âlet, hayvanın dilediği yöne çekip gitmesini engellemektedir.”

Askerî daha sonra şunları da sözlerine eklemiştir: “Yine ilk dönem âlimlerinden bazılarının kitaplarında ‘أَحْكِمُوا سُفَهَاءَكُمْ’/ahkimû süfehâeküm’ ifadesi geçer ki bu, ‘beyinsizlerinizi çirkin şeylerden alıkoyun’ anlamına gelir.”¹³⁵

٧٨٦- إِنْ مِنَ السَّرَفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّمَا اسْتَهَيْتَ.

786- Şüphesiz iştah duyduğun her şeyi yemen israf sayılır.

İbn Mâce'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁶

133 Taberânî'nin bu ziyadesi soru-cevap şeklinde verilmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 288, h.nr: 11763) Ancak buradaki soru ve cevabın kime ait olduğu kısmı rivayette geçmemektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred* isimli eserinde yer alan bir rivayete göre burada ismi geçen İkrime, Hz. Âişe'ye “Allah Rasûlü'nün herhangi bir şiiri dillendirip dillendirmediğini” sorunca Hz. Âişe de yukarıdaki beyti tekrarladığını söylemiştir. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 279, h.nr: 792) Bu durumda kanaatimizce İkrime, bu soruyu, meseleyi teyit maksadıyla İbn Abbâs'a da sormuş, o da “Evet” cevabı vermiş olmalıdır. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

134 Ebû Dâvûd, *Edeb* 94.

135 Buraya kadar bilgi ve rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 72-80, h.nr: 258.

136 İbn Mâce, *Et'* ime 51. Hadisin *zayıf* hatta *uydurma* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 30; Zehebî, *Telhîs*, s. 257, h.nr: 674; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 31, h.nr: 1164; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 261, h.nr: 1243; Gumârî, *el-Müddâvî*, II, 540; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 414, h.nr: 241. (Çeviren)

٧٨٧- إِنَّ مِنَ النَّاسِ نَاسًا مَفَاتِيحُ لِلْخَيْرِ مَغَالِيقُ لِلشَّرِّ، وَإِنَّ مِنَ النَّاسِ نَاسًا مَفَاتِيحُ لِلشَّرِّ مَغَالِيقُ لِلْخَيْرِ، فَطُوبَى لِمَنْ جَعَلَ اللَّهُ مَفَاتِيحَ الْخَيْرِ عَلَى يَدَيْهِ، وَوَيْلٌ لِمَنْ جَعَلَ اللَّهُ مَفَاتِيحَ الشَّرِّ عَلَى يَدَيْهِ.

787- Bazı insanlar hayrın anahtarları, şerrin kilitleridir. Bazı insanlar da şerrin anahtarları, hayrın kilitleridir. Allah'ın, hayrın anahtarlarını ellerine verdiği kimselere ne mutlu! Allah'ın, şerrin anahtarlarını ellerine verdiği kimselerin ise vay hâline, yazıklar olsun onlara!

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der:¹³⁷ İbn Mâce ve Tayâlisî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁸ Ayrıca İbn Mâce bunu şu lafızla da rivayet etmektedir: **“Şüphesiz bu hayrın hazineleri; bu hazinelerin de anahtarları vardır. Allah'ın kendisini hayrın anahtarı ve şerrin kilidi eylediği kula ne mutlu! Allah'ın kendisini şerrin anahtarı ve hayrın kilidi eylediği kulun vay hâline, yazıklar olsun ona!”** Ne var ki bu rivayetin isnadında Abdurrahmân b. Zeyd adında zayıf bir ravi vardır.¹³⁹

٧٨٨- إِنَّ الْمَيِّتَ يَرَى النَّارَ فِي بَيْتِهِ سَبْعَةَ أَيَّامٍ.

788- Kuşkusuz ölü, yedi gün boyunca evinde ateş görür.

Beyhakî, *Menâkıbu Ahmed* isimli eserinde şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel, kendisine bu rivayet sorulduğunda “Aslı olmayan bâtil bir rivayettir. Ayrıca bid'attır” cevabını vermiştir. Manasına da ayrıca bakılmalı ve araştırılmalıdır.¹⁴⁰

Ben de (Aclûnî) derim ki: Burada “evi”nden kasıt, “kabri” olabilir. Münûfî de şunları söyler: Bu rivayetin metni karanlıktır. Bunu uyduran kimse cürüm işlemiş biridir. Allah onu her türlü hayırdan uzak etsin, yattı-

¹³⁷ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 80, h.nr: 259.

¹³⁸ İbn Mâce, Sünnet 19; Tayâlisî, *Müsned*, III, 556, h.nr: 2195; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 178, h.nr: 686.

¹³⁹ Rivayetin, farklı tariklerinde bazı ravileri hakkında tenkitler bulmasına rağmen (bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, I, 34, h.nr: 90; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 80-83, h.nr: 259), toplamı itibarıyla *hasen* seviyesine ulaştığına dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 320, h.nr: 1332. (Çeviren)

¹⁴⁰ Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 83, h.nr: 260.

ğı yeri de serin tutmasın! Öte yandan Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle demiştir: “Necâşî vefat ettikten sonra, kabrinin üstünde hâlâ bir nûrun görüldüğünü kendi aramızda konuşurduk.”¹⁴¹

٧٨٩- إِنَّ الْمَيِّتَ يُؤْذِيهِ فِي قَبْرِهٖ مَا كَانَ يُؤْذِيهِ فِي بَيْتِهٖ.

789- Şüphesiz ölüye evinde eziyet veren şey, kabrinde de eziyet verir.

Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu ancak **isnadsız bir şekilde** rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴² Bunu destekleyici mahiyette benzer manadaki bir hadis de Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve diğerlerinin yine Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri şu hadistir: “**Ölünün kemiğini kırmak, diri iken kemiğini kırmak gibidir.**”¹⁴³

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁴⁴ Taberânî, Hâkim ve İbn Mende'nin rivayetlerine göre, Umâre b. Hazm şunu nakleder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni bir kabrin üstüne oturur vaziyette görünce şöyle buyurdu: “**Ey kabrin üstünde oturan kişi! O kabrin üstünden kalk. Ne sen o kabirdekine eziyet et ne de o sana eziyet etsin!**”¹⁴⁵

Yine İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre, İbn Mes'ûd da şunları söyler: “Bir mü'mine ölüyken eziyet etmek, ona hayattayken eziyet etmek gibidir.”¹⁴⁶ Keza İbn Mende, Kâsım b. Muhaymira'nın şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Bir kabrin üstüne basmaktansa, ateşte iyice kızdırılmış bir mızrak ucuna, ayağımın içine nüfûz edecek kadar basmış olmayı tercih

141 Ebû Dâvûd, Cihad 28. *Sünen-i Ebî Dâvûd*'u tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Dâru'r-risâle el-âlemiyye 2009, IV, 177, h.nr.:2523) -Çeviren-

142 Deylemî, *Firdevs*, I, 199, h.nr: 754.

143 Ebû Dâvûd, Cenâiz 64; İbn Mâce, Cenâiz 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 259, h.nr: 24739; Mâlik, *Muvattâ*, Cenâiz 45; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 437. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Kattân el-Fâsî, *Beyânu'l-vehm ve'l-ihâm*, IV, 212, h.nr: 1703; Nevevî, *el-Mecmû*, V, 300; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, III, 213 vd., h.nr: 763) -Çeviren-

144 Gazzî, *İtkân*, I, 166, h.nr: 439.

145 Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, I, 515, h.nr: 2944; Hâkim, *Müstedrek*, III, 681, h.nr: 6502.

146 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 46, h.nr: 11990.

ederim.” Ayrıca (rivayet olunur ki) bir kabre basmış bir adam, kalbi uyanık olduğu hâlde şöyle bir ses işitmiştir: “Uzak dur benden ey adam! Ve bana eziyet etme!”

٧٩٠- إِنْ نُوحًا -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- اغْتَسَلَ، فَرَأَى ابْنَهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: تَنْظُرُ إِلَيَّ وَأَنَا أَغْتَسِلُ -حَارَ اللَّهُ لَوْنِكَ-، فَاسْوَدَّ فَهُوَ أَبُو السُّودَانِ.

790- Nuh *aleyhisselâm* yıkanırken oğlunun kendisine baktığını gördü ve “Ben yıkanırken bana bakıyorsun (öyle mi?) Allah rengini değiştirsin!” diye beddua etti. Oğlu da bir anda simsiyah oldu. İşte o, siyahîlerin atasıdır.

Hâkim’in İbn Mes’ûd’un kendi sözü (mevkuf) olarak rivayet ettiği ve **isnadını sahih saydığı bir rivayettir.**¹⁴⁷ Suyûtî de *Dürer*’de “Hâkim bu rivayeti İbn Mes’ûd’dan nakletmiş ve sahih saymıştır” demektedir.¹⁴⁸

Öte yandan İbn Ebî Hâtim ve yine Hâkim’in **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: “*Nuh aleyhisselâm’ın Sâm, Hâm ve Yâfes isminde çocukları oldu. Sâm’ın evladı Araplar, Farslar ve Rumlardır. Hâm’ın evladı ise Kıptîler, Berberîler ve siyahîlerdir. Yâfes’in evladı da Ye’cûc ve Me’cûc, Türkler ve Slavlar’dır.*”¹⁴⁹

Necmüddîn el-Gazzî şunu da ilave etmektedir:¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Hâkim’de yer alan ve Semüre’den gelen bir rivayette de şöyle

147 Hâkim, *Müstedrek*, II, 596, h.nr: 4008. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişse de Zehebî, Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Lebîbe isimli ravinin **zayıf** sayıldığını belirtmiştir. (Çeviren)

148 Suyûtî, *Dürer*, s. 221, h.nr: 491.

149 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 509, h.nr: 8429. Bu rivayeti Hâkim’in *Müstedrek*’inin basılı nüshasında tespit edemedik. Mevcut rivayet Saîd b. el-Müseyyeb’in kendi sözü (maktu) bir rivayet olarak geçmekte; Hâkim de Zehebî de bu hadis hakkında sükût etmekte ve herhangi bir değerlendirme yapmamaktadırlar. Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIII, 107; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 89, h.nr: 26. (Çeviren)

150 Gazzî, *İtkân*, I, 166, h.nr: 440.

denilmektedir: “*Sâm, Arapların; Hâm, Habeşlilerin; Yâfes de Rumların atasıdır.*”¹⁵¹

٧٩١- إِنْ مِنْ الْعِصْمَةِ أَنْ لَا تَجِدَ.

791- Bulamaman, kuşkusuz günaha girmekten korunmaktır (ismet).¹⁵²

İmâm Ahmed b. Hanbel’in oğlunun *Zevâidü’z-Zühâ* isimli eserinde geçen bir rivayete göre, Avn b. Abdullah şöyle derdi: “Kuşkusuz bir şeyi talep edip de bulamaman, günaha girmekten korunmaktır.” Aynı zamanda bu cümle, İmâm Şâfiî’nin sûfîlere dair bir sözünde geçmektedir.¹⁵³ Dillerde meşhur olan lafzı ise başındaki “*إِنَّ*” edatının bulunmadığı “*مِنْ*...*الْعِصْمَةِ*” diyen lafızdır.

٧٩٢- إِنْ مِنْ الْقَرَفِ التَّلَفَ.

792-Muhakkak ki telef/ölüm, (hastalığa) yakın durmaktan kaynaklanır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁵⁴ Bu hadisi Ebû Dâvûd, Ferve b. Müseyk’den¹⁵⁵ rivayet etmektedir. Ferve şöyle anlatır: “Ey Allah’ın

151 Tirmizî, Menâkub 70; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 292, h.nr: 20099; Bezzâr, *Müsned*, X, 408, h.nr: 4550; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VII, 210, h.nr: 6871. Tirmizî, bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmekte; Heysemî de ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını ifade etmektedir. (Bk. *Mecma‘*, I, 193, h.nr: 933) -Çeviren-

152 İsmet: Engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak anlamına gelen “a-s-m” kökünden türemiş bir isim olup “peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması” şeklinde tarif edilir. (Geniş bilgi için bk. B. Topaloğlu - İ. Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 163) -Çeviren-

153 Bk. Beyhakî, *Menâkıbu’ş-Şâfiî*, II, 208. Aliyyü’l-Kârî de bunun mutasavvıfların sözlerinden biri olduğunu belirttikten sonra İmâm Şâfiî’nin beğendiği cümlelerden biri olduğuna dikkat çeker. (Bk. *Mevzûât*, s. 131, h.nr: 98; *el-Masnû‘*, s. 69, h.nr: 68)

154 Gazzî, *İtkân*, I, 163, h.nr: 432.

155 Bu isim *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarında yanlışlıkla “Kurra b. Maîn” olarak; Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Necmüddîn el-Gazzî’nin eserinde ise “Kurra b. Miskîn” (!) şeklinde kaydedilmiştir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 163, h.nr: 432) Doğrusu ise Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde de geçtiği üzere “Ferve b. Müseyk” olacaktır. “Ferve” isminin “Kurra”ya, “Müseyk”in de “Miskîn veya Maîn”e dönüşmesi muhtemelen

Rasûlü! Elimizde *Ebyen* denilen bir arazi var. Bu, ziraat yapıp mahsul elde ettiğimiz ve yiyeceklerimizi depoladığımız bir arazidir. Ancak bu arazi (havasından kaynaklanan) vebalı bir yerdir. -Yahut buranın vebâsı ağırdır.- (Ne yapmamı tavsiye edersiniz?)” diye sordum. Allah Rasûlü **“Orayı terk et. Çünkü telef/ölüm, (böylesi hastalıklara) yakın durmaktan kaynaklanır”** buyurdu.¹⁵⁶

İbn Kemâlpaşa, *Erbaîn* adlı eserinde, *el-Garîbeyn* isimli eserin sahibi (Ebû Ubeyd el-Herevî)den¹⁵⁷ naklen şöyle der: Hadiste geçtiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e vebalı bir araziye dair bir soru sorulur. O da cevaben **“Orayı terk et. Çünkü telef/ölüm, (böylesi hastalıklara) yakın durmaktan kaynaklanır”** buyurur. Daha sonra Herevî şöyle bir açıklama yapar: “Hadisin metninde geçen *el-karaf*, hastalığa yakın durmaktır. Yakın durduğun her şeye *mukârefe* etmiş olursun.”

Cevherî’nin *es-Sihâh* isimli eserinde de şu ifadeler yer almaktadır: “Hadiste geçtiğine göre, bir topluluk, Allah Rasûlü’ne, arazilerinin vebasından şikâyetle bulundu. Bunun üzerine Allah Rasûlü **‘Oradan başka bir yere taşının. Çünkü telef/ölüm, (böylesi hastalıklara) yakın durmaktan kaynaklanır’** buyurdu.”¹⁵⁸

٧٩٣- إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ.

793- Şüphesiz mü’min necis olmaz.

müstensihlerden kaynaklanan yazım hatalarıdır ve bir dereceye kadar normaldir. Ancak işin esef verici yanı, hem Aclûnî’nin hem de Gazzî’nin eserlerini güya tahkik eden zevatın, Ebû Dâvûd’da yer alan bir rivayetin sahâbî ravisine bakma himmetini gösterememiş olmalarıdır. (Çeviren)

156 Ebû Dâvûd, Tıbb 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 18, h.nr: 15742. İsnadında Ferve b. Müseyk’den rivayette bulunan kişinin meçhul olması sebebiyle bu hadis zayıf sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 210, h.nr: 1720) Öte yandan hadisin *Keşfü’l-hafâ*’daki metninde bazı kelimeler yanlış yazıldığı için biz çeviride bizatihi Ebû Dâvûd’un metnini esas aldık. (Çeviren)

157 Bk. Ebû Ubeyd el-Herevî, *Kitâbu’l-garîbeyn fî’l-Kur’ân ve’s-Sünne*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Suud 1999, V, 1532.

158 Cevherî, *es-Sihâh Tâcü’l-luğa ve sihâhu’l-arabiyye*, thk. A. Abdülgafûr Attâr, Beyrut 1987, IV, 1416.

Kütüb-i Sitte musannıflarının Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁹ Ancak Buhârî'nin Kitâbu'l-ğusl'deki lafzının başında, hadisin söyleniş sebebinin açıklanmasının yanı sıra "Sübhane'llah" ziyadesi de bulunmaktadır. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, Müslim ve daha başkaları bu hadisi Huzeyfe'den; Nesâî, İbn Mes'ûd'dan; Taberânî de Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet etmektedirler.

۷۹۴- إِنْ أَلْمِئْتُ لَا ظَهْرًا أَبْقَى، وَلَا أَرْضًا قَطَعَ.

794- Bineğini zorladığı için yarı yolda kesilip kalan kişi, ne yol kat edebilmiş ne de (üzerinde yolculuğa devam edebileceği) bir binek bırakmıştır.

Bu hadisi Bezzâr, Câbir'den şu lafızla rivayet etmiştir: "*Şüphesiz bu din sapasağlamdır. Onda incelik ve yumuşaklıkla hareket edin. Zira bineğini zorladığı için kesilip yarı yolda kalan kişi...*"¹⁶⁰

۷۹۵- إِنْ أَلْمِئْتُ يُعَذِّبُ بِكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ.

795- Şüphesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azap görür.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmektedirler: "Hafsa, Ömer *radıyallahu anh* için (yaralanıp da baygınlık geçirdiği sırada) ağladı. Bunun üzerine Ömer 'Sakin ol kızım! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu bilmiyor musun yoksa?' diyerek söz konusu hadisi zikretti." Bir rivayete göre de Ömer *radıyallahu anh*, (kendisine düzenlenen suikast) sonucu ağır yaralanıp bayılınca etraftakiler yaygara kopardılar. Daha sonra ayılınca "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve*

159 Buhârî, Gusûl 23; Müslim, Hayz 116; Ebû Dâvûd, Taharet 90; Tirmizî, Taharet 89; İbn Mâce, Taharet 80; Nesâî, Tahâret 76.

160 İbnü'l-Mübârek *ez-Züh'd ve'r-rekâik*, s. 415, h.nr: 1179; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 184, h.nr: 1147; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 27-28, h.nr: 4743-4744; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, I, 57, h.nr: 74. Câbir ve Abdullah b. Amr b. el-Âs kanalıyla rivayet edilen bu hadisin, bazen merfu, bazen mevkuf, bazen Hz. Peygamber'e kadar ulaşan muttasıl bir isnadla, bazen de sahâbî ravisinin zikredilmediği mürsel bir isnadla aktarıldığı ve bunların bir kısmının da zayıf olduğuna dair ayrıntılı açıklama için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 562-567, h.nr: 1053. (Çeviren)

sellem'in **‘Şüphesiz ölü, dirinin ağlamasından dolayı azap görür’** buyurduğunu bilmez misiniz?” dedi.¹⁶¹

Yine Buhârî ve Müslim'in Enes'ten rivayetlerine göre, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* ağır yaralanınca Hafsa ona feryadü figan etti. (Hz. Ömer, ayıldıktan sonra) şöyle dedi: “Ey Hafsa! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **‘Üzerine feryadü figan edilen kimse azap görür’** buyurduğunu işitmedin mi?”¹⁶²

İbn Hibbân da bu rivayete şöyle bir ilavede bulunmaktadır: Hafsa “Tabii ki (işittim)” dedi. Ayrıca Suheyb de feryadü figan edince, Ömer *radıyallahu anh* ona da “Ey Suheyb! Üzerine feryadü figan edilen kimsenin azap gördüğünü bilmez misin?” demiştir.¹⁶³

Keza Buhârî ve Müslim'in Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Ölü, üzerine bağıra çağıra yakılan ağıttan dolayı kabrinde azap görür.”** Yine Hz. Ömer'den gelen bir rivayet de **“Üzerine ağlanan kimse azap görür”** şeklindedir.¹⁶⁴ Musa b. Talha dedi ki: Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle diyordu: “Burada sözü edilenler Yahudilerdir.”¹⁶⁵

Öte yandan yine Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Muğîre'den naklettikleri hadisın lafzı da şöyledir: **“Kim için bağıra çağıra ağıt yakılıyorsa, o kişi bu ağıtlardan ötürü azap görür.”**¹⁶⁶ Müslim'in lafzı ise **“Zira o kişi bu bağıra çağıra yapılan ağıtlardan ötürü azap görür” şeklindedir.**

Âlimler de bu hususu birkaç farklı şekilde yorumlamışlardır:

Bunlardan biri, sözü edilen azap meselesinin, ölünün daha önce kendisi için ağlanması ve bağıra çağıra ağıt yakılmasını vasiyet etmesi hâlinde geçerli olduğu şeklindeki yorumdur. Çoğunluk da bu görüştedir.

161 Buhârî, Cenâiz 32; Müslim, Cenâiz 16, 18.

162 Müslim, Cenâiz 21.

163 İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 406, h.nr: 3136.

164 Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 17.

165 Müslim, Cenâiz 20.

166 Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 18, 19, 27.

Bir diğer yorum da “ağlamaktan” kastedilenin “bağıra çağıra feryat etmek ve ağıt yakmak;” “azap”tan kastedilenin ise, “ölünün ailesinin günahları sebebiyle kendisinin çekeceği eziyet ve sıkıntı” olduğu yönündedir. Bu görüş de İbn Cerîr et-Taberî’nin *Tehzîb*’indeki tercihidir. Ayrıca İbn Hacer şöyle demiştir: “İmamlardan bir grup da bu görüşü benimsemiştir. İbn Teymiyye de bunların en sonuncularındandır.”

Bir başka yorum da şöyledir: Bu hadis Yahudilerden kâfir bir topluluk hakkında geçerlidir. Nitekim Buhârî ve Müslim’in rivayetlerine göre, İbn Ebî Müleyke şöyle der: Osman b. Affân *radıyallahu anh*’ın bir kızı vefat etmişti. Kızın cenazesine katılmak üzere geldik. İbn Ömer ve İbn Abbâs da cenazede hazır bulundular. (Cenazede ağlayanları gören) İbn Ömer, Amr b. Osman’a şöyle dedi: Ağlamayı engellemeyecek misin? Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı mutlaka azap görür.”**¹⁶⁷ Bunun üzerine İbn Abbâs da şunları söyledi: Ömer “bazıları” kaydıyla böyle söylüyordu. Ancak bu söz kendisine iletildiğinde Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Allah Ömer’e rahmet etsin. Vallahi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah’ın, birisinin ağlamasından dolayı (ölüye) azap edeceğini” söylememiş, bilakis **“Şüphesiz Allah, ölen bir kâfirin azabını, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı artırır”** buyurmuştur. (Ravinin dediğine göre) Âişe *radıyallahu anhâ* daha sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: Bu hususta Kur’ân senin için yeterlidir. (Allah Teâlâ) **“Hiçbir günahkâr, bir başka günahkârın günahını yüklenmez”**¹⁶⁸ buyurmaktadır. İbn Ebî Müleyke de şu notu eklemiştir: “Allah’a yemin olsun ki, İbn Ömer (İbn Abbâs’ın bu açıklaması üzerine) hiçbir şey söylemedi.¹⁶⁹ Ayrıca Kâsım b. Muhammed bana şunu anlatmıştır: Ömer ve oğlu Abdullah *radıyallahu anhumâ*’nın sözleri, Âişe *radıyallahu anhâ*’ya ulaştığında Hz. Âişe şöyle demiştir: “Kuşkusuz siz bana kendileri yalan söylemeyen ve yalanlanmayan iki kişiden rivayette bulunuyorsunuz. Ancak kulak yanılabilir.”¹⁷⁰

Öte yandan Buhârî ve Müslim’in rivayetlerine göre Amra, Âişe *radıyallahu anhâ*’nın, kendisine İbn Ömer’in **“Şüphesiz ölü, dirinin ağlamasından dolayı azap görür”** şeklindeki sözü aktarıldığı vakit şöyle dediğini

167 Buhârî, Cenâiz 32; Müslim, Cenâiz 23.

168 En’âm 6/164.

169 Buhârî, Cenâiz 32.

170 Müslim, Cenâiz 22.

işitmiştir: “Allah, Ebû Abdurrahmân’ı bağışlasın! Kuşkusuz o, yalan söylemiş değildir. Sadece unutmuş yahut hata etmiştir. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendisine ağlanan bir Yahudi kadının kabrinin yanından geçerken ‘*Onlar o kadına ağlıyorlar; o ise kabrinde azap çekiyor*’ buyurmuştur.”¹⁷¹

۷۹۶- إِنْ هَذَا الْعِلْمُ دِينٌ، فَانْظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ.

796- Kuşkusuz bu ilim dindir. Bu nedenle dininizi kimden aldığınıza dikkat edin.

Müslim bunu İbn Sîrîn’in kendi sözü olarak rivayet etmektedir. Ebû Nuaym da bunu “Onu kimden aldığınıza...” lafzıyla rivayet etmiştir.¹⁷²

۷۹۷- إِنْ الْوَدُّ يَوْرَثُ، وَالْعَدَاوَةُ تُورَثُ.

797- Şüphesiz sevgi, nesilden nesile miras kaldığı gibi, düşmanlık da nesilden nesile miras kalır.

Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr* hatta *el-Câmiu’l-kebîr*’inde geçtiği üzere Taberânî’nin Ufeyr’den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷³

۷۹۸- إِنْ الْوَرْدَ خُلِقَ مِنْ عَرَقِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْ مِنْ عَرَقِ الْبَرَقِ.

798- Şüphesiz gül, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in terinden yahut Burak’ın terinden yaratılmıştır.

171 Müslim, Cenâiz 27.

172 Müslim, Mukaddime, s. 14; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 278.

173 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIV, 190, h.nr: 508; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 194, h.nr: 7343, 7344. Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, I, 30, h.nr: 43. (Buhârî, sadece sevginin nesilden nesile miras kalacağı kısmını nakleder.) Hâkim, 7343 no’lu rivayetin isnadının *sahih* olduğunu belirtmekle birlikte Zehebî bu rivayetin isnadında bir inkitâ (kopukluk) olduğunu ifade eder. Zehebî ayrıca 7344 no’lu rivayette geçen Yusuf b. Atiyye’nin de *hâlik* biri olduğunu vurgulamaktadır. Bu ve daha başka gerekçelerle hadis *zayf* sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VII, 149, h.nr: 3161) -Çeviren-

Nevevî “**Sahih değildir;**” Hafız İbn Hacer de “**Uydurmadır**” demişlerdir. İbn Hacer’den önce de İbn Asâkir bu **uydurma** hükmünü vermiştir.¹⁷⁴

Bu rivayet aynı zamanda Deylemî’nin *Müsnedü’l-Firdevs*’inde Enes’ten merfu olarak gelmiştir. Lafzı da şöyledir: “**Beyaz gül, Miraç gecesi benim terimden yaratılmıştır. Kırmızı gül ise Cebrail’in terinden yaratılmıştır. Sarı gül de Burak’ın terinden yaratılmıştır.**” Bu rivayetin isnadında, Dârekutnî’nin **hadis uydurmakla itham ettiği** Mekkî (b. Bündâr) ez-Zencânî adında bir ravi vardır.¹⁷⁵

Ayrıca Ebu’l-Ferec en-Nehrevânî de bunu *el-Celîsü’s-sâlih* isimli kitabında yine Enes’ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “**Ben gökyüzüne çıkarıldığım vakit (Mirac gecesi), yeryüzü benden sonra hasretle ağladı. Bu ağlayışından dolayı toprakta lasaf yeşerdi. Ben (Miraç’tan) dönerken de terim yeryüzüne damladı ve ondan kırmızı gül yeşerdi. Dikkat edin! Kim benim kokumu koklamak isterse, kırmızı gül koklasın.**” Daha sonra adı geçen Ebu’l-Ferec şöyle demiştir: “**Lasaf, keber’dir (kebere/kapari/gebre otudur).**”¹⁷⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu cümlede *lasaf* mübteda; haberi ise *keber*dir. (Cevherî) *es-Sihâh* isimli sözlüğünün “râ” harfinde “Kebere otu, *lasaftır*” demiş, “lâm”¹⁷⁷ harfinde de “*Lasaf, kebere otunun diplerinde yetişen hıyarcık bitkisine*¹⁷⁸ benzer bir şeydir. Ayrıca bir hurma cinsidir” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu husus iyice düşünülmelidir. Keza Ebu’l-Ferec şunları da söylemektedir: “Biz bu manadaki hadisleri değişik tariklerden rivayet etmiştik. Ancak burada hatırıma geleni zikrettik.”

174 Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIII, 131; Zerkeşî, *Leâli*, s. 197, h.nr: 48; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 219, ravi nr: 964. (Çeviren)

175 İbn Hacer, bu rivayetin isnadındaki Hasen b. Abdülvâhid el-Kazvî’nin bu haberi uydurduğunu ifade etmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 219, ravi nr: 964) -Çeviren-

176 Ebu’l-Ferec en-Nehrevânî, *el-Celîsü’s-sâlih el-kâfi ve’l-enîsü’n-nâsîh eş-şâfi*, thk. A. Sâmi el-Cündî, Beyrut 2005, s. 707.

177 Aclûnî, eserinde bunu “fâ” olarak kaydetmiş olsa da doğrusu “lâm” dır. (Bk. Cevherî, *es-Sihâh*, IV, 1426) -Çeviren-

178 Bu bitki, Türkçe’de “cirtatan, acı düvelek, acı hıyar, eşek hıyarı, acı dülek, cırtlak, şeytan keleş, acı kavun ve yabancı hıyar” gibi isimlerle de bilinmektedir. (Çeviren)

Öte yandan dilci Ebu'l-Huseyin b. Fâris, *er-Râh ve'r-reyhân* isimli eserinde bu hadisi yine Mekkî ez-Zencânî kanalıyla rivayet etmektedir. Mekkî ise daha önce de geçtiği üzere **yalancılıkla suçlanmış bir ravidir**. İbn Fâris bu hadisi merfu olarak Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla da rivayet etmektedir. Lafzı da “Kim benim kokumu koklamak istiyorsa kırmızı gül koklasın” şeklindedir.

Hafız Suyûtî de *Hüsnü'l-muhâdara* isimli eserinde şöyle der: **“Bu konuda birtakım hadisler rivayet edilmiştir ki tamamı uydurmadır.** Bunlardan biri Ali *radıyallahu anh* kanalıyla merfu olarak rivayet edilen şu hadistir: **‘Gökyüzüne çıkarıldığında yeryüzüne terimden damlalar düştü, ondan da gül yeşerdi. Kim benim kokumu koklamak istiyorsa, gül koklasın.’** Bunu İbn Adiy *el-Kâmil*’inde rivayet etmektedir. Bir diğer (uydurma) hadis de Enes’ten merfu olarak aktarılmaktadır.” Suyûtî burada *Müsnedü'l-Firdevs*’e dayandırılan hadisi zikreder ve daha sonra da şunu söyler: “Her iki hadisi de İbnü'l-Cevzî *el-Mevzûât*’ında nakletmiştir. Ayrıca söz konusu Enes kanalıyla gelen hadisin uydurma olduğunu büyük hafız Ebu'l-Kasım İbn Asâkir açıkça ifade etmektedir.”¹⁷⁹

Necmüddîn el-Gazzî de **“Bu hadis, bütün tarikleriyle birlikte sahih değildir”** demiştir.¹⁸⁰

Şu rivayet de bu kategorideki hadislerden biridir: **“Allah gülü, kendi zatının cemâli, aydınlığı ve ihtişamından yaratmıştır. Gülün kokusunu da peygamberlerinin kokusuyla aynı kılmıştır. Kim Allah Teâlâ’nın cemaline, aydınlığına ve ihtişamına bakmayı ve peygamberlerinin kokusunu koklamayı isterse, güle baksın.”**¹⁸¹ Bunu da bilmelisin.

٧٩٩- إِنْ حَدَّثْتَ أَنَّ جَبَلًا زَالَ عَنْ مَكَانِهِ فَصَدِّقْ، وَإِنْ حَدَّثْتَ أَنَّ رَجُلًا زَالَ عَنْ خَلِيقَتِهِ فَلَا تُصَدِّقْ.

799- Sana bir dağın yerinden oynadığı söylenirse buna inan, ancak bir insanın huyunu değiştirdiği söylenirse asla inanma!

179 Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhira*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, II, 401. (Çeviren)

180 Gazzî, *İtkân*, I, 167, h.nr: 442.

181 Bu rivayetin de uydurma olduğuna dair bilgi için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 582, h.nr: 711; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 279, h.nr: 48; Fettenî, *Tezkira*, s. 161.

İbn Vehb bu hadisi, *el-Kader* isimli eserinde Zührî'den **mürsel** merfu bir rivayet olarak nakletmektedir. Ahmed b. Hanbel'in Zührî kanalıyla Ebu'd-Derdâ'dan aktardığı rivayet ise şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda ileride olacakları müzâkere ederken, birden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Bir dağın yerinden oynadığını duyarsanız inanın ama bir insanın huyunu değiştirdiğini duyarsanız asla inanmayın. Çünkü o, nihayetinde yaratılışında var olan karakterine döner.”**¹⁸² Sehâvî *Makâsıd*'da bu hadise dair şöyle demiştir: “Bu, **munkatıdır**. Çünkü Zührî, Ebu'd-Derdâ'ya yetişememiştir. Ancak bu hadisi destekleyen benzer manada başka rivayetler vardır.”¹⁸³

Bunlardan biri, Askerî'nin *el-Emsâl* isimli eserinde Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Huyun değişmesi, yaratılışın değişmesi gibidir. İnsanın yaratılışını değiştiremezsin ki, huyunu değiştirebilesin!”**

Bir diğer rivayet de Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de naklettiği Abdullah b. Rübeyyia hadisidir. Abdullah şöyle anlatır: İbn Mes'ûd'un yanında olduğumuz bir sırada meclistekiler bir adamdan söz açtılar ve ahlâkını konuşmaya başladılar. Nihayetinde İbn Mes'ûd “O adamın başını kesseniz tekrar eski hâline getirebilir misiniz?” diye sordu. Etrafındakiler “Hayır” diye cevap verdiler. O “Peki, elini (kesip eski hâline getirebilir misiniz?)” dedi, onlar yine “Hayır” dediler. Keza “Ayağını peki (eski hâline getirebilir misiniz?)” diye sordu, onlar aynı şekilde “Hayır” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine İbn Mes'ûd şunu söyledi: “Siz onun yaratılışını değiştiremezsiniz ki, huyunu değiştirebilesiniz!”¹⁸⁴

Bu husustaki rivayetlerden biri de şöyledir: Übeyy en-Nersî'nin, *Ünsü'l-âkıl* isimli eserinde naklettiğine göre, İsrâîl b. Yunus b. Ebî İshâk es-Sebî'î, dedesi Ebû İshâk'ı, babası Yunus'a şunu söylerken işittiğini aktarır:¹⁸⁵ “Bir adamın öldüğünü duyarsan inan. Fakir olup da daha sonra

182 Bu hadis daha önce 200 no'lu rivayet olarak geçmişti ve sıhhatine dair izah orada yapılmıştı. (Çeviren)

183 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 95, h.nr: 265.

184 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 178, h.nr: 8884-8885.

185 *Keşfü'l-hafâ*'da “İsrail” isminden itibaren bu kısımda birtakım lafızların düştüğünü, dolayısıyla cümlede anlam düşüklüğü oluştuğunu tespit ettik. Bu sebeple biz de Sehâvî'nin *Makâsıd*'ına (bk. II, 96) müracaat ederek eksikleri giderdik ve çeviriyi

mal ve servete kavuştuğunu iştirsen yine inan. Ancak ahmak olup da akıl-landığını duyarsan asla inanma!”

Yine bu husustaki bir rivayet de Dârekutnî'nin *el-Efrad*'da Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Şüphesiz Allah azze ve celle bir topluluğa lütfetip (hidayeti) ilham etti ve nihayet onları rahmetine dâhil etti. Başka bir topluluğu da imtihana tabi tuttu** -burada Allah Rasûlü veya ravî bir kelime daha zikretmiştir- **ancak onlar (alışageldikleri huylarını terk edip) bu imtihanı geçemediler, dolayısıyla onlara da azap etti. Bu da Allah'ın onlar hakkındaki adaletidir.”**

Keza “Dört şey hakkında nihai karar verilmiş olup konu kapanmıştır: Yaratılış, huy...” lafzıyla gelen İbn Mes'ûd hadisi de bu çerçevedeki rivayetlerden biridir. Bu rivayet ileride [“جَفُّ الْقَلَمِ/*Kalem(in mürekkebi) kurumuştur...*”] hadisinde gelecektir.¹⁸⁶

Öte yandan **“Allah Teâlâ, rızıklarınızı aranızda paylaştırdığı gibi ahlâkınızı da aranızda paylaştırmıştır”**¹⁸⁷ hadisi de bu kategoride zikredilebilir.

Ne güzel söylemiş şair:

“Tabiatında olmayan şeylerle süslenen kimse

Aslî tabiatına zorla döndürülür.

Tıpkı ağarmış saçını boyayan kimseye benzer;

Üç gün içinde o (boyalı) örtüleri, ilk beliren (ak saçlar) yırtar.”

٨٠٠- إِنْ كَانَ الْكَلَامُ مِنْ فَضْلٍ، فَالْصَّنْتُ مِنْ ذَهَبٍ.

800- Söz gümüşse, sükût altındır.

Bu sözü İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt* isimli eserinde Evzâî'den rivayet etmektedir. Evzâî “Bu sözü Davûd'un oğlu Süleyman *aleyhimesseleâm*

ona göre yaptık. (Çeviren)

186 Bk. 1071 no'lu hadis.

187 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 189, h.nr: 3672; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 203, h.nr: 8990. Farklı tarikleri itibariyle hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 482, h.nr: 2714. (Çeviren)

söylemiştir” demektir.¹⁸⁸ İbnü'l-Mübârek, Lokman'ın evladına söylediği “Söz gümüşse, sükût altındır” sözü hakkında kendisine yöneltilen bir soruya şu cevabı vermiştir: “Eğer Allah’a kulluk ve ibadeti eda etme sözü gümüşse, Allah’a karşı isyan ve günah işlemekten kaçınma *suskunluğu* altın sayılır.” Ayrıca İbnü'l-Mübârek birtakım beyitleri de zikretmiştir. Beyitlerin sonu şöyledir:

“Eğer sözün gümüştense ey nefsim!

Bil ki sükût, altındandır.”¹⁸⁹

İbnü'l-Mübârek'in sözünde, bu ifadenin yorumuna dair bir işaret vardır. Bazıları da bunu, içerisinde şer'î bir faydanın olmadığı sözler olarak yorumlamışlardır. Yoksa bir sözü söylemek bazen vacip, bazen de mendûp sayılır.

٨٠١- إِنِّي لَأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ.

801- Rahmân'ın nefesini Yemen taraflarından alıyorum.

İrâkî şöyle demiştir: “Bunun bir aslını bulamadım.”¹⁹⁰

٨٠٢- إِنْ مِنْ أَقَلِّ مَا أُوتِيتُمْ الْيَقِينَ وَعَزِيمَةَ الصَّبْرِ، وَمَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْهُمَا لَمْ يَبَالِ مَا فَاتَهُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ وَصِيَامِ النَّهَارِ.

802- Şüphesiz yakîn (sağlam ve kesin bilgi) ve sabır azmi, size en az verilen şeylerdendir. Bu ikisinden kime bir hisse verilmişse, o kişi kaçırdığı gece ibadetini ve gündüz (nafile) orucunu umursamaz!

Gazzâlî bunu *İhyâ*'sında zikretmiştir. İrâkî de şöyle demektir:¹⁹¹ “Bunun herhangi bir aslına vâkıf olamadım. İbn Abdilberr de bunu Muâz hadisi olarak rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: ‘*Allah, yakînden daha az bir şey indirmemiştir...*’”

188 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 66, 275, h.nr: 47, 608.

189 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 308, 312, h.nr: 736, 751.

190 Bu rivayetin “veya” ile başlayan kısmı dışında aynıysa daha önce 659 no'lu rivayet olarak geçmiş ve sıhhatine dair gerekli açıklama orada yapılmıştı. (Çeviren)

191 İrâkî, *el-Muğnî*, s. 87, h.nr: 4.

۸۰۳- انظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ، وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ ؛ فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

803- (Hayat standartları bakımından) sizden daha alt tabakada olanlara bakın; sizden daha üst tabakadakilere bakmayın. Bu, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçümsememeniz için daha uygun düşer.

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹²

۸۰۴- اَنْهَسُوا اللَّحْمَ ؛ فَإِنَّهُ أَهْنَأُ وَأَمْرَأُ وَأَبْرَأُ.

804- Eti, dişlerinizle sıyrarak yiyin. Çünkü bu (şekilde yenilen et), hem daha kolay sindirilir hem de sıhhat ve afiyet açısından daha iyidir.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde; Tirmizî ve Taberânî'nin de Safvân b. Ümeyye'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ahmed b. Hanbel'in Süfyân b. Uyeyne yoluyla Abdülkerîm'den naklettiği rivayeti- nin lafzında “**Çünkü bu (şekilde yenilen et), daha kolay sindirilir ve afiyet açısından daha iyidir -veya- daha iştah açıcı**”¹⁹³ ve **afiyet bakımından daha iyidir**” ifadesi yer almaktadır. Süfyân “Buradaki tereddüt benden veya ondan (ravi Abdülkerîm) kaynaklanmaktadır” demiştir.¹⁹⁴

192 Bu hadis, çok küçük bir lafız farkıyla daha önce 633 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

193 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu kelimenin Arapçası, “daha doyurucu” manasına gelen “أَنْهَسَ/eshbau” olarak kaydedilmiştir. Ancak gerek Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, gerekse Dârimî'nin *Sünen*'i ve Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde “daha iştah açıcı” anlamında “أَنْهَى/eshâ” lafzı yer almaktadır. Doğrusu da budur. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 9, h.nr: 15300; Dârimî, Et'ime 30, h.nr: 2114; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 48, h.nr: 7332) -Çeviren-

194 Tirmizî, Et'ime 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 9, h.nr: 15300; Dârimî, Et'ime 30, h.nr: 2114; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 48, h.nr: 7332. *Müsned*'in tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin *hasen li-gayrihi* kategorisinde olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

Ayrıca Ahmed b. Hanbel, bu hadisi *Müsned*’inde başka bir isnadla da adı geçen Safvân’dan rivayet etmektedir. Safvân şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni, eti elimle (parçalayıp) alırken gördü ve bana “*Safvân!*” diye seslendi. Ben de “Buyur (ey Allah’ın Rasûlü)” dedim. Şöyle buyurdu: “*Eti ağzına yaklaştır. Çünkü bu (şekilde yenilen et), daha kolay hazmedilir ve afiyet açısından daha iyidir.*”¹⁹⁵

٨٠٥- أَيْنُ الْمُذْنِبِينَ أَحَبُّ مِنْ زَجَلِ الْمَسْبُوحِينَ.

805- Günahkârların iniltisi, tesbih edenlerin sadâlarından daha sevimlidir.

Araştırılıp incelenmelidir.¹⁹⁶

٨٠٦- أَهْلُ الْجَنَّةِ جُزْدٌ مُزْدٌ كُخْلٌ، لَا يَفْنَى شَبَابُهُمْ، وَلَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ.

806- Cennet ehli tüysüz, kılsız, sakalsız ve gözleri sürmelidirler. Gençlikleri hiç yok olmayacak ve elbiseleri hiç eskimeyecektir.

Tirmizî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁷

٨٠٧- أَهْلُ الشَّامِ سَوَاطُ اللَّهِ تَعَالَى فِي الْأَرْضِ، يَنْتَقِمُ بِهِمْ مِمَّنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ، وَحَرَامٌ عَلَى مُنَافِقِهِمْ أَنْ يَنْظُرُوا عَلَى مُؤْمِنِهِمْ، وَأَنْ يَمُوتُوا إِلَّا هُمَا وَعَمَّا وَعَنِظًا وَحَرْنًا.

807- Şam ehli, Allah Teâlâ’nın yeryüzündeki kamçısıdır. Allah, onlar sayesinde dilediği kullarından intikam alır. Ayrıca Şam’ın münafık-

¹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 23, h.nr: 15309, XLV, 610, h.nr: 27643; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 126. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de “sahihtir” diyerek ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

¹⁹⁶ Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’ında (bk. IX, 396, h.nr: 6864) tâbiîn sözü (maktu) bir rivayet olarak şu lafızla geçmektedir: Allah Teâlâ, Dâvûd *aleyhisselâm*’a şunu vahyetmiştir: “*Günahkârların iniltisi, bana siddîkların çığlıklarından daha sevimli gelir.*” (Çeviren)

¹⁹⁷ Tirmizî, *Sıfatü'l-cenne* 8; Dârimî, *Rikâk* 104. İsnadında Şehr b. Havşeb adında zayıf bir ravi vardır. Ancak Ebû Hureyre dışında Enes, Muâz ve benzeri sahâbîler kanalıyla benzer muhtevada rivayet edilen bir hadis olduğu için kuvvet kazanmaktadır ve *hasen* seviyesine yükseldiği söylenebilir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 274, h.nr: 5628; Münâvî, *Teyşir*, I, 383; Gumârî, *el-Müddâvî*, III, 100) -Çeviren-

ları, oranın mü'minlerine üstün gelmekten mahrum edilmişlerdir ve münafıkların, ancak endişe, keder, gam, hınç ve hüznün içinde ölmeleri takdir edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, Taberânî ve Ziyâ el-Makdisî'nin Hureym b. Fâtik kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁸

٨٠٨- أَهْلُ الشُّبُعِ فِي الدُّنْيَا هُمْ أَهْلُ الْجُوعِ غَدًا فِي الْآخِرَةِ.

808- Dünyada tok olanlar, yarın ahirette aç kalacaklardır.

Bu hadisi, Taberânî, İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir.¹⁹⁹

٨٠٩- اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ.

809- Sa'd b. Muâz'ın ölümünden dolayı Rahmân'ın Arş'ı sarsıldı.

Buhârî ve Müslim'in Câbir'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁰ Bu hususta Hassân b. Sâbit şöyle demiştir:

“Ebû Ömer Sa'd haricinde, duyduğumuz kadarıyla,

Ölen bir kimseden dolayı Rahmân'ın Arş'ı sarsılmış değildir.”

198 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 467, h.nr: 16065; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 209, h.nr: 4163. Hadis, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hureym'in kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak, Taberânî'de ise Hz. Peygamber'in sözü (merfu) bir rivayet olarak geçmektedir. Münzirî ve Heysemî de her iki rivayetin ravilerinin güvenilir olduğunu vurgulamakta, ancak Münzirî mevkuf olan rivayetin daha doğru olabileceğini belirtmektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 33, h.nr: 4682; Heysemî, *Mecma'*, X, 60, h.nr: 16655) -Çeviren-

199 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 267, h.nr: 11693; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 345. Ebû Nuaym ve Heysemî isnadında Yahya b. Süleyman isimli hakkında *fîhi makâl* değerlendirmesi yapılan (yani tenkide uğrayan bir vasfı olan) bir ravinin bulunduğu ifade ederler. Bu itibarla Irâkî de isnadın *zayıf* olduğunu söyler. Ancak Münzirî, muhtemelen bunu bir sorun olarak görmemiş olacak ki isnadın *hasen* olduğunu belirtir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 99, h.nr: 3237; Heysemî, *Mecma'*, X, 250, h.nr: 17838; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 967, h.nr: 9) Benzer muhtevadaki bir hadis in bu ve buna yakın manada hadislerle birlikte hasen seviyesine çıktığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 676, h.nr: 343. (Çeviren)

200 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 12; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 124.

۸۱۰- أَهْلُهُ فِي مَحَلِّهِ.

810- Taş yerinde ağırdır.

Halkın dilinde dolaşan bir söz olup hadis değildir.

۸۱۱- أَهْلُ الْقُرْآنِ أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّةً.

811- Kur'ân ehli. Onlar Allah'ın ehli ve özel/seçkin şahsiyetleridir.

İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir. Daha önce bu hadis “Allah'ın birtakım ehli vardır” lafızıyla geçmişti.²⁰¹

۸۱۲- أَهْلُ الْقُرَى مِنْ أَهْلِ الْبَلَاءِ.

812- Köy halkı, belahlıdandır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁰² Bu rivayet, dillerde bu lafızla dolaşmaktadır. Bu manada bir hadis, Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'inde ve Beyhakî'nin *Sevbân*'dan naklettikleri şu rivayettir: “*Mezralarda oturmanın. Çünkü mezra sakinleri, mezar sakinleri gibidir.*”²⁰³

İbn Kemâlpaşa'nın *Erbaîn*'inde de “*Mezra ehli, mezar ehlidir*” şeklinde geçmekte; bir lafızda da “*Mezar ehlinin ta kendileridir*” ifadesi yer almaktadır. Köy ve mezra sakinlerinin çoğunlukla cahil olduklarına işaret etmek maksadıyla böyle söylenmiştir.

۸۱۳- أَهْلُ الْمَغْرُوفِ فِي الدُّنْيَا هُمْ أَهْلُ الْمَغْرُوفِ فِي الْآخِرَةِ.

813- Dünyadaki iyilik sahipleri, ahirette de iyiliğe mazhar olurlar.

Taberânî'nin *Selmân*'dan, Ebû Nuaym'ın da Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁴

201 Bk. 768 no'lu hadis. Benzer manada bir rivayet için 16 no'lu hadise de bakılabilir. (Çeviren)

202 Gazzî, *İtkân*, I, 168, h.nr: 447.

203 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 203, h.nr: 579. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 324, h.nr: 4783. (Çeviren)

204 Bu hadis, daha önce uzunca bir hadisin son cümlesi olarak 405 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

٨١٤- أَهِنْ مِنْ أَهَانِكَ.

814- Seni aşağılayıp küçük düşüreni sen de aşağılayıp küçük düşür.

Deylemî'nin Hüseyin b. Ali'den rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca şöyle bir ziyadesi de vardır: **“Kureşli hür biri olsa bile!”**²⁰⁵

٨١٥- أَهْلُ الْيَمَنِ أَرْقُ أَفْتِدَةً، وَالْيَمَنُ قُلُوبًا -الحديث.

815- Yemenliler yüreği en yufka, kalbi en yumuşak kimselerdir...

Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî, Ukbe b. Âmir'den rivayet etmişlerdir.²⁰⁶

٨١٦- أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا

816- Çocuklarımız ciğer(pâre)lerimizdir.

İbn Kemâlpaşa *Erbâin*'inde şöyle der: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, torunları Hasan ve Hüseyin'i (kucağına) aldığı sırada bunu söylemiştir. Öte yandan İmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî de (müste'menlerin)²⁰⁷ “Çocuklarımıza eman verin” demeleri hâlinde, kızların çocuklarının da söz konusu emân kapsamına dâhil olacakları görüşünü destelemek için bu rivayeti delil göstermektedir. Bu konuyu Şemsü'l-ime es-Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*'de zikreder.²⁰⁸

205 İsnadında Muhammed b. Saîd el-Bûrakî adında hadis uyduran, yalancı biri vardır. Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 679, h.nr: 816; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 315, h.nr: 121; Fettehî, *Tezkira*, s. 205. (Çeviren)

206 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 625, h.nr: 17406; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 298, h.nr: 823. Bu hadis, daha önce uzun bir hadisin bir cümlesi olarak 95 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

207 Müste'men: Kendisine eman verilen kimse. Başka bir milletin ülkesine eman yani müsaade ile giren kimse. Bu kimse Müslüman, zimmî yahut harbî olabilir. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 431) -Çeviren-

208 Bk. Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*, eş-Şeriketü's-şarkıyye 1971, I, 328. (Çeviren)

٨١٧- أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ نَارٌ تَخْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ.

817- Kıyamet alametlerinin ilki, insanları doğudan batıya doğru sürüp toplayacak bir ateştir.

Buhârî ve Müslim'in Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁹

٨١٨- أَوَّلُ تُخْفَةِ الْمُؤْمِنِ إِذَا مَاتَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِكُلِّ مَنْ تَبِعَ جَنَازَتَهُ.

818- Mü'minin öldüğü zamanki ilk hediyesi, Allah *azze ve celle*'nin, onun cenazesinin arkasından giden herkesi bağışlamasıdır.

Deylemî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.²¹⁰ Ancak isnadında Ebû Muâviye Abdurrahmân b. Kays adında **yalancılıkla suçlanmış bir ravi** bulunmaktadır. Nitekim Hâkim'in bu hadisin **uydurma** olduğuna hükmetme gerekçesi de bu ravidir.²¹¹

Öte yandan Bezzâr ve Deylemî bu rivayeti İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak nakletmektedirler. Lafzı da şöyledir: **“Kulun, ölümünden sonraki ilk mükâfâtı, cenazesinin arkasından giden herkesin bağışlanmasıdır.”**²¹² Bu rivayetin hepsi zayıf olan başka tarikleri de vardır.²¹³ Ancak bu tarikler, bu rivayetin bir aslı olduğu hissini vermektedir.²¹⁴

209 Enes kanalıyla gelen rivayet Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ 1'de geçmektedir. Ancak Müslim'deki rivayet, tespit edebildiğimiz kadarıyla hem lafız olarak farklıdır hem de Enes'ten değil, Ebû Serîha Huzeyfe b. Esîd'den gelmektedir. (Bk. Müslim, Fiten 40-41) -Çeviren-

210 Deylemî, *Firdevs*, I, 36, h.nr: 68.

211 Bu konuda İbnü'l-Cevzî de Hâkim'in değerlendirmesini esas almıştır. Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 226. (Çeviren)

212 Bezzâr, *Müsned*, XI, 86, 344, h.nr: 4796, 5160. Heysemî, bu rivayetin isnadında Mervan b. Sâlim eş-Şâmî adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 29, h.nr: 4134) -Çeviren-

213 Ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VII, 154, h.nr: 3167.

214 Son iki cümledeki değerlendirme Sehâvî'ye aittir. (Bk. *Makâsîd*, II, 115) -Çeviren-

٨١٩- أُوْتِيتُ جَوَامِيعَ الْكَلِمِ، وَاخْتَصِرَ لِي الْكَلَامُ اخْتِصَارًا.

819- Bana cevâmi'u'l-kelim (Kur'ân veya veciz konuşma kabiliyeti) verildi ve sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum.²¹⁵

Askerî bu hadisi, Ca'fer b. Muhammed'in, babası yoluyla aktardığı mürsel bir rivayet olarak nakletmiştir. Nesâî de bunu İbn Abbâs'tan “أُغْطِيتُ/ **bana verildi**” lafzıyla rivayet etmektedir.²¹⁶ Buhârî ve Müslim'de benzer muhtevada rivayetler bulunmaktadır.²¹⁷

٨٢٠- أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ أَنْ قُلْ لِلظَّالِمَةِ لَا يَذْكُرُونِي، فَإِنِّي أَذْكُرُ مَنْ يَذْكُرُنِي، وَإِنْ ذِكْرِي إِثَامُهُمْ أَنْ أَلْعَنَهُمْ.

820- Allah Teâlâ, Dâvûd aleyhisselâm'a şunu vahyetti: “Zalimlere beni zikretmemelerini söyle. Çünkü beni zikredeni ben de zikrederim. Benim onları zikretmem ise onlara lanet etmemdir.”

İbn Asâkir'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²¹⁸

215 Bu rivayet aynı lafızla daha önce 8 no'lu hadis olarak geçmişti. Aclûnî'nin bunu neden burada tekrarladığını anlamış değiliz. Küçük bir lafız farklılığıyla geçtiği iki yer daha vardır. Bk. 420 ve 913 no'lu hadisler. (Çeviren)

216 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Nesâî'nin eserlerinde İbn Abbâs'tan bu lafızla nakledilen bir rivayet bulunmamaktadır. Aclûnî bu bilgiyi, çoğu zaman yaptığı gibi, temel kaynaklarından biri olan Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinden almıştır. Zira orada bu rivayet Nesâî'ye nispet edilmiştir. (Bk. el-Gazzî, *İtkân*, s. 168, h.nr: 448) Bu bağlamda ilgili kaynaklarda yaptığımız tarama sonucu İbn Abbâs kanalıyla gelen söz konusu rivayetin ilk olarak Dârekutnî'nin *Sünen*'inde geçtiğini belirledik. (Bk. Dârekutnî, *Sünen*, V, 254, h.nr: 4275) Nitekim gerek Irâkî, gerekse İbn Hacer bu rivayeti Dârekutnî'ye nispet etmektedirler. Ayrıca Irâkî isnadının ceyyid olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 850, h.nr: 11; İbn Hacer el-Askalânî, *İthâfû'l-mehera bi'l-fevâidi'l-mübtekerâ min etrâfi'l-aşera*, thk. Merkezü hidmeti's-sünne ve's-sîra, Medine 1994, VII, 654, h.nr: 8692). *Vallahu a'lem* (Çeviren)

217 Buhârî, Ta'bîr 22; Müslim, Mesâcid 6.

218 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 344, h.nr: 31895; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 546, h.nr: 7079. İbn Asâkir'in *Târîhu Dimeşk*'inde tespit edemediğimiz bu hadis, ilgili kaynaklarda İbn Abbâs'ın kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak geçmektedir. Bu noktada teknik bakımdan hadisin zayıf olduğunu belirten Elbânî, mekuf bir rivayet olmasının daha doğru olacağını, zira İsrailiyat kökenli bir haber olmaya daha uygun düştüğünü vurgulamaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 350, h.nr: 3336) -Çeviren-

۸۲۱- أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ أَنْ يَا خَلِيلِي، حَمِّنْ خُلُقَكَ -الحديث.

821- Allah, Halilurrahmân İbrahim aleyhisselâm'a "Halîlim! Ahlâkını güzelleştir..." diye vahyetmiştir.

Bu hadisi Deylemî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir.²¹⁹

۸۲۲- أَوَّلُ كَرَامَةِ الْمُؤْمِنِ أَنْ يُغْفَرَ لِمَنْ شَهِدَ جَنَازَتَهُ، وَفِي رَوَايَةٍ لِمُشَيِّعِهِ.

822- Mü'minin ilk meziyeti, cenazesine katılan -bir rivayete göre: cenazesini teşyî eden-²²⁰ kimselerin bağışlanmasıdır.

Sehâvî *el-Makâsıd*'da şöyle demektedir: Hâkim en-Neysâbü'rî bunu bazı eserlerinde rivayet etmiştir. Dârekutnî de *el-Efrâd*'ında Abdurrahmân b. Kays'ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadis olarak şu lafızla aktarır: "Mü'minin meziyeti, cenazesini teşyî edenlerin bağışlanmasıdır."²²¹

۸۲۳- أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ فَقَالَ لَهُ: أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ، ثُمَّ قَالَ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَشْرَفَ مِنْكَ، فَبِكَ آخُذُ وَبِكَ أَعْطِي، وَبِكَ أُثِيبُ وَبِكَ أَعَاقِبُ.

823- Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey akıldır. (Yarattıktan sonra da) ona "Gel" dedi, o da geldi. Daha sonra da şöyle buyurdu: "İzzetim ve Celâlime yemin olsun ki, senden daha üstün bir varlık yaratmadım; seninle alır, seninle veririm. Seninle sevap verir, seninle cezalandırırım."

Sağânî bu rivayet hakkında "İttifakla uydurmadır" demiştir.²²² Bu rivayet daha önce daha ayrıntılı bir biçimde "Allah, akli yarattığı zaman..."²²³ hadisinde geçmişti.

219 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, III, 97; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 315, h.nr: 6506. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 273, h.nr: 4019; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 20, h.nr: 12662; Gumârî, *el-Müddâvî*, III, 108-110; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 353, h.nr: 3341. (Çeviren)

220 Teşyî: Cenazenin musallaya ve kabristana taşınmasına katılmaktır. (Çeviren)

221 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 113, h.nr: 272. Sehâvî'nin bu ve bu manadaki rivayetler hakkındaki değerlendirmesi daha önce 818 no'lu hadisin açıklamasında geçmişti. (Çeviren)

222 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 35, h.nr: 27.

223 Bk. 723 no'lu rivayet.

۸۲۴- **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ.**

824- Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ubâde b. es-Sâmit'ten merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bu hadisin şöyle bir ziyadesi vardır: **“(Allah Teâlâ) kaleme hitaben ‘Yaz’ dedi. O da ‘Rabbim! Ne yazayım?’ diye sordu. Allah da ‘Her şeyin kaderini yaz’ buyurdu.”**²²⁴

İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de şöyle der:²²⁵ Böyle bir hadis nakledilmiştir hatta birkaç kanaldan sahih olarak gelmiştir. Bir rivayette de şöyle bir lafız yer alır: **“Şüphesiz Allah, Arş'ı yaratmış ve ona istivâ etmiştir. Sonra da kalemi yaratmış ve ona kendi izniyle kaydetmeye başlamasını emretmiştir. Kalem de ‘Ey Rabbim! Neyi kaydedyim?’ diye sormuş, Allah Teâlâ ‘Benim yarattığım ve yarattıklarım arasında yer alan damla, bitki, canlı, iz, rızık ve ecel gibi ne varsa her şeyi (kaydet)!’ buyurmuştur. Bunun üzerine o da kıyamete kadar olacak ne varsa her şeyi kayda geçirmiştir.”** Bu rivayetin ravilerinden Dahhâk b. Müzâhim haricindekiler güvenilir kimselerdir. Dahhâk'ı ise İbn Hibbân **güvenilir** saymış ve şöyle demiştir: “Ancak İbn Abbâs'tan hadis işitmemiştir. Ayrıca bir grup âlim de onu **zayıf** saymıştır.” Öte yandan İbn Abbâs'ın kendi sözü (mevkûf) olarak şöyle bir rivayet de nakledilmektedir: “Şüphesiz Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Allah ona her şeyi yazmasını emretmiştir.” Bunun ravileri **güvenilirdir**. İbn Asâkir'e ait merfu bir rivayette de şöyle geçmektedir: **“Şüphesiz Allah'ın yarattığı ilk şey kalem, sonra ‘nûn’ yani divittir. Daha sonra da kaleme ‘Olmuş yahut olacak ne varsa hepsini yaz’ emrini vermiştir...”** İbn Cerîr de şunu rivayet etmektedir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına yemin olsun”** ²²⁶âyetiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: **“Nurdan bir levha ve nurdan bir kalem! Kıyamete kadar olacak ne varsa hepsini kayda geçirir.”**

Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde de şu ifadeler geçmektedir:²²⁷ Hakîm et-Tirmizî, Ebû Hureyre'den şu rivayeti aktarır: “Şüphesiz Allah'ın yarat-

224 Ebû Dâvûd, Sünnet 17; Tirmizî, Kader 16, Tefsîr 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 378, 381, h.nr: 22705, 22707; Tayâlisî, *Müsned*, I, 471, h.nr: 578.

225 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 115, h.nr: 96.

226 Kalem 68/1.

227 Gazzî, *İtkân*, I, 169-170, h.nr: 454.

tığı ilk şey kalem, sonra ‘nûn’ yani divittir. Daha sonra da ona ‘Yaz’ diye emretti. Kalem de ‘Neyi yazayım?’ diye sordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ ‘Kıyamet gününe kadar olmuş ve olacak ne varsa hepsini yaz!’ buyurdu. İşte Allah Teâlâ’nın ‘**Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına yemin olsun**’ âyeti de bunu ifade etmektedir. Sonra kalemin ağzına/ucuna mühür vuruldu ve o konuşamaz hâle geldi; kıyamet gününe kadar da konuşamayacak. Daha sonra Allah akıllı yarattı ve şöyle buyurdu: ‘**İzzetime ve Celâlime yemin olsun ki, sevdiklerimde seni mükemmel, kusursuz yapacağım, buğzettiklerimde ise seni eksilteceğim.**”

(İbrahim) el-Lekânî de *Cevheretü't-tevhid* adlı eserinin şerhinde şunları söylemektedir: “Kalem, Allah’ın yarattığı ve kıyamet gününe kadar olmuş-olacak her şeyi yazmasını emrettiği nûrânî bir cisimdir. Onun için biz bunun hakikatini kesin bir şekilde tayin etmekten kaçınıyoruz. Bazı rivayetlerde, Allah’ın yarattığı ilk şeyin kalem olduğu ve ona her şeyi yazmasını emrettiği zikredilmiştir. Diğer bir kısım rivayetlerde ise Allah’ın öncelikle kamışı yarattığı, daha sonra o kamıştan da kalemi yarattığı belirtilmektedir. Bir rivayette de kalemin yazdığı ilk şeyin ‘**(Tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb benim; tevbe edenin tevbesini kabul ederim**’ cümlesi olduğu geçmektedir.”

٨٢٥- أَوْلَادُ الْمُؤْمِنِينَ فِي جَبَلٍ فِي الْجَنَّةِ، يَكْفُلُهُمْ إِبْرَاهِيمُ وَسَارَةُ حَتَّى يَرُدُّهُمْ إِلَى آبَائِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

825- Mü’minlerin evladı, cennetteki bir dağdadır. İbrahim kıyamet günü onları babalarına teslim edene kadar Sâre ile birlikte onların bakımını üstlenir.

Bu hadisi Hâkimî rivayet etmekte ve “Buhârî ve Müslim’in şartına uygundur” demektedir. Deylemî de bunu Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmiştir ve İbn Hibbân da sahih saymıştır.²²⁸

Öte yandan İbn Mehdî ve Ebû Nuaym bu hadisi, Sevrî kanalıyla (Ebû Hureyre’nin) kendi sözü (mevkûf bir rivayet) olarak naklederler. Dârekutnî de “Mevkûf olması daha doğrudur” demektedir.

Hadisin aslı Buhârî’de Semüre kanalıyla gelen ve Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in rüyasında Cebrail ve Mikâil’in yanına gelip kendisini götürdüklerinden söz eden uzunca bir hadiste yer almaktadır. İlgili hadiste şu ifadeler geçer: **“Ağacın dibindeki yaşlı adam İbrahim; gördüğün çocuklar da insanların evladıdır.”**²²⁹ Bir rivayette de şöyle denilmektedir: **“Fitrat üzere ölen her çocuk, kıyamet gününe kadar bakması için İbrahim aleyhisselâm’ın sorumluluğuna verilir.”**²³⁰

Öte yandan Sehâvî *Makâsîd*’da “Ben bu meseleyi *İrtiyâhu*’l-ekbâd isimli eserimde ayrıntısıyla açıkladım” demektedir.²³¹ Ayrıca bu hadis daha önce “... أَطْفَالُ الْمُؤْمِنِينَ فِي جَبَلٍ فِي الْجَنَّةِ / *Mü’minlerin çocukları, cennetteki bir dağdadır*” hadisinde daha ayrıntılı bir şekilde geçmişti.²³²

٨٢٦- أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةُ، وَأَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ فِي الدِّمَاءِ.

826- Kulun hesaba çekileceği ilk ameli namazdır; insanlar arasında karara bağlanacak (hesabı görülecek) ilk mesele de kan davalarıdır.

Nesâî’nin İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²³³ Hadisin son kısmı Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce’de **“kıyamet günü”** lafzının ilavesiyle mevcuttur.²³⁴

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Hâkim’in, Temîm ed-Dârî’den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kıyamet günü kulun hesaba çekileceği ilk ameli namazdır; eğer onu tam anlamıyla yerine getirmişse kusursuz bir namaz olarak (sevap hanesine) yazılır. Şayet onu tamamlamamış ise Allah Teâlâ, meleklerine hitaben ‘Kulumun nafilâ namazları var mı, bir bakın?’ buyurur. Böylece farzlarının eksiği nafilâlerle tamamlanır. Sonra zekât konusunda da aynı**

229 Buhârî, Cenâiz 91.

230 Buhârî, Ta’bîr 48.

231 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 109.

232 Bk. 392 no’lu hadis.

233 Nesâî, *Tahrîmu*’d-dem 1.

234 Buhârî, Rikâk 48; Müslim, Kasâme 28; Tirmizî, Diyât 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 192, h.nr: 3674.

muameleye tabi tutulur. Ardından diğer amellerinden de bu şekilde hesaba çekilir.”²³⁵

Yine Taberânî'nin ceyyid bir isnadla Abd b. Kurt'tan rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kulun hesaba çekileceği ilk amel, namazdır. Allah, onun namazına bakar, eğer namazı iyi ve düzgün ise, diğer amelleri de iyi ve düzgün olur. Şayet namazı bozursa, diğer amelleri de bozulur.”**

Keza Taberânî'nin Enes'ten aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kulun hesaba çekileceği ilk amel olarak namazına bakılır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar.”**

۸۲۷- **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورَ نَبِيِّكَ يَا جَابِرُ -الحديث.**

827- Allah'ın yarattığı ilk şey, senin Peygamber'inin nûrudur ey Câbir!..

Abdurrezzâk bunu isnadıyla Câbir b. Abdullah'tan şu lafızla rivayet etmektedir:²³⁶ (Câbir) **“Ey Allah'ın Rasûlü! Anam-babam sana feda olsun! Allah'ın, eşyadan önce yarattığı ilk şeyi bana söyler misin?”** diye sordu. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **“Ey Câbir! Kuşkusuz Allah Teâlâ, eşyadan önce, kendi nurundan senin Peygamber'inin nurunu yaratmıştır. Ayrıca o nuru, Allah'ın dilediği şekilde kudretle hareket eden bir nur eylemiştir. O vakit ne bir levh ne bir kalem ne cennet ne cehennem ne melek ne gök ne yeryüzü ne güneş ne ay ne cin ve ne de insan vardı. Allah, varlıkları yaratmayı murad edince de o nuru dört kısma ayırdı: İlk kısımdan kalemi, ikincisinden levhi, üçüncüsünden Arş'ı yarattı. Dördüncü kısmı ise yine dört parçaya ayırdı: Birinci parçadan Arş'ın taşıyıcı meleklerini, ikincisinden Kürsî'yi, üçüncüsünden de diğer melekleri var etti. Daha sonra o dördüncü parçayı da dört ayrı parçaya böldü: Bunların da ilkinden gökleri, ikincisinden yerleri, üçüncüsünden cennet ve cehennemi**

235 Tirmizî, Salât 305; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 203; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXVIII, 149, h.nr: 16949.

236 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Abdurrezzâk'ın hiçbir eserinde geçmemektedir. Bu rivayetin metin açısından da temel İslâmî prensiplere aykırı olduğu için uydurma sayıldığına dair bk. Gumârî, *el-Muğîr*, s. 6-7; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 820, h.nr: 458. (Çeviren)

yarattı. Derken bunun da dördüncü parçasını dört kısma ayırdı ve ilk kısımdan mü'minlerin gözlerinin nurunu, ikinci kısımdan kalplerinin nurunu -ki o da marifetullahtır,- üçüncüden de ünsiyetlerinin nurunu -ki o da tevhid yani Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah'tır- var etti." Mevâhib'te böyle geçmektedir.²³⁷ Ayrıca bu eserde (Kastallânî) şöyle demektedir: Nur-u Muhammedî'den sonra yaratılan ilk varlığın kalem olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Hafız Ebû Ya'îl el-Hemedânî şöyle der: En doğru görüş, Arş'ın kalemden önce (yaratılmış) olmasıdır. Zira Sahîh-i Müslim'de İbn Ömer'den sabit olan bir rivayete göre, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: **"Kuşkusuz Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce kaderleri tayin etmiştir. O vakit Allah'ın Arş'ı su üzerindeydi."**²³⁸ Bu rivayet, takdîr-i ilâhînin, Arş'ın yaratılmasından sonra gerçekleştiği konusunda açık bir delildir. Takdir-i ilâhî kalemin yaratıldığı ilk anda gerçekleşmiştir. Nitekim Ubâde b. es-Sâmit'ten merfu olarak gelen hadis şöyledir: **"Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. (Allah Teâlâ kalemi yarattıktan sonra) ona hitaben 'Yaz' dedi. O da 'Rabbim! Ne yazayım?' diye sordu. Allah da 'Her şeyin kaderini yaz' buyurdu."** Bunu Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî rivayet etmiş ve Tirmizî sahih saymıştır.²³⁹

Yine Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Rezîn el-Ukaylî kanalıyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin sahih saydığı merfu bir hadisten suyun Arş'tan önce yaratıldığı anlaşılmaktadır.²⁴⁰

Süddî de birkaç farklı isnadla şu hadisi rivayet etmektedir: **"Kuşkusuz Allah, yarattığı şeylerden hiçbirini sudan önce yaratmamıştır."**

Bu hadisle daha öncekiler arasında şöyle bir uzlaştırma söz konusu: Kalemin önceliği, nur-u Nebeviyyi Muhammedî, su ve Arş dışında kalan şeyler açısından geçerlidir. Şöyle de denilmiştir: "Her bir şeydeki (yaratılış) önceliği, kendi cinsi açısındanadır." Yani "Allah'ın nurlar içerisinde ilk yarattığı şey benim nurumdur." Diğerleri de bu şekildedir.

237 Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, I, 48.

238 Müslim, Kader 16. Bu rivayet daha önce 704 no'lu hadis olarak geçmişti. İleride de 1862 no'lu rivayet olarak tekrar ele alınacaktır. (Çeviren)

239 Daha önce 824 no'lu hadis olarak geçmişti.

240 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 118, h.nr: 16200; Tirmizî, Tefsîr 12, h.nr: 3109.

İbn Merzûk'un zikrettiğine göre (Ebu'l-Hasen) İbnü'l-Kattân'ın *el-Ahkâm* isimli eserinde, Ali b. el-Hüseyin'in, babası kanalıyla dedesinden rivayet ettiği bir hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: **“Ben, Âdem henüz yaratılmadan on dört bin yıl önce Rabbimin huzurunda bir nûrdum.”** (Kastallânî'nin) *el-Mevâhîb*'inden nakledilenler burada sona erdi.

Bir uyarı: Şebrâmellisî²⁴¹ şöyle demiştir: “(Baştaki Câbir rivayetinde geçen) ‘Allah’ın nûru’ndan kastedilen, ‘Allah Teâlâ’nın, kendi zatıyla kâim olan bir nûrunun var olduğu’ şeklindeki zahîrî anlamı değildir. Zira böyle bir şey Allah hakkında imkânsızdır. Çünkü nur, ancak cisimlerle kâimdir (vardır). Bilakis orada kastedilen, Muhammed’in nurunun, kendisinden daha önce yaratılmış olan başka bir nurdan yaratılmış olmasıdır. Allah Teâlâ da bu nûru kendisi yarattığı için, bizatihi kendine izafe etmiştir.” Şebrâmellisî daha sonra şunları söyler: “Buradaki (Allah’ın nûru) şeklindeki isim tamlamasının, *beyâniyye* olması ihtimali de vardır. Yani Peygamberi’nin nuru, kendisi nur olan Allah Teâlâ’nın zâtından yaratılmıştır. Fakat bu, Peygamber’in nurunun kendisinden yaratıldığı bir madde/cisim anlamında değildir. Aksine şu manadadır: Allah Teâlâ’nın iradesi, varlığında hiçbir şeyin aracılığının olmadığı bir nûrun var edilmesine taalluk etmiştir.” Şebrâmellisî bu yorumun ardından sözlerine şöyle devam eder: “Bu meseleye ilişkin verilen cevapların en iyisi budur ve Beyzâvî’nin **‘Sonra onu düzenli bir şekle sokup içine kendi ruhundan üfürdü...’**²⁴² âyetine dair zikrettiği şu yoruma benzemektedir: (Allah Teâlâ) burada *‘rûh’u*, hem üstünlüğünü (teşrîf) hem de acayip bir yaratılmış varlık olarak Rubûbiyet makamıyla bağlantılı olduğunu vurgulamak maksadıyla kendine izâfe etmiştir.”

241 Ebu’z-Ziyâ Nûreddîn Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî el-Kahîrî (ö. 1087/1676) -Çeviren- 242 Secde 32/9.

۸۲۸- أَوَّلُ مَنْ جَزَعَ مِنَ الشَّيْبِ إِبْرَاهِيمُ حِينَ رَأَاهُ فِي عَارِضِهِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ، مَا هَذِهِ الْمُسَوِّمَةُ الَّتِي سَوَّهْتَ بِحُلَيْلِكَ؟ فَأَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيْهِ هَذَا سِرْبَالُ الْوَقَارِ وَنُورُ الْإِسْلَامِ، وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا أَلْبَسْتُهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِي يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَخَدِي لَا شَرِيكَ لِي، إِلَّا اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ أَنْصِبَ لَهُ مِيزَانًا وَأَنْشُرَ لَهُ دِيوَانًا وَأُعَذِّبَهُ بِالنَّارِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ زِدْنِي وَقَارًا، فَأَضْبَحَ رَأْسُهُ مِثْلَ الثَّغَامَةِ الْبَيْضَاءِ.

828- Şakağında gördüğü ak saçtan hüznün ve endişeye kapılan ilk kişi, İbrahim *aleyhisselâm*'dır. Bu sebeple “Ya Rab! Halîlinin (dostunun) görüntüsünü bozup çirkinleştiren bu şey de nedir?” diye sordu. Allah da ona şunu vahyetti: “Bu, vakârın (ağırbaşlılığın) kıyafeti ve İslâm’ın nurudur. İzzetim ve Celâlime yemin olsun ki, yarattıklarım arasında ‘Benden başka ilah olmayıp tek ilah olduğuma ve benim hiçbir ortağımın bulunmadığına şahitlik eden’ birine bu kıyafeti giydirdiğim takdirde, kıyamet günü onun için bir terazi koymaktan, bir mahkeme kurup onu hesaba çekmekten ve ona ateşle azap etmekten hayâ ederim.” Bunun üzerine (İbrahim *aleyhisselâm*) “Ya Rab! Benim vakârımı artır” diye dua etti. Nihayetinde başı, beyaz *seğâme*²⁴³ gibi oldu.

İbn Hacer el-Mekkî, *Suyûtî*’den naklen “Bu, yalan ve uydurmadır” demiştir.²⁴⁴

۸۲۹- أَوَّلُ مَا يَوْضَعُ فِي الْمِيزَانِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ.

829- Terâziye konulacak ilk şey güzel ahlâktır.

Taberânî ve Ebu’ş-Şeyh’in Ümmü’d-Derdâ’dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁴⁵ Buna göre ahlâkın güzelleştirilmesi talep edilmektedir. Nite-

243 Seğâme: Beyaz çiçekli bir ot. (Bk. www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/sozluk/osmanlica-sozluk-s.html) -Çeviren-

244 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 124, h.nr: 154. Bir önceki dipnotta “seğâme” diye geçen kelime, bu kaynakta “bulut” anlamına gelen “gamâme” şeklinde kayıtlıdır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

245 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XXIV, 253, h.nr: 647; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 75. Hadis, bu lafzıyla zayıf sayılmakla beraber (bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VII, 362, h.nr: 3352), “*Terazide güzel ahlâktan daha ağır bir şey yoktur*” lafzıyla gelen rivayet sahih sayılmaktadır. (Bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 8; Tirmizî, *Birr* 62; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 103, h.nr: 270) -Çeviren-

kim Deylemî de Ebû Hureyre kanalıyla şunu rivayet eder: “Allah Teâlâ, *Halilurrahmân İbrahim aleyhisselâm’a ‘Halîlim! Ahlâkını güzelleştir’ diye vahyetmiştir.*”²⁴⁶

۸۳۰- أَوَّلُ مَنْ أَضَافَ الضَّيْفَ إِبْرَاهِيمَ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-.

830- İlk defa misafir ağırlayan kişi İbrahim aleyhisselâm’dır.

Mâlik’in Saîd b. el-Müseyyeb’den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁷ Deylemî de bunu Ebû Hureyre tarikiyle nakletmektedir.

۸۳۱- أَوَّلُ مَنْ اخْتَنَ إِبْرَاهِيمَ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-.

831- İlk sünnet olan kişi İbrahim aleyhisselâm’dır.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedirler.²⁴⁸

۸۳۲- أَوَّلُ مَنْ اخْتَضَبَ بِالْحِنَاءِ وَالْكُتْمِ إِبْرَاهِيمَ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- . وَأَوَّلُ مَنْ اخْتَضَبَ بِالسَّوَادِ فِرْعَوْنُ.

832- Saçını kına ve ketem bitkisi ile boyayan ilk kişi İbrahim aleyhisselâm’dır. Saçını siyaha boyayan ilk kişi de Firavun’dur.

Deylemî’nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁹

²⁴⁶ Bu hadis, daha önce 821 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

²⁴⁷ Mâlik, *Muvattâ*, Sıfatü’n-Nebî 3; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 122, h.nr: 8271. Beyhakî bu hadisi Saîd b. Müseyyeb kanalıyla Ebû Hureyre’den hem merfu hem de mevkuf olarak rivâyet etmekte, ancak mevkuf olan rivayet hakkında “Sahih olanı budur” demektedir. Ayrıca merfu olan rivayetin de *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 351, h.nr: 725. (Çeviren)

²⁴⁸ Buhârî, *Ehâdîsü’l-enbiyâ* 10; Müslim, *Fezâil* 151. Ne var ki, Buhârî ve Müslim’in lafzı, Aclûnî’nin lafzından farklı olarak “İbrahim *aleyhisselâm* seksen yaşındayken sünnet oldu” şeklindedir. Bizatihi Aclûnî’nin lafzı ise şu kaynaklarda geçmektedir: Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 428, h.nr: 1250 (Saîd b. el-Müseyyeb’in sözü); Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 120, h.nr: 8270-8273 (merfu, mevkuf ve maktu rivayetler olarak). -Çeviren-

²⁴⁹ Deylemî, *Firdevs*, I, 29-30, h.nr: 47. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VII, 362, h.nr: 3353. (Çeviren)

۸۳۳- أَوَّلُ مَنْ صُنِعَتْ لَهُ التُّورَةُ وَالْحَمَامُ صَلِيمَانُ.

833- Kendisi için kireç taşı ve hamamın yapıldığı ilk kişi Süleyman aleyhisselâm'dır.

Taberânî'nin Ebû Musâ yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁵⁰

۸۳۴- أَوَّلُ مَنْ خَطَّ بِالْقَلَمِ إِدْرِيسُ -الْحَدِيثُ.

834- Kalemle yazan ilk kişi İdris aleyhisselâm'dır...

Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr tarikiyle gelen uzun bir hadis içerisinde nakletmektedir.²⁵¹

۸۳۵- أَوَّلُ مَنْ قُصَّ شَارِبُهُ إِبْرَاهِيمُ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-.

835- Bıyıklarını kısaltan ilk kişi İbrahim aleyhisselâm'dır.

Deylemî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.²⁵²

250 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 146, h.nr: 461. Taberânî'de bu rivayet "Kendisi için kireç taşı yapılan ve hamama giren ilk kişi Süleyman b. Dâvûd..." lafzıyla kayıtlıdır. Aclûnî'nin aktardığı metnin bir benzeri ise -Taberânî ile aynı isnadla aktarılmış olmasına rağmen- şu kaynakta geçmektedir: İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 272, h.nr: 316. Heysemî, rivayetin isnadında geçen İsmail b. Abdurrahmân el-Evdî'nin zayıf biri olduğunu belirtmekte; Zehebî de bu ravinin hamamlarla ilgili hadisinin sabit olmadığını ifade etmektedir. Bu itibarla hadis zayıf sayılmaktadır. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 84, ravi nr: 95; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 207, h.nr: 13798; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, thk. Nureddin İtr, ts., I, 84, ravi nr: 685; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaife*, VI, 228, h.nr: 2704) -Çeviren-

251 Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde tespit edemediğimiz bu cümle, İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76, h.nr: 361; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 167'de geçmektedir. Ancak rivayetin isnadındaki İbrahim b. Hişâm b. Yahya el-Gassânî adında, bu hadisin Ebû Zerr'den rivayetinde tek kalmış ve Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim tarafından yalancı sayılan bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 72, ravi nr: 244) -Çeviren-

252 Deylemî, *Firdevs*, I, 30, h.nr: 49 (Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayet). Ayrıca bk. Mâlik, *Muvattâ*, Sıfatü'n-Nebî 3; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 317, h.nr: 26467; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 387, h.nr: 5975. Bu kaynaklarda Saîd b. el-Müseyyeb'in sözü olarak geçmektedir. (Çeviren)

۸۳۶- أُولَى النَّاسِ بِبِيَوْمِ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً.

836- Kıyamet günü benim en yakınımnda olacak kimseler, bana en çok salavât getirenlerdir.

Tirmizî ve İbn Hibbân'ın İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup Tirmizî, (hadis hakkında) **“Hasen-gariptir”** demiştir.²⁵³ İsnadında Musa b. Ya'kûb ez-Zem'î adında bir ravi bulunmaktadır. Bu ravi ile ilgili olarak Nesâî *“Leyse bi'l-kaviyy”* değerlendirmesinde bulunmuşsa da İbn Maîn onu güvenilir saymıştır. İbn Maîn'in değerlendirmesi de senin için yeterlidir. Kaldı ki Ebû Dâvûd, İbn Hibbân, İbn Adiy ve bir grup âlim de söz konusu raviyi güvenilir saymışlardır. Ayrıca Buhârî de bu hadisi *et-Târîhu'l-kebîr*'inde rivayet etmekte ve Zem'î'nin, Abdullah b. Keysân > Utbe b. Abdullah > Abdullah b. Mes'ûd isnadıyla hadisi naklettiğini zikretmektedir.²⁵⁴

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: “Bu hadiste ehl-i hadis açısından bir üstünlük söz konusudur. Zira onlar, *el-Kavlû'l-bedî'* isimli eserimde de açıkladığım gibi Allah Rasûlü'ne en çok salavât getiren kimselerdir.”²⁵⁵

۸۳۷- أُولَمِ، وَلَوْ بِشَاةٍ.

837- Bir koyunla bile olsa, düğün yemeği ver!

253 Tirmizî, Vitir 352; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 192, h.nr: 911.

254 Kanaatimizce burada bu isnadın zikredilme sebebi şudur: *Keşfü'l-hafâ*'nın aslı kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde Musa b. Ya'kûb ez-Zem'î'nin yer aldığı isnad teknik bakımdan da tartışılmakta ve Tirmizî, İbn Hibbân ve diğer kaynaklarda Zem'î'nin, söz konusu hadisi, en meşhur isnadı sayılan Abdullah b. Keysân > Abdullah b. Şeddâd > [İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i gibi bazı kaynaklarda- babası Şeddâd b. el-Hâd] > İbn Mes'ûd isnadıyla naklettiği bilgisi geçmektedir. Bu durumda Sehâvî, muhtemelen hadisin, meşhur isnadı dışında Abdullah b. Keysân'ın farklı bir hocasından da nakledildiğini ispatlamak üzere Buhârî'nin söz konusu kitabını delil göstermektedir. Kanaatimizce Aclûnî de bu meseleyi tam anlamıyla özetlemeden kitabına almış olduğu için ortaya tuhaf ve anlamsız bir durum çıkmıştır. (Bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 110 vd., h.nr: 271; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, V, 177, ravi nr: 559) -Çeviren-

255 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 112.

Buhârî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bu hadisin lafzı şöyledir: Abdurrahmân b. Avf (muhâcir olarak) gelince Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onunla Sa'd b. er-Rebî' el-Ensârî arasında kardeşlik kurmuştu. Sa'd'ın iki hanımı vardı ve Abdurrahmân'a malını ve hanımlarını eşit bir şekilde paylaşmayı teklif etti. Ancak Abdurrahmân, ona "Allah malını ve aileni sana mübarek eylesin. Siz bana çarşı-pazarın yolunu gösterin yeter!" diyerek teklifini geri çevirdi. Daha sonra Abdurrahmân, çarşıya vardı ve orada bir miktar keş ve yağ kazandı. Günler sonra da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onu safran katkılı güzel kokular sürünmüş bir vaziyette görünce "**Hayırdır, nedir bu hâl?**" diye sordu. Abdurrahmân "Ensârlı bir kadınla evlendim" dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Peki, o kadına ne kadar mehir verdin?**" diye sordu. O da "Altından bir çekirdek ağırlığı verdim" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Bir koyunla bile olsa düğün yemeği ver**" buyurdu.²⁵⁶

Yine Buhârî'de yer alan bir başka rivayete göre de Allah Rasûlü "**Allah sana mübarek eylesin. Bir koyun bile olsa düğün yemeği ver**" buyurmaktadır.²⁵⁷ Ayrıca Buhârî bunu Abdurrahmân b. Avf hadisi olarak mullak bir rivayet şeklinde de aktarmaktadır.²⁵⁸

۸۳۸- أَلَا إِنَّهُ لَم يَبَقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا بَلَاءٌ وَفِتْنَةٌ.

838- Dikkat edin! Dünyadan geriye sadece bela ve fitne kalmıştır.

İbn Mâce'nin Muâviye kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁵⁹

۸۳۹- أَلَا أَخْبِرُكَ بِأَفْضَلِ مَا تَعَوَّذُ بِهِ الْمُتَعَوِّذُونَ؟ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ.

839- (Allah'a) sığınanların, kendisiyle sığındıkları en faziletli şeyi size haber vereyim mi?: Kul eûzü bi Rabbi'l-felak ve kul eûzü bi Rabbi'n-nâs'tır.

256 Buhârî, Büyû 1, Menâkıbu'l-Ensâr 3, 51, Nikâh 7, 55.

257 Buhârî, Daavât 53.

258 Buhârî, Nikâh 67. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, I, 169, h.nr: 451.

259 İbn Mâce, Fiten 24. Rivayetin küçük lafız farklılıklarıyla yer aldığı diğer kaynaklar ve sıhhat değeri için 640 no'lu hadise bakınız. (Çeviren)

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ukbe b. Âmir yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁶⁰

٨٤٠- أَلَا أَخْبِرُكَ بِتَفْسِيرٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؟ لَا حَوْلَ: عَنْ مَغْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا بِعِظَةِ اللَّهِ تَعَالَى، وَلَا قُوَّةَ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ، هَكَذَا أَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ يَا ابْنَ أُمِّ عَبْدِ.

840- (Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Mes'ûd'a hitaben) “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh'ın tefsirini sana haber vereyim mi?” dedikten sonra şöyle devam etti: Lâ havle: Allah Teâlâ korumadıkça Allah'a karşı günah işlemekten uzaklaşma imkânı yoktur. Velâ kuvvete: Allah'ın yardımı olmadıkça Allah'a kulluğa kuvvet bulma ihtimali yoktur. Ey İbn Ümmü Abd!²⁶¹ Cebrail bana böyle haber verdi.

Bu hadisi İbnü'n-Neccâr, İbn Mes'ûd *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.²⁶²

٨٤١- أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَهِنَّ عِنْدَ الْكَرْبِ؟ اللَّهُ اللَّهُ رَبِّي لَا أَشْرُكَ بِهِ شَيْئًا.

841- (Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Esmâ bint Umeys'e hitaben) “Sana sıkıntı esnasında okuyacağın bir kaç kelime öğreteyim mi?” diye sordu ve ardından “Allah, Allah, Rabbim! Ona hiçbir şeyi ortak koşmam!” buyurdu.

260 Aclûnî, bu rivayetin bu lafızla Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat* isimli eserinde geçtiğini belirtse de tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'inde geçmektedir. (Bk. XIV, 342, h.nr: 943) Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 530, h.nr: 17297; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 168, h.nr: 2339. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 94, h.nr: 1105. (Çeviren)

261 Abdullah b. Mes'ûd'un annesi, Zühreoğullarından Ümmü Abd bint Abdivüdd b. Süvey'dir. (Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Kahire 2006, III, 281, ravi nr: 92) Bu sebeple annesine nispetle kendisine İbn Ümmü Abd denilmiştir. (Çeviren)

262 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 162-164, h.nr: 655-657; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIV, 328, h.nr: 4216; Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 200, ravi nr: 724. Rivayetin isnadında Salih b. Beyân es-Sîrâfî adında münker rivayetler aktaran, zayıf bir ravi vardır. Bu ve daha başka raviler sebebiyle hadis *zayıf* sayılmaktadır. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 366, h.nr: 3355. (Çeviren)

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin, Esmâ bint Umeys kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁶³

٨٤٢- أَلَا أَعْلَمُكَ كَلَامًا إِذَا قُلْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ تَعَالَى هَمَّكَ، وَقَضَى عَنْكَ دَيْنَكَ؟ قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ غَلَبَةِ الدِّينِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ.

842- Söylediğin takdirde Allah Teâlâ'nın derdini gidereceği ve borcunu ödeyeceği bir söz öğreteyim mi sana? Sabaha erdiğinde ve akşama girdiğinde şu duayı oku: Allah'ım! Kederden ve üzüntüden sana sığınırım. Acizlikten ve tembellikten sana sığınırım. Korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Borç altında ezilmekten ve insanların baskısından sana sığınırım."

Ebû Dâvûd'un Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği bir hadistir.²⁶⁴

٨٤٣- أَلَا قَالَ تَعَالَى: إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَخْرِبَ الدُّنْيَا بَدَأْتُ بِبَيْتِي فَخَرَّبْتُهُ، ثُمَّ أَخْرِبُ الدُّنْيَا.

843- Dikkat edin Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Dünyayı tahrir etmek istediğim zaman, öncelikle kendi Evim'den başlayıp onu tahrir ederim, daha sonra da dünyayı tahrir ederim."

Aliyyü'l-Kârî, Irâkî'den naklen "Aslı yoktur" demiştir.²⁶⁵

263 Ebû Dâvûd, Vitir 26; İbn Mâce, Duâ 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 16, h.nr: 27082. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

264 Ebû Dâvûd, Salât 365; Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebir*, I, 414, h.nr: 305. Münzirî, bu hadisi *sahih/hasen* formunda nakletmektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 381, h.nr: 2802) -Çeviren-

265 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 287, h.nr: 1; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 88, h.nr: 20. Bu rivayet daha önce 193 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

٨٤٤- أَلَا لَا تُغَالُوا فِي صَدَاقِ النِّسَاءِ ؛ فَإِنَّهَا لَوْ كَانَتْ مَكْرُمَةً لَكَانَ أَوْلَاكُمْ بِهَا
النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -.

844- Dikkat edin! Kadınların mehirlerinde aşırıya kaçmayın. Çünkü bu bir meziyet olsaydı, bu konudaki öncülük Peygamber salallahu aleyhi ve sellem'e yakışırdı.

Hadis değildir. Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:²⁶⁶ Ebû Ya'lâ, Mesrûk'un şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ömer *radiyallahu anh*, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minberine çıktı ve şunları söyledi: "Ey insanlar! Kadınların mehirleri konusundaki bu artırımınız da ne oluyor? Hâlbuki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashâbının aralarındaki mehirlerin miktarı dört yüz dirhem ve daha aşağısıydı. Şayet bu konudaki artırım Allah katında bir takva sebebi yahut meziyet olsaydı, onları bu hususta geçemezsiniz. Onun için bir adamın, bir kadına dört yüz dirhemden fazla mehir ödediğini duymayayım!" (Mesrûk) dedi ki: Daha sonra Ömer minberden indi. Derken karşısına Kureyşli bir kadın çıkıp "Ey Mü'minlerin emiri! İnsanların, kadınlara dört yüz dirhemden fazla mehir ödemelerini yasaklamışsın (doğru mu?)" diye sordu. O da "Evet" dedi. Bunun üzerine kadın "Peki, Allah'ın Kur'ân'da indirdiği hükmü duymadın mı?" dedi. Ömer *radiyallahu anh* "Hangisi?" diye sorunca kadın "Allah'ın '**Eğer bir eşinizi boşayıp yerine başka bir eş almak istiyorsanız, önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın. Ne diye alacaksınız, bir iftira ederek ve açık günah yüklenerek mi?**'"²⁶⁷ şeklindeki beyanını duymadın mı?" dedi. O da "Allah'ım affeyle! Bütün insanlar Ömer'den daha fakîh!" dedi. Sonra da dönüp tekrar minbere çıktı ve şunları söyledi: "Ey insanlar! Kadınlara dört yüz dirhemden fazla mehir vermenizi yasakladım. Ancak şimdi dileyen, malından dilediği kadarını verebilir." Ebû Ya'lâ dedi ki: Zannediyorum (Hz. Ömer) "Gönlünün razı olduğu şeyi versin" demişti. **Bu rivayetin isnadı kavîdir.**²⁶⁸

Bu rivayet Beyhakî'de Şa'bî'den şöyle nakledilmektedir: Ömer *radiyallahu anh* insanlara hitap etti; Allah'a hamdû senâda bulunduktan

²⁶⁶ Gazzî, *İtkân*, I, 170-172, h.nr: 457.

²⁶⁷ Nisâ 4/20.

²⁶⁸ Bu değerlendirme Sehâvî'ye aittir. Daha önce İbn Kesîr de aynı değerlendirmeyi yapmaktadır. (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 213) -Çeviren-

sonra “Dikkat edin! Kadınların mehirlerinde aşırıya kaçmayın. Zira kimin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in verdiği veya (kızlara verilmek üzere) kendisine gönderilen mehirden daha fazlasını vermeye kalkıştığını duyarsam, muhakkak ki o fazla miktarı beytûlmâl’e (devlet hazinesine) koyacağım” deyip minberden indi. Derken karşısına Kureysli bir kadın çıktı ve “Ey Mü’minlerin emiri! Allah’ın Kitabı mı uyulmaya daha layıktır yoksa senin sözün mü?” diye sordu. Ömer “Elbette Allah’ın Kitabı!” diye karşılık verdi. Bunun üzerine kadın “Biraz önce kadınların mehirleri konusunda insanların aşırıya kaçmalarını yasakladın. Oysa Allah Teâlâ **‘Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın...’** buyuruyor” deyince Ömer *radıyallahu anh* iki veya üç defa “Herkes Ömer’den daha fakîhmiş!” dedi; tekrar minbere döndü ve insanlara şöyle dedi: “Ey insanlar! Kadınların mehirleri konusunda aşırıya gitmenizi yasaklamıştım. Dikkat edin! Kişi malı ile ilgili olarak dilediğini yapabilir!”

Abdurrezzâk da Ebu’l-Acfâ es-Sülemî yoluyla “Ömer *radıyallahu anh* bize hitap etti...” şeklindeki başlayan bu rivayetin bir benzerini zikretmiştir. Söz konusu rivayette Hz. Ömer şöyle demektedir: “Bir kadın, Ömer’le tartıştı ve haklı çıktı.”²⁶⁹

İbnü’l-Münzir de bu rivayeti kendi tarikiyle ve **“altından bir kantar miktarı”** ilavesiyle aktarmakta; ayrıca “İbn Mes’ûd’un kıraatinde de böyledir” demektedir.

Keza Zübeyr b. Bekkâr, amcası Mus’ab b. Abdullah’tan, babası yoluyla Ömer *radıyallahu anh*’ın “Kadınların mehirlerini artırmayın. Kim artırırsa, fazlalığı beytûlmâl’e atarım” sözünü naklettikten sonra söz konusu rivayetin bir benzerini zikreder. O rivayette de Ömer *radıyallahu anh*’ın şu ifadesi yer almaktadır: “Kadın isabet etti, erkek ise yanıldı.”

269 İleride 1960 no’lu rivayetin izahında da yer alacak olan bu hadis, hem Ebu’l-Acfâ es-Sülemî hem de Ebû Abdurrahmân es-Sülemî kanalıyla olmak üzere iki tarikten rivayet edilmiştir. Ancak bu son cümle, tespit edebildiğimiz kadarıyla Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde Ebû Abdurrahmân es-Sülemî yoluyla gelen rivayette yer almaktadır. Bu durumda kanaatimizce aynı konuya dair iki ayrı rivayet birbirine yakın bir sıralama içinde zikredildiği için Aclûnî’nin isimleri karıştırmış olması ihtimali söz konusudur. (Bk. Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 174, 180 h.nr: 10399 [Ebu’l-Acfâ es-Sülemî rivayeti] ve 10420 [Ebû Abdurrahmân es-Sülemî rivayeti]) -Çeviren-

٨٤٥- أَيْمًا امْرَأَةٌ أَدْخَلَتْ عَلَى قَوْمٍ مِّن لَّيْسَ مِنْهُمْ ؛ فَلَيْسَتْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ، وَأَيْمًا رَّجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ اخْتَجَبَ اللَّهُ عَنْهُ وَفَضَحَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ.

845- Bir kavme, o kavimden olmayan bir çocuğu dâhil eden bir kadının Allah(’ın dini veya rahmeti) ile hiçbir ilişkisi kalmamıştır ve Allah onu kesinlikle cennetine koymayacaktır. Göz göre göre ve bile bile çocuğunu kabul etmeyen bir erkeği de Allah rahmetinden mahrum bırakır; (kıyamet gününde) önceki ve sonraki (ümme)tlerin gözleri önünde onu rezil eder.

Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri ve İbn Hibbân’ın **sahih** saydığı bir hadistir.²⁷⁰

٨٤٦- أَتُكْفِّرُ بِي وَأَنَا خَالِقُ الْعِغَبِ؟

846- Ben üzümlün yaratıcısı olduğum hâlde inkâr mı ediliyorum?!

Kudsî bir hadis olarak dillerde bu lafızla meşhur olmuştur. Bunu zikreden birini de görmedim.

٨٤٧- الْإِنْسَانُ تُمْ الْإِمْسَاسُ.

847- Öncelikle (sütü sağılacak hayvana) ürkütmeden, usulca yaklaşmak sonra da elle tutmak.

Hadis değildir. Arap atasözlerinden biridir. Ancak bu atasözü “الْإِنْسَانُ” *el-înâs kable'l-ibsâs*” lafzıyla; yani *el-imsâs* kelimesindeki “mîm” harfi yerine “bâ” harfiyle bilinmektedir. Nitekim İbn Asâkir’in, *Târîh*’inin ilk cüzünün “Bâbu tebşîri’l-Mustafâ *sallallahu aleyhi ve sellem* bi’ftitâhi’s-Şâm: Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Şam’ın fethini müjdelemesi bölümünde” yer verdiği bir hadiste şu ifade geçmektedir: “*Sonra Medine halkını usulca davet eden (yebüssüne/ yübissüne bi ehli’l-Medîne) bir topluluk gelecektir...*” Bu hadisin ardından İbn Asâkir şunları söylemektedir: “*Besse*” ve “*ebesse*” fiillerinin

270 Ebû Dâvûd, Talâk 29; İbn Mâce, Ferâiz 13; Nesâî, Talâk 47; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 418, h.nr: 4108.

aynı manada olduğu söylenmiştir.²⁷¹ Mesela; “Usulca deveyi süt sağmaya çağırdım” anlamında “*ebsestü’n-nâka*” tabiri kullanılır. Ayrıca Arapların atasözleri arasında “*mâ ef’alü zâlike mâ ebesse abdün bi nâkatin*”²⁷² şeklinde bir atasözü vardır. Bir diğer atasözü de “*el-înâs kable’l-ibsâs*” şeklindedir.²⁷³

٨٤٨ - أَيُّ شَيْءٍ يَخْفَى؟ قَالَ: مَا لَا يَكُونُ.

848- Hangi şey gizli kalır? Dedi ki: Olmayan şey!

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyler der:²⁷⁴ Hocamız (İbn Hacer) “Bunun bir aslı olduğunu bilmiyorum” demiştir. Ancak Sehâvî daha sonra şöyle söyler: Benzer manada bir hadis şudur: “*Kim iyi veya kötü bir niyeti sır gibi saklarsa, Allah ona, o niyetine göre insanlar arasında kendisiyle tanınacağı bir kayafet giydirir. Dolayısıyla mü’min, bir duvardaki gediğe girerek bir amel işleyecek bile olsa, insanlar onu konuşmaya başlarlar.*”²⁷⁵

Öte yandan bize rivayet edildiğine göre, Yahyâ b. Muâz er-Râzî “Gizli hâllerinde Allah’tan korkmayan kişinin Allah, (ayıplarını örten) perdesini herkesin gözü önünde alenen yırtar” demiştir.²⁷⁶ Ayrıca (Mis’ar da)²⁷⁷ şu şiiri söylemiştir:

“Kişi, bir hayrı sır gibi saklayacak olsa,

O hayır mutlaka bir gün çıkar açığa.

Ve o hayrı yaptığından dolayı ona elbise giydirilir.

Tıpkı itibarlı, seçkin bir şahsiyetin elbise giymesi gibi.”

271 İbn Asâkir, adı geçen eserinde “ebsestü bi’r-racül” cümlesinin “onu yemeğe veya başka bir şeye davet etmek” anlamında kullanıldığını belirtir. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 386) -Çeviren-

272 “Bir köle, sütünü sağlamak için bir hayvanın etrafında ürkütmeden, usulca dolanıp durduğu müddetçe ben bunu yapmam!” anlamındadır. (Çeviren)

273 Bk. İbn Asâkir, *a.g.e.*, aynı yer.

274 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 140, h.nr: 282.

275 Bu hadis, iki ayrı rivayetin birleştirilerek tek metin hâline getirilmiş şeklidir. Bunların ilki Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 215’te; diğeri ise Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 330, h.nr: 11230’da geçmektedir. (Çeviren)

276 Beyhakî, *Suabu’l-îmân*, IX, 230, h.nr: 6592.

277 Bu isim Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından alınmıştır. (Çeviren)

Sehâvî daha sonra “Ben de bu konuda bir müstakil bir cüz yazdım” demiştir.²⁷⁸

Bu manadaki meşhur rivayetlerden biri de şöyledir: “**Kim (hayır veya şer) bir işi gizlice yapacak olursa, Allah ona, o işin kıyafetini giydirir.**” Ne güzel söylemişler:

“Bir kişide hangi huy olursa olsun,

İnsanlara gizli kalacağını zannetse de mutlaka bilinir.”

٨٤٩- أَلَيْمًا عَبْدٌ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ- أَوْ أَهْلِهِ- فَهُوَ عَاهِرٌ.

849- Efendilerinin -veya ailesinin- izni olmaksızın evlenen her köle, zina etmiş sayılır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibbân’ın rivayet ettikleri, Tirmizî ve İbn Hibbân’ın da **sahih** saydıkları bir hadistir.²⁷⁹

٨٥٠- الْأَيْمَةُ مِنْ قُرَيْشٍ.

850- İmamlar Kureyş’tendir.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Zıyâüddîn el-Makdisî’nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁸⁰ Ayrıca şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: “**Sizin onlar üzerinde hakkınız vardır. Kendilerinden merhamet istenip de merhamet gösterdikleri, hüküm vermeleri talep edildiğinde adaletli davrandıkları ve söz verdiklerinde de sözlerini tuttukları müddetçe onların da aynı şekilde sizin üzerinizde hakları vardır. Kim bunları yapmazsa, Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun; onun ne bir farz/teybe (sarf) ne de nafile/fidye (adl) türünden hiç bir ibadeti kabul edilmeyecektir.**”

²⁷⁸ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 142.

²⁷⁹ Ebû Dâvûd, *Nikâh* 16; Tirmizî, *Nikâh* 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 122, h.nr: 14212.

²⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 318, h.nr: 12307, XX, 249, h.nr: 12900; Tayâlisî, *Müsned*, III, 595, h.nr: 2247; Bezzâr, *Müsned*, XII, 321, h.nr: 6181; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 405, h.nr: 5909; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 321, h.nr: 3644; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 252, h.nr: 725.

Öte yandan Hâkim ve Beyhakî de bunu Ali radiyallahu anh'dan şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“(Kureyş’in) iyileri, iyilerinin emirleri; kötöleri de kötülerinin emirleridir. Şayet Kureyş başınıza, (vücudunun bir organı) kesik Habeşli bir köleyi bile emir tayin edecek olsa, -biriniz İslâm ile boynunun vurulması arasında bir tercih yapmak zorunda kalmadığı sürece- onu dinleyin ve itaat edin. Eğer kişi İslâm ile boynunun vurulması arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılırsa, boynunu (vurulması için) uzatsın.”**²⁸¹

٨٥١- إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ ؛ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ.

851- Hasetten sakının. Çünkü ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.

Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁸²

٨٥٢- إِيَّاكُمْ وَالذِّينَ ؛ فَإِنَّهُ هُمْ بِاللَّيْلِ، مَذَلَّةٌ بِالنَّهَارِ.

852- Borçtan sakının. Zira borç, gece dert, gündüz zillettir.

Deylemî bu hadisi Enes kanalıyla rivayet etmektedir.²⁸³

281 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 85, h.nr: 6962; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 26, h.nr: 3521; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 247, h.nr: 16540. Söz konusu ziyadeyi Beyhakî'nin eserinde tespit edemedik. (Çeviren)

282 Ebû Dâvûd, *Edeb* 51; Bezzâr, *Müsned*, XV, 115, h.nr: 8412; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 10, h.nr: 6184. Münzirî, hadisi hasen/sahih kategorisinde değerlendirilebilecek bir formda nakletmektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 347, h.nr: 4377) Ayrıca *Sünen-i Ebî Dâvûd*'u tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût bu hadisin, değişik tarihleriyle birlikte değerlendirildiğinde *hasen li-gayrihi* seviyesine yükselebildiğini ifade etmektedir. (Çeviren)

283 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 96, h.nr: 958; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 384, h.nr: 5166. Bu rivayette Hâris b. Nebhân adında zayıf ve metrûk bir ravi olmakla birlikte, hadis, bu ravinin olmadığı başka bir kanalla Hz. Ebû Bekir'den de rivayet edilmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdvî*, III, 173, IV, 70) -Çeviren-

۸۵۳- إِيَّاكُمْ وَالشَّحْ ؛ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِالشَّحِّ أَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخِلُوا، وَأَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَّعُوا وَأَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَّرُوا.

853- İhtiraslı cimrilik ve tamahkârlıktan sakının. Sizden öncekiler de bu ihtiraslı tamâhkârlıkları sebebiyle helak olmuşlardır; zira (bu huyları) onlara cimriliği telkin edince cimri davrandılar, akrabalık bağıını koparmayı telkin edince, o bağı kopardılar ve (doğruluk çizgisinden ayrılp yalan ve zina gibi) günahlara sapmalarını telkin edince de günah işlediler.

Ebû Dâvûd ve Hâkim'in Abdullah b. Amr²⁸⁴ yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁸⁵

۸۵۴- إِيَّاكَ وَقَرِينَ الشُّوءِ ؛ فَإِنَّكَ بِهِ تُغْرَفُ.

854- Kötü arkadaştan sakın! Çünkü onunla tanınır, bilinirsin.

İbn Asâkir'in Enes'ten naklettiği bir rivayettir.²⁸⁶ Ne güzel de söylemişler:

“Kişiyi sorma, sor arkadaşını!

Zira her arkadaş, rehber edinir arkadaşını!”²⁸⁷

۸۵۵- إِيَّاكُمْ وَخَضِرَاءَ الدِّمَنِ.

855- Mezbelede yetişen bitkiden sakının!

Bu hadisi Taberânî *el-Efrâd*'da, Râmehurmuzî ve Askerî *el-Emsâl*'de, İbn Adiy *el-Kâmil*'de, Kuzâî *Müsnedü's-Şihâb*'ta, Hatîb *İdâhu'l-*

284 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu isim yanlışlıkla İbn Ömer olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

285 Ebû Dâvûd, *Zekât* 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 398, h.nr: 6792; Hâkim, *Müstedrek*, I, 576, h.nr: 1516; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 314, h.nr: 7818. Hâkim, bu hadisin isnadının *sahîh* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

286 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIV, 46, ravi nr: 1521. Hadisin zayıf bir isnadla rivayet edildiğine hatta uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teyisr*, I, 402; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 242, h.nr: 847. (Çeviren)

287 Bu rivayet ve şiir Türkçe'de “Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim” atasözüyle karşılanabilir. (Çeviren)

mültebis'te, ayrıca Deylemî, Vâkıdî hadisi olarak Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu şekilde rivayet etmişlerdir.²⁸⁸ Ancak rivayetin şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: “Ey Allah’ın Rasûlü! O da nedir?” diye sorulunca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Kötü çevredeki güzel kadın.”**

İbn Adiy şöyle demiştir: Vâkıdî bu hadiste tek kalmıştır. Ebû Ubeyd de *el-Garîb*'inde bunu zikretmektedir. Ayrıca Dârekutnî **“Hiçbir kanaldan sahih değildir”** demiştir. Anlamı ise şudur: Allah Rasûlü mayası bozuk kadınlarla evlenilmesini hoş karşılamamıştır. Çünkü ondaki kötülük damarları çocukları da kendine çeker.²⁸⁹ Hadisin asıl anlamı ise şudur: Bitki, pis bir ortamdaki hayvan dışkısında yetişince, dış görünüşü güzel olsa da içi çirkin ve bozuktur. Zira hadiste geçen “dimen” kelimesi “dimne”nin çoğulu olup (büyük ve küçükbaş) hayvan dışkısı (pisliği ve mezbelesi) anlamına gelir. Nitekim bir şiirde şöyle demişlerdir:

“Bazen otağın, toprağın üstündeki mezbeleden yetiştiği olur

Ancak gönüllerdeki kin ve nefretler olduğu gibi kalır.”

Bu beytin manası şudur: İki adam birbirlerine karşı bir taraftan barış veya sevgi görüntüsü verirken, içten içe kin ve düşmanlık besleyebilirler. Tıpkı bir otağın, hayvan mezbelesinde yetişmesi gibi. Bu durum zamanımızda çoğunlukla veya tamamen böyledir. Allah yar ve yardımcımız olsun. Bu hususu Sehâvî zikretmiştir.²⁹⁰

Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demektedir:²⁹¹ **Bu rivayet, mevkûf veya merfû da olsa fark etmez, her hâlükârda uydurma değildir.** Nitekim *Tuhfetü'l-arûs* isimli eserin sahibi, Ömer *radıyallahu anh*'ın bizatihi kendi sözü (mevkûf) olarak bu rivayeti zikretmektedir. Lafzı da şöyledir: “Mezbeleden yetişen bitkiden sakının. Çünkü o, aslına çeken yavrular doğurur. Onun için size asalet sahibi olanı tavsiye ediyorum. Zira o, kendi babası, amcası ve erkek kardeşi gibilerini doğurur.”²⁹²

288 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 96, h.nr: 957; Râmehurmuzî, *Emsâlü'l-hadîs*, s. 120; Hatîb, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, III, 2081, h.nr: 1758.

289 Yani Türkçe'deki söyleyişle: “Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker.” (Çeviren)

290 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 119-121, h.nr: 276.

291 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 138-139, h.nr: 108.

292 Muhammed b. Ahmed et-Ticânî, *Tuhfetü'l-arûs ve müt'atü'n-nüfûs*, thk. Celîl el-

٨٥٦- إِيَّاكَ وَالسَّجْعَ يَا ابْنَ رَوَاحَةَ.

856- Kafiyeli konuşmaktan (seci) sakın ey İbn Revâha!

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmektedir. Irâkî de şöyle demektedir:²⁹³ “Bu şekilde bulamadım.” Öte yandan İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın *Âişe radiyallahu anhâ*'dan **sahih bir isnadla** rivayet ettiklerine göre, Hz. Âişe, Sâib'e hitaben “Kafiyeli konuşmaktan sakın. Çünkü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashâbı kafiyeli konuşmazlardı” demektedir.²⁹⁴ İbn Hibbân'ın rivayetinde de “اجتنب السجع/kafiyeli konuşmaktan uzak dur, kaçın” lafzı geçmektedir.²⁹⁵ Buhârî'de ise buna benzer bir rivayet İbn Abbâs'ın sözü olarak yer almaktadır.²⁹⁶

Burada yerilen seci türü, kâhin vb. kişilerin sarf ettikleri sözlere benzer şekilde zorlama ve yapmacık olanlardır. Yaratılıştan doğal olarak gelen seci türü ise yasaklanmamıştır. Hatta bizatihi Allah Rasûlü'nün birtakım dularında böyle bir durum söz konusudur. Mesela; *Allâhümme innî eûzu bike min ilmin lâ yenfa'*; ve *kalbin lâ yehşâ'*; ve *nefsin lâ teşba'*; ve *du'âin lâ yumsa'* ve *eûzu bike min hâülâi'l-erba'*: **Allah'ım! Faydasız ilimden, ürpermeyen gönülden, doymayan nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınyorum. Sana sığınyorum (Allah'ım) bu dördünden**” duası böyledir. Nitekim Ebû Dâvûd ve Tirmizî İbn Ömer kanalıyla bu hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir: “**Allah'ım! Ürpermeyen gönülden, kabul olunmayan duadan, doymayan nefisten ve faydasız ilimden sana sığınyorum. Sana sığınyorum (Allah'ım) bu dördünden.**”²⁹⁷

٨٥٧- إِيَّاكُمْ وَزِيَّ الْأَعَاجِمِ.

857- (Arap olmayan) acemlerin kılık-kıyafet tarzından sakının.

Atiyye, Kıbrıs 1992, s. 64, h.nr: 92. (Çeviren)

293 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 45, h.nr: 1.

294 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 448, h.nr: 4475; Taberânî, *ed-Duâ*, s. 37, h.nr: 54.

295 Hz. Âişe'ye ait bir sözdür. Bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 258, h.nr: 978.

296 Buhârî, *Daavât* 19.

297 Ebû Dâvûd, *Salât* 365; Tirmizî, *Daavât* 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 144, h.nr: 19402; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 293, h.nr: 1015;

Bu rivayet ileride “تَمَعْدُوا/teme‘dedû” lafzıyla başlayan hadiste Ömer *radıyallahu anh*’ın sözü olarak gelecektir.²⁹⁸ İmam Mâlik de “Acemlerin sünnetini öldürün; Arapların sünnetini ihyâ edin” sözüyle bu rivayeti esas almaktadır.²⁹⁹

٨٥٨- إِيَّاكُمْ وَالزَّيْنَاءَ؛ فَإِنَّ فِيهِ أَرْبَعَ خِصَالٍ يَذْهَبُ الْبَهَاءُ عَنِ الْوَجْهِ، وَيَقْطَعُ الرِّزْقَ، وَيَسْخِطُ الرَّحْمَنَ، وَيُوجِبُ الْخُلُودَ فِي النَّارِ.

858- Zinadan sakının! Çünkü onda dört husus vardır: Yüzün aydınlığını alır götürür, rızkı keser, Rahmân’ı gazaplandırır ve cehennemde ebediyen kalmayı gerektirir.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, ayrıca İbn Adiy’in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁰⁰

٨٥٩- إِيَّاكُمْ وَالطَّمَعِ؛ فَإِنَّهُ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ.

859- Açgözlülüktan sakının! Zira o, iflah olmaz bir fakirliktir.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:³⁰¹ Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta,³⁰² ayrıca Askerî, Câbir’den merfu olarak ve şu ziyadeyle rivayet etmişlerdir: “**Özür dilemek zorunda kalacağınız şeylerden (söz ve davranışlardan) sakının.**” Ancak bu rivayetin isnadında, **zayıflığı konusunda ittifak bulunan İbn Ebî Humeyd adında bir ravi vardır.** Ne var ki hadisi destekleyici mahiyette benzer manada hadisler de gelmiştir:

298 Bk. 1018 no’lu hadis.

299 Bk. Kadı İyâz, *Tertîbü’l-medârik ve takrîbü’l-mesâlik*, thk. Abdülkâdir es-Sahrâvî, Mağrib 1966-1970, II, 99.

300 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VII, 138, h.nr: 7096; İbn Adiy, *el-Kamil*, VI, 198. İbn Adiy bu hadisi Huzeyfe b. el-Yemân kanalıyla da rivayet etmekte, ancak onun da *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. VIII, 19) İbn Abbâs yoluyla gelen rivayette ise Amr b. Cumey’ adında metrûk bir ravi bulunduğu ifade edilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VI, 255, h.nr: 10533) Hatta hadisi uydurma kategorisinde değerlendirenler de vardır. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 106-107. Zayıf veya uydurma olmasına dair değerlendirmeler için bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-şerîa*, II, 227-228) -Çeviren-

301 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 121, h.nr: 278.

302 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VII, 369, h.nr: 7753.

Bunlardan biri yine Askerî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği şu hadistir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Zenginlik nedir?” diye sorulunca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“İnsanların elindekinden tamamen umudu kesmektir. Açgözlülüğten sakının! Zira o, iflah olmaz bir fakirliktir.”**

Ebû Bekir b. Ayyâş da İbn Mes’ûd yoluyla bu hadisi rivayet etmiştir. Lafzı da şöyledir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Zenginlik nedir?” diye soruldu. O da şu cevabı verdi: **“İnsanların elindekinden tamamen umudu kesmektir. İçinizden açgözlülüğe doğru yürüyen kimse yavaş yürüsün.”**

Temâm’ın *Fevâid*’inde Ebû Ümâme’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Haysiyeti lekelemeye ve dini zedelemeye yol açan; gerçekleşme ihtimali çok uzak olan hayallere sarılmaya götüren ve hatta gerçekleşme umudu hiç olmayan ütopyalara kapılmaya sebep olan aşırı hırs ve açgözlülüğten Allah’a sığınırım.”** Bu hadisi Ahmed b. Hanbel de Muâz b. Cebel kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedir.³⁰³ Taberânî de bunu, farklı birtakım isnadlarla Avf b. Mâlik’ten rivayet etmiştir. **Bu hadisin isnadlarından biri -bazı ravileri hakkındaki ihtilaflara rağmen- güvenilir ravilerden oluşmaktadır.** İlgili rivayete göre, Avf b. Mâlik insanların karşısına çıkıp şöyle demiştir: “Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* size üç şeyden (Allah’a) sığınmanızı emretmiştir: Gerçekleşme umudu hiç bulunmayan ütopyalara kapılmaya sebep olan; haysiyeti lekelemeye ve dini zedelemeye götüren ve gerçekleşme ihtimali çok uzak olan hayallere sarılmaya yol açan aşırı hırs ve açgözlülüğten.”

İmamımız Şâfiî *rahimehullah* ne güzel de söylemiş:

“Hırs ve açgözlülüğümü öldürdüm ve nefsimi rahatlattım,

Çünkü nefis, tamahkârlık ettikçe alçalır.

Ölü hâldeki kanaatkârlığı ihyâ ettim.

Zira onun ihyâsıyla haysiyet ve onurum korunmuş olur.

Hırs ve açgözlülük kulun gönlüne bir yerleşmeye görsün,

Aşağılık bir duruma düşer, iyice seviyesizleşir!”

303 Bu rivayet daha önce 336 no’lu hadis olarak geçmişti (Çeviren).

٨٦٠- إِيَّاكُمْ وَالْأَشَقَرَ الْأَزْرَقَ ؛ فَإِنَّهُ مِنْ تَحْتِ قَرْيَةٍ إِلَى قَدَمِهِ مَكْرٌ وَخَدِيعَةٌ وَعَذْرٌ.

860- Kumral, mavi gözlü kimseden sakının. Çünkü o, tepeden tırnağa kurnazlık, hile ve hıyanetten ibarettir.

Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği merfu bir hadistir.³⁰⁴ Beyhakî'nin *Menâkıbu's-Şâfiî* isimli eserinde³⁰⁵ geçtiğine göre, İmam Şâfiî, talebesi Rabî' b. Süleyman'a, kendisi için beyaz üzüm satın almasını emreder. Rabî' hâdisenin devamını şöyle anlatır: Ben de ona bir dirheme üzüm satın aldım. Şâfiî bunu görünce hoşuna gitti ve "Ebû Muhammed! Bunu kimden satın aldın?" diye sordu. Ben de ona satıcının ismini verip tarif edince önündeki tabağı bir kenara koydu ve "Derhal bu üzümü ona iade et ve bana başka birinden satın al!" dedi. Ben de "Bunun nesi var?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Ben sana, kumral, mavi gözlü biriyle dostluk kurmanı yasaklamamış mıydım! Zira böyle biri üstün karakterli, asil biri olmaz. Kendisiyle dostluk kurulmasını yasakladığım birinden benim için satın alınan bir şeyi nasıl yerim?" Bunun üzerine ben de üzümü o satıcıya özür dileyerek iade ettim ve başka birinden üzüm aldım.

Yine Rabî' şunu anlatır: Şâfiî bir adamı, kendisine güzel bir koku satın alması için gönderir. Adam dönünce ona "Seyrek sakallı"³⁰⁶ kumraldan mı satın aldın?" diye sorar. O da "Evet" diye karşılık verir. Bunun üzerine Şâfiî adama "Geri dön ve bunu ona iade et" der.

Buna ilave olarak Harmele de Şâfiî'nin şöyle dediğini aktarır: "Kumral birinden asla bir hayır görmedim." Yine Harmele'nin şöyle dediği

304 Deylemî, *Firdevs*, I, 389, h.nr: 1570. Deylemî'nin basılı nüshasında sahâbî ismi Abdullah b. Amr olarak kayıtlıdır. Sehâvî, *Firdevs*'te geçen bu rivayet için Deylemî'nin oğlunun herhangi bir isnad zikretmediğini belirtir. (Bk. *Makâsıd*, II, 126, h.nr: 279) Dolayısıyla hadis en azından *zayıf* sayılır. Üstelik Aclûnî, kitabın girişinde Suyûtî'den naklen, Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerin *zayıf* olduğunu aktarmıştı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis de Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerden biridir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

305 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 132-133.

306 Asıl anlamı itibariyle "yanaklarında sakal olmayan" anlamına geldiği hâlde bizim "seyrek sakallı" diye çevirmeyi uygun gördüğümüz ve Arapça karşılığı "الكزسج" /kevsec" olan bu kelime, "doğuştan dişleri eksik olan kimse" anlamına da gelmektedir. (Çeviren)

nakledilmiştir: Şâfiî'nin şöyle dediğini işittim: "Tek gözü kör, şaşı, kam-bur, kumral ve kösedan sakının. Bedeninde bir sakatlık ve yaratılışında eksiklik bulunan kimseden uzak durun. Zira böylesi yanar döner cins-tendir, onunla geçinmek zordur." -Şâfiî aynı zamanda şöyle de demiştir: "Böyleleri art niyetli kötü kimselerdir." İbn Ebî Hâtim de şunları söyler: "(Bu hüküm) doğuştan gelen bir kusur ve eksiklik olması hâlinde geçer-lidir. Eğer doğuştan değil de daha sonradan böylesi sorunlar yaşamışsa, o zaman onunla dostluk kurmanın hiçbir zararı yoktur."

Öte yandan Humeydî de Şâfiî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Firâsetle ilgili kitapları³⁰⁷ araştırmak üzere Yemen'e doğru yola çıktım. Ni-hayet o kitapları yazdım, derleyip topladım. (Kitaplarla) geri dönerken, yol üzerinde meskeninin avlusunda ayaklarını toplamış vaziyette oturan, mavi gözlü, çıkık alınlı, köse bir adama rast geldim. Ona "(Buralarda ko-naklayabileceğimiz) bir ev var mıdır?" diye sordum. Adam "Evet" dedi. -Şâfiî der ki: Bu vasıflar, firâset (ilmi) bakımından olabilecek en iğrenç vasıflardır.- Derken beni bir eve buyur etti. Adamın bana karşı son derece cömert davrandığını gördüm. Zira bana bir akşam yemeği ve güzel bir koku gönderip bineğimin yemini de verdi. Ayrıca bana yatak ve yorgan ge-tirdi. Ne var ki ben (firâset kitaplarından öğrendiğim kadarıyla bu vasıflara sahip birinin böylesi bir izzet-i ikramda bulunmasının imkânsız olduğunu düşündüğüm için) bütün bir gece, "Elimdeki bu kitapları ben ne yapaca-ğım?" diyerek kıvrandım durdum (uyuyamadım). Nihayet sabah olunca, beraberimdeki hizmetçi çocuğa "Bineğimi eyerle" dedim, o da eyerledi. Bineğime bindikten sonra o adama uğrayıp "Mekke'ye yolun düşer de Zû Tuvâ mevkiine uğrarsan, orada 'Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin evi nere-dedir?' diye sor (sana gösterirler, ben de senin bu ikramını karşılıksız bır-akmam!)" dedim. Adam bana "Ben senin babanın kölesi miydim acaba?" dedi. Ben "Hayır" dedim. Adam "Peki, benim sana bir minnet borcum mu

307 Firâset: İnsanların, diğer varlık ve olayların iç yüzünü keşfetme, gelecek hakkında doğru tahminlerde bulunma melekesi anlamında bir terim ve bu konuyu ele alan ilim dalıdır. Firâseti (physiognomy, cardiognosy) bir ilim olarak temellendirmeye çalışanlara göre, bir kimsenin fizikî yapısına yani boyuna, rengine, çeşitli organlarının yapısına, el ve yüz hatlarına bakarak onun ahlâk ve karakterini teşhis etmek mümkündür. Bu ilim, "ilmü'l-kıyâfe" adıyla da anılmaktadır. (Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Firâset," *DİA*, XIII, 117. Ayrıca bk. Mine Mengi, "Kıyâfetnâme," *DİA*, XXV, 514) -Çeviren-

vardı?” diye sordu. Ben yine “Hayır” dedim. Adam “Dün gece senin için çektiğim onca zahmetin karşılığı nerede o zaman?” dedi. Ben de “O da neymiş?” diye sordum. Adam “Senin için iki dirheme yemek satın aldım, aynı fiyata katık temin ettim. Ayrıca üç dirhem karşılığında güzel koku ve bineğin için de iki dirheme yem aldım. Üstelik yatak ve yorganın kirası da iki dirhem ediyor!” dedi. Ben (hizmetçi çocuğa hitaben) “Evladım! Ver şuna istediğini. Daha başka bir şey kaldı mı peki?” dedim. Adam “Evet, bir de evin kirası! Zira senin şu kitaplarına yer açacağım diye kendi alanımı daralttım!” dedi. Ben “Peki, daha başka bir şey kaldı mı?” diye sordum. Adam bana “Haydi var git yoluna artık! Allah rezil rûsva etsin seni! Bugüne kadar senden daha kötüsünü hiç görmedim!” dedi.³⁰⁸

٨٦١- إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الضَّحِكِ ، فَإِنَّهُ يُبَيِّثُ الْقَلْبَ ، وَيَذْهَبُ بِنُورِ أَهْلِ الْجَنَّةِ .

861- Çok gülmekten sakının. Zira çok gülmek, kalbi öldürür ve cennet ehlinin nurunu alır götürür.

İbn Mâce'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁰⁹

٨٦٢- إِيَّاكُمْ وَاللَّوْ ، فَإِنَّ اللَّوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ .

862- “Keşke” demekten sakının. Çünkü “keşke” ifadesi, şeytan işine kapı açar.

308 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu son cümle, İmam Şâfi'nin adama verdiği cevap olarak kaydedilmiştir. Oysa ilgili kaynaklarda olayın akışı itibariyle, “var git yoluna” gibi bir ifade, yol üzerinde konakladıktan sonra tekrar yola koyulan İmam Şâfi'ye hitaben söylenmesi mantıklı olan bir cümle olarak geçmektedir. Ayrıca adamın ne kadar arsız ve şirret biri olduğunu göstermesi bakımından bu cümlelerin ona ait olması daha isabetli gözükmemektedir. *Vallahu a'lem*. (Bk. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Âdâbu's-Şâfi ve menâkıbuh*, thk. Abdülganî Abdülhâlık, Beyrut 2003, s. 97) Öte yandan İmam Şâfi'nin başından geçen bu hâdisenin bir benzeri Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın da başından geçmiştir. (Bk. Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Ankara 1988, s. 4-5, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay: 869) -Çeviren-

309 “*Kalbi öldürür*” cümlesine kadarki kısım için bk. İbn Mâce, Zühd 19; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 98, h.nr: 253. “*Cennet ehlinin nurunun götürür*” cümlesi ise “*yüzün nurunu götürür*” lafzıyla İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76, h.nr: 361'de geçmektedir. (Çeviren)

Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.³¹⁰ Buradaki "keşke" lafzı da bir kişinin "Keşke şöyle olsaydı veya keşke şöyle yapsaydım, şu başıma gelmezdi" gibi sözler söylerken kullandığı lafızdır. Nitekim şair şöyle der:

“‘Keşke’ diyerek temenni ettiklerimden dolayı kınanıyor
(ve temennide bulunmayı bırakıyor)um

Oysa zaten ‘keşke’ diyerek temennide bulunduğum şeylerin
bir karşılığı ve gerçekliği olduğuna inansaydım,

Daha işin başındayken onun tedbirini alır, hiç kaçırmazdım.”

٨٦٣- إِيَّاكُمْ وَالْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ ؛ فَإِنَّهَا هَلَكَةٌ.

863- Namazda sağa sola bakmaktan sakının. Zira bu, bir bitiş ve yok oluş sebebidir.

Ukaylî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.³¹¹

٨٦٤- إِيَّاكُمْ وَالْمَزَاحَ ؛ فَإِنَّهُ يُذْهِبُ بَهَاءَ الْمُؤْمِنِ.

864- (Aşırı) mizah ve şakadan sakının. Zira o, mü'minin yüzünün aydınlığını giderir, yok eder.

310 Müslim, Kader 34. Müslim'deki lafız buradaki lafzın aynısı değildir. Bu lafza en yakın olan rivayetin geçtiği kaynaklar için bk. İbn Mâce, Zühd 14; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 230, h.nr: 10382; Ebû Ya'lâ, Müsned, XI, 230, h.nr: 6346; İbn Hibbân, Sahîh, XIII, 28, h.nr: 5721. (Çeviren)

311 Ukaylî, ed-Duafâ, I, 147. Ukaylî, bu rivayetin isnadında yer alan Ebû Ubeyde en-Nâcî Bekir b. el-Esved isimli ravi hakkında Yahya b. Maîn'in "yalancı" dediğini nakletmektedir. Ancak namazda sağa-sola bakınmakla ilgili yasağın, bizatihi bu lafızla olmasa da daha farklı lafızlarla gelen, salih isnadlı hadislerle sabit olduğunu da vurgulamaktadır. Hatta Ukaylî'nin lafzına benzer şekilde ve söz konusu Bekir b. el-Esved'in olmadığı bir isnadla Enes'ten nakledilen bir lafızda Allah Rasûlü'nün, Enes'e hitaben "Evladım! Namazda sağa-sola bakınmaktan sakın. Zira namazda sağa sola bakınmak, bir bitiş ve yokoluş sebebidir. Eğer böyle bir bakınma durumu kaçınılmaz ise o zaman bu farz namazda değil, nafile namazda olabilir" buyurduğunu görmekteyiz. Tirmizî bu rivayet hakkında "hasen-gariptir" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. Tirmizî, Sefer 413, h.nr: 589; Ebû Ya'lâ, Müsned, VI, 306, h.nr: 3624; Taberânî, el-Mu'cemu'l-levsat, VI, 123, h.nr: 5991) -Çeviren-

Bu hadisi Deylemî, Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.³¹² Burada kastedilen aşırı mizah ve şakadır. Yoksa Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de bazen şakalaşmıştır. Ancak bunu yaparken de sadece hakkı ve doğruyu söylemiştir.

٨٦٥- إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ ؛ فَإِنَّ الْكَذِبَ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ.

865- Yalandan sakının. Çünkü yalan, imana aykırıdır.

Ahmed b. Hanbel'in, ayrıca Ebu's-Şeyh'in *et-Tevbîh*'te, İbn Lâl'in de *Mekârimu'l-ahlâk*'ında Ebû Bekir es-Sıddîk *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³¹³ Ayrıca *Sünen* sahipleri bu hadisi İbn Mes'ûd'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Yalandan sakının. Çünkü yalan, doğru yoldan ayrılmaya (fücûr) götürür...”**³¹⁴

٨٦٦- إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَلِيفِ فِي الْبَيْعِ ؛ فَإِنَّهُ يَنْتَفِقُ ثُمَّ يَمْحَقُ.

866- Satışta çok yemin etmekten sakının. Zira yemin, malı sattırır; sonra da (bereketini) yok eder.

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Katâde el-Ensârî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³¹⁵

٨٦٧- إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ ؛ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَنَافَسُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَنْكَبَ أَوْ يَتْرَكَ.

312 Deylemî, *Firdevs*, I, 383, h.nr: 1541. İbn Adiy, eserinde bu hadisi Ebû Bekir Abdullah b. Eyyûb isimli ravinin *münker* rivayetlerinden biri olarak zikretmektedir. (Çeviren)

313 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 198, h.nr: 16; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 332, h.nr: 20826. Beyhakî, bu hadisin mevkuf olarak rivayet edildiğini ve sahih olanının mevkuf olduğunu, merfu rivayetin isnadının ise zayıf olduğunu belirtmektedir. (Ayrıca bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 452, h.nr: 4467) Bu hadis ileride 1921 no'lu rivayette daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. (Çeviren)

314 Müslim, *Birr* 105; Ebû Dâvûd, *Edeb* 87; Tirmizî, *Birr* 46; İbn Mâce, *Sünnet* 7; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 326, h.nr: 10653.

315 Müslim, *Müsâkât* 132; İbn Mâce, *Ticârât* 30; Nesâî, *Büyû'* 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 234, 235, h.nr: 22544-22545.

867- Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Birbirinizin (özel) konuşmalarını dinlemeyin, gizli hâllerini araştırmayın, (dünyevî hususlarda) birbirinizle yarışmayın, birbirinize haset etmeyin, kin tutmayın ve sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun. Ayrıca kişi, kardeşinin talip olduğu kadına da -kardeşi bizzat onu nikâhlayıncaya yahut ondan vazgeçinceye kadar- talip olmasın.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.³¹⁶

٨٦٨ - إِيَّاكَ وَمَا يَشُوءُ الْأُذُنَ.

868- Kulağı rahatsız eden şeylerden (çirkin sözlerden) sakının.

Ahmed b. Hanbel'in Ebu'l-Gâdiye kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³¹⁷ Ayrıca Ebû Nuaym da bunu Habîb b. el-Hâris'ten³¹⁸ rivayet etmektedir. Bir sonraki hadiste, bu hadisi tamamlayıcı mahiyette bir ilavesi gelecektir.

316 Hadis bizzat bu lafızla Buhârî ve Müslim'de geçmemektedir. Bu konudaki farklı rivayetlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir metin gibidir. Mesela; hadisin **“Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Birbirinizin (özel) konuşmalarını dinlemeyin, gizli hâllerini araştırmayın, birbirinize kin tutmayın. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun. Ayrıca kişi, kardeşinin talip olduğu kadına da - kardeşi bizzat onu nikâhlayıncaya yahut ondan vazgeçinceye kadar- talip olmasın”** kısmı Buhârî, Nikâh 46'da geçerken; **“Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Birbirinizin (özel) konuşmalarını dinlemeyin, gizli hâllerini araştırmayın, (dünyevî hususlarda) birbirinizle yarışmayın, birbirinize haset etmeyin, kin tutmayın ve sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun”** şeklindeki lafzı ise Müslim, Birr 28'de geçmektedir. Keşfü'l-hafâ'daki metin ise bu ikisinin birleştirilerek tek metin hâline getirilmiş şeklidir. (Çeviren)

317 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 253, h.nr: 16701. Burada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendisinden öğütte bulunmasını isteyen Ümmü'l-Gâdiye'ye hitaben bu tavsiyede bulunmaktadır. (Çeviren)

318 Keşfü'l-hafâ'nın basılı nüshalarında bu isim her nasılsa “Abdullah b. el-Hars veya el-Hâris” olarak kaydedilmiştir. Oysa Aclûnî'nin bizzat kaynak gösterdiği Ebû Nuaym'ın *Ma'rifetü's-sahâbe* isimli eserine baktığımızda (bk. Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II, 829, had. no: 2175) bunun “Habîb b. el-Hâris” olduğunu ve bu rivayetin o sahâbîden gelen rivayetler bağlamında zikredildiğini görmekteyiz. Biz de bunu esas alarak ismi değiştirdik. (Çeviren)

869- Özür dilemek zorunda kalacağın şeylerden (söz ve davranışlardan) sakın.

Bu hadisi Askerî *el-Emsâl* isimli eserinde Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet etmektedir. Hadis şöyledir: Bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana tavsiyede bulun ama kısa ve özlü olsun" dedi. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **"İnsanların elindekinden tamamen umudu kesmelisin. Çünkü asıl zenginlik budur. Açgözlülükten de sakın! Zira o, iflah olmaz bir fakirliktir. Namazını da (hayata) veda edercesine kıl. Ayrıca özür dilemek zorunda kalacağın şeylerden de sakın."**

Deylemî'nin, *Müsned*'inde Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **"Namazında ölümü hatırla. Çünkü kişi namazında ölümü hatırladığı vakit, kuşkusuz namazı daha da güzelleşir. Ve kıldığı namazdan daha başka bir namaz kılabilceğini zannetmeyen bir adam gibi namaz kıl. Ayrıca özür dilemek zorunda kalacağın şeylerden de sakın."**

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der:³¹⁹ Hocamız (İbn Hacer) "Bu hadis ha-sendir" demiştir. Bu rivayet aynı zamanda Deylemî'de şu lafızla başlayan bir hadiste geçmektedir: **"(Allah'ı) görüyormuşçasına Allah için çalış. Sen O'nu göremesen de mutlaka O seni görmektedir. Güzelce temizliğini yap ve abdestini al. Mescide girdiğinde de ölümü hatırla..."**

Öte yandan İbn Asâkir'in *Târîhu Dımeşk*'te Ebû Eyyûb yoluyla rivayet ettiğine göre bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana öğütte bulun, ancak kısa ve özlü olsun!" der. Allah Rasûlü de şöyle buyurur: **"Namazını kılarken, (hayata) veda edecek birinin (son) namazı gibi namaz kıl. Özür dilemek zorunda kalacağın şeylerden de sakın. Ayrıca insanların ellerindekinden umudunu tamamen kes!"**³²⁰

Yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Câbir'den merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **"Açgözlülükten sakının. Çünkü asıl**

³¹⁹ Sehâvî, *Makâsıd*, II, 130, h.nr: 280.

³²⁰ İbn Mâce, *Zühd* 15; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XI, 282, ravi nr: 1077.

fakirlik odur. Ayrıca özür dilemek zorunda kalacağınız şeylerden de sakının."³²¹

Keza Kuzâî'nin rivayetine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana bir şeyler anlat ama kısa ve öz olsun ki kavrayabileyim" dedi. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **"Sanki bir daha kılamayacakmışcasına, hayata veda edecek birinin namazı gibi namaz kıl. İnsanların elindekinden umudunu kesersen zengin yaşırsın. Bir de özür dilemek zorunda kalacağın şeylerden de sakın."**³²²

Taberânî'nin *el-Evsat*'ta İbn Ömer'den rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **"(Hayata) veda edecek birinin kıldığı namaz gibi namaz kıl. Çünkü sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."**³²³

Yine Taberânî, *el-Evsat*'ında, sahâbî olduğu bilinen Sa'd b. Umâre'den şöyle bir rivayet nakletmektedir: Bir adam, Sa'd'a hitaben "Allah sana merhamet eylesin, bana bir öğütte bulun!" der. Sa'd da şunu söyler: "Namaza duracağın zaman abdesti güzelce al. Zira abdesti olmayanın namazı yoktur; namazı olmayanın da imanı yoktur. Namaz kılarken de (hayata) veda edecek birinin kıldığı namaz gibi namaz kıl. İhtiyaçlarının birçoğunu talep etmeyi terk et; çünkü bu, iflah olmaz bir fakirliktir. İnsanların elindekinden de umudunu kes. Zira asıl zenginlik odur. Özür dilemeyi gerektiren söz ve fiilleri gözden geçir ve onlardan kaçın."³²⁴ Bu, mevkuf bir rivayettir. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî de bunu güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla rivayet etmişlerdir.

Ayrıca Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Zevâid*'inde Muhammed b. Abdurrahmân et-Tufâvî tarikiyle şu hadisi rivayet eder: Tufâvî şöyle der: Âs'ın şöyle dediğini işittim: Ebu'l-Gâdiye, Habîb b. el-Hâris ve Ümmü'l-Gâdiye, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna muhâcir olarak çıkarlar ve Müslüman olurlar. Derken kadın (Ümmü'l-Gâdiye) "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana tavsiyede bulun" der. Allah Rasûlü de şöyle buyurur: **"Kulağı rahatsız edecek şeylerden sakın."** Bu hadis de mürseldir; zira Âs'ın

321 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 369, h.nr: 7753.

322 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 93, h.nr: 952.

323 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 358, h.nr: 4427.

324 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 44, h.nr: 5459.

sahâbîliği söz konusu değildir. Nitekim İbn Mende *el-Ma'rife*'de, Hatîb de *el-Mu'telif* isimli eserinde bu hadisi Âs'ın, halası Ümmü'l-Gâdiye'den rivayeti olarak nakletmektedirler. Ümmü'l-Gâdiye şöyle anlatır: Kavmimden bir grupla birlikte çıkıp Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldik. Nihayet huzurundan ayrılmak üzereyken “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana tavsiyede bulun” dedim. O da **“Kulağı rahatsız edecek şeylerden sakın”** buyurdu. İbn Sa'd ise bu rivayeti *Tabakât*'ında “üç defa” ilavesiyle aktarmaktadır. (Bu rivayetin isnadındaki ravilerden biri olan) **Temâmî, her ne kadar zayıf biri olsa da onun rivayeti sayesinde daha önce geçen mürsel rivayet de destek ve kuvvet kazanmaktadır.**³²⁵

Öte yandan İbn Asâkir de Meymûn b. Mihrân'ın şöyle dediğini nakleder:³²⁶ Ömer b. Abdülazîz, Meymûn'a hitaben şöyle demiştir: “Benden sana dört tavsiye, bunları iyi ezberle:

1. Kendisine iyiliği emredip kötülükten sakındıracak olsan bile bir sultanla sakın dostluk kurma!
2. Kur'ân okutuyor olsan bile bir kadınla kesinlikle baş başa kalma!
3. Kendi akrabasıyla bağını koparmış bir kişiyle ilişkini asla sürdürme; zira böyle biri seninle olan ilişkiyi kesmeye çok daha fazla yatkındır!
4. Yarın özür dilemek zorunda kalacağın bir sözü asla söyleme!”

٨٧٠ - أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَبِعَالٍ.

870- Teşrik günleri, yeme-içme ve cinsi münasebet (izni verilen) günleridir.

Bu hadisi Müslim, Nübeyşe'den; Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve İbn Mâce de Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.³²⁷ Bir lafızda da “وَبِعَالٍ/ve

325 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 129-136.

326 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXXIV, 76, ravi nr: 10075.

327 Bu kaynakların bazı rivayetlerinde “Allah'ı zikretme” ilavesi bulunmakta, ancak “cinsel ilişki” olarak tercüme ettiğimiz “*biâl*” kelimesi geçmemektedir. (Bk. Müslim, Sıyâm 144; İbn Mâce, Sıyâm 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 36, h.nr: 7134; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 320, h.nr: 5913) Aclûnî, İbn Hacer'e dayanarak bu kelimenin geçtiği kaynakları ilerleyen kısımda vermektedir. Burada rivayetin aslının nerede geçtiğini belirtmek üzere bu kaynaklara işaret ettiği kanaatindeyiz. (Çeviren)

bi'âl" kelimesi yerine "kaf" harfi kesreli okunan "وقرام/ve kırâm" kelimesi geçmektedir. Her ikisinin anlamı da "sır/gizlilik" yani "cinsel yakınlaşma ve ilişki" demektir.³²⁸ Nitekim Allah Teâlâ'nın "**Fakat meşru bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin**"³²⁹ âyetinde geçen (ve sözlük anlamı itibariyle gizlice olarak tercüme edilen) "سررا/sirran" lafzı "cinsel temas" manasına gelmektedir. Ancak Hafız İbn Hacer'in tahririnde geçen ifade şöyledir: "**Teşrîk günleri yeme-içme ve kırâm (yani sır) günleridir.**" İbn Hacer "Burada, 'kaf' harfi kesreli okunan 'kırâm' kelimesi, 'sır' anlamına gelir" demektedir.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:³³⁰ Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Nübeyşe el-Hüzelî - Nübeyşe el-Hayr da denilmektedir- kanalıyla rivayet ettikleri hadisın lafzı şöyledir: "**Teşrîk günleri, yeme-içme günleridir.**" Bir rivayette de "**Allah'ı zikretme**" ilavesi bulunmaktadır. İbn Ebî Şeybe, İshâk b. Râhûye, Abd b. Humeyd, Ebû Ya'lâ ve Taberânî'nin İbn Abbâs radiyallahu anhumâ'dan rivayet ettiklerine göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Mina günlerinde şu duyuruyu yüksek sesle yapması için birini gönderir: "**Bu günlerde oruç tutmayın. Zira bu günler, yeme-içme ve biâl günleridir.**"³³¹ Buradaki "bi'âl," kadınlarla cinsî münasebette bulunmak demektir. Nesâî'nin Mes'ûd b. el-Hakem'den rivayet ettiğine göre, Mes'ûd'un annesi, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem döneminde Mina'da, bineği üzerinde birinin "Ey İnsanlar! Bu günler, yeme-içme, kadınlarla yakınlaşma ve cinsî münasebette bulunma (izni verilen) ve Allah'ı zikretme günleridir" diye seslendiğini görmüştür. Daha sonra Mes'ûd'un annesi "Kimdir bu?" diye sorar, "Ali b. Ebî Tâlib" cevabını verirler.³³² Bu hadisın, İbn Hacer ve başkaları tarafından **sahih sayılan** başka tarikleri de vardır.³³³

328 Cinsel temasa gizlice gerçekleşmesinden kinaye "sır" denilmektedir. (Bk. el-Halîl b. Ahmed el- Ferâhîdî, *Kitabu'l-ayn*, thk. Dr. Mehdi el-Mahzûmî - Dr. İbrahim es-Sâmerrâî, Mektebetü'l-hilâl, ts., VII, 190) -Çeviren-

329 Bakara 2/235.

330 Gazzî, *İtkân*, I, 175-176, h.nr: 466.

331 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 320, h.nr: 5913; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 232, h.nr: 11587.

332 Bu lafızla rivayet Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 491, h.nr: 8463'te geçmektedir. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 247, h.nr: 2898'de ise benzer bir lafızla yer almaktadır. (Çeviren)

333 Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 137 vd., h.nr: 281.

۸۷۱- أَيَّامٌ مِنِّي أَيَّامٌ أَكُلُ وَشُرِبُ.

871- Mina günleri, yeme-içme günleridir.

İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³³⁴

۸۷۲- الْآيَمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا.

872- Dul kadın, (evlilik konusunda) kendisiyle ilgili olarak daha fazla hakka sahiptir.

Mâlik, Müslim, Ebû Dâvûd ve diğerlerinin İbn Abbâs'tan şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: **“Bakirenin kendisi ile ilgili olarak izni istenir. İzni ise susmasıdır.”**³³⁵ Aynı şekilde Müslim'de İbn Abbâs kanalıyla gelen bir lafızda şöyledir: **“Dul kadın, (evlilik konusunda) kendisiyle ilgili olarak velisinden daha fazla hakka sahiptir. Bekârdan ise izni istenir. İzni de susmasıdır.”**³³⁶ Bu hadisi ayrıca Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Hibbân, güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla yine İbn Abbâs'tan rivayet etmektedirler. Şöyle ki: **“Velinin dul kadın üzerinde bir selahiyeti yoktur. Yetim kızın ise görüşü sorulur. İzni ise (susarak) onaylamasıdır.”**

Keza Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den naklettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Bakire, izni alınıncaya kadar nikâhlanamaz.”** (Sahâbîler) “Ey Allah'ın Rasûlü! Onun izni nasıldır?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Sükût etmesidir”** buyurdu.³³⁷

Yine Buhârî ve Müslim'in Âişe radiyallahu anhâ'dan naklettikleri bir rivayette, Hz. Âişe “Ey Allah'ın Rasûlü! Bakire utanır” deyince, Allah Rasûlü **“Onun izni susmasıdır”** buyurmuştur.³³⁸

334 İbn Mâce, Sıyâm 3; Ebû Ya'la, *Müsned*, X, 320, h.nr: 5913; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 366, h.nr: 3601. Bûsîrî bu hadisin isnadının sahih ve ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Misbâhu'z-zücâce*, II, 73, h.nr: 624) -Çeviren-

335 Müslim, Nikâh 66; Ebû Dâvûd, Nikâh 25; Tirmizî, Nikâh 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 377, h.nr: 1888; Mâlik, *Muvattâ*, Nikâh 4.

336 Müslim, Nikâh 68.

337 Buhârî, Hiyel 10; Müslim, Nikâh 64.

338 Buhârî, Nikâh 42; Müslim, Nikâh 65.

٨٧٣- أَيُّ الرِّجَالِ الْمُهَذَّبِ.

873- Hangi insan kusursuzdur ki!

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel bunu *Zevâidü'z-Züh'd*'de Sâbit el-Bünânî'den rivayet etmektedir. Sâbit şöyle der: Hasan el-Basrî'ye "Ey Ebû Saîd! Seni rüyâmda şiir okurken gördüm" dedim. O da "Hangi insan kusursuzdur ki!"³³⁹ şeklinde karşılık verdi.³⁴⁰

٨٧٤- أَلْبَاذِنَجَانُ لِمَا أَكَلَ لَهُ.

874- Patlıcan, hangi niyetle yenirse onun içindir (ona fayda verir).

(İbn Hacer) *Leâli'*de şöyle demektedir: "Aslı olmayan, bâtil bir hadistir. Ne var ki halk bunu diline dolamıştır. Hatta "Bu hadis, '**Zemzem hangi niyetle içilirse ona faydası olur**' hadisinden bile sahihtir" diyenleri bile duydum. Oysa bu çok çirkin bir hatadır."³⁴¹ Bunun aynısı Zerkeşî'de de yer almaktadır.³⁴²

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:³⁴³ "Bâtıldır, aslı yoktur. Her ne kadar *Târîhu Belh*'in müellifi bu hadisin isnadını zikretse de hocamız (İbn Hacer) şöyle demektedir: Ben buna (isnadına) vâkıf olamadım.

339 Bu ifade cahiliye şairlerinden Nâbiğa ez-Zübyânî'ye ait ve atasözü hâline gelmiş bir beytin parçasıdır. Beyit, Türkçe'deki "Kusursuz dost arayan, dostsuz kalır" ve "Kusursuz güzel olmaz" anlamındaki iki atasözünün Arapça'daki karşılığı sayılabilecek "kusursuz arkadaş bulunamayacağı" gerçeğinin en veciz ifadelerinden biri sayılmaktadır. (Bilgi için bk. Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm, *el-Emsâl*, thk. Dr. Abdülhamîd Kutâmiş, 1980, s. 51, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs). Ayrıca burada anlaşıldığı kadarıyla Hasan el-Basrî'nin, rüyada şiir okurken görülmesini bir kusur sayması söz konusudur. Zira ilim ve hikmetin temsilcisi bir zat olarak şiir okumayı kendine yakıştırmamış olmalıdır. Ancak bu durumu anlatmak için bile Nâbiğa'nın şiirinden bir beyti kullanması da manidardır. (Çeviren)

340 Ahmed b. Hanbel, *Züh'd*, s. 216, h.nr: 1508.

341 Zerkeşî, *Leâli'*, s. 150, h.nr: 6.

342 Bu cümle, Aclûnî'nin yanlışlarından birinin ifadesidir. Zira Aclûnî, ilgili *Leâli'* isimli eserin, İbn Hacer el-Askâlânî'ye ait olduğunu zannetmektedir. Dolayısıyla bundan önceki kısmı ona aitmiş gibi nakletmekte, aynı değerlendirmenin Zerkeşî'de de yer aldığını ifade etmektedir. Oysa kitabın girişinde de belirttiğimiz gibi eser zaten Zerkeşî'ye aittir. (Çeviren)

343 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 147, h.nr: 284.

Ancak bazı cüzlerde Ebû Ali b. Zîrek rivayetiyle gelen **‘Patlıcan şifadır, onda hiçbir hastalık yoktur’** şeklinde bir hadis buldum fakat bu da sahih değildir. Ayrıca hafızlardan birinin şöyle dediğini de işittim: **Bu hadis, zındıkların uydurmalarından biridir.”**

Öte yandan Nâcî de *Kalâidü’l-mercân* isimli kitabında, patlıcanla ilgili yalan rivayetlerden uzun uzun bahsettikten sonra “Bu hadis bâtil, uydurma ve yalandır” der, ardından da o kitabında hocası İbn Nâsiruddîn’in şöyle dediğini nakleder: “Bırakın bir âlimi, akıllı başında biri hatta sıradan bir insan bile, iftiracı ve azgınların uydurduğu patlıcan hadisinin sahih olduğu; buna karşılık zenzem suyu ile ilgili açık ve sağlam olan hadisin zayıf olduğu görüşünü benimseyip savunabilir mi?” Yine aynı kitapta (Nâcî) şöyle der: Bu hadisi Deylemî *el-Firdevs*’te Ebû Hureyre’den merfu olarak aktarır: **“Patlıcan yiye. Zira o, me’vâ cennetinde gördüğüm, Allah’ın hak olduğuna, benim nübüvvetime, Ali’nin de velayetine şahitlik etmiş olan bir ağaçtır. Kim onu, hastalık olduğu düşüncesiyle yerse hastalık olur; kim de onu şifa olduğu inancıyla yerse şifa olur.”** Ayrıca Deylemî, sözü geçen kitabında, isnadsız (muallak) bir şekilde Enes kanalıyla gelen şu merfu hadisi zikreder: **“Patlıcan yiye ve çokça tüketin. Çünkü o, Allah azze ve celle’ye iman eden ilk ağaçtır.”**³⁴⁴

Daha sonra (Nâcî) sözlerine şöyle devam eder: “Bu iki hadis yalancıardan birinin düzmecesi olup o, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in patlıcan yediğini ve -hâşâ- şöyle buyurduğunu iddia etmiştir: **‘Kim onu, hastalık olduğu düşüncesiyle yerse hastalık olur; kim de onu şifa olduğu inancıyla yerse şifa olur.’** Ayrıca şöyle buyurduğunu da iddia etmiştir: **‘Ne güzel sebzedir o! Ona yoğurt ve zeytinyağı katın ve çokça yiye. Çünkü o, Allah’a iman eden ilk ağaçtır. Patlıcan hikmet kazandırır, beyni taze tutar, mesaneyi güçlendirir ve cinsî münasebeti (cinsel gücü) artırır.’”**

Nâcî daha sonra “Hocamız (İbn Nâsiruddîn) de ‘Görüldüğü gibi bu hadis de Allah Rasûlü’ne iftira edilmiş bir yalandır. Üzerindeki perdeyi kaldırma ve uydurma olduğunu vurgulama maksadı dışında merfu bir hadis olarak zikredilmesi helâl değildir...” şeklinde başlayan değerlendirmeleri sonuna kadar ayrıntısıyla o kitabında zikretmektedir. Oraya bakılabilir. Bunun bir benzeri *Makâsıd*’da da geçmektedir.

Öte yandan Beyhakî *Menâkıbu's-Şâfi'*de Harmele'nin “Şâfiî *rahimehullah*'ın gece vakti patlıcan yemeyi yasakladığını işittim” dediğini nakletmektedir.³⁴⁵ Söz konusu hadisle ilgili olarak Suyûtî de *ed-Dürerü'l-müntesira*'da bunun bir aslı olmadığını ifade etmekte ve şu ilavede bulunmaktadır: “Derim ki: Bu hadisin bir isnadına da vâkıf olabilmiş değilim. Sadece *Târîhu Belh*'te bir isnadı var ki o da uydurmadır.”³⁴⁶

Ayrıca (Suyûtî) *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde şöyle der: “Bunu söyleyen (yani konunun başında patlıcan hadisiyle zemzem hadisinin kıyaslamasını yapan) kişi kuşkusuz fahiş bir hata işlemiştir. Zira patlıcan hadisi, İbnü'l-Cevzî, Zehebî ve diğerlerinin de vurguladıkları üzere hadis imamlarının icmâıyla sabit yalan, bâtil ve uydurma bir hadistir. Zemzem suyu hadisi hakkında ise ihtilaf edilmiştir; ‘sahihtir’ diyenler olduğu gibi ‘hasendir’ veya ‘zayıftır’ diyenler de vardır. Ancak hiç kimse ‘uydurma’ dememiştir.”

Sağânî de şunları söyler: “Uydurma hadislerden bazıları da karpuz, patlıcan, kereviz, sarımsak ve soğanın faziletine dair rivayet edilenlerdir.”³⁴⁷

İbnü'l-Gars da şöyle der: *el-Kâmûs* sahibi Mecdüddîn (el-Fîrûzâbâdî), *Sifru's-saâde* isimli eserinde şunları söylemektedir: “Mercimek, bakla, peynir, ceviz, patlıcan, nar ve kuru üzüm hakkında sahih hiçbir şey yoktur. Zındıklar İslâm'a leke sürmek maksadıyla bu konularda birtakım hadisler uydurup muhaddislerin kitaplarına sokuşturdular. Melîk ve Allâm olan Allah onlara fırsat vermesin/vermedi!”

٨٧٥ - بَاعِدُوا بَيْنَ أَنْفَاسِ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ.

875- Erkeklerle kadınların nefeslerini birbirinden uzak tutun.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:³⁴⁸ (Böyle bir hadis) sabit değildir. Sadece İbnü'l-Hâc bunu, *el-Medhal* isimli kitabının *Salâtü'l-iydeyn* (iki bayram namazı) kısmında; İbn Cemâa da *Mensek* isimli eserinin “Tavâfu'n-nisâ (kadınların tavafı)” başlığı altında isnadsız bir şekilde zikretmiştir.

345 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfi'*, II, 119.

346 Suyûtî, *Dürer*, s. 89, h.nr: 148.

347 Sağânî, *Mevzûât*, s. 71, h.nr: 122-126.

348 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 145-146, h.nr: 113.

(İbn Cemâa'nın) lafzı da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet olunduğu üzere **“Erkeklerle kadınların nefeslerini birbirinden uzak tutun”** şeklindedir. İbn Cemâa bunu, “Tavaf esnasında eğer erkekler varsa, onlarla içiçe karışık vaziyette olabilirler endişesiyle kadınları Kâbe'ye yaklaştırmayın” şeklindeki görüşlerinin bir delili olarak zikretmektedir.

۸۷۶- بَاكَرُوا بِالصَّدَقَةِ ؛ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَسْخَطُهَا - وَفِي لَفْظٍ : فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَسْخَطُ الصَّدَقَةَ.

876- Sadakayı erkenden hemen verin. Çünkü bela, onu aşıp geçemez. Bir lafızda da şöyle geçer: Çünkü bela, sadakayı aşıp geçemez.

Ebu's-Şeyh'in *es-Sevâb* isimli eserinde; İbn Ebi'd-Dünyâ'nın ve *Şuabu'l-îmân*'ında Beyhakî'nin [Bişr b. Ubeyd > Ebû Yusuf el-Kâdî > Muhtâr b. Fülful kanalıyla]³⁴⁹ Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁵⁰ Aynı şekilde (ravî) Sakr b. Abdurrahmân da bunu Muhtâr'dan rivayet etmektedir.³⁵¹ Sakr'ı ise İbn Hibbân *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “Bu ravinin hilafete dair münker bir hadisi vardır” demiştir. Ebû Hâtim er-Râzî onu **sadûk**; Mutayyen ve Salih Cezere ise **yalancı** saymışlardır.

Sehâvî de *Makâsîd*'da Hafız İbn Hacer'den naklen şöyle demektedir:³⁵² Dolayısıyla hadis, İbnü'l-Cevzî'nin yaptığı gibi uydurma değildir.³⁵³ Üstelik bu manada Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği şöyle bir hadis vardır: **“Günün başında verilen sadakalar, hastalık, zaaf ve kusurları yok eder.”**

349 Bu kısım, Aclûnî'nin aslî kaynağı Sehâvî'nin *Makâsîd*'ından (bk. II, 149, h.nr: 286) alıntılanmıştır. Zira bir sonraki cümle ile bağlantı başka türlü kurulamamaktadır. (Çeviren)

350 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 52, h.nr: 3082.

351 Sehâvî'nin belirttiğine göre ilk isnadda geçen Bişr b. Ubeyd, bir kısım hadis otoritelerince yalancı sayılmıştır. (Bk. II, 150) Muhtemelen Aclûnî, onun hakkındaki bu olumsuz değerlendirmeden dolayı, hakkında olumlu ve olumsuz olarak ihtilaflı bir değerlendirme bulunan Sakr'ın rivayeti üzerinde durmayı tercih etmiştir. Ancak Sehâvî'nin verdiği ayrıntıyı nakletseydi meselenin teknik boyutu daha iyi anlaşılabilirdi. (Çeviren)

352 Bk. *Makâsîd*, II, 151.

353 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 153.

Öte yandan Taberânî de **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*'dan buna benzer bir hadis rivayet etmekte; Rezîn de bunu *el-Câmi*'inde zikretmektedir. Aynı şekilde Beyhakî de bu rivayeti Enes'ten mevkuf olarak nakletmektedir.³⁵⁴ Keza Hafız İbn Hacer bunun merfu olan versiyonunun bir vehim olduğunu nakletmiştir. Bu sebeple Münzirî mevkufun daha doğru gözüktüğünü belirtir.³⁵⁵ Bir başka hadiste de şöyle buyurulmaktadır: **“Gam ve kederleri sadakalarla karşılayıp tedavi edin ki Allah da sıkıntınızı gidersin.”**

٨٧٧ - البتراء.

877- Bûteyrâ.³⁵⁶

Abdülhakk'ın *el-Ahkâm*'da, -aralarında büyük oranda vehimleri olan Osman b. Muhammed b. Rabîa isimli bir ravinin bulunduğu bir isnadla- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, kişinin vitri tek bir rekâtla kılması anlamına gelen *bûteyrâyı* nehyetmiştir. Nevevî de *el-Hulâsa*'da şöyle demiştir: “*Bûteyrâ*'nın nehyedilmesine dair Muhammed b. Ka'b'ın hadisi **mürsel ve zayıftır.**”³⁵⁷

Beyhakî'nin ise *el-Ma'rife*'sindeki rivayetine göre, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın azadlı kölesi Ebû Mansûr şöyle demiştir: İbn Ömer'e gecenin vitrini sordum, o da bana “Evladım sen gündüzün vitrini biliyor musun?” diye sordu. Ben “Evet, akşam namazı” diye cevap verdim. O da “Doğru söyledin. Gecenin vitri de bir rekâttır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle emretti” dedi. Bunun üzerine ben “Ey Ebû Abdurrahmân! İnsanlar, o (tek rekât olarak kılınan vitir namazının) *bûteyrâ* olduğunu söylü-

354 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 9, h.nr: 5643; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 52, h.nr: 3083.

355 Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 11, h.nr: 1299.

356 “*Bûteyrâ*,” Arapçadaki “ebter” kelimesinin müennes versiyonudur. Ebter ise sözlük manası itibariyle “kuyruğu kesik” demektir. Bunun yanı sıra “arkası, devamı olmayan; hayırdan hiçbir eser kalmamış olan şey” anlamlarına gelmektedir. (Bk. Cevherî, *Muhtaru's-sihâh*, s. 29) *Bûteyrâ* da, “vitri bir rekât olarak kılmak” ve “iki rekâtlık bir namazın ilk rekâtını kılıp diğerini bırakmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (Bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 93, 94) -Çeviren-

357 Nevevî, *Hulâsatü'l-ahkâm*, thk. H. İsmail el-Cemel, Beyrut 1997, I, 557, h.nr: 1888. (Çeviren)

yorlar!” dedim. İbn Ömer şu cevabı verdi: “Evladım! *Büteyrâ* o değil, asıl *büteyrâ* kişinin bir rekâtın rükû, secde ve kıyamını eksiksiz bir biçimde kıldıktan sonra diğer rekâta kalkınca onun ne rükû ne secde ne de kıyamını doğru dürüst tamamlamaması demektir. İşte *büteyrâ* odur.”³⁵⁸

۸۷۸- بِادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ، يُضْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُؤْمِسِي كَافِرًا ، وَيُؤْمِسِي مُؤْمِنًا وَيُضْبِحُ كَافِرًا ، يَبِيعُ أَحَدُهُمْ دِينَهُ بِعَرَضٍ قَلِيلٍ مِنَ الدُّنْيَا .

878- Hayırlı işler yapmada acele edin. Çünkü yakın bir gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplayacaktır. O zamanda insan, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü'min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini az bir dünyalığa satar.

Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak Müslim'in rivayetinde şek ifade eden “*أو/veya*” edatı bulunmaktadır.³⁵⁹

۸۷۹- بَاكِرُوا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ وَالْحَوَائِجِ ، فَإِنَّ الْعُدُوَّ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ .

879- Rızık ve ihtiyaçların talebinde sabah erken davranın. Çünkü günün ilk saatleri bereket ve başarıdır.

Taberânî ve İbn Adiy'in Âişe *radıyallahu anhâ* dan rivayet ettikleri bir hadistir. Taberânî'nin lafzı ise “**Rızık talebi için acele edin**” şeklindedir.³⁶⁰

358 Beyhakî, *Ma'rife*, IV, 57, h.nr: 5454. *Büteyrâ*'nın bu anlamını destekleyecek mahiyette bir rivayet de İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 116'da geçmektedir. Ancak bu rivayetin isnadında da kopukluk vardır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 140, h.nr: 420) -Çeviren-

359 Müslim, *İmân* 186; Tirmizî, *Fiten* 30, *Zühd* 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XVI, 450, h.nr: 10772.

360 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 193, h.nr: 7250; İbn Adiy, *ed-Duafâ*, I, 490; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 79, h.nr: 1247. İbn Adiy bu rivayeti aktardıktan sonra şöyle demektedir: “Bu hadisi, bu isnadla Hişâm b. Urve'den sadece İsmail b. Kays rivayet etmektedir. İsmail b. Kays'ın bunun dışında da rivayet ettiği hadisler vardır. Ancak rivayetlerinin geneli münkerdir.” Bezzâr bu zatın her ne kadar *sâlihu'l-hadîs* olduğunu belirtse de İbn Adiy başta olmak üzere diğer hadis tenkit otoriteleri onun *zayıf* ve *münkerü'l-hadîs* olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, I, 245,

٨٨٠- الْبَرَكَةُ فِي صِغَرِ الْقُرْصِ، وَطُولِ الرِّشَاءِ، وَصِغَرِ الْجَذُولِ يَغْنِي: النَّهْرُ.

880- Bereket; ekmeklerin ufak, kuyu kovası ipinin uzun ve nehrin küçük olanındadır.

Sehâvî bunu Makâsîd'da "**Ekmeği küçültün**" hadisinde zikretmiş ve "**bâtıldır**" demiştir.³⁶¹

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir.³⁶² Sanki Sehâvî, bu hadisle ilgili olarak Nesâî'den naklettiği "Bu hadis, yalandır" şeklindeki değerlendirmeyi esas almış gibidir. Yoksa sözü geçen "bereket" hadisini Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr* isimli eserinde İbn Abbâs'tan rivayet etmekte; Silefî de *et-Tuyûriyyât*'ında İbn Ömer'den gelen bir rivayet olarak zikretmektedir.³⁶³

٨٨١- بُرْمَةُ الشَّرِكِ لَا تَقُورُ.

881- Şirkin çömleği kaynayıp köpürmez.

Aliyyü'l-Kârî, İbnü'd-Deyba'dan naklen bunun bir hadis olmadığını ifade etmektedir.³⁶⁴ Ancak ben bunu İbnü'd-Deyba'ın *Temyîzü't-tayyib mine'l-habîs* isimli kitabında göremedim.

٨٨٢- بَارَكَ اللَّهُ فِي الرَّجُلِ الْقَبَّارِ، وَلَا بَارَكَ اللَّهُ فِي الْمَرْأَةِ الْقَبَّارَةِ.

882- Allah mezarcı erkeği mübarek kılsın, ancak mezarcı kadını mübarek eylesin!

Hadis değildir; aksine sıradan halkın sözlerinden biridir.

٨٨٣- الْبَحْرُ هُوَ جَهَنَّمُ.

883- Denizin kendisi cehennemdir.

ravi nr: 927; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 429, ravi nr: 1329; Heysemî, *Mecma'*, IV, 61, h.nr: 6220. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 360, h.nr: 2837) -Çeviren-

361 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 399-400, h.nr: 631.

362 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 150, h.nr: 121.

363 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 219. Ancak rivayetin yalan ve uydurma olduğu belirtilmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Muğîr*, s. 43; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 390, h.nr: 3378) -Çeviren-

364 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 151, h.nr: 122.

Ahmed b. Hanbel'in Ya'lâ b. Ümeyye'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ya'lâ, bu hadis sorulduğunda "Allah azze ve celle'nin '**Duvarları onları çepeçevre kuşatacak bir ateş hazırlamışdır**'³⁶⁵ âyetini görmüyor musunuz?" dedikten sonra şöyle devam eder: "Canımı elimde tutan Allah'a yemin olsun ki, Allah azze ve celle'ye arz olununcaya kadar ben ona (denize) girmeyeceğim ve Allah azze ve celle'ye kavuşuncaya dek bana ondan bir damla bile değmeyecek."³⁶⁶

Öte yandan Suyûtî'nin *Dürer*'de, Ya'lâ b. Münve'den³⁶⁷ gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel'e izafe ettiği hadisin lafzı "**Deniz cehennemnin kapağıdır**" şeklindedir.³⁶⁸ Dillerde meşhur olan lafzı ise "**Deniz cehennemin örtüsüdür**" şeklinde olup bir önceki lafızla aynı manadadır.

Ayrıca Hâkim bunu *el-Ehvâl* isimli eserinde yine aynı raviden "إِنَّ الْبَحْرَ/ **Şüphesiz deniz...**" lafzıyla rivayet etmiş ve "**İsnadı sahihtir**" demiştir. "Cehennemin yedinci kat yerin altında olduğuna" dair sahih rivayet de daha önce geçmişti.³⁶⁹ Abdullah b. Amr'dan gelen bir rivayet de şöyledir: "**Kuşkusuz denizin altı ateş, sonra su, daha sonra da ateştir.**" Bu rivayeti İbn Ebî Şeybe ve Ebû Ubeyd de nakletmektedir. Yalnız Ebû Ubeyd, "Ni-

365 Kehf 18/29.

366 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 478, h.nr: 17960. Heysemî, bu hadisin ravilerinin güvenilir olduklarını belirtmektedir. Şu da var ki İbn Kesîr, bu hadisteki "tefsirin/ izahın garip," "hadisin de çok garip" olduğunu vurgular. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 386, h.nr: 18569; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VI, 261) Ayrıca *Müsned*'in tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin isnadının *zayıf* olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

367 Mekke fethinde Müslüman olan sahâbî Ya'lâ, bazen babasına nispetle Ya'lâ b. Ümeyye, bazen de annesine nispetle Ya'la b. Münve ismiyle bilinmektedir. (Bk. Zehebî, *Siyer*, III, 100, ravi nr: 20) Aclûnî'nin bizatihi kaynak gösterdiği Suyûtî'nin *Dürer*'inin basılı nüshasında ise Ya'lâ b. Ümeyye şeklinde kayıtlıdır. (Bk. s. 91, h.nr: 154) -Çeviren-

368 Suyûtî'nin Ahmed b. Hanbel'e izafe ettiği bu rivayeti biz *Müsned*'in basılı nüshasında tespit edemedik. (Çeviren)

369 Aclûnî'nin burada tam olarak hangi sahih rivayeti kastettiği anlaşılamamaktadır. Sadece 316 no'lu rivayetin açıklamasında yer alan ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçen bir hadis bu manaya gelmektedir. Ancak o hadisin de merfu olan versiyonu *münker* sayılmakta, *mevkuf* olması ihtimalinin ağır bastığı ifade edilmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

hayet yedi denizi saydı” şeklinde bir lafız ilave etmekte; başkaları ise “... ve yedi ateş” ilavesinde bulunmaktadırlar.³⁷⁰

٨٨٤- بَخْلَاءُ أَمْتِي الْخَيَّاطُونَ.

884- Ümmetimin cimrileri terzilerdir.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Buna vâkîf olamadım” demektedir; (İbnü'd-Deyba') da *Temyîz*'de “Aslı yoktur” ifadesini kullanmaktadır.³⁷¹

Aliyyü'l-Kârî ise şunları söylemiştir:³⁷² “Temmmâm'ın *Fevâid* isimli eserinde ve daha başkalarının Sehl b. Sa'd kanalıyla rivayet etmiş oldukları **‘İyi erkeklerin işi terzilik, iyi kadınların işi de yün/ip eğirmektir’** lafzıyla gelen hadis, söz konusu hadisle çelişmektedir.” Bu hususu iyi düşün. İbnü'l-Gars da hadisin metninde geçen “الْخَيَّاطُونَ/el-hayyâtûn” kelimesinin, bazı nüshalarda “buğday satıcısı” anlamına gelecek şekilde, ilk harfinin noktasız “ح/ha,” ikinci harfinin de şeddeli “ن/nûn” olarak kaydedildiğini (*el-hannâtûn*) zikretmektedir.

٨٨٥- الْبَخِيلُ عَدُوُّ اللَّهِ، وَلَوْ كَانَ رَاهِبًا.

885- Cimri, rahip bile olsa, Allah düşmanıdır.

İbnü'd-Deyba' *Makâsîd*'dan hareketle *Temyîz*'de “Aslı yoktur” demektedir.³⁷³ Aliyyü'l-Kârî de her ikisini esas almış ve şöyle demiştir: “**‘Cimri, âbid biri de olsa, cennete girmeyecek; cömert ise, fâsık (günahkâr) olsa bile, cehenneme girmeyecektir’** lafzıyla gelen hadis de böyledir.”³⁷⁴ İleride “السَّخِيُّ/Cömert...” hadisinde bu konuya dair daha ayrıntılı bir açıklama gelecektir.³⁷⁵

370 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 547, h.nr: 8665 (mevkûf rivayet). Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 584, h.nr: 14498; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 638, h.nr: 8762. Bu hadis ileride 951 no'lu rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

371 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 158, h.nr: 289; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 53.

372 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 147, h.nr: 116. Ayrıca bk. İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 53.

373 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 158, h.nr: 290; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 53.

374 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 147-148, h.nr: 117.

375 Bk. 1468 no'lu hadis.

٨٨٦- أَلْبَغِيلُ مَنْ ذُكِرَتْ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ.

886- Asıl cimri, yanında adım anıldığı hâlde bana salâtü selâm getirmeyen kimsedir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel'in yanı sıra Nesâî *es-Sünenü'l-kübrâ*'da, Beyhakî *Şuabu'l-îmân* ve *ed-Daavât*'ta, Taberânî de *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de ve daha başkaları Huseyin b. Ali kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.³⁷⁶ Beyhakî ve Ahmed b. Hanbel bir rivayette **“Katıksız cimri”** ziyadesine yer vermişlerdir. İbn Hibbân da bu hadisi sahih saymış ve “Hüseyin'den nakledilen en tercihe şayan şeydir” demiştir. Keza Hâkim ve Dârekutnî de söz konusu hadisi onun kanalıyla rivayet etmiş ve Dârekutnî (isnadıyla ilgili ihtilafta) bu versiyonu tercih etmiştir.

Aynı şekilde Hâkim, Ali b. el-Hüseyin kanalıyla Ebû Hureyre'den gelen rivayeti kitabına almıştır.³⁷⁷ Yine Tirmizî de Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh* yoluyla gelen versiyonu rivayet ederek “hasen-sahihtir” demiş; hatta bir nüshada “garip” kaydını da ilave etmiştir.³⁷⁸ Bu hadis, Sehâvî'nin, *el-Kavlu'l-bedî'* isimli eserinde de açıkladığı üzere başka bir gruptan da rivayet edilmiştir.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Ebû Ya'lâ'nın Hasen b. Ali kanalıyla naklettikleri bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Size insanların en cimrisini haber vereyim mi? Yanında adım anıldığı hâlde bana salâtü selam getirmeyen kimsedir.”**

Hatîb de *el-Buhalâ* adlı kitabında Enes *radiyallahu anh*'ın şöyle dediğini zikreder: “Cimrilik on kısımdır: Dokuzu Farslarda, biri de diğer insanlardadır.”³⁷⁹

376 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 258, h.nr: 1736; Bezzâr, *Müsned*, IV, 185; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 291, h.nr: 8046; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 189, h.nr: 909; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 127, h.nr: 2885; Hâkim, *Müstedrek*, I, 734, h.nr: 2015; Beyhakî, *ed-Daavât*, s. 249, h.nr: 171; a.mlf, *Şuabu'l-îmân*, III, 130, h.nr: 1464.

377 Hâkim, *Müstedrek*, I, 734, h.nr: 2016.

378 Tirmizî, *Daavât* 101.

379 Aclûnî'nin bu rivayeti buraya niçin aldığını ve konuyla nasıl bir bağlantı kurduğunu anlayabilmiş değiliz. Bk. Hatîb, *el-Buhalâ*, thk. B. Abdülvehhâb el-Câbî, Dâru İbn

٨٨٧- بَدَأَ الْإِسْلَامَ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ.

887- İslâm garip olarak başladı ve günün birinde başladığı gibi tekrar garip hâle dönecektir. Ne mutlu o gariplere!

Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Aynı şekilde Müslim bunu, Asım b. Muhammed el-Umerî tarikiyle babasından, onun da İbn Ömer'den naklettiği merfu bir hadis olarak da rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“İslâm garip olarak başladı ve günün birinde de başladığı gibi tekrar garip hâle dönecek; yılanın, deliğine çekilmesi gibi iki mescidin arasına çekilecektir.”**³⁸⁰

Suyûtî ise İbn Ömer kanalıyla gelen bu hadisi Müslim'e şu lafızla izafe etmektedir: **“İslâm garip olarak başladı ve günün birinde başladığı gibi dönecektir.”**³⁸¹

Beyhakî'nin Şuabu'l-îmân'ında Şureyh b. Ubeyd kanalıyla mürsel olarak gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz İslâm garip olarak başladı ve günün birinde garip hâle dönecektir. Ne mutlu o gariplere! Dikkat edin, mü'minin garipliği söz konusu değildir. Gurbet diyarında ölüp de ağlayanı olmayan hiçbir mü'min yoktur ki yer ve gök onun için ağlamış olmasın!”**³⁸²

Aynı şekilde İbn Hacer el-Mekkî'nin el-Fetâva'l-hadîsiyye'sinde geçtiğine göre, İbn Cerîr ve İbn Ebî'd-Dünyâ da bu hadisi, sahâbî ismini zikretmeksizin rivayet etmektedirler. Lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz İslâm garip olarak başladı ve günün birinde başladığı gibi garip hâle dönecektir. Dikkat edin, mü'minin garipliği söz konusu değildir. Gurbet diyarında ölüp de ağlayanı olmayan hiçbir mü'min yoktur ki gök ve yer onun için ağlamış olmasın!”** Daha sonra Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem

Hazm 2000, s. 203, h.nr: 284. Ayrıca rivayetin isnadında Seyf b. Ömer adında hadis uydurmakla ve zındıklıkla itham edilmiş metrûk bir ravi vardır. İbn Adiy de onun hadislerinin genelinin münker olduğunu belirtir. (Bk. Suyûtî, Leâfî, I, 144) -Çeviren-
380 Müslim, İmân 233 (Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den gelen her iki rivayet).

381 Suyûtî, Dürer, s. 89, h.nr: 149.

382 Beyhakî, Şuabu'l-îmân, XII, 295, h.nr: 9422.

“Gök ve yer onlar için ağlamadı”³⁸³ âyetini okudu, peşinden de şöyle buyurdu: “Bu ikisi bir kâfir için ağlamazlar.”

İmam Ahmed de şu beyti ifade eder:

“Aralarında bulunduğun devrin insanları/akranın geçip gitmişlerse,
Ve sen de (akranının göçüp gittiği) bir devirde
kaldıysan, işte o zaman garipsindir!”

Tuğrâî’nin³⁸⁴ beyti de bunun gibidir:

“Akranı kendisinden önce göçüp gitmiş olmasına rağmen hâlâ,
Ecelinin uzamasını temenni eden bir adamın karşılığı budur işte!”

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: “Bu konuda Enes, Câbir, Sa’d b. Ebî Vakkâs, Sehl b. Sa’d, Selmân, İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Mes’ûd, Ömer, Ali, Amr b. Avf, Vâsile, Ebû Ümâme, Ebu’d-Derdâ, Ebû Saîd, Ebû Musa ve daha başkalarından gelen rivayetler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hadis meşhur yahut mütevatirdir.”³⁸⁵

٨٨٨ - الْبَادِيُّ بِالشَّرِّ أَظْلَمُ.

888- Kötülüğü ilk başlatan daha zalimdir.

Hadis değildir. “Kötülüğü ilk başlatan zarardadır” cümlesi de bunun gibidir.

٨٨٩ - بُدْلَاءُ أُمَّتِي لَمْ يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِصَلَاةٍ وَلَا صِيَامٍ، وَلَكِنْ يَدْخُلُونَهَا بِصَفَاءِ الْأَنْفُسِ وَسَلَامَةِ الصُّدْرِ وَالتَّضَحِّيِ لِلْمُسْلِمِينَ - وفي لفظ: إِنَّ بُدْلَاءَ أُمَّتِي.

889- Ümmetimin abdalları cennete, ne namaz ne de oruçla girmişlerdir. Onlar oraya nefislerin saflığı, gönül huzuru ve Müslümanlara dürüst davranıp onlara nasihat etmekle girmişlerdir.

383 Duhân 44/29.

384 Ebû İsmâîl Müeyyidüddîn el-Hüseyn b. Ali b. Muhammed b. Abdissamed el-İsfehânî el-Münşî el-Vezîr (ö. 515/1121). *Lâmiyyetü'l-acem* adlı eseriyle tanınan Arap şairi, kâtip ve kimya âlimi. (Geniş bilgi için bk. Rahmi Er, “Tuğrâî,” *DİA*, XLI, 339-341)
-Çeviren-

385 Gazzî, *İtkân*, I, 180, h.nr: 487.

Bu rivayetle ilgili ayrıntılı bilgi daha önce “**الأَبْدَالُ ثَلَاثُونَ**”/Abdalların sayısı otuzdur” hadisinde geçmişti.³⁸⁶

٨٩٠- الْبِرُّ وَخُسْنُ الْجَوَارِ عِمَارَةُ الدِّيَارِ، وَزِيَادَةُ الْأَعْمَارِ.

890- İyilik ve güzel komşuluk, memleketlerin dört başı mamur olması ve ömürlerin uzaması demektir.

İbn Abdilberr'in Ebû Saîd el-Ensârî'den³⁸⁷ **mevkûf** olarak naklettiği bir rivayettir. **Merfû** olduğu da söylenmiştir.³⁸⁸ Sehâvî de *Makâsıd*'da İbn Abdilberr'den naklen “Bu zatın sahâbî olduğu hususunda şüphe vardır” sözünü aktardıktan sonra “Zehebî de ondan sonra hocamız da (İbn Hacer), İbn Abdilberr'in bu değerlendirmesini esas almışlardır” demektedir.³⁸⁹

Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söyler:³⁹⁰ Derim ki: Deylemî'de İbn Abbâs kanalıyla gelen rivayet şöyledir: “**İyilik ve sıla-i rahim, ömürleri uzatır, memleketleri dört başı mamur hâle getirir, malları artırır ve kötü hesabı hafifletir.**” Bu rivayeti destekleyici nitelikte benzer manada başka hadisler de mevcuttur.

٨٩١- الْبِرُّ شَيْءٌ هَيِّنٌ، وَجَهَةٌ طَلِيقٌ وَكَلَامٌ لَيِّنٌ.

891- İyilik kolay bir şeydir: Güleryüz ve tatlı söz!

386 Bk. 35 no'lu hadis.

387 *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim Ebû Saîd el-Hudrî olarak kaydedilmiştir. Oysa hem İbn Abdilberr'in *İstîâb*'ında hem de oradan alıntı yapan Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında Ebû Sa'd veya Ebû Saîd el-Ensârî olarak geçmektedir. Doğrusu da budur. Zaten Sehâvî, daha sonra bu zatın sahâbîliği hakkındaki şüpheyi yine İbn Abdilberr'den aktarmaktadır. Ebû Saîd el-Hudrî'nin sahâbîliği ise hiçbir şekilde tartışma konusu yapılmamıştır. (Çeviren)

388 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Abdilberr'in eserinde bu hadis sadece merfu olarak nakledilmiştir. Aynı şey, Sehâvî'de de geçmektedir. (Bk. İbn Abdilberr, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992, IV, 1673; Sehâvî, *Makâsıd*, II, 174, h.nr: 294) Ancak Aclûnî, bu zatın sahâbîliği konusunun tartışmalı oluşuna bağlı olarak rivayetin mevkuf veya merfu olması ihtimaliyle zikredilmesini tercih etmiş olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

389 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 174, h.nr: 294.

390 Gazzî, *İtkân*, I, 181, h.nr: 489.

İsfehânî'nin *et-Terğîb* ve diğer eserlerinde İbn Ömer'in kendi sözü (mevkûf) bir rivayet olarak geçmektedir.³⁹¹

۸۹۲- الْبِرُّ بَارٌ بِأَهْلِهِ.

892- İyi insan, ailesine iyi davranandır.

Aliyyü'l-Kârî'nin de dediği gibi sıradan halkın sözlerindendir.³⁹²

۸۹۳- الْبِرُّ عَدُوُّ الدِّينِ.

893- Soğuk, din düşmanıdır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: “Hadis değildir. Aksine büyük imam Saîd b. Abdülazîz ed-Dımeşkî'nin sözlerinden biridir.”³⁹³

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: “Hadis değildir. Ancak Ebû Nuaym bunu Saîd b. Abdülazîz'den rivayet etmektedir.”³⁹⁴

۸۹۴- الْبِرُّ أَسَاسُ كُلِّ عِلَّةٍ.

894- Soğuk, her illetin/hastalığın temelidir.

Hadis değildir.

۸۹۵- الْبِرُّكَ تَنْزِلُ وَسَطِ الطَّعَامِ، فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهِ.

895- Bereket yemeğin ortasına iner; onun için yemeği ortasından değil, kenarlarından yiyin.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin “**hasen-sahihtir**” dediği bir hadistir.³⁹⁵

۸۹۶- الْبِرُّكَ فِي الْبَنَاتِ.

896- Bereket kızlardadır.

391 Ayrıca bk. Beyhakî, *Şuab*, X, 404, h.nr: 7702.

392 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 148, h.nr: 119.

393 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 148, h.nr: 118.

394 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 126; Gazzî, *İtkân*, I, 181, h.nr: 492.

395 Tirmizî, *Et'ime* 12; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 18.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir:³⁹⁶ “İbn Abbâs’tan rivayet edildiğine göre, bir adam kızlarına ölüm bedduasında bulununca Allah Rasûlü *sal-lallahu aleyhi ve sellem* ‘**Beddua etme! Zira bereket kızlardadır**’ buyurmuştur. **Ne var ki bu rivayetin isnadında hadis uydurmakla suçlanan biri bulunmaktadır.** Ayrıca bu hadis, sahih yolla gelen ‘**Kızların ölmesi (Allah tarafından babalara bahşedilen) lütuf ve ikramlardandır**’³⁹⁷ şeklindeki hadisle de çelişmemektedir. Çünkü hâller, makamların farklılığına göre değişkenlik arzeder.”

Bu konuyla ilgili daha geniş açıklama ileride “دَفْنُ الْبَنَاتِ/Kızları defnetmek...” hadisinde gelecektir.³⁹⁸

٨٩٧- الْبَرَكَةُ فِي نَوَاصِي الْخَيْلِ.

897- Bereket atların alınlarındadır.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.³⁹⁹

٨٩٨- الْبَرَكَةُ عِنْدَ تَرَاخُمِ الْأَقْدَامِ.

898- Bereket, adımların birbirine karışıp izdihâm yaşandığı yerdedir.

Hadis değildir.

٨٩٩- الْبَرَكَةُ مَعَ الْجَمَاعَةِ.

899- Bereket, cemaatle birliktedir.

İbnü'l-Gars bu rivayeti Zemahşerî'nin *el-Fâik* isimli eserinden bu şekilde nakletmekte; İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye* adlı kitabından ise şu ziyade ile aktarmaktadır: “**Cemaate sarılın. Çünkü Allah'ın eli fustât üzerinde-**

396 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 148-149, h.nr: 120.

397 Bu hadis ileride 2668 no'lu rivayet olarak gelecektir.

398 Bk. 1308 no'lu hadis.

399 Buhârî, Cihad 43; Müslim, İmâre 100; Nesâî, Hayl 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XIX, 177, h.nr: 12125.

dir.” *el-Fistât* olarak da okunabilen *el-fustât* kelimesi “insanların içinde toplandıkları şehir” anlamına gelmektedir.”⁴⁰⁰

٩٠٠- بَرُّوا آبَاءَكُمْ تَبَرُّكُمْ أَبْنَاءُكُمْ، وَعِفُّوا نَعْفُ نِسَائِكُمْ.

900- Anne-babalarınıza iyi ve saygılı davranın ki çocuklarınıza da size iyi ve saygılı davransınlar. Siz iffetli olun ki kadınlarınız da iffetli olsunlar.

Taberânî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁰¹ Yine Taberânî ve Hâkim'in Câbir'den naklettikleri rivayet ise şöyledir: **“Anne-babalarınıza iyi ve saygılı davranın ki çocuklarınıza da size iyi ve saygılı davransınlar. Siz, (yabancı) kadınlara karşı iffetli olun ki kadınlarınız da (yabancı erkeklere karşı) iffetli olsunlar. Kendisine yapılan yanlıştan özür dilendiği hâlde bu özü kabul etmeyen kimse, (kayamet günü Kevser) havuzunda yanıma asla gelemeyecektir.”**⁴⁰²

٩٠١- الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ.

901- İyilik, güzel ahlâktır. Günah (kötülük) ise vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmelerini istemediğin şeydir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, *el-Edebü'l-müfred*'de Buhârî, Müslim ve Tirmizî Nevvâs b. Sem'ân'dan rivayet etmişlerdir.⁴⁰³

400 İbnü'l-Esîr, *Nihâye*, III, 445. Bu rivayet İbn Mâce, Et'ime 17'de şu lafızla geçmektedir: **“Topluca yiyin ve ayrılmayın. Çünkü bereket cemaatle birliktedir.”** Ancak Münzirî ve Bûsîrî bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 97, h.nr: 3228; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 12, h.nr: 1134) -Çeviren-

401 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 299, h.nr: 1002.

402 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 171, h.nr: 7259. Tespit edebildiğimiz kadıyla bu hadisin Taberânî'de geçen kısmı, son cümlesidir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 306, h.nr: 1029. Münzirî bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu; Heysemî de bir kişi haricinde ravilerinin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerindeki raviler olduklarını belirtirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 218, h.nr: 3759; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 138, h.nr: 13403. Ayrıca rivayet hakkındaki teknik mülahazalar için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 224-225) -Çeviren-

403 Müslim, *Birr* 14, 15; Tirmizî, *Zühd* 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 179, h.nr: 17631; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 110, h.nr: 295.

٩٠٢- الْيَوْمَ لَا يَتَلَى، وَالذَّنْبُ لَا يَنْسَى، وَالذَّيَّانُ لَا يَمُوتُ، فَكُنْ كَمَا شِئْتَ، فَكَمَا تَدِينُ تُدَانُ.

902- İyilik yıpranıp eskimez, günah unutulmaz, Deyyân (olan Allah) da ölmez. Nasıl istiyorsan öyle ol! Zira nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun.

Ebû Nuaym, İbn Adiy ve Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir. Abdurrezzâk da *ez-Züh'd*'de Ebû Kılâbe kanalıyla **mürsel** bir hadis olarak; Ahmed b. Hanbel ise Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü (**mevkuf**) bir rivayet olarak nakletmektedir.⁴⁰⁴ Lafzı da şöyledir: "İyilik yıpranıp eskimez, günah unutulmaz, Deyyân (olan Allah da) ölmez. Dilediğin gibi ol. Zira nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun."⁴⁰⁵

٩٠٣- الْبِرَّةُ مَعَ أَكَابِرِكُمْ.

903- Bereket, büyüklerinizdedir.

İbn Hibbân ve Hâkim'in *Sahîh*'lerinde merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Taberânî *el-Evsat*'ta, Deylemî ve daha başkaları bunu İbnü'l-Mübârek'ten rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân şöyle der: "Bu hadis, İbnü'l-Mübârek'in kitaplarında merfu olarak geçmemektedir. Üstelik İbnü'l-Mübârek bunu Horasan'da değil, Rum yolunda rivayet etmiştir. Bu sayede Şam ehli de bu hadisi ondan işitmiştir."⁴⁰⁶ Hâkim de "Buhârî'nin şartına göre sahihtir" demektedir. İbn Dakîk el-İd de *el-Iktirâh*'ta Hâkim'in bu değerlendirmesini esas almaktadır. Ancak *Leâli*'de de geçtiği üzere, yukarıda İbn Hibbân'dan nakledilen gerekçenin aynısıyla illetli sayıldığı için bu hadisin sıhhatinde şüphe vardır. Evet, aynı zamanda Zerkeşî, *Leâli*'de şunu da söylemektedir: Bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manada rivayetler de mevcuttur. Mesela; bunlardan biri *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de geçen "**Büyüt, büyüt!**" yani yaşı en büyük olan konuşsun, ha-

404 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 350; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 211.

405 Bu hadis ileride 1996 no'lu rivayet olarak daha genişçe ele alınacaktır.

406 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 319, h.nr: 559; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 16, h.nr: 8991; Hâkim, *Müstedrek*, I, 131, h.nr: 210; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 171; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, XIII, 371, h.nr: 10493. Hâkim'in, "Buhârî'nin şartına göre sahihtir" değerlendirmesine Zehebî de katılmaktadır. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, IV, 380, h.nr: 1778. (Çeviren)

disidir.⁴⁰⁷ Bir diğeri de **“Eğer Kur’ân, sünnet ve hicrette eşit iseler, o zaman yaşça en büyük olanı onlara imamlık yapsın”** hadisidir.⁴⁰⁸

Öte yandan söz konusu hadisi Bezzâr, İbnü’l-Mübârek’den **“Hayır, büyüklerinizdedir”** lafzıyla rivayet etmektedir.⁴⁰⁹ Ayrıca Hişâm b. Ammâr da bunu Hâlid’den merfu olarak rivayet eder. Üstelik buna benzer muhtevada İbn Adiy’in Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis söz konudur.

Keza Ebû Nuaym’ın İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet ettiği merfu hadisin lafzı da şöyledir: **“İnsanlar, ilmi, büyüklerinden aldıkları müddetçe hayır üzeredirler. Eğer ilmi, küçüklerinden almaya başarlarsa helak olurlar.”**

Yine Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da Hasen’in şu sözünü nakleder: “İnsanlar (hayırda öncülük bakımından) birbirlerinden farklı oldukları müddetçe hayır üzeredirler. Eğer (kötülük açısından) aynı seviyede olurlarsa işte bu onların helâkidir.”⁴¹⁰ Taberânî’nin Ebû Ümâme tarikiyle rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Bereket büyüklerimizdedir. Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize de saygı göstermeyen bizden değildir.”**⁴¹¹

٩٠٤ - بِاسْمِ اللَّهِ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ.

904- İsimlerin en hayırlısı olan “Allah” ismiyle (başlarım).

Ebu’s-Şeyh’in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴¹²

407 Buhârî, Cizye 12; Müslim, Kasâme 6.

408 Müslim, Mesâcid 291.

409 Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, II, 402, h.nr: 1957.

410 Bu rivayetin anlamına dair kaynaklarda genel olarak şu açıklama yapılmıştır: İnsanlar çoğunlukla kötülük ve şer konusunda aynı konumdadırlar. Hayırda farklılık pek nadirdir. Bu noktada hayır ve fazilet ehli insanların varlığı, söz konusu farklılığın sağlanması açısından önem arzetmektedir. Bir diğer yorum da şöyledir: İnsanlar mertebeleri bakımından farklı olup biri âmir, diğeri memur oldukları müddetçe hayır üzeredirler. Eğer aynı mertebede kalırlarsa, birbirlerine boyun eğmeleri söz konusu olmaz ve helak olurlar. (Bk. Ebu’l-Fadl el-Meydânî, *Mecmau’l-emsâl*, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut ts., II, 208) Konumuz açısından her iki yorumun ortak noktasını, “toplumda yaşları gereği hayır ve fazilet bakımından diğer yaş gruplarından farklı olan büyük insanların tecrübe ve birikimlerine saygı duymak hatta uymak” şeklinde özetlemek mümkündür. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

411 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VIII, 227, h.nr: 7895.

412 Bir sonraki hadisin dipnotlarına bakınız.

٩٠٥ - بِاسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِ الشَّهَادَةِ.

905- Tahiyâtın başında “bismillah” demek.

Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayetine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* tahiyattan önce **“Bismillâhi hayri'l-esmâ'İsimlerin en hayırlısı Allah'ın ismiyle”** derdi. İbn Ömer de bunu söylerdi. Ancak bu rivayetin isnadında İbn Adiy'in **zayıf saydığı** Sâbit (b. Züheyr) adında bir ravi bulunmaktadır.⁴¹³ Şu kadar var ki bu hadisin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edilen başka bir tariki de mevcuttur.

Ayrıca Nesâî, İbn Mâce ve *İlel*'de Tirmizî'nin, keza Hâkim'in de Câbir'den rivayet ederek sahih saydığı rivayetin lafzı da şöyledir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize Kur'ân'dan bir sûreyi öğrettiği gibi tahiyâtı da öğretiyordu: **‘Bismillah ve billah. et-Tahiyâtü lillâh...’**” Bu hadisin ravileri güvenilirlerdir.⁴¹⁴

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der: “Tahiyatın başında besmele çekmekle ilgili olarak bunun dışında da hadis rivayet edilmektedir. Ancak hocamız (İbn Hacer'in), Râfiî'nin eserindeki hadisleri tahririnde de⁴¹⁵ belirttiği gibi birçok kişi bunun **sahih olmadığını** açıkça ifade etmiştir.”⁴¹⁶ Dolayısıyla [hocamız (İbn Hacer'in), Râfiî'nin eserindeki hadisleri tahririnde de belirttiği gibi]⁴¹⁷ tahiyat başında besmele çekmek sünnet sayılmaz.

413 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 296. Hz. Ömer kanalıyla gelen bir rivayet için bk. Hâkim, *Müstedrek*, I, 398, h.nr: 980; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 203, h.nr: 2831.

414 İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 24; Nesâî, *Tatbîk* 103; Hâkim, *Müstedrek*, I, 398-399, h.nr: 982-983.

415 Râfiî'nin tam adı Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm er-Râfiî el-Kazvînî (ö. 623/1226) olup Şâfiî fakihidir. Eseri de İmam Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserine yazdığı ve *eş-Şerhu'l-kebir* diye meşhur olan *Fethu'l-azîz fî Şerhi'l-Vecîz* isimli eserdir. İbn Hacer el-Askalânî de bu şerhte yer alan hadislerin tahririni, kendinden önce İbnü'l-Mülakkın (ö. 804) tarafından yapılmış *el-Bedrü'l-münîr* adlı tahrir çalışmasını ihtisar edip bazı ilâvelerle birlikte *Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfiyyi'l-kebir* ismiyle telif ettiği eserinde yapmıştır. (Bilgi için bk. Bilal Aybakan, “Râfiî, Abdülkerim b. Muhammed,” *DİA*, XXXIV, 394-396) Sehâvî'nin burada hocası İbn Hacer'in tahriri olarak kastettiği eser de budur. (Çeviren)

416 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 188-189.

417 Köşeli parantez içine aldığımız bu kısım iki açıdan sorunlu gözükmektedir: İlki bir önceki satırda Sehâvî'nin sözü olarak geçmişti, burada aynı lafızla tekrar edilmesi gereksiz ve tutarsızdır. İkincisi ve daha da önemlisi İbn Hacer el-Askalânî,

٩٠٦ - البَشَاشَةُ خَيْرٌ مِنَ الْقَرَى.

906- Güteryüzlülük misafir ağırlamaktan daha hayırlıdır.

Sehâvî *Makâsıd*'da “Bu rivayeti bilmiyorum” demektedir.⁴¹⁸ Necmüddîn el-Gazzî ise “Bu bir atasözüdür, hadis değildir” demiştir.⁴¹⁹ Abdülazîz ed-Dîrînî de bunu şu beyitlerle nazma aktarmıştır:

“Kişinin güteryüzlülüğü, misafir ağırlamasından daha hayırlıdır.

Bunu yaparken (misafirini ağırlarken) gülümseyen
bir kişi nasıl olur (artık sen düşün)!”

Bir lafızda da şöyle geçmektedir: “Gülümseyerek misafirini ağırlayan bir kimse nasıl olur (artık sen düşün)!”

Öte yandan günümüz şairlerinden birinin bu sözün bir aslı olmadığını vurguladığı dizeleri ise şöyledir:

“‘Kişinin güteryüzlülüğü misafir ağırlamasından daha hayırlıdır’ (sözü)

Suyûtî’nin dediği gibi düzmece bir hadistir.

Kalbi mühürlenmiş olan kişi, cehaletinden dolayı hata etmiştir,

Sakin öyle birinin hileli, sahte sözlerine kulak verme!”

٩٠٧ - بَشِيرُ الْقَاتِلِ بِالْقَتْلِ.

907- Kâtile (günün birinde) katledileceğini müjdele!

Sehâvî *Makâsıd*'da “Bunu bilmiyorum” demiştir.⁴²⁰ Dillerde meşhur olan lafzında ise “**Zina eden kişiyi de bir süre sonra olsa bile, fakirlikle (müjdele)**” şeklinde bir ziyadesi vardır. -Her ne kadar yaşanan gerçekler bunun doğruluğunu gösterse de- **rivayetin sahlılığı söz konusu değil-dir.** Şu da var ki ben daha sonra bu rivayeti Kuzâî’nin *Şihâb*’ında “Zina

Aclûnî’nin değil, Sehâvî’nin hocasıdır. Dolayısıyla Aclûnî’nin “hocamız” diyerek onu kastetmesi tarihî açıdan doğru değildir. Sonuç olarak bu kısmın, müstensihlerden kaynaklanan bir yazım hatası olarak tekrarlandığı düşüncesindeyiz. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

418 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 189, h.nr: 298.

419 Gazzî, *İtkân*, I, 181-82, h.nr: 494.

420 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 190, h.nr: 299.

fakirliğe yol açar” lafzıyla gördüm. Bu hadis de ileride “ze” harfinde gelecektir.⁴²¹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:⁴²² Bu rivayet **“Zina eden kişiyi de bir süre sonra olsa bile, fakirlikle (müjdele)”** şeklindeki ilavesiyle ezberimdedir, ancak hadis değildir. Şu da var ki İbn Ömer hadisi bu manaya işaret eder: **“Nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun.”**⁴²³ Bunu İbn Adiy ve Kuzâî rivayet etmişlerdir.

Öte yandan İbnü'l-Mübârek'in *Zühd* isimli eserinde Vehb b. Münebbih'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah Teâlâ'nın kitapta indirdikleri arasında Allah *azze ve celle*'nin şöyle buyurduğunu görmekteyim: **“Kan dökmede küstahlaşıp pervasızca davranan kimseye aldanma! Zira onun da Allah katında, ölmeyen bir katili vardır.”**⁴²⁴ Yine helâl olmayan yollardan mal elde eden birine de hayret etme! Çünkü o maldan harcadığı hiçbir şeyde bereket olmayacak ve sadaka olarak verdiği hiçbir şeyi de Allah kabul etmeyecektir. Ayrıca Allah o malı onu cehenneme götüren bir azığı kılacaktır. Nimet bahşedilmiş bir nimet sahibine de şaşırma! Zira ölümünden sonra nereye varacağını bilemezsin.”⁴²⁵

Ahmed b. Hanbel'in *Zühd* isimli eserinde Ubeyd b. Umeyr'den rivayet edildiğine göre, Lokmân, oğluna şöyle demiştir: **“Yavrum! Mü'minlerin kanlarını dökmede son derece küstah ve pervasızca davranan kimseye bakıp da aldanma! Çünkü onun da Allah katında, ölmeyen bir katili vardır.”**

Öte yandan İbn Asâkir de Amr b. Şuayb'ın babası yoluyla dedesinden naklettiği bir rivayete eserinde yer verir. Bu rivayete göre **“Allah Teâlâ, Musa aleyhisselâm'a hitaben şöyle buyurur: Ey Musa! Şüphesiz katilleri öldüren ve zina edenleri fakir düşüren benim.”**⁴²⁶

421 Bk. 1427 ve 1432 no'lu hadisler. (Çeviren)

422 Gazzî, *İtkân*, I, 182, h.nr: 495.

423 Daha önce 902 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

424 Başka bir rivayetteki bir ravi tarafından bu “ölmeyen kâtil”in “cehennem” olduğu belirtilmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 300, h.nr: 4222) -Çeviren-

425 İbnü'l-Mübârek, *Zühd*, s. 221, h.nr: 624.

426 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXI, 152.

908- İşsiz güçsüz durmak.

Bununla ilgili rivayet daha önce **“Kuşkusuz Allah, işsiz güçsüz adamı sevmez”** hadisinde geçmişti.⁴²⁷ İbnü'l-Gars şöyle der: İşsiz güçsüz durmakla ilgili rivayeti Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da Urve b. ez-Zübeyr tarikiyle nakletmektedir. Urve şöyle demiştir: “Dünyada aylaklıktan, işsiz güçsüz dolaşmaktan daha kötü ne olabilir?” denilirdi.”⁴²⁸ **Ancak bu rivayet de zayıftır.**

909- Karnı tıka basa doldurmak zekâyı yok eder.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der:⁴²⁹ Amr b. el-Âs gibi sahâbîlerden ve onlardan sonrakilerden bu manada rivayetler aktarılmıştır. Nitekim bu konu daha önce **“Şüphesiz Allah, şişman âlimden hoşnut olmaz”** hadisinde geçmişti.⁴³⁰

910- Yemek öncesi karpuz, karnı iyice yıkar ve hastalığı kökten kazır.

İbn Asâkir, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in halalarının birinden naklettiği bu rivayet hakkında “Şaz olup sahih değildir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁴³¹

427 Bk. 763 no'lu hadis.

428 Bu rivayet Aclûnî'nin *Keşfü'l-hafâ*'sında soru cevap formunda yer almaktadır. Ancak kaynak gösterdiği Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ındaki ibare farklı olduğu için (bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 321, h.nr: 1769) biz de çeviriyi ona göre yapmayı uygun gördük. (Çeviren)

429 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 191, h.nr: 301.

430 Bk. 761 no'lu rivayet.

431 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVI, 141. İsnadındaki Ahmed b. Ya'kûb'un hadis uyduran biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 541, h.nr: 649) -Çeviren-

911- Karpuz ve faziletleri.⁴³²

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der:⁴³³ “Bu konuda Ebû Ömer en-Nevkâtî⁴³⁴ bir cüz tasnif etmiştir. **Ancak hadisleri batıldır.**” Zerkeşî de böyle söylemektedir.⁴³⁵

Aliyyü'l-Kârî ise şunları söylemektedir: “Faziletleri de aynı şekildedir. Fakat Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in karpuz yediğine; özellikle de Tirmizî'nin *Şemâil*'inde ve diğer kaynaklarda geçtiği üzere karpuzu olgun yaş hurma ile birlikte yediğine dair rivayet sabittir.”⁴³⁶

Öte yandan Ebu'l-Kâsım et-Teymî, Ebû Musa el-Medînî'ye verdiği cevapta şöyle demiştir: “Bu rivayetin çok fazla tarikinin olması onun sadece zayıflığını artırmaktadır.”⁴³⁷ Nevevî de şunları söylemektedir: “Karpuz, bakla, mercimek ve pirinç yemeye dair hadislerden hiçbirisi sahih değildir.”⁴³⁸

432 Rivayetlerde “el-bittîh” yahut “et-tubbîh” olarak geçen kelime (bk. 1650 no'lu hadis) İbn Hacer'e göre “kavun” anlamındadır. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 573-574) Ancak İbn Kayyim el-Cevziyye bunun “karpuz” anlamına geldiğini söyler. (Bk. İbn Kayyim, *et-Tıbbu'n-nebevî*, Beyrut ts., s. 215; a.mlf., *Zâdû'l-meâd*, IV, 263) Kanaatimizce de karpuz olması daha uygun gözükmektedir. Zira birtakım rivayetlerde Allah Rasûlü'nün bu ikisini bir arada tüketirken, “**Şunun (hurma) sıcaklığını, şunun soğukluğu ile kırıyoruz**” dediğini (bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 45) görmekteyiz. İbn Kayyim de karpuzun soğuk (bârid) bir meyve olduğunu belirtir (a.mlf, a.y.). Ayrıca hadislerde Allah Rasûlü'nün yaş hurmanın yanında “el-hırbiz” yediği belirtilir. (Bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. H. A. Şelebî, Beyrut 2001, VI, 251, h.nr: 6692. Ayrıca bu kitabın 1208 no'lu rivayeti.) “Hırbiz” ise kaynaklarda Farsça kökenli bir kelime olarak (bk. 1208 no'lu hadisin izahı ve Fîrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-muhît*, s. 510) “el-bittîhu'l-hindî (karpuz)” şeklinde tanımlanmaktadır. (Bk. Kadı İyâz, *Meşârıku'l-envâr*, I, 232) Türkçe'deki “karpuz” kelimesi de Farsça “harbûz” kelimesinin biraz değişmiş hâlidir. Anlaşılan o ki ilgili “harbûz” kelimesi, Arapça'ya da “hırbiz” olarak girmiştir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

433 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 192, h.nr: 302.

434 Bu nisbe en-Nûkâtî olarak da okunabilmektedir. (Çeviren)

435 Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 155, h.nr: 11.

436 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 152, h.nr: 125.

437 Zerkeşî, *Leâli*, s. 155; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 193.

438 Nevevî, *Fetâva'l-İmâm en-Nevevî (el-Mesâilü'l-mensûra)*, thk. Muhammed el-Haccâr, Beyrut 1996, s. 258, h.nr: 19.

Keza Suyûtî *Dürer*'de şöyle söyler: “Karpuz, karpuzun faziletleri, bakla ve pirince dair hadislerde sabit olan hiçbir şey yoktur.”⁴³⁹

٩١٢ - الباقلاء.

912- Bakla.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de “Böyle bir rivayet sabit değildir” demektedir.⁴⁴⁰ Zerkeşî de şunu söyler: “Bakla ve mercimek hadisleri bâtıldır.”⁴⁴¹ Necmüddîn el-Gazzî ise “Bakla hakkında sahih hiçbir şey yoktur” demiştir.⁴⁴²

٩١٣ - بُعِثَتْ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ، وَاخْتَصِرَ لِي الْكَلَامُ اخْتِصَارًا.

913- Ben, cevâmiu'l-kelim (Kur'an veya veciz konuşma kabiliyeti) ile gönderildim ve sözün özünü ifade etmeye muvaffak oldum.

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da ve Ebû Ya'lâ, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedirler.⁴⁴³ “**Bana cevâmiu'l-kelim verildi...**” hadisinde bu rivayet daha geniş bir şekilde geçmiştir.⁴⁴⁴ Buhârî'nin, *Sahîh*'inde naklettiğine göre, İbn Şihâb ez-Zührî şöyle demiştir: “Cevâmiu'l-kelim konusunda bana ulaşan bilgiye göre, Allah, Peygamber'den önceki kitaplarda bir, iki mesele ve buna benzer meselelere dair kaydedilen pek çok hususu Allah Rasûlü için bir araya toplamaktadır.”⁴⁴⁵ Süleyman en-Nevfelî de şunları söyler: “Allah Rasûlü, pek çok manayı ifade edecek biçimde az sözle konuşuyordu.”

Bazıları ise şöyle demişlerdir: “**‘Gönderildim’** sözünden hareketle baskıldığında Allah Rasûlü burada Kur'an'ı kastetmiştir. Zaten Kur'an da lafzın vecizliği ve mananın genişliği bakımından bir zirvedir.” Diğer bazıları da şöyle demektedirler: “(Burada kastedilen şey, Allah Rasûlü'ne) konuşarak

439 Suyûtî, *Dürer*, s. 217, h.nr: 475.

440 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 52.

441 Zerkeşî, *Leâli*, s. 155.

442 Gazzî, *İtkân*, I, 179, h.nr: 478.

443 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 38, h.nr: 1367.

444 Bu hadis, küçük bir lafız değişikliği ile daha önce de birkaç defa geçmişti. Bk. 8, 420 ve 819 no'lu hadisler. (Çeviren)

445 Buhârî, Ta'bîr 22.

bildirmesi/anlatması için verilen Kur'ân ve Kur'ân dışı hususlardır.⁴⁴⁶ Bunlar da veciz olmaları, tebliğ ve doğruluk nitelikleri bakımından başka şeylerden farklılık arzederler. Nitekim 'Allah Rasûlü bize en kapsamlı ve özlü ifadeleri (cevâmi'ü'l-kelim), söz sanatının en zarif, güzel ve derin manalı girişlerini (fevâtihu'l-kelim) öğretiyordu' cümlesi de bunun delilidir."

٩١٤- بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ.

914- Ben kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim.

Bu hadisi Hatîb, Câbir'den şu ziyade ile rivayet etmektedir: **"Kim benim sünnetime aykırı davranırsa benden değildir."**⁴⁴⁷ Bu rivayet daha önce **"إِنِّي بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ/Şüphesiz ben kolaylaştırılmış haniflikle gönderildim"** hadisinde geçmişti.⁴⁴⁸

٩١٥- بُعِثْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ.

915- Ben âdil hükümdar döneminde peygamber olarak gönderildim.

Necmüddîn el-Gazzî bu rivayetle ilgili olarak "Bâtıldır" demiştir.⁴⁴⁹ İleride bu rivayet **"وُلِدْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ/Ben âdil hükümdar döneminde doğdum"** hadisinde gelecektir.⁴⁵⁰

٩١٦- بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ.

916- Ben ahlâkî meziyetleri tamamlamak üzere gönderildim.

Bu hadis daha önce **"إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ/Ben ancak ahlâkî meziyetleri tamamlamak üzere gönderildim"** lafzıyla geçmişti.⁴⁵¹

446 "Kur'ân dışı hususlara" hikmet veya sünnet diyebiliriz (Geniş bilgi için bk. Mustafa Genç, *Sünnet-Vahiy İlişkisi*, İstanbul 2015, s. 104-106, Beka Yay.) -Çeviren-

447 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 117, h.nr: 2355.

448 Bk. 658 no'lu rivayet.

449 Gazzî, *İtkân*, I, 183, h.nr: 502.

450 Bk. 2927 no'lu rivayet.

451 Bk. 638 no'lu rivayet.

٩١٧- بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِي آدَمَ قَرْنًا فَقَرْنَا، حَتَّى كُنْتُ فِي الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ.

917- Ben, içinde bulunduğum nesle gelinceye kadar Âdemoğullarının birbirini izleyen nesillerinin en hayırlısından gönderildim.

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir⁴⁵²

٩١٨- بُعِثْتُ بِمُدَارَاةِ النَّاسِ.

918- İnsanları hoş görüp iyi geçinmekle (*müdârâ*) gönderildim.

Beyhakî'nin Câbir kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁵³ Dillerde meşhur olan lafzı “*Hoş görüp iyi geçinmekle emrolundum*” şeklindedir.

٩١٩- الْبَغْضُ فِي الْأَهْلِ، وَالْحَسَدُ فِي الْجِيرَانِ.

919- Buğz aile içinde, hased ise komşular arasındadır.

Buna vâkıf olamadım.

٩٢٠- بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ.

920- (Allah Rasûlü, şahadet parmağı ile orta parmağını bir araya getirerek şöyle buyurmuştur:) Şu ikisinin birbirine yakın olduğu kadar kıyamete yaklaştığım bir zamanda ben peygamber olarak gönderildim.

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁴⁵⁴

٩٢١- بُلُّوْا أَرْحَامَكُمْ وَلَوْ بِالسَّلَامِ.

921- Selamla bile olsa, akrabanızla bağınızı canlı tutun.

452 Buhârî, Menâkıb 23.

453 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 35, h.nr: 8117. Beyhakî, bu hadisin Câbir'den başka bir kanalla da rivayet edildiğini, ancak her iki rivayetin isnadında da zayıflık bulunduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

454 Buhârî, Rikâk 39; Müslim, Cum'a 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 271, h.nr: 12245.

Bezzâr ve Askerî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Taberânî ve İbn Lâl'de ise Ebu't-Tufeyl ve Süveyd b. Âmir kanalıyla nakledilmektedir.⁴⁵⁵ Ayrıca bu hadisin birbirini takviye eden daha başka tarikleri de bulunmaktadır.⁴⁵⁶

٩٢٢- بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ.

922- Din, temizlik üzerine kurulmuştur.

Irâkî, İhyâ'nın hadislerinin tahricinde şunları söylemektedir: Bu hadisi bu şekilde bulamadım. İbn Hibbân da *ed-Duafâ*'sında bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Temizlenin. Çünkü İslâm temizdir.”** Ayrıca Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında ve Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında şu lafızla yer almaktadır: **“İslâm temizdir, bu sebeple temizlenin. Zira cennete ancak temiz olan girecektir.”**⁴⁵⁷ Deylemî ise bu hadisi İbn Mes'ûd'dan merfu olarak nakledilen bir rivayet olarak ve şu ilavesiyle Taberânî'ye dayandırmaktadır: **“Temizlik imana davet eder, ona vesiledir.”**⁴⁵⁸ Ancak Irâkî **“Bunun isnadı çok zayıftır”** demiştir.⁴⁵⁹

Öte yandan Tirmizî'nin, -isnadında Hâlid b. İyâs yahut Halid b. İlyâs adında zayıf bir ravinin bulunduğu bir isnadla- Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Allah temizdir, temizliği sever.”** Tirmizî bu rivayet hakkında “Gariptir” demektedir.⁴⁶⁰

Suyûtî de *Dürer*'de şunları söylemektedir: Söz konusu rivayetten daha tercihe şayan olanı yine Tirmizî'nin Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla rivayet etmiş olduğu şu hadistir: **“Şüphesiz Allah temizdir, temizliği sever. Siz de avlularınızı temiz tutun.”**⁴⁶¹

455 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 379, h.nr: 654; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 347, h.nr: 7602-3; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 373, h.nr: 1877. Hadisin, tariklerinin toplamı itibariyle *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i sahîha*, IV, 378, h.nr: 1777. (Çeviren)

456 Bu değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 193-195, h.nr: 307.

457 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 139, h.nr: 4893.

458 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 215, h.nr: 7311.

459 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 60, 148.

460 Tirmizî, *Edeb* 41.

461 Suyûtî, *Dürer*, s. 92, h.nr: 157.

Yine Taberânî ve Ebû Nuaym'ın İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyrulur: **“Şüphesiz mü'minin elbisesinin temiz olması ve aza rıza göstermesi, Allah'ın ona lütfettiği/lütfedeceği nimet ve ikramın göstergelerindendir.”**⁴⁶² Keza Ebû Nuaym'ın Câbir'den rivayetine göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, elbisesi kirli bir adam görünce: **“Bu adam elbisesini temizleyecek bir şey bulamadı mı acaba?”** diye sormuş; yine saç baş dağınık birini görünce de **“Şu adam saçını -bir lafza göre: başını- düzelterek bir şey bulamadı mı ki?”** demiştir.⁴⁶³ Merfu bir hadiste de şöyle rivayet edilmiştir: **“Avlularınızı temiz tutun ve Yahudilere benzemeyin. Çünkü onlar çöpleri evlerinde biriktirirler.”**⁴⁶⁴ Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Ağzılarınızı temizleyin. Zira onlar, Kur'an'ın güzergâhlarıdır.”**

Yine Râfiî'nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği hadisın lafzı da şöyledir: **“Gücünüz yettiğince temizlenin. Çünkü Allah İslâm'ı temizlik üzerine bina etmiştir. Üstelik cennete ancak temiz olan girebilecektir.”**

Keza Tirmizî'nin Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır: **“Şüphesiz Allah (her türlü kusur ve ayıptan) yüce ve mukaddestir, helâl ve temiz olanı sever; temizdir, temizliği sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever. Siz de avlularınızı -bir rivayete göre de: çadırlarınızı/meskenlerinizi- temiz tutun ve Yahudilere benzemeyin.”**⁴⁶⁵

Dârekutnî'nin Câbir'den naklettiği rivayetinde de şu lafız yer almaktadır: **“Şüphesiz Allah temiz olan âbid ve zahidi sever.”**⁴⁶⁶

٩٢٣- بُورِكَ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا.

923- Ümmetimin sabahın erken saatlerinde yaptıkları işler mübarek ve bereketli kılınmıştır.

462 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 395, h.nr: 13458; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 7.

463 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 78.

464 Ebû Ya'lâ, *Müşned*, II, 122, h.nr: 791.

465 Tirmizî, *Edeb* 41.

466 Bu rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlêlü'l-mütenâhiye*, II, 223; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 367; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 216, h.nr: 99. (Çeviren)

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁶⁷ **“Ümmetimin Cumartesi ve Perşembelerinin sabah erken saatlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle”** lafzıyla dillerde meşhur olan rivayetin ise aslı yoktur. Nitekim daha önce “اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي الْبُكُورِهَا/Allah'ım! Ümmetimin sabahın erken saatlerinde yaptıkları işlerini mübarek ve bereketli eyle!” hadisinde bu husus daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı.⁴⁶⁸

٩٢٤ - الْبَلَادُ بِلَادُ اللَّهِ، وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ، فَأَيُّ مَوْضِعٍ رَأَيْتَ فِيهِ رِفْقًا فَأَتِمِّمْ.

924- Beldeler Allah'ın beldeleri, kullar da Allah'ın kullarıdır. Nerede bir nezaket ve yumuşaklık görürsen orada ikamet et!

Bu hadisi Taberânî, Zübeyr'den **zayıf bir isnadla** rivayet etmiştir. Necmüddîn el-Gazzâlî de bunu, yine Zübeyr'den gelen **zayıf isnadlı** bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“Beldeler, Allah'ın beldeleri, kullar da Allah'ın kullarıdır. Nerede bir hayır/bereket elde edersen oraya yerleş.”**⁴⁶⁹

٩٢٥ - الْيَمِينَةُ عَلَى الْمُدْعِي، وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ.

925- (İspat edici) delil getirmek, hak iddia edene (davacıya), yemin etmek ise hak iddiasını reddedene (davalıya) düşer.

Nevevî *Erbain*'inde şöyle der: “Hasen bir hadistir. Beyhakî ve başkaları onu bu şekilde rivayet etmişlerdir. Hadisin bir kısmı Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.”⁴⁷⁰

Dârekutnî de bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kasâme⁴⁷¹ dışında (ispat edici) delil getirmek hak iddia edene, yemin etmek ise hak**

467 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 229, h.nr: 754.

468 Bk. 556 no'lu rivayet.

469 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 37, h.nr: 1420; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 124, h.nr: 250.

470 Bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, II, 226, h.nr: 33.

471 Kasâme: Fâili meçhul cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tespit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanların veya maktulün yakınlarının yemin etmesi usûlünü ifade eden fıkıh terimi. (Bk. Ali Bardakoğlu, “Kasâme,” *DİA*, XXIV, 528) -Çeviren-

iddiasını reddedene düşer.” Ancak bu rivayette zayıflık vardır, aynı zamanda isnadı mürseldir. Dârekutnî’ye ait bir diğer rivayet de şöyledir: **“İspat edici bir delil olması haricinde, aleyhinde hak iddiasında bulunulan (davalı) yemin etmeye daha fazla hak sahibidir.”** Bu rivayetin pek çok tariki vardır; ancak bunlar da zayıftır.

Öte yandan İsmâîlî de *Sahîh*’inde söz konusu hadisi şu lafızla nakletmektedir: **“Eğer insanlara (delilsiz ve şahitsiz bir şekilde) sadece iddiaları üzere istedikleri şeyler verilecek olsaydı, bazıları, birtakım insanların malları ve kanları ile ilgili hak iddia etmeye kalkışırlardı. Onun için (ispat edici) delil getirmek, hak talebinde bulunana, yemin etmek de kendisinden hak talebinde bulunulana düşer.”** İbn Hacer el-Mekkî’nin *Erbaînü’n-Nevevî* şerhinde bu husus böyle geçmektedir.⁴⁷² Bunu böyle bilmelisin.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemiştir:⁴⁷³ İbn Mâce ve İbn Asâkir’in İbn Ömer’den rivayet ettikleri hadiste **“iddiayı reddeden”** ifadesi yerine **“aleyhinde hak iddiasında bulunulan (davalıya) yemin etmek düşer”** ifadesi yer almaktadır. Ayrıca bu rivayette **“kasâme haricinde”** lafzı düşmüş durumdadır. Öte yandan İbn Mâce’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği hadisın lafzı şöyledir: **“Eğer insanlara (delilsiz ve şahitsiz bir şekilde) sadece iddiaları üzere istedikleri şeyler verilecek olsaydı, birtakım insanlar, bazılarının malları ve kanları ilgili hak iddia etmeye kalkışırlardı. O sebeple (ispat edici) delil getirmek, hak iddia edene (davalıya); yemin etmek ise aleyhinde hak iddiasında bulunulana (davalıya) düşer.”** Bu rivayet Buhârî ve Müslim’de de geçmektedir. Ancak Kâdî İyâz’ın aktardığına göre Asîlî,⁴⁷⁴ **“(İspat edici) delil getirmek...”** diye başlayan cümlemin, İbn Abbâs’ın sözü olarak ilgili habere katıldığını (müdrec) iddia etmektedir. İbn Hacer el-Mekkî ise *Erbaîn* şerhinde bu konuya dair

472 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fethu’l-mübîn bi şerhi’l-Erbaîn*, nşr. Ahmed Câsim Muhammed ve dğr., Cidde 2008, s. 537.

473 Gazzî, *İtkân*, I, 188, h.nr: 517.

474 Ebû Muhammed Abdullah b. İbrahim b. Muhammed el-Ümevî el-Endelüsî el-Asîlî (ö. 392/1002), Mâlikî fakihi, muhaddis ve kelâm âlimidir. Buhârî’nin ravilerinden biri olan Asîlî, Endülüs’te *Sahîh-i Buhârî*’yi, doğu seyahati sırasında Mekke ve Bağdat’ta kendisinden iki defa dinlediği Ebû Zeyd el-Mervezî’nin rivayetiyle okutmuştur. (Geniş bilgi için bk. Vecdi Akyüz, “Asîlî,” *DİA*, III, 482) -Çeviren-

şunları söyler:⁴⁷⁵ “Asîlî’nin ‘Bu kısım merfu olarak sahih değildir’ sözü reddedilmiştir. Zira Buhârî ve Müslim, söz konusu kısmın, İbn Cüreyc rivayetiyle merfu olarak aktarıldığını açıkça belirtmişlerdir.⁴⁷⁶ Ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve diğerleri de bu hadisi merfu olarak nakletmişlerdir.”

Öte yandan Nevevî de şunları söylemiştir: “Eğer Buhârî, Müslim ve diğerlerinin şahitliğiyle bu ifadenin *merfu* olduğu sahihse, o zaman onu *mevkuf* olarak aktaranların buna herhangi bir zararı olamadığı gibi burada bir çelişki ve çözümsüz ihtilaf da söz konusu değildir. Zira ravinin, bazen bir rivayetin merfu olduğunu belirtmemesini zorunlu kılan unutmaya veya kendisini işiten kişinin bilgisiyle yetinme⁴⁷⁷ gibi birtakım sebepler ortaya çıkabilir. Rivayeti merfu olarak aktaran kişi adil ve güvenilir/sağlam biri olduktan sonra, onu mevkuf olarak nakledenlerin rivayetine sadece çelişki (teâruz) durumunda bir tercihte bulunmak üzere itibar edilebilir. Nitekim bu mesele usulde de bu şekilde açıklanmıştır.”⁴⁷⁸ Bu hususu iyi düşün!

٩٢٦- الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْقَوْلِ وَفِي لَفْظٍ: بِالْمَنْطِقِ.

926- Bela, ağızdan çıkan söze -bir lafza göre de: konuşmaya/dilendirmeye- bağlıdır.

Kuzâî’nin Huzeyfe ve Ali *radıyallahu anhumâ*’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁷⁹ Ayrıca İbn Lâl de İbn Abbâs’tan merfu olarak nakleder. Hadisin başı ise şöyledir: “**Beterin beteri var. Bela ise...**”

Yine bu hadisi Beyhakî, *Delâil*’de İbn Abbâs kanalıyla gelen ve Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kendisini kabilelere arzettiğinden bahseden rivayet içerisinde zikretmiştir. Söz konusu rivayete göre, Ali *radıyallahu anh*, Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*’a hitaben “Bedevilerle uğraşınca çatmışsın belaya (anlaşılan)!” demişti. Ali *radıyallahu anh* bu sözünü, Ebû Bekir *radıyallahu anh*’ın, bedevilerden birinin nesebini ince ayrıntısına kadar sorduğu için, kendisinin de nesebine dair detaylı sorular soran bir

475 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fethu’l-mübîn*, s. 536.

476 Buhârî, Tefsîr 60; Müslim, Akdiye 1.

477 Yani ondan bu rivayeti işiten kişi, o rivayetin zaten merfu olduğunu bilen biriye bunu açıklama ihtiyacı hissetmezdi. (Çeviren)

478 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fethu’l-mübîn*, s. 537.

479 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 161, h.nr: 227-228.

başka bedeviyi kastediyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir *radıyallahu anh* (Hz. Ali'ye hitaben) "Haklısın Ebu'l-Hasan! Beterin beteri varmış gerçekten. Bela, (ağızdan çıkan) söze bağlıymış!" dedi.⁴⁸⁰

Öte yandan Deylemî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da başlıktaki lafzın aynısı olup şöyle bir ziyadesi de mevcuttur: "Bir adam, diğer bir adamı dışı köpekten süt emmiş olmak (gibi asılsız bir itham)la diline dolayıp onunla alay edecek olsa, (günün birinde) kendisi böylesi bir köpekten gerçekten süt emer."

Yine İbn Ebî Şeybe'nin *el-Edebü'l-müfred*'de İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: "Bela, konuşmaya/dillendirmeye bağlıdır. Bir köpekle alay edecek olsam, bir köpeğe dönüştürülmekten korkarım."⁴⁸¹

Harâtî'nin *el-Mekârim*'inde de İbn Mes'ûd'a ait şu ifade yer alır: "Belaya davetiye çıkarmayın. Çünkü o, bakışlarını kendisine çevirenlere tutkuyla yönelir. Zira bela, kelama bağlıdır. (Sünnete) uyun; (bid'at) uydurmayın! Çünkü (din adına) ihtiyacınız olan ne varsa, hepsi karşılanmıştır."⁴⁸²

Yine Deylemî bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: "**Bela, konuşmaya/dillendirmeye bağlıdır. Bir kulun 'Vallahi bunu yapmam!' dediği bir şey için mutlaka şeytan bütün her şeyi (işini gücünü) bırakır ve o kulu günaha sokana kadar onunla uğraşır durur.**"

Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetine göre İbrahim en-Nehaî şöyle demiştir: "Bazen nefsimin bana bir şeyi fısıldadığını hissederim. Ancak başıma bela olur korkusu o şeyi dillendirmeme engel olur."⁴⁸³

Sağânî de bu rivayeti "**Bela konuşmaya veya (ağızdan çıkan) söze bağlıdır**" lafzıyla nakletmiş ve **uydurma** olduğuna hükmetmiştir. Aynı şekilde İbnü'l-Cevzî de bu hadisin Ebu'd-Derdâ ve İbn Mes'ûd kanalıyla gelen versiyonlarını *Mevzûât*'ına almıştır.⁴⁸⁴

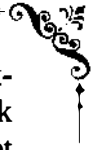
480 Beyhakî, *Delâil*, II, 422.

481 İbn Ebî Şeybe'nin *el-Edebü'l-müfred* isimli bir eserini tespit edemedik. Ancak bu rivayet diğer meşhur eseri *Musannef*'te (bk. V, 231, h.nr: 25546) geçmektedir. (Çeviren)

482 Harâtî, *Mekârimu'l-ahlâk*, s. 138, h.nr: 408.

483 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 169, h.nr: 287.

484 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 83; Sağânî, *Mevzûât*, s. 62, h.nr: 101.

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle der: Buraya kadar zikrettiğimiz rivayetlerin toplamı itibariyle bakıldığında bu hadise uydurma hükmünü vermek hoş olmaz. Üstelik mana olarak destekleyici mahiyetteki bir diğer rivayet de şöyledir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, hasta bir bedeviyi ziyaret etmek üzere yanına girdi ve **“Sorun yok, geçmiş olsun, günahlarına kefârettir inşâallah”** buyurdu. Bedevî ise **“Sen ‘günahlarına kefârettir’ diyorsun ama hiç de öyle değil! Bilakis bir ihtiyarın hararetini yükseltip duran ve onu kabre girmeye mecbur eden ateşli bir hastalık bu!”** dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü de **“İyi peki, öyle olsun o zaman!”** buyurdu.⁴⁸⁵

İbn Behlül de bu meseleyi şu şekilde nazma dökmüştür:

“Rahatsız olduğun bir şeyi (alaylı bir şekilde) dillendirme,

Zira bazen dil bir hâdisıyla eğlenmeye
kalkarsa (gün olur) gerçekleşiverir.”

-Bu beyit “Bir hâdisıyla eğlenmeye kalkışma; zira bazen...” şeklinde de rivayet edilmiştir.-

Bir diğer şairin dizeleri de şöyledir:

“Rahatsız olduğun bir şeyi mizah konusu yapma!

Zira o mizah (gün olur) senin başına gerçekten gelebilir.”

۹۲۸- بَيْنِي الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَحَجُّ الْبَيْتِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ.

928- İslâm beş temel üzerine bina edilmiştir: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Allah’ın evi Kâbe’yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.

Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî’nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁸⁶

485 Buhârî, Menâkıb 25.

486 Buhârî, İmân 1, 20; Müslim, İmân 19-22; Tirmizî, İmân 3; Nesâî, İmân 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, VIII, 417, h.nr: 4798.

٩٢٩- بَيْتُ الْمَقْدِسِ أَرْضُ الْمُخْشَرِ وَالْمُنْشَرِ.

929- Beytü'l-makdis, toplanma (mahşer) ve dirilme (menşer) yeridir.

Bu hadisi İbn Mâce, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlı cariyesi Meymûne (bint Sa'd)'dan rivayet etmiştir. Söz konusu hadiste Meymûne "Ey Allah'ın Rasûlü! Beytü'l-makdis hakkındaki fetvanızı öğrenmek istiyoruz!" deyince Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **"Orası toplanma ve dirilme yeridir. Oraya gidin ve namaz kılın. Zira oradaki bir namaz, başka yerlerdeki bin namaz gibidir..."**⁴⁸⁷ Aynı zamanda bu hadisi Ebû Ali İbnü's-Seken, Ebû Dâvûd ve Muâviye b. es-Sâlih de rivayet etmişlerdir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Sahih olanı şudur: **"Oradaki bir namaz, diğer yerlerdeki beş yüz namaz gibidir."**

İbnü'l-Gars ise şunları söylemiştir: Râfiî'ye ait *eş-Şerhu'l-Kebîr*'in hadislerinin tahricine dair Sirâcüddîn b. el-Mulakkın'ın yazmış olduğu *Hulâsatü'l-Bedri'l-Munîr* adlı eserde şu mealde bir ibare görmüştüm: **"İlyâ Mescidindeki (Mescid-i Aksa'da) bir namaz, başka yerlerdeki bin namaza denktir."** Bunu ayrıca İbn Mâce de Meymûne rivayetiyle ve **hasen bir isnadla** nakletmektedir." Bu alıntıdan, başlıktaki hadisimizin **hasen** olduğu sonucunu çıkartıyoruz. Vallahu a'lem.

٩٣٠- بَيْتُ الْمَقْدِسِ طُسْتُ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءٍ عَقَارِبَ.

930- Beytü'l-makdis, akreplerle dolu altın bir leğendir.

Ebu'l-Yümn el-Uleymî *el-Ünsü'l-celîl* isimli eserinde bu rivayeti zikretmiş ve şöyle demiştir: **"Beytü'l-makdis, akreplerle dolu altın bir leğendir, aslan yatağı gibidir; oraya giren ya sağ-salim kurtulur yahut mahvolup gider"** şeklinde aktarılan habere gelince; bunun, İsrailoğullarının, Allah'ın yasaklarını çiğnedikleri dönemi ifade ettiği yorumu yapılmıştır. Zira söz konusu lafzın Tevrat'ta yazılı olduğu söylenmektedir. Bazı âlimler de şöyle demişlerdir: Bu hitabın doğrudan verdiği ilk anlam, ilgili zaman diliminde akreplerin olduğunu göstermektedir. Eğer bu ümmetten birtakım insanlar isteselerdi, bu işin geleceğe dönük olması için bu lafzı

487 İbn Mâce, İkâmetü's-salât 196. Bûsîrî, İbn Mâce'nin isnadının sahih ve ravilerinin de güvenilir olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Misbâhu'z-zücâce*, II, 14, h.nr: 501)

‘akreplerle dolacak’ şeklinde söyleyebilirlerdi. Ancak bugün orada tâife-i mansûra⁴⁸⁸ mevcuttur.”⁴⁸⁹

Bu rivayeti İsmail b. Ayyâş da Safvân b. Umeyr’den şu lafızla nakletmektedir: Tevrat’ta “Beytü’l-makdis bir kâsedir” diye yazılıdır. Burada “leğen” yerine, “kâse” kullanılmıştır. Hadis değildir; bilakis Tevrat’a nispet edilen bir cümledir. Nitekim İbnü’l-Gars da bunu manzumesinde şu sözleriyle dizelere dökmüştür:

“Kudüs’ün bir leğen olduğuna dair rivayetin,

Tevrat’ta geçtiği söylenmiştir; hem bunda şaşılacak bir şey yoktur!

Eğer sahihse ne âlâ! Yok eğer sıhhatinde şüpheye düştüysen,

Yerleş oraya, akreplerin orayı mesken tutmadıklarını görürsün!”

٩٣١ - السَّيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اخْتَرِ.

931- Alıcı ve satıcı (birbirlerinden) ayrılmadıkları sürece veya biri diğerine “Dilediğini tercih et” diyerek tercih sunması hâlinde (alışverişin tamamlanması veya feshi konusunda) muhayyerdirler.

488 Taife-i mansûra, genel anlamda “Allah’tan yardım ve destek gören topluluk, grup” anlamına gelmektedir. Bu konuya dair zikredilen bir hadis ise şöyledir: *“Ümmetimden, Allah’ın emirlerini yerine getiren; desteksiz ve yardımsız bırakanların ve muhaliflerin kendilerine asla zarar veremediği bir topluluk (tâife) daima var olacak, Allah’ın kayamet emri gelinceye kadar da onlar bu hâl üzere olmaya devam edeceklerdir.”* (Buhârî, Menâkıb 27; Müslim, İmâre 170) Bu hadisteki nitelikleri itibarıyla, belli bir topluluğa işaret edilmediği hâlde Ahmed b. Hanbel gibi bazı âlimler bunların *hadis ehlinde* başkası olamayacağını, kimileri de Şam’da bulunan Allah’ın askerleri olduğunu öne sürmüşlerdir. (Bk. İbn Melek el-Kirmânî, *Şerhu Mesâbihi’s-Sünne li’l-Beğavî*, thk. Nûreddîn Tâlib başkanlığında bir tahkik komisyonu, İdaretü’s-sekâfeti’l-İslâmiyye 2012, VI, 530, h.nr: 4929) Hadisimiz açısından bakıldığında Beytü’l-Makdis’ten bahsedilmesi sebebiyle, bu terkip ile “Şam’da bulunan Allah’ın askerlerinin” kastedilmiş olması ihtimalinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

489 Ebu’l-Yümn Mucîruddîn Abdurrahmân b. Muhammed el-Uleymî (ö. 928/1522), *el-Ünsü’l-celîl bi târihi’l-Kudsi ve’l-Halîl*, thk. A. Yunus Abdülmecîd Nebâte, Beyrut ts., I, 241. (Çeviren)

Bu hadisi Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, İbn Ömer kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁴⁹⁰ Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir. Keza İbn Mace ve Hâkim de Semüre'den **"...ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler"** kısmına kadar rivayet etmektedirler. Nesâî, Hâkim ve Beyhakî'nin rivayetinde **"...Ayrılıncaya yahut her biri alışverişten dilediğini ve tercih ettiğini elde edinceye kadar, üstelik üç defa muhayyerlik hakkına sahiptirler"** ifadeleri yer almaktadır.

Öte yandan yine Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri hadiste şu lafız geçmektedir: **"Alıcı ve satıcı (biri-birlerinden) ayrılıncaya kadar (alışverişin tamamlanması veya feshi konusunda) serbesttirler. Ancak muhayyer olarak alışveriş yapmışlarsa belirttikleri zamana kadar muhayyerlik devam eder. Alışveriş bozulmasın diye taraflardan birinin art niyetle diğerinden ayrılması helâl olmaz."**

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Hakîm b. Hizâm'dan rivayet ettikleri hadis de şöyledir: **"Alıcı ve satıcı, (biri-birlerinden) ayrılmadıkları sürece (alışverişin tamamlanması veya feshi konusunda) muhayyerdirler. Eğer dürüst olup (malın ve bedelinin kusurunu) ortaya koyarlarsa, alışverişlerine bereket verilir. Yok eğer gizleyip yalan söylerlerse o zaman alışverişlerinin bereketi silinir."**⁴⁹¹

٩٣٢- بَشْرُ مَطِيَّةِ الرَّجُلِ: زَعَمُوا.

932- "Zeamû"⁴⁹² ifadesi, kişinin ne kötü bir bineğidir!

Bir rivayette de "kişi" yerine "mü'min" lafzı geçmektedir. Bu hadisi Tahâvî, Ebû Abdullah'tan rivayet etmiştir. Onun tarikiyle de Kuzâî, **sahih bir isnadla** yine Ebû Abdullah'tan merfu olarak aktarmaktadır.⁴⁹³

490 Buhârî, Büyû' 43; Ebû Dâvûd, Büyû' 53; Tirmizî, Büyû' 26; Nesâî, Büyû' 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 64, h.nr: 4484.

491 Buhârî, Büyû' 43; Müslim, Büyû' 47; Ebû Dâvûd, Büyû' 53; Tirmizî, Büyû' 26; Nesâî, Büyû' 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 30, h.nr: 15314.

492 Konuşurken "iddialarına/dediklerine/söylentiye göre şöyle söyleymiş..." anlamına gelen bir giriş kelimesidir. (Çeviren)

493 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, I, 173, h.nr: 185; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 268, h.nr: 1335.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel bu hadisi Ebû Mes'ûd'dan nakletmiştir. Keza Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Ebû Mes'ûd, Ebû Abdullah'a yahut Ebû Abdullah, Ebû Mes'ûd'a hitaben "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'zeamû' hakkında ne söylediğini duydun?" diye sorduktan sonra söz konusu ifadeyi zikretmiştir.⁴⁹⁴ Sözü geçen Ebû Abdullah, Huzeyfe b. el-Yemân'dır. Nitekim Kuzâî de bu hususu kesin bir dille ifade eder ve Huzeyfe'nin Kufe'de Ebû Mes'ûd'la beraber olduğunu ve karşılıklı oturup birbirlerine soru sorduklarını belirtir. Ancak Hafız İbn Hacer, bu durumun şüpheli olduğunu vurgulamaktadır. Zira Ebû Kılâbe, Huzeyfe'nin kendisine bu hadisi naklettiğini açıkça ifade etmesine rağmen, Huzeyfe'ye yetişmiş biri değildir. Üstelik Sehâvî de *Makâsîd*'de, İbn Hacer'i desteklemektedir. Zira İbn Mende, bunun Huzeyfe dışında biri olduğuna kesin bir şekilde kanaat etmektedir. Ayrıca İbn Asâkir, Ebû Kılâbe'nin Ebû Mes'ûd'dan da hadis işitmediği konusunda kesin bir dil kullanır.⁴⁹⁵

Bu hadisi destekleyen rivayetlerden biri de şudur: Harâitî, Ebû Kılâbe'nin, amcası Ebu'l-Mühelleb'den, onun da Abdullah b. Âmir'den şunu rivayet ettiğini nakleder: Abdullah b. Âmir "Ey Ebû Mes'ûd! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'zeamû' hakkında ne söylediğini duydun?" diye sorunca Ebû Mes'ûd şu cevabı vermiştir: "Onun '***Zeamû ifadesi, kişinin ne kötü bir bineğidir!***' dediğini işittim." Bu hadisin **ra-vileri müvessak kimselerdir**, dolayısıyla isnadın muttasıl olduğu sabit olmakta ve Ebû Mes'ûd'dan rivayet edildiğine dair kesin bir kanaat oluşturmaktadır.

Yine bu konuda Yahyâ b. Hâni'den, onun da muhadramlardan⁴⁹⁶ biri olan babasından rivayetine göre, babası Hâni, oğluna şöyle der: "Sözle-rinden iki kelimeyi bırak bana: *Zeame* (iddîlarına/dediklerine göre) ve *sevfe* (...cek/cak)." Bu rivayeti Harâitî, *Mesâviü'l-ahlâk* isimli eserinde, söz konusu hadisin hemen peşinden nakletmiş; başlık olarak da "Kişinin

494 Ebû Dâvûd, Edeb 79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 409, h.nr: 23403.

495 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 213-214, h.nr: 314.

496 Muhadram: Hadis ilminde hem cahiliye devrinde hem de Hz. Peygamber zamanında yaşadıkları hâlde Allah Rasûlü'nü göremeyenlere denilmektedir. Bu tarife göre sahâbî mi, tâbî mi olduğu belli olmayan kimsedir. (Geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 261) -Çeviren-

‘Zeamû’ Sözü’nü Çokça Kullanmasının Mekruh Oluşu” ifadesini kullanmıştır.⁴⁹⁷

Hattâbî, (bu hadisin yorumuyla ilgili olarak) şöyle der:⁴⁹⁸ “Bunun aslı şudur: Bir adam ihtiyacı için yola çıkmaya ve bir beldeye hareket etmeye niyetlendiğinde, bir bineğe (*matıyye*) biner ve ihtiyacına kavuşuncaya kadar yola devam ederdi. İşte Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de bir adamın sözüne başlarken ve ihtiyacına kavuşmak için kullandığı ‘zeamû’ lafzını bir bineğe benzetmiştir. Söz konusu ‘zeamû’ lafzı, dayanağı bulunmayan, sabit olmayan sözler için söylenmekte; mübalağalı bir üslupla anlatılan şeyler için kullanılmaktadır. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu tarzdaki sözleri kınamış ve kişinin naklettiği hususlarda kesin bilgiye dayanmasını ve emin olmasını emretmiştir. Dolayısıyla kişi, güvenilir bir kaynağa/kişiye dayanmayan bir şeyi rivayet etmemelidir.” Bu hadisi teyit eden ve ileride gelecek olan bir hadis de şöyledir:⁴⁹⁹ “*Her duyduğunu aktarması, kişiye yalan olarak yeter.*”⁵⁰⁰

٩٣٣- بَسَّ النَّبِيُّ الْحَمَامَ: تَرْفَعُ فِيهِ الْأَصْوَاتُ، وَتَكْثِفُ فِيهِ الْعَوْرَاتُ.

933- Hamam ne kötü bir mekândır: İçinde sesler yükselir ve avret yerleri açılır.

İbn Adiy’in İbn Abbâs’tan rivayet ettiği bir hadistir.⁵⁰¹ Taberânî de⁵⁰² bunu Âişe *radiyallahu anhâ*’dan şu lafızla rivayet etmektedir: “*Hamam ne kötü bir mekândır: Zira (avreti) örtmeyen bir mekân ve (suyu da) temizleyici olmayan bir sudur.*”⁵⁰³

497 Harâitî, *Mesâviü’l-ahlâk*, thk. Mustafa b. Ebu’n-Nasr eş-Şelebî, Cidde 1993, s. 308, h.nr: 644.

498 Hattâbî, *Meâlimü’s-sünen*, Halep 1932, IV, 130.

499 Bk. 1936 no’lu rivayet.

500 Müslim, Mukaddime 5. “*Her duyduğunu aktarması, insana günah olarak yeter*” lafzıyla bk. Ebû Dâvûd, Edeb 80.

501 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IX, 69. İbn Adiy, bu hadisin, Yahya b. Osman et-Teymî’nin rivayeti olup *mahfuz* olmadığını belirtmektedir. (Çeviren)

502 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Taberânî’de değil, Beyhakî’nin *Suabu’l-îmân* adlı eserinde geçmektedir. (Bk. Beyhakî, *a.g.e.*, X, 205, h.nr: 7382) -Çeviren-

503 Bu hadisin *sahih olmadığına* dair ayrıntılar için bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, I, 340, h.nr: 554; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, V, 338, h.nr: 2312. (Çeviren)

۹۳۴- بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ.

934- Kul ile küfür arasında (engel olarak sadece) namazın terki vardır.

Bu hadisi Müslim, Câbir'den şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim: **“Kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır.”** Yine Müslim'de Câbir'den gelen bir diğer rivayette “...بَيْنَ الرَّجُلِ /Şüphesiz kişi ile...” lafzı geçmektedir.⁵⁰⁴

Ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de bu hadisi rivayet etmiş; Tirmizî “Hasen-sahihtir” demiştir.⁵⁰⁵ Bu konuda ileride **“Kim namazı terk ederse...”** hadisinde de geleceği üzere başka rivayetler de vardır.⁵⁰⁶ Ancak Tirmizî'nin lafzı **“İmanla küfür arasında namazın terki vardır”** şeklindedir.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkalarının Büreyde'den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Bizimle o (münafıklar) arasındaki çizgi, namazdır. Kim onu terk ederse küfre girmiş olur.”**⁵⁰⁷ Taberî de bu hadisi Sevban'dan **sahih bir isnadla** rivayet etmektedir. Lafzı ise şöyledir: **“Kul ile küfür ve iman arasında namaz vardır. Eğer onu terk ederse şirke düşmüş olur.”**

۹۳۵- بَيْنَ كُلِّ آذَانَيْنِ صَلَاةٌ، ثَلَاثًا لِمَنْ شَاءَ.

935- (Allah Rasûlü) üç defa “Her iki ezan (yani ezan ve kâmet) arasında namaz vardır” buyurduktan sonra “dileyen için” sözünü ilave etmiştir.

Buhârî ve Müslim'in Abdullah b. Muğaffel'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Hatta Ahmed b. Hanbel gibi geri kalan Kütüb-i sitte

504 Müslim, İmân 134.

505 Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, İmân 9; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 77.

506 Bk. 2429 no'lu rivayet.

507 Tirmizî, İmân 9; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 77; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, 20, h.nr: 22937; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 208, h.nr: 326.

musannıfları da bu hadisi ondan rivayet etmişlerdir.⁵⁰⁸ Necmüddîn el-Gazzî de şu ilavede bulunmuştur:⁵⁰⁹ Bezzâr'ın Büreyde'den rivayeti şöyledir: “Akşam namazı dışında her iki ezan arasında bir namaz vardır.”⁵¹⁰

۹۳۶- بَيْتٌ لَا تَمُرُّ فِيهِ جِيَاعُ أَهْلِهِ.

936- Hurması olmayan ev halkı açtır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmişlerdir.⁵¹¹

۹۳۷- الْبَيْتُ الَّذِي فِيهِ الْبَنَاتُ يَنْزِلُ فِيهِ كُلُّ يَوْمٍ ثِنْتَا عَشْرَةَ رَحْمَةً مِنَ السَّمَاءِ، وَلَا تُقَطُّ زِيَارَةُ الْمَلَائِكَةِ مِنْ ذَلِكَ الْبَيْتِ، يَكْتُبُونَ لِأَبْوَنِهِمْ كُلُّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ عِبَادَةَ سَنَةٍ.

937- İçinde kızların olduğu bir eve her gün gökten on iki bin rahmet iner. Meleklerin o eve yaptıkları ziyaret de hiç kesilmez. O melekler, o kızların anne-babasına her gün ve gece bir yıllık ibadet sevabı yazarlar.

İbn Hacer el-Mekkî'nin *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de naklettiği üzere Suyûtî bu hadisin uydurma olduğunu açıkça belirtmektedir.⁵¹² Yine Hafız (İbn Hacer el-Askalanî'nin, *Müsnedü'l-Firdevs*'teki hadislerle yönelik) tahricinde geçtiği üzere Deylemî bu hadisi Sa'd'dan şu lafızla rivayet etmektedir: “İçinde kızların olduğu evin üzerine her gün ve gece on iki bin rahmet iner...”

۹۳۸- بَيْتٌ لَا صَبِيَّانَ فِيهِ لَا بَرَكَةَ فِيهِ.

938- Çocukların olmadığı evde bereket yoktur.

508 Buhârî, Ezân 14; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 304; Ebû Dâvûd, Salât 299; Tirmizî, Salât 136; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 346, h.nr: 16790.

509 Gazzî, *İtkân*, I, 187, h.nr: 515.

510 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, I, 334, h.nr: 693.

511 Müslim, Eşribe 153; Ebû Dâvûd, Et'ime 41; Tirmizî, Et'ime 17; İbn Mâce, Et'ime 38; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 188, h.nr: 25458.

512 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123-124.

Ebu's-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bu hadisin şöyle bir ziyadesi vardır: **“Ve içinde sirke olmayan ev, halkı için çöl ve çorak arazidir.”**⁵¹³

٩٣٩- بِالْذَاحِلِ دَفْشَةً، فَتَلْقَوُهُ يَمْرَحِبًا.

939- (Ev, oda ve vb. yerlere) girende bir şaşkınlık, afallama ve zihin dağınıklığı olur. Onu merhaba diyerek karşılayın.

Deylemî'nin Hasen b. Ali kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵¹⁴ Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: **“Her girenin bir şaşkınlık, korku ve zihin dağınıklığı olur.”**⁵¹⁵

٩٤٠- بَابَانِ مُعْجَلَانِ عُقُوبَتُهُمَا فِي الدُّنْيَا: الْبَغْيُ وَالْعُقُوقُ.

940- Cezası hemen dünyada verilen iki husus vardır: Haddi aşma ve anne-babaya itaatsizlik.

Hâkim'in, *Târîh*'inde Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir. Dilllerde meşhur olan lafzı ise şudur: **“Cezaları ahiretten önce dünyada verilen iki günah vardır: Haddi aşma ve anne-babaya itaatsizlik.”**⁵¹⁶

٩٤١- التَّاجِرُ الصَّدُوقُ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِ الرَّحْمَنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

941- Doğru sözlü, dürüst tacir, kıyamet günü Rahmân'ın Arş'ının gölgesinin altındadır.

Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir. Yine İsfahânî'nin *Terğîb*'inde; Deylemî'nin de *Müsnedü'l-Firdevs*'te Enes'ten rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **“Doğru sözlü, dürüst tacir, Arş'ın gölgesi altındadır.”**

⁵¹³ İsnadındaki Abdullah b. Harun el-Ferevî'nin münker rivayetleri olan zayıf bir ravi olduğu ifade edilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 427, ravi nr: 1095; Zehebî, *el-Muğnî*, I, 361, h.nr: 3402; Münâvî, *Teysîr*, I, 436; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 383, h.nr: 2358) -Çeviren-

⁵¹⁴ Hatîb, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî*, I, 349, h.nr: 804; Deylemî, *Firdevs*, II, 28, h.nr: 21876. 1278 no'lu hadiste de geçeceği üzere Sehâvî, bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Makâsîd*, IV, 5, h.nr: 482) -Çeviren-

⁵¹⁵ Bk. 2059 no'lu rivayet. Ayrıca 1278 no'lu rivayete de bakılabilir. (Çeviren)

⁵¹⁶ Bu hadis benzer bir lafızla daha önce de geçmişti. Bk. 103 no'lu hadis. (Çeviren)

Öte yandan Tirmizî ve Hâkim'in Ebû Cuayd kanalıyla Ebû Saîd'den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir Müslüman tacir peygamberler, siddîklar ve şehidlerle birlikte dir.”**⁵¹⁷ İbn Mâce ve Hâkim'in İbn Ömer'den naklettikleri rivayetin lafzı da şudur: **“Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir Müslüman tacir, kıyamet günü şehidlerle beraber dir.”**⁵¹⁸ İbnü'n-Neccâr'ın *Târîh*'inde İbn Abbâs kanalıyla gelen rivayet de şöyledir: **“Doğru sözlü, dürüst tacir, cennetin kapılarından alıkonulmaz.”**

٩٤٢ - التَّاجِرُ الْجَبَانُ مَخْرُومٌ، وَالتَّاجِرُ الْجَسُورُ مَرْزُوقٌ.

942- Korkak tâcir (kazançtan) yoksundur, cesur tacir ise rızıklandırılmıştır.

Deylemî ve Kuzâî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵¹⁹ Münâvî de şöyle demiştir:⁵²⁰ En makul yaklaşım, hadisi, ilk anlaşılan manaya göre yorumlamaktır. Dolayısıyla Allah, bir tacirin, kâr elde etme yolunda Cenab-ı Hakk'a itimat ederek gösterdiği cesaretini ve herhangi bir ön hazırlık yapmaksızın alışverişe atılmasını, o tâcirin rızıkının genişlemesinin bir sebebi sayabilir; buna engel bir durum söz konusu değildir. Bu sebeple şöyle denilmiştir:

“İşlere atılma konusunda ürkek, çekingen olma!

Zira ürkekliğin sonu varır zarara.”

٩٤٣ - الثَّانِي مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ.

943- Teennî⁵²¹ Allah'tan, acelecilik ise şeytandandır.

517 Tirmizî, Büyû' 4; Dârimî, Büyû' 8; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 243, h.nr: 7394; Hâkim, *Müstedrek*, II, 7, h.nr: 2143. Tirmizî, bu hadis hakkında *hasen* hükmünü vermektedir. (Çeviren)

518 İbn Mâce, *Ticârât* 1; Hâkim, *Müstedrek*, II, 7, h.nr: 2142.

519 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 169, h.nr: 243. Hadisin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Gumârî, *el-Müdüvî*, III, 299; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 39, h.nr: 2024. (Çeviren)

520 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 279.

521 Teennî: İlerisini düşünerek acelesiz iş görme, ağır davranma anlamına gelmektedir. (Çeviren)

İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'îlâ, İbn Men' ve Hâris b. Ebî Üsâme'nin *Müsned*'lerinde Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Beyhakî de bu hadisi ondan rivayet etmektedir.⁵²² Ayrıca Tirmizî'de benzer manada, bunu destekleyici bir rivayet de yer almaktadır. Tirmizî'nin "hasen-gariptir" dediği rivayetin lafzı şöyledir: "الْأَنَاءُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ/**Enât [teennî] Allah'tan, acelecilik ise şeytandandır.**"⁵²³ Askerî'nin Sehl b. Sa'd kanalıyla merfu olarak aktardığı rivayet de "**Enât (teennî)...**" lafzıyla geçmektedir. **Ancak bazıları isnadındaki Abdülmüheymîn ismindeki zayıf raviden dolayı bu hadisi zayıf saymışlardır.**

Öte yandan Beyhakî de söz konusu hadisi İbn Abbâs'tan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: "**Teennî ile hareket edersen ya isabet edersin yahut her an isabet edebilirsin. Ancak acele edersen ya hata edersin yahut hata etmen an meselesidir.**" Sadece Askerî'nin Hasan el-Basrî'den mürsel olarak aktardığı rivayet de şöyledir: "**Tebeyyün Allah'tan, acele ise şeytandandır. Onun için tebeyyün edin.**" Buradaki *tebeyyün*, *tesebbüt*⁵²⁴ ve *teennî* demektir. Nitekim Allah Teâlâ'nın "فَاصْبِرْ/fe-tebeyyenû" emri de⁵²⁵ her iki lafızla da (*tebeyyün* ve *tesebbüt*) okunmuştur.

Yine bu hadisi destekleyen benzer manadaki hadislerden biri de Buhârî ve Müslim'in İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan naklettikleri şu hadistir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Kaysoğullarının büyüğü Eşecc'e hitaben şöyle buyurmuştur: "**Sende Allah'ın sevdiği iki meziyet var: Yumuşak huyluluk ve ağır başlılık.**"⁵²⁶ Ne güzel söylemiş şair:

"Teennî ile hareket eden kimse bir kısım ihtiyacını elde edebilir,

Bazen de acele edenin hatası olur."

522 el-Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü'l-Hâris (Buğyetü'l-bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris)*, thk. H. A. Salih el-Bâkirî, Medine 1993, II, 828, h.nr: 868; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, VII, 242, h.nr: 4256; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 310, h.nr: 2358; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 178, h.nr: 20270. Heysemî, Ebû Ya'îlâ'nın rivayetindeki ravilerin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 19, h.nr: 12652) -Çeviren-

523 Tirmizî, *Birr* 66.

524 *Tesebbüt*: Akl-ı selimle hareket ederek bir şeyin doğruluğundan tam anlamıyla emin olmak demektir. (Çeviren)

525 Hucurât 49/6.

526 Müslim, *İmân* 25. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Buhârî'de yer almamaktadır. (Çeviren)

Öte yandan teennî ile hareket etme meselesinin bir kısım amellerle sınırlı olduğuna dair rivayetler de nakledilmiştir. Nitekim Ebû Dâvûd, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan şu hadisi rivayet etmektedir: **“Ahiret işleri haricinde her (dünyevî) işte aceleci davranmamak; sakın ve sabırlı olmak gerekir.”**⁵²⁷ A'meş şöyle der: “Bildığım kadarıyla ravi bunu sadece merfu olarak aktarmaktadır.”

Hâkim, Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin Sa'd'dan naklettikleri rivayet ise şöyledir: **“Ahiret işleri haricinde her (dünyevî) işte acele etmemek; sakın ve sabırlı olmak hayırlıdır.”**⁵²⁸

Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Muhammed b. Musa'nın biyografisinde, kendi kavminin hocalarından (meşîha) mürsel olarak naklettiği bir rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **“Şu üç şey haricinde her şeyde teennî ile hareket etmek gerekir: Birincisi (Allah yolunda cihad için) Allah'ın atlarına binmeye çağrıldığı vakit ilk atılanlar arasında olun, namaza davet edildiği sırada ilk gidenler arasında bulunun, üçüncüsü de cenaze olunca onu bir an evvel (mekânına) götürün.”**⁵²⁹

Tirmizî'nin **hasen bir isnadla** Ali radiyallahu anh'dan merfu olarak rivayet ettiği hadis şöyledir: **“Üç şeyi geciktirme: Vakti gelen namazı, defnedilmeye hazır cenazeyi ve dengini bulduğun bekar kızı/dul kadını evlendirmeyi.”**⁵³⁰

Öte yandan Gazzâlî'nin rivayetine göre Hâtim el-Esamm şöyle demiştir: “Beş şey haricinde acele şeytandandır. O beş şey de Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetindendir: Yemek yedirmek, ölüyü

527 Ebû Dâvûd, Edeb 11.

528 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 123, h.nr: 792; Hâkim, *Müstedrek*, I, 132, h.nr: 213; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 327, h.nr: 20803.

529 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayetin *Keşfü'l-hafâ*'da geçen metni ile işaret edilen Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl* isimli eserinde (bk. *a.g.e.*, thk. B. Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1980, XXVI, 531) geçen metni arasında lafız farklılıkları bulunmaktadır. Biz de çeviride Mizzî'nin metnini esas aldık. (Çeviren)

530 Tirmizî, Cenâiz 73. Irâkî, bu hadisin isnadının hasen olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 449, h.nr: 2) -Çeviren-

defnedilmeye hazır hâle getirmek, bekâr kızı evlendirmek, borç ödemek ve gûnahtan tevbe etmek.”⁵³¹

٩٤٤ - التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.

944- Gûnahtan tevbe eden kimse, hiç gûnah işlememiş kimse gibidir.

İbn Mâce'nin ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî'nin, ayrıca de *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵³² Sehâvî *Asıl*'da şöyle demiştir: **“Bu hadisin ravileri güvenilirdir.** Hatta hocamız (İbn Hacer), destekleyici nitelikte benzer manada, farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetlerden dolayı bu hadisi **hasen** saymıştır. Yoksa ravilerden biri olan Ebû Ubeyde b. Abdullah, bizatihi babasından hadis işitmiş değildir!”⁵³³

Bu hadisle benzer muhtevada, farklı sahâbîlerden gelen rivayetlerden biri de Beyhakî ve İbn Asâkir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri hadistir. Bu hadiste ise şöyle bir ziyade mevcuttur: **“...Gûnah işlemeye devam ettiği hâlde ondan istiğfar dileyen biri, Rabbiyle alay eden biri gibidir. Kim de bir Müslümana eziyet ederse, şu ve şu boyutta bir gûnaha girmiş olur.”**⁵³⁴ Bir lafız da şöyledir: **“Hurma ağaçlarının bitim yerleri miktarınca gûnahlara girmiş olur.”** Ancak bunun isnadı zayıftır hatta ağırlıklı görüşe göre mevkuttur.⁵³⁵

Ebû Nuaym'ın ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî'nin **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Pişmanlık tevbedir. Gûnahtan tevbe eden kimse, hiç gûnah işlememiş kimse gibidir.”**⁵³⁶

531 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 16. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 218-225, h.nr: 318.

532 İbn Mâce, *Zühhd* 30; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 150, h.nr: 10281; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 259, h.nr: 20561.

533 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 227, h.nr: 319.

534 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 362, h.nr: 6780.

535 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 228.

536 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 306, h.nr: 775; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 398. Sehâvî, bu hadisin isnadının de zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 228) -Çeviren-

Öte yandan Deylemî, İbnü'n-Neccâr ve *er-Risâle*'de Kuşeyrî'nin Enes'ten naklettikleri rivayet başlıktaki hadisle aynı lafza sahiptir. Ayrıca şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **“Eğer Allah bir kulunu severse ona hiçbir günah zarar veremez.”** İbn Ebi'd-Dünyâ'ya ait rivayet de başlıktaki hadisle aynıdır, ancak ilave olarak şu âyet de geçmektedir: **“Şüphesiz Allah tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever.”**⁵³⁷

٩٤٥ - بُشِّمَكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ.

945- Kardeşinin yüzüne gülümsemen senin için bir sadakadır.

Tirmizî'nin Ebû Zerr'den rivayet ettiği bu hadisin şöyle bir ziyadesi vardır: **“İyiliği emretmen sadakadır. Kötülüğü engellemen sadakadır. Yolu, izi olmayan bir bölgede bir kimseye yol göstermen senin için bir sadakadır. Gözü iyi görmeyen birine yardımcı olman senin için yine sadakadır. Yollardan taş, kemik, diken gibi şeyleri kaldırmak da senin için bir sadakadır. Kendi kabından ihtiyacı olan bir kimsenin kabına bir şeyler boşaltıvermek de yine sana sadaka olarak yazılır.”**⁵³⁸

Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Hibbân da bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etmektedirler.⁵³⁹

٩٤٦ - تُبْصِرُ الْقَذَاةَ فِي عَيْنِ أَخِيكَ، وَتَنْسَى الْجَذَلَ فِي عَيْنِكَ.

946- Kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun da kendi gözündeki merteği unutuyorsun.⁵⁴⁰

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da ve Askerî, Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Biriniz kardeşinin gözündeki çöpü görüyor da kendi gözlerindeki çotağı veya merteği unutuyor.”**⁵⁴¹

537 Bakara 2/222.

538 Tirmizî, Birr 36.

539 Ebu'd-Derdâ kanalıyla gelen bu manada bir rivayete rastlayamadık. İlgili kaynaklarda geçen hadisler Ebû Zerr yoluyla gelmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 408, h.nr: 21519; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 286, h.nr: 529. (Çeviren)

540 Türkçe'de bunun karşılığı olan atasözü şöyledir: “Elin gözündeki çöpü görür, kendi gözündeki merteği görmez.” (Çeviren)

541 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 70, h.nr: 212; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 73, h.nr: 5761; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 112, h.nr: 6337; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I,

Hasan el-Basrî'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ey Âdemoğlu! Kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun da kendi gözünde uzanan çotağı bırakıyorsun.”⁵⁴²

Yine Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da İbn Amr'ın kendi sözü olarak şu rivayete yer vermektedir: “Haddi aşma olarak üç şey yeter: Kendi nefsinde sana gizli kalan şeyi insanlarda görmeyen, kendi yaptığın şeyi başkasında gördüğünde onları ayıplaman ve aynı meclisi paylaştığın dostuna seni ilgilendirmeyen konularda eziyet etmen.”⁵⁴³ Bu manada bir söz de Ömer *radiyallahu anh*'dan rivayet edilmiştir. Ne güzel söylemişler:

“Görüyorum ki her insan kendinde bulunan ayıba
karşı kör olup başkasının ayıbını görmekte,
Kardeşindeki ayıba karşı kör olup da kendi
ayıbını görmeyen kişide hayır yoktur.”

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁵⁴⁴ Abd b. Humeyd ve İbnü'l-Münzir, **“Doğrusu insan kendi kendinin şahididir”**⁵⁴⁵ âyetiyle ilgili olarak Katâde'den şu görüşü rivayet ederler: “Dilersen o insanı, kendi nefsinin ayıplarına karşı gafil, ancak insanların ayıplarını gayet iyi gören biri olarak bulabilirsin. Tevrat'ta şöyle yazılı olduğu söylenirdi: Ey Âdemoğlu! Kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun ama kendi gözünde uzanan mertegi görmüyorsun!”

٩٤٧- الثَّجَلِي لَا يَتَكَوَّرُ.

947- Tecellî tekrar etmez.

Dillerde çokça dolaşan bir söz olup hadis değildir.

٩٤٨- تُخَفُّ الْمُؤْمِنُ الْمَوْتُ.

948- Mü'minin hediyesi ölümdür.

356, h.nr: 610. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i's-sahîha*, I, 75, h.nr: 33. (Çeviren)

542 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 69, h.nr: 211; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 196, h.nr: 35290; Ahmed b. Hanbel, *Zühed*, s. 232, h.nr: 1648; İbn Ebî'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 133, h.nr: 202.

543 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 110, h.nr: 6335.

544 Gazzî, *İtkân*, I, 190, h.nr: 521.

545 Kıyâmet 75/14.

Bu hadisi İbnü'l-Mübârek, Taberânî, Hâkim ve Ebû Nuaym, İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ'* dan rivayet etmişlerdir.⁵⁴⁶ Deylemî'nin Hasan el-Basrî kanalıyla rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Ölüm, mü'minin felseğenidir.”** Yine Deylemî'nin rivayetine göre, Mâlik b. Miğvel şöyle der: “Bana ulaşan bilgiye göre, mü'minin yaşayacağı ilk sevinç, Allah'ın ona verdiği değer ve sevaptan ötürü ölümdür.”

Keza Deylemî'nin nakline göre Süfyân şöyle demiştir: “Şöyle denildi: Ölüm, âbidlerin rahata kavuşmasıdır.” Deylemî'nin yine Süfyân'dan aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: “Mü'minin dünyadaki hediyesi ölümdür.” Taberânî, Hâkim, Ebû Nuaym ve Beyhakî ise bu hadisi başlıktaki lafzıyla İbn Ömer'den rivayet etmektedirler.

el-Fütûhât'ta ise şu ifadeler geçmektedir: “Bugün ölüm mü'min için bir hediyedir. Tabut ise onun için bir tahtırevandır. Zira onu dünyadan alıp fitne ve belanın olmadığı bir yere taşımaktadır. Ölümü bekleyen kimse ne zarara uğramış ne de aldanmıştır. Çünkü o ölümden sonra neler olacağını bilseydi, her nefeste ‘ya Rab öldür! Ya Rab öldür’ derdi.”

٩٤٩ - تَجَافَوْا عَنِ ذَنْبِ السَّخِيحِ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ آخِذٌ بِيَدِهِ كُلِّمَا عَثَرَ.

949- Cömerdin günahını affedin. Çünkü Allah, onun her sürçmesinde elinden tutar.⁵⁴⁷

Sağânî “Uydurmadır” demektedir.⁵⁴⁸ Öte yandan Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî de bu hadisi rivayet etmişler ve Beyhakî şunu söylemiştir: İbn Mes'ûd'dan gelen rivayetin **isnadı zayıftır**. Lafzı da şöyledir: **“Cömerdin günahını hoş görün. Çünkü Allah Teâlâ, onun her sürçmesinde elinden tutar.”**⁵⁴⁹

546 İbnü'l-Mübârek, *Zühd*, s. 212, h.nr: 599; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 355, h.nr: 7900; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 185; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 292, h.nr: 9418. Münzirî ve Heysemî'nin beyanlarına göre Taberânî, bunu güvenilir ravilerden oluşan hasen bir isnadla rivayet etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 172, h.nr: 6; Heysemî, *Mecma'*, II, 320, h.nr: 3897; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1827, h.nr: 4) -Çeviren-

547 Bu hadis benzer lafızlarla daha önce 485 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

548 Sağânî, *Mevzûât*, s. 65, h.nr: 110.

549 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 33, h.nr: 5710; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 108; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 103, h.nr: 10369.

Bu konuda daha başka hadisler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Hatîb'in, İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet ettiği şu lafızdaki hadistir: **“Cömerdin günahını, âlimin zellesini ve âdil hükümdarın ezici güç ve nüfuzunu hoş görün. Zira Allah Teâlâ, onlardan birinin sürçmesi hâlinde ellerinden tutar.”**

۹۵۰- تَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ: يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهِهِ، وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهِهِ.

950- İnsanların en kötüsünün, bir topluluğun karşısına bir yüzle, diğerinin karşısına da bambaşka bir yüzle çıkan ikiyüzlü kişiler olduğunu görürsünüz.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁵⁰ Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bir hadisin parçası olarak geçen bu cümleyi, Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'e dayandırmaktadır. Lafzı ise şöyledir: **“Kıyamet günü Allah katında insanların en kötüsünün, bir topluluğun karşısına bir yüzle, diğerinin karşısına da bambaşka bir yüzle çıkan ikiyüzlü kişiler olduğunu göreceksiniz.”**⁵⁵¹

۹۵۱- تَحْتَ الْبَحْرِ نَارٌ.

951- Denizin altı ateştir.

İbn Ebî Şeybe ve Ebû Ubeyd'in İbn Amr'dan rivayet ettikleri bir hadistir. (Abdullah b. Amr) şöyle der: “Kuşkusuz denizin altında ateş, sonra su, daha sonra da ateş vardır.” Ebû Ubeyd “nihayet yedi deniz saydı” şeklinde bir lafız ilave etmekte; başkaları ise “...ve yedi ateş” ilavesinde bulunmaktadırlar.⁵⁵² Bu rivayet daha önce **“Denizin kendisi cehennemdir”** hadisinde geçmişti.⁵⁵³

550 Buhârî, Edeb 52; Müslim, Birr 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 267, h.nr: 10427.

551 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 229.

552 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 547, h.nr: 8665 (mevkuf rivayet). Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 584, h.nr: 14498; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 638, h.nr: 8762.

553 Bk. 883 no'lu rivayet. (Çeviren)

٩٥٢- تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ.

952- Her bir kılın altında cünüplük vardır.

Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri ve Ebû Dâvûd'un **zayıf saydığı** bir hadistir.⁵⁵⁴

Necmüddîn el-Gazzî de bunu, adı zikredilen musannıflara nispet etmiştir, ancak lafzı şöyledir:⁵⁵⁵ **“Şüphesiz her bir kılın altında cünüplük vardır. O sebeple saçını yıkayın ve deri üzerindeki kirleri iyice temizleyin.”**⁵⁵⁶ Bu rivayetle ilgili olarak Şâfiî'nin **“sabit değildir”** dediği nakledilmiştir. Ayrıca Beyhakî'nin **“Hadis ilminin otoriteleri Buhârî, Ebû Dâvûd ve diğerleri bu hadisi reddetmişlerdir”** dediği aktarılmaktadır.⁵⁵⁷

Öte yandan İbn Mâce'de Ebû Eyyûb'dan nakledilen bir hadis de şöyledir: **“Emanetin yerine getirilmesi cünüplükten (temizlenmek için) gusül almaktır. Zira her bir kılın altında cünüplük vardır.”**⁵⁵⁸ Ancak bu hadisin de isnadı zayıftır.

٩٥٣- التَّحْدُثُ بِالنِّعْمَةِ شُكْرٌ.

953- Nimeti an(lat)mak şükürdür.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve başkalarının Nu'mân b. Beşîr'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁵⁹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁵⁶⁰ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym, Nu'mân b. Beşîr'den **zayıf bir isnadla**⁵⁶¹ ve şu

554 Ebû Dâvûd, Tahâret 95; Tirmizî, Tahâret 78; İbn Mâce, Tahâret 106.

555 Gazzî, *İtkân*, I, 191, h.nr: 524.

556 Bu lafızla gelen hadis daha önce 668 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

557 Bk. Beyhakî, *Ma'rîfetü 's-sünen ve'l-âsâr*, I, 483, h.nr: 1436-1438.

558 İbn Mâce, Tahâret 106.

559 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 390, h.nr: 18449; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXI, 85, h.nr: 84; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 242, h.nr: 4105.

560 Gazzî, *İtkân*, I, 191, h.nr: 525.

561 Bu, Gazzî'nin değerlendirmesidir. Ancak hadis otorileri bu rivayetin isnadı hakkında olumlu kanaatler serdetmişlerdir. Ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 46, h.nr: 1439; Heysemî, *Mecma'*, V, 217, h.nr: 9097; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 272, h.nr: 667. (Çeviren)

lafızla rivayet etmektedirler: **“Allah’ın nimetini an(lat)mak şükür, bunu terk etmek nankörlüktür. Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez. Kullara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez. Cemaat (birlik ve beraberlik) bereket, ayrılık ise azaptır.”** Adı geçen hadis âlimlerinin Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kim kendisine bir iyilik yapılmışsa, onun mükâfatını versin. Eğer buna gücü yetmiyorsa o zaman onu an(lat)sın. Zira onu an(lat)an kimse, şükrünü eda etmiş olur.”**

Yine Ebû Dâvûd’un Câbir’den naklettiği bir rivayet de şöyledir: **“Kim kendisine bir bağışta bulunulmuşsa, eğer imkânı varsa onun karşılığını versin. Şayet imkânı yoksa onu övgüyle an(lat)sın. Zira onu övgüyle an(lat)an kimse, onun şükrünü eda etmiş olur. Kim de gizleyip örtbas ederse ona nankörlük etmiş olur.”**⁵⁶²

Keza İbn Cerîr’in rivayetine göre, Ebû Nusra şöyle demiştir: “Müslümanlar, bir nimeti an(lat)manın, onun şükrünün bir gereği olduğu görüşündeydiler.” Fudayl’ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir nimeti an(lat)manın, onun şükrünün bir gereği olduğu söylenirdi.” Katâde’nin de şöyle dediği nakledilir: “Bir nimeti yaymak onun şükrünün bir gereğidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **‘Ve Rabbinin nimetini an(lat).’**”⁵⁶³

٩٥٤ - تَجِيَةُ النَّبِيِّ الطَّوَّافِ.

954- Kâbe’yi selamlama şekli tavaftur.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:⁵⁶⁴ Bunu bu lafızla görmüş değilim. Ancak *Sahîh-i Buhârî*’de Âişe radiyallahu anhâ’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in Mekke’ye girdiği vakit yapmaya başladığı ilk şey, abdest aldıktan sonra tavaf etmek oldu...”⁵⁶⁵ Bu hadiste ayrıca Hz. Âişe’den rivayette bulunan ravi Urve, İbnü’z-Zübeyr’le birlikte haccettiğini, onun yaptığı ilk şeyin de tavaf olduğunu, keza Muhâcir ve Ensâr’ın da böyle yaptıklarına şahit olduğunu belirtmektedir. Üstelik Buhârî de bu hadisin başlığı olarak “Mekke’ye Geldiğinde,

⁵⁶² Ebû Dâvûd, Edeb 12.

⁵⁶³ Duhâ 93/11.

⁵⁶⁴ Sehâvî, *Makâsıd*, II, 238, h.nr: 326.

⁵⁶⁵ Buhârî, Hac 63. Ayrıca bk. Müslim, Hac 190.

Tekrar Evine Dönmeden Önce Kâbe'yi Tavaf Eden Sonra da İki Rekât Namaz Kılan Kimsenin Babı" cümlesini kullanmaktadır.

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir:⁵⁶⁶ Zira Mescid-i Harâm'a giren herkesin, farz veya nafîle olsun, öncelikle tavaf ile başlaması sünnettir. Tahiyetü'l-mescid namazını eda etmez. Ancak özür ve benzeri gerekçelerle tavaf etmek gibi bir niyeti yoksa durum değişir. Şu da var ki bu durum, -fukaha ve diğerlerinin dile getirdikleri bu ibarenin mefhumundan bazı cahil ahmakların anladıklarını zannettikleri şekliyle,- Mescid-i Harâm'da tahiyetü'l-mescid namazını kılma yükümlülüğünün kalktığı manasına da gelmez.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bizim mezhebimiz de böyledir. Ancak tahiyetü't-tavafın iki rekâtlık namazı (tavaf namazı), tahiyetü'l-mescidin yerini tuttuğu gibi tavaftan sonra iki rekâtlık tavaf namazının yerini tutması niyetiyle tahiyetü'l-mescid namazını kılmak da yeterlidir. Nitekim İbnü'l-Kâsım el-Abbâdî de *et-Tuhfe*'nin haşiyelerinde bu hususu ele almıştır. Ayrıca İbn Hacer'e göre Mescid-i Haram'da kılınan başka bir namazın uzun sürmesi veya (başlangıçta) tahiyetü'l-mescid namazının kılınmamış olması sebebiyle bu namaz kaçırılmış olmaz. Remlî'ye göre ise her iki durumda tahiyetü'l-mescid namazının vakti geçmiş sayılır.

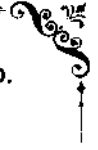
Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:⁵⁶⁷ Meşhur bir hâdisedir; Ebû Muhammed el-Cüveynî, hac için Mescid-i Haram'a girdiğinde, iki rekâtlık tahiyetü'l-mescid namazı kılmaya koyuldu. Bunun üzerine bir adam ona "Hoca! Bu mescidi selamlama şekli tavaftır!" dedi. Ebû Muhammed de cevaben ona "Bu mesele, şu kadar yıl önce inceleyip açıklığa kavuşturduğum bir meseleydi. Ancak şimdi unutmuşum!" dedi. Necmüddîn el-Gazzî'nin daha sonra şöyle söyler: Bana aktarıldığına göre, böyle bir hâdise, bize icazet veren hocamız Mısır müftüsü merhum Şeyhülislâm Şemsüddîn er-Remlî'nin başından da geçmiştir.

٩٥٥ - تَحِيَّةُ الْمَسَاجِدِ - وَفِي لَفْظٍ: تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ - إِذَا دَخَلْتَ أَنْ تَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ.

955- Tahiyetü'l-mesâcid -bir lafza göre de: "tahiyetü'l-mescid"- bir mescide girdiğinde iki rekât namaz kılmandır.

⁵⁶⁶ Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 157, h.nr: 130.

⁵⁶⁷ Gazzî, *İtkân*, I, 193, h.nr: 528.

Ahmed b. Hanbel'in *ez-Züh'd*'de rivayet ettiğine göre, Meymûn b. Mihrân bunu kendi sözü olarak söylemektedir.⁵⁶⁸

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: “Bu söz, fukahânın dilinde dolaşmaktadır. Tuhaftır ki bu asırda fıkıhçı geçinenlerden biri, geçmişte ve günümüzdeki fukahânın dilinde dolaşan ve öteden beri nakledilegelen bir tabir olmasına rağmen ‘tahiyyetü’l-mescid’ denilemeyeceğini iddia etmiştir.”⁵⁶⁹

٩٥٦- تَحْتَمُوا بِالزُّبْرِجِدِ ؛ فَإِنَّهُ يُنْزِرُ لَا عُشْرَ فِيهِ.

956- Zebercetten yüzük edinin.⁵⁷⁰ Çünkü bu kolaydır, zorluğu yoktur.

Hafız İbn Hacer “Uydurmadır” demiştir.⁵⁷¹

٩٥٧- تَحْتَمُوا بِالزُّمُرِدِ -وفي بعض الأصول: الزُّبْرِجِدِ بالجيم- فَإِنَّهُ يَنْفِي الْفَقْرَ.

957- Zümrütten -asıl nüshaların bazılarında. “zebercetten”- yüzük edinin. Çünkü o, fakirliği yok eder.

Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardığı bir rivayettir ve sahih değildir.⁵⁷²

٩٥٨- تَحْتَمُوا بِالْعَفِيقِ ؛ فَإِنَّهُ يَنْفِي الْفَقْرَ.

958- Akîkten yüzük edinin. Zira o, fakirliği yok eder.

Bu hadisi İbn Adiy, Enes'ten rivayet etmiş ve “Bâtıl bir hadistir” demiştir. Zira isnadında Hüseyin b. İbrahim adında meçhul biri vardır. Bu sebeple İbnü'l-Cevzî uydurma olduğuna hükmetmiş, Suyûtî de onun bu hükmünü onaylamıştır.⁵⁷³

568 Rivayeti Aclûnî'nin sözünü ettiği bu kaynakta bulamadık. (Çeviren)

569 Gazzî, *İtkân*, I, 194, h.nr: 529.

570 Zebercet: Sarı renkte ve cam parlaklığında, doğal demir ve magnezyum silikat, krizolit. (Bk. *TDK Sözlüğü*) -Çeviren-

571 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 241, h.nr: 327.

572 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 241, h.nr: 327.

573 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 59; Suyûtî, *Leâli*, II, 231.

Öte yandan Ukaylî, İbn Lâl, Beyhakî, Hatîb, İbn Asâkir ve Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **"Akikten yüzük edinin. Zira o, mübarektir."**⁵⁷⁴

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir:⁵⁷⁵ Bu hadisin, hepsi vâhî olan birtakım kanalları vardır. Bunlardan biri de Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Âişe *radiyallahu anhâ*'dan birkaç tarik ve lafızla rivayet ettiği hadistir. Bu lafızlardan biri şöyledir: **"...Onun için bir yüzük satın al ve yüzüğün kaşı akikten olsun. Zira kim akikten yüzük edinirse, mutlaka o kişi hakkında en fazla mutluluğu sağlayacak şekilde hüküm verilir."** Bu rivayetlerden biri de şöyledir: **"Cennet ehli en fazla akikten yüzük edinirler."** Yine İbn Adiy'in Enes'ten merfu olarak aktardığı rivayette **"Zira o, mübarektir"** lafzı yerine **"...fakirliği yok eder"** lafzı geçmektedir. Bu rivayetin ayrıca şöyle bir ziyadesi vardır: **"Sağ el süslenmeye daha layıktır."** Zehebî *Mîzânu'l-i'tidâl*'de bunun **uydurma** olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir.⁵⁷⁶

Öte yandan Deylemî'nin [Meymûn b. Süleyman > Mansûr b. Bişr > Mâlik > Nâfi' > İbn Ömer >]⁵⁷⁷ Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak naklettiği bu rivayetin lafzı şöyledir: **"Akikten yüzük edinin. Çünkü Cebrail bana onu cennetten getirmiş ve şöyle demiştir: 'Ey Muhammed! Akikten yüzük edin. Ümmetine de ondan yüzük edinmelerini emret!'"** Bu rivayet de Ömer *radiyallahu anh*'dan geriye doğru Mâlik'e kadar ulaşan kısmı itibariyle **uydurmadır**.

Bu konudaki bir diğer rivayet de şöyledir: İbn Mehruveyh el-Kazvînî, Dâvûd b. Süleyman kanalıyla Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali'den, o da babası (Musa'dan, o da babasından (Cafer), o da babasından (Muhammed), o da babasından (Ali), o da babasından (Hüseyin) rivayet ettiğine göre, babası (Ali *radiyallahu anh*) şöyle demiştir: **"Akikten yüzükler edinin. Çünkü biriniz o yüzüğü taşıdığı sürece ona**

574 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 361, h.nr: 5941; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 448; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIII, 318, ravi nr: 1397.

575 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 241, h.nr: 329.

576 Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 530, ravi nr: 1977.

577 Bu kısmı Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından naklettik (bk. II, 243). Zira paragrafın sonundaki isnadla ilgili teknik ayrıntının anlaşılabilmesi için bu zincirin verilmesi gerekmektedir. (Çeviren)

hiçbir gam ve keder isabet etmez.” Bu hadisin isnadında İbn Maîn’in **yalancı saydığı Dâvûd b. Süleyman el-Gâzî el-Cürcânî** adında bir ravi bulunmaktadır. Bu zatın, söz konusu isnadla gelen uydurma hadislerden müteşekkil düzmece bir nüshası da mevcuttur. Bu nüshadaki uydurma hadislerden biri de “Yeryüzü, sünnetsiz kimsenin idrarından dolayı kırk gün boyunca necis kalır” rivayetidir.⁵⁷⁸

Ayrıca ilgili hadisimiz Hüseyin b. Hârûn ed-Dabbî’nin *Emâlî*’sinde Ca’fer’den şu lafızla aktarılmaktadır: **“Kim akikten bir yüzük edinir de üzerine ‘وما توفيقي إلا بالله/Muvaffakiyetim ancak Allah’ın yardımı ile olacaktır’ ibaresini nakşederse, Allah onu her türlü hayra eriştirir ve onunla görevlendirilmiş iki melek de onu severler.”** Bu rivayetin isnadında da Ebû Saîd Hasen b. Ali adında **yalancı bir ravi** vardır.

Bir diğer rivayeti de İbn Hibbân *ed-Duafâ* isimli eserinde Fâtıma *radı-yallahu anhá*’dan merfu olarak nakletmektedir: **“Kim akikten yüzük edinirse, hayır görmeye devam eder.”** Keza bunun isnadında da Ebû Bekir b. Şuayb adında bir ravi vardır ki bu kişinin hadisini delil olarak kullanmak helâl değildir.

Söz konusu hadisi aynı zamanda Taberânî *el-Evsat*’ta, Dârekutnî *el-Efrâd*’da, Ebû Nuaym ve daha başkaları da değişik tariklerle rivayet etmişlerdir. **Ancak bu tariklerin hepsi de bâtıldır.** Bu sebeple Ukaylî şöyle demektedir: “Bu konuda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sabit olan hiçbir şey yoktur.”

Üstelik İbnü’l-Cevzî de bu rivayeti *Mevzûât*’ında zikretmekte ve şunları söylemektedir: Hamza b. el-Hasen el-İsfehânî *et-Tenbîh alâ hurûfin mine’t-tashîf*⁵⁷⁹ isimli eserinde bu hadisi zikrederek şu açıklamayı yapmıştır: Çoğu hadis ravisi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in: **“Akikten yüzük edin (تَخْتُمُوا/tehâttemû)”** demediğini, aksine **“Akîk’e yerleşip orada ikamet edin (تَحْيَمُوا/tehayyemû)”** buyurduğunu rivayet etmektedir. “Akîk” Medine yakınlarında bir vadinin adıdır. “Tehayyemû” ise “ikamet edip yerleşin” anlamına gelmektedir. İbnü’l-Cevzî bu hususta şöyle demektedir: “Bu uzak bir yorumdur ve sözünü ettiğimiz tariklerden dolayı bizatihi

578 Bu rivayet daha önce 683 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

579 Bu eser *et-Tenbîh alâ hurûfî’t-tashîf* ve *et-Tenbîh alâ hudûsî’t-tashîf* olarak da bilinmektedir. (Çeviren)

bu kelimenin tashif⁵⁸⁰ edilmiş olduğunu söylemek daha uygun düşecektir.” Ne var ki hocamız (İbn Hacer) şunu söyler: Hamza bu yorumunda mazurdur. Zira bu hadisin tariklerinin en uygun olanı Yakub’un rivayeti olup lafzı **“Akik’e yerleşip ikamet edin. Çünkü orası mübarektir”** şeklindedir. Suyûtî de bunu Dürer’de Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla gelen zayıf isnadlı bir rivayet olarak İbn Adiy’e nispet etmektedir.⁵⁸¹ Üstelik bu vasfın, Buhârî’nin Hac’da İbn Abbâs’tan rivayet ettiği hadiste Akîk vadisi için kullanıldığı sabittir. Şöyle ki: İbn Abbâs, Ömer *radıyallahu anh*’ın şöyle dediğini işitmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Akik vadisinde şöyle dediğini işittim: **“Rabbimden bana bir elçi gelip dedi ki: ‘Şu mübarek vadiye namaz kıl ve hacla birlikte umreye de niyetlendim’ de.”**⁵⁸²

Daha sonra Sehâvî *Makâsıd*’daki sözlerine şöyle devam eder:⁵⁸³ Şu da var ki Mutarriz’in, *el-Yevâkît* isimli eserinde rivayet ettiğine göre, İbrahim el-Harbî’nin, kendisine bu hadis hakkında sorulan bir soruya “Sahihtir. Ayrıca bu hadis, ‘Akik’e ikamet edip yerleşin’ manasına gelecek şekilde ‘*tehattemû*’ (yüzün edinin) yerine ‘*tehayyemû*’ (ikamet edip yerleşin) lafzıyla da rivayet edilmektedir” şeklinde vermiş olduğu cevap itibara alınamaz. Aksine itibara alınması gereken şey, bunun bâtil (geçersiz) olduğudur. Üstelik bu hadisin bazı rivayetlerinde yer alan **“Zira o fakirliği yok eder”** ifadesi, kaş kısmı yakut olan yüzüğü edinmekle ilgili olarak rivayet edilir ki bu da sahih değildir. İbnü’l-Esîr bu hususta şunları söylemektedir: “Bu ifadede kastedilen, bir adamın malının yok olması durumunda yüzüğünü satıp o sayede zenginlik elde etmesidir.” Başkası da şu yorumu yapmaktadır: “Aksine en makul yaklaşım, eğer hadis sahihse, o yüzükteki bir özellikten kaynaklanan bir durum olmasıdır. Nitekim ateş ona etki edememekte ve onu değiştirememektedir. Ayrıca o yüzüğü takan kimse tâûn (veba)dan emin olmakta, geçim meseleleri kolaylaşmakta, kalbi güçlenmekte, insanlar ondan çekinip saygı duymakta

580 Tashif: Hadislerin isnad veya metinlerinde geçen isim yahut kelimelerin harflerinde, gerek şekil gerekse noktalama olarak yapılan değişikliklere denir. (Geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 393) -Çeviren-

581 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 469, ravi nr: 2056; Suyûtî, *Dürer*, s. 95, h.nr: 163.

582 Buhârî, Hac 16.

583 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 246 vd.

ve ihtiyaçlarını kolaylıkla halledebilmektedir. Bütün bunlar -eğer rivayet sabitse- akik açısından mümkündür.”⁵⁸⁴

Zerkeşî de *Leâli'*de şöyle demektedir: Bunu *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi Deylemî, Enes b. Mâlik, Ömer b. el-Hattâb, Âişe ve Ali *radiyallahu anhum* ve diğerleri tarikiyle değişik isnadlarla rivayet etmekte sonra da şöyle demektedir: Abdi Hayr'ın rivayetine göre, Ali *radiyallahu anh* şöyle demiştir: “Yakuttan yüzük edinmek fakirliği giderir.” Abdi Hayr dedi ki: (Ali *radiyallahu anh*'ın) ayrıca şöyle dediğini de işittim: “Akikten yüzük edinmek berekettir.”⁵⁸⁵

٩٥٩- تَخْلِيلُ الْخَنْزِرِ.

959- Hamrın⁵⁸⁶ sirkeye dönüştürülmesi.

Müslim'in Ebû Talha'dan rivayet ettiğine göre, Ebû Talhâ “Ey Allah'ın Rasûlü! Hamrı sirkeye dönüştürebilir miyim?” diye sorar. Allah Rasûlü “*Hayır*” cevabını verir.⁵⁸⁷

Zerkeşî *Leâli'*de şöyle demektedir:⁵⁸⁸ “Hamrdan sirke yapılmasının yasaklanması ile ilgili hadise dair Şeyh Ebû Hâmid, yazdığı ta'lîkin rehlin bölümünde şöyle der: Mezhep âlimlerimiz bunu hadis olarak rivayet etmektedirler. Ancak ben bunu bu lafızla bilmiyorum. Bu noktada Ebû Talha'nın ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Hamrı sirkeye dönüştürebilir miyim?’

584 Kanaatimizce Aclûnî'nin Sehâvî'den naklen aktardığı bu yorum ve yaklaşım sorunludur ve tartışmaya açıktır. (Çeviren)

585 Zerkeşî, *Leâli*, s. 158-159, h.nr: 39.

586 Hamr: Üzüm suyundan yapılan içki için kullanılır. (Çeviren)

587 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Müslim'de bu lafızla geçmemektedir. Orada “Hamrın Sirkeye Dönüştürülmesi” başlığı altında yer alan rivayetin lafzı şöyledir: Enes'ten rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hamrın sirkeye dönüştürülmesine dair bir soru sorulunca Allah Rasûlü “Hayır” cevabını vermiştir. (Bk. Eşribe 11) Tespitimize göre, Ebû Talha'nın başından geçen bu hâdis, yine Enes'in rivayetiyle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde geçmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 226, XX, 222; Ebû Dâvûd, Eşribe 3) Bu durumda Müslim'deki rivayetin de Enes kanalıyla geldiğini dikkate aldığımızda aynı olaydan bahsedildiğini söyleyebiliriz. -Çeviren-

588 Zerkeşî, *Leâli*, s. 71, h.nr: 31.

şeklindeki sorusuna Allah Rasûlü'nün **'Hayır'** cevabını vermiş olmasını ifade eden hadis, söz konusu lafızla gelen rivayetten daha güçlü ve daha sağlamdır. Zira Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in lafzıdır."

٩٦٠- تَحَيَّرُوا لِنُطْفِئَكُمْ، وَانْكَحُوا الْأَنْفَاءَ، وَانْكَحُوا الْيَتِيمَ.

960- Nutfeleriniz⁵⁸⁹ için (kadının) hayırlısını seçin. Siz denginiz olanlarla nikâh yapın ve birbirine denk olanları nikâhlayın.

İbn Mâce, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁹⁰

Öte yandan İbn Ömer kanalıyla aktarılan hadisin lafzı şöyledir: **"Evli-liğinizde iyi bir seçim yapın; kalçalı kadınlarla evlenin. Zira onlar daha doğurgandırlar."** Bunu da Deylemî rivayet etmektedir. Ancak **sahih değildir.** Yine Deylemî'de yer alan bir başka lafız da şöyledir: **"Nutfe-leriniz için (kadının) hayırlısını seçin ve onu nereye bırakacağınıza dik- kat edin."** Ebû Musa el-Medîni'nin Tadyû'l-umri ve'l-eyyâm fi's-tinâi'l-ma'rûfi ile'l-liâm isimli kitabında zikrettiğine göre, Ömer radiyallahu anhâ'dan merfu olarak nakledilen rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Çocuğunu nereye koyduğuna dikkat et. Çünkü çocuk soyuna/damarına çeker."** An- cak bunların tamamı zayıftır.⁵⁹¹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:⁵⁹² İbn Adiy ve İbn Asâkir'de Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet edilen hadisin lafzı şöyledir: **"Nutfe-leriniz için (kadının) hayırlısını seçin. Çünkü kadınlar kendi erkek ve kız kardeşlerinin benzerlerini (onlara çeken çocukları) doğururlar."**⁵⁹³ Bir lafızda ise şöyle geçer: **"Nutfeleriniz için denginiz olan yerleri talep edin. Zira kişi bazen dayılarına çeker."** Ebû Nuaym'ın Enes'ten naklettiği ri- vayet de şu lafızdadır: **"Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin ve şu**

589 Nutfe "sperm" demektir. (Çeviren)

590 İbn Mâce, Nikâh 46; Dârekutnî, Sünen, IV, 458, h.nr: 3788; Hâkim, Müstedrek, II, 176, h.nr: 2687; Ebû Nuaym, Hilye, III, 377; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 214, h.nr: 13758. Farklı sahâbî ve kanallarının toplamı itibarıyla *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 56, h.nr: 1067. (Çeviren)

591 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 252-253, h.nr: 331.

592 Gazzî, *İtkân*, I, 195, h.nr: 534.

593 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 423; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LII, 362, h.nr: 6275.

siyah (kadınlar)dan da kaçının. Çünkü siyah, çirkin bir renktir.” İbnü'l-Cevzî bu hadis için **“İsnadında meçhul raviler vardır”** demektedir. Hatîb de **“Bütün tarikleri zayıftır”** değerlendirmesini yapmaktadır.⁵⁹⁴

et-Tuhfe ve *en-Nihaye'* de yer alan lafız ise şöyledir: **“Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin ve onu denginiz olmayan yerlere bırakmayın.”** Hâkim bu rivayeti sahih saymış, ancak kendisine bu hususta itiraz edilmıştır. Nitekim Şirbînî'nin *el-Minhâc*'a yazdığı şerhinde şu açıklama yer almaktadır: **“Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin ve onu sadece denginiz olan yerlere bırakın”** şeklindeki hadise gelince; Ebû Hâtîm er-Râzî **“Bunun bir aslı yoktur”** demiştir. İbnü's-Salâh ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: **“Tenkit edilmiş birtakım isnadları vardır. Ancak Hâkim bunu sahih saymaktadır.”**⁵⁹⁵

٩٦١- تَدَاوُوا؛ فَإِنَّ الَّذِي أَنْزَلَ الدَّاءَ أَنْزَلَ الدَّوَاءَ.

961- Tedavi olun; zira derdi indiren (Allah), devayı da indirmiştir.

Kuzâî bu hadisi Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedir. Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Üsâme b. Şerîk'ten⁵⁹⁶ rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Tedavi olun ey Allah'ın kulları! Zira Allah verdiği her derdin mutlaka devasını da vermiştir. Sadece bir dert müstesnadır; o da yaşlılık.”**⁵⁹⁷

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁵⁹⁸ Ebû Hureyre hadisinin değişik lafızlarla gelen pek çok tariki vardır. Bunlardan biri de şöyledir: **“Şüphesiz derdi indiren (Allah), devayı da beraberinde mutlaka indirmiştir.”** Bu tariklerden biri de Buhârî'de Atâ b. Ebî Rabâh'tan merfu ola-

594 İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 123-4, h.nr: 1008; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II, 80, ravi nr: 47.

595 Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti maânî elfâzi'l-minhâc*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye 1994, IV, 206.

596 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında yanlışlıkla Esmâ bint Şerîk olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

597 Ebû Dâvûd, Tıb 1; İbn Mâce, Tıb 1; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 79, h.nr: 7511; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 395, h.nr: 18454; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 426, h.nr: 6061; Hâkim, *Müstedrek*, I, 209, h.nr: 416; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 412, h.nr: 710.

598 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 253-254, h.nr. 332.

rak nakledilmektedir: **“Allah, indirdiği her derdin mutlaka şifasını da indirmiştir.”**⁵⁹⁹

Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Tahâvî, İbn Hibbân ve Hâkim’in Üsâme b. Şerîk’ten rivayet ettikleri; İbn Hibbân ve Hâkim’in sahih saydıkları hadisin lafzı da şöyledir: Bedevîler soru sormak üzere Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip “Ey Allah’ın Rasûlü! Tedavi olabilir miyiz?” diye sordular. O da **“Evet (olabilirsiniz)! Zira Allah -ölüm ve yaşlılık haricinde- indirdiği her derdin mutlaka devasını da indirmiştir”** buyurdu.

Daha sonra Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle söylemektedir: “*et-Tıbbu’n-Nebevî*’de de açıkladığım üzere bu konuda Enes, Câbir, İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Mes’ûd, Ebu’d-Derdâ ve Ebû Saîd’den gelen rivayetler bulunmaktadır.”⁶⁰⁰

Ancak **“Ey Allah’ın kulları! Yürüyüş yaparak tedavi olun”** şeklinde meşhur olan lafzın bir aslı olduğunu bilmiyorum, araştırılıp incelenmelidir.

٩٦٢ - التَّدْبِيرُ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ، وَالتَّوَدُّدُ نِصْفُ الْعَقْلِ، وَالْعَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ، وَقِلَّةُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينِ.

962- Tedbir geçimin yarısı, (insanların) gönlünü ve sevgisini kazanmaya çalışmak aklın yarısı, gam ve keder yaşlılığın yarısı, çoluk-çocuğun azlığı da iki zenginlikten⁶⁰¹ birisidir.

Deylemî’nin Enes’ten rivayet ettiği bir hadis olup daha önce “الاقتصاد/في النفقة/*Harcamadaki ölçü ve denge...*” hadisinde geçmişti.⁶⁰² Ayrıca Kuzâî de bunu Ali *radiyallahu anh*’dan **“Tedbir, yaşantının yarısıdır”** lafzıyla rivayet etmektedir.

599 Buhârî, Tıb 1.

600 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 256.

601 Zenginlik iki çeşittir. Biri mal ve servetle elde edilen zenginlik, diğeri bir şeye ihtiyaç duymamak anlamındaki zenginliktir. Çoluk-çocuğun azlığı, çok fazla mala ihtiyaç hissettirmedeği için iki zenginlikten biri olmaktadır. (Bilgi için bk. Münâvî, *Teyssîr*, I, 460) -Çeviren-

602 Bk. 476 no’lu rivayet.

٩٦٣- أَتَذَرِي مَا تَمَامَ النِّعْمَةِ؟ تَمَامَ النِّعْمَةِ دُخُولُ الْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةُ مِنَ النَّارِ.

963- Nimetin tamamı nedir bilir misin? Nimetin tamamı, cennete girmek ve cehennemden kurtulmaktır.

Taberânî'nin Muâz kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁰³

٩٦٤- تَذَرُونَ مِنَ الْمُفْلِسِ؟ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ، يَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُغْطِي هَذَا مِنْحَسَنَاتِهِ هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فُتِنَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يَفْضِيَ مَا عَلَيْهِ، أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطَرَحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ.

964- Müflis (iflas etmiş kişi) kimdir, biliyor musunuz? Kuşkusuz ümmetimin müflisi şudur: Kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelmiştir. Ancak şuna sövüp buna zina iftirasında bulunmuş, şunun malını yiyip bunun kanını dökmüş ve şunu dövmüş olduğu için iyiliklerinin sevabı şuna buna (hak sahiplerine) verilir. Buna rağmen üzerindeki kul hakları bitmezse, bu defa hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilir ve sonra da cehenneme atılır.

Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁰⁴

٩٦٥- التُّرَابُ رَيْحُ الصَّيْبَانِ.

965- Toprak çocukların baharıdır.

Taberânî'nin Sehl b. Sa'd kanalıyla merfu olarak; Kuzâî'nin de İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁰⁵ Aynı şekilde Hatîb de bunu *Ruvâtu*

603 Tirmizî, Daavât 94; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 348, h.nr: 22017; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 253, h.nr: 725; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 55-56, h.nr: 97-98. Tirmizî bu hadis hakkında "hasen" hükmünü vermektedir. (Çeviren)

604 Müslim, Birr 59; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 399, h.nr: 8029; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 259, h.nr: 4411; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 156, h.nr: 2778.

605 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 140, h.nr: 5775; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 185, h.nr: 273. Hadisin sebab-i vürudu şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*,

Mâlik'te ismi geçen her iki sahâbîden rivayet etmiş ve “**Metin sahih de-ğildir**” demiştir.⁶⁰⁶

٩٦٦- تَزْكُ الشَّرَّ صَدَقَةً.

966- Kötülüğü terk etmek sadakadır.

Bu hadisi Kastallânî *el-Mevâhib* adlı eserinde herhangi bir kimseye (kaynağa) dayandırmaksızın zikretmektedir.⁶⁰⁷

٩٦٧- تَزْبُوا الْكِتَابَ.

967- Yazdığınız sayfayı/mektubu toprağa sürün.

Bu rivayet daha önce “*Biriniz [mektup vs. ama-cıyla] bir sayfaya yazdığı zaman onu toprağa sürsün...*” hadisinde geç-miştir.⁶⁰⁸

٩٦٨- تَزْكُ الْعَادَةَ عَدَاوَةً -وفي لفظ زيادة: مُسْتَفَادَةً.

968- Alışlagelmiş örf ve âdeti terk etmek düşmanlıktır. -Bir lafız-da da “...edinilmiş...” şeklinde bir ziyade vardır.⁶⁰⁹

Sehâvî'nin *Asl*'inde olduğu gibi İbnü'd-Deyba'ın *Temyîz*'inde de geç-tiği üzere, bu rivayetin bir aslı yoktur.⁶¹⁰ Ancak Beyhakî *Menâkıbu*'ş-Şâfiî

toprakla oynayan bir grup çocuğun yanından geçerken sahâbeden biri onları toprakla oynamaktan alıkoymaya kalkışınca Allah Rasûlü “*Bırak onları. Zira toprak, çocukların baharıdır*” buyurmaktadır. (Çeviren)

606 Hadisin münker hatta uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 503, ravi nr: 1734; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 42, h.nr: 39; Zehebî, *Mîzânu'l-i-tidâl*, IV, 32, ravi nr: 8151; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 159, h.nr: 13502; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 594, h.nr: 410. (Çeviren)

607 Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 31.

608 Bk. 257 no'lu rivayet. (Çeviren)

609 Kanaatimizce burada mevcut gelenek, örf ve âdetlere aykırı davranmanın, insanların daha önce göstermedikleri tepki ve düşmanlığa yol açacağı belirtilmektedir. (Çeviren)

610 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 258, h.nr: 336; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 58.

adlı eserinde, İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini rivayet eder: “Alışagelen örf ve âdeti terk etmek, yeni icad edilmiş bir günahdır.”⁶¹¹

٩٦٩- تَرَكَ الْعَصَاءِ مَهْرَمَةً.

969- Akşam yemeğini terk etmek, (hızlı) yaşlanıp zayıf düşmeye sebeptir.

Bu rivayet ileride “*akşam yemeği yiyin*” hadisinde gelecektir.⁶¹²

٩٧٠- تَرَكَ السَّلَامَ عَلَى الضَّرِيرِ خِيَانَةً.

970- Görme engelliye selam vermeyi terk etmek, hainliktir.

Deylemî bunu Ebû Hureyre ve İbn Mes'ûd'dan nakletmektedir.⁶¹³

٩٧١- تَارَكَ الْوَزْدَ مَلْعُونٌ، وَصَاحِبُ الْوَزْدِ مَلْعُونٌ.

971- Virdi terk eden lanetlenmiştir. (Gafil veya riyâkâr) vird sahibi de lanetlenmiştir.

Aliyyü'l-Kârî “Bunun bir aslı yoktur” demiştir.⁶¹⁴

٩٧٢- تَزَوَّجُوا فَقَرَاءَ.

972- Fakir de olsanız evlenin.

Daha önce bu hadis “*Rızkı nikâhla (evlenmek suretiyle) arayın*” hadisinde geçmişti.⁶¹⁵ Zerkeşî *Leâli*'de şöyle der:⁶¹⁶ Belki de bu hadis İbn Hibbân ve Hâkim'in *Sahîh*'lerinde yer alan bir hadisin mana ile rivayet edilmiş hâlidir. Hadis şöyledir: “*Allah'ın üç kişiyi zengin etmesi O'nun üzerine bir haktır: İffetini korumak için evlenen kişi...*” Nitekim Allah

611 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 213.

612 Bkz. 995 no'lu rivayet. (Çeviren)

613 Deylemî, *Firdevs*, II, 69, h.nr: 2394. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 240; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 409, h.nr: 3399.

614 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 159, h.nr: 134.

615 Bk. 528 no'lu rivayet. (Çeviren)

616 Zerkeşî, *Leâli*, I, 103, h.nr: 36.

Teâlâ şöyle buyurur: **“Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariye-
lerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler,
Allah onları lütfuyla zenginleştirir...”**⁶¹⁷

Suyûtî de *Dürer*’de şunları söyler:⁶¹⁸ **“Fakir de olsanız evlenin; Al-
lah sizi zengin eder”** rivayeti bilinmemektedir. Ancak İbn Hibbân ve
Hâkim’in *Sahîh*’lerinde şu hadis yer almaktadır: **“Allah’ın üç kişiyi
zengin etmesi O’nun üzerine bir haktır: İffetini korumak için evlenen
kişi...”** Ben de derim ki: Bu bir tashiftir. Zira buradaki **“zengin eder”**
anlamına gelen **“يُغْنِيهِمْ/yuğnîhim”** kelimesi, aslında “yardım eder” mana-
sındaki **“الإعانة/i’âne”** masdarından türeyen **“يُعِينُهُمْ/yu’înuhum”** kelimesinin
bozulmuş hâlidir. Söz konusu rivayetten daha çok tercihe elverişli bir ri-
vayet de Deylemî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet ettiği şu hadistir:
“Kadınlarla evlenin. Çünkü onlar mal-mülk getirirler.” Yine ilgili riva-
yeti destekleyen benzer manadaki bir rivayet de **“Rızkı, nikâhla (evlen-
mek suretiyle) arayın”** hadisidir. Bunu da Deylemî, İbn Abbâs⁶¹⁹ kanalıyla
rivayet etmektedir. *Dürer*’de geçen bilgi burada sona erdi.

“Kadınlarla evlenin. Çünkü onlar mal-mülk getirirler” hadisinin)
dillerde meşhur olan lafzında maldan sonra **“...ve çocuk”** kaydı yer almak-
tadır. Öte yandan İbn Ebî Hâtim’in rivayetine göre, Ebû Bekir *radiyallahu
anh* “Size emrettiği nikâh konusunda Allah’a itaat edin ki O da size söz
verdiği zenginliği yerine getirsin” dedikten sonra ilgili âyeti⁶²⁰ okumuştur.
Yine İbn Cerîr’in naklettiğine göre, İbn Mes’ûd “Zenginliği nikâhta ara-
yın” dedikten sonra aynı âyeti okumuştur.

٩٧٣- تَزَوَّجُوا وَلَا تَطْلَقُوا؛ فَإِنَّ الطَّلَاقَ يَهْتَرُ لَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ.

**973- Evlenin, ancak boşanmayın. Çünkü boşanmaktan dolayı
Rahmân’ın Arşı titrer.**

617 Nûr 24/32. Bu rivayet ileride 1029 no’lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

618 Suyûtî, *Dürer*, s. 96, h.nr: 165.

619 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarında bu isim yanlışlıkla “İbn Hibbân” olarak
kaydedilmiştir. Aclûnî’nin kaynak olarak kullandığı Suyûtî’nin *Dürer* isimli eserine
ve Deylemî’nin *Firdevs*’ine baktığımızda bunun “İbn Abbâs” olduğunu tespit ettik,
doğrusu da budur. (Bk. Suyûtî, *a.g.e.*, s. 96, h.nr: 165; Deylemî, *Firdevs*, I, 88, h.nr:
282) -Çeviren-

620 Nûr 24/32 âyetini.

Sağânî bu rivayet için “Uydurmadır” demiştir.⁶²¹ Ancak Suyûtî bunu *el-Câmiu’s-sağîr*’inde Ali radiyallahu anh’dan **zayıf isnadla** gelen bir rivayet olarak İbn Adiy’e dayandırır. Lafzı da şöyledir: **“Evlenin, ancak boşanmayın. Çünkü boşanmaktan dolayı Arş titrer.”**⁶²² İbnü’l- Cevzî de “Uydurma bir hadistir” demektedir.⁶²³

Öte yandan Taberânî de bunu Ebû Musa’dan şu lafızla rivayet eder: **“Evlenin, ancak boşanmayın. Zira Allah, şehvetine düşkün erkekleri de şehvetine düşkün kadınları da sevmez.”**⁶²⁴

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:⁶²⁵ Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ma’kıl b. Yesâr’dan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“(Kocasına karşı) sevgi dolu ve doğurgan kadınlarla evlenin. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. Hristiyanların ruhbanları gibi olmayın.”** Gazzî ayrıca şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym’ın Enes’ten rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tebettülünden⁶²⁶ rahatsız olur, onu şiddetle yasaklar ve şöyle buyururdu: **“(Kocasına karşı) sevgi dolu ve doğurgan kadınlarla evlenin. Zira ben kıyamet günü peygamberlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”**

٩٧٤ - تَزَوُّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ ؛ إِنِّي مُكَائِرٌ لِلْأَنْبِيَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

974- (Kocasına karşı) sevgi dolu ve doğurgan kadınlarla evlenin. Zira ben kıyamet günü peygamberlere karşı (ümmetimdeki) çoklukla övüneceğim.

621 Sağânî, *Mevzûât*, s. 60, h.nr: 97.

622 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 196, ravi nr: 1279.

623 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 277.

624 Benzer bir lafızla bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VIII, 24, h.nr: 7848.

625 Gazzî, *İtkân*, I, 197, h.nr: 542.

626 Tebettül: Her şeyden yüz çevirip bütün varlığıyla Allah’a yönelme hâlini ifade eder. Bu kavram aynı zamanda “kendini tamamen ibadete verme” anlamındaki ruhbanlığı, dolayısıyla evlenmemeyi de kapsar. Bu yönüyle İslâm’ın tasvip etmediği bir tutum sayılır. (Geniş bilgi için bk. Abdurrezzâk Tek, “Tebettül,” *DİA*, XL, 217) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel'in Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği, İbn Hibbân'ın da **sahih** saydığı bir hadistir.⁶²⁷

٩٧٥- تَسْتَعْفِرُ الْقَضْعَةَ لِلْأَحْسَى - في لفظ: "الضَّحْفَةُ" -

975- Çanak -bir lafza göre de: tabak,- içindeki yemeği bitirip kendisini sıyıran kimseye istiğfarda bulunur.

Bu rivayet ileride "مَنْ أَكَلَ فِي قَضْعَةٍ ثُمَّ لَحَسَهَا/Kim bir çanaktan yiyip de sonra onu sıyırsa..." hadisinde gelecektir.⁶²⁸ Buradaki "istiğfar" lafzı ise Zürkânî'nin Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye'sinde geçtiğine göre şu anlamdadır: "Allah'ım! O beni şeytanın yalayıp sıyırmamasından koruduğu gibi, sen de onu cehennem ateşinden muhafaza et."

٩٧٦- تَسَحَّرُوا، فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً.

976- Sahur yapın. Zira sahurda bereket vardır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶²⁹ Ayrıca İbn Asâkir'in Abdullah b. Sürâka kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **"Sadece su ile de olsa sahur yapın."**⁶³⁰ Yine Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten aktardığı rivayet de şu lafızdadır: **"Biryudum su ile de olsa sahur yapın."**⁶³¹ Keza İbn Adiy'in Ali radiyallahu anh'dan naklettiği rivayetin lafzı da şudur: **"Bir içim su ile bile olsa sahur yapın. Ayrıca bir içim su ile de olsa iftar edin."**

٩٧٧- الشَّيْبُ لِلرِّجَالِ، وَالتَّضْفِيقُ لِلنِّسَاءِ.

977- (İmam yanıldığında hatırlatmak için) "sübhânallah" demek erkeklere, el çırpma ise kadınlara mahsustur.

627 Ebû Dâvûd, Nikâh 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 63, h.nr: 12613; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 338, h.nr: 4028; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 207, h.nr: 5099; Hâkim, *Müstedrek*, II, 176, h.nr: 2685; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 340, h.nr: 5099.

628 Bk. 2392 no'lu rivayet. (Çeviren)

629 Buhârî, Savm 20; Müslim, Sıyâm 45.

630 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXIX, 18, h.nr: 5935.

631 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 227.

Ahmed b. Hanbel'in "**namazda**" ilavesiyle Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Buhârî ve Müslim de bunu ittifakla Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.⁶³²

٩٧٨- تَسَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكُنُّوا بِكُنْيَتِي.

978- İsmimi kendinize isim olarak alabilirsiniz, ancak künyemi kullanmayın.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin Câbir ve Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Müslim'de geçen bir lafzı şöyledir: "**İsmimi kendinize isim olarak alabilirsiniz. Ancak künyemi kullanmayın. Zira ben Ebu'l-Kâsım'ım; aranızda taksimatta bulunurum.**"⁶³³

Öte yandan Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibbân'ın da Câbir'den rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin hasen saydığı bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "**Kim benim ismimi almışsa, künyemi kullanmasın. Kim de künyemi kullanmışsa, ismimi almasın.**"⁶³⁴

Keza Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre'den naklettikleri hadisin lafzı da şöyledir: "**İsmimle künyemi birleştirip bir arada kullanmayın.**"⁶³⁵

٩٧٩- تَسَمُّوا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَأَضَدُّهَا.

979- Peygamberlerin isimlerini kendinize isim olarak kullanın. Allah'a en sevimli gelen isimler, Abdullah ve Abdurrahmân; en doğru

632 Buhârî, el-Amel fi's-salât 5; Müslim, Salât 106; Ebû Dâvûd, Salât 172; Tirmizî, Salât 272; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 146, h.nr: 14859.

633 Buhârî, Menâkıb 20; Müslim, Âdâb 1, 3, 5; Ebû Dâvûd, Edeb 73; İbn Mâce, Edeb 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 180, h.nr: 12130.

634 Ebû Dâvûd, Edeb 74; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 471, h.nr: 8109.

635 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 366, h.nr: 9598; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 132, h.nr: 5814.

(ismiyle müsemâmâ sayılan) isimler de Hâris ve Hemmâm, en çirkinleri de Harb ve Murra'dır.⁶³⁶

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebû Vehb el-Cüşemî'den rivayet etmişlerdir.⁶³⁷

٩٨٠ - تَسْرَوْلُوا وَأَنْتُمْ جُلُوسٌ.

980- Şalvarınızı otururken giyin.

Bunu bilmiyorum, ancak manası sahihtir. Bazıları buna şu ibareyi de ilave etmektedir: **“Sarığınızı da ayaktayken sarın.”**

٩٨١ - تَصَدَّقُوا تُزْرَقُوا.

981- Sadaka verin, rızıklandırılırsınız.

Necmüddîn el-Gazzî, *Makâsıd*'a dayanarak şöyle demiştir:⁶³⁸ Bunun manası sahihtir. Ancak lafzına bakılmalıdır. Allah'ın Kitabı'nda ise **“İnfak ettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O, başkasını verir”**⁶³⁹ âyeti yer almaktadır. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde **“İnfak et ki, ben de sana infak edeyim”** hadisi geçmektedir.⁶⁴⁰

٩٨٢ - تَصَدَّقُوا وَلَوْ بِتَمْرَةٍ ؛ فَإِنَّهَا تُسَدُّ مِنَ الْجَائِعِ ، وَتُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ.

982- Bir kuru hurma bile olsa sadaka verin. Zira o, aç insanın açlığını bastırır ve suyun ateşi söndürmesi gibi günahı söndürür, giderir.

636 Hâris ve Hemmâm'a dair açıklama daha önce benzer nitelikteki 119 no'lu rivayette geçmişti. Çirkin isimler olarak nitelenen Harb “savaş,” Murra ise “acı, kekre” anlamlarına gelmektedir. (Çeviren)

637 Ebû Dâvûd, Edeb 68; Nesâî, Hayl 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 377, h.nr: 19032; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 284, h.nr: 814.

638 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 265, h.nr: 342; Gazzî, *İtkân*, I, 199, h.nr: 551.

639 Sebe 34/39.

640 Buhârî, Tefsîru sûre (11) 2, Nafakât 1, Tevhîd 35; Müslim, Zekât 36. Bu hadis daha önce 634 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

İbnü'l-Mübârek'in İkrime'den mürsel olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴¹

٩٨٣- تَصَدَّقُوا؛ فَإِنَّ الصَّدَقَةَ فَكَأَكْكُمْ مِنَ النَّارِ.

983- Sadaka verin. Çünkü sadaka sizin cehennem ateşinden kurtuluşunuzdur.

Bu hadisi Ebu's-Şeyh, Enes kanalıyla rivayet etmiştir.⁶⁴²

٩٨٤- تَصَدَّقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ؛ فَإِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَنْقُصُ لَكِنْ تَزِيدُ.

984- Allah'ın size bahşettiği rızıktan sadaka verin; zira sadaka (malı) eksiltmez, aksine artırır.

Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴³

٩٨٥- تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغِلُّ عَنْ قُلُوبِكُمْ.

985- Musafaha yapın (tokalaşın), kalplerinizdeki kin gider.

İbn Adiy'in, İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴⁴ İleride “تهادوا/
Hediyeleşin...” hadisinin açıklamasında daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.⁶⁴⁵

641 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, s. 229, h.nr: 651. Benzer manada bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 49, h.nr: 24501. Münzirî, bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 6, h.nr: 1278. (Çeviren)

642 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 90, h.nr: 8060; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 403; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 53, h.nr: 3084. Heysemî, Taberânî'nin ravilerinin güvenilir olduklarını ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 106, h.nr: 4590) -Çeviren-

643 Deylemî, *Firdevs*, II, 52, h.nr: 2297. Sadakanın berekete vesile olacağına ve malı eksiltmeyeceğine dair bir âyet için bk. Bakara 2/276. Hadis için bk. Müslim, *Birr* 69; Tirmizî, *Birr* 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 139, h.nr: 7206. (Çeviren)

644 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 426, ravi nr: 1679. Küçük bir lafız farkıyla aynı manada bir rivayet için bk. Mâlik, *Muvattâ*, Hüsnü'l-huluk 16. Mâlik'in bu hadisi *mu'dal* sayılmakla birlikte (bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 292, h.nr: 4123) İbn Abdilberr'in ifadesine göre farklı pek çok hasen tarikte muttasıl bir rivayet olarak aktarılmıştır. Sehâvî de bu hadisi *ceyyid* olarak nitelendirmektedir. (Bk. İbn Abdilberr, *Temhîd*, XXI, 12; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 322) -Çeviren-

645 Bk. 1023 no'lu rivayet. Aslında Aclûnî, bu rivayetin daha önce geçtiğini söylemektedir. Ancak tespitimize göre hadis önce değil, daha sonra geçmekte ve ilgili ayrıntı orada yer almaktadır. Biz de Aclûnî'nin cümlesini buna göre değiştirdik. (Çeviren)

٩٨٦- تَضَحَّكَ وَلَعَلَّ أَكْفَانَكَ قَدْ خَرَجَتْ مِنْ عِنْدِ الْقَصَارِ.

986- Kefen bezlerin, belki kassârın⁶⁴⁶ elinden çıkmış (seni bekler) ken sen hâlâ gülüyorsun (öyle mi?)

Ebû Nuaym bunu, Abdullah b. Sa'lebe el-Haneffî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir.⁶⁴⁷

٩٨٧- التَّضَلُّعُ مِنْ مَاءٍ زَمَزَمَ بَرَاءَةً مِنَ التُّفَاقِ.

987- Zemzem suyundan kana kana içebilmek, nifaktan kurtulmak, aklanmaktır.

İbn Mâce'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴⁸

٩٨٨- التَّطْيِيرُ بِمَنْ يَمُوتُ يَوْمَ السَّبْتِ.

988- Bir kimsenin Cumartesi günü ölmesini uğursuzluk sebebi saymak.

646 Kassâr, sözlüklerde genel olarak “leke çıkaran, çırpıcı, yıkayıcı ve çamaşır ağartıcısı” olarak tarif edilmektedir. Sözlüklerde ayrıca kumaş ve bezlerin dokuma işleminden sonra ıslatılıp ahşap tokmakla dövülerek ağartıldığı ve kullanıma hazır hâle getirildiği belirtilmektedir. (Bk. *el-Mu'cemu'l-vasît*, s. 739) Buna göre, kassârın burada yeni dokunan kefen bezini böylesi bir işlemden geçirip kullanıma hazır hale getiren kişi anlamına geldiğini söyleyebiliriz. (Çeviren)

647 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 246. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, I, 199, h.nr: 552.

648 Tespitlerimize göre rivayetin bizatihi bu lafızla yer aldığı bir kaynak şudur: Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, thk. Rüşdî es-Salih Melhas, Beyrut, ts., 2, s. 52. İbn Mâce ve diğer kaynaklarda yer alan rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Bizimle münafıkların arasındaki temel ayırt edici nitelik, münafıkların zemzemden kana kana içememeleridir.**” bk. İbn Mâce, *Menâsik* 78; Abdurrezzâk, *Musannef*, V, 112, h.nr: 9111; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 314, h.nr: 10763; Darekutnî, *Sünen*, III, 353, h.nr: 2736; Hâkim, *Müstedrek*, I, 645, h.nr: 1738. Bûsîrî, hadisin isnadının sahîh ve ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmekte, İbn Hacer ise *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 208; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 60) Ancak buna karşılık hadisin muzdarib olduğu, dolayısıyla zayıf sayılması gerektiği de iddia edilmiştir. (Bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, I, 51-53; Elbânî, *İrvâu'l-galîl*, IV, 325, h.nr: 1125) -Çeviren-

Bunun bir aslı yoktur; hatta cahiliyye âdetlerinden biridir. Necmüddîn el-Gazzî bu konuya dair şunları söyler: Şeyh Zeynüddîn b. Sultan'ın bize icazet yoluyla Muhammed⁶⁴⁹ b. Tolon'dan, onun da mutasavvıf Ahmed b. Şeyh Zeynüddîn el-Halidî hocaefendiden naklettiğine göre, Burhânu'l-Mısırî, "Cumartesi günü bir evden ölü çıkması hâlinde mutlaka o hanenin büyüklerinden de iki kişinin onu takip edeceklerine" dair bir sözü aktarmış ve bunu birtakım seçkin zevata dayandırmıştır. (Ravî) şöyle der: "860 senesinde sultanın hanımının bir Cumartesi günü ölmesinin ardından adı geçen Burhan, bu sözü sebebiyle Kahire'deki sır kâtipliği görevinden azledilmiştir." Ben de (el-Gazzî) derim ki: "Azledilmesi, böylesi cahilî bir inanca sahip olduğundan dolayı onun için bir ceza olmuştur."⁶⁵⁰

٩٨٩- تَسْلِيمُ الْغَزَالَةِ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -.

989- Dişi ceylanın Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'e selam vermesi.

Bu rivayet dillerde ve Allah Rasûlü'ne hitaben yazılmış methiye ve na'tlarda meşhur olmuştur. İbn Kesîr'in de dediği gibi bir aslı yoktur. Bu nedenle bunu Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'e dayandıran kimse de yalan söylemiştir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle söylemektedir:⁶⁵¹ Ancak genel manada bu mesele, birbiriyle kuvvet bulan birtakım hadislerde geçmektedir. Nitekim hocamız (İbn Hacer el-Askalânî, İbnü'l-Hâcib'e ait) *el-Muhtasar*'ın hadislerine dair yaptığı tahririnin altmış birinci meclisinde söz konusu hadislerle yer vermiştir.⁶⁵²

Ayrıca İbnü's-Sübî, dişi ceylanın selam vermesi olayını Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin *Delâil*'de rivayet ettiklerini zikretmektedir.⁶⁵³ Aynı şekilde Dârekutnî, Hâkim ve hocası İbn Adiy de bunu zikretmişlerdir.

649 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında "el-Muammer" olarak kaydedilmiştir.

Ancak Aclûnî'nin kaynak gösterdiği Necmüddîn Gazzî'nin eserinde "Muhammed b.

Ali b. Tolon" diye kayıtlıdır. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 199, h.nr: 553) -Çeviren-

650 Gazzî, I, 199, h.nr: 553.

651 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 258-260, h.nr: 340.

652 Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Muvâfakatu'l-hubri'l-habar fi tahrîci ehâdisi'l-Muhtasar*, thk. H. Abdülmecîd es-Selefî, Riyad 1993, I, 245. (Çeviren)

653 Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 376, h.nr: 274; Beyhakî, *Delâil*, VI, 34.

990- Mescidde elleri kenetlemek.

Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî'nin *Müsned*'lerinde; Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde; İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'lerinde ve daha başkalarının Ka'b b. Ucre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Bu hadise göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Ka'b'a hitaben şöyle buyurmuştır: **“Ey Ka'b! Eğer mesciddeysen ellerini kenetleme...”**⁶⁵⁴ **Bunun gibi merfu ve mevkuf olarak nakledilen, ancak isnadında ihtilaf yahut zayıflık bulunan daha başka hadisler vardır.**

Eğer kişi mescidde namazı bekliyorsa böylesi bir davranış tenzihen mekruhtur. İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre ise mescidde elleri kenetlemenin bir sakıncası yoktur, sadece namazdayken bunu yapmak mekruhtur. Üstelik Buhârî de *Sahîh*'inde “Mescidde Elleri Kenetlemek” şeklinde bir başlık kullanarak Zülyedeyn'in kıssasını aktarmıştır. Zira o kıssada “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ellerini kenetledi” ifadesi geçmektedir.⁶⁵⁵

Sehâvî de *Asıl*'da şöyle demektedir: “Şu kadar var ki böylesi bir davranışın cevaz gerekçesi, parmakları rahatlatmak gibi meşru bir gaye olabilir. Bunun aksine sebepsiz yere yapıyorsa caiz olmaz. Zira bu durumda parmakları kenetlemek şeytandandır, üstelik uykuya da sebep olur.”⁶⁵⁶

٩٩١ - تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ الْحَدِيث.

991- Her Perşembe ve Pazartesi günü ameller (Allah'a) arzolanur...

Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Taberânî de bunu Üsâme b. Zeyd'den şu lafızla nakletmektedir: **“Ameller Allah Teâlâ'ya Pazartesi ve Perşembe günleri arzolanur. Allah da birbirlerine kin ve düşmanlık besleyen kişiler yahut akrabalık bağını kesenler dışında herkesi affeder.”**⁶⁵⁷

654 Ebû Dâvûd, *Salât* 51; Tirmizî, *Salât* 284; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 42, h.nr: 18115; Tayâlisî, *Müsned*, II, 390, h.nr: 1159; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 382, h.nr: 2036; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 227, h.nr: 440.

655 Buhârî, *Salât* 87.

656 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 265.

657 Müslim, *Birr* 35; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, I, 167, h.nr: 409.

Öte yandan Hakîm et-Tirmizî'nin, (Abdülğafûr b.) Abdülazîz (b. Saîd)'in babasından rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Ameller, Perşembe ve Pazartesi günleri Allah Teâlâ'ya arz edilir. Ayrıca Cuma günü de peygamberlere ve anne-babalara arz edilir. Onlar da o iyiliklerle sevinirler ve yüzlerinin aydınlığı ve parlaklığı artar. Onun için Allah'tan korkup sakının ve ölülerinize eziyet etmeyin.”**⁶⁵⁸

٩٩٢- تَعْتَرِي الْحِدَّةُ خِيَارَ أُمَّتِي.

992- Hiddet,⁶⁵⁹ ümmetimin seçkinlerini sarıp kuşatır.

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁶⁰ Meşhur olan lafzı ise “الْحِدَّةُ تَعْتَرِي خِيَارَ أُمَّتِي”/el-hiddetü ta'terî hiyâra ümmetî” şeklindedir.⁶⁶¹

٩٩٣- تَعْرِفُ إِلَى اللَّهِ فِي الرِّخَاءِ يَغْرِفُكَ فِي الشَّدَّةِ.

993- Bolluktayken sen Allah'ı tanı ki, O da darlıkta seni tanısın.

Ebu'l-Kâsım b. Bîşrân'ın Emâlî'sinde ve Kuzâî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet etmektedir:⁶⁶² Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bineğinin arkasında olduğum bir esnada bana dönüp şöyle buyurdu: **“Evladım! Allah'ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allah'ın (rızasını) her işte önde tut, Allah'ı önünde bulursun. Bolluktayken sen Allah'ı tanı ki, O da darlıkta seni tanısın.”** Bu hadiste şu ifadeler de yer almaktadır: **“Gelecekte olacıklara dair (kader) yazısını yazan kalem kurumuştur. Dolayısıyla bütün yaratılmışlar, toplanıp Allah'ın senin için takdir etmediği bir şeyde sana fayda vermeye çalışsalar, buna güçleri yetmez. Yahut yine Allah'ın senin için takdir etmediği bir şeyde sana zarar vermeye kalksalar, buna da güçleri yetmez.”** Keza bu rivayette şu cümleler de geçmektedir: **“Bil ki senin hakkında yazılma-**

658 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 260. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, I, 200, h.nr: 554.

659 Hiddet, sözlükteki anlamı itibariyle öfke ve kızgınlık anlamına gelmekle birlikte burada “dinî konulardaki tavizsiz, katı ve sarsılmaz tutum ve duruş” manasında kullanılmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 250) -Çeviren-

660 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 151, h.nr: 11332.

661 Bu lafız ve konuyla ilgili geniş açıklama ileride 1120 no'lu rivayette gelecektir. (Çeviren)

662 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 223, h.nr: 11560; Hâkim, *Müstedrek*, III, 623, h.nr: 6303; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 314; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 350, h.nr: 1043.

miş olan şey başına gelmez. Sana takdir edilen de seni atlayıp (başkalarına) gitmez. Bil ki zafer sabırla, kurtuluş dert ve sıkıntıyla, kolaylık da zorlukla beraberdir.”

Bu hadis, Ziyâuddîn el-Makdisî tarafından *el-Muhtâra*’da nakledilmiş olup **hasendir**. Benzer manada bir başka rivayet de Abd b. Humeyd’in İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Ey İbn Abbâs! Allah’ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allah’ın (rızasını) her işte önde tut, Allah’ı önünde bulursun. Bolluktayken sen Allah’ı tanı ki, O da darlıkta seni tanısin...”** (Abd b. Humeyd) bunu zayıf bir isnadla uzun bir rivayet olarak zikretmektedir.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve diğerleri daha sahih ve güçlü ravilerden oluşan bir isnadla bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁶³ Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle söyler: **“el-Erbaîn**’in tahririnde bu hadise dair ayrıntılı açıklamalara yer verdim.”⁶⁶⁴

٩٩٤ - تَعَسَّ عَبْدُ الدِّينَارِ وَعَبْدُ الدِّزْهَمِ ... الْحَدِيثُ.

994- Altın ve gümüş paranın kulu kölesi olan rahat yüzü görmesin...

Buhârî ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁶⁵ Askerî’nin de Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı rivayetinde **“تَعَسَّ/rahat yüzü göremesin”** kelimesi yerine **“لَعَن/lanet olsun”** kelimesi geçmektedir.

Suyûtî de *el-Câmiu’l-kebîr*’inde bu hadisi yine Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet olarak Buhârî ve İbn Mâce’ye izafe etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Altın ve gümüş paranın kulu kölesi, (kibir ve gurur izleri taşıyan ihtişamlı) hırkaların, yün ve ipek kaftanların kulu kölesi olan kimse rahat yüzü görmesin: Menfaatine düşkün kişiye dilediği verilir-se memnun olur, verilmezse razı olmaz (ilâhî taksim ve takdire isyan eder). Böylesi rahat yüzü görmesin ve tepetaklak yere çakılıp sürünsün;**

663 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 19, h.nr: 2803.

664 Bk. Sehâvî, *Erbâîn*, II, 269.

665 Buhârî, Rikâk 10, Cihâd 70; İbn Mâce, Zühâd 8; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 12, h.nr: 3218; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, III, 94, h.nr: 2595.

bir tarafına bir diken battığında da çıkaracak birini (veya kuvveti) bulamasın! Buna karşılık Allah yolunda atının yularından tutmuş, saç-baş dağınık, ayakları toz-toprak içinde; ordunun öncü grubunda nöbet tutması gerekiyorsa nöbet tutan, ordunun gerisinde artçı grupta yer alması gerektiğinde de (hiç tereddüt etmeden) oraya koşturan, buna rağmen (belki de) bir meclise katılmak için izin istese kendisine müsaade edilmeyecek ve birilerine aracılık yapmak istediğinde de aracılığına itibar edilmeyecek (ölçüde sıradan, mütevazı ve baş olma hevesi taşımayan bir) kula ne mutlu!”

٩٩٥- تَعَشُّوْا وَلَوْ بِكَفٍّ مِنْ حَشَفٍ ؛ فَإِنَّ تَرْكَ الْعَشَاءِ مَهْرَمَةٌ.

995- Bir avuç çürük hurma ile bile olsa, akşam yemeği yiyin. Zira akşam yemeğini terk etmek, (hızlı) yaşlanıp zayıf düşmeye sebeptir.

Bir rivayette “*مَهْرَمَةٌ/yaşlanıp zayıf düşme*” lafzı yerine “*هَاسِلَةٌ/hastalanma*” lafzı yer almaktadır. Bu hadisi Tirmizî, Enes radiyallahu anh kanalıyla merfu olarak rivayet etmiş ve hakkında şöyle demiştir: “**Bu hadis münkerdir ve sadece bu tarikten rivayet edildiğini bilmekteyiz. İsnadında zayıf ve meçhul raviler vardır.**”⁶⁶⁶

Ebû Nuaym’ın yine Enes’ten rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: “**Bir avuç çürük hurma ile bile olsa, gece yemeğini bırakmayın. Çünkü onu terketmek (hızlı) yaşlanıp zayıf düşmeye sebeptir.**”⁶⁶⁷

Öte yandan İbn Mâce’nin Câbir’den merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şudur: “**Bir avuç kuru hurma ile bile olsa, gece yemeğini bırakmayın. Çünkü onu terketmek (hızlı) yaşlanıp zayıf düşmeye sebeptir.**”⁶⁶⁸

Leâli’de Câbir’den gelen bir rivayet olarak İbn Mâce’ye dayandırılan hadisin lafzı da şöyledir: “**Bir avuç kuru hurma ile de olsa akşam yemeğini terk etmeyin. Çünkü onu terketmek, (hızlıca) ihtiyarlatıp zayıf düşürür.**” Ancak Zerkeşî bu rivayet hakkında şöyle demektedir: Bu hadisin isnadında İbrahim b. Abdüsselâm adında **hadis hırsızlığı yapan (yesriku’l-hadis)** zayıf bir ravi vardır.

666 Tirmizî, Et’ime 46.

667 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 214.

668 İbn Mâce, Et’ime 54.

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁶⁶⁹ Sağânî bu hadisin uydurma olduğuna hükmetmiştir.⁶⁷⁰ Ancak bu değerlendirme tartışmaya açıktır. Nitekim Askerî “**Âdemoğlu, midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır**” hadisini zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bununla az yemeye teşvik etmiştir. Bu noktada nice insan, “**Bir avuç çürük hurmayla da olsa akşam yemeği yiyin**” hadisini yanlış anlayarak Allah Rasûlü'nün fazla yemeğe teşvik ettiğini ve akşam yemeğinin kendisine zarar verdiği kimseye de fayda verdiği kişiye de bu yemeği emrettiğini zannetmiştir. Oysa bu büyük bir yanılığdır. Zira karnı tok olduğu hâlde yemek yiyen kimse, kendisine helâl olmayan şeyi yemiştir sayılır. Allah Rasûlü böyle birine nasıl bu emri verebilir? Aksine “**Akşam yemeğini terk etmek, (hızlı) yaşlanıp zayıf düşmeye sebeptir**” sözünün anlamı şudur: “O insanlar yemeği az yiyor ve yemeğin bir kısmını bırakarak tam doymuyorlardı. Ayrıca bunu birbirlerine tavsiye ediyorlardı.”

Şu kadar var ki Askerî'nin öne sürdüğü bu gerekçe de tartışmaya açıktır. Çünkü akşam yemeğinin emredilmesi, kişinin kendisine helâl olan dan fazlasını yemesi anlamına gelmez. Bilakis burada kastedilen, şer'î ilkelere uygun olan akşam yemeğidir. Bu hususu iyi düşünmelisin.

٩٩٦- تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَعَلِمُوهُ النَّاسَ.

996- İlmi öğrenin ve insanlara da öğretin.

Beyhakî'nin Ebû Bekre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁷¹

669 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 272, h.nr: 346.

670 Sağânî, *Mevzûât*, s. 178, h.nr: 141.

671 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 251, h.nr: 1610. (Bu kaynaktaki sahâbî ismi *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla Ebû Bekir olarak geçmektedir.) Bu noktada bu hadisin değişik münasabetlerle söylendiğinden söz eden ve İbn Mes'ûd, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre ve Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anhum* gibi farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler için bk. Dârimî, *Mukaddime* 24; Darekutnî, *Sünen*, V, 144, h.nr: 4104; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 281, h.nr: 1651; a.mlf, *el-Medhal*, s. 370, h.nr: 629-630. (Çeviren)

٩٩٧- تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ ؛ فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ، وَهُوَ يَنْسَى، وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ يُتْرَعُ مِنْ أُمَّتِي.

997- Ferâiz (miras hukukunu) öğrenin ve onu insanlara öğretin. Zira o, ilmin yarısı olup unutulacaktır. Ümmetinden (ilim olarak) çekilip alınacak ilk şey de odur.

Bu hadisi İbn Mâce, Dârekutnî ve Hâkim, Ebû Hureyre'den merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Ey Ebû Hureyre! Ferâizi öğrenin...”** Ancak bu rivayette **metrûk bir ravi** vardır.⁶⁷²

Yine Ahmed b. Hanbel'in Ebu'l-Ahvas yoluyla İbn Mes'ûd'dan merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Ferâizi öğrenin ve insanlara da öğretin. Çünkü ben çekilip alınacağım. Bu ilim de çekilip alınacak ve fitneler ortaya çıkacak. O kadar ki iki kişi, ferâiz konusunda ihtilafa düştüklerinde aralarında kesin hükmü verecek birini bulamayacaklar.”**⁶⁷³

Nesâî, Dârekutnî, Hâkim ve Dârimî de **inkitâ (kopukluk) bulunan bir isnadla** bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmektedirler.⁶⁷⁴ Buradaki “ilmin yarısı” olmasından maksat ise İbnu's-Salâh'ın da dediği gibi, (aritmetik ortalama olarak tam) eşit seviyede olmasalar da mutlak anlamda ikiye bölmekten ibarettir. Nitekim şu beyitteki kullanım da böyledir:

“Öldüğüm zaman insanlar iki kısma ayrılacak:

Bir kısmı diline dolayıp hakaretler savururken,

Diğeri yaptıklarından övgüyle söz edecek.”

İbn Uyeyne şöyle der: “Feraize ilmin yarısı denmiştir. Zira insanların hepsi bununla sınaçacak ve sıkıntı çekeceklerdir.”⁶⁷⁵

672 İbn Mâce, Ferâiz 2; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 272, h.nr: 5293; Dârekutnî, *Sünen*, V, 117, h.nr: 4059; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 369, h.nr: 7948.

673 Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde tespit edemedik. Ancak aynı sahâbî ravi ve lafızla geçtiği bir kaynak için bk. Dârimî, *Mukaddime* 24.

674 Dârimî, *Mukaddime* 24; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 97, h.nr: 6271; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 369, h.nr: 7951.

675 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 345, h.nr: 12184. Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 273-276, h.nr: 347.

٩٩٨- تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ.

998- Dayanılmaz beladan, insanı helake sürükleyen bir zorluk ve sıkıntının gelip çatmasından, başa gelecek fenalıktan ve düşmanları sevindirecek felâketten Allah’a sığın.

Buhârî’nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁷⁶

٩٩٩- تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جَارِ الشُّوْرِ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ ؛ فَإِنَّ الْجَارَ الْبَادِيَّ يَتَحَوَّلُ عَنْكَ.

999- Kalıcı mekânlardaki kötü komşudan Allah’a sığın. Zira göçebe komşu yer değiştirip senden uzaklaşır.

Nesâî ve Beyhakî’nin Ebû Hureyre ve Ebû Saîd’dan rivayet ettikleri bir hadistir ve Irâkî’nin de dediği gibi **isnadı sahihtir**.⁶⁷⁷ Bu manadaki bir rivayet de şöyledir: Beyhakî’nin Hasan el-Basrî’ye ulaşan isnadıyla aktardığına göre Lokman Hekîm, oğluna şöyle demiştir: “Yavrum! Kaya, demir ve ağır olan ne varsa her şeyi taşıdım ama kötü komşudan daha ağır bir şey taşımadım. Yine nice acılar tattım da sabırdan daha acı bir şey tatmadım.”⁶⁷⁸ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu rivayetin meşhur olan lafzı **“Zira göçebe komşu yer değiştirir”** şeklindedir.⁶⁷⁹

١٠٠٠- تُعَادُ الصَّلَاةُ مِنْ قَدْرِ الدَّرْهِمِ -يعني: مِنَ الدَّمِ.

1000- Bir dirhem kadar kan sebebiyle namaz iade edilir.

Nevevî *Müslim*’in Mukaddimesinin şerhinde şöyle demiştir: “Buhârî bunu *Târîh*’inde zikretmiştir. **Ancak hadis ehline göre aslı olmayan bâtil bir rivayettir.**”⁶⁸⁰

676 Buhârî, Daavât 28, Kader 13; Müslim, Zikir 53.

677 Nesâî, İstiâze 43; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 100, h.nr: 9106. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 633, h.nr: 1.

678 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 512, h.nr: 4548.

679 Bu lafzın yer aldığı benzer manadaki bir rivayet, daha önce 541 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

680 Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, III, 308-309, h.nr: 1047; Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I, 97.

۱۰۰۱- تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى سَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ هُمْ؟ قَالَ: الزَّنادِقَةُ.

1001- Ümmetim yetmiş fırkaya ayrılacak; tek bir fırka haricinde hepsi cennette olacaktır. “Ey Allah’ın Rasûlü! Kimdir o fırka?” diye sordular. Allah Rasûlü “Zındıklardır” buyurdu.

Zerkeşî *Leâli*’de şöyle demektedir: Bir aslı yoktur yani bu lafızla. Aksi hâlde hadis, başka bir lafızla makbul kanallardan rivayet edilmiştir. Bunlardan biri “**Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır...**” hadisidir. Tirmizî’nin naklettiği ve “hasen-sahih” dediği bir rivayettir. Ayrıca bunu Ebû Dâvûd, Hâkim, İbn Hibbân ve Beyhakî de rivayet etmiş ve sahih saymışlardır. Bir diğer rivayet de İbn Mâce’nin Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak naklettiği şu hadistir: “**Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar da aynı şekilde. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri hariç hepsi cehennemdedir.**” “O (kurtulan) fırka hangisidir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “**Benim ve ashabımın üzerinde olduğumuz yolu takip edenlerdir.**” Bu hadisi İbn Hibbân ve Hâkim de benzer şekilde rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hâkim şunu söylemiştir: “Bu, temel hadis kitaplarında çokça yer alan bir hadistir.”⁶⁸¹ Daha sonra Zerkeşî şöyle demektedir: “Beyhakî’nin, Ebû Hureyre ve başkalarından rivayet edip sahih saydığı bir hadistir.”⁶⁸²

Bu konudaki bir başka rivayet de şudur: Dört *Sünen* sahibinin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “**Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır. Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.**” Yine Tirmizî’ye ait bir rivayette şu lafız yer almaktadır: “**İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri fırkası haricinde hepsi cehennemdedir.**” “O (kurtulan) fırka hangisidir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. O da “**Benim ve ashabımın üzerinde olduğumuz yolu takip edenlerdir**” buyurdu. Bu hadis daha önce, ayrın-

681 Ebû Dâvûd, Sünnet 1; Tirmizî, İmân 17; İbn Mâce, Fiten 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 124, h.nr: 8396; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 140, h.nr: 6247; Hâkim, *Müstedrek*, I, 47, h.nr: 10.

682 Zerkeşî, *Leâli*, s. 216, h.nr: 3.

tılı bir şekilde “اِفْتَرَقَتِ الْيَهُودُ/Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır...” hadisinde geçmişti, oraya bakabilirsin.⁶⁸³

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle der:⁶⁸⁴ “Bu hadis Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Ömer, Avf b. Mâlik, Enes, Câbir, İbn Amr, İbn Mes'ûd, Ali, Ömer, Muâviye, Ebu'd-Derdâ ve diğerlerinden rivayet edilmiştir. Nitekim *el-Fırak* isimli kitabımda bu rivayetleri açıkladım.⁶⁸⁵ Ayrıca Zeylâî de (*Zemahşerî*'nin *Keşşâf*'ında geçen hadisleri tahrir ederken) En'âm sûresinde yer alan hadislerin tahririnde bu rivayetlere yer vermektedir.”

١٠٠٢ - تَفَقَّهُوا قَبْلَ أَنْ تُسَوَّدُوا.

1002- Yönetici ve reis olarak başa geçirilmeden önce köklü ve derin bilgi sahibi olun.

Beyhakî bu sözü, Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi ifadesi olarak nakletmektedir.⁶⁸⁶ Nitekim Buhârî de bu rivayeti cezim sigasıyla muallak olarak aktarmakta ve devamında “Yönetici ve reis olarak başa geçirildikten sonra da..” ilavesini yapmaktadır.⁶⁸⁷ Bu sözün “Evlenip de ev-bark sahibi ve aile reisi olmadan önce” anlamına geldiği de söylenmiştir. Nitekim bu sebeple bazı âlimler “İlim, kadınların uylukları arasında kaybolmuştur” demişlerdir. Benzer manada Hatîb'in sözü de şöyledir: “Eşinin haklarını yerine getirme çabasının, tam manasıyla ilim elde etmekten alıkoymaması için ilim talebesinin mümkün olduğunca bekâr kalması müstehaptır.”⁶⁸⁸

Ancak bu sözün meşhur olan izahı, bundan çok daha genel kapsamlıdır. Bu sebeple Süfyân es-Sevrî şöyle der: “Kim bir an evvel yönetici ve reis olma arzusuyla aceleci davranırsa, ilmin büyük bir kısmına zarar vermiş olur. Kim de hemen yönetici ve reis olmaya acele etmezse yazar, sonra yine yazar, sonra tekrar yazar. Yani ilimden pek çok şeyi yazıp kayda geçirir.”⁶⁸⁹

683 446 no'lu rivayete bakınız. (Çeviren)

684 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 279-283, h.nr: 348.

685 Sehâvî burada *Ref'u'l-kalak ve'l-erak bi cem'i'l-mübtediîn mine'l-fırak* isimli kitabını kastetmektedir. (Bk. Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, VIII, 19) -Çeviren-

686 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 206, h.nr: 1549.

687 Buhârî, İlim 15.

688 Hatîb, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvi*, I, 101.

689 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 206, h.nr: 1550. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler

۱۰۰۳- تَفَقَّهَ ثُمَّ اغْتَرَلَ.

1003- Önce köklü ve derin bilgi sahibi ol sonra da insanlardan uzaklaşıp uzlete çekil.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁶⁹⁰ Hadis değildir. Sadece Gazzâlî'nin *İhyâ*'da İbrahim en-Nehaî'den naklettiği bir sözdür.⁶⁹¹ Ayrıca Ebû Nuaym el-İsfahânî bunu Rabî' b. el-Haysem'den rivayet etmiştir.⁶⁹² Öte yandan Ahmed b. Hanbel de *ez-Zühd* adlı eserinde Mutarriif'in şöyle dediğini nakletmektedir: “Önce köklü ve derin bilgi sahibi olun. Sonra insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilerek ibadetle meşgul olun.”⁶⁹³

۱۰۰۴- تَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ - وفي لفظ: سِتِّينَ سَنَةً.

1004- Bir saatlik tefekkür, bir yıllık -bir lafza göre de: altmış yıllık- ibadetten hayırlıdır.

Fâkihânî bu rivayeti “*فَكَّرُ سَاعَةً/bir saatlik fikir*” lafzıyla zikretmiş ve “Bu, Serî es-Sakatî'nin sözlerindendir” demiştir. Bir lafızda da “*altmış yıl*” kaydı geçmektedir. Suyûtî de bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de “*Bir saatlik fikir, altmış yıllık ibadetten hayırlıdır*” lafzıyla zikretmektedir. İbn Abbâs ve Ebû'd-Derdâ kanalıyla gelen bir rivayetin lafzı da “*Bir saatlik fikir, altmış yıllık ibadetten hayırlıdır*” şeklindedir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁶⁹⁴ Irâkî, bir cüzünde şöyle demiştir: Bize rivayet edilen Abdullah b. Selâm hadisine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün tefekkür hâlindeki bir topluluğun yanına çıkageldi ve “*Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz?*”⁶⁹⁵ diye sordu. Onlar da “Allah azze ve celle'nin yarattığı varlıklar hakkında tefekkür ediyoruz” dediler.

için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 284-285, h.nr: 349.

690 Gazzî, *İtkân*, I, 201, h.nr: 561.

691 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 222, 236.

692 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 220, IX, 49.

693 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 195, h.nr: 1338. Ancak bu eserde, “ibadetle meşgul olun” lafzı, “köşenize çekilin” lafzından önce zikredilmektedir. (Çeviren)

694 Gazzî, *İtkân*, I, 203, h.nr: 564.

695 Gazzî'nin orijinal eserinde bu şekilde olan cümle, Aclûnî'nin metnine, “Neyiniz var, niçin tefekkür ediyorsunuz?” tarzında girmiştir. Biz de olayın akışını dikkate alarak Aclûnî'nin kaynak gösterdiği Gazzî'nin kendi ifadesini esas aldık. (Çeviren)

Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Böyle yapın; O’nun yarattığı varlıklar hakkında tefekkür edin ve sakın O’nun (zâtı) hakkında tefekkür etmeyin! Şüphesiz şu batıda beyaz bir yer vardır. Beyazlığı onun nuru yahut nuru beyazlığı olup güneşin hareketiyle kırk gündür. Orada Allah’ın yarattığı varlıklardan, bir göz açıp kapayacak kadar günah işlememiş bir topluluk vardır.”** “Ey Allah’ın Rasûlü! Şeytan onların arasında nerededir?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Onlar şeytanın yaratılıp yaratılmadığını bile bilmezler”** buyurdu. “Peki, bu topluluk Âdem’in neslinden midir?” diye sordular. Allah Rasûlü yine **“Onlar Âdem’in yaratılıp yaratılmadığını dahi bilmezler”** buyurdu.⁶⁹⁶

۱۰۰۵- تَفَكَّرُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ، وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ.

1005- Allah’ın yarattığı varlıklar hakkında tefekkür edin, ancak Allah hakkında tefekkür etmeyin.

Ebû Nuaym’ın *Hilye*’de İbn Abbâs’tan aktardığı bir rivayettir. İbn Ebî Şeybe de bunu *Kitâbu’l-Arş* isimli eserinde⁶⁹⁷ İbn Abbâs’ın kendi sözü olarak şu lafızla rivayet eder: “Her şey hakkında tefekkür edin, ancak Allah hakkında tefekkür etmeyin.” İsfahânî de *Terğîb*’inde bu sözü bu lafızla rivayet etmektedir. Ebû Nuaym’ın İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*’dan rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün ashabının karşısına çıkıp **“Sizi toplayan şey nedir?”** diye sordu. Onlar da “Rabbimizi zikretmek ve O’nun yücelik ve büyüklüğünü düşünmek üzere toplandık” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah’ın yarattığı varlıklar hakkında tefekkür edin, ancak O’nun hakkında tefekkür etmeyin. Zira O’nu hakkıyla takdir edemezsiniz...”**⁶⁹⁸

Öte yandan Taberânî’nin *el-Evsat*’ta, Beyhakî’nin de *eş-Şuab*’da İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah’ın**

696 Bu son rivayeti İbn Kesîr, *Tefsîr*’inde rivayet ettikten sonra “Bu hadis mürsel ve aynı zamanda ciddi anlamda münkerdir” demektedir. (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 179) -Çeviren-

697 Ktabın orijinal adı *Kitabu’l-arş vemâ ruviye fîh* olup basılmıştır. (Bk. Ebû Ca’fer Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe el-Absî, *Kitâbu’l-arş vemâ ruviye fîh*, thk. Muhammed b. Halîfe b. Ali et-Temîmî, Riyad 1998, s. 342, h.nr: 16) -Çeviren-

698 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 65.

nimetleri hakkında tefekkür edin ama Allah hakkında tefekkür etmeyin.”⁶⁹⁹

Ebu’ş-Şeyh’in *el-Azame* isimli eserinde İbn Abbâs’tan gelen bir rivayet de şöyledir: **“Her şey hakkında tefekkür edin, ancak Allah’ın zâtı hakkında tefekkür etmeyin. Zira yedinci kat gök ile O’nun kürsisi arası yedi bin yıl olup nurdan ibarettir. Allah, onun da üstündedir.”** Deylemî’nin İbn Abbâs’tan aktardığı rivayetinde şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Arş’ı taşıyan meleklerden birinin adı İsrâfil’dir. Arş’ın köşelerinden biri onun omuzunda olup ayakları yerin en alt tabakasını; başı ise yedinci kat göğü aşmış geçmiştir. Yaratıcı ise yaratılardan çok daha muazzamdır.”**

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym’ın Abdullah b. Selâm kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle denilmektedir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbından, Allah’ın yarattığı varlıklar hakkında tefekkür etmekte olan bir topluluğun yanına çıkageldi ve **“Neyi tefekkür ediyordunuz?”** diye sordu. Onlar da **“Allah azze ve celle’nin yarattığı varlıklar hakkında tefekkür ediyoruz”** dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah hakkında tefekkür etmeyin, Allah’ın yarattığı varlıklar hakkında tefekkür edin! Zira Rabbimiz, ayakları yerin yedinci kat altında, başı ise en yüksek göğü aşmış olan bir melek yaratmıştır. Ayaklarıyla topukları arasında altı yüz yıllık bir mesafe; topuklarıyla ayak tabanının çukurları arasında da altı yüz yıllık bir mesafe bulunmaktadır.”⁷⁰⁰** Bu hadisin isnadları zayıftır. Ancak birlikte değerlendirilmesi bir kuvvet kazandırmaktadır ve manası da sahihtir. Nitekim *Sahîh-i Müslim*’de Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet edilen bir hadis şöyledir: **“İnsanlar sürekli sorular soracak hatta şunu diyecekler: ‘Bunlar Allah’ın yarattığı varlıklardır. Peki, Allah’ı kim yarattı?’ İşte kim böyle bir şeyi hissederse ‘Allah’a iman ettim’ desin.”⁷⁰¹**

699 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 250, h.nr: 6319; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, I, 262, h.nr: 119. Beyhakî, bu rivayetin isnadının sorunlu olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

700 Bu hadisi bu lafızıyla şu eserde tespit edebildik: Ebu’ş-Şeyh, *el-Azame*, thk. Rıdâullah b. Muhammed İdrîs el-Mübârekfûrî, Riyad 1408, I, 237, h.nr: 21. (Çeviren)

701 Müslim, *Îmân* 212. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 286-288, h.nr: 350.

Yine benzer mahiyetteki rivayetlerden biri de Hakîm et-Tirmizî ve İbn Lâl'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri şu hadistir: **“Hikmetin başı Allah korkusudur.”**⁷⁰²

١٠٠٦ - تَفَكَّهُوا قَبْلَ الطَّعَامِ.

1006- Yemekten önce meyve yiğın.

Bu söz, dillerde meşhurdur; bir hadis yahut (sahâbe veya tâbîinden gelen) bir rivayet veya sıradan insanların sözü olduğunu tespit edebilmiş değilim.

Ancak hocalarımızın hocası Şeyh Ali el-Uchûrî el-Mâlikî bunu tafsi-latlı bir şekilde nazma dökmüştür. Şöyle ki:

“Yemekten önce dut, şeftali, kayısı, incir ve karpuz;
Ardından erik, armut ve üzüm, aynı şekilde nar ve taze hurma
Yanı sıra hıyar, Firavun inciri, acur, badem ve elma.”

١٠٠٧ - تَقْوَى اللَّهِ رَأْسُ كُلِّ حِكْمَةٍ.

1007- Allah korkusu, her hikmetin başıdır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der:⁷⁰³ Deylemî bunu isnadsız bir şekilde merfu olarak Enes'e dayandırmaktadır. Muâz b. Cebel'den merfu olarak gelen bir rivayet de şöyledir:⁷⁰⁴ **“Ey insanlar! Allah korkusunu kendinize ticaret edinin; kârınız size sermayesiz bir şekilde gelecektir.”** (Allah Rasûlü) daha sonra şu âyeti okumuştur: **“Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır.”**⁷⁰⁵

702 Aclûnî'nin takviye niteliğinde zikrettiği bu rivayet, aslında 1007 no'lu hadisle alakalıdır. Zira Sehâvî'den sonra en fazla müracaat kaynağı sayılan Necmüddîn el-Gazzî'de burada 1007 no'lu denk gelen hadisin açıklamasında geçmektedir. (Bk. *İtkân*, I, 203-204, h.nr: 567) Aclûnî, o kaynaktan alıntı yaparken böyle bir hata yapmış olmalıdır. (Çeviren)

703 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 288, h.nr: 351.

704 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 97, h.nr: 190.

705 Talâk 65/2-3.

Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir diğer rivayette ise “Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanların en üstünü kimdir?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“Allah’tan en çok korkanlardır”** buyurur.⁷⁰⁶

İbn Ebi’d-Dünyâ da takva konusunda müstakil bir cüz kaleme almıştır. Bu cüzde geçtiğine göre Abdurrahmân b. es-Sâlih şöyle demektedir: Âbidlerden biri kardeşine yazdığı mektubunda şunları söyler: Sana Allah’tan korkup sakınmanı öğütlüyorum. Zira Allah korkusunda dünya-daki her türlü hayır, kolaylık, rahatlık, temiz/helâl rızkın yanı sıra ahiretteki kurtuluş ve güzel sevap da vardır. Nitekim Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“Kim Allah’tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır ve onu hiç ummadığı bir yerden rızıklandırır.”**⁷⁰⁷ **“Kim Allah’tan korkarsa, Allah onun kötülüklerini örter ve mükâfâtını artırır.”**⁷⁰⁸ Askerî’nin Semure’dan merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Kim Allah’tan korkup sakınırsa kuvvetli yaşar; düşmanının beldelerine güvenle hareket eder.”**

Beyhakî, Ebû Ya’lâ, Taberânî, Ebû Nuaym ve Hâkim’in İbn Abbâs ra-dıyallahu anh kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **“İnsanların en üstünü olmaktan mutluluk duyan kimse, Allah’tan korkup sakınsın.”** Ancak Beyhakî *Zühd* isimli eserinde şöyle demiştir: (Hadis otoriteleri) bu hadisin ravilerinden biri olan Hişâm b. Ziyâd hakkında olumsuz görüşler serdetmişlerdir.

Öte yandan Vâhidî, Sa’lebî ve Zemahşerî, Hucurât sûresindeki **“Sizin Allah katında en değerli ve üstün olanınız, (O’na) karşı gelmekten en çok korkup sakınanınızdır”**⁷⁰⁹ âyetinin tefsirinde **isnadsız** bir şekilde Yezîd b. Şecere’nin şöyle dediğini naklederler: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Medîne çarşısından geçerken siyahî bir kölenin şöyle seslendiğine şahit oldu: “Beş vakit namazı [Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in arkasında⁷¹⁰] kılmamı engellememesi şartıyla kim beni satın alır?..⁷¹¹

706 Buhârî, Enbiyâ 8, 14, 19, Menâkıb 1; Müslim, Fezâil 168.

707 Talâk 65/2.

708 Talâk 65/5.

709 Hucurât 49/13.

710 Bu kısım, bu rivayetin geçtiği kaynaklardan biri olan Zemahşerî’nin *Keşşâf*’ında yer almaktadır. (Bk. *a.g.e.*, IV, 375) -Çeviren-

711 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 288-291, h.nr: 351.

١٠٠٨ - تَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ بِبُغْضِ أَهْلِ الْمَعَاصِي.

1008- Günahkârlara buğzederek Allah’a yakınlaşmaya çalışın.

İbn Şâhîn’in İbn Mes’ûd’dan aktardığı bir rivayet olup tamamı şöyledir: **“O (günahkârları) asık suratlarla karşılayın. Onlara kızmak suretiyle Allah’ın rızasını kazanmaya ve onlardan uzaklaşarak Allah’a yakınlaşmaya çalışın.”**⁷¹²

Münâvî şöyle der: Günahkârlara buğzederek Allah’a yakınlaşma arzusu içinde olunabileceği gibi ibadet ehlini severek de yaklaşılabilir. Nitekim Şâfiî rahimehullah şöyle demiştir:

“Salihlerden olmadığım hâlde onları severim,

Belki de onlar sayesinde şefaate ererim.

Sermayesi günah ve masiyet olan kimseden de hiç haz etmem.

Her ne kadar hepimiz aynı sermayenin içinde olsak da!”⁷¹³

١٠٠٩ - تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا.

1009- Hırsızın eli, çeyrek dinar ve daha fazlası (değere sahip mallar) için kesilir.

Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁷¹⁴ Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce’de Sa’d kanalıyla gelen rivayet ise şöyledir: **“El, bir kalkanın değeri olan çeyrek dinardan dolayı kesilir.”**⁷¹⁵

712 İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilî’l-a’-mâl ve sevâbü zâlik*, s. 139 h.nr: 482; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 46. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teyzîr*, I, 455; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, V, 397, h.nr: 2377. (Çeviren)

713 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 264.

714 Buhârî, *Hudûd* 14; Müslim, *Hudûd* 2, 4; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 11; Tirmizî, *Hudûd* 16; Nesâî, *Kat’u’s-sârik* 9.

715 İbn Mâce, *Hudûd* 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 61, h.nr: 1455.

١٠١٠- تَقُولُ النَّارُ لِلْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: جُزْ يَا مُؤْمِنُ، فَقَدْ أَطْفَأُ نَارَكَ لَهْبِي.

1010- Kıyamet günü cehennem, (sırat köprüsü üzerindeki) mü'mine şöyle der: Çabuk geç ey mü'min! Zira nurun alevimi söndürdü.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Ya'lâ b. Münye'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. **İsnadında Mansûr b. Ammâr el-Vâiz adında (hadis rivayetinde) leyse bî'l-kaviyy sayılan bir ravi yer almaktadır.**⁷¹⁶ Ayrıca İbn Adiy de bu hadisi Ya'lâ'dan rivayet etmiş ve "münkerdir" demiştir.⁷¹⁷ Öte yandan Hakîm et-Tirmizî de bunu *Nevâdiru'l-usûl*'ünde şu lafızla rivayet etmektedir: "**Cehennem der ki...**"

١٠١١- التَّكْبِيرُ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ صَدَقَةٌ.

1011- Kibirilenip böbürlenlen kişiye karşı büyüklenmek sadakadır.

Aliyyü'l-Kârî, Râzî'den bunun sadece bir söz olduğunu nakleder ve ardından şunu söyler: "Ancak manası, Allah Rasûlü, sahâbe veya tâbîinden nakledilen bilgi ve haberlere dayanmaktadır (*me'sûr*)."⁷¹⁸ Dillerde meşhur olan lafzında ise "sadaka" kelimesi yerine "hasene (iyilik)" kelimesi geçmektedir.

١٠١٢- التَّكْبِيرُ جَزْمٌ.

1012- Tekbîr, cezimle söylenir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁷¹⁹ Râfî'('nin eş-Şerhu'l-kebîr'in) de geçmesine rağmen merfu olarak bir aslı yoktur.⁷²⁰ Ancak Tirmizî'nin de [Selamın *hazfi* sünnettir hadisinin ardından]⁷²¹ rivayet ettiği gibi bu cümle,

716 Taberânî'nin eserlerinde tespit edemediğimiz bu rivayet şu kaynaklarda geçmektedir:

Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 329; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 577, h.nr: 369. (Çeviren)

717 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 130, ravi nr: 1881. Rivayetin *münker* olduğuna dair ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VII, 421, h.nr: 3413.

718 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 163, h.nr: 142.

719 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 293-299, h.nr: 353.

720 Râfî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, III, 283, 388.

721 Bu cümle, *Makâsîd*'da geçmesine rağmen *Keşfü'l-hafâ*'da yer almamaktadır. Bir sonraki paragrafta bu hadisten bahsedileceği için burada zikredilmesinin uygun olacağını düşündük. (Çeviren)

İbrahim en-Nehaî'ye aittir ve "Selam da cezimle söylenir" şeklinde bir ilavesi vardır.⁷²² Öte yandan Saîd b. Mansûr bunu "Kıraat de cezimle yapılır" tarzında bir ziyade ile rivayet etmektedir. Yine Saîd'den gelen bir lafızda "Tekbîri cezmederlerdi" ibaresi geçmektedir.

Bu rivayetin hem lafız hem de manasında ihtilaf edilmiştir. Herevî şöyle demiştir: Sıradan insanlar tekbirdeki (Ekber) lafzının sonunu zammeli okurlar. (Dilci) Müberred ise "(Allahu Ekber) ibaresindeki 'ekber'in sonu sükûn üzere okunmalıdır" dedikten sonra buna delil olarak ezanın, bizatihi şeriatın belirlediği şekilde, i'râb olmaksızın işitildiğini öne sürer. İbnü'l-Esîr ise *en-Nihâye*'de şöyle der: "Bunun manası şudur: Tekbir ve selam, uzatılmadan söylenir; ayrıca tekbirin i'râbı yapılmaz ve sonu sükûnlu okunur." el-Muhibbu't-Taberî de bu hususta İbnü'l-Esîr'e tâbi olmaktadır. İbnü'r-Rif'a'nın sözlerinden çıkan sonuç da budur. Ayrıca Zerkeşî'nin kanaati de bu yöndedir. Hâlbuki "ekber" kelimesinde aslo- lan, haber olması sebebiyle merfu (zammeli) okunmasıdır. Üstelik Hafız İbn Hacer söz konusu görüşü şu gerekçeyle reddetmektedir: "*Cezm*'in bir i'râb çeşidi olarak kullanımı, yeni bir terimdir. Nebevî lafızlar nasıl olur da bu yeni terime göre yorumlanabilir ki! Tabii eğer rivayetin sabit olduğunu farz edersek! Aksi hâlde zaten rivayetin aslı yoktur." Daha sonra İbn Hacer, burada selamın "*hazf*"i ve tekbirin "*cezm*"inden kastedilenin, hızlı bir şekilde okuyup uzatmamak olduğu yönündeki görüşü tercih etmiştir. Tirmizî de "İlim ehlinin müstehap gördüğü şey de budur" demiştir. Gazzâlî ise *İhyâ*'da "Selam '*hazf*' edilir ve uzattıkça uzatılmaz. Sünnet olan da budur" demiştir.⁷²³ Yine İbn Hacer el-Heytemî, *et-Tuhfe*'de şöyle der: "'Ekber' lafzındaki 'râ'yı cezimli okumak sünnettir. Ancak böyle bir şeyi vacip kılmak yanlıştır. Bu noktada 'Tekbir, cezimle söylenir' hadisinin bir aslı yoktur. Sahih olduğu farz edilse bile bundan kastedilen, uzatılmadan söylenmesidir. Nitekim 'Selam, cezimle söylenir' şeklindeki sahih haber de bu şekilde yorumlanmıştır."⁷²⁴

Öte yandan bu rivayet Suyûtî'ye de sorulmuş, o da şu cevabı vermiş- tir: Hafız İbn Hacer'in *eş-Şerhu'l-Kebîr*'in hadislerinin tahririnde de söy-

722 Tirmizî, Salât 223. Tirmizî bu hadis için "hasen-sahih" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

723 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 155.

724 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 13.

lediği gibi bu hadis sabit olmayıp İbrahim en-Nehâî'nin sözüdür. Manası ise aralarında Râfi ve İbnü'l-Es r'in de bulunduğu bir grup ulemanın dediği gibi “uzatılmadan okunmasıdır.” Ancak el-Muhibbu't-Taberî “Bu, uzatılarak okunamayacağı gibi sonu i'râb edilmez anlamına da gelir” diyerek tuhaf bir yaklaşım sergilemiştir. Söz konusu ikinci yorum (sonu i'râb edilmez) birkaç açıdan reddedilmiştir:

Birincisi: Bu rivayeti İbrahim en-Nehâî'den nakleden râvînin açıklamasına aykırı düşmesi. Hâlbuki usulde de sabit olduğu üzere ilgili ravinin açıklamasına başvurmak daha tercihe elverişlidir.

İkincisi: Hadis ve fıkıh ehlinin bu husustaki açıklamalarına aykırı olması.

Üçüncüsü: “Cezm”in i'râbtaki harekenin hafzedilmesi anlamındaki kullanımı, İslâm'ın ilk neslinde bilinen bir husus değildir. Aksine yeni bir terimdir, dolayısıyla ona göre yorum yapılması doğru sayılmaz.

Bunların yanı sıra “Tekbir, cezimle söylenir” ifadesinin, “imamın, arkasındaki cemaatinin kendisini geçmemesi için tekbiri duyurması” manasına geldiği söylenmiştir. Ayrıca “Tekbir cezimdir” ifadesinin, “zorunlu ve kaçınılmaz olup başkası söylenemez” anlamına geldiği görüşü de ileri sürülmektedir.

Öte yandan bazıları, ilgili rivayetteki “جزم/cezim” lafzının ilk iki harfini, noktasız “ha” ve peltek “zâl” olarak “حذم/hazm” şeklinde okumaktadır ki bu durumda “hızlı, sür'atli” manasına gelir. Zira “حذم/hazm” “hız, sürat” demektir. Nitekim Ömer *radıyallahu anh*'ın “Ezan okuduğun zaman sakın ve yavaş ol, ancak kamet getirdiğinde süratli davran (فاحذم/fahzim)” sözündeki lafız da bu kökten gelmektedir. Bunu İbn Seyyidi'n-nâs aktarmakta, aynı şekilde Hanefîlerden Serûcî de nakledip şöyle demektedir: “‘el-Hazm’ dilde sürat demektir. Nitekim tavşana da (süratinden dolayı) bu kelimeden türeyen bir isim olarak الحذمة/el-hüzeme’ denilmiştir.”

Daha sonra Sehâvî şunları söylemektedir:⁷²⁵ “**Selamda hafz yapmak sünnettir**” hadisini Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Huzeyme ve Hâkim *Sahîh*'lerinde Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme ve Hâkim bu hadisi merfu olarak nakletmiş; ayrıca İbn Huzeyme

ve Hâkim mevkûf olan rivayeti de aktarmışlardır. Keza Tirmizî de mevkuf rivayeti aktardıktan sonra “Hasen-sahihtir” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷²⁶ Buna karşılık Ahmed b. Hanbel ve İbnü'l-Mübârek'in, bu hadisin Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e isnad edilmesini engelledikleri de nakledilmiştir. Ayrıca Ebu'l-Hasen el-Kattân şöyle demektedir: “Bu hadis, ne merfu ne de mevkuf olarak sahihtir.”

١٠١٣ - التَّكَلُّفُ حَرَامٌ.

1013- Tekellüf⁷²⁷ haramdır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir: Bu hadisi, bu lafızla bilmiyorum. Ancak *Sahîh-i Buhârî*'de Ömer *radiyallahu anh*'ın şöyle dediği geçmektedir: “Biz tekellüften nehyolunduk.”⁷²⁸

Aliyyü'l-Kârî de İbnü'd-Deyba'nın sözlerini aktardıktan sonra şöyle demiştir:⁷²⁹ Kısacası bu hadisin manası sabittir. Ayrıca bunu destekleyen benzer muhtevada bir rivayet de İbn Asâkir'in *Târîh*'inde Zübeyr b. el-Avvâm kanalıyla rivayet ettiği şu hadistir: “**Allah'ım! Ben ve ümmetimin salihleri tekellüften uzağız.**” Yine İbn Asâkir bu hadisi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımı Hatîce *radiyallahu anhâ*'nın kız kardeşi Hâle'nin oğlu Zübeyr'den “**Ben ve ümmetimin, tekellüften uzağız**” lafzıyla rivayet etmektedir. [Bu cümle, Allah Teâlâ'nın şu âyetinden de iktibas edilmiş olabilir:]⁷³⁰ “**Ben tekellüfte bulunanlardan değilim.**”⁷³¹

726 Ebû Dâvûd, Salât 191; Tirmizî, Salât 223; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 515, h.nr: 10885; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 362, h.nr: 734; Hâkim, *Müstedrek*, I, 355, h.nr: 842.

727 Daha önce bu konuya dair 610 ve 621 no'lu rivayetlerdeki benzer açıklamalarda geçtiği üzere tekellüf, “zorlama, zahmetli bir iş görme, gösteriş ve yapmacık davranış” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

728 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 60-61.

729 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 165, h.nr: 144.

730 Bu kısım *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında düşmüş gözükmektedir. (Çeviren)

731 Sâd 38/86.

١٠١٤- تَكُونُ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فَتَنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُضَيِّحُ الرَّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُؤْمِسِي كَافِرًا، وَيُؤْمِسِي مُؤْمِنًا وَيُضَيِّحُ كَافِرًا، يَبِيعُ أَقْوَامٌ دِينَهُمْ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا.

1014- Kıyamet öncesinde karanlık gecenin merhaleleri gibi birtakım fitneler olacaktır. O zamanda insan, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü'min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Birtakım topluluklar dinlerini (basit) bir dünyalığa satarlar.

Tirmizî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁷³²

١٠١٥- تَكُونُ لِأَصْحَابِي زَلَّةٌ يَغْفِرُهَا اللَّهُ لَهُمْ لِسَابِقَتِهِمْ مَعِيَ.

1015- Ashabımın birtakım zelleleri olur; Allah o zelleleri, onların geçmişte benimle olan yaşamışlıklarının hatırına bağışlar.

Bu hadisi İbn Asâkir, Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.⁷³³ Nitekim Necmüddîn el-Gazzî de bunu meşhur rivayetler arasında sayar.⁷³⁴ Araştırılıp incelenmelidir.

١٠١٦- تَلْقِيْنُ الْمَيِّتِ بَعْدَ الدَّفْنِ.

1016- Definden sonra ölüye telkin vermek.

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir:⁷³⁵ Definden sonra ölüye telkin verilmesiyle ilgili hadis Taberânî'nin *Mu'cem*'indeki bir hadiste geçmekte

⁷³² Tirmizî, Fiten 30; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 485, h.nr: 8355. Küçük lafız farkıyla gelen benzer hadisler için bk. Müslim, *İmân* 186; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 400, h.nr: 8030; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 252, h.nr: 4260; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 96, h.nr: 6704.

⁷³³ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LIV, 413, ravi nr: 6845. Bu rivayet, benzer bir lafızla başka bir sahâbiden de rivayet edilmiştir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 300, h.nr: 3219. Ancak her iki rivayetin de zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 234, h.nr: 12020; Münâvî, *Teyisr*, I, 455; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VII, 425, h.nr: 3416. (Çeviren)

⁷³⁴ Gazzî, *İtkân*, I, 205, h.nr: 572.

⁷³⁵ Zerkeşî, *Leâli*, s. 59, h.nr: 17.

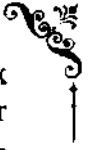
olup **isnadı zayıftır.**⁷³⁶ Ancak ilk dönem Şam ehlinde bazıları bu hadisi rivayet etmenin yanı sıra onunla amel de etmişlerdir. Bu sebeple Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini benimseyip savunanların çoğunluğu bunu müstehap görmüşlerdir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: İleride de geleceği üzere bizim mezhebi benimseyip savunanların çoğunluğu da böyledir. Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Taberânî, **zayıf bir isnadla** Saîd b. Abdullah el-Evdî'nin şöyle dediğini rivayet eder: Ebû Ümâme'nin ölüm döşeginde can çekişirken şöyle dediğine şahit oldum: Ben öldüğüm zaman bana, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ölülerimize yapmamızı emrettiği şeyi yapın. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şunu yapmamızı emretmiştir: **“Kardeşlerinizden biri ölüp de (defin sonrası) kabrinin üzerindeki toprağı düzlediğiniz zaman, içinizden biri kabrinin başında dursun ve ‘Ey falan kadının oğlu filan!’ diye seslensin. Zira ölü iştir fakat cevap veremez. Sonra tekrar ‘Ey falan kadının oğlu filan’ desin. Tam bu sırada ölü ‘Bizi irşad et, Allah’ın rahmeti üzerine olsun’ der, ancak siz duyamazsınız. Sonra şöyle desin: ‘Dünyayı hangi hâl üzere bırakıp terk etmiştin bir hatırla: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in O’nun Rasûlü olduğuna şehadet etmiş; Rab olarak Allah’ı, din olarak İslâm’ı, peygamber olarak Muhammed’i, rehber olarak da Kur’ân’ı kabul edip razı olmuştun.’ Bunun üzerine Münker ve Nekir el ele tutuşup biri diğerine ‘Haydi gidelim! Böyle cevabı telkin edilenin (öğretilenin) yanında ne diye oturalım ki!’ derler. Zira Allah, o ölüyü, o iki meleğe karşı delillerle savunarak galip getirmiştir.”** Derken bir kişi “Ey Allah’ın Rasûlü! Eğer kişi, ölünün annesinin adını bilmiyorsa (ne yapmalı)?” diye sorar. Allah Rasûlü de **“Havva oğlu filan diyerek Havva’ya nispet etsin”** buyurur.⁷³⁷

Öte yandan bu rivayeti İbrahim el-Harbî, *İttibâu’l-emvat* isimli eserinde İbn Abbâs’tan; İbn Şâhîn de *Zikru’l-mevt* adlı kitabında nakletmekte, ayrıca daha başkaları da aktarmaktadırlar. Buna mukabil İbnu’s-Salâh başta olmak üzere, Nevevî, İbn Kayyim, Irâkî ve Hafız İbn Hacer -bir kı-

⁷³⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 249, h.nr: 7979.

⁷³⁷ Rivayetin tercümesinde, *Keşfü’l-hafâ*’da geçen metinden ziyade Taberânî’de geçen orijinal metni esas aldığımız için bazı küçük farklılıklar söz konusu olmuştur. (Çeviren)

sım eserlerinde- ve daha başkaları bu hadisi **zayıf saymışlardır**. Ancak Ziyâuddîn el-Makdisî, *Ahkâm*'ında, daha sonra da Hafız İbn Hacer, benzer manadaki destekleyici başka rivayetlerinden dolayı bu hadisi kuvvetli saymışlardır. Ayrıca İmam Ahmed bu hadisla amel işini Şam ehline; İbnü'l-Arabî, Medine ehline, daha başkaları da Kurtubalılara nispet etmektedirler. Sehâvî ayrıca *Makâsıd*'da "Bu konu hakkında müstakil bir cüz hazırladım" demiştir.⁷³⁸

İbn Hacer el-Heytemî de *et-Tuhfe*'de şunları söyler: "Âkıl baliğ olmuş yahut daha önce mükellefken aklî dengesini yitirmiş ölüye, şehit bile olsa, defni tamamlandıktan sonra telkin vermek, konuyla ilgili haberden dolayı müstehaptır. Hadisin zayıflığı ise, faziletli amellerden olması hasebiyle benzer muhtevada başka rivayetlerle desteklenmekte olup kuvvet kazanmaktadır. Dolayısıyla İbn Abdisselâm'ın, bu uygulamanın bid'at olduğuna dair görüşü de bertaraf edilmiş olmaktadır. Ayrıca İbnü's-Salâh'ın 'telkin uygulamasının ölünün üzerine toprak atılmadan önce' olduğu yönündeki tercihi de kabul edilemez. Zira Buhârî ve Müslim'den yer alan bir rivayette 'İnsanlar (defin işlemi bitip de) çekip gittikten sonra ölüye iki melek gelir' denilmektedir.⁷³⁹ Buna göre telkinin, defin işleminin tamamlanmasından sonraya geciktirilmesi, iki meleğin sorgusuna daha yakın olması demektir."⁷⁴⁰

Remlî de telkinin cevazı yönünde bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak Remlî, savaş meydanında şehit düşenler ile ilgili telkin konusuna muhalefet ederek "(Bu şehitlerin) üzerine namaz kılınmadığı gibi (telkine de ihtiyaç yoktur). Nitekim pederim de bu yönde fetva vermiştir" demektedir. Ayrıca şu sözü de ilave etmektedir: "En doğru olan görüşe göre, peygamberler *-aleyhimussalâtü vesselâm-* kabirde sorguya çekilmezler." Keza şunu da söylemiştir: "Telkin verecek kişi, kabrin başında durur."

Öte yandan Nevevî de *Fetâvâ*'sında şöyle demiştir: "Şam'da defin işlemi sonrası yapılan telkin geleneği hakkındaki tercih edilen görüş müstehap olduğu yönündedir. Mezhebimizin ulemasından bunun müstehap olduğunu açıkça belirtenler arasında Kadı Hüseyin, Ebû Saîd el-Mütevellî, Şeyh Nasr el-Mervezî, Ebu'l-Kâsım er-Râfiî ve diğerleri yer almaktadır.

738 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 300-304, h.nr: 354.

739 Buhârî, Cenâiz 66; Müslim, Cennet 70.

740 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Mısır 1983, III, 207.

Bu konuya dair Taberânî'nin rivayet etmiş olduğu hadis ise zayıftır, ancak delil olarak kullanılabilir niteliktedir. Zira hadis âlimleri, amellerin faziletleri, terğib ve terhib hadisleri ile ilgili olarak müsamahalı davranılması hususunda ittifak etmişlerdir. Şam ehli de görüşlerine uyulacak ilim adamlarının zamanından bugüne kadar bununla amel etmiş ve bu teamülü sürdürmüşlerdir.”⁷⁴¹

١٠١٧ - تَمَامُ الْمَغْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهِ.

1017- Bir iyiliği tamamlamak, ona başlamaktan hayırlıdır.

Kuzâî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ancak ilk lafız “استمَام/ **tamamlamaya çalışmak**” şeklindedir. Taberânî de *el-Mu'cemu's-sağîr*'de bu şekilde rivayet etmiş; sadece “**hayırlıdır**” lafzı yerine “**daha faziletlidir**” lafzını kullanmıştır.⁷⁴² Ancak isnadında Abdurrahmân b. Kays ed-Dabbî adında **metrûk** bir ravi bulunmaktadır.

Öte yandan Selim b. Kuteybe'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir iyiliği tamamlamak, ona başlamaktan daha zordur. Çünkü başlamak nafîle, tamamlamak ise farzdır.” Yine Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: “İyilik ancak acele yapıldığı zaman tamamlanmış olur. Zira kişi, bir iyiliği hemen yaparsa o iyilik içine siner ve onu mutlu ve huzurlu yapar.”⁷⁴³

١٠١٨ - تَمَعَّدُوا وَاحْشَوْشُوا.

1018- Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışın.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde, İbn Şâhîn'in, *es-Sahâbe*'sinde, Ebu's-Şeyh ve Ebû Nuaym'ın *el-Ma'rife*'lerinde Ka'kâ' b. Ebî Hadred kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁴⁴ Lafzı da şöyledir: “**Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışın. (Sizden istenenleri hakkıyla yerine getirmeye daima) ehil ve hazır biri olun, ok yarışı yapın ve yalın ayak yürüyün.**”

741 Nevevî, *Fetâva*, s. 74-75.

742 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 432, h.nr: 432.

743 Bu rivayetler daha önce 350 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

744 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 40, h.nr: 84; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, IV, 2361, h.nr: 5799.

Ayrıca Beğâvî, *Mu'cemu's-sahâbe*'de bu rivayeti İbn Ebî Hadred'den, (Ka'kâ' olan) ismini zikretmeksizin aktarır. Yine Taberânî bu rivayeti, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Abdullah b. Ebî Hadred'den; Ebu's-Şeyh de Ebû Hureyre'den merfu olarak nakletmişlerdir. Keza Râmerhurmuzî bunu *el-Emsâl*'de İbnü'l-Edra' el-Eslemî'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışı ve yalın ayak yürüyün.”**⁷⁴⁵

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir:⁷⁴⁶ “Bunlar ilgili hadisteki ihtilaflardır. Hadisin (rivayetlerindeki) ortak ravi ise Abdullah b. Saîd olup zayıftır. Ebû Ubeyd de *el-Garîb*'de⁷⁴⁷ Ömer *radiyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle sıradan bir hayat yaşamaya alışın, bir başı ikiye çıkarın.’⁷⁴⁸ İbn Hibbân da bunu *Sahîh*'inde Ebû Osman tarikiyle rivayet etmektedir.⁷⁴⁹ Bu rivayette Ebû Osman ‘Bize Ömer *radiyallahu anh*'ın mektubu geldi’ dedikten sonra içerisinde bu sözün yer aldığı bir kıssayı zikreder. Ben bunu *er-Ramyü bi's-sihâm*⁷⁵⁰ isimli eserimde açıklamıştım. Söz konusu kıssada ayrıca **‘(Arap olmayan) acemlerin kılık-kıyafet tarzından sakının’**⁷⁵¹ rivayeti de yer almaktadır.”

Öte yandan İbnü'l-Gars da Ebu's-Şeyh'in rivayetini zikrettikten sonra şöyle demektedir: *el-Manzûme*'de şöyle demişim:

“Asgari standartlarda, zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetlerle

Sıradan bir hayat yaşamaya alışın.

(Sizden istenenleri hakkıyla yerine getirmeye
daima) ehil ve hazır biri olun,

Ok yarışı yapın ve yalın ayak yürüyün; bu daha uygun.”

745 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 353, h.nr: 885; Râmerhurmuzî, *Emsâlü'l-hadîs*, s. 161.

746 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 305-310, h.nr: 356.

747 *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs* isimli eseri kastedilmektedir. (Çeviren)

748 Bu rivayet daha önce 157 numarada geçmişti. (Çeviren)

749 İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 268, h.nr: 5454.

750 Eserin tam adı: *el-Kavlu t-tâm fî fadli'r-ramyi bi's-sihâm*. Eser, bildiğimiz kadarıyla yazma hâlinindedir. (Bk. <http://www.wadod.com/bookshelf/book/858>) -Çeviren-

751 Bu söz daha önce 857 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

Böylece vezinli bir beyit oldu. Daha sonra İbnü'l-Gars şöyle der: Münâvî dedi ki: “واخْشَوْشُوا/vahşehşinû” lafzı, “nun” yerine “ba” harfinin konulmasıyla “واخْشَوْشِبُوا/vahşevşibû”⁷⁵² olarak da rivayet edilmiştir.

Rivayette geçen “تَمَعَّدُوا/tema'dedû” lafzı, “dili açık ve yalın bir şekilde kullanma (*fesâhat*) konusunda (Ma'd) b. Adnân'ın yoluna ve çizgisine uyun” demektir. Ayrıca şöyle de denilmiştir: Nimetler içindeki konforlu bir hayatı ve acemin giyim-kuşam tarzını bırakarak (Ma'd) b. Adnân'ın asgari standartlardaki sert, kaba saba, basit ve gösterişsiz hayatı gibi bir hayat yaşayın. Nitekim Arap dilinde de yetişip serpilip ve vücudu irileşip sertleşen çocuk için “تَمَعَّدَ الْغُلَامُ/tema'dede'l-ğulâm” tabiri kullanılır. Diğer bir hadiste geçen şu ifade de bu kullanımı desteklemektedir: “بِالْبَسَةِ الْمَعْدِيَّةِ/aleyküm bi'l-libseti'l-ma'diyye” yani zarafet ve estetiği olmayan kaba saba ve basit kıyafet tarzından ayrılmayın. Şu da söylenmektedir: Bu cümle “Ma'd b. Adnân'a uyararak zarafet ve estetiği olmayan basit kıyafetler giyin ve yalın ayak yürüyün” anlamına gelmektedir. Burada alçakgönüllü olmaya teşvik; rahat ve konforda aşırıya kaçmaktan sakındırma söz konusudur. Yine bu hadisi destekleyen, benzer manadaki rivayetlerden biri de Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym'ın Muâz'dan merfu olarak rivayet ettikleri şu hadistir: **“Aşırı lüks ve konfora düşkün olmaktan sakının. Zira Allah'ın (has) kulları aşırı lüks ve konfora düşkün değildirler.”**⁷⁵³ Keza Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: **“Hayırlı işlere acele ettiğinizde, yalın ayak yürüyün.”**

١٠١٩ - تَمَرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ.

1019- Bir kuru hurma bile bir çekirgeden daha üstündür.

Bu söz, özellikle nahivcilerin dilinde meşhur olmuştur. Zira bunu, müptedanın, umûmîlik ifade etmesi hâlinde nekra bir kelime gelebilece-

752 Bu kelime, “insanın dinî hayatında, yiyip içmesinde, giyim-kuşamında ve tüm hâllerinde katı ve haşinliğini; ince ve zarif olmamasını” ifade etmektedir (bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 32) -Çeviren-

753 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 420, h.nr: 22105; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 155. Bu hadisin ravilerinin güvenilir kimseler oldukları belirtilmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 102, h.nr: 3252; Heysemî, *Mecma'*, X, 250, h.nr: 17835; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, I, 688, h.nr: 353) -Çeviren-

ğinin delili olarak kullanmışlardır. Ayrıca İbn Ebî Şeybe, Kâsım'ın şöyle dediğini rivayet eder: İbn Abbâs, bir ihramlının çekirge avlamasının hükümü sorulduğunda “Bir kuru hurma bile bir çekirgeden daha üstündür” cevabını vermiştir.⁷⁵⁴

Ayrıca rivayet olunduğuna göre, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*, Ka‘bu‘l-ahbâr’ın “(İhramlıyken) çekirge avlamanın cezası bir dirhemdir” şeklinde verdiği hüküm üzerine “Ey Humus halkı! Meğer sizin ne kadar da çok dirheminiz varmış! Humus halkı! (Bilesiniz ki) bir kuru hurma bile bir çekirgeden daha üstündür” demiştir.⁷⁵⁵ Biz bu konuya dair tam ve ayrıntılı açıklamayı *el-Fevâidü'l-muharrara bi şerhi müsevvigâti'l-ibtidâi bi'n-nekra* isimli eserde yapmıştık.

١٠٢٠ - تَمَكُّثُ إِخْدَاكُنْ شَطَرَ دَهْرَهَا لَا تُصَلِّيَ.

1020- Siz kadınlardan birileri, (özel hâllerinden dolayı neredeyse) ömrünün yarısını namaz kılmadan geçirir.

Zerkeşî *Leâli'*de şöyle demektedir: “Ebû Abdullah b. Mende şöyle demiştir: Bu hadis, hiçbir tarikle Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den geldiği sabit değildir.”⁷⁵⁶

Sehâvî de *Makâsîd*’da şöyle söyler:⁷⁵⁷ Bu lafızla bir aslı yoktur. İbn Dakîk el-İd de İbn Mende’den naklen bazılarının bu hadisi zikrederek “Hiçbir rivayet tarikiyle sabit değildir” dediğini aktarır. Beyhakî de *el-Ma‘rife*’de şunu söylemiştir: Bir kısım fukahamız bunu zikretmiştir. Ben de bunu çokça araştırdım, ancak herhangi bir hadis kitabında bulamadığım gibi, bir isnadına da rastlayamadım. İbnü'l-Cevzî ise bu lafzın sübut incelemesinde “Mezhep âlimlerimiz (ashabımız) bunu zikrederler, ancak ben böyle bir rivayeti bilmiyorum” demiştir. Nevevî

⁷⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, III, 426, h.nr: 15630.

⁷⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, III, 425, h.nr: 15625. Hz. Ömer burada ihramlıyken bir çekirgeyi avlama karşılığında bir dirhem ceza ödenmesini ağır bulduğu için böyle söylemekte ve bir çekirge için kuru bir hurmanın yeterli olacağını vurgulamaktadır. Zira hurma, çekirgeden daha üstündür, yiyen için daha faydalıdır ve satılmak istendiğinde de daha pahalıdır. (Bk. Bâcî, *el-Müntekâ*, Mısır 1332, II, 67) -Çeviren-

⁷⁵⁶ Zerkeşî, *Leâli'*, s. 70, h.nr: 29.

⁷⁵⁷ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 310-311, h.nr: 357.

de *Şerh*'inde "Bilinmeyen, tanınmayan bâtil bir hadistir" derken, *el-Hulâsa*'da "Bâtıldır, aslı yoktur" demiştir. Münzirî de "Herhangi bir isnadını bulamadım" demektedir.

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'daki sözlerine şöyle devam eder:⁷⁵⁸ Ancak Fahrüddîn b. Teymiyye Ebû'l-Hattâb'ın *el-Hidâye*'sine yazdığı *Şerh*'inde herkesten farklı olarak, tuhaf bir şekilde Kadı Ebû Ya'lâ'nın "Bu hadisi Abdurrahmân b. Ebî Hâtim el-Büstî, *Sünen*'inde zikretmiştir" dediğini nakletmektedir. Oysa İbn Ebî Hâtim, el-Büstî değil, er-Râzî'dir. Ayrıca *es-Sünen* adıyla bilinen bir kitabı da yoktur.

Ancak hadisin manası sahihtir. Nitekim buna yakın manada Buhârî ve Müslim'in Ebû Saîd'den merfu olarak rivayet ettikleri şöyle bir hadis bulunmaktadır: "**Kadın hayız olduğunda ne namaz kılar ne de oruç tutar, öyle değil mi? İşte bu da onun dininin (nicelik bakımından) noksan olduğunu gösterir.**"⁷⁵⁹

Öte yandan Müslim de bu rivayeti, İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den şu lafızla aktarır: "**Namaz kılmadan ve Ramazan ayında oruç tutmadan geceler boyu durur. İşte bu da dininin (nicelik bakımından) noksan olduğunu gösterir.**" Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde de bu manada bir rivayet vardır. Lafzı da şöyledir: "**Zira siz kadınlardan biri, Allah'ın dilediği kadar gün ve gece boyunca Allah'a tek bir secde etmeksizin oturup durur.**"⁷⁶⁰ Hafız İbn Hacer bu hususta şöyle demiştir: "Bu hadis mana olarak diğerine yakın olsa da diğerinde kastedilen anlamı tam olarak vermemektedir."

١٠٢١ - تَنَاسَلُوا، تَنَاسَلُوا، أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1021- Evlenin, çoluk-çocuk sahibi olun, nesliniz devam edip çoğalsın. Zira kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizinle övüneceğim.

Abdurrezzâk ve Beyhakî'nin Saîd b. Ebî Hilâl'den **mürsel** olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: "**Evlenin, çoğalırsınız. Çünkü ben kıyamet günü sizinle diğer ümmetlere karşı övüneceğim.**"⁷⁶¹

⁷⁵⁸ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 311-313, h.nr: 357.

⁷⁵⁹ Buhârî, Hayz 6; Müslim, İmân 132.

⁷⁶⁰ Hâkim, *Müstedrek*, II, 207, h.nr: 2772.

⁷⁶¹ Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 173, h.nr: 10291; Beyhakî, *Ma'rîfetü's-sünen ve'l-âsâr*, X, 16, h.nr: 13448.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁷⁶² Bir grup sahâbîden bu manada rivayetler gelmiştir. Nitekim Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî ve diğerlerinin Ma'kıl b. Yesâr'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“(Kocasına karşı) sevgi dolu ve doğurgan kadınlarla evlenin. Zira ben kıyamet günü peygamberlere karşı (ümmetimdeki) çoklukla övüneceğim.”**⁷⁶³

Yine Ahmed b. Hanbel'in, Saîd b. Mansûr'un, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Taberânî'nin, ayrıca Beyhakî ve daha başkalarının Enes'ten rivayet ettikleri hadis de şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evliliği emredip tebettülü şiddetle yasaklar ve şöyle buyururdu: **“(Kocasına karşı) sevgi dolu ve doğurgan kadınlarla evlenin. Zira ben kıyamet günü peygamberlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”** İbn Hibbân ve Hâkim de bu hadisi **sahih** saymışlardır. Keza İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Evlenin, çünkü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim.”**⁷⁶⁴ Sehâvî “Ben bu hadisin tariklerini bir cüz hâlinde topladım” demiştir.

Öte yandan (Kastallânî ise) *el-Mevâhib*'de “Bu hadisi bu lafzıyla vâkif olamadım” demektedir.⁷⁶⁵ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söylemektedir:⁷⁶⁶ Ahmed b. Hanbel bunu İbn Ömer'den şu lafızla rivayet eder: **“Çocuk doğurabilecek kadınlarla⁷⁶⁷ evlenin. Çünkü ben kıyamet günü onlarla övüneceğim.”** Bu konuya dair daha önce “تَزَوُّجًا/evlenin” hadisinde geçen rivayetler de vardır.⁷⁶⁸

١٠٢٢ - تُنكِحُ الْمَرْأَةَ لِمَالِهَا وَجَمَالِهَا وَحَسْبِهَا وَدِينِهَا، فَأُظْفَرُ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ بِذَاكَ.

1022- Bir kadınla ya malı-mülkü yahut güzelliği veya soyu ya da dindarlığından dolayı evlenilmektedir. Sen bunlardan dindar olanı tercih et; (aksi hâlde) kaybeder, sıkıntı yaşarsın!

762 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 313-5, h.nr: 358.

763 Bu rivayet daha önce 974 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

764 İbn Mâce, Nikâh 9.

765 Kastallânî, *Mevâhib*, II, 225.

766 Gazzî, *İtkân*, I, 207, h.nr: 578.

767 Burada cariyelerin kastedildiği de söylenmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 62) -Çeviren-

768 Bk. 973 ve 974 no'lu rivayetler. (Çeviren)

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inde ise bu hadis Buhârî ve Müslim'in yanı sıra Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'ye de dayandırılmakta olup lafzı şöyledir: **“Bir kadınla, dört sebepten biri için evlenilmektedir: Malı-mülkü, soyu, güzelliği ve dindarlığı. Sen dindar olanı tercih et; (aksi hâlde) kaybeder, sıkıntı yaşarsın.”**⁷⁶⁹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁷⁷⁰ Müslim'in Câbir kanalıyla naklettiği rivayetinin lafzı şöyledir: **“Bir kadınla, ya dindarlığından yahut mal-mülkünden veya güzelliğinden dolayı evlenilmektedir. Sen dindar olanı tercih etmelisin; (aksi durumda) kaybeder, sıkıntı yaşarsın.”**⁷⁷¹

Yine İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Saîd'den rivayetleri şöyledir: **“Bir kadınla şu üç sebepten biri için evlenilmektedir: Güzelliği, dindarlığı ve ahlâkı. Sen dindar ve ahlâklı olanı tercih et.”**⁷⁷²

Keza İbn Ebi'd-Dünyâ, Bezzâr ve İbn Mâce'nin İbn Ömer kanalıyla aktardıkları rivayet ise şu şekildedir: **“Kadınlarla güzelliklerinden dolayı evlenmeyin; zira güzellikleri onları mahvedebilir. Mal-mülkleri sebebiyle de onlarla evlenmeyin; çünkü malları onları azdırıp günaha düşürebilir. Onlarla, dindarlıkları sebebiyle evlenin. Kuşkusuz burun ve kulağının bir tarafı kesilmiş, dindar siyahî bir cariye, (böyle olmayan hür kadından) çok daha üstündür.”**

١٠٢٣ - نَهَادُوا تَحَابُّوا.

1023- Hediyeleşin ki birbirinizi seversiniz.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, Harbî'nin *el-Hedâyâ*'da, Askerî'nin de *el-Emsâl*'de Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **“(Küfür diyarından ve günahlardan) hicret edip uzaklaşın, çocuklarınıza izzet ve**

769 Buhârî, Nikâh 16; Müslim, Radâ' 53; Ebû Dâvûd, Nikâh 2; Tirmizî, Nikâh 4; Nesâî, Nikâh 13; İbn Mâce, Nikâh 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 319, h.nr: 9521.

770 Gazzî, *İtkân*, I, 207, h.nr: 580.

771 Müslim, Radâ' 54.

772 Hâkim, *Müstedrek*, II, 174, h.nr: 2680.

şerefi miras bırakmış olursunuz. Asil insanların sürçmelerini de hoş görün, görmezden gelin."⁷⁷³ Daha önce geçen "أفيلوا/hoşgörün, görmezden gelin" rivayetinde de "**Hediyeleşin ki birbirinize olan sevginiz artsın**" lafzı yer almıştı.⁷⁷⁴

Ayrıca Taberânî, *el-Evsat*'ta Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiği şu hadise yer vermektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: "**Ey mü'minlerin hanımları! Bir koyun paçası bile olsa birbirinizle hediyeleşin. Çünkü bu, sevgiyi yeşertir, kin ve nefretleri de giderir.**"⁷⁷⁵

Kuzâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak naklettiği bir rivayet de şöyledir: "**Hediyeleşin. Zira hediye, kin ve nefretleri giderir.**" Yine bu konuya dair Ahmed b. Hanbel'de, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde, Tirmizî'de, Nesâî'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ında Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet yer almaktadır. Tirmizî'ye ait bir lafız da şöyledir: "**Hediyeleşin; zira hediye, gönüldeki kin, nefret, düşmanlık, aldatma hissi, kuşku ve öfkeyi giderir.**"⁷⁷⁶

Keza Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de, ayrıca Deylemî ve Ebû Ya'lâ'nın da Ümmü Hakîm bint Vedâ'dan merfu olarak naklettikleri hadis in lafzı da şudur: "**Hediyeleşin; çünkü hediye sevgiyi kat kat artırır ve kötülükleri giderir.**" Bir rivayette "**Gönüldeki kötülükleri giderir,**" bir diğer lafızda da "**Kalpteki sevgiyi artırır**" şeklinde geçmektedir.

Yine Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Enes'ten merfu olarak naklettiği bir rivayet de şöyledir: "**Ey Ensâr topluluğu! Hediyeleşin; zira hediye, gönüldeki kin ve nefreti sökü� çıkarır ve yerine sevgiyi yerleştirir. Allah'a yemin olsun ki, bana bir koyun paçası bile hediye edilecek olsa...**" Bezzâr da bu hadisi "**yerine sevgiyi yerleştirir**" ifadesi dışında bu lafızla rivayet etmektedir. Harbî'nin lafzı da şöyledir: "**Hediyeleşin; çünkü hediye, küçük veya büyük olsun, sevgiyi yerleştirir, kin ve nefreti söker atar.**"

Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak aktardığı rivayette ise şöyle geçmektedir: "**Hediyeler vermeye bakın. Çünkü hediye, sevgiyi yerleştirir,**

⁷⁷³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 190, h.nr: 7240.

⁷⁷⁴ Bk. 488 no'lu rivayet.

⁷⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 106, h.nr: 5941.

⁷⁷⁶ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 208, h.nr: 594; Tirmizî, Velâ 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 141, h.nr: 9250; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 95, h.nr: 2453.

kin ve nefretleri giderir.” Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bu hadisi Ebû Hureyre'den gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'ye dayandırmaktadır. Tirmizî'nin **zayıf saydığı** bu rivayetin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz hediye, gönüldeki -bir rivayete göre- kalpteki kin, nefret, düşmanlık, aldatma hissi, kuşku ve öfkeyi giderir. Bir koyun paçasının yarısı bile olsa, hiçbir komşu, komşusuyla hediyeleştiği şeyi küçümsemesin.”** Yine Mâlik'in *Muvatta'*'da Atâ el-Horasânî'den **mürsel** merfu bir rivayet olarak aktardığı hadisin lafzı şöyledir: **“Musafaha yapın (tokalaşın), aranızdaki kin gider; hediyeleşin ki birbirinizi seversiniz ve aranızdaki haset, çekişme ve düşmanlık yok olur.”**⁷⁷⁷

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:⁷⁷⁸ Bu, **ceyyid bir hadistir.**⁷⁷⁹ Nitekim ben bunu, bu manada tespit edebildiğim diğer hadislerle birlikte *Tekmiletü Şerhi'l-Tirmizî*'de açıklamıştım. Hâkim de şöyleder: Metindeki “تَحَابُّوا” lafzının “bâ” harfi eğer “tehâbbû” tarzında şeddeli ise o zaman “sevgi, muhabbet” anlamına gelen “المَحَبَّة/el-mahabbe” kelimesinden türemiş demektir. Şayet şeddesiz ise o zaman da “saygı göstermek, tarafını tutmak ve müsamaha göstermek” anlamında “المُحَابَاة/el-muhâbât” kelimesinden türemiş olur. Ancak **“kalpteki sevgiyi artırır”** rivayeti, birinci anlamda kullanıldığını gösteren bir delildir.

İbnü'l-Gars da şunları söylemektedir: Hediye bulunan kimsenin, bunu yaparken, dünyevî çıkarları değil, kanun koyucunun emrine ve onun teşvik ettiği şeye uyma maksadını gözetmesi gerekir. Nitekim Hassân şöyle demiştir:

“Kuşkusuz hediyeler, haysiyetsiz alçakların
elinde ticarî çıkarlara dönüşür;

Asil insanlar ise hediye ettiklerinden dolayı
herhangi bir ücret beklemezler.”

⁷⁷⁷ Bu rivayet daha önce 985 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

⁷⁷⁸ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 322, h.nr: 360.

⁷⁷⁹ Irakî hadisin isnadının ceyyid, İbn Hacer ise hasen olduğunu belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 478, h.nr: 10; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 152-153) -Çeviren-

١٠٢٤ - التَّهْنِئَةُ بِالشُّهُورِ وَالْأَعْيَادِ مِمَّا اغْتَادَهُ النَّاسُ.

1024- (Mübarek) aylarda ve bayramlarda tebrikleşmek, insanların örf ve âdet hâline getirdikleri hususlardandır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:⁷⁸⁰ Özellikle bayramla ilgili olarak rivayet edildiğine göre, Hâlid b. Ma'dân, bir bayram günü Vâsile b. el-Eska' ile karşılaşır ve ona "Allah bizden de senden de kabul eylesin" der; Vâsile de ona aynı şekilde karşılık verir. Rivayetin ravisi bunu her ne kadar Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e nispet etse de en tercihe layık olanı, mevkûf (sahâbe sözü/uygulaması) olmasıdır.⁷⁸¹ Ayrıca pek çok sahâbîden buna benzer mahiyette rivayetler de söz konusudur. Nitekim Hafız İbn Hacer, bir kısım cevaplarında bunları açıklamıştır. Hatta Deylemî'de İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak aktarılan şöyle bir rivayet mevcuttur: **"Kim Cuma namazından çıkarken kardeşiyle karşılaşırsa, ona 'Allah bizden de sizden de kabul eylesin' desin."** Yine merfu olarak rivayet edilen hadislerden biri de şöyledir: **"Komşu haklarından bazıları da şunlardır: Hayırlı bir şeyle karşılaştığında onu tebrik etmesi veya başına bir musibet geldiğinde ona taziyede bulunup teselli etmesi yahut hasta olduğunda ziyaretine gitmesidir."** Buna benzer manada daha başka rivayetler de bulunmaktadır. Hatta ve hatta bunlardan daha kuvvetli sayılabilecek bir delil de Ka'b b. Mâlik'in (Tebük seferine mazereti olmadığı hâlde katılmadığından dolayı) ettiği tevbesinin Allah tarafından kabulü sebebiyle Talha *radıyallahu anh*'in onu ayakta karşılayıp tebrik etmesidir.⁷⁸² Öte yandan Râfiî'nin *Târîhu Kazvîn* isimli eserinde şu bilgi yer almaktadır: Kazvîn'de iki bayramda tebrikleşme geleneğini başlatan ilk kişi Ebu'l-Kâsım Saîd b. Muhammed el-Kazvînî'dir. Yine tarihen sabittir ki Âdem *aleyhisselâm* Beytü'l-harâm'ı haccettiğinde melekler ona "Haccın makbul olsun, biz senden önce haccetmiştik" demişlerdir.

⁷⁸⁰ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 322, h.nr: 361.

⁷⁸¹ Rivayet için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 446, h.nr: 6294. Beyhakî'nin beyanına göre İbn Adiy, merfu rivayet hakkında "münker" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

⁷⁸² Buhârî, *Meğâzî* 81; Müslim, *Tevbe* 53.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁷⁸³ Suyûtî bu konuda *Vusûlü'l-emânî fî husûli't-tehânî* ismini verdiği bir risale yazmış ve işin hakkını vermiştir. Ayrıca risalenin sonunda Amr b. Şuayb'ın, babası yoluyla dedesinden rivayet ettiği şu merfu hadise de yer vermiştir: (Allah Rasûlü) **“Komşunun hakkı nedir, bilir misiniz?”** diye sorduktan sonra şöyle buyurur: **“Senden yardım istediği zaman ona yardım edersin, senden borç istediğinde de borç verirsin, bir hayırla karşılaşacak olsa onu tebrik edersin, başına bir musibet geldiğinde ise taziyesine gidip teselli edersin.”**⁷⁸⁴ Suyûtî bu hadisi *el-Câmiu'l-kebîr*'inde bundan daha ayrıntılı bir şekilde zikretmiştir.

٥ ١٠٢ - التَّوَكُّؤُ عَلَى الْعَصَا مِنْ سُنَّةِ الْأَنْبِيَاءِ - عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -.

1025- Asâya dayanmak peygamberlerin -aleyhimüssalâtü vesselâm- sünnetindendir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:⁷⁸⁵ Doğru bir sözdür fakat net ve açık bir aslı yoktur. Sadece -bu konuya dair müstakil bir risalede de açıkladığım üzere- Allah Teâlâ'nın **“Şu sağ elindeki nedir ey Musa!”**⁷⁸⁶ şeklindeki beyanından ve Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bazı zamanlardaki davranışından böyle bir çıkarımda bulunulabilir. Ancak **“Kim kırk yaşına gelir de eline asa almazsa asi olmuştur”** hadisinin herhangi bir aslı yoktur.

İbn Hacer el-Heytemî de şunları söyler:⁷⁸⁷ İbn Adiy, İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ*'nın şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Asaya dayanmak peygamberlerin ahlâkindandır; Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* de asaya dayanırdı.” Yine Deylemî'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şu ibare geçmektedir: **“Asa taşımak mü'minin alâmeti**

⁷⁸³ Gazzî, *İtkân*, I, 209, h.nr: 582.

⁷⁸⁴ Taberânî, *Müsnedü's-Sâmiyyîn*, III, 339, h.nr: 2430; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 104, h.nr: 9113. Beyhakî, bu hadisin isnadındaki bazı ravilerin zayıf kimseler olduklarını, ancak hadis uydurmakla itham edilmediklerini ifade etmektedir. (Çeviren)

⁷⁸⁵ Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 167, h.nr: 147-148.

⁷⁸⁶ Tahâ 20/17. Hz. Musa bu soruya bir sonraki âyette zikredilen şu cevabı vermektedir: **“O, benim asamdır; ona dayanırım, onunla davarlarımı yaprak silkelerim; ayrıca onunla başka işlerimi de görürüm.”** (Çeviren)

⁷⁸⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123.

ve peygamberlerin sünnetidir.” Ayrıca şöyle bir hadis de rivayet edilmiştir: **“Bütün peygamberlerin Allah azze ve celle’ye karşı tevazularının bir gereği olarak, üzerine dayandıkları bir değnek/asaları olmuştur.”** Keza Bezzâr ve Taberânî’nin zayıf bir isnadla rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Eğer ben asa edinmişsem, atam İbrahim de asa edinmiştir.”**⁷⁸⁸ İbn Mâce de Ebû Ümâme’nin şöyle dediğini rivayet eder: **“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem esasına dayanmış bir vaziyette karşımıza çıktı.”**

Buna karşılık **“Kim yanında asasıyla bir yolculuğa çıkarsa, Allah onu her saldırgan yırtıcıdan emin eyler...”** şeklinde devam eden hadis ile **“Kim de kırk yaşına geldiği hâlde [asa edinmezse], bu tutum onun için bir kibir ve kendini beğenmişlik göstergesi sayılır”** hadisiyle ilgili olarak İbn Hacer el-Mekkî, Fetâvâ’sında Suyûtî’den naklen **“uydurma”** demiştir.⁷⁸⁹

١٠٢٦ - تَوَقُّوا بَرْدَ الْحَرِيفِ ؛ فَإِنَّهُ يُورِثُ دَاءً فِي أَعْنَائِكُمْ.

1026- Sonbaharın soğuşundan korunun. Çünkü o bedenlerinizde hastalık bırakır.

Sahihliği bir tarafa hadis olarak bilmiyorum.

١٠٢٧ - الثَّمَرُ وَالرُّمَانُ وَالْثَّقَاخُ وَالْعِنَبُ مِنْ فَضْلِ طِينَةِ آدَمَ.

1027- Hurma, nar, elma ve üzüm, Âdem’in arta kalan çamurundan (yaratılmış)dır.

⁷⁸⁸ Bezzâr, *Müsned*, VII, 81, h.nr: 2632; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XX, 167, h.nr: 354. Heysemî, hadisin isnadında Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris adında son derece zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, II, 181, h.nr: 3103) -Çeviren-

⁷⁸⁹ Söz konusu bu iki hadis *Keşfü’l-hafâ*’da tek bir hadismiş gibi aktarılmakta ve bizim köşeli parantezle yaptığımız ilave gibi birtakım lafızlarında eksiklik ve yazım hataları görülmektedir. Biz bunların bir kısmını Aclûnî’nin kaynak gösterdiği İbn Hacer el-Heytemî’nin eserine; bir kısmını da Heytemî’nin kendisinden nakilde bulunduğu Suyûtî’nin *el-Hâvî li’l-fetâvâ* isimli kitabına müracaat ederek düzelttik ve çeviriyi buna göre yaptık. (Bk. Suyûtî, *el-Hâvî li’l-fetâvâ*, Beyrut 2004, II, 43; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 123) -Çeviren-

Müellifi meçhul bir risalede şöyle denilmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den isnadsız bir şekilde aktarılmış olup aslı yoktur.⁷⁹⁰ Sadece hurma ağacıyla ilgili olarak şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: **“Halanız (sayılan) hurma ağacına değer verin! Çünkü o, Âdem'in arta kalan çamurundan yaratılmıştır...”**⁷⁹¹

۱۰۲۸ - التَّوَّاضُّعُ لَا يَزِيدُ الْعَبْدَ إِلَّا رِفْعَةً، فَتَوَّاضَعُوا يَرْفَعَكُمُ اللَّهُ.

1028- Tevâzû, kulun ancak yüceliğini artırır. Onun için mütevâzı olun ki Allah da sizi yüceltsin.

Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir. İbn Ebi'd-Dünyâ da bu hadisi *Zemmü'l-gadab* isimli eserinde Muhammed b. Kesîr el-Abdî'den şu ziyade ile rivayet etmiştir: **“Affetmek ise kulun ancak izzet ve şerefini artırır. Öyleyse affedin ki Allah sizi aziz kılsın. Sadaka da malı sadece artırır. Onun için sadaka verin ki Allah size merhamet etsin.”**⁷⁹²

۱۰۲۹ - ثَلَاثَةٌ حَقُّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُغْنِيَهُمْ: التَّائِكُ لِيَسْتَعِفَّ

1029- Allah'ın üç kişiyi zengin etmesi O'nun üzerine bir haktır: ... İffetini korumak için evlenen kişi...

Bu hadisi İbn Hibbân ve Hâkim, Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁷⁹³ Suyûtî ise *Dürer*'de şöyle demektedir: “Bu bir tashiftir. Zira buradaki ‘zengin eder’ anlamına gelen ‘يُغْنِيهِمْ/yuğnîhim’ kelimesi, aslında ‘yardım

790 “*Hurma ağacı, nar ve üzüm Âdem'in artakalan çamurundan yaratılmıştır*” lafzıyla Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen bir hadis de İbn Asâkir'in *Târîhu Dimeşk*'inde (bk. VII, 382) yer almaktadır. Ancak bu rivayet de zayıftır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 450) -Çeviren-

791 Bu hadis daha önce 511 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

792 Hadisin zayıf olduğuna dair geniş bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1079, h.nr: 2; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 253, h.nr: 104; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 284; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 304; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zâife*, VII, 432, h.nr: 3425) -Çeviren-

793 İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 339, h.nr: 4030; Hâkim, *Müstedrek*, II, 174, 236, h.nr: 2678, 2859. Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona bu konuda muvafak etmektedir. (Çeviren)

eder' manasındaki 'الإعانة/iâne' masdarından türeyen 'يُعِينُهُمْ: yuînuhum' ke-
limesinin bozulmuş hâlidir.⁷⁹⁴

Suyûtî her ne kadar üç sınıf insanın tamamını zikretmemişse de daha önce **“Rızkı nikâhla (evlenmek suretiyle) arayın”** hadisinde söz konusu üç sınıf insanın tamamının elde edilebileceği açıklamalar geçmişti.⁷⁹⁵ Yine Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Üç şey vardır ki kim bunları Allah'a dayanıp güvenerek yaparsa, Allah'ın o kimseye yardımcı olması haktır: Bir köleyi kölelikten kurtarmak için çaba sarf eden kimse, evlenen kişi ve âtıl vaziyetteki ölü bir araziyi işleyip ihyâ eden kimse.”**⁷⁹⁶

١٠٣٠ - التَّيْمَةُ بِكُلِّ أَحَدٍ عَجَزٌ.

1030- Herkese güvenmek bir acziyettir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:⁷⁹⁷ Bunu bu lafızla bilmiyorum. Ancak Hattâbî'nin *el-Uzle*'sinde geçtiğine göre, Abdülmelik b. Mervân üzerinde İbranice yazılar bulunan bir taş bulur ve Vehb b. Münebbih'e gönderir. Taşın üzerinde şunlar yazılıdır: “Eğer ihanet insanlarda bir huy hâline gelmişse, herkese güvenmek bir acziyet sayılır.” Yine aynı eserde kaydedildiğine göre, Ömer b. Abdülazîz, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye “İnsanın hangi özelliği onu daha çok değersizleştirip alçaltır?” diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: “Çok konuşması, sırrını ifşâ etmesi ve herkese güvenmesi.”⁷⁹⁸

Öte yandan Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde Hişâm b. İsmâîl'in şöyle dediği nakledilir: Hükümdarlardan biri, Allah'a iman edenlerden birinin öldürülmesini emretti. Adamın yanında şu üç cümlelin yazılı olduğu bir mektup/kâğıt buldular: “Eğer kader hak ise hırs boşunadır. Eğer insanlarda ihanet değişmez bir huy hâlini almışsa, herkese güvenmek

794 Suyûtî, *Dürer*, s. 96, h.nr: 165. Bu izah daha önce 972 no'lu rivayette de geçmişti. (Çeviren)

795 Bk. 528 no'lu rivayet.

796 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 151, h.nr: 4918.

797 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 326, h.nr: 363.

798 Hattâbî, *el-Uzle*, s. 60.

acziyettir. Şayet ölüm her insanın başındaysa, dünyaya meyledip güvenmek ahmaklıktır.”⁷⁹⁹

Necmüddîn el-Gazzî'nin kitabının kenar notunda (hâmiş) bizatihi kendi el yazısıyla Ömer b. Abdülazîz'in söylediği ilgili sözünün manzum şeklinin kaydedildiği görülmüştür. Şöyle ki:

“Üç şey vardır ki insanları en çok değersizleştirip alçaltır:

Sırrını ifşâ etmek ve çok konuşmak,

Her kişinin herkese güvenmesi,

Her küçük kusurun anlatılabileceğini de sakın zannetme!”

١٠٣١ - ثَلَاثٌ لَا يُعَادُ صَاحِبُهُنَّ: الرَّمَدُ وَصَاحِبُ الضَّرْسِ، وَصَاحِبُ الدُّمْلِ.

1031- Üç kişiye hasta ziyareti yapılmaz: Göz iltihabı olan kişi, diş ağrıyan kişi ve vücudunda apse oluşan kişi.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’da merfu bir rivayet olarak Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir, ancak Beyhakî **zayıf** olduğunu söylemiştir.⁸⁰⁰ Beyhakî aynı zamanda bunu, Yahya b. Ebî Kesîr’in bizatihi kendi sözü olarak rivayet etmiştir, sahih olan da budur. Nitekim Beyhakî, Zeyd b. Erkam’ın şöyle dediğini de nakletmektedir: “Bir zaman gözüm iltihaplandığında Rasûlullah beni ziyaret etmişti.”⁸⁰¹

Bu durumda eğer söz konusu ziyaret yasağı sabitse, o zaman, “O rahatsızlığa yakalanan kimsenin, insanlardan uzak durmasını zorunlu kılacak bir ağrı ve acısı olmaması sebebiyle ziyaret edilmesi gerekmez” denilebilir. Şu da var ki böyle birinin, insanlar arasına karıştığı hâlde ağrısının şiddetinin anlaşılamaması da mümkündür. Sehâvî bu hadisi müstakil bir çalışmada ele almıştır.⁸⁰²

799 Dîneverî, *el-Mücâlese*, III, 508, h.nr: 1121.

800 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 55, h.nr: 152; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 414, h.nr: 8755.

801 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 414-415, h.nr: 8755-8756.

802 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 328-329, h.nr: 365.

۱۰۳۲ - الثَّبَاتُ نَبَاتٌ.

1032- Sebât etmek, nebât (yeşermek, yetişmek ve ürün) vermektir.

Necmüddîn el-Gazzî “Bu, hadis değildir. Belki bir atasözü olabilir” demiştir.⁸⁰³ Sehâvî de *Makâsıd*’da şöyle der:⁸⁰⁴ İleride gelecek olan في الحركات البركات *Harekette bereketler vardır*” rivayetinde bu söze değinilecektir.⁸⁰⁵

۱۰۳۳ - ثَلَاثَةٌ لَا يُزَكُّنُ إِلَيْهَا: الدُّنْيَا وَالسُّلْطَانُ وَالْمَرْأَةُ.

1033- Üç şeye meyledilmez, güvenilmez: Dünya, sultan ve kadın.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:⁸⁰⁶ “Doğru bir sözdür ve durum gayet açık ve net olduğu için buna dair (doğruluğunu ispatlama maksadıyla) deliller getirerek lafı uzatmayacağız.” Yani *et-Teemyîz* ve diğer eserlerde geçtiği üzere bu bir hadis değildir.⁸⁰⁷

۱۰۳۴ - ثَلَاثَةٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ، وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَحَجَّ وَاعْتَمَرَ وَقَالَ إِنِّي مُسْلِمٌ: مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أَوْثِمَ خَانَ.

1034- Üç vasıf kimde bulunursa, oruç tutsa da namaz kılsa da ayrıca hac ve umreyi yapmış olup “Ben Müslümanım” dese de o kimse münafıktır: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünden döner ve kendisine bir şey emanet edildiği vakit hıyanet eder.

Ebu’ş-Şeyh’in Enes’ten rivayet ettiği bir hadis olup daha önce “*Münafığın alamehi üçtür...*” rivayetinde daha ayrıntılı bir şekilde geçmişti.⁸⁰⁸

803 Gazzî, *İtkân*, I, 209, h.nr: 583.

804 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 326, h.nr: 362.

805 Bk. 1844 no’lu rivayet.

806 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 326, h.nr: 364.

807 Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 211, h.nr: 588; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 170, h.nr: 150.

808 Bk. 22 no’lu hadis.

۱۰۳۵- ثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ: شُحٌّ مُطَاعٌ، وَهَوًى مُتَّبَعٌ، وَإِعْجَابٌ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ.

1035- Üç şey mahvedicidir: Boyun eğilen ihtiraslı cimrilik ve tamâhkârlık, esiri olunan hevâ-heves ve kişinin kendini beğenmesi.

Bezzâr, Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Enes'ten zayıf bir isnadla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁰⁹ Ayrıca Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Ömer'den şu lafızla rivayet eder: “Üç şey mahvedici, üç şey kurtarıcı, üç şey (günahlara) kefâret ve üç şey de (ahiretteki) dereceleri artırıcıdır. Mahvedici olan üç şey, boyun eğilen ihtiraslı cimrilik ve tamâhkârlık, esiri olunan hevâ-heves ve kişinin kendini beğenmesidir. Kurtarıcı olan üç şey de şunlardır: Hoşnutluk ve öfkeli hâllerde adil davranmak, hem fakirlik hem de zenginlikte ölçülü hareket etmek, ayrıca gizli ve açık her durumda Allah'tan korkmak. Kefâretler de bir namazdan sonra diğer namazı beklemek, aşırı soğuklarda abdesti güzelce almak ve ayakları cemaatle namazlara taşımaktır. Derecelere gelince; onlar da yemek yedirmek, selamı yaymak ve gece insanlar uyurken namaz kılmaktır.”⁸¹⁰

۱۰۳۶- ثَلَاثَةٌ يَخْلِيْنَ الْبَصَرَ: النَّظَرُ إِلَى الْخُضْرَةِ، وَإِلَى الْمَاءِ الْجَارِي، وَإِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ.

1036- Üç şey gözü cilalayıp parlatır: Yeşillığe, akan suya ve güzel yüze bakmak.

Hâkim ve Deylemî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁸¹¹ Ayrıca Kadı Ebu'l-Bahterî'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Harun er-Reşîd'in yanına girdiğimde oğlu Kâsım önünde olurdu. Onun huzuruna girerken de çıkarken de sürekli o çocuğa bakardım. Bunun üzerine Harun er-Reşîd'in yakın dostlarından biri bana [veya Hârûn

809 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 486, h.nr: 7293; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 328, h.nr: 5452; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 219. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 23, h.nr: 1. (Çeviren)

810 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 47, h.nr: 5754. Bu hadisin tenkide tabi tutulan değişik rivayetlerinin toplamı dikkat alındığında *hasen* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 174, h.nr: 654; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîhâ*, IV, 412, h.nr: 1802) -Çeviren-

811 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 329, h.nr: 366; Suyûtî, *Leâli'*, I, 106.

er-Reşîd'e] "Ebu'l-Bahterî'nin kuzu başından başka bir şey sevmediğini zannediyorum!" dedi.⁸¹² Bu söz üzerine (Hârûn er-Reşîd) durumun farkına vardı ve yine bir zaman huzuruna girdiğim sırada "Senin sürekli olarak Kâsım'a baktığını görüyorum. Yoksa onu [senden hadis yazması için gözüne kestirdin de] kendine bağlamaya mı niyetlisin?" diye sordu. Ben de şöyle dedim: Ey Mü'minlerin emiri! Ben de olmayan bir şeyle beni suçlamandan seni Allah'a sığındırırım. Benim ona sürekli bakmamın tek sebebi, Ca'fer es-Sâdık'ın babası yoluyla dedesi Ali b. el-Hüseyin'den, onun da babası kanalıyla dedesi Ali b. Ebî Tâlib'den merfu olarak aktardığı şu hadistir: **"Üç şey gözün gücünü artırır: Yeşillığe, akan suya ve güzel yüze bakmak."**⁸¹³ Ancak Ebu'l-Bahterî yalancılıkla itham edilmiş biridir.⁸¹⁴ Ayrıca Şa'rânî bu hadisi, *el-Bedrü'l-munîr* isimli eserinde Ali *radiyallahu anh*'ın bir sözü saymıştır.

Evet, Ebû Nuaym *et-Tıbb* adlı eserinde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak şu hadisi nakletmiştir: **"Üç şey gözü cilalayıp parlatır: Akan suya bakmak, yeşillığe bakmak ve güzel yüze bakmak."**

Keza İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yeşillığe ve akan suya bakmayı severdi. Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: Üç şey gözü cilalayıp parlatır: "Yeşillığe bakmak, uyumadan önce ismid ile göze sürme çekmek ve güzel yüz." Aynı şekilde Büreyde'den merfu olarak nakledilen bir rivayet de şöyledir: **"Yeşillığe bakmak görme gücünü artırır, suya bakmak görme gücünü artırır, güzel yüze bakmak görme gücünü artırır."** Kuzâî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şudur: **"Güzel kadının yüzüne ve yeşillığe bakmak görme gücünü artırır."**

Öte yandan Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: **"Üç şey baştan çıkarıcıdır: Güzel saç, güzel yüz ve güzel ses."** Nitekim Nesâî de yeşil elbise giyer ve şöyle derdi: "Şüphesiz

812 Burada kuzudan kastedilen Hârûn er-Reşîd'in oğlu Kâsım'dır. (Çeviren)

813 Bu olayın metni ile ilgili olarak köşeli parantezlerde geçen bazı küçük değişiklikleri yahut izahları kaydederken, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd* isimli eserinden ve İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât*'ından yararlandık. (Bk. Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 469; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 163) -Çeviren-

814 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 331, h.nr: 366. İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti uydurma saymaktadır (bk. *Mevzûât*, I, 163) -Çeviren-

yeşil, görme gücünü artırmak maksadıyla arzulanan şeylerdendir.” Yine Deylemî’nin Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Üç şeye bakmayı sürdürün... Akan suya; zira gam ve kederi alıp götürür.”**⁸¹⁵ Bu çerçevede ne güzel söylemiş şâir:

“Üç şey vardır, bizden hüznü gideren:

Su, yeşillik ve güzel suret.”

۱۰۳۷ - الثُّلُثُ، وَالثُّلُثُ كَيْفٌ.

1037- Üçte bir (olur) hatta üçte bir bile çoktur!

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Mâce’nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*’dan rivayet ettikleri bir hadistir. Yine onlara ait bir rivayette şöyle geçmektedir: Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın ölümün eşiğine kadar geldiği bir hastalığı sırasında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ziyaretine gelir. Bunun üzerine Sa’d “Ey Allah’ın Rasûlü! Benim çok malım var. Bir kızımdan başka mirasçım da yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtayım mı?” diye sorar. Allah Rasûlü **“Hayır”** der. “Peki, yarısını dağıtsam?” der. Yine **“Hayır”** cevabını verir. “Peki ya üçte birine ne buyurursun?” diye sorar. Allah Rasûlü **“Üçte biri olur! Hatta üçte bir bile çoktur. Mirasçılarını zengin bırakman, onları muhtaç bırakıp da halka el avuç açtırmandan hayırlıdır”** buyurur.⁸¹⁶

Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve İbn Ebî Şeybe’nin rivayetlerine göre, İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ* şöyle demiştir: Keşke insanlar üçte birlik oranı da azaltsalar! Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Hatta üçte bir bile çoktur”** buyurmuştur. Keza İbn Ebî Şeybe’nin rivayetine göre Ali *radiyallahu anh* şöyle demektedir: “Beşte biri vasiyet etmem, dörtte biri vasiyet etmemden daha sevimli gelir bana. Dörtte biri vasiyet etmem de üçte biri vasiyet etmemden daha fazla hoşuma gider. Kim de üçte biri vasiyet etmişse, (geriye mirasçılarına bir şey) bırakmamış demektir.”

815 Tespit edebildiğimiz kadarıyla buraya kadarki rivayetler içerisinde de itibara alınabilecek sahih bir hadis bulunmamaktadır. (Bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 331-334, h.nr: 366, muhakkık Hüsamüddîn Hamdân’ın tahrir notları; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 217, h.nr: 9, muhakkık Abdurrahmân el-Yemânî’nin tahrir notları; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VII, 443 vd., h.nr: 3438) -Çeviren-

816 Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nafakât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6 ; Müslim, Vasiyyet 5.

Yine İbn Ebî Şeybe'nin naklettiğine göre, İbn Ömer şunu ifade etmektedir: Ömer *radiyallahu anh*, yanında vasiyetteki üçte bir oranından söz edilince şunu söyledi: “Üçte bir tam orta; ne eksik ne fazla!” Aynı kaynakta Muâz'dan nakledilen söz de bunun aynısıdır: “Üçte bir tam ortadır; ne eksik ne fazladır!” Yine aynı eserin rivayetine göre, Muâz şöyle demektedir: “Şüphesiz Allah size, iyilikleriniz artsın diye mallarınızın üçte birini sadaka olarak bağışlamıştır.”

Keza Taberânî de Muâz'dan, Ahmed b. Hanbel'de Ebu'd-Derdâ'dan, İbn Mâce ve Beyhakî'de Ebû Hureyre'den nakledilen bu söz şöyledir: **“(Salih) amellerinizin artması için Allah, vefatınız sırasında mallarınızın üçte birini size sadaka olarak bağışlamıştır.”** Dârekutnî ve Beyhakî'nin Ebû Ümâme'den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz Allah, mallarınızda arınma sebebi olması için ve iyiliklerinizi artırsın diye, vefatınız sırasında mallarınızın üçte birini sizlere sadaka olarak bağışlamıştır.”** Ancak bu iki rivayet zayıftır.⁸¹⁷

١٠٣٨ - ثَلَاثَةٌ إِنْ أَكْرَمْتَهُمْ أَهَانُوكَ: الْمَرْأَةُ، وَالْعَبْدُ، وَالْفَلَّاحُ.

1038- Üç sınıf insan vardır ki kendilerine değer verip yücelttiğin zaman seni hor görüp aşağılarlar: Kadın, köle ve çiftçi.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Bu, İmam Şâfiî'nin sözlerinden-
dir, merfu olarak rivayet edilmiş değildir.”⁸¹⁸

١٠٣٩ - ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ: الصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللَّهُ تَعَالَى فَوْقَ الْعِمَامِ، وَيَفْتَحُ لَهَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ، وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا نُضْرَنُكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ.

1039- Üç kimsenin dua ve bedduası geri çevrilmez: İftar edinceye kadar oruçlunun ve âdil hükümdarın duaları ile mazlumun bedduası ki, Allah o mazlumun bedduasını bulutların üzerine kaldırır. Göğün kapılarını ona açar ve şöyle buyurur: “İzzetim ve Celâlim hakkı için -bir süre sonra da olsa- sana mutlaka yardım edeceğim.”

Tirmizî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸¹⁹

817 Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 210, h.nr: 585.

818 Gazzî, *İtkân*, I, 211, h.nr: 591.

819 Tirmizî, Daavât 129; İbn Mâce, Sıyâm 17. Tirmizî, bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

١٠٤٠ - ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: شَيْخٌ زَانٍ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ.

1040- Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah, onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Ayrıca onlar için acı veren bir azap vardır: Zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar ve kibirli davranan çoluk-çocuklu fakir.

Müslim ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²⁰ Benzer bir rivayeti de Taberânî ve Beyhakî, Selmân'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: *"Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah, onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Ayrıca onlar için acı veren bir azap vardır: Zina eden ak saçlı, kibirli davranan çoluk-çocuklu fakir ve Allah'ın kendisine bir sermaye nasip ettiği, ancak malını sadece yeminle satın alabilen ve sadece yeminle satabilen kimse."*⁸²¹

١٠٤١ - ثَلَاثَةٌ لَا يُمْنَعْنَ: الْمَاءُ، وَالْكَلَاءُ، وَالنَّارُ.

1041- Üç şey (kullanım hakkı itibariyle ortak olup) engellenemez: Su, ot ve ateş.

Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir.⁸²²

١٠٤٢ - ثَلَاثٌ لَا تَرُدُّ: الْوَسَائِدُ، وَالْذُّهْنُ، وَاللِّبْنُ.

1042- Üç şey (ikram edildiğinde) geri çevrilmez: Minderler/yastıklar, güzel koku ve süt.

Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²³

820 Müslim, İmân 172; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI, 404, h.nr: 7100.

821 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebir, VI, 246.

822 İb Mâce, Ruhûn 16. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 81; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 143. (Çeviren)

823 Tirmizî, Edeb 37; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 188, h.nr: 5677. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 183, h.nr: 619. (Çeviren)

Ne güzel söylemiş şâir:

“İnsanların en hayırlısı *-sallallahu aleyhi ve sellem*’in-

Her daim siretindendi;

Geri çevirmemek güzel kokuyu ve minder/yastığı

Aynı zamanda -ey kardeşim- eti ve sütü.”

Bir diğeri de geri çevrilmemesi gerekenleri şu şekilde dizelere dök-
müştür:

“Mustafâ *sallallahu aleyhi ve sellem*’den geldiğine
göre yedi şey var ki kabulü sünnettir:

Dostlar tarafından kişiye hediye olarak ikram edildiği zaman:

Yağlar, tatlılar sonra süt ve yastıklar

Ve temizlik âleti, güzel koku ve reyhanlar.”

١٠٤٣ - ثَلَاثَ جَدُّهِنَّ جَدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ.

1043- Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve ric’at.⁸²⁴

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²⁵ Münâvî’nin de dediği gibi metinde geçen “جَدُّهِنَّ/ciddü-hünne ciddün” ibaresindeki “cim” harfi kesreli olup “جَدُّ/ciddün” kelimesi “şaka”nın zıddıdır.⁸²⁶ Öte yandan Kadı Ebû Ya’lâ et-Taberî de bu rivayeti *el-Erbâîn* isimli eserinde Ebû Hureyre’den başlıktaki lafzıyla rivayet etmekte; sadece “الرَّجْعَةُ/ric’at” lafzı yerine, “الْعَتَاQ/köle azadı” lafzı yer almaktadır. Keza Taberânî, Fadâle b. Ubeyd kanalıyla bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “**Üç şeyi oyun ve eğlence edinmek caiz değildir: Talak, nikâh ve köle azadı (ıtk).**”⁸²⁷

824 Ric’at: Dönüşü olan talâktan sonra iddet içinde henüz sona ermemiş olan nikâhu söz yahut fiil ile devam ettirmeyi istemektir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 481) -Çeviren-

825 Ebû Dâvûd, Nikâh 9; Tirmizî, Radâ’ 9; İbn Mâce, Talâk 13; Hâkim, *Müstedrek*, II, 216, h.nr: 2800. Tirmizî hadisinden *hasen*; Hâkim ise isnadının *sahih* olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

826 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 300.

827 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XVIII, 304, h.nr: 780.

Sonuç olarak bu hadislerden ciddisi ciddi, şakası da ciddi olan toplam beş şey çıkmaktadır.⁸²⁸

١٠٤٤ - ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ.

1044- Şu üç özellik kimde bulunursa o, imanın tadına varır: Allah'ı ve Rasûlü'nü, (bu ikisinden başka) herkesten fazla sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. Allah, kendisini küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²⁹

١٠٤٥ - ثَلَاثَةٌ لَا يَرُدُّ اللَّهُ دُعَاءَهُمْ: الذَّاكِرُ اللَّهَ كَثِيرًا، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ.

1045- Üç kişinin duasını Allah geri çevirmez: Allah'ı çokça zikreden kişinin, mazlumun duası/bedduası ve âdil devlet başkanının duası.

Beyhakî'nin rivayet ettiği bir hadistir.⁸³⁰

١٠٤٦ - ثَلَاثَةٌ لَا يَلَامُونَ عَلَى سُوءِ الْخُلُقِ: الْمَرِيضُ، وَالضَّائِمُ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ.

1046- Üç sınıf insan, kötü huylarından dolayı kınanmazlar, hoş görülürler: Hasta, oruçlu ve âdil devlet başkanı.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸³¹

828 Her ne kadar Aclûnî, toplam beş şey diyorsa da gerçekte burada dört şeyden söz edilmektedir. Zira nikâh, talak ve ric'at'ın dışında zikredilen "العنق/el-ıtk" ve "العناق/el-atâk" kelimeleri "köle azadı" şeklinde aynı anlama gelmektedir. Bu sebeple iki ayrı şey olarak sayılması uygun gözükmemektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

829 Buhârî, İmân 9, 14, İkrâh 1, Edeb 42; Müslim, İmân 67; Tirmizî, İmân 10.

830 Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, II, 104, h.nr: 582. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VII, 1123, h.nr: 3374. (Çeviren)

831 Deylemî, *Firdevs*, II, 94, h.nr: 2501. Hadisin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 70; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 471, h.nr: 572; İbn Arrâk,

١٠٤٧- ثَلَاثَةٌ مِنَ السَّعَادَةِ، وَثَلَاثَةٌ مِنَ الشَّقَاوَةِ ؛ فَمِنْ السَّعَادَةِ: الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ تَرَاهَا فَتُغْجِبُكَ، وَتَغِيبَ عَنْهَا فَتَأْمَنُهَا عَلَى نَفْسِهَا وَمَالِكِ، وَالذَّائِبَةُ تَكُونُ وَطِئَةً فَتُلْحِقُكَ بِأَصْحَابِكَ، وَالذَّارُ تَكُونُ وَاسِعَةً كَثِيرَةَ الْمَرَافِقِ. وَمِنْ الشَّقَاوَةِ: الْمَرْأَةُ تَرَاهَا فَتَسُوءُكَ وَتَحْمِلُ لِسَانَهَا عَلَيْكَ، وَإِنْ غِيبَتْ عَنْهَا لَمْ تَأْمَنُهَا عَلَى نَفْسِهَا وَمَالِكِ، وَالذَّائِبَةُ تَكُونُ قَطُوفًا وَإِنْ ضَرَبَتْهَا أَتَمَبَّتْكَ، وَإِنْ تَرَكَتْهَا لَمْ تُلْحِقْكَ بِأَصْحَابِكَ، وَالذَّارُ تَكُونُ ضَيْقَةً الْمَرَافِقِ.

1047- Üç şey mutluluk, üç şey de mutsuzluk sebeplerindendir. Şunlar mutluluk sebeplerindendir:

1. Saliha bir kadın ki, onu gördüğünde hoşlanırsın. Yanında olmadığı zaman bile gerek kendisi, gerek senin malın açısından ona güven duyarsın.

2. Uysal olup seni eş-dostuna bir an evvel kavuşturan binek.

3. Ve kullanım alanı fazla olan geniş ev.

Şunlar da mutsuzluk sebeplerindendir:

1. Gördüğün zaman rahatsız olduğun, dilinden kurtulamadığın ve yanında olmadığına ne kendisi ne de senin malın açısından kendisine güven duymadığın kadın.

2. Vurmaya kalktığında seni yoran, kendi hâline bıraktığında da seni eş-dostuna bir türlü kavuşturmayan uyuşuk binek.

3. Ve kullanım alanları dar olan ev.⁸³²

Tenzîhu's-şerîa, II, 166, h.nr: 54; *Elbânî, Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 447, h.nr: 1980. (Çeviren)

832 Aclûnî'nin hakkında hiçbir açıklamaya yer vermediği bu hadis, bu lafzıyla Hâkim, *Müstedrek*, II, 175, h.nr: 2684'te geçmektedir. Hâkim, bu rivayetin *isnadının* sahih olduğunu belirtmektedir. Öte yandan benzer manada bir hadis de daha önce 308 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

١٠٤٨ - ثَمَنُ الْجَنَّةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1048- Cennetin bedeli “lâ ilâhe illallah”tır.

İbn Adiy ve daha başkaları rivayet etmişlerdir.⁸³³

١٠٤٩ - الثِّبُّ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا، وَالْبِكْرُ يَسْتَأْذِنُهَا أَبُوْهَا فِي نَفْسِهَا، وَإِذْنُهَا صَمَاتُهَا.

1049- Dul kadın, (evlilik konusunda) kendisiyle ilgili olarak velisinden daha fazla hakka sahiptir. Bekârın kendisi için ise babası ondan izin ister. İzni de susmasıdır.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁸³⁴ Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'de Umeyra el-Kindî kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Dul kadın, kendisiyle ilgili kararı rahatlıkla ifade edebilir. Bekârın rızası ise susmasıdır.*”⁸³⁵

١٠٥٠ - الثِّبُّ عُجَالَةٌ الرَّائِبِ.

1050- Dul kadın, binekli bir yolcunun zahmetsiz azığı gibidir.

Zemahşerî bunu, *Rabîu'l-ebrâr*'da Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü (mevkûf bir rivayet) olarak zikretmektedir.⁸³⁶

833 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 65, ravi nr: 1830. İbn Adiy, hadisin isnadındaki Musa b. İbrahim'in meçhul bir hoca olduğunu ve güvenilir kimselerden *münker* rivayetlerde bulunduğunu belirttiikten sonra serdettiği rivayetler arasında bu hadisi de zikretmektedir. Hadis daha başka kanallarla da rivayet edilmiş olmakla birlikte onların da *zayıf* olduğu belirtilmekte; ancak Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak aktarılan rivayetin isnadının sahih olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 458, h.nr: 3457) -Çeviren-

834 Müslim, Nikâh 66; Ebû Dâvûd, Nikâh 25; Nesâî, Nikâh 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 384, h.nr: 1897.

835 Buna benzer rivayetler daha önce 872 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

836 Zemahşerî, *Rebîu'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahyâr*, Beyrut 1412, V, 235, rivayet nr: 17. (Çeviren)

١٠٥١ - الْجَارُ قَبْلَ الدَّارِ، وَالرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ، وَالزَّادُ قَبْلَ الرَّحِيلِ.

1051- Evden önce komşu, yoldan önce yol arkadaşı ve yolculuğa çıkmadan önce yol azığı (edinin).

Leâli ve diğer eserlerde geçtiği üzere Hatîb bu hadisi, *el-Câmi*'inde Ali *radiyallahu anh* ve Râfi' b. Hadîc'ten **zayıf isnadlarla** rivayet etmiştir.⁸³⁷ Bu hadis daha önce “النموا الرفيق قبل الطريق”/ **Yoldan önce yol arkadaşı-nı araştırın...**” hadisinde geçmişti.⁸³⁸

١٠٥٢ - الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ.

1052- Komşu, (bir mala) yakınlığı (sekab) sebebiyle öncelikli hak sahibidir.

Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğerlerinin Ebû Râfi'den; yine Nesâî ve İbn Mâce'nin Şerîd b. Süveyd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸³⁹ Metinde geçen “سَقَب/sekab” kelimesi, “sîn” ve “kaf” harfleri fethalı olarak “sekab” şeklinde okunur ve şuf'a⁸⁴⁰ anlamına gelir.

١٠٥٣ - جَارُ الدَّارِ أَحَقُّ بِالدَّارِ.

1053- Bir evin komşusu, o evle ilgili (şuf'a hakkı açısından) öncelikli hak sahibidir.

Nesâî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği ve İbn Hibbân'ın **sahih saydığı** bir hadistir.⁸⁴¹ Ayrıca Taberânî bu hadisi Semüre'den şu

837 Hatîb, *el-Câmi*, II, 234, h.nr: 1709; Zerkeşî, *Leâli*, s. 120, h.nr: 59.

838 Bk. 531 no'lu rivayet.

839 Buhârî, Şuf'a 2; Ebû Dâvûd, Büyû' 75; Tirmizî, Ahkâm 33; Nesâî, Büyû' 109; İbn Mâce, Şuf'a 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 212, h.nr: 19461.

840 Şuf'a: Önalım hakkı. Satılan veya bedel şartı ile hibe edilen bir akarı veya o hükümde olan bir malı müşteriye veya kendisine hibe edilen şahsa kaç mal olmuş ise, o miktar ile müşteriden yahut satıcıdan ya da hibe edilenden cebren alıp temellük etmektir. Ortaklık ve bitişik komşu olmak gibi sebeplerle doğan bir haktır. (Geniş bilgi için bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 529) -Çeviren-

841 Tirmizî, Ahkâm 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 279, h.nr: 20088; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 364, h.nr: 11713; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 585, h.nr: 5182. Tirmizî de bu rivayet hakkında “hasen-sahih” değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

lafızla rivayet etmiştir: **“Bir evin komşusu, şuf’a (önalım) hakkına öncelikli olarak sahiptir.”**⁸⁴² Bu hadis daha başka lafızlarla da rivayet edilmektedir.

١٠٥٤ - الْجَارُ إِلَى أَرْبَعِينَ.

1054- Komşu, çevredeki kırk eve kadardır.

Ebû Ya‘lâ ve *ed-Duâfâ*’da İbn Hibbân’ın Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: **“Komşuluk hakkı, sağ, sol, ön ve arka yönlerden olmak üzere kırk eve kadardır.”**⁸⁴³ Deylemî de bu hadisi rivayet etmektedir, ancak lafzı şöyledir: **“Komşu, sağından altmış, solundan altmış, arkasından altmış ve önünde altmış eve kadardır.” Ancak bu rivayetin isnadı zayıftır.** Şu kadar var ki ilk hadisi destekleyici mahiyette, Ka‘b b. Mâlik’ten merfu olarak nakledilen benzer manada bir rivayet bulunmaktadır: **“Dikkat edin, kırk kapıya kadar komşudur.” Fakat bunun da isnadı zayıftır.** Keza bir başka rivayete göre, Âişe radiyallahu anhâ “Ey Allah’ın Rasûlü! Komşuluğun sınırı nedir?” diye sorar. O da **“Kırk evdir”** buyurur. Yine Âişe radiyallahu anhâ’dan gelen bir rivayete göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“Cebrail bana kırk eve kadar komşu hakkını vasiyet etti. Şuradan on, buradan on, şu taraftan on, bu taraftan da on (kapı).”** Beyhakî **“Bu iki rivayet de zayıftır”** demiştir.⁸⁴⁴

Bu rivayetin bilinen (ma’rûf) şekli ise Ebû Dâvûd’un *el-Merâsîl* isimli eserinde İbn Şihâb ez-Zührî’den rivayet edilmektedir. Buna göre bir adam, komşusunu şikâyet etmek üzere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’e gelir. Allah Rasûlü de ona mescidin kapısında **“Dikkat edin! Kırk eve kadar komşuluk geçerlidir”** diye ilan etmesini emreder. (Ravi) Yunus b. Yezîd şöyle demiştir: İbn Şihâb’a “Nasıl yani?” diye sordum. O da dört yöne işaret ederek şu cevabı verdi: “Şöyle kırk, böyle kırk, şu taraf kırk, bu taraf kırk.” Bu hadis aynı zamanda Âişe radiyallahu anhâ’dan da rivayet edilmiştir. Şöyle ki: **“Komşuluk hakkı, her taraftan kırk evdir.”**

842 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, VII, 196, h.nr: 6801.

843 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, X, 385, h.nr: 5982; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 150, h.nr: 763.

844 İkinci rivayette **“şuradan on, buradan on...”** lafzıyla gelen kısım Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-kübrâ* adlı eserinde (bk. VI, 451) sağ, sol, ön ve arka olmak üzere sadece dört defa tekrarlanmasına rağmen, *Keşfü’l-hafâ’*’nın basılı bazı nüshalarında hatalı bir şekilde yedi kere tekrarlanmaktadır. (Çeviren)

Öte yandan Buhârî de bunu *el-Edebü'l-müfred*'de Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak zikretmiştir. Hasan el-Basrî şöyle der: "Kırk ev önünde, kırk arkasında, kırk sağında ve kırk solunda olmak üzere."⁸⁴⁵ Aynı ifade Evzâî'den de gelmektedir.⁸⁴⁶

١٠٥٥ - الْجِيرَانُ ثَلَاثَةٌ: فَجَارٌ لَهُ حَقٌّ وَاحِدٌ وَهُوَ أَذْنَى الْجِيرَانِ حَقًّا، وَجَارٌ لَهُ حَقَّانِ، وَجَارٌ لَهُ ثَلَاثَةُ حُقُوقٍ: فَأَمَّا الْجَارُ الَّذِي لَهُ حَقٌّ وَاحِدٌ فَجَارٌ مُشْرِكٌ لَا رَحِمَ لَهُ، لَهُ حَقُّ الْجَوَارِ، وَأَمَّا الَّذِي لَهُ حَقَّانِ فَجَارٌ مُسْلِمٌ لَهُ حَقُّ الْإِسْلَامِ وَحَقُّ الْجَوَارِ، وَأَمَّا الَّذِي لَهُ ثَلَاثَةُ حُقُوقٍ فَجَارٌ مُسْلِمٌ ذُو رَحِمٍ لَهُ حَقُّ الْإِسْلَامِ وَحَقُّ الْجَوَارِ وَحَقُّ الرَّحِمِ.

1055- Komşular üç sınıftır:

1. Bir hakka sahip komşu ki mevcut hak sahipleri arasında en az hakkı olanı budur. Bir hakka sahip olan komşu, arada akrabalık bağı olmayan müşrik komşudur.

2. İki hakka sahip komşunun ise hem İslâm hakkı hem de akrabalık hakkı vardır.

3. Üç hakka sahip olan komşu da akraba olan Müslüman komşudur. Böylesinin hem komşuluk hakkı hem İslâm hakkı hem de akrabalık hakkı vardır.

Bezzâr, Ebû Nuaym ve *es-Sevâb* isimli eserinde Ebu's-Şeyh'in Câbir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup zayıftır.⁸⁴⁷

⁸⁴⁵ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 51, h.nr: 109.

⁸⁴⁶ Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 335-337, h.nr: 368.

⁸⁴⁷ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 339, h.nr: 2430; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 207; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 105, h.nr: 9113; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 380, h.nr: 1896. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 675, h.nr: 1; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 258, h.nr: 134; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-za'ife*, VII, 488, h.nr: 3493. (Çeviren)

١٠٥٦ - الْجَفَاءُ وَالْبُعْيُ فِي الشَّامِ.

1056- Kabalık, görgüsüzlük, haddi aşma ve âsilik Şam'dadır.

İbn Adiy ve İbn Asâkir'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁴⁸

١٠٥٧ - الْجُلُوسُ مَعَ الْفُقَرَاءِ مِنَ التَّوَاضُّعِ، وَهُوَ مِنْ أَفْضَلِ الْجِهَادِ.

1057- Fakirlerle oturmak tevâzûdandır, ayrıca cihadın en fazilet-lisindendir.

Deylemî'nin Enes kanalıyla aktardığı bir rivayettir. Ancak Münâvî'nin de dediği gibi isnadında **çokça hadis uyduran** biri vardır.⁸⁴⁹

١٠٥٨ - الْجَالِبُ مَزْرُوقٌ، وَالْمُخْتَكِرُ مَلْعُونٌ.

1058- Uzak yerden mal getirip pazara süren (câlib) rızıklandırılmış, karaborsacı ise lânetlenmiştir.

İbn Mâce, Hâkim, Dârimî, Ebû Ya'îla ve başkalarının **zayıf bir isnadla** Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁵⁰ Karaborsacının kınanmasına ilişkin daha pek çok hadis vardır.

848 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 63; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 349. İbn Asâkir bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, zira isnadındaki Ebân b. Ebî Ayyâş el-Basrî'nin zayıflığı konusunda ittifak edildiğini, diğer bir ravi olan Ubeydullah b. Saîd b. Kesîr isimli ravinin hadisinin ise delil alınamayacağını belirtir. Ayrıca hadisin sahih olmadığına dair bilgi için bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 435, h.nr: 17. (Çeviren)

849 Deylemî, *Firdevs*, II, 124, h.nr: 1646; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 356. Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 471, h.nr: 3473.

850 İbn Mâce, *Ticârât* 6; Dârimî, *Büyû'* 12; Hâkim, *Müstedrek*, II, 14, h.nr: 2164; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 50, h.nr: 11151. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 363, h.nr: 2737; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 10; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 348; Sehâvî, *Makâsıd*, II, 338, h.nr: 369. (Çeviren)

١٠٥٩ - جَالِسُوا الْعُلَمَاءَ، وَسَائِلُوا الْكُبْرَاءَ، وَخَالِطُوا الْحُكَمَاءَ.

1059- Âlimlerle aynı meclislerde bulunun, güngörmüş büyüklere sorular yöneltin ve bilgilerle beraber olun.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demiştir:⁸⁵¹ Taberânî ve Askerî bunu Ebû Cuhayfe'den merfu olarak rivayet etmektedirler. Aynı şekilde Ebû Cuhayfe'den **mevkuf** olarak da rivayet edilmiştir. Ebû Cuhayfe şöyle der: Şöyle denilirdi: "Güngörmüş büyüklerle aynı mecliste bulun, âlimlerle beraber ol ve bilgilerle dostluk kur."⁸⁵²

Bu konuda Askerî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet ettiği şöyle bir hadis de vardır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Rasûlü! Kiminle birlikte oturalım? Yahut aynı mecliste yârenlik ettiklerimizin hangisi hayırlıdır?" diye soruldu. Şöyle buyurdu: "**Gördüğünüzde size Allah'ı hatırlatan, konuştuğunda ilminizi artıran ve ilmi de size ahireti hatırlatan kimseyle.**" Keza Askerî'nin İbn Uyeyne'den rivayetine göre, İsa *aleyhisselâm*, "Ey Ruhullah! Kiminle birlikte oturalım?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Konuştuğunda ilminizi artıran, gördüğünüzde size Allah'ı hatırlatan ve ilmi sizi ahirete teşvik eden kimseyle."⁸⁵³

Öte yandan Deylemî de bu hadisi Taberânî tarikiyle Ebû Ümâme'den şu lafızla rivayet etmiştir: "**Âlimlerle aynı mecliste bulunun ve kapılarını aşındırın.**" Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bunu, Taberânî'nin Ebû Cuhayfe'den naklettiği bir rivayet olarak zikretmiştir. Lafzı da şöyledir: "**Güngörmüş büyüklerle aynı meclislerde bulunun, âlimlere sorular yöneltin ve bilgilerle iç içe olun.**"

851 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 338, h.nr: 370.

852 Taberânî bu hadisi biri merfu, biri de mevkuf olmak üzere iki kanaldan rivayet etmiştir. (Bk. *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 125, h.nr: 323-4; s. 133, h.nr: 354) Heysemî de merfu olan rivayette Ebû Mâlik Abdülmelik b. Huseyin en-Nehaî adında *münkerü'l-hadis* bir ravi bulunduğunu; mevkuf olan rivayetin ise *isnadının sahih* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 125, h.nr: 519) -Çeviren-

853 Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 338-340, h.nr: 370.

۱۰۶۰ - جَلَسَاؤُكُمْ شُرَكَاءُكُمْ فِي الْهَدِيَّةِ.

1060- Sizinle aynı mecliste bulunanlar, (verilen) hediyeye ortaklar.

İbnü'l-Mulakkın ve onu takip eden Aynî, Buhârî'nin, (Kitabu'l-Müsâkât'ının) "Bâbü's-Şûrb" kısmını şerhederlerken "Allah Rasûlü aleyhissalâtü vesselâm'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur..." dedikten sonra bu rivayeti zikretmekte, ardından da şu değerlendirmeyi yapmaktadırlar: "Bunun isnadında lîn vardır."⁸⁵⁴

۱۰۶۱ - الْجَالِسُ وَسَطَ الْحَلَقَةِ مُلْعُونٌ.

1061- Halkanın ortasına oturan kimse lanetlenmiştir.

Ebû Dâvûd'un Huzeyfe'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, halkanın ortasına oturan kimseye lanet etmiştir. Keza Tirmizî'nin Ebû Miclez'den rivayetine göre, bir adam, halkanın ortasına oturunca Huzeyfe şöyle dedi: "Halkanın ortasına oturan adam Muhammed'in diliyle lanetlenmiş yahut Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diliyle ona lanet etmiştir." Tirmizî bu hadis hakkında "**hasen-sahih**" değerlendirmesinde bulunmuştur. Yine Hâkim bu hadisi şu lafızla rivayet eder: Huzeyfe, bir halkanın ortasına oturmuş bir adamı görünce şöyle dedi: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir halkanın ortasına oturan adamı lanetlemiştir." Hâkim bu rivayet için "Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur, ancak buna (eserlerinde) yer vermemişlerdir" demektedir. Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, Ziyâuddîn el-Makdisî ve diğerleri de başlıktaki lafızla gelen rivayeti kitaplarına almışlardır.⁸⁵⁵

⁸⁵⁴ İbnü'l-Mulakkın, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmii's-sahîh*, thk. Dâru'l-felah, Dımeşk 2008, XV, 313; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 192. (Çeviren)

⁸⁵⁵ Ebû Dâvûd, Edeb 17; Tirmizî, Edeb 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 298, h.nr: 23263; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 314, h.nr: 7754. Buradaki lanetin sebebi olarak şârih Hattâbî şu açıklamayı yapar: Bir halkaya gelip de bulduğu müsait bir yere oturmayıp insanların boynuna basıp halkanın ortasına geçen kimse, verdiği eziyetten dolayı lanete maruz kalmış olabilir. Yahut ortaya oturduğu için insanların birbirini görüş açısını kapatması sebebiyle rahatsızlık vermiş de olabilir. (Bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî*, VIII, 24) -Çeviren-

١٠٦٢ - الْجَبَرُوتُ فِي الْقَلْبِ.

1062- Zorbalık, kalpte gizlidir.

İbnü'l-Gars bu hadis hakkında “Zayıftır” demiştir. Sehâvî de *Asıl*’da şunu söyler:⁸⁵⁶ İbn Lâl bu hadisi Câbir’den merfu olarak rivayet eder. Ahmed b. Menî’ ve Hâris b. Ebî Üsâme ise *Müsned*’lerinde Ali *radiyallahu anhu*’dan merfu olarak şu hadisi nakletmektedirler: “**Kişi, etrafında kendi hane halkından başka kimsesi olmamasına rağmen (Allah katında) zorba olarak yazılır.**”⁸⁵⁷ Bu konuda Arapların sözlerinden biri de şudur: “الظُّلْمُ كَمِينٍ فِي النَّفْسِ، الْعَجْزُ يُخْفِيهِ، وَالْقُدْرَةُ تُبْدِيهِ”/Zulüm, nefiste pusuya yatmış vaziyettedir. Acziyet onu gizler, kudret ise açığa çıkarır.” Bu lafzın son cümlesi “والْقُدْرَةُ تُظْهِرُهُ”/ve’l-kudratü tüzhiruhû (kudret ise onu açığa çıkarır)” şeklinde meşhurdur.⁸⁵⁸

١٠٦٣ - جِيلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا، وَبُغْضِ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهَا.

1063- Kalpler, kendisine iyilik yapanı sevmeye, kötülük yapana ise buğzeta eğilimli olarak yaratılmıştır.

Sehâvî *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:⁸⁵⁹ Ebû Nuaym’ın *Hilye*’de, İbn Hibbân’ın *Ravdatu’l-ukalâ*’da; ayrıca Hatîb ve diğerlerinin rivayet ettiklerine göre, Hasen b. Umâre’ye, A’mes’in kendisi hakkında ileri geri konuştuğu bilgisi ulaşır. İbn Umâre ona bir kıyafet gönderince, bu defa onu över. Bunun üzerine A’mes’e “Önce onu kınayıp yerden yere vurmuştun, şimdi ise övüyorsun” denilince A’mes “Hayseme’nin bana İbn Mes’ûd’dan rivayet ettiğine göre...” diye başlayıp söz konusu hadisi nakleder. Bu hadisi İbn Adiy *el-Kâmil*’inde, Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’ında İbn Mes’ûd’dan hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet etmektedirler.

856 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 341-342, h.nr: 372.

857 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 232, h.nr: 6273. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1073, h.nr: 3; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 24, h.nr: 12687; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VII, 6, h.nr: 3002. (Çeviren)

858 “تُظْهِرُهُ”/tüzhiruhû ve tübdîhi” kelimeleri eşanlamlıdır, dolayısıyla mana olarak bir farklılık söz konusu değildir. Bu söz, ileride 1689 no’lu rivayet olarak ele alınacaktır. Ancak orada “والْقُدْرَةُ تُظْهِرُهُ”/Kudret ise onu açığa çıkarır” lafzı yerine الْفُؤَةُ وَالْفُؤَةُ/Kuvvet de onu ortaya çıkarır” ifadesi yer almaktadır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

859 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 342, h.nr: 373.

Mevkuf rivayetle ilgili olarak Beyhakî “Mahfûz olanı budur,” İbn Adiy de “Maruf olan budur” demişlerdir.⁸⁶⁰

Öte yandan İbnü'l-Cevzî ise bunu *el-İlelü'l-mütenâhiye*'de merfu ve mevkûf olarak rivayet etmektedir.⁸⁶¹ Her iki tarikten de **bâtıl** bir rivayettir. Ayrıca İbn Adiy ve Beyhakî'nin “Mevkuf olanı A'meş kanalıyla maruf olan rivayettir” şeklindeki değerlendirmeleri ise yoruma muhtaçtır. Zira her ikisi de içerisinde **yalancılık ve hadis uydurmakla itham edilmiş bir ravinin** bulunduğu bir isnadla bu hadisi zikretmişlerdir. A'meş ise böylesi bir rivayetle ilişkilendirilemeyecek kadar üstün karakterli biridir. Zira o, dünyayı terk etmiş, zahid ve âbid bir zattır. Hatta bazıları onu şöyle nitelemektedir: “Fakirliğine ve ihtiyaç sahibi biri olmasına rağmen, zenginlerin ve sultanların, onun yanında olduğu kadar daha başka hiç kimsenin yanında böylesine değersiz göründüklerine şahit olmuş değilim! Aksine çok sabırlı, sultanlara karşı mesafeli, vera' sahibi ve Kur'ân'ı çok iyi bilen biriydi.” İbn Adiy ve Beyhakî'nin aktardıkları rivayet ise şöyledir: Hasen b. Umâre'nin Kûfe mezâliminin⁸⁶² başına getirildiği haberi A'meş'e ulaştığında o önce “Mezâlimimizin başına getirilmiş bir zalim!” değerlendirmesinde bulunur. Bunun duyan Hasen de ona birtakım kıyafetler ve nakdî/aynî yardım gönderir. Bunun üzerine A'meş “İşte böyle bir adam başımıza getirildi; küçüklerimize merhamet eder, fakirlerimizi görüp gözetir ve büyüklerimize hürmet gösterir!” der. Bir adam “Ey Ebû Muhammed! Dün onun hakkında böyle söylemiyordun!” deyince de A'meş “Hayseme'nin bana rivayet ettiğine göre” diye başlayıp ilgili rivayeti mevkuf olarak zikreder.

Öte yandan Kuzâî şunu nakleder: Muhammed b. Abdurrahmân el-Kuraşî bize şöyle dediğini aktarmaktadır: A'meş'in yanında olduğum bir sırada, “Hasen b. Umâre, mezâlimin başına getirilmiş” denilince A'meş “Ne tuhaf! Mezalimin başına getirilmiş bir zalim. Bir dokumacı oğlu do-

860 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 98; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 306, h.nr: 8573.

861 İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 29, h.nr: 861.

862 Mezâlim: İslâm devletlerinde en yüksek idarî-adlî yargı ve denetleme kurumu. Diğer bir ifadeyle “normal mahkemelerin karara bağlamakta zorlanacağı ceza ve hukuk davalarını karara bağlamak ve uygulamak, idarî şikâyetleri dinlemek üzere oluşturulmuş yüksek kurul” şeklinde tanımlanabilir. (Bk. Celal Yeniçeri, “Mezâlim,” *DİA*, XXIX, 516) -Çeviren-

kumacının ve zalim oğlu zalimin [mezâlimle] ne işi olabilir?”⁸⁶³ şeklinde onu tenkid etti. Ben de onun yanından çıkıp Hasen’e geldim ve A‘meş’in söylediklerini haber verdim. Bunun üzerine o da “Mendil/havlu ve kıyafetler getirin bana” diyerek bunları A‘meş’e gönderdi. Ertesi gün erkenden A‘meş’in yanına gittim ve kendi kendime, “İnsanlar henüz toplanmadan meseleyi konuşayım” dedim. Sözü Hasen’e getirince A‘meş “Vay be (helâl olsun)! Bu Hasen b. Umâre görevi üstlenmiş de ne güzel etmiş!” dedi. Bunun üzerine ben “Dün ağzına geleni söylemiştin, bugün ise böyle mi söylüyorsun?” dedim. Bana cevaben “Sen şimdi bırak bunu! Hayseme bana İbn Mes‘ûd’dan merfu olarak şu hadisi rivayet etti” dedi (ve ilgili hadisi zikretti).

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle devam etmektedir:⁸⁶⁴ Bu hadisteki manaya katkı sağlayabilecek rivayetlerden biri de şu olabilir: “**Allah’ım! Bir günahkârın, kalbimin kendisine karşı minnet duyacağı bir nimetini/iyiliğini bana nasip etme.**” Bir diğer hadis de şu olabilir: “**Hediye, kulak ve gözü alır götürür.**”⁸⁶⁵ Ancak bu hadis de zayıftır. Bu konu, *el-Ecvibetü’l-hadîsiyye*’de ayrıntısıyla ele alınmıştır.

١٠٦٤ - الْجُبْنُ دَاءٌ، وَأَكْلُهُ بِالْجَوْرِ شَفَاءٌ.

1064- Peynir hastalıktır; onu cevizle birlikte yemek ise şifadır.

Bu rivayetin uydurma olduğu ve sadece meçhul bir risalede zikredildiği söylenmiştir. Şu hadis de böyledir: “**Peynir hastalıktır, ceviz de hastalıktır. Eğer ikisi birleşirse deva olurlar.**”⁸⁶⁶

⁸⁶³ *Keşfü’l-hafâ*’daki bu cümle, Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Kuzâî’nin *Müsnedü’s-Şihâb*’ındaki lafzından biraz farklıdır. Biz de nüsha farkından kaynaklanabilecek bu farklılıktan ziyade anlama katkısı olacak kısmı köşeli parantez içerisinde göstermeyi tercih ettik. (Bk. Kuzâî, *a.g.e.*, I, 350, h.nr: 599) -Çeviren-

⁸⁶⁴ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 345.

⁸⁶⁵ Burada kastedilen şudur: Bir hediyeyi kabul etmek, o hediyeyi verenin kusur ve ayıplarına karşı kör ve sağır kesilmeyi gerektirir. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 357) -Çeviren-

⁸⁶⁶ Bu hadisin *münker* olduğuna ve pek çok tariki olmasına rağmen hiçbirinin delil olarak kullanılamayacağına dair bilgi için bk. Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 164, h.nr: 30. (Çeviren)

Öte yandan Hafız İbn Hacer, buradaki ikinci rivayeti, Deylemî'nin hadislerini tahricinde zikretmekte ve şöyle demektedir: “Deylemî bunu İbn Abbâs’a dayanan bir isnadla müselsel olarak rivayet etmiştir. Ancak ‘دواء/ deva’ lafzı yerine, ‘شفاء/şifa’ lafzı geçmektedir.” Hafız İbn Hacer bu rivayet hakkında sükût etmiştir.⁸⁶⁷

١٠٦٥ - الْجُبْنُ وَالْجُرْأَةُ غَرَائِزُ يَضَعُهُمَا اللَّهُ حَيْثُ يَشَاءُ.

1065- Korkaklık ve cesaret, Allah’ın dilediği yere koyduğu fitrî duygulardır.

Beyhakî bunu, Ömer b. el-Hattâb radiyallahu anh’ın kendi sözü olarak şu lafızla nakletmektedir: “Cesaret ve korkaklık insanlarda fitrî duygulardır. Bir adamın, hiç tanımadığı biri uğruna savaştığını görürsün; bir adamın da babasından bile kaçtığına şahit olursun.”⁸⁶⁸ Bu hadisi Ebû Ya’lâ da rivayet etmekte; aynı tarikle Kuzâî de Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı şu hadis içerisinde nakletmektedir: **“Mü’minin değeri ve yüceliği, takvası; kişiliği, ahlâkı; nesebi de dinidir. Korkaklık ve cesaret ise Allah’ın, dilediği yere koyduğu fitrî duygulardır.”**⁸⁶⁹ Ancak bu rivayetin isnadında Ma’diy b. Süleyman isimli, hakkında ihtilaf edilmiş bir ravi bulunmaktadır. Nitekim Ebû Zür’a onu vâhî sayarken, bazıları da zayıf kabul etmişlerdir. Buna karşılık Şâzekûnî onunla ilgili olarak şöyle demiştir: “En faziletli insanlardan biriydi ve abdallardan sayılıyordu. Tirmizî de onun bir hadisini sahih saymıştır.”⁸⁷⁰

Öte yandan Dârekutnî de bu ravi kanalıyla Ebû Hureyre’den şöyle bir hadis rivayet etmiştir: **“Soy ve asalet, mal; yücelik de takvadır.”** Keza Harâitî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak naklettiği bir rivayet de şöyledir: **“Kişinin değeri ve yüceliği, dini; şahsiyeti, aklı; soy ve asaleti de**

867 İbn Arrâk, İbn Hacer’in bu tutumuyla ilgili olarak şunu söyler: “İbn Hacer, bu rivayetin ravisi (Muhammed b. Ubeydullah b. Mervân) hakkında cerh ve ta’dile dair herhangi bir görüş belirtmemiştir. Sanki ilgili ravinin böylesi bir hadisi nakletmiş olmasını, onu cerh etmek için yeterli görmüş gibidir.” (Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 236) -Çeviren-

868 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 287, h.nr: 18562.

869 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XI, 333, h.nr: 6451.

870 Burada Tirmizî, Diyât 11, h.nr: 1403’ten geçen rivayet kastedilmiş olmalıdır. (Çeviren)

ahlâkıdır.⁸⁷¹ [Şa'bî'nin hadisinde de Ömer *radiyallahu anh* şöyle demektedir: "Kişinin soy ve asaleti, dini; kişiliği ahlâkı ve]"⁸⁷² aslı da aklıdır."⁸⁷³

١٠٦٦ - الْجِدَالُ فِي الْقُرْآنِ كُفْرًا.

1066- Kur'ân hakkında cedel ve tartışmaya girmek küfürdür.

Bu hadisi Hâkim, Ebû Hureyre'den rivayet etmiş ve "**sahihtir**" demiştir.⁸⁷⁴ Ancak Hâkim'in bu sıhhat hükmüne itiraz edilmiş ve karşı çıkmıştır.⁸⁷⁵

١٠٦٧ - الْجَرَسُ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ.

1067- Zil, şeytanın mizmârlarıdır.⁸⁷⁶

Bir rivayette *mizmâr*; bir başka rivayette ise -Münâvî'de geçtiği üzere- *mezâmîr* (*mizmârlar*) lafzı yer almaktadır. Bu hadisi Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁷

871 Bu rivayet ileride 1924 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

872 Köşeli parantezli kısım *Keşfü'l-hafâ*'dan her nasılsa düşmüş olduğu için "aslı da aklıdır" şeklindeki son lafız da bir önceki rivayetin devamı gibi görünmektedir. Oysa bu manaya gelecek bir ifade o rivayette zaten bulunduğu için, ibarede bir problem olduğunu fark ettik ve Aclûnî'nin aslî kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından (bk. II, 348, h.nr: 374) eksik olan kısmı tamamlayıp buraya aldık. (Çeviren)

873 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 345-348, h.nr: 374.

874 Hâkim, *Müstedrek*, II, 243, h.nr: 2883.

875 Hâkim'in bu değerlendirmesiyle ilgili yaklaşım Münâvî'de geçmektedir. (Bk. *Teysîr*, I, 488) Ancak Gumârî, Münâvî'nin bu yaklaşımına karşı çıkmakta ve Hâkim'in bu rivayeti sahih saymadığı gibi, bu hususta kendisine itiraz edilmediğini de vurgulamaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, III, 358) Şu kadar var ki Hâkim, bu lafızla gelen rivayeti sahih saymamış olsa da hemen öncesinde yer alan ve başka bir kanalla aktarılan benzer manadaki rivayetin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Müstedrek*, II, 243, h.nr: 2882) -Çeviren-

876 Mizmâr: Kaval, flüt, ney ve zurna gibi nefesli çalgı aletlerinin geneli için kullanılmaktadır. (Çeviren)

877 Müslim, Libâs 104; Ebû Dâvûd, Hâtim 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 442, h.nr: 8851; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 111, h.nr: 8761.

Mezâmîr ise *mezmûr* veya *muzmûr* kelimesinin çoğuludur. Bu kelimelerin *mizmâr* şeklinde bir tekili daha vardır. Burada (*zil* anlamına gelen) *el-ceras* kelimesinin, tekil olmasına rağmen *mezâmîr* şeklindeki çoğul bir kelimeyle haberi yapılabilir, geçerlidir. Zira burada kastedilen (*mizmârın* sayısı değil) cinsidir.⁸⁷⁸

۱۰۶۸ - جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ نُجَدِّدُ إِيمَانَنَا؟ قَالَ: أَكْثِرُوا مِنْ قَوْلٍ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1068- İmanınızı yenileyin. “Ey Allah’ın Rasûlü! Peki, imanımızı nasıl yenileyelim?” diye soruldu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “Lâ ilâhe illallah” sözünü çokça söyleyin.

Ahmed b. Hanbel, Hâkim, Nesâî ve Taberânî’nin **hasen bir isnadla** Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁷⁹

۱۰۶۹ - جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ.

1069- Hakk’ın cezbelerinden bir cezbe,⁸⁸⁰ insanların ve cinlerin ameline denktir.

Bu şekilde meşhur olmuştur, durumuna bakılmalıdır.

۱۰۷۰ - الْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ.

1070- Alınacak karşılık, işlenen amelin cinsindendir.

878 Burada Arapça’daki isim cümlesinin müpteda-haber uyumuna dair teknik bir konu anlatılmaktadır. Normal şartlarda isim cümlesinde tekil, ikil ve çoğulluk bakımından bu iki unsurun birbirine uyumlu olması gerekir. Ancak Aclûnî, bu cümlede “zil” kelimesi tekil olup “mizmârlar” kelimesi de çoğul olduğu; dolayısıyla birbirleriyle uyumsuz göründükleri için bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmektedir. (Çeviren)

879 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 328, h.nr: 8710; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 52, h.nr: 9569; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 285, h.nr: 7657; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 357. Hâkim de bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Münzirî, Ahmed b. Hanbel’in isnadının *hasen*, Heysemî ise *ceyyid* olduğunu ifade etmişlerdir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 268, h.nr: 2352; Heysemî, *Mecma’*, I, 52, h.nr: 159) -Çeviren-

880 Cezbe: Allah’ın kulu kendine çekip yaklaştırması anlamında bir tasavvuf terimi. (Geniş bilgi için bk. Hasan Kamil Yılmaz, “Cezbe,” *DİA*, VII, 504) -Çeviren-

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de "Bu hadise bu lafzıyla vâkıf olamadım" demektedir.⁸⁸¹ Sehâvî ise *Makâsîd*'da şunu söyler:⁸⁸² Şu âyetler buna işaret etmektedir: **"Eğer ceza verecekseniz, size verilen cezanın aynısıyla ceza verin."**⁸⁸³ **"Bir kötülüğün karşılığı, yine onun gibi bir kötülüktür."**⁸⁸⁴ Ve **"İyiliğin karşılığı, yalnızca iyilik değil midir?"**⁸⁸⁵ Ayrıca "Nasıl karşılık verirken, o şekilde karşılık bulursun" ve "Hoş gör ki, sen de hoş görülesin" gibi atasözlerini de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Keza *el-Elfiyye*'nin şerhleri ve izahları gibi nahivcilerin kitaplarında şu rivayet yer almaktadır: "İnsanlar amellerine göre karşılık görürler: Eğer hayır ise hayrı, şer ise şerri (bulurlar)." Ancak Sehâvî bu hadisi eserinde rivayet edenlere ve sahâbî ravisine değinmemiştir. Öte yandan bu hadisi destekleyici mahiyette şu âyet de delil gösterilebilir: **"Siz ancak yaptıklarınızın karşılığını alacaksınız."**⁸⁸⁶

۱۰۷۱ - جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ.

1071- Olmuş ve olacaklar hakkında (takdîr-i ilâhîyi yazan) kalem(in mürekkebi) kurumuştur.

Bu hadis daha önce **"Bolluktayken sen Allah'ı tanı ki, O da darlıkta seni tanısın"** hadisinde geçmişti.⁸⁸⁷ İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle der:⁸⁸⁸ "Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir ve **hasen** bir hadistir."⁸⁸⁹ Ayrıca Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: **"İleride karşılaşacağın şeylere dair (takdîr-i ilâhîyi yazan) kalem(in mürekkebi) kurumuştur."**⁸⁹⁰

Yine Kuzâî'nin rivayetine göre İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Nebî *salallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **"Bahtiyar (cennetlik) ve bedbaht (cehennemlik) olanlara dair kalem(in mürekkebi)**

881 İbnü'd-Deyba, *Temyîz*, s. 65.

882 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 348, h.nr: 375.

883 Nahl 16/126.

884 Şûrâ 42/40.

885 Rahmân 55/60.

886 Tûr 52/16.

887 Bk. 993 no'lu hadis.

888 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 65.

889 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 223, h.nr: 11560.

890 Buhârî, Nikâh 8; Nesâî, Nikâh 4.

kurumuştur. Şu dört şey hakkında son karar verilmiştir: Ahlâk, yaratılış, ecel ve rızık.” Deylemî de bu rivayeti nakletmiş; ancak metinde “kurumuştur” anlamına gelen “جَفَّ/ceffe” lafzı yerine, “hareket etmiştir” manasındaki “جَرَى/cerâ” lafzı yer almaktadır.

١٠٧٢ - جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا.

1072- Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı.

İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den ve aynı zamanda Ebû Zerr'den rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁹¹

١٠٧٣ - جَرَى الْقَلَمُ بِمَا حَكَمَ.

1073- Kalem, (Allah'ın) hükmettiğine göre hareket etmiştir.

Deylemî'nin İbn Mes'ûd *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁹² Bu hadis, daha önce geçen rivayetle⁸⁹³ aynı manaya gelmektedir, bu noktaya dikkat et.

١٠٧٤ - الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ، وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ.

1074- Cemaat (birlik beraberlik) rahmet, ayrılık azaptır.

İmam Ahmed ve Taberânî'nin **zayıf bir isnadla** rivayet ettikleri bir hadistir. Zira isnadında Ebû Vekî' el-Cerrâh adında bir ravi vardır. Dârekutnî onun hakkında “Nu'mân b. Beşîr'den aktardığı rivayetlerinin hiçbir değeri yoktur” demiştir. Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah da bunu, *Zevâidü'l-Müsned*'de Nu'mân b. Beşîr'den şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minberde şöyle buyurdu: “**Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez. Allah'ın nimetini anmak şükür; bunu terk etmek ise nankörlüktür. Cemaat rahmettir, ayrılık ise azaptır.**” Yine Ebû Ümâme el-Bâhilî “Sevâd-ı a'zam (hak çizgisinde olan çoğunluk)'a sarılın!” der. Bunun üzerine bir adam “Sevâd-ı a'zam ne-

891 Buhârî, Salât 55; Müslim, Mesâcid 3; Ebû Dâvûd, Salât 24; Nesâî, Mesâcid 42; İbn Mâce, Tahâret 90.

892 Benzer bir lafız için bk. Deylemî, *Firdevs*, II, 110, h.nr: 2578.

893 Bk. 1071 no'lu rivayet.

dir?” diye sorunca Ebû Ümâme, Nur sûresindeki şu âyeti okur:⁸⁹⁴ **“Eğer yüz çevirirseniz, şunu bilin ki Peygamber’in sorumluluğu, kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak); sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir.”**⁸⁹⁵

Öte yandan bu rivayet Kuzâî ve Deylemî’de de yer almaktadır. Ancak Kuzâî, hadisin sadece başlıkta geçen lafzını; Deylemî de **“Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez”** kısmını zikretmiştir. Yine Deylemî’nin Câbir’den merfu olarak naklettiği bir rivayette şu lafız yer almaktadır: **“Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a da şükretmez. Cemaatte olmasından hoşlanmadığınız şey, ayrılıkta sevip beğendiğinizden daha hayırlıdır. Zira cemaatte rahmet, ayrılıkta azap vardır.”** Bu hadisin isnadı zayıf olmasına rağmen benzer manada rivayetler vardır:

Bunlardan biri Tirmizî’nin İbn Abbâs’tan merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“Allah’ın eli cemaatin üzerindedir. Sevâd-ı a‘zam’a uyun. Zira (cemaatten) ayrılanın yolu cehenneme çıkar.”**⁸⁹⁶

Bir diğeri de Taberânî’nin Üsâme b. Şerîk’ten merfu olarak naklettiği hadistir: **“Allah’ın eli cemaatin üzerindedir. O cemaatten biri ayrı düşecek olursa, hemen şeytanlar onu kapıverirler...”**⁸⁹⁷ Yine bu hadislerden biri de Taberânî’nin Arcefe’den merfu olarak aktardığı şu rivayettir: **“Allah’ın eli cemaatle beraberdir. Şeytan da cemaatten ayrılan kimseyle birlikte koşar.”**⁸⁹⁸ Keza Deylemî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak naklettiği şu hadis de bu kapsamdadır: **“Şeytan bir ve iki kişiye kastedebilir. Ancak üç kişi oldukları zaman onlara herhangi bir şey yapamaz.”**

894 Nûr 24/54.

895 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 392, h.nr: 18450, XXXII, 96, h.nr: 19351.

896 Tirmizî, Fiten 7. Ancak Tirmizî, *hasen* kaydıyla rivayet ettiği bu hadisin sadece **“Allah’ın eli cemaatin üzerindedir”** kısmını zikretmektedir. Diğer kısımların yer aldığı tam metin ise Hâkim, *Müstedrek*, I, 199, h.nr: 391’de yer almaktadır. (Çeviren)

897 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, I, 186, h.nr: 489.

898 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XVII, 144, h.nr: 362. Heysemî, bu rivayetin ravilerinin güvenilir olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma‘*, V, 221, h.nr: 9123) -Çeviren-

1075- Kişinin güzelliği dilinin fesahatidir.⁸⁹⁹

Kuzâî, Askerî ve Hatîb'in Câbir *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁰⁰ Deylemî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Cemal (güzellik) sözün doğruluğu; kemâl ise samimiyetle yapılan fiillerin güzelliğidir.”** Askerî'nin rivayetine göre Abbâs *radiyallahu anh* “Ey Allah'ın Rasûlü! İnsandaki güzellik nedir?” diye sorar. Allah Rasûlü **“Dilinin fesahatidir”** buyurur.

İbn Lâl'den nakledilen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“İnsandaki güzellik, dildir.”** Ancak bu rivayetin isnadında Muhammed b. el-Ğalâbî adında çok zayıf bir ravi bulunmaktadır.

Keza Hâkim'in rivayetine göre, Ali b. el-Hüseyn şunu anlatır: Abbâs, ak teninin üzerinde bir hırkası ve iki saç örgüsüyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yöneldi. Allah Rasûlü de onu görünce tebessüm etti. Bunun üzerine Abbâs “Ey Allah'ın Rasûlü! Yüzünden tebessümünü hiç eksik etmesin Rabbim! Seni güldüren nedir?” diye sordu. O da **“Peygamber'in amcasının güzelliği hoşuma gitti!”** buyurdu. Bu defa Abbâs “Güzellik nedir?” diye sordu. Allah Rasûlü de **“Dildir”** buyurdu.⁹⁰¹ Bu hadis **mürseldir**. İbn Tâhir ise **“İsnadı meçhuldür”** demiştir.

Öte yandan Askerî'nin rivayetine göre, İbn Ömer şöyle demektedir: Ömer *radiyallahu anh* atış talimi yapan bir topluluğa uğradı ve “Ne kötü atış yapıyorsunuz?” dedi. Topluluk da **“إِنَّا مُتَعَلِّمِينَ/İnnâ müte'allimîn: Biz talim yapıp öğrenmeye çalışıyoruz”**⁹⁰² dediler. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* şöyle dedi: “Allah'a yemin olsun ki, dilin kullanımı konusundaki

899 Fesahat: Kurallı, etkileyici, heyecan verici, inandırıcı, sanatlı söz söyleme. Ayrıca söz diziminin kelimeleriyle birlikte **ahenkli**, kolay anlaşılır ve dil kurallarına uygun olması hâlidir. (Bk. Türk Dil Kurumu, *fesahat* mad.) -Çeviren-

900 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 164, h.nr: 233. Sehâvî, Hatîb'in rivayetinde Ahmed b. Abdurrahmân b. el-Cârûd er-Rakkî adında yalancı bir ravi bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 353, h.nr: 378) -Çeviren-

901 Hâkim, *Müstedrek*, III, 373, h.nr: 5424.

902 Arapça gramer kuralları bakımından **“إِنَّا مُتَعَلِّمِينَ/İnnâ müte'allimîn”** şeklindeki bir kullanım yanlıştır. Doğrusu **“إِنَّا مُتَعَلِّمُونَ/İnnâ müte'allimûn”** olması gerektiği için cümlemin devamında Hz. Ömer onları dili yanlış kullanmaktan dolayı tenkit etmektedir. (Çeviren)

bu kusurunuz, benim açımdan atış talimindeki kusurunuzdan daha ağırdır. Zira ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **‘Allah, dilini düzgün kullanan kişiye rahmet etsin.’**⁹⁰³ Râfiî de bu hadisi “diyât” bahsinde şu lafızla zikretmektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e güzelliğin ne olduğu soruldu. O da **“Dildir”** cevabını verdi.

١٠٧٦ - الْجُمُعَةُ حَيْثُ الْمَسَاكِينِ.

1076- Cuma düşkünlerin haccıdır.

Kuzâî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Rivayetin yine ona ait bir lafzında da “المساكين/düşkünler” yerine “الفقراء/fakirler” kelimesi geçmektedir.⁹⁰⁴ **İsnadındaki Mukâtil isimli ravi ise zayıftır.** Suyûtî de *Dürer*'de bu hadisi yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak İbn Ebî Üsâme'nin *Müsned*'ine dayandırmaktadır.⁹⁰⁵ Sağânî ise **“Uydurmadır”** demiştir.⁹⁰⁶

Öte yandan Deylemî de İbn Ömer'den merfu olarak şu hadisi aktarır: **“Tavuk, ümmetimin fakirlerinin koyunu; Cuma ise haccıdır.”** Keza İbn Mâce **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'ın şöyle dediğini nakleder: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zenginlerin koyun; fakirlerin de tavuk edinmelerini emretti ve şöyle buyurdu: **‘Zenginlerin tavuk edinmeleri hâlinde Allah Teâlâ beldelerin helak edilmesini ister.’**”⁹⁰⁷

903 Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 395, ravi nr: 1434; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 441, ravi nr: 1394. Ancak her iki hadis tenkit otoritesi de bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

904 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 81, h.nr: 78-79.

905 Suyûtî, *Dürer*, s. 102, h.nr: 180.

906 Sağânî, *Mevzûât*, s. 50, h.nr: 71.

907 İbn Mâce, *Ticârât* 69. Bu rivayetin *uydurma* olduğuna hükmedenler de vardır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 304; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 108, h.nr: 205; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 496; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, I, 240, h.nr: 119) -Çeviren-

١٠٧٧ - جَبُّوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ.

1077- Çocuklarınızı mescidlerinizden uzak tutun.

Bezzâr “Bunun aslı yoktur” demiştir. Sehâvî ise *Makâsîd*’da bu değerlendirmeye karşı çıkararak İbn Mâce’nin bu hadisi Vâsile’den merfu olarak şu lafızla rivayet ettiğini aktarmaktadır⁹⁰⁸: **“Çocuklarınızı, delilerini, alışverişinizi, çekişme ve münakaşalarınızı, seslerinizi yükseltmeyi, had cezalarını uygulamayı ve kılıç çekmeyi mescidlerinizden uzak tutun. Mescidlerinizin kapılarında taharet mekânları (tuvalet ve şadırvanlar) edinin ve Cuma günlerinde mescidlerinizi güzel kokularla tutsüleyin.”**⁹⁰⁹ Bu hadisin isnadı **zayıftır**. Ancak bu manada destekleyici bir rivayet **-zayıf olmakla beraber-** Taberânî’nin *el-Mu’cemu’l-kebîr*’inde; ayrıca Ukaylî ve İbn Adiy tarafından Ebû Ümâme, Ebu’d-Derdâ ve Vâsile’den rivayet edilmektedir. Bu üç sahâbînin “Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittik” diyerek **“Mescidlerinizden uzak tutun...”** diye başlayan hadislerinin lafzında “alışverişten” ifadesi geçmemektedir.⁹¹⁰

Öte yandan İbn Adiy’in Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Çocuklarınızı ve delilerinizi mescidlerinizden uzak tutun.”** Ancak bu hadisin isnadında da **Abdullah b. Muharrer** adında **da zayıf biri** vardır.⁹¹¹

Bu hususta söz konusu hadise mana olarak destek ve katkı sağlayabilecek nitelikte birtakım hadisler vardır. Bunlardan biri de **“Mescidde bir şey satan yahut satın alan ya da kayıp eşya ilanı yapan birini gördüğünüzde...”** hadisidir.⁹¹² Nitekim Taberânî, İbnü’s-Sünnî ve İbn Mende’nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh*’dan rivayet ettikleri hadis şöyledir: **“Kimi mescidde bir şiir okurken görürseniz ona üç defa ‘Allah ağzında diş bırakmasın (konuşamaz hâle gelesin)!’ deyin. Kimi de mescidde bir kayıp eşya ilanı yaparken görürseniz, ona üç defa ‘onu bulamayasın!’ deyin.**

908 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 359-362, h.nr: 380.

909 İbn Mâce, *Mesâcid* 5.

910 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VIII, 132, h.nr: 7601; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 347, ravi nr: 1379; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 375, ravi nr: 1373.

911 İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 218, ravi nr: 973.

912 Tirmizî, *Büyû’* 76. Tirmizî bu hadis hakkında “hasen” demiştir. Ayrıca bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 528, h.nr: 1650.

Keza kimi de mescidde bir şey satarken yahut satın alırken görürseniz 'Allah ticaretine kazanç vermesin!' deyin."⁹¹³

١٠٧٨ - الْجَنَّةُ نَحْتَ أَقْدَامَ الْأُمَمَاتِ.

1078- Cennet, annelerin ayakları altındadır.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Mâce ve Hâkim'in, Muâviye b. Câhime es-Sülemî'den rivayet ettiklerine göre, Câhime, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben gazaya katılmak istiyorum, bu hususu sizinle istişare etmeye geldim" dedi. Allah Rasûlü de "**Annen hayatta mı?**" diye sordu. Adam "Evet" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Onun dizinin dibinden ayrılma. Zira cennet onun ayakları altındadır**" buyurdu. Hâkim "Bu hadisin isnadı **sahihtir**" demiştir.⁹¹⁴ Ancak rivayet hakkında muzdarib olduğu mülahazası vardır.

Aynı şekilde İbn Mâce de bunu Muâviye b. Câhime'den şu lafızla rivayet etmektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldim ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Allah rızasını ve ahiret yurdunu kazanma umuduyla seninle birlikte cihad etmeye niyetlendim (ne buyurursun?)" dedim. () da bana "**Peki annen sağ mı?**" diye sordu. Ben de "Evet, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. "**O hâlde git ve ona iyilikte bulun**" buyurdu. Daha sonra Allah Rasûlü'ne diğer taraftan yaklaşarak yine "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Allah rızasını ve ahiret yurdunu kazanma umuduyla seninle birlikte cihad etmeye niyetlendim (ne buyurursun?)" dedim. Aynı şekilde "**Yahu annen sağ mı senin?**" diye sordu. Ben de "Evet, ey Allah'ın Rasûlü!" diye karşılık verdim. O tekrar "**O hâlde git ve ona iyilikte bulun**" buyurdu. Ben bir süre sonra bu defa Allah Rasûlü'nün ön tarafından gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Allah rızasını ve ahiret yurdunu kazanma umuduyla seninle birlikte cihad etmeye niyetlendim (ne buyurursun?)" diyerek sorumu tekrarladım. O da bana aynı şekilde "**Yahu annen hayatta değil mi senin?**" diye sordu. Ben de "Evet (sağ), ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Şöyle buyurdu: "**O vakit, git onun ayağına sarıl; zira cennet oradadır.**"⁹¹⁵

⁹¹³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 103, h.nr: 1454.

⁹¹⁴ Nesâî, Cihâd 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 299, h.nr: 15538; Hâkim, *Müstedrek*, II, 114, h.nr: 2502; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 248, h.nr: 7449.

⁹¹⁵ İbn Mâce, Cihâd 12.

Bu çerçevede yine Hatîb'in *Câmi*'inde; Kuzâî'nin de *Müsned*'inde Enes *radiyallahu anhu*'dan merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Cennet, annelerin ayakları altındadır.”**⁹¹⁶ Ancak bu hadisin **isnadında Mansûr b. el-Muhâcir ve Ebu'n-Nadr el-Ebbâr adında meçhul iki ravi bulunmaktadır.** Ayrıca Hatîb bunu İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan gelen bir rivayet olarak zikretmiş, ancak **zayıf** saymıştır.

Öte yandan Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁹¹⁷ “Deylemî bu hadisi, Enes'ten rivayet edilen bir hadis olarak Müslim'e dayandırmaktadır. Bu husus incelenip araştırılmalıdır.⁹¹⁸ Aynı şey Suyûtî'nin *Dürer*'inde de geçmektedir.⁹¹⁹ Hadisin manası ise şudur: Şeriatın yasakladığı hususlar dışında annelere karşı alçakgönüllü olmak, onlara itaat ederek hizmetlerinde kusur etmemek ve karşı gelmemek, cennete girmeye sebeptir.”

١٠٧٩ - جَهْدُ الْبَلَاءِ أَنْ تَحْتَاجُوا إِلَى مَا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَتَمْنَعُوا.

1079- Belanın dayanılmaz olanı, insanların elindekine muhtaç olup da bundan alıkonulmanızdır.

Deylemî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁹²⁰

١٠٨٠ - جَهْدُ الْبَلَاءِ كَثْرَةُ الْعِيَالِ مَعَ قِلَّةِ الشَّيْءِ.

1080- Belanın dayanılmaz olanı, maddî darlığın yanı sıra çoluk-çocuğun fazla oluşudur.

916 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 102, h.nr: 119.

917 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 369, h.nr: 381.

918 Böyle bir rivayeti Müslim'de tespit edemedik. (Çeviren)

919 Suyûtî, *Dürer*, s. 102, h.nr: 178.

920 Deylemî, *Firdevs*, II, 110, h.nr: 2581. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Teyisîr*, I, 487; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 467, h.nr: 3467. (Çeviren)

Hâkim'in, *Târîh*'inde İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁹²¹ İbn Abbâs şöyle demiştir: “Çoluk-çocuğun fazlalığı, iki fakırlıktan biridir. Çoluk-çocuğun azlığı ise iki zenginlikten biridir.”⁹²²

١٠٨١ - جُهْدُ الْمَقِلِّ ذُمُّوْهُ.

1081- Maddî durumu yerinde olmayanın verebileceği şey gözyaşlarıdır.

Bu rivayetin, Ebû Dâvûd ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri **“Sadakanın en üstünü, maddî durumu yerinde olmayanın verdiği”**⁹²³ hadisiyle aynı anlama geldiği söylenmiştir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu rivayetin ilgili hadisle aynı manaya geldiği hususunu ihtiyatla karşılamak gerekir. Bu hususa dikkat et.

Necmüddîn el-Gazzî bu rivayetle ilgili olarak **“hadis değildir”** değerlendirmesinde bulunmakta ve aynı zamanda Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından hareketle şunu söylemektedir:⁹²⁴ Evet, Ebû Dâvûd, Hâkim ve İbn Huzeyme'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre, “Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadaka daha üstündür?” şeklindeki bir soruya Allah Rasûlü **“Maddî durumu yerinde olmayanın verdiği” (Yardım ve iyilik etmeye) geçimini üstlendiklerinden başla**” cevabını vermiştir.⁹²⁵

Öte yandan Deylemî'nin isnadıyla gelen bir rivayete göre İbn Mes'ûd *radıyallahu anh* şunu anlatır: Bedeninin bir kısmı çürüyüp delik deşik olmuş bir karınca,⁹²⁶ hurma gövdesinin özünden çıkan toz hâlindeki bir tohu-

921 Deylemî, *Firdevs*, II, 110, h.nr: 2580. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 350; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 102, h.nr: 2592. (Çeviren)

922 İbn Abbâs'a ait bu rivayet ileride 1888 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

923 Ebû Dâvûd, *Zekât* 40.

924 Gazzî, *İtkân*, I, 217, h.nr: 616.

925 Ebû Dâvûd, *Zekât* 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 324, h.nr: 8702; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 99, h.nr: 2444; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 134, h.nr: 3346; Hâkim, *Müstedrek*, I, 574, h.nr: 1509.

926 *Keşfü'l-hafâ*'da ve Sehâvî'nin *Makâsıd*'ının bir nüshasında, olayın akışına uygun

mu taşıdı ve Süleyman b. Dâvûd *aleyhimesseleâm*'ın önüne koydu. Ancak Süleyman *aleyhisselâm* onun getirdiğiyle ilgilenmeyince karınca başını kaldırıp şöyle dedi:

“Hepimiz malımızı Allah’a hediye etmez miyiz?

O Allah ki, buna muhtaç değilse de kabul eder.

Eğer yüce olana, şanına uygun bir şekilde hediye vermek gerekseydi,

En muazzam deniz oluk oluk akıtılsa bile buna güç yetmezdi.

Fakat biz sevdiğimize hediye de bulunuruz,

Elimizde ona layık bir şey bulunmasa da!”

Bunun üzerine Cebrail *aleyhisselâm* gelip şöyle dedi: Şüphesiz Allah *azze ve celle* sana selam edip şöyle buyuruyor: “O karıncanın hediyesini kabul et. Çünkü Allah Teâlâ, maddi durumu yerinde olmayanın verdiğini sever.”

Yine Deylemî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçmektedir: **“İnsanların en hayırlısı, gücü yettiği ölçüde verebilen fakirdir.”**

İbnü'l-Gars ne güzel de söylemiş:

“Gözyaşımı sevgiliye hediye olarak gönderdim.

Gönlümün ona olan hevesindeki nasibi ise tutkusudur.

Dedi ki: Bizim şanımıza yaraşır bir şekilde gayret göster!

Dedim ki: Hele bir dur! Maddî durumu yerinde

olmayanın verebileceği tek şey gözyaşlarıdır.”

İbrahim b. İshak el-Aynûnî de şöyle demiştir:

“Ben, maddî durumu yerinde olmayan biriyim, ancak sevgim;

Kalbimi eritti tutkusuyla,

Elimden geldiğince ağlıyorum ona,

Zira maddî durumu olmayanın verebileceği tek şey gözyaşlarıdır.”

olmadığını düşündüğümüz bir manaya gelen bu cümleyi, yine *Makâsıd*'ın aslî nüshasının yanı sıra ayrıca iki nüshasında yer alan bir versiyonundan hareketle bu şekilde çevirmenin daha munasip olacağı kanaatindeyiz. (Bk. *Makâsıd*, II, 373, 4 no'lu dipnot) -Çeviren-

١٠٨٢ - الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ.

1082- Cennet, kılıçların gölgesi altındadır.

Hâkim'in Ebû Musa'dan rivayet ettiği bir hadistir. Buhârî'nin bir rivayeti ise şöyledir: **“Cennet, kılıçların parıltısı altındadır.”** Yine Buhârî'nin İbn Ebî Evfâ'dan merfu olarak aktardığı bir rivayetin lafzı şöyledir: **“Bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır.”**⁹²⁷

Öte yandan Müslim'in rivayetine göre, Ebû Musa, düşmanın karşısında olduğu bir sırada şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Şüphesiz cennetin kapıları kılıçların gölgesi altındadır”** buyurdu. Bunun üzerine kılık-kıyafeti dağınık ve pejmürde bir adam ayağa kalkıp “Ebû Musa! Sen bizzat Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in böyle söylediğini işittin mi?” diye sordu. Ebû Musa da “Evet” diye karşılık verdi. Adam daha sonra arkadaşlarına dönerek “Size selam ederim” dedi ve kılıcının kınını kırıp attı sonra da kılıcıyla düşmanın üzerine yürüdü ve öldürülünceye kadar onunla vuruştı.⁹²⁸

١٠٨٣ - الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْخِيَاءِ.

1083- Cennet, cömertlerin yurdudur.

Harâitî, İbn Adiy, Hatîb ve Kuzâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁹²⁹ Dârekutnî **“Sahih değildir”** derken Zehebî de **“Münkerdir”** değerlendirmesinde bulunmaktadır. İbnü'l-Cevzî de bu rivayete *Mevzûât* isimli eserinde yer vermektedir.⁹³⁰ Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söylemektedir: “Ancak Dârekutnî bunu daha başka **zayıf** bir tarik-ten nakletmiştir. Ayrıca buna benzer manada destekleyici nitelikte hadisler de vardır.”⁹³¹

⁹²⁷ Buhârî, Cihâd 21; Hâkim, *Müstedrek*, II, 80, h.nr: 2388.

⁹²⁸ Müslim, İmâre 146.

⁹²⁹ İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 307, ravi nr: 24; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 100, h.nr: 117.

⁹³⁰ Dârekutnî, *İlel*, thk. Muhammed b. Salih ed-Debbâsî, Demmâm 1427, XIV, 125, h.nr: 3473; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 185.

⁹³¹ Gazzî, *İtkân*, I, 216-217, h.nr: 615.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu hadisi Ebu’ş-Şeyh ve *Kitâbu’l-Buhalâ* isimli eserinde Hatîb, ayrıca Deylemî, Enes’ten başlıktaki lafızla rivayet etmişlerdir. Ancak rivayetin şöyle bir ziyadesi vardır: **“Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, ne cimri ne anne-babasına itaatsizlik eden biri ne de verdiği başa kakan bir kimse cennete girebilir.”**

١٠٨٤ - الْجُودُ مِنَ الْمَوْجُودِ.

1084- Cömertlik, elde mevcut olandan yapılır.

Halkın sözlerindendir. Şair şöyle der:

“Fazlalıklardan bağışta bulunmak el açıklığı
ve gönül zenginliği sayılmaz,

Ta ki elindeki az olduğu hâlde cömertlik edene kadar.”

Deylemî’de İbn Abbâs *radıyallahu anh*’dan nakledilen rivayet şöyledir: **“Cömertlik, Allah’ın cömertliğindendir; o hâlde cömert davranın.”**⁹³²

١٠٨٥ - جَوَزَ الثُّرَى، وَلَا عَذْلَ الْعَرَبِ.

1085- Türk’ün zulmü, Arab’ın adaletinden iyidir.

İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’de şöyle der: “Sâkıt bir sözdür ve hadis de değildir.”⁹³³ Aliyyü’l-Kârî de şunu söyler: “Hatta çok açık bir biçimde küfürdür. Zira bir grup insanın zulmünü, başkalarının adaletine tercih etmektedir. Oysa adalet ehli insanlar, insan türlerinin en iyileridir. Zulüm ehli ise asılları itibariyle pis ve aşağılık kimselerdir.”⁹³⁴

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir: “Sâkıt ve (Allah Rasûlü’ne) iftira edilmiş bir sözdür. Kaldı ki Allah, nübüvvet ve hilafeti, Arapların efendileri olan Kureyş’e nasip etmiştir.”⁹³⁵

932 Irâkî, “Bu rivayetin bir isnadına vakıf olamadım” demekte; İbn Hacer de tartışmasız bâtil (uydurma) bir haber olduğunu belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1160, h.nr: 3; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 95, ravi nr: 381; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 447, h.nr: 540) -Çeviren-

933 İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 66.

934 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 173-174, h.nr: 156.

935 Gazzî, *İtkân*, I, 217, h.nr: 617.

۱۰۸۶ - الْجُوعُ حِكْمَةٌ.

1086- Açlık hikmettir.

Halkın dilinde dolaşan bir sözdür.

۱۰۸۷ - الْجُوعُ كَافِرٌ، وَقَاتِلُهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

1087- Açlık kâfirdir; onu öldüren de cennetliktir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: “Çarşı-pazarlarda kullanılan bir sözdür.”⁹³⁶ Yani -*Temyiz*'de de geçtiği üzere- hadis değildir.⁹³⁷ Aliyyü'l-Kârî de bunu “**Açlık kâfirdir ve (bu kâfir,) açlık çekenin bu hâline asla acımaz. Onu öldüren ise cennetliktir**” lafzıyla rivayet etmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: “Yani zor durumdaki bir Müslümandan o açlığı göderen kimse cennetliktir. Hadisin manası sahihtir. Ancak aslî dayanağı İtibariyle İbnü'd-Deyba'ın da dediği gibi çarşı-pazarlarda kullanılmakta olup hadis değildir.”⁹³⁸

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Dilencilerin uydurduğu bir hadis olsa gerek!”⁹³⁹ Ancak Sehâvî *Makâsîd*'da şunu söyler: Bu rivayetin “**Açlık kâfirdir**” şeklindeki ilk cümlesine yakın manadaki bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurur: “**Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım. Zira o, insanın yakasından bir türlü düşmeyen ve uyurken bile kendi hâline bırakmayan ne kötü bir durumdur.**” Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.⁹⁴⁰ Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta bunu Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak nakletmiştir. Lafzı da şöyledir: “**Allah'ım! İnsanın yakasından bir türlü düşmeyen ve uyurken bile kendi hâline bırakmayan bir hâl olarak açlıktan sana sığınırım.**”

Hadisin ikinci yarısı ile ilgili olarak da açların doyurulmasına dair meşhur pek çok hadis rivayet edilmiş olup müstakil eserler verilmiştir.

936 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 375, h.nr: 384.

937 İbnü'd-Deyba', *Temyiz*, s. 66.

938 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 174, h.nr: 157.

939 Gazzî, *İtkân*, I, 217, h.nr: 618.

940 Daha önce 577 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

Mesela; şu hadis: “*Selâmı yayın, sözü güzelleştirin ve yemek yedin ki cennete selametle giresiniz.*”⁹⁴¹ Bir diğer hadis de şöyledir: “*Kim aç bir midneyi doyurursa, Allah ona cennet yemeklerinin en güzel ve lezzetlilerinden yedirir. Kim de susuzluktan ciğeri kurumuş birinin susuzluğunu giderirse...*” Bir başka hadis de şöyledir: “*Kim bir mü’mini, doyurana kadar yedirse, Allah onu cennet kapılardan öyle bir kapıdan girdirir ki oradan sadece onun gibi olanlar girebilir.*”⁹⁴²

١٠٨٨ - الْحِيزَةُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَمَضْرُ حَزَائِنُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ.

1088- el-Cîze, cennet bahçelerinden bir bahçe; Mısır da Allah’ın arzındaki hazineleridir.

Bu rivayetle ilgili olarak Sehâvî Asıl’da hocası Hafız İbn Hacer’den naklen şöyle demektedir: “Nubayt’ın uydurma nüshasında⁹⁴³ geçen, yalan ve uydurma bir rivayettir.”⁹⁴⁴ el-Cîze ise *en-Nihâye*’de geçtiğine göre Mısır’ın karşısında, Nil kıyısında bir köydür.⁹⁴⁵

١٠٨٩ - حُبِّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثٌ: النِّسَاءُ، وَالطَّيِّبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ.

1089- Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Kadınlar, güzel koku ve namaz, gözümün nuru kılındı.

941 Tirmizî, Et’ime 45; İbn Mâce, İkâmetü’s-salât 175; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 201, h.nr: 23784.

942 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XX, 85, h.nr: 162.

943 Ebû Seleme Nubayt b. Şerîf el-Eşcaî’ye (ö. 87/706) nispet edilen uydurma hadislerden oluşan bir nüshadır. İçerisinde 66 rivayet bulunmaktadır. Bir kısmının metni sahih olmakla birlikte genel anlamda isnadı itibariyle uydurma hükmü verilmiştir. (Bk. Abdülmelik b. Bekir Kadî, *el-Mevsûatü’l-hadîsiyye eş-şâmile beyne’l-vâkı’ ve’l-me’mûl*, Medine, ts., s. 25) -Çeviren-

944 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 377, h.nr: 385.

945 Günümüzde bu köy, Mısır Arapçasında “Gîze” olarak okunmaktadır. Kahire yakınlarında, Nil Nehri’nin batı yakasında ve Kahire’nin yaklaşık 20 km. güneybatısındadır. (Çeviren)

Dillerde bu şekilde meşhur olmuştur. Necmüddîn el-Gazzî de bu lafzı başlık olarak kullanmıştır.⁹⁴⁶ Ancak Sehâvî *Makâsîd*'da ve daha pek çok kimse bunu **“dünyanızdan üç şey”** ifadesi olmaksızın zikretmişlerdir.⁹⁴⁷

Sehâvî daha sonra şöyle devam eder:⁹⁴⁸ Bu hadisi Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir.⁹⁴⁹ Keza Hatîb de *Târîhu Bağdâd*'da sadece **“namaz gözümün nuru kılındı”** cümlesiyle yetinmiştir. Öte yandan Nesâî de bunu başlıktaki lafzıyla Enes'ten rivayet etmiştir. Hâkim ise **“namaz gözümün nuru kılındı”** cümlesi olmaksızın aktarmış ve “Müslim'in şartına göre sahihtir” demiştir.⁹⁵⁰ İbn Adiy'in Enes'ten rivayetinin lafzı ise şöyledir: **“Dünyadan bana kadınlar, güzel koku sevdirelmiştir. Namaz da gözümün nuru kılınmıştır.”** Bu hadisi ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ *Müsned*'lerinde, Ebû Avâne *Müstahrec*'inde, Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında, Beyhakî *Sünen*'inde ve daha başkaları da rivayet etmişlerdir.⁹⁵¹ Nitekim ben bu hususu daha açık bir şekilde bu hadise ayırdığım müstakil çalışmamda izah ettim.

Daha sonra Sehâvî açıklamasına şöyle devam eder:⁹⁵² Deylemî de bunu **“Bana her şey sevdireldi, bana kadınlar da sevdireldi...”** lafzıyla rivayet etmiştir. Öte yandan İbn Kayyım, Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi *ez-Zühd* adlı eserinde şu ilaveyle naklettiğini zikretmiştir: **“Yiyecek ve içecek yokluğuna sabrederim de onların (kadınlar) yokluğuna sabredemem.”**

Rivayetin lafzında meşhur olan **“üç şey (selâs)”** ziyadesine gelince; buna *İhyâ*'nın sadece iki yerinde ve *Keşşâf*'taki Âl-i İmrân sûresinin tefsirinde rastlayabildim. Bunların dışında uzun araştırmalara rağmen bu hadisin tariklerinin hiçbirinde böyle bir lafzı göremedim. Nitekim Zerkeşî de bunun açık bir şekilde ifade etmekte hatta şunu söylemektedir: Üstelik ha-

946 Gazzî, *İtkân*, I, 219, h.nr: 622.

947 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 386, h.nr: 388.

948 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 386-390.

949 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 241, h.nr: 5203.

950 Hâkim, *Müstedrek*, II, 174, h.nr: 2676.

951 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 305, h.nr: 12293; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 296, h.nr: 6879; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 149, h.nr: 8836; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 199, h.nr: 3482.

952 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 391 vd.

dise yapılan bu ziyade manayı da değiştirmektedir. Zira namaz “dünya”dan değildir. İmam Ebû Bekir b. Fûrek, müstakil bir cüzde bunun manası üzerinde durmuş ve gerekçesini izah etmiştir. Bu onlar (Araplar) tarafından “tayy” diye isimlendirilir.⁹⁵³ O da şudur: Öncelikle lafız, icmâlen bir bütün olarak zikredilir; daha sonra da o bütünün bir kısmı/parçası getirilir ve bir şeyin (sayıca) çok gösterilmesi gibi bir amaçla diğer kısımlarından söz edilmez. Bu noktayı iyi düşün. Nitekim Zemahşerî de bu konuda şu dize-leri dile getirmiştir:

“Hanîfeoğulları, üç kısımdı; üçte biri kölelerden,

Diğer üçte biri oluşuyordu mevâlîlerinden.”⁹⁵⁴

Öte yandan “Üçüncüsü, **‘namaz, gözümün nuru kılınmıştır’** kısmı olup hadiste herhangi bir hazif söz konusu değildir” denilmiştir.

953 “Tayy” kelimesi “dürmek, katlamak, bükme” manasına gelir ve Arap edebiyatında “leffü neşir” sanatı için kullanılır. “Leff” ile “tayy” aynı anlama gelmektedir; “neşir” ise “dağıtma, yayma” manasındadır. Bu sanatta, önce iki veya daha fazla unsur ayrı ayrı yahut icmâlen zikredilir (leff), ardından bunların her biriyle ilgili öğeler getirilir (neşir). İlk bölümde yer alan öğelerin ikinci bölümdeki unsurlardan hangisine ait olduğu açıkça belirtilmez, bunları tayin etme işi okuyucuya bırakılır. Neşir öğeleri lef bölümü unsurlarını tamamlayıcı ve açıklayıcı nitelikte olur. (Geniş bilgi için bk. Ali Bulut, *Belağat Terimleri Sözlüğü*, s. 280) -Çeviren-

954 Mevâlî: Genel manada Arap olmayan Müslüman halklar için kullanılan bir terim. Mevâlî, esas itibarıyla iki gruba ayrılmaktadır. Birinci gruba, köleleştirilen savaş esirlerinden daha sonra efendileri tarafından serbest bırakılan şahsî âzatlılar (mevâlî’l-ıttâka); mevâlî’l-İslâm, mevâlî’l-muvâlât, mevâlî’t-tibâa ve mevâlî’l-ahd denilen ikinci gruba ise fethedilen ülkelerin halkından esir veya köle olmadıkları hâlde bir Arap ya da Arap kabilesi vasıtasıyla İslâm’ı kabul ederek onların mevâlîsi sayılan yahut kabile anlayışına dayalı sosyal yapıda iyi bir yer edinebilmek için güçlü Arap kabilelerinden biriyle velâ (himaye) akdi yaparak onun himayesine giren gayri Arap Müslümanlar teşkil ediyordu. (Geniş bilgi için bk. İsmail Yiğit, “Mevâlî,” *DİA*, XXIX, 425) Şiirde köle ve mevâlî dışında, “eşraf/seçkinler” olduğu söylenen üçüncü bir kesimden daha bahsedilmesi gerekirken sessiz kalınması bir ayıp olarak kabul edilmiştir. Hatta bu dizinin okunduğu bir mecliste bulunan Hanîfeoğullarına mensup birine “Sen hangi üçte birlik kısımdansın?” diye sorulduğunda “Yok sayılan üçte birden!” dediği rivayet edilmektedir. (Bk. Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni’l-Arab*, thk. A. Muhammed Harun, Kahire 1997, V, 39) Ancak Aclûnî’nin açıklamasına bakılırsa, bu zikredilmeyen kısımdan, “sayıca daha fazla olması” sebebiyle bahsedilmediği anlaşılmaktadır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

Kastallânî de *Mevâhib*'de şöyle demektedir: *İhyâ, Keşşâf* ve pek çok fukahânın kitaplarında **“Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Kadın, güzel koku ve namaz, gözümün nuru kılındı”** lafzıyla geçmektedir.

İbn Kayyım ve başkaları da şunu söylemektedirler: “Bu hadisi **‘Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi...’** lafzıyla rivayet edenlerin vehmi söz konusudur. Allah Rasûlü “üç” dememiştir. Zira namaz, kendisine ait kılınabilecek dünya işlerinden biri değildir. Aksine namaz, sadece bir ibadettir. Şu da var ki, namazın dünyada gerçekleşen bir ibadet olması hasebiyle (mekâna ait bir) zarf olarak dünyaya izafe edilmesi doğrudur.”

Öte yandan Hafız İbn Hacer de Râfiî'nin hadislerinin tahririni yaptığı eserinde, eserinin asıl kaynağındaki değerlendirmeyi esas alarak⁹⁵⁵ aynı şeyi söylemektedir. (Hafız Zeynüddîn) el-İrâkî'nin oğlu Veliyyüddîn de (ö. 826) *Emâlî*'sinde şunu söyler: “‘Üç (selâs)’ lafzı, rivayetin tariklerinin hiçbirinde geçmemektedir. Üstelik bu lafız, manayı bozmaktadır.” (Sehâvî'den naklettiğimiz kısım burada) özetle sona erdi.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Zerkeşî'nin “Üç lafzı manayı değiştirici niteliktedir” sözü gibi, buradaki ‘Üstelik bu lafız, manayı bozmaktadır’ sözü, -görüş sahipleri tarafından benimsenmiş olsa da- tartışmaya açık değerlendirmelerdir. Zira burada manayı değiştiren şey, sadece “üç” lafzı değil, **“dünyanızdan üç şey”** ziyadesidir. Bu husus iyi tetkik edilmelidir.

Ayrıca Celalüddîn es-Suyûtî de *Şifâ* hadislerinin tahririnde şunları söylemektedir: Bu hadisi Nesâî ve Hâkim, Enes'ten “üç (selâs)” lafzı olmaksızın rivayet etmişlerdir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in, Hz. Âişe'den rivayet ettiği bir hadiste şu ifade yer alır: “Dünyadan üç şey Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in hoşuna giderdi: Kadınlar, güzel koku ve yemek. Allah Rasûlü'ne bunların ikisi nasip oldu, ancak üçüncüsü nasip olmadı. ‘Kadınlar ve güzel koku’dan yana nasibini aldı fakat ‘yemek’ten nasibini (tam anlamıyla) alamadı.”⁹⁵⁶ **Bu hadisin isnadı sahihtir. Fakat isnadında ismi zikredilmeyen (meçhul) biri vardır.** Ben de (Aclûnî) derim ki: Eğer

955 Daha önce de açıkladığımız üzere İbn Hacer'in *Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfiyyi'l-kebîr* isimli bu eserinin asıl kaynağı İbnü'l-Mulakkın'a (ö. 804) ait olan *el-Bedru'l-münîr* isimli tahrir çalışmasıdır. Burada İbn Hacer'in, bu hususta İbnü'l-Mulakkın'ın görüşüne göre hareket ettiği belirtilmektedir. (Çeviren)

956 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 499, h.nr: 24440.

“üç” lafzı sabit ise, buna göre üçüncüsü “yemek” olmaktadır. Bu noktayı iyi düşün.

Aliyyü'l-Kârî ise şunları söyler: “Bu hadisin mana açısından sahihliği şudur: Namazın Allah Rasûlü’nün göz aydınlığı oluşu ‘dünyada’ söz konusu olunca, sanki ondan sayılmıştır. Nitekim ‘**Güzel koku, kadınlar ve göz aydınlığım namaz**’ rivayeti de bunu desteklemektedir.”⁹⁵⁷

Deylemî’nin Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Aç, doyar; susuz insan suya kanar. Ben ise salât ve kadın sevgisine doyamam.”** Burada “salât”tan kasıt, farz yahut nafile olması arasında fark bulunmayan, belli özellikleriyle bilinen ibadetin (namazın) kendisidir. Aliyyü'l-Kârî ise bu hususta tereddüt etmiş ve “Burada ‘salât’tan kastedilen, diğer insanlar için de geçerli olan ibadet midir yoksa Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e salâtta bulunmak mıdır?” demiştir.⁹⁵⁸ Yani Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, ümmetinin kendisine salâtta bulunması sevdirmiştir.

Bir uyarı: Kastallânî *Mevâhib*’de şöyle demektedir: Burada bir inceleme söz konusudur. O da şudur: Rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü *aleyhissalâtü vesselâm* **“Bana dünyanızdan kadınlar, güzel koku sevdirdi ve namaz, gözümün nuru kılındı”** buyurunca Ebû Bekir *radıyallahu anh* “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana da dünyadan senin yüzüne bakmak, sana infakta bulunmak maksadıyla mal biriktirmek ve akrabaları vesile edinerek sana yakınlaşmak sevdirdi” dedi. [Daha sonra Ömer *radıyallahu anh* da “Bana da ey Allah’ın Rasûlü, dünyadan iyiliği emretmek,]⁹⁵⁹ kötülükten sakındırmak ve Allah’ın emrini yerine getirmek sevdirdi” dedi. Daha sonra da Osman *radıyallahu anh* söz alarak “Bana da ey Allah’ın Rasûlü, dünyadan üç şey sevdirdi: Açı doyurmak, susuz kimseyi suya kandırmak ve çıplağı giydirmek” dedi. Son olarak da Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi: “Bana da ey Allah’ın Rasûlü dünyadan, yazın oruç tutmak, misafiri ağırlamak ve senin huzurunda kılıçla vurmak sevdirdi.” Taberî “Bunu

957 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 176-177, h.nr: 160.

958 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 177, h.nr: 160.

959 Köşeli parantezli bu kısım, Aclûnî’nin metninde değil, işaret ettiği kaynak olan *Mevâhib*’de geçmektedir. (Bk. Kastallânî, *a.g.e.*, II, 223) -Çeviren-

Cündî rivayet etmiştir” demektedir. Dolayısıyla bu konudaki sorumluluk ona aittir!⁹⁶⁰

-Şebrâmellisî *el-Mevâhib*'e yazdığı hâşiyesinde İbnü'l-İmâd'ın, *ez-Zerîa* isimli eserinde şöyle dediğini nakletmektedir: Şeyh Ebû Muhammed Nîsâbü'rî'den aktarıldığına göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* o sözünü söyleyince Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: “Senin huzurunda oturmak, sana salât etmek ve senin yolunda malımı infak etmek.” Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* “Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak ve Allah'ın hadlerini (had cezalarını) uygulamak” dedi. Daha sonra Osman *radıyallahu anh* “Bana da üç şey sevdirdi: Yemek yedirmek, selamı yaymak ve insanlar uykudayken namaz kılmak” dedi. Peşinden de Ali *radıyallahu anh* şunu söyledi: “Bana da aynı şekilde dünyadan üç şey sevdirdi: Kılıçla vurmak, yazın oruç tutmak ve misafiri ağırlamak.” Bunun üzerine Cebrail *aleyhisselâm* inip şunu söylemiştir: “Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: Peygamberlere inmek, Rasûllere risaleti/mesajı tebliğ etmek ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmek yani ona övgüde bulunmak.” Daha sonra Cebrail göğe yükseldi, ardından tekrar inip şunu söyledi: “Allah Teâlâ da kullarındaki şu üç vasfı sevdiğini söylüyor: Zikreden bir dil, şükreden bir kalp ve Allah'tan gelen belaya sabreden bir beden.” Bu rivayetin bazı kısımları, *Mevâhib*'de geçenden farklılık arz etmektedir.

Öte yandan Hafâcî'nin *el-Mecâlis*'inde bazı farklılıklar ve ilaveler mevcuttur. İbaresini de şöyledir: Denildiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadisi zikredince Ebû Bekir *radıyallahu anh* da şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: Sana bakmak, senin için malımı infak etmek ve senin huzurunda cihad etmek.” Daha sonra Ömer *radıyallahu anh* “Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak ve Allah'ın hadlerini (had cezalarını) uygulamak” dedi. Ardından Osman *radıyallahu anh* “Bana da üç şey sevdirdi: Yemek yedirmek, selamı yaymak ve insanlar uykudayken namaz kılmak” dedi. Peşinden Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh* da şunu söyledi: “Bana da aynı şekilde dünyadan üç şey sevdirdi: Misafir ağırlamak, yazın oruç tutmak ve kılıçla vurmak.” Bunun üzerine Cebrail

960 Yani haberin doğru olup olmadığının vebali onun boynuna! (Çeviren)

aleyhisselâm inip şöyle dedi: “Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: Zor durumda olanların imdadına yetişmek, yoldan sap(tır)anlara doğru yolu göstermek ve Âlemlerin Rabbi’nin kelimıyla ünsiyet kurmak.” Ardından Mikail inip şunu söyledi: “Bana da dünyadan üç şey sevdirdi: Tevbe eden bir genç, huşu duyan bir kalp ve ağlayan bir göz.”

Bazılarının ifadelerinde geçtiğine göre, Ebû Hanîfe bu rivayete vâkif olunca şöyle demiştir: “Bana da dünyanızdan üç şey sevdirdi: Büyüklenme ve böbürlenmeyi terk etmek, iki sevgiden arınmış bir kalp⁹⁶¹ ve uzun gecelerde ilimle teheccüd.” Aynı şekilde İmam Mâlik de buna vâkif olunca şöyle demiştir: “Bana da dünyanızdan üç şey sevdirdi: Rasûllerin efendisinin bastığı toprağa (veya türbesine) komşu olmak, dinî ilimleri ihya etmek ve hulefa-i râşidinin izinden gitmek.” Keza İmam Şâfiî *radıyallahu anh* da bu sözlere vâkif olunca şunu söylemiştir: “Bana da dünyanızdan üç şey sevdirilmiştir: Tekellüf (yapmacıklığı) terk etmek, insanlarla hoş geçinmek ve tasavvuf ehlinin yoluna uymak.” Yine Ahmed b. Hanbel de bu söylenenlere vâkif olunca şöyle demiştir: “Bana da dünyanızdan üç şey sevdirdi: Başa kakmaksızın verilen bağış, huzura ermiş bir nefis (*nefs-i mutmainne*) ve sünnete tabi olmak.”

۱۰۹۰ - حَاسِبُوهُمْ؛ فَإِنَّهُمْ لَا ذِمَّةَ لَهُمْ.

1090- Onları ciddi şekilde sorgulayın. Zira onlara güven olmaz.

Bu, ileride gelecek olan “*Satıcılardan (fiyat indirimini) ısrarla talep edin...*” hadisiyle aynı manadadır.⁹⁶²

۱۰۹۱ - الْحَاجَةُ عَلَى قَدْرِ الرُّسُولِ.

1091- İhtiyaç arzı, aracılık eden kişinin değerine göredir.

Necmüddîn el-Gazzî “Bu, hadis değildir” demiştir.⁹⁶³ Fakat mana olarak halk arasında yaygın ve geçerlidir. Nitekim bir şiirde şöyle denilmiştir:

961 Bu ibare, bir kalpte iki sevgiye birden yer olmaması, diğer bir ifadeyle Allah sevgisi yanında O’nun dışındakilerin sevgisinin bulunmaması anlamındadır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

962 Bk. 1093 no’lu rivayet.

963 Gazzî, *İtkân*, I, 218, h.nr: 620.

“Eğer bir ihtiyacın için aracı gönderiyorsan,
Sen sadece bilge birini gönder ve ona herhangi
bir şeyi tembihleme (gerisine karışma!)”

١٠٩٢ - حَارِمٌ وَارِثُهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ.

1092- Vârisini (mirasından) mahrum bırakan kimse, cehennem ehliendendir.

Bu söz, dillerde meşhur olan şu rivayetle aynı manadadır: **“Kim bir mirasçıyı (hakkı olan) mirasından mahrum bırakırsa, Allah ona cenneti haram kılar.”**⁹⁶⁴ Ayrıca bu rivayet de ileride gelecek olan ve aynı şekilde sahih sayılmayan şu rivayetle de aynı anlama gelmektedir: **“Kim bir mirası, vârisinden saklarsa, Allah da onun cennetteki mirasını ondan saklar.”**⁹⁶⁵

١٠٩٣ - حَاكُوا الْبَاعَةَ ؛ فَإِنَّهُمْ لَا ذِمَّةَ لَهُمْ.

1093- Satıcılardan ısrarla (fiyat indirimi) talep edin; zira onlara güven olmaz.

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: **Zayıf bir isnadla** rivayet edilmiştir, ancak lafzı “مَا كَسُوا الْبَاعَةَ فَإِنَّهُ لَا خَلَاقَ لَهُمْ / **Satıcılarla sıkı pazarlık yapın; zira onlar karaktersiz kişilerdir**” şeklindedir. Şu da var ki **kuvvetli bir isnadla** rivayet edildiğine göre, Sevrî “şöyle denilirdi” diyerek ilgili sözü zikretmektedir.⁹⁶⁶ Suyûtî de *Dürer*’de şunları söylemektedir: İbn Hacer’in naklettiklerinden hareketle bu rivayetin bir aslı olduğunu gördüm.⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ Bu rivayet hakkında Necmüddîn el-Gazzî: “Bu lafızla bulamadım” dedikten sonra benzer manada iki hadise yer vermektedir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 579, h.nr: 1880) Konuyla ilgili ayrıntılar için ileride 1782 no’lu rivayete bakılabilir. (Çeviren)

⁹⁶⁵ Sehâvî, bu rivayetin çok zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk., *Makâsîd*, V, 110, h.nr: 1139) -Çeviren-

⁹⁶⁶ Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 379, h.nr: 387.

⁹⁶⁷ Suyûtî, *Dürer*, s. 107, h.nr: 189. Suyûtî’nin, İbn Hacer’in ilgili değerlendirmesini aktarmakla birlikte bu değerlendirme üzerine böyle bir şey söylediğini tespit edemedik. (Çeviren)

Sehâvî ise *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁹⁶⁸ Bu hadis bizde Ebû Muhammed Hasen b. Ali el-Cevherî'nin *Meşîhat*'ında⁹⁶⁹ Zeyd⁹⁷⁰ b. Ebi'z-Zerkâ'dan gelmektedir. Zeyd şöyle anlatır: Süfyân es-Sevrî ile birlikteydim. Yanından bir tavuk satıcısı geçince Süfyân ona "Kaça bu tavuk?" diye sordu. Adam "Satış fiyatı bir dirhem ve bir dânik!"⁹⁷¹ dedi. Süfyân "Peki beş dânik'a satar mısın?" diye sordu. Bunun üzerine etraftakiler "Ey Ebû Abdullah! Adam sana 'Satış fiyatı bir dirhem ve bir dânik!' diyor, sen de ona 'Beş dânik'a satar mısın?' diyorsun (olur mu hiç?)" dediler. Süfyân buna karşılık şöyle dedi: Şöyle denilirdi: "Satıcılarla sıkı pazarlık yapın; zira onlar karaktersiz kişilerdir."

Öte yandan Hafız İbn Hacer de *el-Metâlibu'l-âliye* isimli kitabında "Satıcılarla sıkı pazarlık yapılmasına" dair bir başlık açmış ve orada (Câbir) Ebu's-Şa'sâ'nın şu üç şeyde; "Mekke'ye gitmek için kiraladığı hayvanda, köle ve kurbanlık alımında" sıkı pazarlık yapmadığına ilişkin bir rivayeti aktarmıştır.⁹⁷²

Keza *Firdevs*'te **isnadsız** bir şekilde Enes'ten merfu olarak nakledilen hadis de şöyledir: "Cebrail bana gelip dedi ki: Muhammed! Bir dirhem için (bile) sıkı pazarlık yap. Çünkü aldanan kişi, ne ecir elde etmiş ne de övülmüştür." Ebû Ya'lâ da *Müsned*'inde Hüseyin b. Ali'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: Dedi ki: "**Aldanan kişi, ne övülmüş ne de ecir elde etmiştir.**"⁹⁷³

Yine Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde ise Muhammed b. Sellâm el-Cumahî'nin şöyle dediği rivayet edilir: Abdullah b. Ca'fer'in bir dirhem için sıkı pazarlık yaptığı görülür. Bunun üzerine ona "Sen şu kadar

968 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 379, h.nr: 387.

969 *Meşîhat*: *Meşyeha* da denilir. Bir muhaddisin görüşüp de hadis aldığı yahut görüşmeyip hadislerini rivayete izinli olduğu şeyhlerinin isimlerini, çok defa biyografilerini de ihtiva eden yazılı eserlere verilen isimdir. (Geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 221) -Çeviren-

970 *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla Yezîd olarak kaydedilen bu ismi, Sehâvî'nin *Makâsîd*'ına göre düzelttik. (Bk. II, 381) -Çeviren-

971 Dânik: Bir dirhemın altında biri (0.496 gr.). Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 91. (Çeviren)

972 İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, VII, 461, h.nr: 1503.

973 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 153, h.nr: 6783.

malı cömertlik edip dağıttığın hâlde, bir dirhem için bu derece sıkı pazarlık mı yapıyorsun?” diye sorarlar. O da cevaben şöyle der: “O, cömertlik ettiğim malımdı. Bu ise cimrilik ettiğim aklımdır.”

Beğavî'nin *Mu'cem*'inde Ebû Hişâm el-Kannâd'ın şöyle dediği nakledilir: Basra'dan Hasen b. Ali'ye mal/eşya taşıyıp getirirdim ve bu hususta benimle sıkı pazarlık ederdi. Ancak ben henüz yanından kalkmadan neredeyse malın çoğunu da (ihtiyaç sahiplerine) bağışlamış olurdu. Ben de bunun üzerine “Ey Rasûllah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evladı! Ben sana Basra'dan mal/eşya getiriyorum, benimle sıkı pazarlığa oturuyorsun sonra da henüz yanından kalkmadan, neredeyse malın çoğunu hibe etmiş oluyorsun! (bu nasıl bir iştir?)” diye sordum. Hasen “Babam bana Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e izafe ederek şu hadisi aktardı” dedikten sonra “**Aldanan kişi...**” hadisini zikretti. Beğavî şöyle demiştir: Bu hadis, Kâmil'in Ebû Hişâm'dan rivayetindeki vehmidir (zan ve tereddüt). Nitekim başkaları Ebû Hişâm'dan onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Ali b. el-Hüseyn'e mal/eşya taşıyordum...”

Öte yandan Taberânî bu hadisi *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Hasen'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁹⁷⁴ (Ravisi) Ebû Hişâm hakkında ise Zehebî “Tanınmayan biridir. Haberi de münkerdir” demiştir. Üstelik bu rivayetinde de ızdırâb edilmiştir.⁹⁷⁵

Yine Taberânî'nin, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde **çok zayıf bir isnadla** rivayet ettiği bir hadiste Ebû Ümâme şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: “**Satıcıya fiyat konusunda güvenen saf kimsenin (müstersil) aldatılması haramdır.**”⁹⁷⁶ Ahmed

⁹⁷⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 83, h.nr: 2732.

⁹⁷⁵ Izzırab ve bu kelimeden türemiş olan “muzdarib” kavramı, bir zayıf hadis çeşidi olup hadis termolojisinde bazen bir, bazen de birden fazla raviden birbirine aykırı şekilde rivayet edilen; ravileri ve zabt yönünden yakın derecelerde olduklarından dolayı, aralarında herhangi bir tercih imkânı bulunmayan hadislerin durumunu ifade etmek için kullanılır. (Geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 301) Aclûnî'nin Sehâvî'den alıntuladığı bu cümlede, Ebû Hişâm el-Kannâd'ın bir rivayette Hasen b. Ali, diğerinde Ali b. el-Hüseyn'e mal ve eşya taşıdığını söylemesi bir ızdırab sebebi sayılmış olmalıdır. (Çeviren)

⁹⁷⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 126, h.nr: 7576.

b. Hanbel de bunu şu lafızla rivayet etmiştir: **“Tâcirin müstersile artırdığı şey faizdir.”**⁹⁷⁷

(Rivayetin metninde geçen ve **“sıkı pazarlık yapın”** anlamına gelen) **“حَاكُوا/hâkkû”** kelimesi, **“kâf”** harfinin şeddeli hâliyle okunur. Suyûtî *Leâli*’de bu lafzı **“حَاكُوا/hâkikû”** şeklinde şeddesiz rivayet etmekte ve **“Bunun bir aslı yoktur”** demektedir.⁹⁷⁸ Ancak bu konuda Ali ve Enes *radi-yallahu anhumâ*’dan gelen rivayetler vardır.

١٠٩٤ - الْحُكْمُ مِلْحُ الْأَرْضِ.

1094- (Adaletin tesisi için mücadele eden) yönetici iktidar ve otonite, yeryüzünün tuzudur.⁹⁷⁹

Hadis değildir; ancak manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Eğer Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerleriyle savması olmasaydı, elbette yeryüzü altüst olurdu. Ancak Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.”⁹⁸⁰

١٠٩٥ - حُبُّكَ الشَّيْءَ يُغَيِّبُ وَيُصِمُّ.

1095- Bir şeyi sevmen, gözü kör, kulağı sağır eder.

Sehâvî *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:⁹⁸¹ Ebû Dâvûd ve Askerî’nin Ebu’l-Derdâ’dan hem merfû hem de mevkuf olarak rivayet ettikleri bir hadis olup mevkuf olanı daha doğru gözükmektedir.⁹⁸² **Ancak isnadındaki İbn Ebî Meryem isimli ravi zayıftır.** Ahmed b. Hanbel de bu hadisi İbn Ebî Meryem’den mevkuf olarak rivayet etmektedir.⁹⁸³ Şu da var ki

977 Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde böyle bir rivayet tespit edemedik. (Çeviren)

978 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Suyûtî, rivayetin bu lafzını ve ilgili değerlendirmeyi, *Leâli*’de değil *Dürer* isimli eserinde yapmaktadır. (Bk. *Dürer*, s. 107, h.nr: 189) -Çeviren-

979 Bu söz, ileride 1163 no’lu rivayet olarak aynı lafızla tekrar edilecektir. (Çeviren)

980 Bakara 2/251.

981 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 393-398, h.nr: 389.

982 Ebû Dâvûd, Edeb 124.

983 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 24, h.nr: 21694.

bu hadisin merfu versiyonları sayıca daha fazladır. Bu durumda Sağânî, bu hadis hakkında uydurma hükmünü vermekle isabetli davranmamıştır. Keza Irâkî de şunu söylemiştir: İbn Ebî Meryem'i hiç kimse yalancılıkla suçlamış değildir. Sadece ziynet eşyası çalındığı için aklî dengesinde bir sorun yaşamıştır. Hafız İbn Hacer de Irâkî'nin değerlendirmesini esas alarak şöyle demiştir: “Ebû Dâvûd'un bu hadis hakkında sükût etmesi bizim için yeterlidir. Dolayısıyla hadis ne uydurmadır ne de şiddetli zayıftır; aksine **hasendir**.”

Aliyyü'l-Kârî de bahsi geçen değerlendirmeleri zikrettikten sonra şunu söylemektedir: “Kısacası hadis, ya **sahih li-zâtihi** yahut **li-ğayrihidir**. Zira [ravilerinin çokluğu ve rivayet vasıflarının güçlülüğünden dolayı]⁹⁸⁴ **hasen lizâtihi** derecesinden daha yukarı bir dereceye yükselmiştir. Bu konuda Muâviye'den gelen, ancak sıhhati sabit olmayan bir rivayet de vardır.”⁹⁸⁵

Öte yandan Askerî şunu söylemektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bununla, seni doğru yolu görmekten alıkoyacak ve hakkı dinlemeye sağır kesileceğin bir sevgiyi kastetmektedir. İnsanın kalbi, sevgisine yenik düşmüşse ve onu engelleyecek bir akıl veya din de yoksa, o zaman o sevgi onu eleştiriye karşı sağır; akliselim ve erginliğe karşı kör eder. Bu sebeple şair şöyle demiştir:

“Müsâmahakâr kardeşin gözü, buna karşı kördür.”

Bir diğeri de şöyle demiştir:

“İyimser göz (rıza gözü) her türlü ayıba karşı kördür,

Fakat kötümser göz (kem göz), bütün kusurları ortaya döker.”

Sa'leb de şöyle der: “Hadisin anlamı şudur: Göz, o kimsenin kusurlarını göremeyecek kadar kördür; kulak

984 Burada Aclûnî, köşeli parantezdeki cümlelerin yerine “rivayet teknik standartları bakımından sabit olmasa da manası açısından sahihtir” gibi bir cümle zikretmektedir. Ancak değerlendirmenin akışına bakıldığında bu cümlelerin burada yerinin olmadığı açıkça hissedilmektedir. Biz de Aliyyü'l-Kârî'nin eserine müracaat ettiğimizde, bu cümlelerin kitaptaki bir sonraki hadis ile ilgili bir değerlendirme olduğunu tespit ettik. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 178, h.nr: 161) Aclunî, eserden nakil yaparken, satır atlayarak tam bu cümlelerin hizasına gelen alt satırlara gözü kaymış ve o cümleyi aktarmış olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

985 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 177-178, h.nr: 161.

ise, onun hakkındaki tenkitleri duyamayacak kadar sağırdır.” Sa’leb daha sonra şu dizeleri söyler:

“Gözümün sende gördüğünü (kusur ve çirkinlikleri) yalanladım, ki göz aslında doğru görmüştür, yanılmaz!

Kulağıma da senin hakkında aslında hiç işitmediği şeyleri (güzellikleri) işittirdim.”

Ayrıca söz konusu hadisin “ahirete karşı kör ve sağır eder” anlamına geldiği de söylenmiştir. Dolayısıyla buradaki gaye, sevilmesi gerekmeyen şeyleri sevmekten ve bu sevgide aşırıya gitmekten sakındırmaktır. Bu hadise benzer manadaki bir diğer hadis ise Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr*’de İbn Abbâs kanalıyla zikrettiği şu rivayettir: **“İnsanların övgülerinden hoşlanmak, gözü kör, kulağı sağır eder.”** Ancak Münâvî’de de geçtiği üzere bu hadisin **isnadı zayıftır**.⁹⁸⁶

١٠٩٦ - الْحَيْبُ لَا يُعَذِّبُ حَبِيْبَهُ.

1096- Seven, sevdiğine azap etmez.

Aliyyü’l-Kârî, Sehâvî’den naklen şöyle demektedir: Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Ancak Allah Teâlâ’nın **“Yahudi ve Hristiyanlar ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz’ dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?”**⁹⁸⁷ âyeti de bu sözün, rivayetin teknik standartları bakımından sabit olmasa da manası açısından sahih olduğuna işaret etmektedir.⁹⁸⁸

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:⁹⁸⁹ Derim ki: Ahmed b. Hanbel’in (*Müsned*’inde) Enes’ten rivayet edildiğine göre, küçük bir çocuğun yol üzerinde olduğu bir sırada Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir grup sahâbesiyle birlikte oradan geçiyordu. Çocuğun annesi, yoldan geçen grubu görünce çocuğunun ayak altında ezilmesinden endişe etti ve hemen “Oğlum, oğlum!” diye bağırarak koşmaya başladı. Nihayet yetişip onu aldı. Bunun üzerine (Allah Rasûlü’nün yanındaki) topluluk “Ey Allah’ın Rasûlü! Şu kadın bile çocuğunu ateşe atacak değil! (O hâlde merhametlilerin en merhametlisi olan Allah, kullarını nasıl ateşe atar ki?)” dediler.

986 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 369.

987 Mâide 5/18.

988 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 399-400, h.nr: 391; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 178-179, h.nr: 162.

989 Gazzî, *İtkân*, I, 220-221, h.nr: 625.

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de **“Hayır, Allah sevdiğini ateşe atmaya-caktır!”** buyurdu.⁹⁹⁰

Yine Ahmed b. Hanbel'in ez-Züh'd'ünde Hasan el-Basrî'den gelen mürsel bir rivayette şu lafız geçmektedir: **“Allah'a yemin olsun ki, Allah, sevdiğine azap etmez. Ancak onu belalarla imtihan eder.”**

١٠٩٧ - حَبْدًا الْمُسَخَّلُونَ مِنْ أُمَّتِي.

1097- Ümmetimden ovup temizleyenler takdire layıktır!

Sağânî “Bunun **uydurma** olduğu açıktır” demiş ve ovup temizlemeyi (*hilallemek*) abdestte parmakları ve sakalı ovup temizlemek olarak açıklamıştır. Ancak Aliyyü'l-Kârî ona itiraz ederek hadisin **uydurma** vasfının hiç de açık olmadığını; zira sakal ve parmakları ovup temizlemeye dair hadislerin sabit olduğunu hatta bunun sünnet-i müekkeden sayıldığını vurgulamıştır.⁹⁹¹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Burada dişler arasında kalan yemek artıklarını temizlemenin kastedilmiş olması ihtimali de vardır.⁹⁹²

990 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 75, h.nr: 12018, XXI, 129, h.nr: 13467; Hâkim, *Müstedrek*, I, 126, h.nr: 194. Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de buna muvafak etmektedir. Ayrıca bu rivayetin isnadındaki ravilerin güvenilir olduklarına dair bilgi için bk. Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyaratı'l-mehera*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim ve heyeti, Riyad 1999, VIII, 205, h.nr: 7792. Öte yandan Aclûnî'nin metninde bu hadisin son cümlesi **“Hayır! Allah'a yemin olsun ki, seven hiç kimse sevdiğini ateşe atmaz”** şeklindedir. Ancak gerek Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, gerekse diğer kaynaklarda yaptığımız genel bir taramada bu lafızla gelen bir rivayete rastlayamadık. Bu sebeple biz de *Müsned*'de tespit ettiğimiz lafızı tercümede esas aldık. (Çeviren)

991 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 183, h.nr: 166. Şu da var ki Aliyyü'l-Kârî, bizatihi bu rivayetin isnadındaki ravilerin durumunun da ayrıca incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada rivayetin bizatihi bu lafızla geçtiği kaynaklar için bk. Ebû Ya'lâ, *Mu'cem*, thk. İrşadu'l-Hak el-Eserî, Faysalâbâd 1407, s. 76, h.nr: 59; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 159, h.nr: 1573; Kuzâî, *Müsned*, II, 267, h.nr: 1333. Benzer bir lafızla geçtiği kaynaklar için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 509, h.nr: 23527; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 33, h.nr: 13; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 177, h.nr: 4061. Takviye niteliğindeki rivayetleri itibarıyla hadisin *hasen li-gayrihi* seviyesinde olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 140, h.nr: 2567. (Çeviren)

992 Zira bir önceki dipnotta kaynakları verilen rivayetlerde diş ve yemek artığı temizliğinden de söz edilmektedir. (Çeviren)

١٠٩٨ - الْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ.

1098- Çörek otu, sâ'm (ölüm) dışında her derde devadır.

Buhârî'nin rivayetine göre, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*, Rasûlullah *salallahu aleyhi ve sellem*'in bunu söylediğini işitmiştir. Aynı şekilde Buhârî'nin rivayetine göre Âişe *radıyallahu anhâ*, bu hadisi “**إِنْ مَذَهْ *Şüphesiz bu...***” lafzının ilavesiyle aktararak şöyle demektedir: Nebî *salallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediğini işittim: “**Şüphesiz bu ot, sâ'm dışında her derde devadır.**” “Sâ'm nedir?” diye sordum. Allah Rasûlü “**Ölümdür**” buyurdu.⁹⁹³

Öte yandan Ebû Nuaym da bunu şu lafızla rivayet etmektedir: “الشُّونِيزُ: دَوَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا الْمَوْتَ: **eş-Şûnîz ölüm dışında her derde devâdır.**” Buradaki “الشُّونِيزُ/eş-şûnîz” kelimesi “çörek otu” anlamındadır.

Keza Buhârî bunu Hâlid b. Sa'd hadisi olarak şu lafızla rivayet etmektedir: Gâlib b. Ebcer ile birlikte yola çıktık. Hâlid yolda hastalandı ve Medine'ye girdiğimizde o hâlâ hastaydı. İbn Ebî Atîk de onun ziyaretine gelip şunu söyledi: “Şu çörek otu taneciklerini ihmal etmeyin sakın! Ondan beş yahut yedi tane alın ve iyice ezip toz hâline getirin. Sonra da zeytinyağı damlalarıyla birlikte burnunun bir bu tarafına (deliğine), bir de şu tarafına (deliğine) damlatın. Zira Âişe *radıyallahu anhâ* bana, Nebî *salallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittiğini anlatmıştır: “**Şüphesiz bu çörek otu...**”⁹⁹⁴

١٠٩٩ - حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ.

1099- Dünya sevgisi her hata ve günahın başıdır.

Beyhakî'nin **hasen bir isnadla** Hasan el-Basrî'den merfu, mürsel olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁹⁵ Deylemî de bunu *Firdevs*'te zikretmiş; oğlu da **isnadsız** bir şekilde Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak aktarmıştır. İbnü'l-Gars ise “**Hadis zayıftır**” demiştir.

993 Buhârî, Tıb 7.

994 Buhârî, Tıb 7.

995 Beyhakî, *Şuabu 'l-îmân*, XIII, 101, h.nr: 10019.

Öte yandan Beyhakî, *ez-Zühd*'de; Ebû Nuaym da bunu Meryem oğlu İsa *aleyhisselâm*'ın sözü olarak nakletmektedirler.⁹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel'in oğlunun bir rivayetinde de şu lafızla geçmektedir: **“Hata ve günahın başı, dünya sevgisidir. Kadınlar da şeytanın ağıdır. İçki de bütün kötülüklerin anahtarıdır.”**

Yine Ahmed b. Hanbel'in *ez-Zühd*'de geçen rivayetine göre Süfyân şöyle der: Meryem oğlu İsa *aleyhisselâm* şöyle derdi: “Dünya sevgisi her hata ve günahın esasıdır. Malda da çok hastalık vardır.” “Peki, hastalığı nedir?” diye sordular. Şu cevabı verdi: “Sahibi gurur ve kibirden kurtulamaz!” Bunun üzerine “Peki ya kurtulacak olursa?” diye sordular. Şöyle dedi: “O zaman da malının düzgün işleyişini sağlamaya çalışmak, onu Allah Teâlâ'yı zikretmekten alıkoyacaktır.”

Öte yandan İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *Mekâyidü's-şeytan* isimli eserinde bu söz, Mâlik b. Dînâr'ın sözü olarak yer almaktadır.⁹⁹⁷ İbn Yunus'un *Târîhu Mısır*'ında ise Sa'd b. Mansûr'a ait bir söz olarak aktarılır. İbn Teymiyye de bunun Cündüb el-Becelî'ye ait bir söz olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:⁹⁹⁸ (Hasan el-Basrî'den mürsel olarak gelen) ilk rivayet, hem onun (İbn Teymiyye) hem de onun dışında hadisın uydurma olduğuna hükmeden (Sağânî gibilerinin) yaklaşımlarını çürüten bir cevap niteliğindedir. Zira İbnü'l-Medînî şöyle demiştir: Hasan el-Basrî'nin mürsellersi, eğer güvenilir kimseler tarafından rivayet ediliyorsa, o zaman sahihtir. Bunlardan (sahih vasfını haiz olmayan) sâkıt rivayetler pek nadirdir! Ayrıca Ebû Zür'a da “Dört hadis haricinde Hasan el-Basrî'nin ‘Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu’ dediği her şeyin sağlam bir aslı olduğunu tespit ettim” demektedir. Keşke Ebû Zür'a bu dört hadisın hangileri olduğunu zikretseydi!

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de şöyle der:⁹⁹⁹ İlgili hadis, uydurmalar arasında sayılmıştır. Şeyhulislâm İbn Hacer ise buna karşı Hasan el-Basrî'nin mürsellersinin övüldüğü mülahazasını dile getirmiştir. Ancak

996 Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, thk. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut 1996, s. 134, h.nr: 247.

997 İbn Ebi'd-Dünyâ, *ez-Zühd*, Dımaşk 1999, s. 212, h.nr: 497.

998 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 402-403, h.nr: 392.

999 Suyûtî, *Dürer*, s. 105, h.nr: 185.

sözü geçen Hafız, *Leâli* adlı eserinde şöyle demiştir: “Hasan el-Basrî’nin mürselleri, onlara (hadis tenkit otoritelerine) göre rüzgâra benzer.”¹⁰⁰⁰ Keza Dârekutnî de “Hasan el-Basrî’nin mürsellerinde zayıflık vardır” demektedir.

Deylemî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: “*Ümmetimin başına gelebilecek âfetlerin en büyüğü, dünyayı sevmeleri ve dinar ve dirhemleri toplamalarıdır. Allah’ın, dinar ve dirhemleri hak yolunda harcamasını nasip ettiği kimseler dışında bunları toplayanların çoğunda hayır yoktur.*” İbn Asâkir’in *Târîh*’inde de Sa’d b. Mes’ûd es-Sadeî et-Tâbiî’den rivayet edilen hadisin lafzı şöyledir: “Dünya sevgisi hata ve günahların başıdır.”¹⁰⁰¹

۱۱۰۰ - حُبِّ الْعَرَبِ إِيْمَانٌ.

1100- Arapları sevmek imandır.

Bu rivayet daha önce “*Arapları şu üç şeyden dolayı sevin...*” hadisinde geçmişti.¹⁰⁰²

۱۱۰۱ - حُبُّ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الْإِيْمَانِ.

1101- Mü’mini sevmek imandandır.

Sağânî bu rivayet hakkında “Uydurmadır” demiştir.¹⁰⁰³

۱۱۰۲ - حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيْمَانِ.

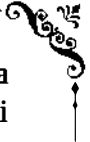
1102- Vatan sevgisi imandandır.

1000 Biri Zerkeşî, diğeri de Suyûtî’ye ait olmak üzere *Leâli* ismiyle bilinen iki ayrı eser vardır. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*’nın bunların ikisini de kaynak olarak gösterdiği için, hangisini kastettiği açık değildir. Ancak her iki eserde yaptığımız araştırmaya göre Hasan el-Basrî hakkındaki bu değerlendirmeyi tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1001 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XX, 402, ravi nr: 2429.

1002 Bk. 133 no’lu rivayet.

1003 Aclûnî’nin, Sağânî’nin bu değerlendirmesini hangi kaynaktan aktardığını tespit edemedik. Zira rivayeti Sağânî’nin kendi eseri *Mevzûât*’ında göremediğimiz gibi, *Keşfü’l-hafâ*’nın naşirinin beyanına göre rivayet Sağânî’nin diğer kitabı *ed-Dürrü’l-mültekat fî tebyîni’l-ğalat*’ta da geçmemektedir. (Çeviren)

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.¹⁰⁰⁴ Hafız Sehâvî de *Makâsıd’da* “Buna vâkıf olamadım. Ancak manası sahihtir” demektedir.¹⁰⁰⁵ Şu kadar var ki Aliyyü'l-Kârî[nin naklettiğine göre, Münûfî, Sehâvî’nin] “manası sahihtir” sözünü, tuhaf olduğu gerekçesiyle reddeder ve şunları söyler.¹⁰⁰⁶ “Zira vatan sevgisiyle iman arasında zorunlu olarak birbirini gerekli kılacak bir ilişki söz konusu değildir. Öte yandan ‘Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı...’¹⁰⁰⁷ âyetiyle de söz konusu yaklaşım reddedilmiştir. Çünkü bu âyet, ilgili kimselerin iman vasfını hâiz olmadıkları hâlde vatanlarını sevdiklerini göstermektedir. Nitekim ‘onlara’ zamiriyle münafıklar kastedilmektedir. Ancak bazıları da ‘Sehâvî’nin sözünde ‘vatanı ancak bir mü’min sevebilir’ anlamı yoktur. Onun sözü sadece ‘vatan sevgisi imana ters düşmez’ manasına gelir’ diyerek Sehâvî’nin yaklaşımını desteklemişlerdir.”

Aliyyü'l-Kârî ise meseleyi bu şekilde aktardıktan sonra şu mülahazayı arz etmektedir: Şurası açıktır ki hadis “vatan sevgisi imanın alametindendir,” manasına gelmektedir. Ancak bu alamet, sevginin mü’mine has bir olgu olması durumunda geçerlidir. Şayet bu sevgi hem mü’minde hem de başkasında bulunuyorsa, o zaman bir alamet olmaya elverişli değildir. Sehâvî, Allah Teâlâ’nın mü’minlerden sözettiği **“Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allah yolunda niye savaşmayalım?”**¹⁰⁰⁸ âyetini dikkate alarak bu hadis ile ilgili “manası sahihtir” yaklaşımını sergilemiş olunca, buna **“Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı...”**¹⁰⁰⁹ âyetiyle itiraz etmek de doğru bir yaklaşım olacaktır.

1004 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 53, h.nr: 81.

1005 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 404, h.nr: 394.

1006 Aclûnî’nin metninde ilgilireddin bizatihi Aliyyü'l-Kârî’ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Oysa Aliyyü'l-Kârî’nin eserinde tenkidin, -muhtemelen Sehâvî’nin öğrencisi olan Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muhammed b. Abdüsselâm el-Münûfî (ö. 927/1443) isimli bir âlime ait olduğunu tespit ettik. (Bk. *Mevzûât*, s. 180, h.nr: 164) Bu sebeple çeviriyi de buna göre yaptık. (Çeviren)

1007 Nisâ 4/66.

1008 Bakara 2/246.

1009 Nisâ 4/66.

Öte yandan hadisin -rivayet tekniği bakımından sahih olması durumunda- manası hakkındaki en güçlü değerlendirme, vatandan kastedilenin “cennet” olmasıdır. Zira cennet, babamız Âdem’in -orada yaratıldığı yahut yaratılışı tamamlandıktan sonra oraya girdirildiği konusundaki ihtilaflara rağmen- ilk meskenidir. Yahut vatandan kasıt, “Mekke”dir. Çünkü Mekke, şehirlerin anası (ümmü’l-kurâ) ve âlemin kıblesidir.

Keza sufilerin yöntemine göre, vatandan Allah Teâlâ’ya dönüş kastedilmiş de olabilir. Zira O, hem başlama (*mebde*’) hem de geri dönüş noktasıdır (*meâd*). Nitekim **“Doğrusu en son varış Rabbinedir”**¹⁰¹⁰ âyeti de buna işaret eder. Ya da burada bilinen anlamıyla “vatan” kastedilmiş olmalıdır. Fakat bunun da şartı şudur: Vatani sevmeye durumu, akrabalarıyla ilişkilerini sürdürme yahut memleket halkından fakir ve yetimlere iyilikte bulunma gibi sebeplere dayanmalıdır. Üstelik şurası kesindir ki, bir şeyin vatan sevgisine alamet olması, mutlak manada ona has olmasını gerektirmez. Aksine büyük oranda olması yeterlidir. Zira dikkat edersen, “ahde vefalı olma” ve “Arapları sevmeye” özellikleri küfür ehlinde de olmasına rağmen, hadislerde **“Ahde güzel şekilde vefa etmek imandandır”**¹⁰¹¹ ve **“Arapları sevmek imandandır”**¹⁰¹² buyurulmaktadır.

Öte yandan söz konusu hadiste kastedilen vatanın Mekke olduğunu gösteren delillerden biri de İbn Ebî Hâtim’in Dahhâk’tan aktardığı şu rivayettir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke’den çıkıp Cuhfe mevkiine geldiği sırada Mekke’ye özlem duyunca Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: **“Şüphesiz sana Kur’ân’ı farz kılan (Allah), seni yine dönülecek yere döndürecektir...”**¹⁰¹³ Dahhâk, dönülecek yerle ilgili olarak “Mekke’ye” açıklamasını yapmaktadır.¹⁰¹⁴ Yine Hattâbî, *Garîbu’l-hadîs*’te Zührî’nin şöyle dediğini nakletmektedir: Usayl el-Gıfârî, henüz hicab emri inmeden önce Mekke’den Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına geldi. Âişe *radiyallahu anhâ* “Sen bıraktığında Mekke ne vaziyetteydi?” diye sordu. Usayl “Dört bir yanını yeşillikler sarmış, çölü bembeyaz, izhir otları gürleşmiş ve akasya ağaçlarıyla dopdolu vaziyettey-

1010 Necm 53/42.

1011 Daha önce 696 ve 1146 no’lu rivayetler olarak geçmişti. (Çeviren)

1012 Bu konuya dair rivayetler daha önce 133 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

1013 Kasas 28/85.

1014 Konuyla ilgili bilgi için bk. Taberî, *Tefsîr*, XIX, 641.

di...” diye anlatmaya başlayınca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Yeter Usayl! Üzme beni!**” buyurmuştur.¹⁰¹⁵ Bir başka rivayet göre de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona “**Anlat, anlat Usayl! Gönülleri sevindirmektesin!**”¹⁰¹⁶ demiştir.

۱۱۰۳ - حُبُّ الْوَطَنِ قَتَالٌ.

1103- Vatan sevgisi ölümüne bir sevgidir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: Hadis değildir. Ancak bu mada bir rivayeti Dîneverî, *el-Mücâlese* adlı kitabında Asmaî'den nakletmektedir. Asmaî şöyle der: “Hintliler şöyle derler: Üç sınıf canlıda üç özellik vardır: Develer -uzun zaman geçse de- vatanlarına hasret duyarlar. Kuşlar -çorak ve verimsiz bir bölgede olsa bile- yuvalarını arzularlar. İnsan da -başka diyarlar onun için daha faydalı olsa da- kendi vatanına özlem duyar.”¹⁰¹⁷

Yine aynı eserde Asmaî'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Bir bedevînin şöyle dediğini işittim: “Bir adamı tanımak istiyorsan, onun, vatanına nasıl hasret duyduğuna, dost ve arkadaşlarını nasıl özlediğine ve geçmiş günlerine nasıl ağladığına bir bak!”¹⁰¹⁸

۱۱۰۴ - حُبُّ الْهَرَّةِ مِنَ الْإِيمَانِ.

1104- Kedi sevmek/sevgisi imandandır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:¹⁰¹⁹ “Sağânî ve başkalarının da dediği gibi uydurma bir rivayettir.¹⁰²⁰ Ben bu rivayetle ilgili ayrıntılı açıklamayı müstakil bir risalede yaptım. Burada doğru olan yaklaşım, cümlelerin ‘iman ehlinin özelliklerinden biri’ olarak yorumlanmasıdır. Bu durum, diğer

1015 Hattâbî, *Garîbu'l-hadîs*, I, 278.

1016 Bu ibare İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab* adlı eserinde (bk. Beyrut 1414, XIII, 474) bir önceki rivayetin manasına da uygun şekilde “Bu kadarı kâfi, sus artık! Bırak gönüller sakın kalsın (vatan hasretiyle heyecanlandırıp hüzne boğma!)” anlamına gelecek şekilde kaydedilmiştir. *Vallahu a'lem*. ('eviren)

1017 Gazzî, *İtkân*, I, 222, h.nr: 629; Dîneverî, *Mücâlese*, II, 209, h.nr: 333.

1018 Dîneverî, *Mücâlese*, II, 208, h.nr: 332.

1019 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 182, h.nr: 165.

1020 Sağânî, *Mevzûât*, s. 54, h.nr: 83.

birtakım güzel meziyetlerde olduğu gibi kedi sevgisinin bazı küfür ehlinin özelliklerinden biri olmasına aykırı değildir. Dolayısıyla Sa‘d ve Seyyid’in¹⁰²¹ zannettiği gibi bu kedi sevgisi iman alameti sayılamaz. Üstelik Seyyid, ‘حُبُّ الْهَيَّةِ/Kediyi sevmek’ tamlamasını, masdarın mef’ûlüne izafe edilmesi olarak yorumlamakla garip bir tutum sergilemiştir.”¹⁰²²

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bunda bir gariplik yoktur. Bu izafet şekli Allah Teâlâ’nın şu âyetinde geçen izafet gibidir: “(Kâfir) insan, hayrı istemekten (duâu’l-hayr) usanmaz...”¹⁰²³

١١٠٥ - الْحِجَامَةُ تَكْرَهُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ، وَلَا يُرْجَى نَفْعُهَا حَتَّى يَنْقُصَ الْهَلَالُ.

1105- Hacamat günün başında mekruhtur. Hilâl eksilene kadar da faydası umulmaz.

1021 Buradaki Sa‘d’dan kasıt, *es-Sa‘d et-Teftâzânî* diye meşhur Sa‘duddîn Mes’ûd b. Ömer b. Abdullah et-Teftâzânî (ö. 793/1312); Seyyid’dan kasıt ise, *es-Seyyidü’ş-Şerîf* ve *eş-Şerîfü’l-Cürcânî* diye meşhur olan Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Hüseynî el-Cürcânî’dir (ö. 816/1340). -Çeviren-

1022 Tespitlerimize göre Aliyyü’l-Kârî’nin bu değerlendirmesinin son cümlesinde bir sorun gözükmemektedir. Nitekim Aliyyü’l-Kârî diğer eseri *Mirkâtü’l-mefâtih*’te de bu rivayeti ele alırken, Teftâzânî ve Cürcânî arasındaki tartışmaya değinmekte ve “masdarın failine mi mef’ûlüne mi muzaf olduğunu münakaşa etmelerinin tuhaf olduğunu” ifade ettikten sonra mef’ûlüne muzaf olmasının gayet açık ve akla gelen ilk ihtimal olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mirkât*, II, 456) Buna göre burada “mef’ûle muzaf olmasını” değil, belki “fâile muzaf olmasını” garipsemesi gerekirdi. Zira “sevgi/sevmek” anlamına gelen “hubb” kelimesinin, “kedi” manasındaki “el-hirre” kelimesine izafet edilirken “mef’ûlüne muzaf olması” ihtimalinde, ilgili tamlama “kedi/yi sevmek” anlamına gelecektir. Fakat söz konusu tamlama “failine muzaf olması” ihtimaliyle anlaşılacak olursa o vakit “kedinin sevmesi” manasına gelir. Bu durumda rivayette “Kedinin sevmesi/sevgisi imandandır” şeklinde bir anlam çıkmaktadır ki Aliyyü’l-Kârî’nin sözünü ettiği tuhaflik ve gariplik bu olmalıdır! Sonuç olarak Aliyyü’l-Kârî’nin *Mevzûât*’ındaki ifadesinde -kimden kaynaklandığını bilemediğimiz- bir yanlışlık olduğu, onun için *Mirkât*’taki cümlesini esas almanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1023 Fussilet 41/49. Aclûnî burada, “duâu’l-hayr” terkibine vurgu yapmaktadır. Şöyle ki: Terkipteki “dua,” istemek, arzulamak anlamında; “hayr” ise mal, sıhhat, refah gibi dünyevî istekler manasındadır. Terkibin anlamı “hayrın istenmesi/arzulanması” manasına geldiği için, masdar olarak kullanılan “dua” kelimesi, “hayr” kelimesini kendine mef’ûl olarak almış ve ona muzaf olmuştur. (Çeviren)

Abdûlmelik b. Habîb'in *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de Abdülkerîm el-Hadramî'den **mu'dal** olarak rivayet ettiği bir hadistir. Zerkeşî "Buna vâkıf olamadım" demiş; Suyûtî de *Dürer*'de onun bu değerlendirmesini esas almıştır.¹⁰²⁴ Öte yandan Seyyid Muînuddîn es-Safedî ise "Sabit değildir" demiştir. Seleften birinin sözü olduğu da söylenmektedir.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹⁰²⁵ Üstelik bu hadise aykırı düşen rivayetlerden biri de İbnü's-Sünnî ve Taberânî'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri şu hadistir: **"Aç karna yapılan hacamat, daha isabetlidir ve onda bereket ve şifa vardır."**¹⁰²⁶ Aykırı düştüğü bir diğer hadis de Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği şu hadistir: **"Aç karna yapılan hacamat deva; tok karna yapılan ise hastalıktır."**

Bir uyarı: Bazıları şöyle demiştir: Buradaki "hilâlin eksilmesi"nden kasıt, ayın ortasına gelinmesidir. (Bunun gerekçesi olarak da) Alkamî şunu söyler: "Zira kan, ayın başında kabarıp coşar, ayın sonunda ise sakinleşir."

١١٠٦ - الْحِجَامَةُ فِي نَقْرَةِ الرَّأْسِ تُوْرَثُ النَّسِيَانُ، فَتَجْتَبِرُوا ذَلِكَ.

1106- Kafa çukurundan hacamat yaptırmak unutkanlığa sebep olur; onun için bundan kaçının.

Sehâvî *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:¹⁰²⁷ Bu hadisi Deylemî, Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak isnadında, Hatîb'in **hadis uydurmakla suçladığı** Ömer b. Vâsıl adlı bir ravi vardır. Üstelik bu hadis, [Muhammed b. Sevâ'ın, Mâlik b. Dînâr kanalıyla Enes'ten] muttasıl bir isnadı olmayan, *hikâye* formunda aktardığı bir hadistir. Gerçi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir ağrıdan dolayı kafatasının üst kısmından

1024 Zerkeşî ve Suyûtî'nin eserlerinde böyle bir rivayeti ve ilgili değerlendirmeyi tespit edemedik. (Çeviren)

1025 Gazzî, *İtkân*, I, 223, h.nr: 630.

1026 Bu rivayeti Aclûnî'nin sözünü ettiği eserlerin dışındaki kaynaklarda tespit edebildik: İbn Mâce, Tıb 22; Bezzâr, *Müsne'd*, XII, 236, h.nr: 5968; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 235, h.nr: 7481. Rivayet tek başına ele alındığında Sehâvî'nin değerlendirmesine göre *zayıf* (bk. *Makâsıd*, II, 412-413) olmakla birlikte bu husustaki başka rivayetlerle birlikte değerlendirildiğinde rivayetin *hasen* seviyesine yükseldiği belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 392, h.nr: 7669) -Çeviren-

1027 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 409, h.nr: 396. Alıntıda geçen köşeli parantezli kısım Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında yer almaktadır. (Çeviren)

(bingıldak) hacamat yaptırmıştır. Ayrıca Allah Rasûlü'nün başından ve kürek kemiklerinin arasından hacamat yaptırdığı da rivayet edilmiştir. Ancak Ebû Dâvûd şöyle demiştir: Ma'mer¹⁰²⁸ "Hacamat yaptırdım, aklım gitti. O kadar ki namazımda bazen Fâtiha bile bana (arkamdaki cemaat tarafından) hatırlatılıyordu" demiştir. Ma'mer başından hacamat yaptırmıştı.¹⁰²⁹

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Abdullah b. Ömer'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **"Baş kısmından yapılan hacamat, deliliğe, cüzzama, alaca (vitiligo/abraş) hastalığına, uyuklama ve diş ağrısına şifadır."**¹⁰³⁰

Keza Hâkim'in **zayıf bir isnadla** İbn Ömer'den merfu olarak naklettiği rivayet ise şöyledir: **"Aç karna yapılan hacamat, daha isabetlidir; şifa ve bereketir. Aynı zamanda aklı artırır ve hafızayı güçlendirir..."**¹⁰³¹ Bu çerçevedeki rivayetlerden biri de şöyledir: **"Pazartesi ve Salı günleri hacamat yaptırın. Çünkü bugün, Allah'ın Eyyûb aleyhisselâm'dan belayı kaldırdığı gündür. Ancak Çarşamba günü hacamattan kaçının."** Bu hadisi İbn Mâce, **meçhul bir ravinin** Nâfi'den nakilde bulunduğu bir isnadla rivayet etmiştir.¹⁰³² Hafız İbn Hacer'den ders alan talebelerinden biri, hacamat hadislerini müstakil bir cüzde toplamıştır.¹⁰³³

Öte yandan *el-Câmiu's-sağîr*'de geçtiği üzere¹⁰³⁴ İbn Mâce, Hâkim, İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym bu hadisi İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"Aç karna yapılan hacamat daha isabetlidir. Ayrıca onda şifa ve bereket vardır. Hafıza ve aklı güçlendirir. Allah'ın bereketiyle Perşembe günü hacamat yaptırın; Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri**

1028 Bu isim *Keşfü'l-hafâ'*'nın basılı nüshasında yanlışlıkla "Ömer" diye kaydedilmiştir. (Çeviren)

1029 Ebû Dâvûd, Tıb 4.

1030 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 291, h.nr: 13150. Ancak bu rivayetin, isnadındaki Mesleme/Müslim b. Sâlim el-Cühenî'den dolayı **zayıf** olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 93, h.nr: 8336; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VIII, 15, h.nr: 3516) -Çeviren-

1031 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 454, h.nr: 8255.

1032 İbn Mâce, Tıb 22.

1033 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 413. Sehâvî'nin biyografi eseri *ed-Dav'u'l-lâmi*'de geçtiğine göre (bk. I, 252) bu kişi, Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî'dir (ö. 840). -Çeviren-

1034 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 404.

hacamat yaptırmaktan kaçının. Keza Pazartesi ve Salı günleri hacamat yaptırın; zira bugün, Allah'ın Eyyûb aleyhisselâm'dan belayı kaldırdığı gündür. Ancak Çarşamba günü hacamattan kaçının. Çünkü bugün, Eyyûb aleyhisselâm'ın hastalıkla imtihan olduğu gündür. Cüzzâm ve alaca hastalıkları da sadece Çarşamba günü belirir."

Hacamat hakkında daha pek çok hadis vardır, onlara da bakabilirsiniz.

۱۱۰۷ - حُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ.

1107- Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle örtülüp saklanmıştır.

Bu hadisin bir lafzı da şöyledir: **"Cehennem, nefsin arzuladığı şeylerle, cennetise nefsin hoşunagitmeyen şeylerle örtülüp saklanmıştır."**¹⁰³⁵ Bu hadis ileride "وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ / Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle, cehennem ise nefsin arzuladığı şeylerle çepeçevre kuşatılmıştır" rivayetinde gelecektir.¹⁰³⁶ Ayrıca "حُفَّتِ/huffet" kelimesiyle başlayan rivayet, "حُجِبَتْ/hucibet" kelimesiyle başlayandan daha meşhurdur.

۱۱۰۸ - الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ.

1108- Hacerü'l-esved cennettendir.

Nesâî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰³⁷ Tirmizî ve Hâkim'in rivayetinde ise şöyle bir ziyade vardır: **"Kıyamet günü, iki gözlü olarak diriltilecektir..."**¹⁰³⁸ Keza Ahmed b. Menî'in İbn Abbâs'tan merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **"Hacerü'l-esved, cennetin çakmak taşlarından biridir."** Rivayetin aslı ise Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'de geçmektedir.¹⁰³⁹ Deylemî'de Âişe radiyallahu

1035 Buhârî, Rikâk 28.

1036 Bk. 1152 no'lu rivayet.

1037 Nesâî, Menâsik 145.

1038 Tirmizî, Hac 113. Tirmizî bu rivayet hakkında "hasen" demiştir. Hâkim ise Hacerü'l-esved'le ilgili bu rivayeti farklı bir lafızla aktarmaktadır. (Bk. Müstedrek, I, 627, h.nr: 1680) -Çeviren-

1039 Tirmizî, Hac 49; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 472, h.nr: 3537, XXI, 380, h.nr: 13944. Tirmizî bu rivayetle ilgili olarak "hasen-sahih bir hadistir" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

anhâ’dan merfu olarak gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Hacerü’l-esved, cennet taşlarındandır.**” Bu hadisi destekleyici mahiyette benzer manada daha pek çok hadis bulunmaktadır.

١١٠٩ - الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ يَمِينُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ.

1109- Hacerü’l-esved, Allah’ın, yeryüzündeki sağ elidir.

Taberânî’nin, *Mu’cem*’inde, ayrıca Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm’ın İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁴⁰ Ayrıca İbn Ebi’l-Fevâris, *Muhallisiyyât*’ının dokuzuncusunda yine İbn Abbâs’tan şunu aktarır: “Hacerü’l-esved, Allah *azze ve celle*’nin yeryüzündeki sağ elidir. Kim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in biatine yetişemeyip bu taş elini sürecektse olursa, Allah ve Rasûlü’ne biat etmiş olur.” Ezrakî de bu rivayeti *Târîh*’inde bu lafızla nakletmekte; ayrıca İbn Abbâs’ın şöyle dediğini de aktarmaktadır: “Rükn¹⁰⁴¹ Allah’ın, yeryüzündeki sağ elidir. Tıpkı bir adamın kardeşiyle musafaha etmesi gibi Allah da bu eliyle, kullarıyla musafaha eder.” Bir lafızda da şöyle geçer: “Bu rükn-i esved, Allah’ın yeryüzündeki sağ elidir; bir adamın kardeşiyle musafaha etmesi gibi Allah da bu eliyle, kullarıyla musafaha eder.”

Kuzâî de bu hadisi İbn Abbâs’tan, kendi sözü (mevkuf) olarak sahih bir isnadla nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: “Rükn, Allah *azze ve celle*’nin sağ elidir. Allah onunla, kullarıyla musafaha eder. İbn Abbâs’ın canını elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, o rüknün yanında Allah’tan herhangi bir niyazda bulunan her Müslümana Allah mutlaka istediğini verir.” Şu kadar var ki bu tarz bir söz, şahsî re’y ve kanaate imkân vermemektedir. Buna rağmen destekleyici mahiyette benzer manada daha başka rivayetler de söz konusudur.¹⁰⁴² Dolayısıyla hadis, bazılarının da dediği gibi aslı itibariyle **zayıf** olmakla birlikte, (söz konusu benzer rivayetlerden dolayı) **hasen** olmaktadır.¹⁰⁴³

1040 Söz konusu rivayeti Aclûnî’nin işaret ettiği bu eserlerde tespit edemedik. (Çeviren)

1041 Rükn-i Hacer olarak bilinen bu kısım, Kâbe’nin güney cephesindeki Hacerü’l-esved’in bulunduğu köşedir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 485) -Çeviren-

1042 Buraya kadarki bilgi ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 417-421, h.nr: 399

1043 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu değerlendirme bizatihi Aclûnî’ye aittir. Muhtemelen Aclûnî, İbn Abbâs’ın kendi sözü olarak gelen rivayetin sahih olmasını

Nitekim bu rivayetlerden biri Deylemî'nin Enes'ten rivayet ettiği şu hadistir: **“Hacerü'l-esved, Allah'ın sağ elidir. Kim ona sağ elini sürerse, Allah'a biat etmiş olur.”** Bir diğer rivayet de Hâris b. Ebî Üsâme'nin, Müsned'inde, Câbir'den şu lafızla naklettiği hadistir: **“Hacerü'l-esved, Allah'ın, yeryüzündeki sağ elidir; Allah onunla kullarıyla musafaha eder.”** Bunun manası da Muhibbu't-Taberî'nin dediği üzere şudur: “Her hükümdarın huzuruna varıldığında sağ eli öpülür. Hacı ve umrecinin de Hacerü'l-esved'i öpmeleri sünnet olunca, (bu Hacerü'l-esved) sembolik bir misal olarak bir hükümdarın sağ eli konumunda olur. En yüce misal de Allah'a aittir. Bu sebeple onunla musafaha eden kimseye Allah katında bir söz ve güvence verilmiş demektir. Tıpkı bir hükümdarın musafaha ile söz ve güvence vermesi gibi.”

Bir nükte: Münâvî, Suyûtî'nin *Sâcia* adlı eserinde şöyle dediğini nakleder: Rivayetlerde şöyle bir bilgi geçmektedir: “Allah Teâlâ'nın gönderdiği her melek yahut bulut, mutlaka öncelikle Kâbe'yi tavaf eder sonra da emrolunduğu yere doğru yoluna devam eder.”¹⁰⁴⁴

۱۱۱۰ - حُجُّوا قَبْلَ أَنْ لَا تَحُجُّوا.

1110- Haccetme fırsatını kaybetmeden evvel haccedin.

Abdürrezzâk, Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: **“O bölgenin bedevileri, sel sularının aktığı vadilere konuşlanacak ve hiç kimsenin oraya (Kâbe'ye) girmesine müsaade etmeyecekler.”**¹⁰⁴⁵

ve Sehâvî'nin, böylesi bir konuda şahsî re'y ve kanaate yer olmadığı yani şu veya bu şekilde Hz. Peygamber'den gelen bir habere dayanmış olması gerektiği yönündeki yaklaşımını da göz önünde bulundurarak, benzer manada merfu birtakım kanalların varlığını, bu zayıf hadisi “hasen” seviyesine yükseltme gerekçesi olarak görmüştür. Ancak teknik manada zayıf bir hadisin, söz konusu gerekçelerle “hasen” seviyesine yükselmesi, her zayıf hadis türü için geçerli değildir, belli şartları vardır. (Bk. İbnü's-Salâh, *Mukaddime [Ma'rifetü envâi ulûmi'l-hadîs]*, thk. Nüreddîn İtr, Beyrut 1986, s. 34) Buradaki rivayetin bu şartları ne kadar taşıdığı hususu ise ayrıca incelenmelidir. Dolayısıyla Aclûnî'nin bu yaklaşımının tartışmaya açık olduğu kanaatindeyiz. (Çeviren)

1044 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 293.

1045 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 131.

Beyhakî de Ebû Hureyre kanalıyla, ilgili lafzı rivayet etmekte, ancak son kısımda şu ibareye yer vermektedir: **“Dolayısıyla hiç kimse hacca ulaşamayacaktır.”**¹⁰⁴⁶

Dârekutnî'nin Sünen'inde ise şu lafız geçmektedir:¹⁰⁴⁷ **“Haccetme fırsatını kaybetmeden evvel haccedin.”** Sahâbîler “Ey Allah'ın Rasûlü! Haccın durumu ne olacak ki?” diye sordular. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **“(O bölgenin) bedevileri, sel sularının aktığı vadilere konuşlanacak, dolayısıyla hiç kimse hacca ulaşamayacaktır.”** Ancak bu rivayetlerin isnadında, Ukaylî'nin de dediği gibi **Abdullah ve Muhammed** adında iki meçhul ravi vardır.¹⁰⁴⁸

Öte yandan Zemaşşerî de bu hadisi Keşşâf'ında şu lafızla zikretmiştir: **“Haccetme fırsatını kaybetmeden; kara ve denizin, yolcuların geçişini engellemesinden evvel haccedin.”** Zemaşşerî ilgili eserinde şunu da aktarmıştır: **“Hac fırsatını kaybetmeden evvel haccedin. Zira Kâbe iki kere yıkıldı; üçüncü de ise kaldırılacaktır.”**¹⁰⁴⁹

Yine İbn Ebî Şeybe'nin İbn Ömer'den merfu olarak aktardığı bir rivayette Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“Bu Beyt'ten istifa edin. Çünkü o iki kere yıkıldı; üçüncüde ise kaldırılacaktır.”** Keza Keşşâf'ta İbn Mes'ûd'dan merfu olarak gelen, ancak eserin hadislerini tahrir edenlerin vâkıf olmadıkları bir rivayet de şöyledir: **“Çölde bir ağaç türünün yetişmesinden önce bu Beyt'i haccedin. Zira bu ağaçtan yiyen her binek mutlaka telef olacaktır.”**

Necmüddîn el-Gazzî de bu rivayetlerin peşinden şunları söylemektedir: “Derim ki: 1014 senesinde hac yolculuğuna çıktığımda yol üzerinde Belka bölgesine uğradık. İnsanların binekleri oradaki bir ot türünden beslendi. Ancak o gün herhangi bir yorgunluk ve bitkinlik olmamasına rağmen çok fazla at ve katır öldü. Şimdi de çölde hayvanların ölümüne yol açan zakkum ağacı bulunmaktadır.”¹⁰⁵⁰

1046 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 557, h.nr: 8702.

1047 Dârekutnî, *Sünen*, III, 377, h.nr: 2795.

1048 Rivayetler hakkındaki bu ve benzeri değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 423, h.nr: 400; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 23, h.nr: 543. (Çeviren)

1049 Zemaşşerî, *Keşşâf*, I, 391.

1050 Gazzî, *İtkân*, I, 225, h.nr: 636.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Böyle bir hadiseyi biz de 1153 senesinde İbrahim b. Edhem'i -*kuddise sirruh*- ziyaretimiz sırasında yaşadık. Şöyle ki: Dinlenmek için konakladığımız bir sırada, bir yol arkadaşımızın bineği, *nehrü'l-bârid* adı verilen bir nehirden su içtikten sonra, sözü geçen zakum ağacından yiyince, Trablus yakınındaki bir dağın üzerinde ölmüştü.

Öte yandan *Sahîhu'l-Buhârî*'de (Katâde'nin, Abdullah b. Ebî Utbe kanalıyla) Ebû Saîd'den merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışından sonra da Kâbe'ye hac ve umre yapılacaktır.”** Aynı kaynakta Abdurrahmân b. Mehdî de şöyle demiştir: Şu'be'den yani onun kanalıyla (yine Katâde isnadıyla) gelen söz konusu rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kâbe haccedilemeyecek boyuta gelinceye kadar kayamet kopmayacaktır.”** Bu lafzı Ebû Ya'lâ ve diğerleri eserlerine almışlardır. Buhârî şöyle demiştir: “Katâde'nin Abdullah b. Ebî Utbe'den; Abdullah'ın da Ebû Saîd el-Hudrî'den sema yoluyla aldıkları ilk rivayetin hem ravileri hem de ilgili lafız hakkındaki ittifakları daha çoktur.”¹⁰⁵¹

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir: Bu hadisi Hâkim ve İbn Mâce,¹⁰⁵² Ali radiyallahu anh'dan rivayet etmektedirler: **“Haccetme fırsatını kaybetmeden evvel haccedin. Zira kulakları küçük, el ve ayak eklemlerinde çarpıklık bulunan bir Habeşlinin, elinde bir kazma ile Kâbe'nin taşlarını birer birer yıktığını görür gibiyim.”**¹⁰⁵³

1051 Buhârî'nin bu rivayeti ve ilgili açıklamaları Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde geçmektedir. Aclûnî asıl kaynağı olan *Makâsîd*'dan yaptığı nakilde manayı ihlal edecek ölçüde bir özetleme yapmaktadır. Biz de hem Buhârî'yi (bk. Hac 47) hem de *Makâsîd*'i (II, 424-425) dikkate alarak çeviri yapmayı uygun gördük. (Çeviren)

1052 Aclûnî'nin metninde İbn Mâce kaydı geçmekle birlikte nakilde bulunduğu kaynak olan Gazzî'nin *İtkân*'ında hadis Beyhakî'ye nispet edilmektedir. (Bk. I, 224, h.nr: 636) Zaten rivayet tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Mâce'de yer almamaktadır. Rivayet için bk. Hâkim, *Müstedrek*, I, 617, h.nr: 1646; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 556, h.nr: 1646. (Çeviren)

1053 Rivayetin, isnadındaki Husayn b. Ömer el-Ahmesî ve Yahya b. Abdülhamîd el-Himmânî'den dolayı zayıf olduğuna hatta uydurma sayıldığına dair ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 553, ravi nr: 2087, IV, 392, ravi nr: 9567; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 375; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 23, h.nr: 544. (Çeviren)

۱۱۱۱- حَبْرَتَ وَإِسْعَا، وَحَظْرَتَ وَإِسْعَا.

1111- Geniş olanı kısıtladın ve geniş olana sınır getirdin.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un rivayetlerine göre, Cündüb b. Abdullâh el-Becelî şöyle demiştir: Bir bedevî gelip devesini çöktürdü sonra bağladı, ardından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namaz kıldı. Daha sonra da "Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet eyle ve bize olan rahmetine hiç kimseyi ortak etme!" diye dua edince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "**Geniş olan rahmete sınır getirdin! Şüphesiz Allah, yüz rahmet yaratmış ve bunun bir tanesini yeryüzüne indirmiştir. İşte bu rahmet sayesinde insanıyla, ciniyle ve hayvanlarıyla bütün varlıklar birbirlerine şefkat ve merhamet gösterirler. Diğer doksan dokuz rahmet ise Allah katındadır.**"¹⁰⁵⁴ Dillerde meşhur olan lafız ise "**Geniş olanı kısıtladın**" şeklindedir. Allah Rasûlü'nün böyle söylemesinin sebebine dair meşhur olan lafız da şudur: "Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet eyle; bizimle birlikte hiç kimseye rahmet eyleme!"¹⁰⁵⁵

۱۱۱۲- الْحَجُّونُ وَالْبَيْعُ يُؤَخِّدَانِ بِأَطْرَافِهِمَا وَيَسْتَرَانِ فِي الْجَنَّةِ (وَهُمَا مَقْبَرَتَا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ).

1112- (Mekke ve Medine'nin kabristanları olan)¹⁰⁵⁶ el-Hacûn ve el-Bakî', kenarlarından tutulacak ve cennetin içerisine serpileceklerdir.

Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ta zikrettiği bir rivayettir.¹⁰⁵⁷ Zeylaî, tahririnde bu hadisin ravi durumu ve sıhhat derecesine hiç değinmemiş; Hafız İbn

1054 Ebû Dâvûd, Edeb 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 99, h.nr: 18799. *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibinin açıklamalarına göre, bizatihi bu rivayet, isnadındaki birtakım sorunlar sebebiyle zayıf olmakla birlikte, aslı itibarıyla -bir sonraki dipnotta da belirtileceği üzere- Buhârî'de geçmektedir. (Çeviren)

1055 Buhârî, Edeb 27.

1056 Aclunî'de rivayetin metninin bir parçasıymış gibi görünen bu cümle, aslında *Keşşâf*'ta, Zemahşerî'nin el-Hacûn ve el-Bakî' hakkındaki bir açıklaması olarak geçmektedir. Bu nedenle biz de bunu parantez içinde göstermeyi uygun gördük. (Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 389) -Çeviren-

1057 Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 389.

Hacer de bu hususta ona tabi olmuştur.¹⁰⁵⁸ Sehâvî ise bu hadis hakkında sükût etmiştir.¹⁰⁵⁹ Aliyyü'l-Kârî ise “Bir aslı olduğu bilinmemektedir” demektedir.¹⁰⁶⁰

۱۱۱۳- الْحَجُّ جِهَادٌ كُلِّ ضَعِيفٍ.

1113- Hac, her zayıfın cihadıdır.

Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Kuzâî'nin Ümmü Seleme'den merfu olarak aktardıkları bir hadistir.¹⁰⁶¹ Ravileri de Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayetleri bulunan kimselerdir. Ancak ravilerden Ebû Ca'fer'in, Ümmü Seleme'nin hayatının son altı yılına yetişmiş olsa da ondan hadis işittiği bilinmemektedir. Zira bu ravinin doğumu hicrî 56 senesi, Ümmü Seleme'nin vefatı ise ağırlıklı görüşe göre hicrî 62 senesidir. Şu da var ki bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manada Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak gelen bir hadis de Kuzâî'de yer almaktadır. Söz konusu hadiste ayrıca “**Kadının cihadı da kocası ile iyi geçinmesidir**” ifadesi geçmektedir.¹⁰⁶² Fakat bu rivayette de İbn Lehîa isimli ravi vardır.¹⁰⁶³

Öte yandan Buhârî de Ömer *radiyallahu anh*'ın şu sözünü muallak bir rivayet olarak aktarmaktadır: “Hac vazifesini ifa etmek üzere bineklerinizi hazırlayın. Zira hac, iki cihaddan biridir.”¹⁰⁶⁴ Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Sağânî ise işi gevşek tuttuğu ve meseleye gereken önemi vermediği için (*tesâhül*) bu hadisi uydurma rivayetler arasına katmıştır.”¹⁰⁶⁵

1058 Aslında İbn Hacer bu rivayet hakkında “bunu bulamadım” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. (Bk. İbn Hacer, *el-Kâfî's-şâfi fî tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâfi*, s. 28, h.nr: 232) -Çeviren-

1059 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 426, h.nr: 401.

1060 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 92, h.nr: 108.

1061 İbn Mâce, Menâsik 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 139, h.nr: 26520; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 82, h.nr: 80.

1062 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 82, h.nr: 81.

1063 Abdullah b. Lehîa, hıfzının iyi olmaması yönüyle tenkit edilen ve zayıf sayılan bir ravidir. Ancak rivayetleri, o konudaki başka kanalları kuvvetlendirmekte ve “hasen” seviyesine çıkarabilmektedir. (Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 19, h.nr: 3519) -Çeviren-

1064 Buhârî, Hac 3.

1065 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 429.

١١١٤- الْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءُ إِلَّا الْجَنَّةُ.

1114- Kabul olunmuş bir haccın karşılığı ancak cennettir.

Ahmed b. Hanbel'in Câbir'den, Taberânî'nin de İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁶⁶ Mâlik, Tirmizî, İbn Mâce ve diğerlerinde ise Ebû Hureyre'den nakledilmiş olup lafzı şöyledir: **“Umre, daha sonraki bir umreye kadar işlenecek günahlara kefârettir. Kabul olunmuş bir haccın karşılığı ise ancak cennettir.”**¹⁰⁶⁷

١١١٥- الْحَجُّ عَرَفَةُ.

1115- Hac Arafat'tır.

Ahmed b. Hanbel, Sünen sahipleri, İbn Hibbân ve Hâkim'in rivayet ettikleri bir hadistir. Hâkim “İsnadı sahih” demiş; Tirmizî ise “Sahâbe ve diğerlerinden ilim ehline göre amel de bu doğrultudadır” açıklamasında bulunmuştur.¹⁰⁶⁸

Aynı şekilde Dârekutnî ve Beyhakî de Abdurrahman b. Ya'mer ed-Dîlî'den şunu rivayet etmişlerdir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Arafat vakfesini yaptığı sırada yanına Necid halkından bir grup insanın geldiğine şahit oldum. “Ey Allah'ın Rasûlü! Hac nasıl yapılır?” diye sordular. O da **“Hac Arafat'tır. Kim Müzdelife gecesinin sabah namazından önce gelirse, hacı tamam olmuştur”** buyurdu.¹⁰⁶⁹ Bu, Ahmed b. Hanbel'in lafzıdır. Ebû Dâvûd'a ait rivayette ise şöyle geçmektedir: **“Kim fecir doğmadan Arafat (vakfesine) yetişirse, hacca yetişmiştir.”** Diğerlerinin lafızları ise bunun benzeridir. Dârekutnî ve Beyhakî'nin rivayetlerinde ise **“Hac Arafat'tır”** lafzı iki kere tekrar edilmektedir.

1066 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 367, h.nr: 14482; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 181, h.nr: 11429.

1067 Buhârî, Hac 153; Müslim, Hac 437; Tirmizî, Hac 90; Nesâî, Menâsik 5; İbn Mâce, Menâsik 3; Mâlik, *Muvattâ*, Hac 65.

1068 Tirmizî, Hac 57; Nesâî, Menâsik 203; İbn Mâce, Menâsik 57; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 64, h.nr: 18774; Hâkim, *Müstedrek*, I, 635, h.nr: 1703.

1069 Ebû Dâvûd, Menâsik 68; Nesâî, Menâsik 211; İbn Mâce, Menâsik 75; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 309.

۱۱۱۶ - الْحَجُّ وَفَدُ اللَّهِ.

1116- Hac (yapanlar), Allah'ın özel misafirleridir.

Dillerde meşhur olmuştur. Bu manadaki bir hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Hac yapanlar ve gazveye çıkanlar Allah'ın özel misafirleridir. Allah, dua ettiklerinde dualarını kabul eder, af dilediklerinde de onları bağışlar.”**¹⁰⁷⁰ Beyhakî'de Enes'ten gelen hadisin lafzı ise şöyledir: **“Hacılar ve umreciler, Allah'ın özel misafirleridir. Allah, onlara dilediklerini verir, dualarını kabul eder ve infaklarının karşılığını (kat kat fazlasıyla) iade eder: Bir dirheme karşılık bir milyon!”**¹⁰⁷¹

۱۱۱۷ - حَدَّثَ عَنِ الْبَحْرِ وَلَا خَرْجَ.

1117- Denizden bahsedebilirsin, sakıncası yok!

Necmüddîn el-Gazzî bununla ilgili olarak “Atasözüdür; hadis değildir” demiştir.¹⁰⁷²

۱۱۱۸ - حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَغْرِفُونَ، تُرِيدُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟

1118- İnsanlara, anlayabilecekleri şeylerden bahsedin. Yoksa siz, Allah ve Rasûlü'nün yalanlanması mı istiyorsunuz?

Buhârî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan **mevkuf** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁷³ Deylemî ise bunu merfu olarak aktarmıştır. Bu rivayet daha önce **“İnsanlara, akılları ölçüsünde konuşmakla emrolunduk”** hadisinde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.¹⁰⁷⁴

1070 İbn Mâce, Menâsik 5. Ancak bu rivayetteki lafız **“Hacılar ve umreciler...”** diye başlamaktadır. Bûsîrî bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu, isnadındaki Sâlih b. Abdullah hakkında Buhârî'nin “münkerü'l-hadis” dediğini aktarmaktadır. (Çeviren)

1071 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 17, h.nr: 3810. Beyhakî, bu hadisin isnadında yer alan Sümâme el-Basrî isimli ravinin güçlü (güvenilir) biri olmadığını ifade etmektedir. (Çeviren)

1072 Gazzî, *İtkân*, I, 226, h.nr: 641. Uçsuz bucaksız engin bir deniz gibi anlatmakla bitirilemeyecek şeyler için kullanılan bir atasözüdür. (Çeviren)

1073 Buhârî, *İlim* 50.

1074 Bk. 592 no'lu rivayet.

Öte yandan İbnü'l-Gars da “Deylemî bu hadisi *Müsnedü'l-firdevs*’te Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet etmiştir” dedikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bunun isnadı *vâhî*dir; hatta uydurma olduğu bile söylenmektedir.”

۱۱۱۹ - حَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا خَرْجَ.

1119- İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz, sakıncası yok!

Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre’den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁷⁵ Sehâvî *Makâsîd*’da “Bunun aslı sahihtir” demiştir.¹⁰⁷⁶ Ahmed b. Menî’in Câbir’den naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “**İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz. Zira onlarda acayip hâdiseler vardı.**” İbnü'l-Gars bu hususta “Mesela elbiselerinin uzadığına ve bir ateşin gökyüzünden inip (Allah’a takdim edilen) kurbanları yediğine dair rivayet edilenler böyledir” demiştir. Buna dikkat etmelisin.

Öte yandan Temmâm da bunu *Fevâid*’inde rivayet etmiş ve şunu ziyade etmiştir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu anlatmaya başladı: “**İsrailoğullarından bir topluluk yola çıktılar ve nihayet kabristanlardan birine gelince ‘Şöyle bir namaz kılıp Allah azze ve celle’ye dua etsek de bize şu ölümlerden birini çıkarsa ve biz de ona ölüm hakkında sorular sorsak keşke!’ dediler. Dediklerini de yaptılar. Derken, gözlerinin arasında secde izi olan, (beyaz ve siyah bir ebeveynden olma) melez bir adam o kabirlerin birinden başını çıkarıverdi ve şöyle dedi: ‘Ey topluluk, ne istediniz benden? Yüzyıldır ölü vaziyetteyim ve hâlâ ölümün üzerimdeki harareti dinmiş değil! Şimdi beni önceki hâlime döndürmesi için Allah’a dua edin!’”**

Rivayetteki bu ziyade, İsrailoğullarından rivayette bulunmaya izin verilen kısmın, neredeyse bu tarzda rivayetlerle sınırlı olduğunu; ahkâm ve benzeri konularla alakalı olmadığını göstermektedir. Çünkü bu ziyade, söz konusu alanlarla bağlantılı değildir. Sehâvî der ki: “Bundan daha güzeli

1075 Ebû Dâvûd, İlim 11.

1076 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 431, h.nr: 405. “Aslı sahihtir” ifadesiyle, ilerleyen satırlarda bahsedilecek olan ve Buhârî’de Abdullah b. Amr kanalıyla gelen rivayet kastedilmiş olmalıdır. (Bk. Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ 49) -Çeviren-

hadiste geçen ‘حرج’/sakıncası yok’ ifadesinin başındaki ‘vâv’ın, hâl için olmasıdır.”¹⁰⁷⁷

Bunun yanı sıra Zerkeşî *el-Leâliü'l-mensûra*¹⁰⁷⁸ isimli eserinin girişinde şunları söylemektedir:

Beyhakî'nin, *el-Ma'rife*'de Şâfiî'den rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisinden rivayette bulunma ile İsrailoğullarından rivayette bulunma arasında bir ayırım yapmış ve şöyle buyurmuştur: **“Benden rivayette bulunabilirsiniz; ancak benim adıma yalan söylemeyin.”** Yine Nesâî'nin **sahih bir isnadla** Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz, sakıncası yok. Benden de rivayette bulunabilirsiniz; ancak benim adıma yalan söylemeyin.”** Müslim ise bu rivayeti bundan daha farklı bir lafızla nakletmektedir. Buhârî'nin Abdullah b. Amr yoluyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz, sakıncası yok. Kim bile bile benim adıma yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın.”**¹⁰⁷⁹

Bu noktada ilgili hitabın, kendilerinden rivayette bulunulacak kimse-lerle mi, yoksa rivayette bulunanlarla mı alakalı olduğuna dair bir ihtilaf vardır.

İlk yaklaşıma göre söz konusu hitap, bir yasaktan sonra mübahlı-ğı ifade eder. Zira Ömer *radiyallahu anh*'ın Allah Rasûlü'ne Tevrat'ın bir kısmıyla geldiği ve Allah Rasûlü'nün ona kızıp **“İbnü'l-Hattâb! Siz bununla Yahudileşecek misiniz yoksa?”** dediği sabittir. Bu bir yasaktır. Allah Rasûlü, İsrailoğullarından rivayette bulunmayı daha sonra mübah kılmış olmalıdır. Şu da söylenmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, **“حَدَّثُوا/rivayette bulunabilirsiniz”** dedikten sonra **“ولا حرج/sakıncası yok”** ifadesini kullanması, söz konusu emrin bir vücûb

1077 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 433. Bu durumda hadisin manası şöyle olur: “Sakıncası olmaması hâlinde İsrailoğullarından (her konuda) rivayette bulunabilirsiniz.” (Çeviren)

1078 Aclûnî, bu eseri Hafız İbn Hacer'e nispet etmiş olsa da biz kitabın girişinde bunun yanlış olduğunu detaylı bir şekilde açıklamıştık. (Çeviren)

1079 Buhârî, *Ehâdîsü'l-enbiyâ* 49; Müslim, *Zühâd* 72; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 364, h.nr: 5817.

ifade etmediğini bildirmek içindir.¹⁰⁸⁰ İbnü'l-Cevzî, hocası [İbn Nâsır kanalıyla]¹⁰⁸¹ İbrahim el-Harbî'nin şöyle dediğini aktarır: Bunun manası şudur: "İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz. Ancak rivayette bulunmamanızın da bir sakıncası yok!"

Öte yandan buradaki hitabın, rivayette bulunacak kimselere yönelik olduğu da söylenmiştir. Bu durumda "ولا حرج/sakıncası yok" ifadesi, nehiy anlamında bir haber sayılır. Yani "onlardaki acayip hâdiselerin çokluğundan dolayı bunları dinleyen kimseye bir sakınca yoktur." Ayrıca hadisin şu manaya geldiği de söylenmektedir: "İsrailoğullarından gelen rivayetleri, durumu bilinmeyen kimselerden gelse bile kabul edin; benden gelen rivayeti ise ancak doğruluğu bilinen kimseler kanalıyla gelirse kabul edin." (Zerkeşî'den yaptığımız alıntı) özetle burada sona erdi.¹⁰⁸²

١١٢٠ - الْحِدَّةُ تَغْتَرِي خِيَارَ أُمَّتِي.

1120- Hiddet,¹⁰⁸³ ümmetimin seçkinlerini sarıp kuşatır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁰⁸⁴ Taberânî ve Ebû Ya'îlâ'nın İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁸⁵ Ancak isnadında Sellâm et-Tavîl adında **metrûk** biri vardır. Ayrıca Hasen b. Süfyân, *Müsned*'inde Züveyd b. Nâfi'in şöyle dediğini rivayet eder: Ebû Mansûr el-Fârisî'ye "Ey Ebû Mansûr! Keşke şu hiddetin de olmasaydı!" dedim. O da şöyle dedi: Hiddetimin yerine şuna ve şuna sahip olmak beni mutlu etmezdi.

1080 Burada "حَدَّثُوا/haddisû" lafzının, "rivayette bulunun" anlamına gelen bir emir kipi olduğu belirtilmektedir. Ancak bir sonraki ibare bunun "rivayette bulunabilirsiniz" manasında kullanılması gerektiğini göstermektedir. Biz de zaten tercümeyi buna göre yapmıştık. (Çeviren)

1081 *Keşfü'l-hafâ*'da yer almayan bu köşeli parantezli ibare Zerkeşî'den alınmıştır. (Çeviren)

1082 Zerkeşî, *Leâli*, s. 26.

1083 "Hiddet," sözlükte "öfke ve kızgınlık" anlamına gelmekle birlikte burada daha çok "dinî konulardaki tavizsiz tutum ve sarsılmaz duruşun bir gereği olarak sert ve katı olma" manasında kullanılmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 250) Biz bu kelimenin geçtiği her yerde sözü uzatmamak için bizatihi "hiddet" kelimesini kullanmayı tercih ettik. (Çeviren)

1084 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 433, h.nr: 406.

1085 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 151, h.nr: 11332.

Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Hiddet, ümmetimin seçkinlerini sarıp kuşatır.”** Ayrıca Beğavî de bu rivayeti *Mu‘cemu’s-sahâbe*’sinde zikretmiştir. Her ikisi de¹⁰⁸⁶ rivayetlerinde Ebû Mansûr’un sahâbî olduğunu belirtmişlerdir.

Müstağfirî ise bu hadisi, başlıktaki lafza benzer şekilde ve Ebû Mansûr yerine, “sahâbîliği bulunan Yezîd b. Ebî Mansûr kanalıyla” diyerek rivayet etmektedir. Ancak ilki (yani Ebû Mansûr kanalıyla gelen rivayetler) daha çoktur.

Ayrıca Taberânî de bu hadisi *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta -aralarında Yağnem b. Sâlim adında **yalancı bir ravinin** bulunduğu bir isnadla- Ali *radı-yallahu anh*’dan merfu olarak rivayet etmektedir: **“Ümmetimin seçkinleri, hiddetli olanlarıdır. Onlar da kızıdıklarında (çabucak sakinleşip eski hâllerine) dönebilenlerdir.”**¹⁰⁸⁷

Öte yandan Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da; Deylemî’nin de Enes’ten naklettikleri rivayetlerinin lafzı şöyledir: **“Hiddet ancak ümmetimin salihlerinde ve iyilerinde olur, ardından da sakinleşir.”** Yine Deylemî’de Enes’ten gelen bir rivayetin lafzı da şudur: **“Kur’ân hafızından başka hiddetli olma hakkına sahip bir kimse yoktur. Çünkü onun gönlünde Kur’ân’ın izzeti (kuvvet ve üstünlüğü) vardır.”** Keza aynı eserde Muâz’dan gelen merfu bir hadis şöyledir: **“Hiddet, Kur’ân’ı göğüslerinde toplayanları sarıp kuşatır.”** Benzer muhtevada bir rivayet de İbn Adiy’in Muâz’dan şu lafızla aktardığı hadistir: **“Hiddet, Kur’ân hafızlarını sarıp kuşatır. Zira gönüllerinde Kur’ân’ın izzeti vardır.”**¹⁰⁸⁸

Bu konuda destekleyici mahiyetteki hadislerden biri de şudur: Tirmizî’nin Ebû Saîd’den merfu olarak naklettiği ve **hasen** saydığı **“Dikkat edin! Âdemoğulları, farklı tabakalarda yaratılmışlardır”** rivayetine de şu ibare yer almaktadır: **“Kimisi çabuk öfkelenip çabucak öfkesi sakinleşendir. Biri diğerini dengeler.”**¹⁰⁸⁹ Gazzâlî de bu rivayeti *İhyâ*’da

1086 Yani Hasen b. Süfyân ve Beğavî.

1087 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 60, h.nr: 5793; Heysemî, *Mecma‘*, VIII, 26, h.nr: 12702.

1088 Buradaki rivayetlerin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 101-102, h.nr: 27-28. (Çeviren)

1089 Tirmizî, *Fiten* 26.

şu lafızla zikreder: “**Mü’min, çabucak öfkelenmesine karşılık çabucak razı olandır.**” Bu rivayetin tahririni yapan Irâkî şöyle demiştir: “Ben bunu bu lafızla bulamadım.”¹⁰⁹⁰ Burada *hiddetin* övülmesi, sakıncalı bir şeyi işlemeye sebep olmaması şartına bağlıdır.¹⁰⁹¹

۱۱۲۱- الْحَدِيثُ فِي الْمَسْجِدِ يَأْكُلُ الْحَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ الْبَيْمَةُ الْحَشِيشَ.

1121- Mescidde konuşmak, bir hayvanın otu yemesi gibi iyilikleri yer bitirir.

Aliyyü'l-Kârî *Muhtasar*'dan naklen bu hadisin (bir aslının) bulunduğunu söylemektedir.¹⁰⁹² Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “**Mesciddeki mübah konuşma, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yer bitirir.**” Zemahşerî de bunu *Keşşâf*'ta ilk lafızla zikretmiştir.¹⁰⁹³

۱۱۲۲- حَذَفَ السَّلَامُ سُنَّةً.

1122- Selamda haza yapmak sünnettir.

Bu hadis daha önce “**Tekbîr, cezimle söylenir**” rivayetinde geçmişti.¹⁰⁹⁴ İbnü'l-Kattân “Bu hadis, ne merfu ne de mevkuf olarak sahihtir” demiştir. Ancak Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Huzeyme ve Hâkim bunu eserlerine almışlar; Tirmizî **hasen**, Hâkim ise **sahih** olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁹⁵

Hadisin “arkasındaki cemaatin kendisinden önce hareket etmemesi için imamın süratli davranması” anlamına geldiği söylenmiştir. Mâlikîlerden biri ise “Selamda ‘ve rahmetullah’ kısmının olmamasıdır” şeklindeki görüşüyle garip bir yaklaşım sergilemiştir.

1090 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 643, h.nr: 4.

1091 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 433-439, h.nr: 406.

1092 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 186, h.nr: 171.

1093 Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 254.

1094 Bk. 1012 no'lu rivayet.

1095 Ebû Dâvûd, *Salât* 191; Tirmizî, *Salât* 223; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 515, h.nr: 10885; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 362, h.nr: 734; Hâkim, *Müstedrek*, I, 355, h.nr: 842.

١١٢٣- الْخَزَائِرُ صَلَاحُ الْبَيْتِ، وَالْإِمَاءُ هَلَكَ الْبَيْتِ.

1123- Hür kadınlar, evin dirlik düzeni; cariyeler ise evin yıkılıp yok olmasıdır.

Bu rivayeti Sa'lebî, içerisinde **Ahmed b. Muhammed el-Yemâmî** isimli **metrûk bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Enes'in hizmetkârı, ancak **meçhul** sayılan Yunus b. Mirdâs'tan rivayet etmektedir. Yunus şöyle der: Enes ile Ebû Hureyre arasında olduğum bir sırada Enes dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **“Kim Allah'a tertemiz bir şekilde kavuşmayı istiyorsa, hür kadınlarla evlensin.”** Bunun üzerine Ebû Hureyre şunu aktardı: Ben de Allah Rasûlü'nü şöyle buyururken dinlemiştim: **“Hür kadınlar, evin dirlik düzeni; cariyeler ise evin (düzeninin) bozulmasıdır.”** Yahut **“evin yıkılıp yok olmasıdır”** dedi.¹⁰⁹⁶ Bu rivayetin ilk cümlesinin İbn Mâce'de yer alan ve Enes'ten nakledilen başka bir tariki vardır. O da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **“Hür kadınlar, evin dirlik düzenidir.”**¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrut 2002, III, 289-290.

¹⁰⁹⁷ İbn Mâce, Nikâh 8. Ancak İbn Mâce'de bu lafızla bir rivayet geçmemektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla buradaki hatanın sebebi şudur: Aclûnî bu rivayetle ilgili açıklama ve değerlendirmeyi Sehâvî'den almıştır. Sehâvî'deki ibare ise “hadisin diğer cümlesinin İbn Mâce'de yer alan başka bir tariki vardır” şeklindedir. Sehâvî'nin buradaki “diğer cümleden” kastı ise **“Kim Allah'a tertemiz bir şekilde kavuşmayı istiyorsa, hür kadınlarla evlensin”** cümlesidir. Zira İbn Mâce'de yer alan lafız böyledir. Aclûnî, bu noktada Sehâvî'nin “diğer cümle” ibaresini -nasıl olduysa- incelediği rivayetin ilk cümlesi olarak algılamış ve muhtemelen İbn Mâce'nin *Sünen*'ine hiç bakma ihtiyacı hissetmeden o rivayetteki ilk cümleyi kendi tercihiyle zikretmiştir. Çünkü Sehâvî, İbn Mâce'nin tarikine değindiği yerde herhangi bir lafız zikretmeksizin, sadece farklı olan isnada değinmektedir. (Bk. *Makâsıd*, II, 440-441) Ayrıca İbn Mâce'de yer alan rivayet de *zayıftır*. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 98, h.nr: 668) -Çeviren-

Ne güzel söylemişler:

“Kimin evinde, o evin kahramanı bir kadın yoksa,
-Kendi ayakları üzerinde durabilen özgür biri
olasın!- Ama o ev yitip gitmiş demektir.

Ayrıca şu beyit de ne güzeldir:

“Eğer bir kişinin evinde hür bir kadın yoksa orayı çekip çevirecek
İşte o evin dirlik düzeni yokolup gitmiş demektir.”

۱۱۲۴- الْحَرَامُ يَذْهَبُ، وَيَذْهَبُ الْحَلَالُ.

1124- Haram gider, helâl de gider.

Bunun bir hadis olduğuna vâkıf olamadım.

۱۱۲۵- حَرِّمَ عَلَى النَّارِ كُلَّ هَيِّنٍ، لَيِّنٍ، سَهْلٍ، قَرِيبٍ مِنَ النَّاسِ.

1125- İnsanlardan her yumuşak huylu, ince kalpli, hoş geçimli ve cana yakın kimse cehennem ateşine haram kılınmıştır.

Ahmed b. Hanbel’in İbn Mes’ûd’dan rivayet ettiği bir hadistir. İbnü’l-Gars “Zayıf bir hadistir” demiştir.¹⁰⁹⁸

۱۱۲۶- الْحَرْبُ خَذَعَةٌ.

1126- Savaş hiledir.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre’den ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî’de “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘savaşı hile’ olarak nitelmiştir” şeklinde yer alan ifade Müslim’de geçmemektedir. Yine Buhârî

1098 *Müsned*’in hadislerinin tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin isnadının zayıf olmakla birlikte değişik kanallardan gelen destekleyici mahiyette benzer manadaki rivayetlerle *hasen* seviyesine ulaştığını belirtmektedirler. (Geniş bilgi için Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 52-53, 3938 no’lu hadisin dipnotuna bakılabilir. Ayrıca rivayetin farklı tarikleri itibarıyla sahih olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, II, 611, h.nr: 938) -Çeviren-

ve Müslim'in ittifakla Câbir'den rivayet ettikleri bir hadiste Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem **“Savaş hiledir”** buyurmaktadır.¹⁰⁹⁹

Öte yandan İbn Mâce'nin rivayetine göre, Âişe radiyallahu anhâ da şöyle demektedir: Nuaym b. Mes'ûd “Ey Allah'ın Nebîsi! Ben Müslüman oldum ancak kavmime Müslüman olduğumu bildirmiş değilim. Şimdi bana dilediğini emret yapayım!” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Sen artık bizden biri sayılırsın. Dilersen hile yapabilirsin. Zira savaş hiledir.”**¹¹⁰⁰

Bu hadisi Askerî de rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Burada, “savaş-taki hile ve aldatmanın, sayı çokluğuyla rekabet etmekten daha faydalı” olduğunu kastetmektedir. Bu da bazı bilgelerin şu sözüne benzemektedir: “Savaşta taktik uygulamak, vurup yaralamaktan daha yararlıdır.” Ayrıca “galip gelemiyorsan, aldat ve hile yap” şeklindeki meşhur atasözü de buna benzer. Bazı dilciler şöyle demişlerdir: حَدَّع/Hadea fiili, “bir durumu açıkça ortaya koyarken, onun aksini gizledi” anlamına gelmektedir. Nitekim Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de bir gazveye çıkacağı zaman, hedef şaşırtarak onu gizlerdi.

Hadisin metninde geçen “حَدَّع/had'atün” kelimesindeki “خ/ı” harfi üç farklı harekeyle okunabilmektedir (*had'atün*, *hud'atün*, *hıd'atün*). Ancak en meşhur olanı fethalı okunanıdır (*had'atün*). “د/Dal” harfi ise her hâlükârda sakın/cezimli okunur; ancak “خ/ı” harfinin zammeli okunması hâlinde “د/dal” harfinin fethalı okunması caizdir (*hudaatün*). Kâmûs'un ifadesi de şöyledir: “حَدَّع/Had'atün kelimesindeki ‘خ/ı’ harfi üç farklı harekeyle okunur. Ayrıca ‘هُمَزَةٌ/hümezetün’ kalıbı gibi ‘حَدَّعٌ/hudaatün’ şeklinde de okunmaktadır. Hadis, söz konusu harekelerin tamamıyla rivayet edilmiştir.”

1099 Buhârî, Cihâd 155; Müslim, Cihâd 17-18.

1100 Aclûnî her ne kadar bu rivayetin İbn Mâce'de geçtiğini belirtse de bizatihi bu lafız İbn Mâce'de yer almamakta, sadece **“Savaş hiledir”** kısmı zikredilmektedir. (Bk. İbn Mâce, Cihâd 28) Aclûnî'nin bu bilgiyi Sehâvî'den aktarmış olması ihtimalini dikkate aldığımızda bile bu lafızla gelen rivayetin orada da İbn Mâce'ye dayandırılmadığını tespit ettik. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 442-443) Bizzat bu lafzın geçtiği bir kaynak için bk. Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, III, 445-446. (Çeviren)

İbnü'l-Gars ise “د/dal” harfinin fethalı okunması kaydıyla “خ/hı” harfinin üç farklı harekeyle de okunabileceğini Zerkeşî ve Suyûtî’den naklettikten sonra şunu söylemektedir: “Bunların en fasih olanı, ‘د/dal’ harfinin sâkin/cezimli okunması kaydıyla, ‘خ/hı’ harfinin fethalı okunan şeklidir (*had’atün*). Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kullanımı da budur.”

۱۱۲۷- الْحَرِيرُ ثِيَابٌ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ.

1127- İpek, ahirette nasibi olmayanların elbisesidir.

Taberânî’nin İbn Ömer *radiyallahu anh*’dan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁰¹

۱۱۲۸- الْحَرِيصُ الَّذِي يَطْلُبُ الْكَسْبَ مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ.

1128- Harîs (açgözlü), helâl olmayan yoldan kazanç arayan kimsedir.

Bu hadisi Taberânî, Vâsile kanalıyla rivayet etmektedir.¹¹⁰²

۱۱۲۹- الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ.

1129- Tedbirlilik sûizan (kötü ihtimalleri düşünebilmek)dir.

İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’de şöyle demektedir: “Deylemî bu hadisi, *Müsne’*inde Ali *radiyallahu anh*’ın kendi sözü olarak nakletmektedir. Ancak **zayıftır**. Aynı şekilde merfu ancak mürsel bir hadis olarak Abdurrahman b. Âiz kanalıyla rivayet edilmiştir. Fakat o da **zayıftır**.”¹¹⁰³

Suyûtî de *Dürer*’de şunları söylemektedir: “Ebu’s-Şeyh bu hadisi **çok vâhî bir isnadla** Ali *radiyallahu anh*’dan mevkuf olarak nakletmiştir.”¹¹⁰⁴

1101 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XIII, 270, h.nr: 14027. Muteber kaynaklarımızda bu manada yer alan sahih rivayetler için bk. Buhârî, Cum’a 45; Müslim, Libâs 8; Ebû Dâvûd, Libâs 8; Nesâî, Salâtü’l-iydeyn 4. (Çeviren)

1102 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XXII, 78, h.nr: 193. Heysemî, bu rivayetin isnadında Ubeydullah b. el-Kâsım adında *metrûk* biri bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 294, h.nr: 18115. Rivayet hakkında geniş bir değerlendirme için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, XII, 813-815, h.nr: 5890) -Çeviren-

1103 İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 70.

1104 Suyûtî, *Dürer*, s. 110, h.nr: 201.

Bu hadis daha önce “*İnsanlardan sûizan ile korunun*” hadisinde geçmişti.¹¹⁰⁵ Ne güzel söylemişler:

“Zannın sadece kötü olsun!

Çünkü sûizan, zekâ ve anlayışın güzelliğindendir.”

١١٣٠ - الْحَسَدُ فِي الْجِيرَانِ.

1130- Hased, komşular arasındadır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹¹⁰⁶ Bu, Bişr el-Hâfî'nin sözlerindendir. İleride “Düşmanlık, aile içindedir...” rivayetinde gelecektir.¹¹⁰⁷

١١٣١ - الْحَسَدُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرَ الْعَسَلَ.

1131- Sarısabır otunun balı bozması gibi hased de imanı bozar.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹¹⁰⁸ Deylemî bu hadisi Muâviye b. Hayde'den rivayet etmiştir.¹¹⁰⁹ Benzer manadaki destekleyici bir hadis de Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu rivayettir: “*Ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.*” Benzer bir rivayet de Enes'ten nakledilmiştir.

١١٣٢ - الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْخَطَبَ.

1132- Ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.

1105 Bk. 134 no'lu rivayet.

1106 Gazzî, *İtkân*, I, 228, h.nr: 649.

1107 Bk. 1714 no'lu rivayet.

1108 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 444, h.nr: 412.

1109 Bu rivayetin *el-Firdevs*'in sahibi (baba) Ebû Şucâ ed-Deylemî ve diğer kaynaklarda geçen meşhur lafzı şöyledir: “*Şüphesiz gazap sarısabır otunun balı bozması gibi imanı bozar.*” (Bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, I, 73; Temmâm, *Fevâid*, I, 248, h.nr: 605; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 531, h.nr: 7941; Deylemî, *Firdevs*, III, 114, h.nr: 4315) Bu lafızla gelen rivayet de Ebû Hâtim er-Râzî tarafından *bâtıl* (uydurma), diğer tenkit otoriteleri tarafından ise *zayıf* sayılmıştır. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlel*, III, 543, h.nr: 1070; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1060, h.nr: 8; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 671, h.nr: 748; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 391, h.nr: 1918, VIII, 21, h.nr: 3523) -Çeviren-

Bu hadisi İbn Mâce Enes'ten şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Suyun ateşi söndürmesi gibi sadaka da hata ve günahları söndürür, giderir. Namaz, mü'minin nurudur; oruç da cehenneme karşı bir kalkandır.”**¹¹¹⁰

١١٣٣ - الْحَصْدُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ ؛ تِسْعَةٌ فِي الْعَرَبِ، وَوَاحِدٌ فِي سَائِرِ النَّاسِ.

1133- Hased, on kısımdır; bunun dokuzu Araplarda, biri ise diğer insanlardadır.

Deylemî'nin Enes b. Mâlik *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹¹¹

١١٣٤ - حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ.

1134- Allah bana yeter; O, ne güzel vekîldir.

Bu hadisi İbn Ebi'd-Dünyâ, *ez-Zikr*'de Âişe *radıyallahu anhâ*'dan şu şekilde rivayet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, gam ve kederi arttığı zaman eliyle başını ve sakalını sıvazladıktan sonra derin bir nefes alır ve **“Allah bana yeter; O, ne güzel vekildir”** derdi.¹¹¹² Bu rivayeti Suyûtî *ed-Dürri'l-mensûr*'da **“Ve dediler ki: Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir”**¹¹¹³ âyetinin tefsirinde zikretmektedir. Yine aynı eserde şöyle denilmektedir: Ebû Nuaym ve Deylemî, Şeddâd b. Evs'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Hasbiyellahu ve ni'me'l-vekîl duası, korku duyan herkesin güvencesidir.”**¹¹¹⁴

1110 Ebû Dâvûd, Edeb 52; İbn Mâce, Zühhd 22. Irâkî, Ebû Dâvûd'da geçen rivayet hakkında Buhârî'nin “sahih değildir” dediğini aktardıktan sonra İbn Mâce'deki tarikin isnadının zayıf olduğunu; ancak *Târîhu Bağdâd*'da geçen rivayetin *hasen bir isnadla* nakledildiğini belirtir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 56, h.nr: 1; İbn Mâce rivayetinin zayıflığına dair ayrıca bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 238, h.nr: 1508)

1111 Deylemî, *Firdevs*, II, 160, h.nr: 2813. Rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 184-185; Suyûtî, *Leâli*, I, 143; İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, I, 177, h.nr: 26; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 490, h.nr: 61; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 1136, h.nr: 6598) -Çeviren-

1112 Bu lafızla gelen rivayetin isnadının *zayıf* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 144, h.nr: 708. (Çeviren)

1113 Âl-i İmrân 2/173.

1114 Deylemî, *Firdevs*, II, 134, h.nr: 2688. Rivayetin *zayıf* olduğuna dair açıklama için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 94, h.nr: 3094. (Çeviren)

Burada zikredilmesi uygun düşen rivayetlerden biri de Hakîm et-Tirmizî'nin Büreyde'den naklettiği şu hadistir:¹¹¹⁵ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: “Kim, her sabah namazının ardından şu on kelimeyi söyleyecek olursa, Allah'ın, (kulun) her türlü ihtiyacına yettiğini ve karşılığını verdiğini görecektir. Bu on kelimeden beşi dünya; diğer beşi ahiret içindir:

Hasbiyellahu lidîni! Hasbiyellahu limâ ehemmenî! Hasbiyellahu limen beğâ aleyye! Hasbiyellahu limen hasedenî! Hasbiyellahu limen kâdeni bi sû'!

Hasbiyellahu inde'l-mevt! Hasbiyellahu inde'l-müsâeleti fi'l-kabr! Hasbiyellahu inde'l-mîzân! Hasbiyellahu inde's-sırât! Hasbiyellahu lâ ilâhe illallahu, aleyhi tevekkeltü ve ileyhi ünîb.

Dinim için Allah bana yeter! Beni tasalandıran ve derde düşüren şeyler için Allah bana yeter! Bana azgınlık ve taşkınlık edene karşı Allah bana yeter! Bana hased edene karşı Allah bana yeter! Bana kötü tuzak kurana karşı Allah'a bana yeter!

Ölüm anında Allah bana yeter! Kabirdeki sorgu esnasında Allah bana yeter! Ahiret terazisinde (ameller tartılırken) Allah bana yeter! Sıratda Allah bana yeter! Allah bana yeter; O'ndan başka ilah yoktur, O'na tevekkül ettim ve O'na yönelirim.”

۱۱۳۵ - حَسْبِيَ اللَّهُ وَكَفَى، سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ دَعَا.

1135- Allah bana yeter ve (bütün işlerimde O bana) kâfidir; Allah, dua edenin duasını işitip kabul etmiştir.

Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir:¹¹¹⁶ İbnü's-Sünnî ve Deylemî'nin Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in kızı Fâtıma'dan rivayet ettiklerine göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem kendisine hitaben şöyle buyurmuştur:¹¹¹⁷

1115 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 274.

1116 Gazzî, *İtkân*, II, 228, h.nr: 650.

1117 İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 667; Deylemî, *Firdevs*, V, 434-435, h.nr: 8660. Bu rivayetin isnadındaki Mücâşi' b. Amr isimli ravinin hadis uyduran biri olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 592, h.nr: 724; İbn Arrâk,

“Yatağına yattığın zaman şöyle de: Elhamdülillahi'l-kâfi, sübhânallahi'l-a'lâ, hasbiyellahu ve kefâ, mâşâallahu kadâ, semiallahu limen deâ, leyse minallahi melce, velâ verâallahu mültece', tevekkeltü alellahi rabbî ve rabbiküm, mâ min dâbbetin illâ hüve âhizün bi nâsiyetihâ, inne rabbî alâ sırâtin müstakîm. Elhamdülillahillezî lem yettehiz veleden:

Her şeye yeten Allah'a hamd olsun. En yüce olan Allah'ı her türlü kusur ve eksiklikten tenzih ederim. Allah bize yeter ve (bütün işlerimde O bana) kâfidir. Allah neyi diliyorsa o gerçekleşir. Allah, dua edenin duasını işitip kabul etmiştir. Allah'ın (azabından) kaçacak bir barınak, O'nun dışında bir sığınak yoktur. Benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, Allah onu perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbin, [sınırsız kudret sahibi olmakla birlikte] hak ve adalet çizgisinden de hiç şaşmaz.¹¹¹⁸ Hiçbir çocuk edinmeyen ve hükümrانlığında hiçbir ortağı bulunmayan, acze düşmediği için herhangi bir yardımcıya da muhtaç olmayan Allah'a hamd olsun...¹¹¹⁹

Uyumadan önce bunları okuyan, sonra da şeytanların ve zararlı/zehirli hayvanların arasında uyuyan hiçbir Müslümana bunların zararı dokunamaz.”

۱۱۳۶ - حَسْبِي مِنْ سُؤَالِي عِلْمُهُ بِحَالِي.

1136- O'nun hâlimi bilmesi, O'ndan niyazda bulunmama ihtiyaç hissettirmiyor.

Bu rivayeti Beğavî, Enbiyâ sûresinin tefsirinde şu lafızla zikretmektedir: Ka'bu'l-Ahbâr'dan rivayet edildiğine göre İbrahim aleyhisselâm, ateşe atmak üzere kendisini bağladıkları sırada şöyle demiştir: **“Lâ ilâhe illâ ente, sübhâneke Rabbe'l-âlemin. Leke'l-hamdü ve leke'l-mülkü, lâ şerîke lek: Senden başka ilah yoktur. Seni her türlü kusur ve eksiklikten tenzih ederim ey Âlemlerin Rabbi! Hamd senindir, mülk de senin. Senin hiçbir ortağın yoktur.”** Daha sonra İbrahim aleyhisselâm'ı mancıkla ateşe doğru attılar. Havada olduğu sırada karşısına Cebrail çıktı

Tenzîhu 'ş-şerîa, II, 326, h.nr: 23) -Çeviren-

1118 Hûd 11/56

1119 İsrâ 17/111.

ve “Ey İbrahim! Bir ihtiyacın var mı?” diye sordu. O ise “Sana ihtiyacım yok” diye cevap verdi. Bunun üzerine Cebraîl “O hâlde Rabbinden niyaz et!” dedi. İbrahim *aleyhisselâm* da “O’nun hâlimi bilmesi, O’ndan niyazda bulunmama ihtiyaç hissettirmiyor” dedi. Yine Beğavî **“Dediler ki: Eğer bir iş yapacaksanız, O’nu yakın da ilahlarınıza yardım edin”**¹¹²⁰ âyetinde şunu zikreder: Nemrut, İbrahim’i ateşe atmak istediğinde (henüz havada iken) su hazinedarı olan melek ona gelip “Ey İbrahim! Dilersen ateşi su ile söndüreyim” dedi. Keza rüzgârla görevli olan melek de gelip “Dilersen ateşi havaya savurayım” dedi. Ancak İbrahim *aleyhisselâm* “Benim size ihtiyacım yok. Allah bana yeter, O ne güzel vekildir” demekle yetindi.¹¹²¹

۱۱۳۷ - حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُفْرِّينَ.

1137- *Ebrârın sevapları, mukarrebînin günahlarıdır.*

Bu, Ebû Saîd el-Harrâz’ın sözlerindendir. Nitekim İbn Asâkir, Harrâz’ın biyografisinde bu sözü rivayet etmektedir.¹¹²² Harrâz ise tasavvuf büyüklerinden olup 280 senesinde vefat etmiştir. Bazıları bu sözü hadis saymışsa da öyle değildir. Ayrıca Necmüddîn el-Gazzî şunları söyler: “Aynı şekilde İbn Asâkir de bunu, Ebû Saîd el-Harrâz’ın kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bu söz, Zinnûn (el-Mısır’)den de aktarılmaktadır.”¹¹²³

Öte yandan Zerkeşî *Lukta* isimli eserinde bunu Cüneyd’e dayandırılmaktadır. Şeyhulislâm Zekeriya el-Ensârî ise bu cümlelerin şerhine dair şunları söylemektedir:¹¹²⁴ “*Ebrâr* ile *mukarrabîn* arasındaki fark şudur:

1120 Enbiyâ 21/68.

1121 Merfu olarak bir aslı olmayan bu rivayetin bilinen bir isnadının bulunmadığına ve uydurma olduğuna dair açıklama için bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, I, 183; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 250, h.nr: 23; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 74, h.nr: 21. (Çeviren)

1122 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, V, 137.

1123 Gazzî, *İtkân*, II, 228-229, h.nr: 653.

1124 Zerkeşî’nin *Lukta* isimli eserinin tam adı şudur: *Luktatü'l-aclân ve bülletü'z-zam’ân: Hulâsatü'l-fünûni'l-erbaa*. 1 Zilhicce 769 (18 Temmuz 1368) tarihinde tamamlanan eser kelâm, fıkıh usulü, mantık ve felsefe konularından oluşan muhtasar bir kitaptır. Nşr. Cemâleddîn el-Kâsımî, Kahire 1326, 1327; Dımeşk 1934; nşr. Muhammed el-Muhtâr b. Muhammed el-Emîn eş-Şinkîtî, Medine-Dımeşk 2004. Kitap üzerine Zekeriyyâ el-Ensârî, *Fethu'r-Rahmân bi-şerhi Luktatü'l-aclân ve bülletü'z-zam’ân*

Mukarrabîn, hazları ve iradeleri ellerinden alınıp gerek kulluk, gerekse O'nun rızasını talep açısından Mevla'nın hukukunu yerine getirmeye adanmış kimselerdir. *Ebrâr* ise hazları ve iradelerinden ayrılmayan ve mücahedelerine karşılık derecelerinin yükseltilmesiyle mükâfatlandırılmak üzere salih ameller ile yakîn makamlarına yerleştirilen kimselerdir.”

۱۱۳۸- حَيِّثُوا نَوَافِلَكُمْ، فَبِهَا تَكْمُلُ فَرَائِضُكُمْ.

1138- Nafilelerinizi güzelce eda edin. Zira farzlarınızın eksikleri onlar sayesinde tamamlanır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹¹²⁵ Fâkihânî bu rivayeti İbn Abdilberr'in bazı eserlerine dayandırmaktadır. Farzların nafilelerle tamamlanması hususu (rivayetle) sabittir.¹¹²⁶ Nitekim İbn Dakîk el-Îd, cemaatle namazın faziletiyle alakalı beşinci hadisi izah ederken bu noktaya şu sözleriyle işaret etmektedir: “Nafilelerin farzlardaki noksanı giderdiğine dair rivayet gelmiştir.” Ayrıca İbn Dakîk, ilgili eserinde¹¹²⁷ farzlardan önceki ve sonraki sünnetlere dair incelikli bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Öte yandan Deylemî'de yer aldığına göre, Abdullah b. Yefâ el-Leysî, babası kanalıyla dedesinden merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **“Nafile namaz, kulun Rabbine arzettiği hediyesidir. Biriniz hediyesini güzelleştirsin ve hoş hâle getirsin.”**¹¹²⁸ Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Mana açısından sahih olmakla birlikte bu rivayet formu itibariyle bir aslı yoktur.”¹¹²⁹

adıyları bir şerh yazmış ve bu şerh Kahire'de 1328 ve 1355'te basılmıştır. (Bilgi için bk. Menderes Gürkan, “Zerkeşî,” *DİA*, XLIV, 289-293) -Çeviren-

1125 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 447, h.nr: 414.

1126 Bk. Ebû Dâvûd, Salât 152; Tirmizî, Salât 189; İbn Mâce, İhkâmetü's-salât 202; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 148-150, h.nr: 16949-51.

1127 Bk. *İhkâmu'l-ahkâm*, Matbaatü's-sünneti'l-Muhammediyye, ts., I, 199. (Çeviren)

1128 Deylemî, *Firdevs*, IV, 306, h.nr: 6898. İbn Arrâk, bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler olduğunu, ayrıca ilgili kaynaklarda Abdullah b. Yefâ'nın babası yoluyla dedesinden aktardığı rivayet kanalından söz edilmediğini, dolayısıyla böyle bir kanalı bilmediğini belirtmektedir. (Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 120, h.nr: 124)

-Çeviren-

1129 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 186, h.nr: 173.

١١٣٩- الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

1139- Hasan ve Hüseyin, cennet ehlinin gençlerinin efendileridir.

Tirmizî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet etmiş olup hakkında **"hasen sahih"** değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹¹³⁰ Bu hadis aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.¹¹³¹ İbn Hibbân ve Hâkim'in **sahih** saydıkları rivayette ise şu ziyade yer almaktadır: **"Teyzeoğulları İsa ve Yahya haricinde..."**¹¹³² Bu hadisi Süveyd b. Saîd, Ebû Muâviye kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedir. Ancak İbn Maîn "Ebû Muâviye'den gelen tarik bâtıldır (uydurmadır)" demiştir. Dârekutnî ise şunları söyler: "Biz bu tarikin İbn Maîn'in dediği gibi olduğunu zannediyorduk. Nihayet 357 senesinde Mısır'a girince ilgili hadisin, güvenilir biri olan İshak b. İbrahim el-Mancenîki'nin *Müsned*'inde bulunduğunu tespit ettim. Hadis, Süveyd'in dediği gibi İbn Ebî Küreyb'in Ebû Muâviye'den rivayetidir." Öte yandan İbn Mâce ve Hâkim de İbn Ömer yoluyla merfu olarak ve şu ziyade ile hadisi nakletmektedirler: **"Babalari ise her ikisinden daha hayırlıdır."** Hâkim, bu hadisi bu tarikten de **sahih** saymıştır.¹¹³³

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹¹³⁴ Abdurrezzâk, Hatîb ve Taberânî'de olduğu gibi Ahmed b. Hanbel de bu hadisi şu ziyadesiyle birlikte eserinde rivayet etmektedir: **"Teyze çocukları Meryem oğlu İsa ile Zekerîyya b. Yahya hariç. İmrân'ın kızı Meryem müstesna olmak üzere Fâtıma da cennet ehlinin kadınlarının efendisidir."**

١١٤٠- حُسَيْنٌ مِنِّي، وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ.

1140- Hüseyin bendendir, ben de Hüseyindenim.

Tirmizî'nin Ya'lâ b. Mürre es-Sekafî'den merfu olarak rivayet edip **hasen** saydığı bir hadistir.¹¹³⁵ Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in ve Sünen'inde

1130 Tirmizî, Menâkıb 97.

1131 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 137, h.nr: 11594.

1132 İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 411, h.nr: 6959; Hâkim, *Müstedrek*, III, 182, h.nr: 4778.

1133 İbn Mâce, *Mukaddime* 11; Hâkim, *Müstedrek*, III, 182, h.nr: 4779.

1134 Gazzî, *İtkân*, I, 229, h.nr: 655.

1135 Tirmizî, Menâkıb 99.

İbn Mâce'nin Ya'lâ b. Mürre'den, zikri geçen lafızla naklettikleri bir rivayet olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: **"Hüseyin'i seveni Allah da sevsin/sever. Hüseyin, kız tarafı torunlardan bir torundur."**¹¹³⁶

١١٤١- الْحَسَنُ مِنِّي، وَالْحُسَيْنُ مِنِّي.

1141- Hasan bendendir, Hüseyin de Ali'den.

Şa'rânî *el-Bedrü'l-munîr* isimli eserinde bu hadisi herhangi bir kaynağa nispet etmeksizin zikretmekte ve şöyle demektedir: "Bu hadis hakkında âlimler şöyle demişlerdir: Çünkü Hasan'ın baskın karakteri, dedesi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi yumuşak huylu olmasıydı."

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî bu hadisi *el-Câmiu's-sağîr*'de zikretmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve İbn Asâkir de Mikdâm b. Ma'dîkerib'den rivayet etmektedirler.¹¹³⁷

Münâvî de "Deylemî şöyle demiştir: Bu ifade, 'Hasan bana benzer. Hüseyin ise Ali'ye benzer' manasına gelmektedir" dedikten sonra şunları söyler: Zira Hasan'daki baskın karakter yumuşak huyluluk ve teenni ile hareket iken, Hüseyin'in öne çıkan vasfı (babası) Ali *radiyallahu anh* gibi cesaret ve yiğitlikti. Dolayısıyla benzerlik manevi boyuttaydı. Bu benzerliğin fiziksel boyutta olduğu da söylenmiştir.¹¹³⁸

١١٤٢- حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

1142- Güzel soru, ilmin yarısıdır.

Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadis olup daha önce **"Harcamada ölçü ve denge, geçimin yarısıdır..."** hadisinde geçmişti.¹¹³⁹

¹¹³⁶ İbn Mâce, Mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 103, h.nr: 17561. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 229, h.nr: 1227.

¹¹³⁷ Ebû Dâvûd, Libâs 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 426, h.nr: 17189; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, III, 43, h.nr: 2628. Irâkî, hadisin isnadının *ceyyid* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 465, h.nr: 2) Ayrıca hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 450, h.nr: 811. (Çeviren)

¹¹³⁸ Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 415.

¹¹³⁹ Bk. 476 no'lu rivayet.

١١٤٣ - حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ.

1143- Hüsnüzan (iyi niyet ve düşünce), ibadetin iyi ve güzel oluşundandır.

Hâkim ve Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre *radiyallahu anh'* dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁴⁰

١١٤٤ - الْحُسْنُ مَزْخُومٌ.

1144- Güzellik rahmete/merhamete ermiştir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:¹¹⁴¹ “Bu sözü Fâkihî *Kitâbu Mekke*'de Ebû Hâzim et-Tâbî'nin sözü olarak zikretmektedir.”¹¹⁴²

Ben de (Aclûnî) derim ki: Buradaki “الحُسْن/hüsn” kelimesinde “ح/ha” harfi zammeli; “س/sin” harfi ise sakın şekilde masdar olarak okunur. İbnü'l-Gars manzumesinde şöyle demiştir:

“Güzellik sahibine baktığın zaman,

Merhamet edersin ona yardım edip destek verdiğin zaman.

Ondaki sır gizlidir, onu ancak

Akıl ve zekâ sahibi hisseder ama anlatamaz.”

1140 Ebû Dâvûd, Edeb 88; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 338, h.nr: 7956; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 399, h.nr: 631; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 285, h.nr: 7657; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 324, h.nr: 987. Bûsîrî, bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyara*, VI, 159, h.nr: 5564) -Çeviren-

1141 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 456, h.nr: 418.

1142 Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, thk. Abdülmelik Abdullah Düheys, Beyrut 1414, I, 314, h.nr: 645.

1145- Hasetçi iflah olmaz.

Kuşeyrî'nin *Risâle*'sinde geçtiği üzere seleften birinin sözlerindedir.¹¹⁴³ Zünnûn el-Mısrî'den de nakledilmektedir. Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹¹⁴⁴ Manası sahihtir. Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği merfu hadiste şöyle geçmektedir: **“Ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.”**¹¹⁴⁵ (Daha başka merfu rivayetlerde de) “Sarısabır otunun balı bozması gibi hasedin de imanı bozduğu” ifade edilmekte¹¹⁴⁶ ve haset “her günah ve hatanın temelini oluşturan üç vasıftan biri olarak” sayılmaktadır.

Ahnef b. Kays ise şöyle demiştir: “Hasetçinin rahatı, huzuru yoktur!” Yine Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da Halîl b. Ahmed'in şöyle dediğini rivayet eder: “Hasetçi kadar zalimden daha çok mazluma benzeyen birini görmüş değilim: Sürekli bir kıskançlık, ne yapacağını bilmeyen şaşkın bir akıl ve başkalarını kınayıp duran¹¹⁴⁷ bir hüzün.”

Bazıları da şöyle demiştir: Hasetçi, inkârcıdır; zira bir ve tek olan (Allah'ın) takdirine razı değildir. Bazı ilahî kitaplarda da “Hasetçi, nimetimin düşmanıdır” kaydı yer almaktadır. Ne güzel söylemişler:

“Bana haset edene şunu söyleyiver:

Sen aslında kime karşı edepsizlik etmiş oluyorsun farkında mısın?

1143 Kuşeyrî, *Risâle*, I, 288.

1144 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 456, h.nr: 419.

1145 1132 no'lu rivayete bakınız.

1146 1131 no'lu rivayete bakınız.

1147 Bu ibare Arapça metinde “حُزْنٌ/hüznün lâimun” şeklinde geçmektedir. Ancak mana olarak biraz tuhaf gözükmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Münâvî'nin *Feyzu'l-Kadîr*'inde bu cümle, şerh bağlamında “غَمٌّ/ğammun lâzimun: devamlı/ iflah olmaz bir gam” olarak geçmektedir. (Bk. Münâvî, *a.g.e.*, III, 414) Ayrıca Ebu'l-Avn es-Seffârî'nin (ö. 1188) *Gizâu'l-elbâb fî şerhi Manzûmeti'l-âdâb* isimli eserinde, bir bedeviye atfen Asmaî'den aktarılan bu terkip, “حُزْنٌ/ğammun lâzimun/ iflah olmaz bir hüzün” lafzıyla geçmektedir. (Bk. Seffârî, *a.g.e.*, Mısır 1993, II, 285) Buna göre; hasetçinin erişemediği nimetlerden dolayı “sürekli gam ve hüzün içinde olması” açısından bakıldığında, ilgili “لَايْمُون/lâimun” kelimesinin, “لَايْمُون/lâzimun” kelimesinin bozulmuş hâli olması mümkündür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Sen Allah'ın fiiline karşı edepsizlik ettin!

Zira O'nun bana bahsettiğine razı değildin.”

Gerçekte hasetçi sadece kendi kendine zarar vermekte; hatta bazen haset ettiği kimsenin meşhur olmasına vesile olmaktadır. Nitekim şöyle denilmiştir:

“Eğer Allah, gizli kalmış bir faziletin yayılmasını dilemişse,

Ona bir hasetçinin dilini musallat eder,

Şayet ateş, etrafını tutuşturup yakmasaydı,

Tütsü çubuğunun güzel kokusu bilinmezdi.”

Hasedin yergisine dair müstakil bir eser de yazılmıştır. *Risâle-i Kuşey-riyye* ve *Gazzâlî'nin İhyâ'sında* ise bu hususta yeterli ve doyurucu bilgiler mevcuttur.¹¹⁴⁸

١١٤٦ - حُسْنُ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ.

1146- Güzel bir şekilde hatırlamak/gözetmek imandandır.¹¹⁴⁹

Bu hadisi Hâkim ve Deylemî, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in benim yanımda olduğu bir sırada yaşlı bir kadın geldi. Allah Rasûlü ona “**Sen kimlerdensin?**” diye sordu. Kadın “Ben Müzeyneli Cessâme'yim” diye karşılık verdi. Ancak Allah Rasûlü (ismini değiştirerek) “**Sen (artık) Hassâne'sin**” buyurduktan sonra “**Nasılsınız bakalım, hâliniz nicedir, bizden sonra nasıl oldunuz?**” diye sordu. Kadın “Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! İyiyiz” dedi. Daha sonra kadın çıkıp gidince ona “Ey Allah'ın Rasûlü! Şu yaşlı kadınla bu derece yakından ilgileniyorsun (hikmeti nedir ki?)” diye sordum. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “**Bu kadın Hatice zamanında bize gelir giderdi. Güzel bir şekilde hatırlamak/gözetmek imandandır.**” Hâkim şöyle demiştir: “Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ve herhangi bir illeti de yoktur.”¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁸ Buraya kadarki izah ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 408, h.nr: 1145.

¹¹⁴⁹ Daha önce 696 no'lu rivayet olarak geçmişti.

¹¹⁵⁰ Hâkim, *Müstedrek*, I, 62, h.nr: 40.

Öte yandan İbn Abdiberr de bunu Ebû Âsım yoluyla rivayet etmekte ve kadının ismini “Havlâ” olarak vermektedir. Ancak bu, kadının (ismi değil) bir vasfı yahut lakabı olabilir. Ayrıca -her ne kadar rivayet tarikinin aynı olmasından dolayı uzak bir ihtimal olsa da- farklı iki hâdise olması da mümkündür.

Yine Askerî'nin, Muhammed b. Zeyd b. Muhâcir b. Kunfuz'dan rivayet ettiğine göre, siyahi yaşlı bir kadın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girince Allah Rasûlü onu selamlayıp **“Nasılsın? Hâliniz nicedir?”** diye sordu. Daha sonra kadın çıkıp gidince Âişe *radiyallahu anhâ* “Ey Allah'ın Rasûlü! Sen şu siyahî kadına mı selam veriyor ve şu gördüklerimi yapıyorsun?” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Hatice hayattayken bu kadın bize gelip giderdi. Şüphesiz güzel bir şekilde hatır saymak/gözetmek, imandandır.”**

Zübeyr b. Bekkâr, Mekke'deki bir zattan, bu kadının Hatice *radiyallahu anhâ*'nın hizmetini gören, saç bakımını yapan Ümmü Züfer olduğunu nakletmektedir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Dikkatli inceleyen kimse açısından bu farklı iki rivayeti uzlaştırmak mümkündür.

Keza Beyhakî'nin *Şuab*'ında garip bir isnadla rivayet ettiğine göre, Âişe *radiyallahu anhâ* şunu söylemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir kadın geliyor, o da ona izzet-i ikramda bulunuyordu. Ben “Ey Allah'ın Rasûlü! Kim bu kadın?” diye sordum. Şöyle cevap verdi: **“Bu kadın Hatice zamanında bize gelir giderdi. Şüphesiz güzel bir şekilde hatır saymak/gözetmek, imandandır.”**¹¹⁵¹

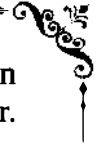
Bir uyarı: Sözlükte “العهد/ahd, sayıp gözetmek, yemin, güvence, sağlam söz, sorumluluk, vasiyet ve koruma” gibi anlamlara gelmektedir. Buraya en uygun olanı ilkidir.¹¹⁵²

١١٤٧ - حُسْنُ الصُّوْتِ زِينَةُ الْقُرْآنِ.

1147- Ses güzelliği Kur'ân'ın süsüdür.

¹¹⁵¹ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 379, h.nr: 8702.

¹¹⁵² Buraya kadarki açıklama ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 452-455, h.nr: 417.

İbnü'l-Gars şöyle der: Suyûfî bu hadisi *el-Câmiu's-sağîr*'de İbn Mes'ûd'dan gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmaktadır. Münâvî de "Zayıftır" demiştir.¹¹⁵³

Kur'an'ın sesle güzelleştirilmesine dair birtakım hadisler de rivayet edilmiştir. Bunlardan biri, Hâkim ve daha başkalarının Câbir'den aktardıkları şu hadistir: **"Kur'an'ı seslerinize güzelleştirin. Çünkü güzel ses, Kur'an'ın güzelliğini artırır."**¹¹⁵⁴

۱۱۴۸ - حَصِّرُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ، وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ، وَأَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءَ.

1148- Mallarınızı zekâtla güçlendirip koruma altına alın. Hastalarınızı sadaka ile tedavi edin ve belaya karşı dua hazırlayın.

İbnü'l-Gars bu hadis hakkında "zayıftır" demiştir. Ancak benzer mada destekleyici rivayetler gelmiştir.

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹¹⁵⁵ Taberânî, Ebû Nuaym, Askerî ve Kuzâî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak naklettikleri bir hadistir.¹¹⁵⁶ Ayrıca Taberânî'nin *Duâ* isimli eserinde Ubâde b. es-Sâmit'ten gelen bir rivayet olarak yer almaktadır. Lafzı da şöyledir: Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in Mekke'nin Hatîm kısmında¹¹⁵⁷ oturduğu bir sı-

1153 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 82, h.nr: 10023; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 385. Ancak hadisin diğer rivayetleri de dikkate alındığında *hasen* olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 429, h.nr: 1815) -Çeviren-

1154 Bu lafızla gelen rivayet Dârimî'nin *Sünen*'i (Fezâilü'l-Kur'an 35) ile Beyhakî'nin *Suabu'l-îmân* (III, 461, h.nr: 1955) adlı eserinde geçmektedir. Hâkim'in *Müstedrek*'inde yer alan rivayetin lafzı ise **"Kur'an'ı seslerinize süsleyiniz..."** lafzıyla başlamaktadır (bk. I, 768, h.nr: 2125). Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla her iki lafız da Câbir kanalıyla değil, Berâ b. Âzib'den nakledilmektedir. Bu rivayetle ilgili ayrıntılı değerlendirme 1440 no'lu rivayette zikredilecektir. (Çeviren)

1155 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 458-462, h.nr: 421.

1156 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 128, h.nr: 10196. İbnü'l-Cevzî bu hadisin sahih olmadığını, Heysemî de isnadında Musa b. Umeyr el-Kûfî adında metrûk bir ravi bulunduğunu belirtmektedirler. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 3, h.nr: 815; Heysemî, *Mecma'*, III, 63-64, h.nr: 4336) -Çeviren-

1157 Hatîm: Hicrin sınırını gösteren ve iki ucu da Kâbe duvarına bitişmeyen, göğüs hizasındaki yarım daire şeklinde bir duvardır. (Geniş bilgi için bk. Fuat Günel, "Hicr," *DİA*, XVII, 456) -Çeviren-

rada yanına gelinip “Ey Allah’ın Rasûlü! Deniz sahilindeki (sîfû’l-bahr) malımın¹¹⁵⁸ başına bir iş geldi ve malım zayi olup gitti!” denildi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Karada veya denizdeki bir mal ancak zekâtının engellenip verilmemesinden dolayı telef olur. Bu sebeple mallarınızı zekâtla koruma altına alın, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin ve ansızın kapınızı çalacak belaları dua ile uzaklaştırın. Zira dua hem inmiş hem de inecek belalara karşı fayda sağlar. İnmiş belayı kaldırır; inmemiş olanı da hapsedip engeller.”**¹¹⁵⁹

Beyhakî’nin Şuab’da Ebû Ümâme’den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Mallarınızı zekâtla güçlendirip koruma altına alın. Hastalarınızı sadaka ile tedavi edin ve bela dalgalarını dua ile karşılayın.”** Ancak bu rivayetin isnadındaki Faddâl b. Cübeyr adlı ravi, **münker rivayetleri** olan biridir. Taberânî ve Ebu’s-Şeyh de bu hadisi, Semüre b. Cündeb’den merfu olarak yine bu lafızla rivayet etmektedirler. Sadece ikinci cümlemin yerine **“bela âfetini dua ile geri çevirin”** ifadesi yer almaktadır. Bu rivayetin de isnadında Gıyâs adında **meçhul bir ravi** vardır.

Öte yandan (Beyhakî’nin yanı sıra) Deylemî’nin İbn Ömer’den merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Hastalarınızı sadaka ile tedavi edin. Mallarınızı da zekât ile güçlendirip koruma altına alın. Zira bu, sizden hastalıkları ve hastalık belirtilerini defedip uzaklaştırır.”** Beyhakî “Bu hadis, bu isnadla **münkerdir**” demiştir. Yine bu konuda Deylemî’nin Enes’ten merfu olarak naklettiği şöyle bir rivayet mevcuttur: **“Bir hasta, sadakadan daha üstün bir ilaçla tedavi edilmiş değildir.”** Bunun dışında, daha başka hadisler de mevcuttur. Ancak biz meseleyi daha fazla uzatmayı arzu etmiyoruz.¹¹⁶⁰

1158 Taberânî’nin *Duâ* kitabının basılı nüshasında “Ebû Fülân’ın malının...” lafzıyla geçmektedir. (Bk. Taberânî, *Duâ*, s. 31, h.nr: 34) -Çeviren-

1159 Taberânî, *Duâ*, s. 31, h.nr: 34. Ebû Hâtim bu rivayet hakkında şöyle demektedir: “Bu, münker bir hadistir. İsnadındaki İbrahim adlı ravi, Ubâde’ye yetişememiştir. Diğer ravi İrâk de münkerü’l-hadis biridir...” (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlel*, II, 614-615, ravi nr: 640. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, XIII, 368, h.nr: 6162)

1160 Bu hadis ile ilgili izah ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 458-462, h.nr: 421.

١١٤٩ - حَصِيرٌ فِي الْبَيْتِ خَيْرٌ مِنْ امْرَأَةٍ لَا تَلِدُ.

1149- Evdeki bir hasır bile çocuk doğurmayan bir kadından daha hayırlıdır.

İbnü'l-Gars şöyle demiştir: “Ömer *radiyallahu anh*’dan hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Ancak mevkûf rivayet daha kuvvetlidir.”¹¹⁶¹

١١٥٠ - حُضُورُ مَجْلِسٍ عَالِمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ.

1150- Bir âlimin meclisine katılmak, bin rekât namaz kılmaktan daha faziletlidir.

Gazzâlî bunu *İhyâ*’da Ebû Zerr’den rivayet etmiştir. Irâkî şöyle der:¹¹⁶² “İbnü'l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât*’ında Ömer *radiyallahu anh*’ın hadisi olarak zikreder.¹¹⁶³ Ancak ben bunun Ebû Zerr tarihini bulamadım.”

١١٥١ - الْحِفْظُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ.

1151- Küçük yaşta yapılan ezber, taş nakşetmek/kazımak gibidir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:¹¹⁶⁴ Bu şekilde sabit değildir. Ancak bu sözü Hatîb el-Bağdâdî *Câmi*’inde İbn Abbâs’tan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “**Küçük çocuğun ezberi, taş nakşetmek/kazımak gibidir. Kişinin büyüdükten sonra ezber yapması ise su üstüne yazı yazmak gibidir.**”¹¹⁶⁵ İbnü'l-Gars da “**zayıfur**” diyerek bu rivayeti zikretmiştir. Hafız

1161 Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen merfu rivayet uydurma sayılmaktadır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 268; Suyûtî, *Leâli*, II, 142; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 201, h.nr: 8) Hz. Ömer’in kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak gelen versiyonu ise Ebû Dâvûd’da geçmektedir. (Bk. Tıb 24) Ancak *Sünen-i Ebî Dâvûd*’un şarihi Azîmâbâdî bu sözün, *Sünen*’in sadece bir kısım nüshalarında geçtiğini belirtmektedir. (Bk. *Avnu'l-Ma'bûd*, X, 298) Ayrıca bu sözün İslâm’ın uğursuzluk inancıyla ilgili temel ilkesine aykırı olduğu da açıktır. (Çeviren)

1162 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 16, h.nr: 4.

1163 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 223; Suyûtî, *Leâli*, I, 42; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 253, h.nr: 11; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 187, h.nr: 176.

1164 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 187, h.nr: 177.

1165 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî*, I, 310, h.nr: 675.

İbn Hacer'in, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerini tahrir ettiği eserinde bu rivayet şu lafızla geçmektedir: **“Çocuğun ezberi, taşla resmetmek gibidir.”** *Deylemî bu hadisi İbn Abbâs isnadıyla nakletmektedir.*¹¹⁶⁶

۱۱۵۲ - حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ، وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ.

1152- Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle, cehennem ise nefsin arzuladığı şeylerle çepeçevre kuşatılmıştır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak Buhârî'nin iki yerinde “حُفَّتِ/çepeçevre kuşatılmıştır” kelimesi yerine “حُجِبَتْ/örtülüp saklanmıştır” kelimesi geçmektedir.¹¹⁶⁷ Nitekim “حُجِبَتْ/hucibet (örtülüp saklanmıştır)” kelimesiyle başlayan rivayet daha önce geçmişti.¹¹⁶⁸

Suyûtî ise *Dürer*'de bu hadisi, Enes'ten gelen bir rivayet olarak Buhârî ve Müslim'e dayandırmaktadır. Oysa her ikisinde mevcut olan rivayet Ebû Hureyre'den şu lafızla gelendir: **“Cehennem, nefsin arzuladığı şeylerle örtülüp saklanmıştır; cennet de nefsin hoşlanmadığı şeylerle örtülüp saklanmıştır.”**

Buradaki “حُجِبَتْ/hucibet” kelimesi, Müslim'in Enes'ten naklettiği rivayette geçen “حُفَّتِ/huffet” ile aynı anlama gelmektedir. Nitekim Nevevî böyle söyler ve ilgili hadisin şu manaya geldiğini zikreder: “İnsan ile bu ikisi (cennet ve cehennem) arasında söz konusu örtü/engel vardır. Kişi bunu çığneyip aştığı takdirde ikisinden birine girer.”

۱۱۵۳ - الْحَطُّ خَيْرٌ مِنْ مَالٍ مَجْمُوعٍ.

1153- İyi kısmet ve itibar, biriktirilmiş maldan daha hayırlıdır.

Necmüddîn el-Gazzâlî şöyle demiştir:¹¹⁶⁹ Merfu hadis olarak bir aslı- nı bulamadım. Ancak benzer manada Ebû Nuaym el-İsfahânî'de Rabîa b.

1166 Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zâ'ife*, VI, 101, h.nr: 2591. (Çeviren)

1167 Buhârî, Rikâk 28. Tespitimize göre sadece bir yerde bu lafız yer almaktadır. (Çeviren)

1168 Bk. 1107 no'lu rivayet.

1169 Gazzâlî, *İtkân*, I, 231, h.nr: 663.

Abdurrahman'dan nakledilen bir ifade şöyledir: “Bir karış değerli konum ve itibar, bir kulaç ilimden daha hayırlıdır.”¹¹⁷⁰

١١٥٤ - حَفِظَةُ رَمَضَانَ.

1154- Ramazan zırhı.

İleride “(Ey Allah'ım!) Senin nimetlerinden başka nimet yoktur...” hadisinde gelecektir.¹¹⁷¹

١١٥٥ - الْحَقُّ ثَقِيلٌ.

1155- Hak ağırdır.

Bu hadisi İbn Abdilberr rivayet etmekte ve şu ilavede bulunmaktadır: “**Kim hakkı, gereğince eda etmezse aciz kalır. Kim hak sınırını aşarsa zulmetmiş sayılır. Kim de hak çizgide son bulursa yeterli düzeye erişmiş olur.**” İbn Abdilberr şöyle demiştir: Bunu Mücâşi' b. Nehşel rivayet etmekte ve şöyle demektedir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: “**Hak ağırdır. Allah, Ömer b. el-Hattâb'a rahmet eylesin. Hakkın hatırı, onu dostuz bıraktı.**” İbn Müflih bu rivayeti el-Âdâb'ında nakletmektedir.¹¹⁷²

Benzer manada bir rivayet, Şeyh-i Ekber (Muhyiddîn İbn Arabî'n)in Rûhu'l-kuds fi münâsahati'n-nefs isimli kitabında şu lafızla yer almaktadır: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu sabittir: “**Hakkın hatırı Ömer'e hiç dost bırakmadı.**”¹¹⁷³ Rivayetin, isnadıyla birlikte yer

1170 Ebû Nuaym, Hilye, III, 260.

1171 Bk. 2983 no'lu rivayet.

1172 Bu rivayet ve değerlendirmenin kaynağı için bk. Gazzî, İtkân, I, 231-232, h.nr: 666. (Çeviren)

1173 Aclûnî, bu rivayeti 2198 no'lu hadis olarak ayrıca incelemiş ve Gazzî'nin şu değerlendirmesini nakletmiştir: “Hadis kitaplarında Ömer hakkında, ne ondan ne de onun dışında birinden nakledilen bu tarz bir rivayet bilinmektedir.” (Bk. Gazzî, İtkân, II, 493, h.nr: 1605) Ancak “**Hak ağırdır**” ibaresi, farklı bir bağlamda Câbir b. Abdullah kanalıyla gelen merfu bir hadis olarak Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, VII, 361, h.nr: 7731'de geçmektedir. Bu hadis ile ilgili olarak da Heysemî şöyle der: “Zehebî, bu hadisin isnadındaki Ebû İmrân Yusuf b. Ya'kûb isimli ravinin biyografisini zikrederken onun zayıf olduğuna dair hiç kimseden bir değerlendirme

aldığı kaynağı ve sahâbî ravisi zikredilmeksizin lafzı böyledir. Dolayısıyla sıhhat durumuna bakılmalıdır.

۱۱۵۶- حَقُّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ.

1156- Dünyada yükselttiği bir şeyi alçaltması, Allah'ın değişmeyen yasasıdır.

Buhârî ve Ebû Dâvûd'un rivayetlerine göre, Enes şöyle demiştir: Rasûlullah'ın dişi devesi Adbâ, yarışta birinciliği kimseye kaptırmazdı. Bir gün bir bedevi, dişi devesiyle geldi ve yarışta onu geçti. Bu durum Müslümanlara pek ağır geldi. Bu durumu fark eden Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Dünyada yükselttiği bir şeyi alçaltması, Allah'ın değişmeyen yasasıdır.”**¹¹⁷⁴

۱۱۵۷- الْحِكْمَةُ تَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا، وَتَرْفَعُ الْعَبْدَ الْمَمْلُوكَ حَتَّى تُجْلِسَهُ مَجْلِسَ الْمَلُوكِ.

1157- Hikmet, asil insanın şeref ve üstünlüğünü artırır; köleyi de kralların tahtına oturtacak kadar yükseltir.

İbn Adiy ve Ebû Nuaym'ın rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁷⁵

۱۱۵۸- الْحِكْمَةُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءٍ، تِسْعَةٌ مِنْهَا فِي الْغَزَلَةِ، وَوَاحِدٌ فِي الصُّمْتِ.

1158- Hikmet, on kısımdır; bunun dokuzu uzlette, biri de susmak-tadır.

nakletmiş değildir.” (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 133, h.nr: 13368) Aynı ifadenin Hz. İsa, Abdullah b. Mes'ûd ve daha başka şahsiyetlere nispet edildiği rivayetler için bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 134, IV, 365, VIII, 145. (Çeviren)

1174 Buhârî, Cihâd 59, Rikâk 38; Ebû Dâvûd, Edeb 8.

1175 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 246, ravi nr: 1306; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 173; Kuzâî, *Müsnedü 'ş-Şihâb*, II, 105, h.nr: 979. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 12, h.nr: 4; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 416; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 566, h.nr: 2995. Hatta Münâvî'nin nakline göre Askerî, bunun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden olmadığını, aksine Hasan el-Basrî ve Enes'in sözlerinden olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

Bu hadisi İbn Adiy ve İbn Lâl, Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir-
ler.¹¹⁷⁶

١١٥٩ - الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ.

1159- Hikmet, mü'minin yitik malıdır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹¹⁷⁷ Kuzâî bu hadisi, *Müsned*'inde, Zeyd b. Eslem kanalıyla mürsel merfu bir rivayet olarak, şu ziyade ile nakletmektedir: **“Mü'min bu yitik malını nerede bulursa, kendine toplansın.”** Yine Tirmizî, Askerî ve Kuzâî bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmişlerdir. Ancak isnadında **İbrahim b. el-Fadl** adında zayıf biri vardır. Askerî ve Kuzâî'nin lafızları ise şöyledir: **“Hikmet sözü, her hakîmin (bilgenin) yitik malıdır. Onu bulduğu zaman, onu almaya en fazla hak sahibidir.”** Tirmizî'nin lafzı da şudur: **“Hikmetli söz, mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa, almaya en fazla hak sahibidir.”** Tirmizî bu hadis hakkında “gariptir” demiştir.¹¹⁷⁸ Keza Askerî'nin Enes kanalıyla merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“İlim, mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır.”** Yine Askerî, bunu İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak şu lafızla nakleder: “Hikmeti, kimden duymuş olursanız olun mutlaka alın. Zira hikmeti bazen hakîm (bilge) olmayan bir kimse söyleyebilir. Bazen de usta bir ok atıcısı olmayan kimse iyi bir atış yapabilir.” Bu rivayet Beyhakî'nin *el-Medhal*'inde İkrime kanalıyla (yine İbn Abbâs'ın sözü olarak) şu lafızla geçmektedir: “Hikmeti, kimden duymuş olursanız olun mutlaka alın. Çünkü insan, hakîm olmadığı hâlde (bazen) hikmetle konuşur. Bu da usta bir ok atıcısı olmayan bir kimsenin iyi bir atış yapmasına benzer.”¹¹⁷⁹

1176 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 195, ravi nr: 1919. İbn Adiy, hadisin isnadındaki Muhriz b. Hârûn'un *münkerü'l-hadis* biri olduğunu aktarmaktadır. Beyhakî de “Bunun isnadı zayıf, metni de merfu münkerdir” demektedir. (Bk. Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, s. 95, h.nr: 127) Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 416; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 22, h.nr: 3526. (Çeviren)

1177 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 463, h.nr: 424.

1178 Tirmizî, *İlim* 19; İbn Mâce, *Zühd* 15. Tirmizî bu rivayetin isnadındaki İbrahim b. el-Fadl'ın zayıf olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Cevzî de hadisin *sahih* olmadığını ifade eder. (Bk. *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 88, h.nr: 114) -Çeviren-

1179 Beyhakî, *el-Medhal*, s. 447, h.nr: 843.

Keza Beyhakî'de Saîd b. Ebî Bürde'den gelen rivayetin lafzı şöyledir: "Şöyle denilirdi: Hikmet, mü'minin yitik malıdır. Onun nerede bulursa alır." Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den gelen rivayet de şöyledir: "Şöyle denilirdi: İlim mü'minin yitik malıdır. Onu bulmak için yola çıkar; eğer ondan bir şeye rastgelecek olursa, bir başkasını ona katana kadar onu özümseyip sahiplenir."

Bu manada bir rivayet de Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı şu hadistir: **"Mü'minin yitik malı ilimdir. Her bir sözü kayıt altına aldıkça, bir diğerini ona ilave etmeye çalışır."** Yine Deylemî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulur: **"Hikmetli söz, ne faydalı şeydir! Zira insan onu işitip kardeşiyle paylaşır."** Keza Deylemî'nin isnadsız bir şekilde İbn Ömer'den merfu olarak naklettiği şöyle bir hadis de vardır: **"Hikmeti al; zira hangi kaptan çıkmış olursa olsun sana zararı dokunmaz!"** Buna benzer bir ifade, Ali *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak da rivayet edilmektedir.

Öte yandan Askerî, Mübârek b. Fadâle'nin şöyle dediğini rivayet eder: Bir gün Haccâc hutbe verdi ve şunları söyledi: "Şüphesiz Allah bizim dünyevî ihtiyaçlarımızı gidermiş ve ahiret için çalışmamızı emretmiştir. Keşke bizim uhrevî ihtiyaçlarımızı gidermiş olsaydı da dünya için çalışmamızı emretseydi!" Bunun üzerine Hasan el-Basrî (Haccâc'ın bu hikmetli sözünü kastederek) "Mü'minin yitik malı (böylesi) bir fasığın yanındadır; onu hemen alsın!" dedi. Yusuf b. Esbât'ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hâzim b. Huzeyme'nin hutbe verdiği esnada Süfyân es-Sevrî'nin yanındaydım. Hâzim "Büyükleri sarhoş eden, küçüklerin saçlarını ağartan bir gün, fenalığı her tarafı sarmış olan gerçekten zorlu bir gündür" dedi. Bunun üzerine Süfyân "İçi bozuk birinden çıkan hikmetli söz!" deyip birtakım levhalar çıkardı ve bu hikmetli sözü yazdı. Bu manada bir hadis de şöyledir: **"Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki, o bilgiyi, bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur."**¹¹⁸⁰

١١٦٠- الْحَقُّ بَعْدِي مَعَ عُمَرَ حَيْثُ كَانَ.

1160- Benden sonra hak, nerede olursa olsun Ömer'le birlikte.

Bu rivayet hakkında Saġânî “uydurmadır” demiştir.¹¹⁸¹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî *el-Câmiu'l-kebîr*'de bunu Hakîm et-Tirmizî'den rivayet etmiştir.¹¹⁸² İbn Asâkir de bu rivayeti, Fadl b. Abbâs kanalıyla şu lafızla nakletmektedir: “*Benden sonra hak, nerede olursa olsun Ömer b. el-Hattâb ile birliktedir.*”¹¹⁸³

١١٦١ - حُكْمِي عَلَى الْوَاحِدِ حُكْمِي عَلَى الْجَمَاعَةِ.

1161- Bir kişi hakkında verdiğim hüküm, bir topluluk hakkında verdiğim hükümle aynıdır.

Bir lafızda da “*Bir topluluk hakkında verdiğim hüküm gibidir*” ifadesi geçmektedir. Irâkî'nin, Beyzâvî'nin hadislerini tahricinde de dediği gibi bu lafızla bir aslı yoktur. Suyûtî de *Dürer*'de Zerkeşî gibi “bilinmemektedir” demektedir.¹¹⁸⁴ Öte yandan Mizzî ve Zehebî de bu rivayet sorulduğunda bunu reddetmişlerdir. Evet, Tirmizî ve Nesâî'nin Ümeyme bint Rukayka hadisi olarak rivayet ettikleri hadis, buna benzer muhtevadadır. Nesâî'nin lafzı “*Bir kadına söylediğim şey, hiç kuşkusuz yüz kadına söylediklerim gibidir*” şeklindeyken, Tirmizî'nin lafzı ise şöyledir: “*Şüphesiz yüz kadına söylediklerim, bir kadına hitaben söylediğim gibidir.*”¹¹⁸⁵ Bu hadis aynı zamanda Dârekutnî'nin, şartlarına uygun olması gerekçesiyle

1181 Saġânî, *Mevzûât*, s. 76, h.nr: 136. Hadis hakkındaki uydurma değerlendirmesi için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 21, h.nr: 3524.

1182 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 31, III, 138.

1183 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLIV, 126, h. nr: 9583; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 482, ravi nr: 1541. Ukaylî, Atâ yoluyla İbn Abbâs ve Fadl b. Abbâs'tan gelen bu rivayet hakkında Ali b. el-Medîni'nin şu değerlendirmesini aktarır: “Kanaatimce buradaki Atâ, Atâ b. Yesâr'dır. Ancak bu hadisin ne Atâ b. Ebî Rabâh ne de Atâ b. Yesâr kanalıyla gelen bir aslı vardır. Onun için bu kişinin, Atâ el-Horasânî olmasından korkuyorum. Zira Atâ el-Horasânî, Abdullah b. Abbâs'tan mürsel rivayetlerde bulunan biridir.” Zehebî de buna dayanarak rivayetin yalan ve uydurma olduğundan endişe ettiğini belirtmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 381, h.nr: 6855) -Çeviren-

1184 Suyûtî, *Dürer*, s. 110, h.nr: 199.

1185 Tirmizî, *Siyer* 37; Nesâî, *Bey'ât* 18.

Buhârî ve Müslim'in, (ilke olarak) eserlerine almaları gerektiğini söylediği hadislerdendir.¹¹⁸⁶

İbn Kâsım el-Abbâdî ise *Şerhu'l-Varakâtî'l-Kebîr*'de şöyle demektedir: (Âlimler) **“Bir topluluk hakkındaki hükmüm...”** hadisinin, kıyas (akıl yürütme) yoluyla bilinebileceği yönünde algılandığı yorumunu yapmış olmalarına rağmen, bu lafzıyla bir aslının bilinmediğini de açıkça ifade etmişlerdir. Üstelik İbn Mâce, İbn Hibbân ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin “hasen-sahihtir” değerlendirmesini yaptığı şu hadis, bu konuda yeterli olup ilgili rivayete ihtiyaç hissettirmemektedir: Allah Rasûlü, kadınlarla biatleşme konusunda şöyle buyurmuştur: **“Ben kadınlarla tokalaşmam. Bir kadına söylediğim şey, hiç kuşkusuz yüz kadına söylediklerim gibidir.”**¹¹⁸⁷

١١٦٢ - الْحُكْمُ لِلْغَالِبِ.

1162- Hüküm, genel çoğunluğa (galip) göredir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Hadis değildir. Aksine fukahanın (usûl-i fıkha dair) kaidelerinden biridir ve bu kâide (Kur’ân yahut Sünnet’ten) bir asılla çatışmaması şartıyla geçerlidir.”¹¹⁸⁸

١١٦٣ - الْحُكْمُ مِلْحُ الْأَرْضِ.

1163- (Adaletin tesisi için mücadele eden) yönetici iktidar ve otorite, yeryüzünün tuzudur.

Hadis değildir. Sadece halkın dilinde dolaşan bir sözdür. Ancak manası sahihtir.¹¹⁸⁹

1186 Buraya kadarki bilgi ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 468-469, h.nr: 425.

1187 Tirmizî, Siyer 37; Nesâî, Bey’ât 18; Mâlik, *Muvattâ*, Bey’at 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 556, h.nr: 27006; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 417, h.nr: 4553.

1188 Gazzî, *İtkân*, I, 233, h.nr: 671.

1189 Bu söz daha önce 1094 no’lu rivayet olarak aynı lafızla geçmiş ve manasının sahih olma gerekçesi Bakara sûresinin 251. âyetiyle izah edilmeye çalışılmıştı. Burada sehven aynı lafızla tekrar edilmiş olmalıdır. (Çeviren)

1164- Hüküm Allah'ındır.

Hadis değildir. Fakat manası sahihtir. Bazıları buna şu ifadeyi de eklemektedirler: “(Hüküm) tek ve Kahhâr olan Allah'ındır.”

١١٦٥ - الْحَلْفُ حَنْتٌ أَوْ نَذَمٌ.**1165- Yemin, ya bir yemin bozma yahut pişmanlık neticesini verir.¹¹⁹⁰**

İbn Mâce, Ebû Ya'lâ ve Taberânî bu hadisi, İbn Ömer'den merfu olarak “...إِنَّمَا الْحَلْفُ *Yemin ancak...*” lafzıyla rivayet etmektedirler. Sadece Ebû Ya'lâ'nın rivayeti “إِنَّمَا الْيَمِينُ حَنْتٌ أَوْ نَذَمٌ/inname'l-yemînu hınsün ev nedemun” şeklindedir. Bir diğer lâfız ise şöyledir: “الْحَلْفُ حَنْتٌ أَوْ مَذَمَةٌ/el-Halifu hınsün ev mendemetün.”¹¹⁹¹

١١٦٦ - الْحَلْفُ مُنْفَقَةٌ لِلْسَّلْعَةِ، مَمْحَقَةٌ لِلْبَرَكَةِ - وَفِي رِوَايَةٍ - لِلْكَسْبِ.

1166- (Yalan yere) yemin, (görünürde) malın rağbet görüp sürümünü artıran bir sebeptir; ancak gerçekte bereketin -bir rivayete göre de “kazancın”- yok olmasının nedenidir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁹² Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “الْحَلْفُ مُنْفَقٌ لِلْسَّلْعَةِ مُمَحَقٌ لِلْبَرَكَةِ *Yemin, malın sürümünü artırır, ancak bereketi yok eder.*” Buradaki yemin, İbnü'l-Gars'ın da dediği gibi hakikate dayanan doğru yemin değil, yalan yere edilen yemin olarak yorumlanmıştır. İbnü'l-Gars ayrıca şöyle demektedir: “Her ne kadar Münâvî, buradaki yemini (doğru ve yalan ayrı-

1190 Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. 656 no'lu hadis. (Çeviren)

1191 İbn Mâce, Keffârât 5; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, 437, h.nr: 5587; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 197, h.nr: 4356; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 336, h.nr: 7835; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 210, h.nr: 8425. Bu rivayet, merfu ve mevkuf (İbn Ömer'in sözü) olarak nakledilmektedir. Merfu rivayet, isnadındaki Beşşâr b. Kidâm'dan dolayı zayıf sayılmakla birlikte, Hâkim, İbn Ömer'in sözü olarak gelen mevkuf rivayeti sahih kabul etmektedir. (Ayrıntılar için bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 336-337, h.nr: 7835-7836; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 122, ravi nr: 673; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VIII, 232, h.nr: 3758) -Çeviren-

1192 Buhârî, Büyû' 26; Müslim, Müsâkât 131.

mına gitmeksizin) genel olarak kullanma yönünde bir eğilim gösterse de¹¹⁹³ (kanaatimizce ayrıma gidilmelidir).”

١١٦٧- الْحَلَالُ بَيِّنٌ، وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ، فَدَعْ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ.

1167- Helâl bellidir, haram da bellidir. Seni şüpheye düşüreni bırak, şüphe vermeyene bak.

Taberânî bu hadisi, *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ömer *radıyallahu anh*’dan bu lafızla rivayet etmektedir.¹¹⁹⁴ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’nin, Nu‘man b. Beşîr kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun (helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği) şüpheli konular vardır. Şüpheli konulardan sakınanlar, dinlerini ve ırzlarını korumuş olurlar. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise harama dalarlar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otlatan çoban gibi ki, sürünün bu araziye girmesi an meselesidir. Dikkat edin! Her hükümdarın girilmesi yasak bir arazisi vardır. Unutmayın ki, Allah’ın arzındaki yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir. Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.”**¹¹⁹⁵ Bu hadisin birtakım rivayetlerinde ihtilaf vardır. Mesela; Müslim’in rivayetinde hadisin başında “İnne” edatı ilavesi bulunmaktadır. Buna benzer daha başka farklılıklar da söz konusudur. Biz bunları *el-Feyzu’l-cârî bi şerhi Sahîhi’l-Buhârî* isimli eserimizde açıkladık. Bunun için “Kitâbu’l-Îmân”a (İman Bölümü) bakabilirsiniz.

١١٦٨- حَمَلَ عَلَيَّ بَابُ خَيْرٍ.

1168- Ali *radıyallahu anh*, Hayber’in kapısını taşıdı.¹¹⁹⁶

¹¹⁹³ Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 417.

¹¹⁹⁴ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu lafızla gelen rivayet *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta değil, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’de yer almaktadır. (Bk. I, 41, h.nr: 32) -Çeviren-

¹¹⁹⁵ Buhârî, İmân 39; Müslim, Mûsâkât 107, 108.

¹¹⁹⁶ Bu rivayet aynı lafızla daha önce 710 no’lu rivayet olarak ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmişti. Bu nedenle aynı değerlendirmeyi burada tekrar etmeye gerek olmadığı kanaatindeyiz. (Çeviren)

Buhârî ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs'tan; ayrıca Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Ömer'den; yine Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* ve Râfi' b. Hadîc'ten; keza adı geçen musannıfların yanı sıra Ahmed b. Hanbel'in Esmâ'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁰² İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Humma, cehennem körüklerinden bir körüktür. Onu, soğuk su ile kendinizden uzaklaştırın.”**¹²⁰³

el-Câmiu's-sağîr'de geçtiği üzere Ahmed b. Hanbel'in Ebû Ümâme kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Humma, cehennemden bir körüktür. Ondan mü'mine isabet eden şey, ateşten (ona dokunacak olan) payıdır.”**¹²⁰⁴ Taberânî'nin Ebû Reyhâne'den rivayeti de şöyledir: **“Humma, cehennemden bir körüktür ve o, mü'minin ateşten nasibi-dir.”** Yine Taberânî'nin Enes kanalıyla naklettiği rivayet ise şu şekildedir: **“Humma, ümmetimin cehennemden payıdır.”**¹²⁰⁵

Öte yandan Bezzâr'ın Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayetin lafzı da şöyledir: **“Humma, her mü'minin ateşten payıdır.”**¹²⁰⁶ Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Osman *radiyallahu anh* tarikiyle aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Humma, kıyamet günü mü'minin ateşten payıdır.”**¹²⁰⁷ Bezzâr ve Hâkim'in Semüre'den rivayetlerinin lafzı ise şöyledir: **“Humma, ateşten bir parçadır. Onu soğuk su ile söndürün.”** (Semüre daha

1202 Buhârî, *Bed'ül-halk* 10, Tıb 27; Müslim, *Âdâb* 78-82; Tirmizî, Tıb 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 396, h.nr: 2649, VIII, 342, h.nr: 4719, IX, 409, h.nr: 5576, XLIV, 495, h.nr: 26926.

1203 İbn Mâce, Tıb 19.

1204 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 495, h.nr: 22165. *Müsned*'in hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin *hasen li-gayrihi* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1205 *el-Mu'cemu'l-evsat*'ın basılı nüshasında sadece Hz. Âişe kanalıyla gelen bir rivayet tespit edebildik. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 333, h.nr: 3318) Ancak Heysemî, aynı kaynakta Enes kanalıyla gelen bir başka rivayetten de söz etmekte ve isnadındaki İsa b. Meymûn'un zayıf ve metrûkü'l-hadis bir ravi olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, II, 306) -Çeviren-

1206 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, I, 364, h.nr: 765. Heysemî, bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, II, 306, h.nr: 3825) -Çeviren-

1207 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Maraz ve'l-keffârât*, thk. Abdülvekil en-Nedvî, Bombay 1991, s. 130, h.nr: 157.

sonra şöyle devam etmektedir:) “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hummaya yakalandığı zaman bir kırba su ister ve onu başından aşağı boşaltarak yıkanır.”¹²⁰⁸

Bir uyarı: Metinde geçen “فَاتْرُدُوهَا/febrüdûhâ” lafzındaki hemze, vasıl (geçiş) hemzesidir. Lafızdaki “/rı” harfi ise meşhur olan görüşe göre zam-melidir.

١١٧١ - الْخُمَى زَائِدُ الْمَوْتِ.

1171- Humma, ölümün habercisidir.

Ebû Nuaym ve İbnü's-Sünnî'nin *et-Tıbb*'da Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ziyadesi vardır: “***Ve Allah'ın yeryüzündeki zindanıdır.***”¹²⁰⁹ Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak nakledilen rivayetin lafzı ise şöyledir: “***Humma, ölümün habercisidir ve mü'min için Allah'ın yeryüzündeki zindanıdır. Allah, dilediği zaman kulunu onunla hapseder ve dilediğinde de onu salıverir. Hummayı su ile serinletin.***” İbn Hacer el-Mekkî de *Fetâvâ*'sında bu hadisi şu lafızla zikretmektedir: “***Humma ölümün postasıdır (berîd).***” Bu ifade “ölümün elçisi” anlamına gelmekle birlikte, humma, ölümü gerektirmez.¹²¹⁰

Bu konuda Buhârî'nin *Târîh*'inde ve İshak'ın *Müsned*'inde, ayrıca Hasen b. Süfyân, Beğavî ve İbn Kâni'in Abdurrahmân b. el-Murakka'dan naklettikleri rivayette “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Hayber'i fethettiğinde ordunun 1800 kişi olduğu; Allah Rasûlü'nün de Hayber'i 18 hisseye ayırdığı” ifade edildikten sonra başta geçen hadis zikredilmektedir. Ayrıca Taberânî de bu hadisi *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de rivayet etmektedir.¹²¹¹

1208 Bezzâr, *Müsned*, X, 443, h.nr: 4599. Heysemî bu rivayetin isnadındaki İsmail b. Müslim'in *metrûk* bir ravi olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 94, h.nr: 8343) -Çeviren-

1209 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 558, h.nr: 581.

1210 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ'l-hadisiyye*, s. 117, h.nr: 111. Heytemî ilgili hadisin zayıf olduğunu belirttiikten sonra bu açıklamayı yapmaktadır. (Çeviren)

1211 Taberânî'nin basılı nüshasında bu rivayeti tespit edemedik. Ancak Heysemî, bu rivayeti ona dayandırmakta ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “İsnadında Füreyh b. Ubeyd ve Muhabber b. Harun adında tanımadığım iki ravi vardır. Diğer ravileri ise güvenilir kimselerdir.” (Bk. *Mecma'*, V, 95, h.nr: 8347) -Çeviren-

Sehâvî *Makâsîd*'da "Kısacası bu hadis **hasendir**." demektedir.¹²¹² Münâvî de şöyle demiştir:¹²¹³ Bunu Askerî de rivayet etmekte ve ilave olarak sebini de zikrederek şöyle demektedir: Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber'i fethettiğinde Hayber, meyvelerden dolayı yemyeşil vaziyetteydi. Derken insanlar bir anda meyvelere üşüştiler ve nihayet hummaya tutuldular. Durumu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyet edince de Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "**Ey İnsanlar! Humma, ölümün habercisi, Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki zindanı ve ateşten bir parçadır.**"

۱۱۷۲ - حَوْلَهَا نُدُنْدُنْ.

1172- Biz de bununla (cennet talebi ve cehennemden sığınma) ilgili şeyler terennüm ediyoruz.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹²¹⁴ Ebû Dâvûd'un sahâbeden biri kanalıyla rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir adama "**Namazda ne okuyorsun?**" diye sormuş, o da Şehadet getiriyorum sonra da 'Allah'ım! Senden cenneti niyaz ediyor ve cehennemden de sana sığınıyorum' diyorum. Ama ne senin ne de Muâz'ın tatlı terennümlerinizi becerebiliyorum" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu cümleyi söylemiştir. Ebû Dâvûd şöyle der: "Metinde geçen 'dendene' ifadesi, 'bir kişiden tatlı bir terennüm işitmen, ancak ne dediğini tam olarak anlayamaman' demektir."¹²¹⁵

۱۱۷۳ - حُمَى يَوْمِ كَفَّارَةٍ سَنَةٍ.

1173- Bir günlük humma, bir senenin kefâretidir.

1212 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 476.

1213 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 420.

1214 Gazzî, *İtkân*, I, 235, h.nr: 678.

1215 Ebû Dâvûd, Salât 130; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 234, h.nr: 15898; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 149, h.nr: 868. Nevevî, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu ifade etmiştir. (Bk. *Hülâsatü'l-ahkâm*, I, 443, h.nr: 1450) *Müsned* ve *Sahîh-i İbn Hibbân*'ın hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi de hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre *sahih* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹²¹⁶ Bu hadisi Kuzâî, *Müsned*'inde İbn Mes'ûd'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Bir gecelik humma, tam bir senenin günah ve hatalarına kefârettir.”**¹²¹⁷ Bunu destekleyici mahiyette benzer manada bir rivayet de İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ebu'd-Derdâ'dan **mevkuf** olarak naklettiği hadis olup lafzı şöyledir: “Bir gecelik humma, bir senenin kefâretidir.”

Temmmâm da bunu *Fevâid*'inde Ebû Hureyre'den, başlıktaki lafızla merfu olarak rivayet etmekte ve şu ziyadede bulunmaktadır: **“İki günlük humma, iki senenin kefâreti; üç günlük humma da üç senenin kefâretidir.”**¹²¹⁸

Yine İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Hasan el-Basrî'den **mürsel**-merfu bir rivayet olarak aktardığı lafız da şöyledir: **“Allah, bir gecelik hummaya kefâret olarak mü'minin bütün günah ve hatalarını örter.”** İbnü'l-Mübarek de bu hadisi rivayet ettikten sonra **“ceyyidü'l-hadis”** olduğunu söylemiştir. Keza İbn Ebi'd-Dünyâ, Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “(Selef nesli) bir gecelik hummanın, geçmiş günahlarına kefâret olmasını umarlardı.” Bu hadis ile benzer muhtevada ve birbirlerini takviye eden daha pek çok hadis mevcuttur.¹²¹⁹

١١٧٤ - الْحُمَّى تَحُثُّ الْخَطَايَا كَمَا تَحُثُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا.

1174- Bir ağacın, yapraklarını dökmesi gibi humma da günah ve hataları döker.

İbn Kâni'in Esed b. Kürz kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²²⁰

1216 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 477-480, h.nr: 430

1217 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 71, h.nr: 62. Irâkî, bu rivayetin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 1650, h.nr: 7) -Çeviren-

1218 Temmmâm, *Fevâid*, II, 121, h.nr: 1315. Bu rivayetin *uydurma* olduğuna dair değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 329, h.nr: 6143. (Çeviren)

1219 Buraya kadarki rivayetlerin yanı sıra Sehâvî ve onu takip eden Aclûnî'nin bu hadis özelindeki tutumlarının eleştirisi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 329-333, h.nr: 6143. (Çeviren)

1220 İbn Kâni', *Mu'cemu's-sahâbe*, I, 43. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 27, h.nr: 3531. (Çeviren)

١١٧٥- الْحُمَّى حَظُّ أُمَّتِي مِنْ جَهَنَّمَ.

1175- Humma, ümmetimin cehennemden payıdır.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Enes kanalıyla naklettiği bir hadistir. Öte yandan Bezzâr da bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Humma, her mü'minin ateşten payıdır.”** Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Osman *radiyallahu anh* tarikiyle aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Humma, kıyamet günü mü'minin ateşten payıdır.”**¹²²¹

Bir nükte: İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*'da şöyle demiştir: Hummayı gi-dermek için denenmiş yöntemlerden biri de şu iki beyti okumaktır:

“Günahların kefâretçisi (humma) ziyaret etti ve veda edip gitti;

Ziyaret eden ve vedalaşıp giden kahrolası şey!

Tam çekip gitmeye karar verdiğinde dedi ki:

‘Ne dilersin benden?’ Ben de dedim ki: Bir daha geri dönmemeni!”¹²²²

Hafız İbn Hacer de *ed-Dürerü'l-kâmine*'de Süleyman b. Süneyd b. Neşvân'ın biyografisini verirken şöyle demektedir: Süleyman, kırk defa hacetmiş ve son haccında Allah Rasûlü'nün kabrinin yanında uyuklama hâli yaşamıştı. Derken uykusunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördü. Allah Rasûlü ona **“Ey filanca! Kaç defadır geliyorsun da benden bir şeye nail olamadın! Uzat elini”** diye seslendikten sonra avucunun içi-ne humma için bir şeyler yazdı, hummalı biri bunu yaladığında Allah'ın

1221 Bu paragrafta yer alan rivayetler daha önce 1170 no'lu hadisin açıklamasında geçmiş ve değerlendirilmişti. Oraya müracaat edilebilir. (Çeviren)

1222 Aslında İbn Kayyim'in izahına göre bu iki beyit, hummaya sövüp sayan bir şaire aittir ve İbn Kayyim, Allah Rasûlü'nün hummaya sövülmemesine dair koyduğu bir yasaktan dolayı bu sövgüden rahatsızlığını dile getirmekte; hatta ilgili beyitleri şu şekilde değiştirmeyi daha uygun görmektedir:

“Günahların kefâretçisi (humma) ziyaret etti.

Bir ziyaretçi ve vedalaşıp giden biri olarak hoş safa gelmiş!

Tam çekip gitmeye karar verdiğinde de dedi ki:

‘Ne dilersin benden?’ Ben de dedim ki: ‘Benden ayrılıp gitmemeni!’”

İbn Kayyim, bu beyitlerin hastalıktan süratle kurtulmaya vesile olduğunu da kaydetmektedir. (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, IV, 29) -Çeviren-

izniyle iyileşecekti. O yazı da şuydu: **“Ben şimdiye kadar hükmedip de zulmetmemiş ve hezimete uğrattıklarını peşlerinden kovalamamış bir imama/reise sığındım. Ey humma! Şu bedenden çık da bir daha acı ve ızdırıp bu vücuda ilişmesin.”** Bu sayede humma, oradan kolaylıkla çıkıp gider.¹²²³

۱۱۷۶ - خَلَّاهَا حِسَابًا، وَخَرَّائَهَا عَذَابًا.

1176- Onun (dünyanın) helâli hesap, haramı ise azaptır.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da rivayet etmekte; hadisnin tahricini yapan Irâkî de şu değerlendirmeyi yapmaktadır: **“Bunu [merfu olarak] bulamadım.** İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî ise bu rivayeti Ali *radıyallahu anh*'dan mevkûf olarak **‘haramı da ateştir’** lafzıyla nakletmektedirler.¹²²⁴ Ancak bu rivayetin isnadı da **munkatıdır.**”¹²²⁵

Öte yandan *Müsnedü'l-Firdevs*'te İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak aktarılan rivayet de şöyledir: **“Ey Âdemoğlu! Sen dünyayı ne yapacaksın? Onun helâli hesap (vermeyi), haramı ise azap (çekmeyi) gerektirir.”**¹²²⁶

Keza Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹²²⁷ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Zevâidü'z-Zühd*'de¹²²⁸ Mâlik b. Dinâr kanalıyla şu ziyadeyi rivayet etmektedir: Ali b. Ebî Talib *radıyallahu anh*'a “Ey Ebu'l-Hasen! Bize dünyayı anlat!” dediler. O da “Uzatayım mı, kısa mı olsun?” diye sordu. “Kısa

1223 İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine*, thk. M. Abdülmuîd Dân, Haydarâbâd 1972, II, 293, ravi nr: 1845. Buradaki son cümlemin Arapça metninde yazımla ilgili teknik bir sorun olduğu için, biz de metnin genel muhtevasına uygun bir anlam vermeyi tercih ettik. (Çeviren)

1224 İbn Ebi'd-Dünya, *ez-Zühd*, s. 29, h.nr: 17; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 177, h.nr: 10138.

1225 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1123, h.nr: 3. Köşeli parantezli ifade, Irâkî ve Sehâvî'nin eserlerinde (bk. *Makâsıd*, II, 480, h.nr: 431) yer aldığı halde *Keşfü'l-hafâ*'da geçmemektedir. (Çeviren)

1226 Bu rivayetin isnadında yer alan Ömer b. Harun el-Belhî'nin *metrûk* bir ravi olduğu belirtilmektedir. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 129, h.nr: 9; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 417, ravi nr: 4979) -Çeviren-

1227 Gazzî, *İtkân*, I, 230, h.nr: 680.

1228 Gazzî'nin eserinde bu ifade “rivayeti'z-zühd” olarak kayıtlıdır. (Bk. *İtkân*, I, 230). *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

olsun” dediler. Bunun üzerine “Onun helâlî hesap, haramı ise ateştir” dedi. Şeyh Muhyiddîn (İbn Arabî de) *-kuddise sirruh- Mûsâmerât’*ında bu rivayeti Ebû Hureyre isnadıyla zikretmiştir. Gazzî’ den yaptığımız alıntı burada sona erdi. (Bilginin teyidi ve sıhhati) gözden geçirilip incelenmelidir.

١١٧٧ - الْحَيَاءُ يَمْنَعُ الرِّزْقَ .

1177- Hayâ (utangaçlık ve çekingenlik), rızkı engeller.

Sağânî bu rivayet hakkında “uydurmadır” demektedir.¹²²⁹

١١٧٧ - حَيَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ، وَمَوْتِي خَيْرٌ لَّكُمْ .

1178- Hayatım sizin için hayırlıdır, ölümüm de sizin için hayırlıdır.

Deylemî bu hadisi Enes’ten rivayet etmektedir. Suyûtî de bunu *el-Câmiu’s-sağîr*’de Hâris (b. Ebî Üsâme’nin, *Müsned*’inde) Enes kanalıyla aktardığı bir rivayet olarak zikretmektedir.¹²³⁰ Yine *el-Câmiu’s-sağîr*’de, Bekir b. Abdullah’tan **mürsel** olarak nakledilen şu lafızda bir hadis mevcuttur: **“Hayatım sizin için hayırlıdır. Zira siz sorunlu meselelerden bahsediyorsunuz ve bu meselelerin çözümü size anlatılıyor. Ayrıca ben öldüğümde benim vefatım da sizin için hayırlıdır. Çünkü amelleriniz bana arzolanıyor; eğer (bu amellerde) bir hayır görürsem Allah’a hamd ederim. Bir şer görürsem de sizin için Allah’tan bağışlanma dilerim.”**¹²³¹

1229 Sağânî, *Mevzûât*, s. 54, h.nr: 82.

1230 Bu rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1495, h.nr: 5; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 400; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 406, h.nr: 975. (Çeviren)

1231 Bu rivayet hakkında Bûsîrî şöyle demektedir: “Bu, mürsel, zayıf bir rivayettir. İsnadındaki Ebû Ca’fer Cesr b. Ferkad el-Kassâb el-Basrî isimli ravi, *zayıf* olduğu konusunda ittifak edilmiş biridir ve onu güvenilir sayan birini görmüş değilim.” (Bk. Bûsîrî, *İthâfû’l-hiyara*, VII, 74, h.nr: 6412. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 405-406, h.nr: 975) Bu hadisle aynı manada İbn Mes’ûd’dan merfu olarak gelen rivayetle ilgili olarak da Heysemî “Ravileri Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde geçen ravilerdir” demiş, ancak Heysemî’nin hocası Irâkî şu mülahazayı ilave etmiştir: “Şu kadar var ki ravilerden Abdülmecîd b. Ebî Revvâd, Müslim’in, eserinde rivayetine yer verdiği bir olmasına, ayrıca İbn Maîn ve Nesâî tarafından güvenilir biri sayılmasına rağmen bazılarının *zayıf* kabul ettikleri biridir.” (Bk. Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, I, 397, h.nr: 845; Heysemî, *Mecma’*, IX, 24, h.nr: 14250; Irâkî, *el-*

İbn Hacer el-Heytemî ise bu hadisi *Fetâvâ*'sında zikretmiş, ancak hadis in kimler tarafından rivayet edildiğini ve (sıhhat bakımından) mertebesinin ne olduğunu açıklamamıştır. Sadece manasını zikretmekle yetinerek şöyle demiştir: “Buradaki temel problem, metinde geçen ‘خَيْرٌ/hayırlıdır’ lafzının, ‘daha hayırlı’ anlamında ism-i tafdil kalıbı olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Oysa durum böyle değildir, aksine bu lafız şu âyette de geçtiği anlamdadır: **‘O hâlde ateşe atılan mı hayırlıdır, yoksa kıyamet gününde güven içinde gelecek olan mı?’**”¹²³² Zira Allah Rasûlü’nün hem hayatında hem de vefatında hayır vardır.”¹²³³

۱۱۷۹ - الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلَّهُ.

1179- Hayânın hepsi hayırdır.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd’un İmrân b. Husayn kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Buhârî ve Müslim’in yine İmrân yoluyla naklettikleri bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **“Hayâ ancak hayır getirir.”**¹²³⁴ Taberânî’nin Ebû Kurra’dan aktardığı lafız ise şöyledir: **“Hayâ, dinin tamamıdır.”**¹²³⁵

۱۱۸۰ - الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَ وَسَقَى وَسَوَّغَهُ، وَجَعَلَ لَهُ مَخْرَجًا.

1180- Yediren, içiren ve yedirip içirdiğini rahatça boğazdan geçirip hazmettiren ve (artıkları için) bir çıkış yolu yaratmış olan Allah’a hamd olsun.

Muğnî, s. 1495, h.nr: 5. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, II, 404-406, h.nr: 975) -Çeviren-

1232 Fussilet 41/40. İbn Hacer el-Heytemî buradaki “hayırlılığın” sadece “üstünlük” anlamında olup “daha hayırlı ve daha üstün” manasında olamayacağını kastetmektedir. Zira âyette sözü edilen iki şey arasında “biri diğerinden daha hayırlı ve üstün” karşılaştırması yapılamaz. (Çeviren)

1233 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 117, h.nr: 117.

1234 Buhârî, Edeb 77; Müslim, İmân 60; Ebû Dâvûd, Edeb 7.

1235 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 29, h.nr: 63. Heysemî, Taberânî'deki bu rivayetin isnadında Abdülhamîd b. Sevvâr adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 26-27, h.nr: 12707. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 268, h.nr: 3993) -Çeviren-

Ebû Dâvûd'un Ebû Eyyûb el-Ensârî kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²³⁶

١١٨١ - الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ.

1181- Lütûf ve nimetiyle salih amellerin tamamlandığı Allah'a hamd olsun.

Nesâî ve Taberânî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²³⁷

١١٨٢ - الْحَمْدُ لِلَّهِ رِذَاءَ الرَّحْمَنِ.

1182- Elhamdülillah, Rahmân'ın ridâsıdır.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetle ilgili olarak “Bunun bir aslı bulunamamıştır” demektedir.¹²³⁸

١١٨٣ - الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ.

1183- Hayâ imandandır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Müslim bunu Ebû Hureyre'den de rivayet etmektedir.¹²³⁹ Bu konuda bir grup sahâbîden de rivayetler gelmiştir.

1236 Ebû Dâvûd, Et'ime 52; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 308, h.nr: 6867; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 23, h.nr: 5220; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 304. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 581; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, V, 109; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 322, h.nr: 705, V, 93, h.nr: 2061. (Çeviren)

1237 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Nesâî'de değil İbn Mâce'nin *Sünen*'inde geçmektedir. Bk. İbn Mâce, *Edeb* 55; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 375, h.nr: 6663; Hâkim, *Müstedrek*, I, 677, h.nr: 1840; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 217, h.nr: 4065. Hâkim'in “isnadı sahihtir” dediği bu rivayetin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Nevevî, *Ezkâr*, s. 499; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 131, h.nr: 1338; Münâvî, *Teyisr*, II, 250; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 530, h.nr: 265. (Çeviren)

1238 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 188, h.nr: 179.

1239 Buhârî, *Îmân* 16, *Edeb* 77; Müslim, *Îmân* 57-59; Tirmizî, *Îmân* 7; Nesâî, *Îmân* 27; İbn Mâce, *Mukaddime* 9, *Zühd* 17.

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹²⁴⁰ İbn Ömer hadisini Tirmizî de nakletmektedir. Ebû Hureyre hadisini ise Tirmizî'nin yanı sıra Hâkim ve Beyhakî de şu ziyade ile aktarmaktadırlar: **“Ve iman cennettedir. Edepsizce davranmak ise kabalık ve hoyratlıktandır; kabalık ve hoyratlık ise cehennemdedir.”**¹²⁴¹

Öte yandan Taberânî ve Beyhakî de bu hadisi İmrân b. Husayn'dan rivayet etmektedirler. İbn Asâkir'in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Hayâ, imandandır. Ümmetimin en fazla hayâ sahibi olanı ise Osman'dır.”**¹²⁴² Keza Tirmizî'nin Ebû Ümâme tarikiyle naklettiği rivayette de şu lafız geçmektedir: **“Hayâ ve az konuşmak imanın ikişubesidir. Edepsizce ve çok fazla konuşmak ise nifakın ikişubesidir.”**¹²⁴³ Bu hadis daha başka lafızlarla da nakledilmiştir.

١١٨٤ - حِينَ تَلْقَى تَذَرِي.

1184- Karşılaştığın vakit anlayacaksın!

Bir atasözüdür. Ebû Ubeyd ve başkaları bunu “حِينَ تَلْقَى تَذَرِي/hîne telkayne tedrîne” lafzıyla zikretmişlerdir.

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle der:¹²⁴⁴ Hadis değildir, ancak manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu âyeti, buna işaret eder: **“Azabı gördükleri zaman, kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!”**¹²⁴⁵

Aynı yaklaşım Makâsıd'da da geçmekte;¹²⁴⁶ ilave olarak da Câbir'den nakledilen şu rivayete yer verilmektedir: Habeşistan muhâcirleri Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e döndüklerinde Allah Rasûlü onlara **“Bana habeş diyarında şahit olduğunuz acayip şeyleri anlatabilir misiniz?”** dedi. Onlardan bir grup şöyle dedi: Elbette anlatırız ey Allah'ın Rasûlü! (Mesela; bir gün) oturduğumuz sırada, onların yaşlı rahibelerinden biri, başının üstünde taşıdığı su testisiyle yanımızdan geçti. Derken

1240 Gazzî, *İtkân*, I, 236, h.nr: 681.

1241 Tirmizî, *Birr* 65.

1242 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XXXIX, 92, h.nr: 7853.

1243 Tirmizî, *Birr* 80.

1244 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 73.

1245 *Furkân* 25/42.

1246 *Sehâvî*, *Makâsıd*, II, 482, h.nr: 433.

kendilerinden bir delikanlının yanından geçerken, delikanlı ellerini yaşlı kadının omuzlarına koyup kadını itti. Kadın da dizleri üstünde yere çöktü ve testisi kırıldı. Daha sonra ayağa kalkınca delikanlıya doğru baktı ve şöyle dedi: “İleride anlayacaksın gaddar herif! Allah Teâlâ kürsîsini koyup önceki ve sonrakileri bir araya topladığı; ellerin ve ayakların, yaptıkları şeyleri konuştuğu o vakitte, benim ve senin durumunun O’nun katında nasıl olacağını mutlaka bilecek ve anlayacaksın!” Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Kadın doğru söylemiş! Zayıflarının haklarının zorbalarından alınmadığı bir toplumu Allah nasıl mübarek kılsın!”**¹²⁴⁷ Daha sonra Sehâvî “Bu hadisin tariklerini *el-Ecvibetü’l-Dimyâtiyye*’de topladım” demektedir. İbnü’l-Gars da şunu söyler: Bu manada şu dizeleri ifade etmiştir:

“Her bir nefse, kazandığının karşılığı verildiği zaman,

And olsun ki, işte o vakit nefis, lehinde ve
aleyhinde olanı anlayacaktır!”

١١٨٥ - الْحَيُّ أَفْضَلُ مِنَ الْمَيِّتِ.

1185- Diri, ölüden daha üstündür.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹²⁴⁸ Hadis olmadığı gibi manası da kesinlikle sahih değildir. Ancak eğer “bir dirinin, İslâm ve ilim gibi fazilet ölçülerinde ölüyle aynı seviye olması hâlinde dirinin, ölünün ardından kazanacağı salih ameller sebebiyle daha üstün olacağı” kastediliyorsa o zaman manası sahihtir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, Ahmed b. Hanbel’in **hasen bir isnadla** Ebû Hureyre’den naklettiği hadiste kastettiği mana da budur. Şöyle ki: (Kuzâa’nın bir kolu olan) Beliyî kabilesinden iki adam Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanında Müslüman olmuş ve içlerinden biri şehit düşmüş, diğeri de ondan bir sene sonra vefat etmişti. Talha b. Ubeydullah şöyle dedi: Bana rüyamda bu iki adamdan ikincisinin şehitten önce cennete girdiği gösterilince hayret et-

1247 Bu rivayet için bk. İbn Mâce, Fiten 20; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IV, 7, h.nr: 2003; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 443, h.nr: 5058. Bûsîrî, rivayetin isnadının *hasen* olduğunu söylerken (bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 183, h.nr: 1418), İbn Mâce’nin hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1248 Gazzî, *İtkân*, I, 236-237, h.nr: 684.

tim. Sabah olunca da durumu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e zikrettim yahut bu durum Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e zikredildi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“O kişi, ilkinin ardından Ramazan orucunu tutmadı mı? Ayrıca bir senelik namaz olarak altı bin rekât namaz yahut şu ve şu kadar rekât namaz kılmadı mı?”**¹²⁴⁹ Bu hadisi İbn Mâce ve İbn Hibbân da Talha'dan buna benzer, ancak daha uzun bir şekilde rivayet etmişlerdir. Ayrıca hadisin sonunda şöyle bir ziyade mevcuttur: **“Bu iki kişi arasındaki mesafe, gökle yer arasındaki mesafeden daha uzaktır.”**¹²⁵⁰

Yine Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Şeddâd'dan; Ebû Ya'lâ'nın da Abdullah b. Şeddâd kanalıyla Talha'dan rivayet ettiği ve ravileri Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayetleri bulunan ravilerden sayılan bir hadiste şöyle denilmektedir: Üzreoğullarından üç kişi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip Müslüman oldular. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Bunlarla kim ilgilenir?”** diye sordu. Talha “Ben ilgilenirim” diye cevap verdi. Böylece Talha'nın yanında kaldılar. Derken Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir müfreze göndermeye karar verdi. Sözü geçen üç kişiden biri de bu müfrezede yer aldı ve şehit düştü. Daha sonra Allah Rasûlü bir müfreze daha gönderdi, yine o üç kişiden biri müfrezeye katıldı ve şehit düştü. En sonra üçüncüleri ise yatağında öldü. Talha dedi ki: Yanımdaki bu üç kişiyi (rüyamda) cennette gördüm ve yatağında ölen kişinin, hepsinden önde; ikinci şehidin onun arkasında, ilk şehidin de en arkada olduğuna şahit oldum. Bu durum bana tuhaf gelmişti. Bu sebeple Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip meseleyi anlattım. O da şöyle buyurdu: **“Bu durumun nesini yadırgadın ki? İslâm'da kendisine uzun bir ömür bahşedildiği için tesbih, tekbir ve tehlilleri sebebiyle Allah katında bir mü'minden daha üstün biri yoktur.”**¹²⁵¹

Mâlik, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in hasen bir isnadla Sa'd b. Ebî Vakkas'tan naklettikleri rivayet de şöyledir: Kırk gece arayla vefat etmiş iki erkek kardeş vardı. Bunlardan ilk vefat edenin fazileti Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda zikredilince Allah Rasûlü **“Diğeri Müslüman değil miydi?”** diye sordu. Etraftakiler “Elbette öyleydi, üstelik

1249 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 126-127, h.nr: 8399.

1250 İbn Mâce, Ta'bîr 10; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 248, h.nr: 2982.

1251 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 20-21, h.nr: 1401.

iyi bir Müslümandı” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Peki, onun namazının, kendisini ne kadar yücelttiğini siz nereden bilebilirsiniz ki? Zira namaz, birinizin kapısının önünden akan ve günde beş defa içinde yıkandığı suyu tatlı bir nehre benzer. Adamın üzerinde kirinden herhangi bir şey kalır mı sizce? İşte siz, o adamın namazının, kendisini ne kadar yücelttiğini bilemezseniz.”**¹²⁵²

١١٨٦ - الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ وَجَلَّالِهِ تَسْمُ الصَّالِحَاتِ.

1186- Lütuf, nimet, haşmet ve yüceliğiyle salih amellerin tamamlandığı Allah’a hamd olsun.

Nesâî ve Taberânî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵³

١١٨٧ - الْحَمْدُ لِلَّهِ، دَفْنُ النَّبَاتِ مِنَ الْمَكْرُمَاتِ.

1187- Allah’a hamd olsun, kızları defnetmek (Allah tarafından babalara bahşedilen) lütuf ve ikramlardandır.

Taberânî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁵⁴

١١٨٨ - الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا، وَسَقَانَا، وَأَوَانَا.

1188- Bize yediren, içiren ve bizi barındıran Allah’a hamd olsun.

Müslim’in Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁵⁵ Öte yandan Ahmed b. Menî’ ve Ebû Dâvûd’un Ebû Saîd hadisi olarak aktardıkları rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Bize yediren, içiren ve bizleri Müslüman eyleyen (Allah’a hamd olsun).”**¹²⁵⁶

1252 Mâlik, *Muvattâ*, Kasru’s-salât 91; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 115, h.nr: 1533;

İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 160, h.nr: 310; Hâkim, *Müstedrek*, I, 316, h.nr: 718.

1253 Bu hadis daha önce 1181 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1254 Bu hadis ileride 1308 no’lu rivayet olarak daha geniş bir şekilde açıklanacaktır. (Çeviren)

1255 Müslim, *Zikir* 64; Tirmizî, *Daavât* 16.

1256 Ebû Dâvûd, *Et’ime* 52; İbn Mâce, *Et’ime* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 375, h.nr: 11276; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 116.

۱۱۸۹ - حَابٌ قَوْمٌ لَا سَفِيهَ لَهُمْ

1189- Sefihi olmayan bir toplum mahvolmuştur.¹²⁵⁷

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demiştir:¹²⁵⁸ İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi, *el-Hilm* adlı eserinde Saîd b. el-Müseyyeb'den şu lafızla rivayet etmektedir: Bir adam Süleyman b. Musa'ya hadsizlik edip dil uzatınca, Süleyman'ın kardeşi de onun hakkını savunarak sataşan o adama (anlayacağı dilden) tepki gösterdi. Bunun üzerine Mekhûl de yukarıdaki sözü zikretti. Ancak lafzı şöyledir: **“Sefihi olmayan kimse zillete düşer.”**¹²⁵⁹ Beyhakî de bunu *Şuabu'l-îmân*'da şu lafızla rivayet etmiştir: **“Sefihi olmayan kimse zillete düşmüştür.”**¹²⁶⁰

Yine Beyhakî'nin Sâlih b. Cenâh'tan aktardığı şöyle bir rivayet mevcuttur: “Bil ki bazı insanlara karşı yumuşak huylu davrandığında sana cahillik eder, kimilerine karşı cahillik ettiğinde de sana yumuşak davranırlar. Kimilerine kötü davrandığında sana iyilik eder, kimilerine de iyilik ettiğinde sana kötülükle karşılık verirler. Keza bazılarına zulmettiğinde sana insaf ve adaletle yaklaşır, bazılarına da insaf ve adalet gösterdiğinde sana zulmederler. Ahlâkî böyle olan birine karşı mutlaka onun ahlâkına karşı insaf ve adalet ölçüsünü koruyacak bir ahlâka sahip olmak ve onun pervasızlığından koruyacak nispette pervasızca davranmak, ayrıca onun cahilliğini bastıracak kadar cahilce bir tutum sergilemek gerekir. Aksi hâlde seni küçük düşürür. Çünkü bir kısım yumuşak huyluluk, (yanlış) boyun eğmek anlamına gelir. Kendisini destekleyecek sefihi olmayan bir kimse zillete düşmüş; yanında kendisine doğruyu gösterecek akli başında biri olmayan kimse de yolunu şaşırmıştır.”¹²⁶¹

1257 Burada sefihi, “hadsiz, kendini bilmez, pervasız ve tahammülsüz” gibi anlamlara gelmektedir. Aclûnî'nin açıklamasından da anlaşılacağı üzere buradaki “sefihi”, Türkçe'de “Dinsizin hakkından imansız gelir” şeklinde halk arasında yaygın olan deyimdeki “imansız”dır. Zira “dinsiz”e haddini bildirecek ve onun dilinden anlayan böylesi kimselerin varlığı da kaçınılmazdır. (Çeviren)

1258 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 484, h.nr: 434.

1259 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Hilm*, thk. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Beyrut 1413, s. 65, h.nr: 100.

1260 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 397, h.nr: 8730. Bir önceki rivayette olduğu gibi Mekhûl'ün kendi sözü olarak geçmektedir. (Çeviren)

1261 Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ından alınan (bk. XII, 397, h.nr: 8731) bu rivayetin *Keşfü'l-hafâ*'daki metninin bazı yerlerinde anlam düşüklükleri gözüktüğü için biz

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetine göre, İbn Ömer bir yolculuğa çıkacağı zaman yanında sefih birini de götürürdü. Zira bir başka sefih geldiğinde, bu yanındaki sefih, İbn Ömer'i ona karşı savunurdu. Yine Ebû Ca'fer el-Kuraşî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Temîmoğulları'ndan birtakım gençler kendi aralarında boğuşup vuruşuyorlardı. Ahnef de bir taraftan onları izliyordu. Nihayet Temîmoğullarından yaşlı bir kadın onlara hitaben "Neyiniz var sizin böyle! Allah sayınızı azaltsın!" diye beddua edince, Ahnef kadına "Sakın böyle söyleme! Bunlar olmasaydı, bizler sefih olacaktık!" dedi. Yani bunlar (başka) sefihleri püskürtüp bizden uzak tutuyorlar!¹²⁶²

Ayrıca ileride "أَمَّتِي بِشَرِّهَا/Ümmetimin istikâmet ve kıvamı, kötüleri sayesinde sağlanır" hadisi gelecektir.¹²⁶³

Keza Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*'de Rabî' ve Müzenî'den, Şâfiî'nin şöyle dediğini işittiklerini rivayet etmektedir: "Bir fakihin yanında, onun adına sefihlik yapacak bir sefihin bulunmasında bir sakınca yoktur." Ancak Müzenî daha sonra şöyle demektedir: "Zaman içerisinde şartlar gereği kendisine ihtiyaç duyup bir şey talep ettiğin kimsenin gözünde değersiz ve önemsiz biri oluverirsin." Bu olgu, sefihlerde tecrübe edilmiş, doğru bir tespittir.

Ne güzel söylemişler:

"Yumuşak huyluluğun hayrı yoktur;

Eğer zaman zaman saflığını bulanıklıktan
koruyacak sert bir tepkisi yoksa!"

Öte yandan Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde de Muhammed b. el-Münzir b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın -ki insanların önde gelen şahsiyetlerinden biriydi- şöyle dediği kayıtlıdır: "Sefihleri azalmış hiçbir toplum yoktur ki, zillete düşmüş olmasın." Keza Asmaî'nin de şöyle dediği nakledilmektedir: Mühelleb şöyle demiştir: "Kavmimin sefihlerinin bana itaat etmeleri, benim için akli başında kimselerin itaatlerden daha sevimlidir."¹²⁶⁴

de ilgili yerlerde Beyhakî'nin metnini esas alarak çeviri yaptık. (Çeviren)

1262 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Hilm*, s. 66, h.nr: 104.

1263 Bk. 1901 no'lu rivayet.

1264 Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 215, h.nr: 1370.

١١٩٠ - خَابَ عَبْدٌ وَخَسِرَ لَمْ يُجْعَلْ لَهُ فِي قَلْبِهِ رَحْمَةٌ لِلْبَشَرِ.

1190- Kalbinde insanlara karşı merhamet yerleştirilmemiş bir kul mahvolup hüsrana uğramıştır.

Bu hadisi Hasen b. Süfyân, Dûlâbî, Deylemî ve Hâkim, Amr b. Habîb'den **mürsel** olarak rivayet etmişlerdir.¹²⁶⁵

١١٩١ - الْخَازِنُ الْأَمِينُ الْمُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلًا مُؤَفَّرًا طَيِّبًا بِهِ نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ.

1191- Kendisine emredileni kusursuz ve eksiksiz bir biçimde ve gönül hoşluğuyla veren güvenilir kasadar, sadaka veren iki kişiden biridir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶⁶

١١٩٢ - خَازِنُ الْقُوتِ مَنْقُوتٌ.

1192- Temel gıda maddesini stoklayıp saklayan kimse, sevimsiz ve nefret edilen biridir.

1265 Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Beyrut 2000, II, 535, h.nr: 971; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, XXI, 54, ravi nr: 2470. Bu rivayetin isnadının *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 818-819, h.nr: 456. (Çeviren)

1266 Buhârî, Vekâlet 16; Müslim, Zekât 79.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Süveybî'tin Nuaymân ile yaşadığı hâdisе,¹²⁶⁷ bu sözün mana itibariyle bir aslının bulunduğunu ispatlayacak bir delil sayılabilir.”¹²⁶⁸

Aliyyü'l-Kârî de *Temyîz*'e dayanarak¹²⁶⁹ bu sözle ilgili olarak “hadis değildir” demektedir; fakat şunu da ilave etmektedir: “Ancak ‘*Tekelci lanetlenmiştir*’ hadisinden dolayı manası sahihtir.”¹²⁷⁰

١١٩٣ - الْحَالَةُ بِمَثَرَةِ الْأَمِّ

1193- Teyze, anne konumundadır.

Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinin yanı sıra diğer kaynaklarda da Berâ kanalıyla sabit olan bir hadistir.¹²⁷¹

1267 Süveybî ile Nuaymân arasında yaşanan hâdisе şöyledir: Ebû Bekir *radıyallahu anh* ticarî maksatla, Allah Rasûlü'nün vefatından bir yıl önce Busra'ya kadar gitmişti. Yanında Nuaymân ve Süveybî b. Harmele de vardı. Bunlar Bedir'e katılmış gazilerindendi. Nuaymân erzakı gözetiyordu. Süveybî mizahı seven şakacı biriydi. Nuayman'a (bir ara) “Bana yiyecek bir şeyler ver!” dedi. O ise “Bekle de Ebû Bekir gelsin!” dedi. Süveybî (biraz öfkelenerek) “Vallahi seni kızdıracağım!” dedi. Ravi der ki: (Bir müddet sonra) bunlar bir topluluğa uğrarlar. Süveybî onlara “Benim bir kölem var, satın alır mısınız?” der. Onlar da “Alırız!” derler. Süveybî “Ancak kölem biraz gevezedir, o size ‘Ben hürüm (köle değilim)’ diyecektir. Eğer o böyle dedi diye almaktan vazgeçecekseniz (alıcı olup da) kölemlе aramızı bozmayın!” dedi. Onlar “Hayır! biz onu senden satın alacağız!” dediler ve (pazarlık edip) on dişi deve karşılığında Nuayman'ı satın aldılar. Sonra yanına gelip boynuna sarık veya ip bağladılar. Nuayman “Bu adam sizinle alay ediyor, ben hürüm, köle değilim” dedi. Adamlar “Senin böyle söyleyeceğini bize haber vermişti (yalanlarıyla bizi kandıramazsın)” dediler ve Nuayman'ı alıp götürdüler. Derken Hz. Ebû Bekir geldi. Durumu kendisine haber verdiler. Ravi der ki: Ebû Bekir *radıyallahu anh* o kavmin peşine düştü, develerini geri verdi ve Nuayman'ı kurtardı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına döndükleri zaman hâdiseyi haber verdiler. Bu hâdiseye Allah Rasûlü ve ashabı bir yıl boyunca güldüler. (Bk. İbn Mâce, Edeb 24, h.nr: 3719) Sehâvî'nin bu kıssada delil olabileceğini söylediği husus şudur: O gün ticaret kervanın erzak sorumlusu olan Nuaymân'ın Süveybî'a yiyecek bir şeyler vermemesi, Süveybî'ı öfkelenirmiş ve ilgili şakayı yapmıştır. Bu durum Sehâvî'ye göre “temel gıda maddesini stoklayıp saklayanın sevilmemesi” yönündeki rivayetin bir aslının olduğunu gösterebilir. *Vallâhu a'lem*. (Çeviren)

1268 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 488, h.nr: 436.

1269 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 73.

1270 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 190, h.nr: 183.

1271 Buhârî, Sulh 6; Müslim, Cihâd 92. (Müslim'de bizatihi bu ifade geçmemekle birlikte bu ifadenin irad edildiği olay zikredilmektedir.) -Çeviren-

۱۱۹۴ - الْخَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ.

1194- Dayı, mirasçısı bulunmayan kimsenin mirasçısıdır.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, Mikdâm b. Ma'dîkerib el-Kindî kanalıyla merfu olarak, ancak şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Onun diyetini öder ve ona vâris olur.”**¹²⁷² Yine bu isnadla Ebû Dâvûd ve Nesâî'ye ait bir lafızda şöyle geçmektedir: **“Dayı, mevlâsı (mirasçısı) bulunmayan kimsenin mevlâsıdır; onun malına vâris olur ve boynunun borcunu öder (zimmetindeki malî yükümlülükleri yerine getirir).”**¹²⁷³ Ayrıca Nesâî'de Mikdâm yoluyla gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Dayı, asabesi (mirasçısı) olmayanın asabesidir; onun diyetini öder ve ona vâris olur.”**¹²⁷⁴ Keza Nesâî'de Mikdâm'dan gelen bir başka rivayet de şöyledir: **“Dayı, velisi bulunmayan kimsenin velisidir; onun boyun borcunu öder ve ona vâris olur.”** Yine Nesâî'de Râşid kanalıyla merfu, ancak **mu'dal** bir rivayet olarak nakledilen versiyon da şudur: **“Dayı, velisi bulunmayan kimsenin velisidir; ona vâris olur ve onun boyun borcunu öder.”** Makâsîd, Leâîl ve diğerlerinde zikredilen rivayetler bunlardan ibarettir. Ancak bazıları Mizzî'nin *Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf* isimli eserine dayanarak, bu hadisi Mikdâm b. Ma'dîkerib'den, Ebû Dâvûd dışında hiç kimsenin rivayet etmediğini nakletmişlerdir. (Bunun doğruluğunu tetkik için) ilgili esere müracaat etmelisin.

Öte yandan Hâkim ve İbn Hibbân bu hadisi **sahih** saymışlardır. Ebû Zür'a da **“Hasendir”** demiştir. Ancak Beyhakî hadisi **muzdarib** olduğu gerekçesiyle illetli saymış ve Dârekutnî gibi **mevkûf** olduğu yönünde tercihte bulunmuştur. Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin rivayetlerine göre ise Ebû Ümâme b. Sehl “Ömer *radıyallahu anh*, Ebû Ubeyde'ye talimat yazdı...” dedikten sonra ilgili hadisi merfu olarak zikretmektedir.¹²⁷⁵ Bu rivayetle ilgili olarak Bezzâr da “Bu isnad, bu hadise dair en iyi isnaddır” demektedir.¹²⁷⁶

1272 Ebû Dâvûd, Ferâiz 8; İbn Mâce, Diyât 7.

1273 Ebû Dâvûd, Ferâiz 8; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 116, h.nr: 6321.

1274 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 116, h.nr: 6322.

1275 Tirmizî, Ferâiz 12; İbn Mâce, Ferâiz 9; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 114, h.nr:

6317. Tirmizî bu rivayet hakkında “hasendir” demektedir. (Çeviren)

1276 Bezzâr, *Müsned*, I, 375, h.nr: 253.

Deylemî ise **isnadsız bir şekilde** İbn Amr'dan merfu olarak şu rivayeti aktarmaktadır: **“Dayı, babası olmayanın babasıdır.”** Keza Harâitî, *Mekârim*'inde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dayısı Umeyr b. Vehb'in oğlu Muhammed'den şunu aktarır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in oturduğu bir esnada (dayısı) Umeyr yanına geldi. Allah Rasûlü de hemen ridâsını çıkarıp onun için yere serdi. Bunun üzerine Umeyr “Senin ridâna mı oturayım ey Allah'ın Rasûlü?” diye sorunca o da **“Evet, zira dayı baba (konumunda)dır”** buyurdu. Ne var ki bu hadisin isnadında **Ahmed b. Hanbel'in yalancı saydığı Saîd adında biri vardır.** Ayrıca Saîd b. Selâm'ın rivayetinde Umeyr'in, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiğinde Allah Rasûlü'nün onun için ridâsını yere serdiği ifade edilmektedir. Keza İbn Şâhîn'in **zayıf bir isnadla** Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dayısı Esved b. Vehb, onun yanına girmek için izin isteyince Allah Rasûlü **“Dayı buyur gir!”** demiş ve onun için ridâsını yere sermiştir... Sehâvî bu iki rivayete dair *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Her iki rivayetin sabit olması hâlinde, bu hâdiseyi Esved ve kardeşi Umeyr'in her ikisi de yaşamış olabilir.”¹²⁷⁷

١١٩٥ - خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ سَيَفُّ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ، صَبَّهُ اللَّهُ عَلَى الْكُفَّارِ.

1195- Hâlid b. el-Velîd Allah'ın kılıçlarından bir kılıç olup Allah onu kâfirlerin üzerine boşaltmıştır.

Hafız İbn Hacer, Deylemî'nin hadislerinin tahririnde şöyle demektedir: Ebû Ya'lâ bunu Hâlid b. el-Velîd'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bu hususta Abdullah b. Ebî Evfâ'dan da rivayet gelmiştir. Ayrıca İbn Asâkir de bu hadisi şu lafızla nakletmektedir: **“Hâlid b. el-Velîd, Allah'ın, müşriklere karşı çektiği kılıçlarından bir kılıçtır.”** Bu hadis daha başka lafızlarla da rivayet edilmiştir.¹²⁷⁸

¹²⁷⁷ Sehâvî, *Makâsîd*, II, 497, h.nr: 438.

¹²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, s. 56, h.nr: 13; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 293, h.nr: 3365; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 565, h.nr: 7091; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 104, h.nr: 3801; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XVI, 241. Heysemî, Taberânî'deki rivayetin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. Dolayısıyla hadis *sahihtir*. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 155, 349, h.nr: 14899, 15878; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, III, 239 vd., 1237) -Çeviren-

۱۱۹۶- الْحَبَرُ الصَّالِحُ يَجِيءُ بِهِ الرَّجُلُ الصَّالِحُ.

1196- İyi haberi, iyi adam getirir.

Ahmed b. Menî'in Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁷⁹ Bu konuda Ebû Hureyre'den nakledilen rivayetin lafzı da şöyledir: **"İyi adam iyi haberi sever; kötü adam da kötü haberi sever."**¹²⁸⁰ Suyûtî bu hadisi *el-Câmiu's-sağîr*'de Ebû Nuaym ve İbn Asâkir'e nispet etmektedir. İsnadı ise zayıftır.¹²⁸¹

۱۱۹۷- خُذُوهَا -يَغْنِي حِجَابَةَ الْكَعْبَةِ- يَا بَنِي طَلْحَةَ خَالِدَةَ تَالِدَةَ، لَا يَنْزِعُهَا مِنْكُمْ إِلَّا ظَالِمٌ.

1197- (Allah Rasûlü, Kâbe'nin hicâbe¹²⁸² görevini kastederek şöyle buyurmuştur:) Ey Talhaoğulları! Siz bu görevi ebed müddet alın; sizden bu görevi zorla çekip alacak kişi bir zalimden başkası olamaz.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁸³ İsnadındaki Abdullah b. el-Müemmil isimli şahsı İbn Hibbân ve bir rivayete göre de İbn Mâin güvenilir saymışlar, ancak İbn Hibbân "(Hadis rivayetinde) hata ederdî" demiştir. Başkaları ise zayıf kabul etmişlerdir.¹²⁸⁴

Öte yandan Mus'ab b. ez-Zübeyr'den gelen bir rivayette de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kâbe'nin anahtarını Şeybe ve Osman b. Talha'ya teslim ettiği ve **"Ey Talhaoğulları! Siz bu görevi ebed müddet alın; sizden bu görevi alacak kişi ancak bir zalimdir"** buyurduğu ifade edilmektedir. Keza İbn Sa'd'ın Osman b. Talha'dan rivayet ettiğine göre,

1279 Bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hiyara*, I, 246, h.nr: 371. Bûsîrî, isnadındaki Yusuf b. Atiyye'nin zayıf olması sebebiyle bu rivayeti zayıf saymaktadır. (Çeviren)

1280 Ebu's-Şeyh, *Emsâlû'l-hadîs*, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Bombay 1987, s. 105, h.nr: 66.

1281 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 95; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLV, 361, ravi nr: 5289; Münâvî, *Teyisr*, II, 40; a.mlf, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 51. Münâvî de *Teyisr*'de rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1282 Hicâbe: Kâbe muhafızlığı görevidir. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, s. 196) -Çeviren-

1283 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 155, h.nr: 488; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 120, h.nr: 11234.

1284 Bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 285, h.nr: 5707.

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi günü kendisine **“Osman! Bana anahtarı getir”** demiştir. (Daha sonrasını Osman b. Talha şöyle anlatır:) Ben de hemen anahtarı getirdim. Allah Rasûlü onu benden aldı, ardından tekrar bana teslim ederek şöyle buyurdu: **“Bu görevi ebed müddet siz alınız; sizden bu görevi zorla çekip alacak kişi bir zalimden başkası olamaz. Osman! Şüphesiz Allah size güvenip evini sizlere emanet etmiştir. Dolayısıyla bu evden size ulaşan şeylerden maruf (makul) ölçüde yiyebilirsiniz.”**

Ezrakî'nin, dedesinden aktardığına göre Mücâhid, Allah Teâlâ'nın **“Şüphesiz Allah emanetleri ehline vermenizi emrediyor...”**¹²⁸⁵ kavliyle ilgili olarak şunu söylemektedir: Bu âyet, Osman b. Talha hakkında inmiştir. Şöyle ki: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, Mekke'nin fethi günü Kâbe'nin anahtarını alıp onunla Kâbe'ye girdi. Daha sonra bu âyeti okuyarak geri döndü ve Osman'ı çağırıp anahtarı ona teslim etti. Ardından da şöyle buyurdu: **“Ey Talhaoğulları! Siz bu görevi Allah'ın emaneti olarak alınız; sizden bu görevi zorla çekip alacak kişi ancak bir zalimdir.”**¹²⁸⁶

١١٩٨ - خَلُّوا سَطْرَ دِينِكُمْ عَنِ الْحَمِيَّاءِ.

1198- Dininizin yarısını Humeyrâ'dan alın.

Hafız İbn Hacer, İbnü'l-Hâcib'in hadislerine dair imlâ yöntemiyle yaptığı tahririnde şöyle demiştir: **“Bu hadisin bir isnadı olduğunu bilmediğim gibi hadisi herhangi bir hadis kitabında da görmüş değilim. Sadece İbnü'l-Esîr'in bunu en-Nihâye'sinin ‘ح م ر /h-m-r’ maddesinde zikrettiğine şahit oldum. Ancak o da bu hadisin kim tarafından rivayet edildiğini zikretmemiştir. Ayrıca bu hadisi, başka bir lafızla Firdevs'te de gördüm. Deylemî bunu isnadsız olarak Enes'ten şu lafızla aktarmaktadır: ‘Dininizin üçte birini, Humeyra'nın evinden alın.’ Öte yandan İbn Kesîr de iki hafız Mizzî ve Zehebî'ye bu hadisi sorduğunu, ancak onların da bunu bilmediklerini zikretmektedir.”**¹²⁸⁷

Suyûtî de Dürer'de şöyle demiştir.¹²⁸⁸ Buna vakıf olamadım. Ancak Firdevs'te Enes'ten gelen rivayet şöyledir: **“Dininizin üçte birini Âişe'nin**

1285 Nisâ 4/58.

1286 Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 265 vd.

1287 İbn Hacer, *Muvâfakatü'l-hubri'l-habar*, I, 149.

1288 Suyûtî, *Dürer*, s. 113, h.nr: 210.

evinden alın.” Hafız İmâdüddîn Muhtasaru İbni'l-Hâcib'in hadislerinin tahricinde şöyle demektedir: “Bu çok garip; hatta münker bir hadistir. Hocamız Mizzî'ye bunu sorduğumda, bunu bilemedi ve ‘Şimdiye kadar bunun bir isnadına vakıf olabilmiş değilim’ dedi. Hocamız Zehebî ise şöyle demiştir: ‘Bu, bir isnadının olduğu bilinmeyen **vâhî** hadislerdendir.’”

Aliyyü'l-Kârî ise “Ancak *Firdevs*'te şu lafızla geçmektedir: **‘Dininizin üçte birini Âişe'nin evinden alın.’** Bu rivayetin, isnadı olmamakla birlikte manası sahihtir” dedikten sonra şunu da ilave etmektedir: “Aynı şekilde **‘Konuş benimle ey Humeyra!’** hadisi de meşhur olmuştur. Ne var ki ulemaya göre bunun da bir aslı yoktur.”¹²⁸⁹

İbnü'l-Gars ise şöyle demektedir: İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *el-Ecvibe ale'l-es'ileti't-Tarâbulusiyye* isimli eserinde şunu gördüm: İçerisinde **“Ya Humeyrâ”** ifadesi bulunan yahut Humeyra'dan bahsedilen hadislerin tamamı, **yalan ve uydurmadır**. Mesela **“Yâ Humeyrâ! Sakın çamur yeme; zira çamur, şu ve şuna sebep olur”** hadisi ile **“Dininizin yarısını Humeyrâ'dan alın”** hadisi böyledir. “Humeyrâ” kelimesi, “hamrâ”nın ism-i tasğiri (küçültme ismi)dir. Âişe *radıyallahu anhâ* ise beyaz tenliydi. Araplar da beyaz tenlileri “ahmer (kırmızı, kızıl)” olarak isimlendirirlerdi. Nitekim **“Ben hem kırmızıya hem de siyaha (peygamber olarak) gönderildim”** hadisinde de bu anlamda kullanılmıştır.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Şu kadar var ki güneş altında ısınmış su ile ilgili olarak Beyhakî, Dârekutnî ve diğerlerinin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiş oldukları hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona hitaben **“Yapma ey Humeyrâ! Çünkü bu, alaca hastalığına sebep olur”** buyurmaktadır. Bu hadis yalan ve uydurma değil, aksine sadece **zayıftır**.¹²⁹⁰ Nitekim Remlî bu hususta şöyle demektedir: “Bu hadis her ne kadar **zayıf** da olsa, Ömer *radıyallahu anh*'ın ‘alaca hastalığına sebep olur’ diyerek güneş altında ısınmış su ile gusletmeyi hoş karşılamadığını ifade eden rivayet sayesinde, ilgili hadisimiz destek bulup kuvvet kazanmaktadır.”

1289 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 191, h.nr: 185.

1290 Bk. Dârekutnî, *Sünen*, I, 50, h.nr: 86; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 11, h.nr:

14. Dârekutnî bu rivayetin isnadındaki Hâlid b. İsmail'in metrûk olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

۱۱۹۹- خُذْ حَقَّكَ فِي عَفَافٍ، وَافٍ أَوْ غَيْرِ وَافٍ.

1199- Tam da olsa, eksik de olsa, hakkını usul ve edep dairesinde al.

Hasen bir hadistir. Hâkim ise **sahih** saymıştır.¹²⁹¹ Bu hadis ileride ‘كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا/*Kişiy e yalan olarak yeter...*’ hadisinde gelecektir.¹²⁹²

۱۲۰۰- خُذْ مَا تَيْسَّرُ، وَاتْرُكْ مَا تَعَسَّرَ.

1200- Kolay olanı al, zor olanı terk et.

Hadis değildir. Ancak manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ’nın şu âyeti buna işaret etmektedir: **“Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.”**¹²⁹³

۱۲۰۱- خُذُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ.

1201- Güç yetirebileceğiniz amelleri alın/eda edin.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Âişe *radiyallahu anhâ*’dan şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Şüphesiz siz bıkip usanmadıkça, Allah bıkip usanmaz.”**¹²⁹⁴ Benzer manada bir rivayet de Taberânî’nin Ebû Ümâme’den şu lafızla aktardığı hadistir: **“Güç yetirebileceğiniz ibadetleri alın/eda edin. Zira siz bıkip usanmadıkça, Allah bıkip usanmaz.”**¹²⁹⁵

1291 İbn Mâce, Sadakât 15; Bezzâr, *Müsneid*, XVI, 246, h.nr: 9421; Hâkim, *Müstedrek*, II, 38, h.nr: 2239. Hadisin *hasen-sahih* olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 526, h.nr: 8; Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, III, 66, h.nr: 854. (Çeviren)

1292 Bk. 1936 no’lu rivayet.

1293 Bakara 2/185.

1294 Buhârî, İmân 32, Teheccüd 18; Müslim, *Müsâfirîn* 221. Bu hadisi şu şekilde anlamak gerekir: “Siz ne kadar amel ederseniz edin, buna devam ettiğiniz müddetçe Allah sizin sevap ve mükâfatınızı hiçbir zaman kesmeyecektir. Ancak aşırıya kaçtığınızdan dolayı amellerinizi büsbütün terk edecek olursanız, bunun cezası olmak üzere sevap ve mükâfatınızı da kesecektir...Ayrıca buradaki bıkip usanmanın karşılıklı olması konusuna benzer şekilde Kur’ân’da da **‘Onlar Allah’ı unuttu, Allah da onları unuttu’** (Tevbe 9/67) buyurulmaktadır. Allah’ın hiçbir zaman unutmayacağına dair açık hükme rağmen (bk. Tâhâ 20/52) burada **‘unuttu’** denilmesi, onların Allah’ı unutmalarının bir karşılığı olmak üzere Allah’ın da onları ihmal ve terk etmesi anlamında kullanıldığını göstermektedir.” (Bilgi için bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, thk. Mahmud b. Şa’bân b. Abdülmaksûd, Kahire 1996, I, 166) -Çeviren-

1295 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 241, h.nr: 7939.

۱۲۰۲ - خُذِ الْأَمْرَ بِالْتَّذْيِيرِ، فَإِنْ رَأَيْتَ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرًا فَاْمُضْ، وَإِنْ خِفْتَ ضَيَاعًا فَاْمْسِكْ.

1202- İşinde tedbirli ol! Eğer işin sonunda hayır görebiliyorsan devam et. Şayet (sonunun) hüsrana olacağından korkuyorsan, hemen elini çek!

Abdurrezzâk, İbn Adiy ve Beyhakî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup Beyhakî **"Zayıftır"** demiştir.¹²⁹⁶

۱۲۰۳ - خُذِ الْحَدِيثَ، وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقًا.

1203- Bahçeyi al ve onu bir talakla boşla!

Buhârî'nin İbn Kays'tan rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁹⁷ *Şerhu'l-Menhec'* de¹²⁹⁸ "خُذْ/ *al*" lafzı yerine "اَقْبَلْ/ *kabul et*" lafzı geçmektedir.¹²⁹⁹ Şebrâmellisî bu hususta "Belki de bu, ayrı bir rivayettir" demektedir.

1296 Aclûnî'nin metninde geçen "ضَيَاعًا/kayıp, hüsrana" lafzı, işaret edilen kaynaklardan Ma'mer ve Beyhakî'de "غَيَا'/şer, kötülük" olarak geçmektedir. (Bk. Ma'mer b. Râşid, *el-Câmî'* (Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inin içerisinde), XI, 165, h.nr: 20212; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, VI, 359, h.nr: 4328). İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde ise böyle bir lafız yer almamakta, sadece "خَفْتُ/o işin akubetinden korkarsan" şeklinde benzer manaya gelecek bir cümle bulunmaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 64) Bu durumda "ضَيَاعًا/kayıp, hüsrana" lafzı, "غَيَا'/şer, kötülük" lafzının bozulmuş hâli olabileceği gibi, Aclûnî, bizim tespit edemediğimiz bir kaynaktaki lafzı esas almış da olabilir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1297 Bu hadis, başındaki küçük bir lafız farkıyla daha önce 475 no'lu rivayette geçmişti. Aclûnî orada bu hadisin, Buhârî ve Nesâî'de İbn Abbâs'tan rivayet edildiğini; burada ise İbn Kays'tan nakledildiğini ifade etmektedir. Buhârî, Talâk 11'de geçtiğine göre Buhârî bu hadisi İbn Kays değil, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir. Ancak İbn Kays, 475 no'lu rivayetin dipnotunda da izah ettiğimiz üzere olayı bizzat yaşayan sahabî Sâbit b. Kays olduğu için, Aclûnî'nin burada rivayet tekniği ve terminolojisini dikkate almaksızın bir genelleme yaptığını söyleyebiliriz. Bir diğer ihtimal ise "ابن عباس'/İbn Abbâs" ile "ابن كَيْس'/İbn Kays" terkipleri yazım tekniği bakımından birbirine benzediği için, müstensihinden kaynaklanan bir yazım yanlış da olabilir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1298 Orijinal adıyla *Menheci't-tullâb* olarak bilinen ve Zekerîyya el-Ensârî'ye (ö. 926/1283) ait olan eser, Nevevî'nin *Minhâcü'l-tâlibîn* adlı eserinin muhtasarıdır. Daha sonra bu eser, yine Zekerîyya el-Ensârî tarafından şerhedildiği için *Şerhu Menheci't-tullâb* olarak tanınmıştır. İşte Aclûnî'nin kısaca *Şerhu'l-Menhec* dediği eser budur. (Çeviren)

1299 Bk. 475 no'lu rivayet.

١٢٠٤ - خُذْ مِنَ الدُّنْيَا مَا شِئْتَ، وَخُذْ بِقَدَرِهَا هَمًّا.

1204- Dünyadan dilediğini alabilirsin; o ölçüde dert ve keder de alacaksın.

Bu şekilde meşhur olmuştur. Necmüddîn el-Gazzî dışında hiç kimse-
nin bundan söz ettiğini görmedim. Nitekim Gazzî bu rivayeti **“Dünyadan
dilediğini al; o miktarda dert ve keder de alacaksın”** lafzıyla zikretmiş
ve şunları söylemiştir.¹³⁰⁰ Belki de bilgilerden birinin sözlerindendir. Bu
sözü destekleyecek nitelikte bir delil olarak Taberânî'nin Ebû Hureyre ka-
nalıyla naklettiği şu hadis zikredilebilir: **“Dünyadan yüz çevirmek, kalbi
ve bedeni rahatlatır.”**¹³⁰¹ Münzirî bu hadis hakkında “İsnadı mukâribtir”
 demiştir.¹³⁰²

١٢٠٥ - الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ.

1205- Gelir (menfaat), sorumluluk (risk ve külfet) karşılığındadır.

Ahmed b. Hanbel ve dört Sünen sahiplerinin Âişe *radiyallahu
anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bir
hadistir. Necmüddîn el-Gazzî şunları söyler: Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Ebû
Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet
ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen**, İbn Mâce'nin de **sahih** saydığı bir hadis
olup metni şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde bir
adam, bir köle satın aldı. Köle, Allah'ın dilediği kadar bir süre adamın
yanında kaldı. Sonra adam, onda bulduğu bir kusurdan dolayı köleyi geri
vermek istedi. Allah Rasûlü de bu kusur sebebiyle kölenin geri verilme-
sine hükmetti. Bunun üzerine aleyhinde hüküm verilen (satıcı) “Kölemi
çalıştırdı (sırtından kazanç sağladı)” deyince Rasûlullah *sallallahu aleyhi
ve sellem* **“Gelir (menfaat), sorumluluk (risk ve külfet) karşılığındadır”**
buyurdu.¹³⁰³

1300 Gazzî, *İtkân*, I, 240, h.nr: 692.

1301 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 177, h.nr: 6120.

1302 Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 75, h.nr: 4857.

1303 Ebû Dâvûd, Büyû' 73; Tirmizî, Büyû' 53; Nesâî, Büyû' 15; İbn Mâce, Ticârât 43;

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 272, h.nr: 24224.

İbn Hacer de şöyle demiştir: İbn Kattân da bu hadisi **sahih** saymıştır. Şâfiî, Tayâlisî ve Hâkim'in rivayetlerine göre, Mahled b. Hufâf bir köle satın alıp çalıştırmış, daha sonra da kölenin bir kusurunu tespit etmişti. Ömer b. Abdülazîz ise kölenin yanı sıra onun sayesinde elde edilen gelirin de (menfaatin), satıcıya iade edilmesine hükmetti. Urve de ona, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayetle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu gibi bir meselede gelirin (menfaatin), sorumluluk (risk ve külfet) karşılığında olduğuna hükmettiğini haber verdi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülazîz, önceki hükmünü iptal ederek gelirin Mahled'de kalmasına hükmetti.¹³⁰⁴

۱۲۰۶ - خَرَجْتُ مِنْ نِكَاحٍ، وَلَمْ أَخْرُجْ مِنْ سِفَاحٍ.

1206- Nesebim, gayrimeşru yolla değil, meşru nikâhla sabittir.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de, Taberânî'nin de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup şöyle bir ilavesi bulunmaktadır: “*Âdem'den itibaren annem ve babamdan doğana kadar cahiliyyenin (nikâh dışı) gayrimeşru ilişkilerinden bana hiçbir şey bulaşmamıştır.*” İbn Sa'd'ın İbn Abbâs kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Âdem'den itibaren nesebim gayrimeşru yolla değil, meşru nikâhla sabittir.*”¹³⁰⁵

۱۲۰۷ - خُرَافَةٌ.

1207- Hurâfe.

Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Ahmed b. Hanbel'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece hanımlarıyla sohbet ettiği sırada bir şey anlattı. Bunun üzerine hanımlarından

1304 Şâfiî, *Müsned*, III, 166, h.nr: 1377; Tayâlisî, *Müsned*, III, 73, h.nr: 1567; Hâkim, *Müstedrek*, II, 18, h.nr: 2176. Zehebî de Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçen bu rivayet için “sahihtir” demiştir. (Çeviren)

1305 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 303, h.nr: 31641; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 80, h.nr: 4728; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 308, h.nr: 14077; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 61. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde yer almamaktadır. Hadis, birtakım tarikleri itibariyle zayıf olmakla birlikte tariklerin tamamı dikkate alındığı takdirde *hasen li-gayrihi* seviyesine çıkabilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VI, 329-334, h.nr: 1914.

biri “Bu hurâfe hikâyesi (gibi)” deyince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Hurâfe’nin ne olduğunu bilir misiniz? Hurâfe isimli kişi, (Yemen’in) Uzre kabilesinden biridir. (Cahiliye devrinde) cinler onu esir almışlardı. Onların arasında uzun bir dönem kaldıktan sonra onu tekrar insanların arasına bıraktılar. Hurâfe de insanlara cinler âleminde şahit olduğu acayıplıkları anlatırdı. Bu sebeple insanlar (bu tür hikâyelere) ‘Hurâfe hikâyesi’ derlerdi.”**¹³⁰⁶

Ebu’l-Ferec en-Nehrevânî *el-Celîsü’s-sâlih* isimli eserinde şöyle demektedir: Sıradan insanlar birinin “Bu bir hurâfedir” şeklindeki sözünün, gerçekliği ve aslı olmayan bir söz manasına geldiğini düşünmektedirler. Oysa Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bunun tam aksini beyan etmiştir.

İbnü’l-Esîr’in *Nihâye*’sindeki görüşü de buna benzer niteliktedir: “İnsanlar, ‘hurâfe hikâyesi’ ifadesini söyledikleri her türlü yalan sözler; hoşlarına giden ve tuhaf karşıladıkları her şey için kullanır hâle gelmişlerdir. Oysa Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Hurâfe hakır’** dediği rivayet edilmiştir.”¹³⁰⁷

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şunu ilave etmektedir:¹³⁰⁸ Dabbî *el-Emsâl*’inde Âişe *radıyallahu anhâ*’nın “Allah, Hurâfe’ye rahmet eylesin. O iyi bir adamdı” dediğini rivayet etmektedir. Ayrıca insanlar bu kelimeyi “harife fülânun fehüve harifün: filanca kişi abuk sabuk konuştu, bunadı; o bunaktır” şeklinde kullanmaktadırlar.

١٢٠٨ - الْخَزِيرُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحِبُّهُ.

1208- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* karpuzu severdi.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:¹³⁰⁹ Enes’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in taze hurmayı karpuzla birlikte yediğine şahit oldum.”¹³¹⁰ Necmüddîn el-Gazzî de *Asıl*’da

1306 Bu rivayet daha önce 698 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1307 İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 25.

1308 Gazzî, *İtkân*, II, 242, h.nr: 698.

1309 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 505, h.nr: 445.

1310 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 434, h.nr: 12449; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 251, h.nr: 6692. İbn Hacer, bu rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IX, 573) Ayrıca *Müsned*’in tahririni yapan Şuayb el-

olduğu gibi şunu söyler: “el-Hırbiz, Farsça’da ‘karpuz’ demektir.”¹³¹¹ Ancak (Fîrûzâbâdî) *el-Kâmûs*’ta “el-Hırbiz, ‘karpuz (el-bittîh)’ anlamına gelir; Arapça bir kelimedir ve [veya]¹³¹² aslı Farsça’dır” demiştir. Gazzî’nin sözünü de bu çerçevede algılamak gerekir.

۱۲۰۹ - خِرْقَةُ الصُّوفِيَّةِ.

1209- Sûfî hırkası.

Bu rivayet ileride “lâm” harfinde “لبس خرقه الصوفية/Sûfî hırkasını giyme” başlığı altında gelecektir.¹³¹³

۱۲۱۰ - خَشْيَةُ اللَّهِ رَأْسُ كُلِّ الْحِكْمَةِ.

1210- Allah korkusu, bütün hikmetin başıdır.

Buradaki “خَشْيَةُ اللَّهِ/haşyetullah” terkiibi, daha önce de geçtiği üzere¹³¹⁴ “تَقْوَى اللَّهِ/takvallah: Allah’tan korkup sakınmak” manasındadır. Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹³¹⁵ Kuzâî bu hadisi Enes’ten şu ziyade ile rivayet etmektedir:¹³¹⁶ “**Vera’ da amellerin efendisidir.**”¹³¹⁷

Arnaût ve ekibi, hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

1311 Gazzî, *İtkân*, I, 242, h.nr: 699.

1312 Aclûnî’nin metninde “ve” bağlacıyla gelen cümle, kaynak gösterdiği Fîrûzâbâdî’nin *el-Kâmûs*’u’-l-muhî’t’inde “veya” bağlacıyla zikredilmektedir (bk. s. 510). Doğrusu da *el-Kâmûs*’ta geçen şeklidir. Aksi hâlde çelişki doğmaktadır. (Çeviren)

1313 Bk. 2035 no’lu rivayet.

1314 Bk. 1007 no’lu rivayet.

1315 Gazzî, *İtkân*, I, 243, h.nr: 701.

1316 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 59, h.nr: 41. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 86, h.nr: 1583. (Çeviren)

1317 Vera’: Takvânın ileri derecesini ifade eden bir tasavvuf terimidir. “Haram ve günah olup olmadığı şüpheli hususlardan özenle kaçınıp helâl ve mübahların bir kısmından feragat etmek” anlamında kullanılmaktadır. (Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Vera’,” *DİA*, XLIII, 50) -Çeviren-

١٢١١- خُصَّ الْبَلَاءُ بِمَنْ عَرَفَ النَّاسَ، وَعَاشَ فِيهِمْ مَنْ لَمْ يَغْرِفْهُمْ.

1211- İnsanları tanıyan kimsenin başından bela eksik olmaz. Onları tanımayan ise aralarında (sorunsuzca) yaşar.

Bu hadisi Kuzâî, **mürsel** yahut **mu'dal** bir rivayet olmasının yanı sıra **zayıf** bir isnadla da nakletmektedir.¹³¹⁸ Deylemî de İbn Ömer'den **mevkûf** bir rivayet olarak aktarmaktadır. Rivayetin dillerde meşhur olan lafzı "**İn-sanların tanıdığı kimsenin başından bela eksik olmaz**" şeklindedir.

Leâlî'nin ibaresi ise şudur: "**İn-sanları tanıyan kimsenin başından bela eksik olmaz. Onları tanımayan ise aralarında (sorunsuzca) yaşar.**" *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi, bunun isnadını, Ömer *radıyallahu anh* kana-lyla gelen bir hadis olarak vermektedir.¹³¹⁹

Münâvî de şunu söylemektedir:¹³²⁰ Deylemî'nin lafzı "**İn-sanları ta-nıyan kimsenin başından bela eksik olmaz**" şeklindedir. Bir rivayette de şöyle geçmektedir: "**İn-sanları tanıyan veya insanların tanıdığı kimsenin başından bela eksik olmaz.**"

١٢١٢- خَضَلَتَانِ لَا تَجْمَعَانِ فِي مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ، وَسُوءُ الْخُلُقِ.

1212- Bir mü'minde bir araya gelemeyecek iki huy vardır: Cimri-lik ve kötü ahlâk.

Tirmizî ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Bu konuda Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan gelen başka bir rivayet daha vardır.¹³²¹

1318 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 343, h.nr: 588.

1319 Zerkeşî, *Leâlî*, s. 110, h.nr: 44.

1320 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 439. Münâvî, diğer eseri *Teyşîr*'de hadisin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Teyşîr*, s. 515) -Çeviren-

1321 Tirmizî, *Birr* 41; Tayâlisî, *Müsned*, III, 660, h.nr: 2322; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 106, h.nr: 282. Rivayet, isnadındaki Sadaka b. Musa isimli raviden dolayı *zayıf* sayılmaktadır. Ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 313, ravi nr: 3879; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 258, h.nr: 3945; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 441; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 245, h.nr: 1119. (Çeviren)

1213- Hasmım, başımdaki yöneticimdir.

Necmüddîn el-Gazzî'nin de dediği gibi hadis değildir.¹³²² Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹³²³ Bu, münafık Abdullah b. Übey b. Selûl'ün sözüne benzemektedir. Şöyle ki: İbn Selûl, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben "Git evinde otur ve bizden sana gelen olursa ona anlatırsın..." deyince orada bulunan Abdullah b. Revâha "Aksine ey Allah'ın Rasûlü! Sen bizim meclislerimize gel..." diyerek İbn Selûl'e karşı çıkmıştır.¹³²⁴ Bunun üzerine Abdullah b. Übey b. Selûl de şu dizeleri dile getirmiştir:

"Efendin/reisin, hasmın olduğu vakit,

Zillete düşmeye ve dövüştüğün kimseye
mağlup olmaya mahkûmsundur.

Bir şahin, bir gün kanatları kesilecek olsa kanatsız uçabilir mi ki?

Çaresiz, düşmeye mahkûmdur."¹³²⁵

1322 Gazzî, *İtkân*, I, 243, h.nr: 702.

1323 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 505-506, h.nr: 448.

1324 Buhârî, İsti'zân 20 ve Müslim, Cihâd 116'da yer alan bu kıssanın aslı özetle şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Bedir vakasından önce hasta yatağındaki Sa'd b. Ubâde'yi ziyarete giderken yolda, içerisinde Müslümanların, putperest müşriklerin ve Yahudilerin bulunduğu karma bir meclise uğradı. Abdullah b. Übeyy de aralarındaydı. Ayrıca Abdullah b. Revâha da mecliste bulunuyordu. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara selam verdikten sonra kendilerini Allah'a (imana) davet edip onlara Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy "Be adam! Eğer söylediklerin doğru ise bundan daha güzel bir şey yok! Ama meclislerimizde bizi rahatsız etme de evine dön! Bizden sana gelen olursa bunları ona anlatırsın!" dedi. Abdullah b. Revâha da "(Ey Allah'ın Rasûlü!) Bilakis sen bizim meclislerimize gel! Zira biz bunu istiyoruz" şeklinde karşılık verdi. Derken Müslümanlarla müşrikler ve Yahudiler birbirlerine hakaretler etmeye başladılar hatta birbirlerinin üzerine yürüyecek hâle geldiler. Bu arada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları yatıştırmaya çalışıyordu. Sonra hayvanına binerek Sa'd b. Ubâde'nin yanına girdi ve şunları söyledi: "**Ey Sa'd! Şu Ebû Hubâb'ın (yani Abdullah b. Übeyy) ne söylediğini duydun mu? Söyle... şöyle dedi.**" Bunun üzerine Sa'd "Onu bağışla ey Allah'ın Rasûlü, hoşgör! Vallahi, Allah sana verdiğini vermiştir. Gerçekten bu yerin ahalisi ona tâc giydirmeye ve onu başlarına hükümdar olarak seçmeye ittifak etmişlerdi. Allah, sana verdiği hak ile bunu geçersiz kılınca bu onu hazmedemedi. İşte ona gördüğün şeyi yaptıran budur!" dedi. Bu nedenle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onu affetti. (Çeviren)

1325 Bk. İbn Hişâm, *Sîret*, thk. Mustafa es-Sekkâ ve dğr., Mısır 1955, I, 587.

١٢١٤ - خَلَقَ اللَّهُ الثُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ... الحديث.

1214- Allah yeryüzünü Cumartesi günü yaratmıştır. Üzerindeki dağları da Pazar günü yaratmıştır...

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Nesâî'nin Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³²⁶ Hadisin tamamı ise Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde geçtiği şekliyle şöyledir:¹³²⁷ **“(Allah Teâlâ) ağaçları Pazartesi günü, mekruhları Salı günü, nuru da Çarşamba günü yaratmıştır. Hayvanları da Perşembe günü yeryüzüne yaymıştır. Âdem'i ise yarattığı varlıkların sonuncusu olarak Cuma günü ikindiden sonra, Cuma'nın ikindiden geceye kadarki son saatlerinde yaratmıştır.”** Gazzî bu hadisi, sözü geçen musannıflara nispet etmektedir. Keza Buhârî'nin *Târîh*'inde, Beyhakî'nin de *el-Esmâ ve's-sıfât*'ında geçen bir ziyadeye göre Ebû Hureyre “Nebî sallallahu aleyhi ve sellem elimden tutup şöyle buyurdu” diyerek ilgili hadisi zikretmektedir.

Öte yandan Şa'rânî de *el-Bedrü'l-münîr fî ehâdîsi'l-beşîri'n-nezîr* adlı eserinde şu ilaveyi yapmaktadır. Hâkim'in bir rivayetinde de şu lafız yer almaktadır:¹³²⁸ **“Allah azze ve celle, günlerin ilkinin Pazar günü olarak yaratmıştır. Pazartesi günü de dağlar yaratılmış, nehir yatakları yarılmış ve yeryüzünde ağaçlar dikilmiştir. Her bir arzın azığı da Çarşamba ve Perşembe günleri takdir edilmiştir. Daha sonra Cenâb-ı Hak duman hâlinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye ‘İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin’ dedi. Her ikisi de ‘İsteyerek geldik’ dediler. Böylece Allah onları iki günde yedi gök olmak üzere yerine koydu. Her göğe kendi işini Perşembe ve Cuma günleri vahyetti (bildirdi). Dolayısıyla en son yaratma, Cuma gününün en son saatlerinde olmuştur. Cumartesi olunca da herhangi bir yaratma olmamıştır.”**

1326 Müslim, Kıyamet 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 82, h.nr: 8341; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 20, h.nr: 10943; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 30, h.nr: 6161. Bu rivayetin Kur'ân'a aykırı olduğu iddiasını reddeden ayrıntılı bir mütalaa için bk. Muallimî, *el-Envâru'l-kâşife limâ fî kitabi advâ ale's-sünne mine'z-zelel ve't-tadlîl ve'l-mücâzeffe*, Beyrut 1986, s. 188-193. (Çeviren)

1327 Gazzî, *İtkân*, I, 243-244, h.nr: 706.

1328 Hâkim, *Müstedrek*, II, 489, h.nr: 3683.

İbn Asâkir'in *Târîh*'inde İbn Abbâs'tan gelen rivayet de şöyledir:¹³²⁹
"Allah'ın yarattığı ilk şey Pazar'dır ve ona ehad (bir) adını vermiştir. Daha sonra Pazartesi'yi yaratmış ve onu isneyn (iki) diye isimlendirmiştir. Aynı zamanda bu iki günde gökleri ve yeri yaratmıştır. Sonra da Salı'yı (sülesâ) yaratmış ve ona sâlis (üçüncü) adını vermiştir. O günde dağları da yaratmıştır. Bu sebeple insanlar (Salı günü için) 'Ağır bir gündür' derler. Daha sonra Allah, Çarşamba (erbiâ) gününü yaratmış ve adını râbi' (dördüncü) koymuştur. Bugünde de ağaçların ve nehirlerin mekânlarını yaratmıştır. Ardından Perşembe'yi (hamîs) yaratmış ve ona hâmis (beşinci) adını vermiştir. O günde ise hayvanları ve yırtıcıları yaratmıştır. Peşinden Cuma'yı yaratmış ve o günde Âdem'i ve anneleri var etmiştir. Allah Tebâreke ve Teâlâ Cumartesi günü yaratma işini bitirmiştir." Daha sonra İbn Abbâs şu âyeti okumuştur: **"De ki: Siz yeri iki günde yaratanı gerçekten inkâr edip duracak mısınız? Bir de O'na eşler koşuyorsunuz ha? O, bütün âlemlerin Rabbidir."**¹³³⁰

١٢١٥ - خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ.

1215- Allah, Âdem'i, kendi sûretinde yaratmıştır.¹³³¹

Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: **"Onun uzunluğu altmış arşındır. Daha sonra Âdem'e hitaben 'Git de şu topluluğa selâm ver. -Söz konusu topluluk meleklerden oluşmaktaydı ve oturmuş vaziyetteydiler.- Sana ne cevap vereceklerini dinle. Çünkü bu, senin ve zürriyetinin selâmı olacaktır' buyurdu. Âdem de giderek 'es-Selâmu aleyküm' dedi. Melekler de 'es-Selâmu aleyke ve rahmetüllah!' diye karşılık verdiler. Ve ona cevaben 'rahmetullah' sözünü ilave ettiler. Şimdi cennete giren herkes, boyu itibariyle Âdem'in sûretinde altmış arşın olacaktır. Ancak Âdem'den sonra insanlar şimdiye kadar (boyca) eksilip kısalmaya devam etmektedirler."**¹³³²

1329 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, I, 50.

1330 Fussilet 41/9.

1331 Anlamı itibariyle ihtilaflara konu olan bu hadis hakkındaki rivayet ve yaklaşımların ele alındığı bir makale için bk. Şaban Çiftçi, "Allah, Âdem'i Kendi Sûretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahrir ve Değerlendirmesi," *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mart/2014, Yıl:1, s. 1-20. (Çeviren)

1332 Buhârî, İsti'zân 1; Müslim, Cennet 28. Hadisin bu rivayeti itibariyle manası şu şekilde anlaşılmıştır: "Allah, Âdem'i, aşama aşama büyüyüp gelişen diğer insanların

۱۲۱۶- خَلَقَ اللَّهُ الْخَيْرَ وَخَلَقَ لَهُ أَهْلًا، وَخَلَقَ الشَّرَّ وَخَلَقَ لَهُ أَهْلًا، فَطُوبَى لِمَنْ أَجَزَى اللَّهُ الْخَيْرَ عَلَى يَدَيْهِ، وَوَيْلٌ لِمَنْ أَجَزَى اللَّهُ الشَّرَّ عَلَى يَدَيْهِ.

1216- Allah hayrı yaratmış ve ona ehil kişiler yaratmıştır. Ayrıca şerri yaratmış ve ona layık kişileri de var etmiştir. Allah'ın, ellerinde hayrı yürüttüğü kimselere ne mutlu! Allah'ın, ellerinde şerri icra ettiği kimselere de yazıklar olsun!

Bu şekilde meşhur olmuştur. Ancak hükmünü tespit edemedim. Daha sonra *el-Câmiu's-sağîr*'de bunu destekleyici nitelikte ve benzer manada Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan aktardığı şu lafızla gelen hadisi gördüm: “*Şüphesiz Allah şöyle buyurmuştur: Ben hayrı ve şerri yarattım. Elinde hayrı takdir ettiğim kimseye ne mutlu! Elinde şerri takdir ettiğim kimseye de yazıklar olsun.*”¹³³³

۱۲۱۷- الْخَطْبُ يَسِيرُ.

1217- O iş kolay!

Mâlik, Şâfiî ve Beyhakî'nin Eslem'den rivayet ettiklerine göre, Ömer *radiyallahu anh*, Ramazan'da, bulutlu bir günde, güneşin battığını ve akşam olduğunu zannederek iftar etmişti. Ancak bir adam gelip ona “Ey mü'minlerin emiri! Güneş tekrar doğdu (gözüktü)!” deyince Ömer *radiyallahu anh* “O iş kolay (tutamadığımız orucun yerine bir gün kaza orucu tutarız)! Nihayetinde biz ictihad etmiştik zaten!” demiştir.¹³³⁴

۱۲۱۸- خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ.

1218- Hacla ilgili görevlerinizi benden (öğrenip) alın.

aksine başlangıcında nasıl yarattıysa ölümüne kadar o şekliyle var etmiş ve suretinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır.” (Geniş bilgi için bk. Kadı Beyzâvî, *Tuhfetü'l-ibrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne*, thk. Nüreddîn Tâlib başkanlığında bir komisyon, Kuveyt 2012, II, 488-489) -Çeviren-

1333 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 173, h.nr: 12797. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. (Heysemî, *Mecma'*, VIII, 192, h.nr: 13712; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 242; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 449, h.nr: 2429) -Çeviren-

1334 Mâlik, *Muvattâ*, Savm 44; Şâfiî, *Müsned*, II, 124, h.nr: 657; Abdurrezzâk, *Musannef*, IV, 177, h.nr: 7391; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, IV, 366, h.nr: 8012.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Câbir'den şu lafızla rivayet ettikleri bir hadistir:¹³³⁵ Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kurban bayramı günü bineğinin üzerinde cemrelere taş atıyor ve şöyle diyordu: **“Hacla ilgili görevlerinizi benden alın. Zira kim bilir belki de bu haccımdan sonra bir daha haccedemeyebilirim.”** Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda da şöyle buyurulmaktadır: **“Rasûl size neyi verdiyse onu alın...”**¹³³⁶

Yine Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin **“Kadınlarınızdan zîna edenlere karşı, içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar, şahitlik yaparlarsa, bu kadınları, ölüm alıp götürünceye kadar veya Allah onlara bir çıkış yolu açıncaya kadar evlerde hapsedin”**¹³³⁷ âyetiyle ilgili olarak Ubâde b. es-Sâmit'ten rivayet ettikleri bir hadiste Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Benden alın, benden alın. Artık Allah onlara bir çıkış yolu açmıştır: Bekârın bekârla zinası yüz sopa ve bir yıl sürgün; evlinin evli ile zinası ise yüz sopa ve recmdir.”**¹³³⁸

۱۲۱۹ - خُلِقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ ضِلَعٍ.

1219- Kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak ve **“فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ.../Şüphesiz kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır...”** lafızıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî'ye ait bir lafızda da şöyle geçmektedir: **“Zira onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Bu kemikte en eğri kısım üst tarafıdır. Kaburgada en eğri olan taraf ise, en üst kısmıdır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan kırarsın; şayet bırakırsan o eğri hâliyle kalır...”**¹³³⁹

1335 Müslim, Hac 210; Ebû Dâvûd, Menâsik 77; Nesâî, Menâsik 220.

1336 Haşr 59/7.

1337 Nisâ 4/15.

1338 Müslim, Hudûd 12; Ebû Dâvûd, Hudûd 23; İbn Mâce, Hudûd 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 338, h.nr: 22666. Kanaatimizce bu hadis, başlıktaki lafızla geçen hadisle doğrudan ilgili değildir; sadece **“benden alın...”** kısmı itibariyle bir ilgi kurulabilir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1339 Buhârî, Enbiyâ 1; Müslim, Radâ' 60. Bu hadis daha önce 331 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

Yine Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Her zaman senin istediğin ölçüde hareket edemez. Eğer ondan faydalanmak istiyorsan, onun bu eğri hâliyle faydalanacaksın. Yok eğer düzeltmeye kalkışırsan, kırarsın; kırılması da boşanmasıdır.”**¹³⁴⁰

Askerî'nin lafzı da şöyledir: **“Kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan kırarsın. Şayet kendi hâline bırakırsan, o eğrilğine rağmen onunla yaşar gidersin.”** Dillerde meşhur olan lafız ise “ضلع/kaburga” kelimesinden sonra “أعوج/en eğri” ifadesinin ilave edildiği rivayettir. Bu konuda Enes, Âişe radiyallahu anhâ ve diğerlerinden rivayet edilen hadisler de mevcuttur.

Askerî'nin rivayetine göre Halilurrahmân Hz. İbrahim, Rabbine, eşi Sâre'nin huyunun kötülüğünü şikâyet eder. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona, eşinin bir kaburga olduğunu ve ona şefkatle yumuşak davranması gerektiğini vahyederek şöyle buyurur: **“Eşinin, hoşnutsuzluk ve rahatsızlıktan yana senin nasibin olmasına razı değil misin?”** Ayrıca söz konusu hadiste, Havvâ'nın, Âdem'in sol kaburgasından yaratıldığına dair rivayete işaret de vardır.

Öte yandan Süleyman b. Yezîd el-Adevî'nin de şu dizelerle bir kadını yerdiği uzun bir kasidesi bulunmaktadır:

“O eğri bir kaburga kemiğidir; düzeltemezsin onu!

Zira kaburgaların düzelmesi, kırılmasıyla mümkündür ancak!

Bir erkek için hem zaaf hem de kudreti bir araya getirebilir misin?

Oysa bir kadının hem zayıf hem de kudretli oluşu şaşırtıcı değil midir?”

۱۲۲۰- الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ أَحْسَنَ إِلَى عِيَالِهِ.

1220- Yaratılmışların tamamı Allah'ın iyâlidir (hane halkıdır). Bu yaratılmışların Allah'a en sevimli gelenleri ise O'nun iyâline iyilik edenleridir.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta; Ebû Nuaym'ın *el-Hilye*'de, Beyhakî'nin de *Şuab*'da İbn Mes'ûd'dan mer-

fu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Ebû Nuaym, Ebû Ya'lâ, Taberânî, Bezzâr, İbn Ebi'd-Dünyâ ve diğerleri bunu Enes'ten merfu olarak rivayet etmektedirler.¹³⁴¹ Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Bunların Allah’a en sevimli gelenleri, iyâline en faydalı olanlarıdır.”** Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Yaratılmışların tamamı Allah’ın iyâli olup O’nun himayesi altındadır. Yaratılmışların Allah’a en sevimli gelenleri ise O’nun iyâline iyilik edenleridir.”** Yine Askerî'ye ait bir rivayette İbn Ömer şunu nakletmektedir: Denildi ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanların hangisi Allah’a daha sevimlidir?” Allah Rasûlü cevaben **“İnsanlara en fazla faydalı olanıdır”** buyurdu.

Yine Taberânî'nin Zeyd b. Hâlid'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Amelin en hayırlısı faydalı olandır. Yol ve yöntemin en hayırlısı da kendisine tâbi olunandır. İnsanların hayırlısı da insanlara en faydalı olanıdır.”**

Suyûtî Dürer’de, bu rivayetin Beyhakî'nin Şuab’da ve Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten **zayıf bir isnadla** aktardıkları bir hadis olduğunu belirtmektedir.¹³⁴² İbn Adiy'in İbn Mes'ûd kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Yaratılmışların tamamı Allah’ın iyâlidir. Onların Allah’a en sevimli gelenleri, O’nun iyâline en faydalı olanlarıdır.”** Nevevî de Fetâvâ’sında şöyle demiştir: Bu, **zayıf** bir hadistir. Zira isnadında imamların ittifakıyla zayıf kabul edilen Yusuf b. Atiyye adında biri vardır. Hafız Abdülazîm el-Münzirî de bu hadisi *Erbaîn*’inde Enes'ten merfu olarak şu lafızla aktarır: **“Yaratılmışların hepsi Allah’ın iyâlidir. Yaratılmışlar içerisinde O’na en sevimli geleni, O’nun iyâline en faydalı olanıdır.”** Ebû Abdullah Muhammed es-Sülemî de ilgili eserin tahririnde şöyle demiştir: **“Allah’ın iyâlidir”** ifadesinin anlamı “Allah’ın fakirleri”dir. Zira yaratılmışların ta-

1341 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 332, h.nr: 6947; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 65, h.nr: 3315; Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-evsat*, V, 356, h.nr: 5541; a.mlf., *el-Mu‘cemu'l-kebîr*, X, 86, h.nr: 10033; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 102; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 522-523, h.nr: 7047-7048. Beyhakî, İbn Mes'ûd kanalıyla gelen rivayetin isnadının **zayıf** olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1342 Suyûtî, *Dürer*, s. 112, h.nr: 206.

mamı Allah’a muhtaçtır; O da onların geçimini sağlamakta ve ihtiyaçlarını gidermektedir. Bu rivayetin birbirini destekleyen farklı tarikleri vardır.¹³⁴³

Askerî şöyle demiştir: Bu söz, mecazen ve geniş anlamıyla kullanılmıştır. Sanki Allah, kullarının rızıklarına kefil olduğu ve onların himayesini üstlendiği için yaratılmış varlıklar O’nun bir nevi iyâli olmaktadır. Benzer bir hadis de şöyledir: **“Allah Teâlâ’nın, insanlardan birtakım ehli vardır: (Onlar) Kur’ân ehli ve Allah’ın ehlidir.”**¹³⁴⁴

Ebu’l-Atâhiye’nin sözü ne güzeldir:

“Allah’ın iyâli, Allah katında en üstün olanlar,

Ve O’nun iyâli arasında en fazla iyilik ve faziletleri yayanlardır.

Güzel davranış sergileyenleri öven biri

Bundan daha güzel bir davranışı övmüş değildir!”

Bir başka şair de şöyle der:

“Yaratılmışların hepsi Allah’ın iyâli ve O’nun gölgesindedir.

Onların tamamının Allah’a en sevimli geleni,
iyâline en fazla iyilik edenidir.”

Tîbî es-Sağîr de şu güzel dizeleri dile getirmektedir:

“Allah’ın kullarının en hayırlısı, onlara en faydalı olanıdır.

Bunu ashabdan olan her fakih rivayet etmiştir.

Şüphesiz Arş’ın İlahı olan celle celâlüh,

Kişiyeye yardım eder; o, kardeşine yardım ettiği sürece.”

Öte yandan İbn Hacer ise *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sinde şunları söylemektedir:¹³⁴⁵ **“Yaratılmışların hepsi Allah’ın iyâlidir. Onların Allah’a en sevimli geleni, iyâline en faydalı olanıdır”** hadisi, **hepsi zayıf olan birçok tarikten gelmektedir.**¹³⁴⁶ Bu tariklerden birinin lafzı da

1343 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 513-516, h.nr: 452.

1344 Bu rivayet daha önce 768 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1345 Bk. Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 115, h.nr: 98.

1346 Bu rivayetlerle ilgili ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 372, h.nr: 1900. (Çeviren)

şöyledir: “Yaratılmışların hepsi Allah’ın iyâli olup O’nın himayesi altındadır. Bu yaratılmışların Allah’a en sevimli geleni, iyâline iyilik edenleridir. Yine bu yaratılmışların Allah’a en sevimsiz geleni de iyâline kısıtlamalar getiren, baskı ve şiddet uygulayanlardır.”

١٢٢١ - خَلَقَهُمْ مِنْ سَنَعٍ، وَرَزَقَهُمْ مِنْ سَنَعٍ؛ فَعَبَدُوهُ عَلَى سَنَعٍ.

1221- (Allah kullarını) yedi şeyden yaratmış, yedi yoldan rızıklandırmıştır. Kullar da ona yedi şey (uzuv) üzere ibadet etmişlerdir.

Sağânî bu rivayet hakkında “uydurmadır” demektedir.¹³⁴⁷

١٢٢٢ - خَلَّ لِلصَّالِحِ مَوْضِعًا.

1222- Barışa açık kapı bırak!¹³⁴⁸

Dîneverî’nin *el-Mücâlese* isimli kitabında İsmail b. Zürâre’nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Bir adam Ömer b. Zerr’e hakaret edince Ömer ona şunları söyledi: “Be adam! Bize hakarete haddi aşma; barışa da açık kapı bırak. Zira ben, küçük yaşta bile insanlara hakaret etmeyi öldürmüş biriyim; şu ilerleyen yaşımda onu diriltecek değilim! Bu itibarla ben, benim hakkımda Allah’a isyan eden birine, kendisi hakkında Allah’a itaatten öte bir karşılık vermem!”¹³⁴⁹

١٢٢٣ - خُلِقَتِ التُّخْلَةُ مِنْ فَضْلَةِ طِينَةِ آدَمَ.

1223- Hurma ağacı, Âdem’in arta kalan çamurundan yaratılmıştır.

İbn Asâkir’in rivayetine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Hurma ağacı hangi şeyden yaratılmıştır?” diye bir soru sorduğumuzda şu cevabı vermiştir: “*Hurma, nar ve üzüm, Âdem’in arta kalan çamurundan yaratılmıştır.*”¹³⁵⁰ Bu konuyla

1347 Sağânî, *Mevzûât*, s. 47, h.nr: 61. Ancak Sağânî’nin bu eserindeki lafız şöyledir: “*Yedi şeyden yaratıldınız, yedi şey üzere rızıklandırıldınız. O hâlde O’na (Allah’a) yedi şey (uzuv) üzere ibadet edin.*” (Çeviren)

1348 Bu hadis, küçük bir lafız farkıyla daha önce 41 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1349 Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 407, h.nr: 1602.

1350 İbn Asâkir, *Târîhu Dîmeşk*, VII, 382. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 450; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 486-487; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaife*, I, 427, h.nr: 262. (Çeviren)

alakalı Ali ve İbn Abbâs'ın hadisleri daha önce **“Halanız (sayılan) hurma ağacına değer verin...”** lafzında geçmişti.¹³⁵¹ Öte yandan İbn Ebî Şeybe de İbnü's-Sâib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Allah, Âdem'i yarattığında çamurundan bir miktar artmıştı. Onunla da çekirgeyi yarattı...”

۱۲۲۴ - خَلِّلُوا أَصَابِعَكُمْ لَا تُحَلِّلَهَا النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1224- Parmaklarınızın arasını ovun (hilâlleyin) ki kıyamet günü ateş onların arasını ovmasın.

Dârekutnî'nin merfu olarak Ebû Hureyre'den **vâhî** bir isnadla; benzer bir lafızla da Âişe *radiyallahu anh'*dan **zayıf bir isnadla** rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁵² Evet, parmakların arasını ovma emri kuvvetli hadislerde yer almıştır. Bunlardan biri Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs'tan naklettiği şu hadistir: **“El ve ayak parmaklarının arasını ov.”**¹³⁵³ Bir diğeri ise Dârekutnî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı şu rivayettir: **“Parmaklarınızın arasını ovun ki Allah Teâlâ kıyamet günü onları ateşte ovmasın.”**¹³⁵⁴

۱۲۲۵ - الْخَمْرُ أُمُّ الْخَبَائِثِ.

1225- İçki, kötülüklerin anasıdır.

Kuzâî bu hadisi bu lafzıyla İbn Amr'dan **hasen bir isnadla** rivayet etmektedir.¹³⁵⁵ Dârekutnî ve diğerlerinin [İbn] Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kötülüklerin anası olan içkiden kaçının.”**¹³⁵⁶ Taberânî'nin *el-Evsat*'taki rivayetinin lafzı ise şudur: **“İçki, ahlâksızlıkların anasıdır.”**¹³⁵⁷ İbn Ebî Âsım'ın Osman'dan aktardığı ri-

1351 Bk. 511 no'lu rivayet.

1352 Dârekutnî, *Sünen*, I, 166, h.nr: 317-318. Bu rivayetlerin *zayıf* olduğuna dair ayrıca bk. İbn Hacer, *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Seyyid Abdullah Hâşim el-Yemânî el-Medenî, Beyrut, ts., I, 24, h.nr: 12. (Çeviren)

1353 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 365, h.nr: 2604. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Tahâret* 53; İbn Mâce, *Tahâret* 54.

1354 Bu rivayet, Aclûnî'nin iddiasının aksine *zayıf* sayılmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 451; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 41, h.nr: 3551) -Çeviren-

1355 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 68, h.nr: 57.

1356 Dârekutnî, *Sünen*, V, 444, h.nr: 4613. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu kaynakta **“İçki, kötülüklerin anasıdır”** lafzıyla rivayet edilmiştir. (Çeviren)

1357 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 276, h.nr: 3134.

vayette ise şu ifade yer almaktadır: **“İçkiden kaçının. Çünkü Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onu ‘kötülüklerin anası’ diye isimlendirmiştir.”** Yine Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de İbn Abbâs’tan merfu olarak naklettiği bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“İçki ahlâksızlıkların anasıdır ve büyük günahların en büyüğüdür. Onu içen kimse anası, teyzesi ve halasıyla bile ilişkiye girebilir.”**¹³⁵⁸ Keza Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de İbn Ömer kanalıyla bir kişiden merfu olarak aktardığı hadiste içkinin büyük günahların en büyüğü olduğu ve ahlâksızlıkların anası olduğu ifade edilmektedir.

Öte yandan Askerî’nin Ümmü Eymen’den merfu olarak naklettiği rivayet de şöyledir: **“İçkiden uzak dur! Çünkü o, her şerrin anahtarıdır.”** Keza Askerî, Ümmü’d-Derdâ kanalıyla Ebu’d-Derdâ’nın şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamamı; akrabalarımıyla ilişkiyi -kopsa bile- sürdürmemi ve içki içmememi vasiyet etti. Zira içki her şerrin anahtarıdır.”

Nesâî ve Deylemî’nin Ukbe b. Âmir’den rivayet ettikleri lafız ise şöyledir: **“İçki, günahların asıl kaynağıdır.”** Rezîn de bunu Huzeyfe’den şu lafızla zikretmektedir: **“İçki, günahların asıl kaynağıdır. Kadınlar şeytanın ağılarıdır. Dünya sevgisi de her hata ve günahın başıdır.”** Münzirî “Bu hadisi Rezîn’in asıllarının hiçbirinde Huzeyfe’den gelen bir rivayet olarak göremedim” demektedir. Ancak bu manayı destekleyecek nitelikte pek çok rivayet vardır. Nitekim sarhoş edici maddelerin kınanmasına dair (*zemmü’l-müskir*) önce İbn Ebi’d-Dünyâ, daha sonra Ziyâüddîn el-Makdisî ve diğerleri eser vermişlerdir.

Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr*’inde yer aldığına göre, Taberânî bu hadisi *el-Mu‘cemu’l-Evsat*’ında İbn Amr’dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“İçki, kötülüklerin anasıdır. Kim onu içerse kırk gün boyunca namazı kabul olmaz. Eğer o kişi karnında içki varken ölecek olursa cahiliye ölümü üzerine ölmüş olur.”**¹³⁵⁹

1358 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XI, 164, 203, h.nr: 11372, 11498.

1359 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 81, h.nr: 3667. Rivayetin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, IV, 469, h.nr: 1855. (Çeviren)

١٢٢٦- الْخُمُولُ نِعْمَةٌ، وَكُلُّ يَأْتَابَهَا.

1226- Tanınmamak/şöhret olmamak bir nimettir. Ancak herkes onu reddeder.

Hadis değildir, bir kısım selef âlimlerinden nakledilmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel ve Müslim’de Sa’d’dan merfu olarak gelen bir rivayette bu sözün manası sabittir: “*Şüphesiz Allah, takva sahibi, gönlü zengin, gözlerden uzak, kendi hâlinde ibadetiyle meşgul olan kulu sever.*”¹³⁶⁰ Ayrıca bu hadis ileride “*خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ.../Zikrin en hayırlısı gizli olandır...*” rivayetinde gelecektir.¹³⁶¹

Öte yandan Aliyyü’l-Kârî de “Aynı şekilde ‘Tanınmamak rahatlıktır, şöhret ise âfettir’ sözü bir kısım hocaların sözlerindendir” demektedir.¹³⁶² İbnü’l-Gars ise şunları söyler: Bazı ta’liklerde (bu rivayetle ilgili) şöyle bir ilave gördüm: “Şöhret felakettir. Ancak herkes onun peşindedir.” Ayrıca sünnette ve selefın sözlerinde bu ilavenin doğruluğunu desteleyecek birtakım rivayetler gelmiştir. Hatta İbrahim b. Edhem, gizli kalmayı tercih ederek şöhretten kaçıyordu. Nitekim onun sözlerinden biri de şöyledir: “İnsanlarla buluşup görüşme arzusu dünya sevgisindendir. Onları terk etmek ise dünyayı terk etmektir. Şöhret hevesi olan kimse, amellerinde Allah’a karşı dürüst ve samimi değildir.”

١٢٢٧- خَيْرُ أَمْرَاتِكُمُ الَّذِينَ يُحِبُّونَ قُرَاءَتَكُمْ، وَشَرَّ أَمْرَاتِكُمُ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَمْرَاءَكُمْ.

1227- Emîrlerinizin en hayırlıları, kurrâyı (âlimlerinizi) sevenler; kurrânın (âlimlerinizin) en şerlileri de emîrlerinizi sevenlerdir.

Ebû Nuaym bu hadisi, Katâde’den kendi sözü olarak rivayet etmiştir.¹³⁶³ Yakın manadaki bir rivayet de bazılarının şu sözüdür: “Bir emîri, bir fakirin kapısında görürsen, o emîr ne iyi bir emîr, o fakir de ne iyi bir fakirdir.

¹³⁶⁰ Bu hadis daha önce 751 no’lu rivayet olarak geçmişti.

¹³⁶¹ Bk. 1250 no’lu rivayet. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 522, h.nr: 455. (Çeviren)

¹³⁶² Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 192, h.nr: 188.

¹³⁶³ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 24.

Ancak bir fakiri bir emîrin kapısında görürsen, o fakir ne kötü bir fakir, o emîr de ne kötü bir emirdir!”

۱۲۲۸ - خَيْرُ أَمْتِي أَحَدَاؤَهَا - وَفِي لَفْظٍ: أَحَدَاؤُهُمْ - إِذَا غَضِبُوا رَجَعُوا.

1228- Ümmetimin seçkinleri, hiddetli olanlarıdır. Onlar da kızdıklarında (çabucak sakinleşip eski hâllerine) dönebilenlerdir.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadis olup daha önce “hiddet” başlığında geçmişti.¹³⁶⁴

۱۲۲۹ - خَيْرُ النَّبِيِّ عَاجِلُهُ - وَفِي لَفْظٍ: خَيْرُ النَّبِيِّ عَاجِلُهُ.

1229- İyiliğin hayırlı olanları acele olanıdır. -Bir lafza göre de: İyiliğin hayırlısı acele olanıdır.-

Hadis değildir. Ancak daha önce “...تَمَامُ الْمَعْرُوفِ/*Bir iyiliği tamamlamak...*” riyayetinde de geçtiği üzere¹³⁶⁵ bu manada bir hadis Abbâs'ın sözü olarak rivayet edilmiştir.¹³⁶⁶

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir:¹³⁶⁷ Rivayet tekniği bakımından hadis sahih değildir. Ancak bu manada Abbâs'tan şöyle bir rivayet gelmiştir: “İyilik ancak acele yapıldığı zaman tamamlanmış olur...” Dillerde meşhur ve yaygın olan lafız ise şöyledir: “Beklemek, ölümden daha beterdir.”

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir:¹³⁶⁸ “Evet, Abbâs ‘İyilik ancak acele yapıldığı zaman tamamlanmış olur. Zira kişi, bir iyiliği hemen yaparsa o iyilik içine siner...’ demiştir. Bunu da Kuzâî rivayet etmektedir.”

1364 Bk. 350 ve 1120 no'lu rivayetler. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 60, h.nr: 5793. İsnadında Yağnem b. Sâlim adında yalancı biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 26, h.nr: 12702) -Çeviren-

1365 Aclûnî, bu rivayetin “تمام الخير/*hayrı tamamlamak...*” lafzıyla vermişse de daha önceki rivayetlerde böyle bir lafız yer almamakta; sadece tercümeyle yansıttığımız lafız bulunmaktadır. (Çeviren)

1366 Bk. 1017 no'lu rivayet.

1367 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 192, h.nr: 191.

1368 Gazzî, *İtkân*, I, 248, h.nr: 721.

۱۲۳۰ - خَيَارُ عِبَادِ اللَّهِ الَّذِينَ يَرَاغُونَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالْأَظْلَةَ لِذِكْرِ اللَّهِ.

1230- Allah'ın kullarının en hayırlıları, Allah'ın zikri için güneş, ay ve gölgeleri gözetip izleyenlerdir.

Bu hadisi Hâkim, Taberânî ve Ebû Nuaym, İbn Ebî Evfâ'dan merfu olarak rivayet etmektedirler.¹³⁶⁹ Taberânî'nin Enes'ten merfu olarak naklettiği rivayet ise şöyledir: **“Şuna yemin etsem, yeminim yerini bulur: Şüphesiz Allah'ın kulları içerisinde Allah'a en sevimli gelenler, güneş ve ayı gözetip izleyenler yani müezzinlerdir. Onlar kıyamet günü, boyunlarının uzunluğu ile tanınıp bilineceklerdir.”**¹³⁷⁰

İbnü'l-Gars şöyle demektedir: Hocamız “Bu, **hasen sahih** bir hadistir” demiştir. Ayrıca Taberânî ve Hâkim bu hadisi, Abdullah b. Ebî Evfâ'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Şüphesiz Allah'ın kullarının en hayırlıları, Allah'ın zikri için güneş, ay, yıldızlar ve gölgeleri gözetip izleyenlerdir.”**

۱۲۳۱ - خَيْرُكُمْ مَنْ طَالَ عُمُرُهُ، وَحَسَنَ عَمَلُهُ.

1231- Sizin en hayırlınız, ömrü uzun, ameli güzel olanınızdır.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Abdullah b. Büsr'den rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bu hadisin lafzı şöyledir: **“İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun, ameli güzel olanıdır.”** Bunu ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Hâkim de rivayet etmiş; Tirmizî ise rivayetin bu lafzını sahih saymış ve devamında şu ifadeyi ilave etmiştir: **“İnsanların en şerlisi de ömrü uzun, ameli kötü olanıdır.”**¹³⁷¹

1369 Taberânî, *Duâ*, s. 524, h.nr: 1876; Hâkim, *Müstedrek*, I, 115, h.nr: 163; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 227. Bezzâr, bu hadisin sahih olan tarihinin İbn Ebî Evfâ'dan mevkuף olarak gelen rivayet olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Müsned*, VIII, 283, h.nr: 3351) Ancak bu durumun merfu olan rivayet açısından bir sorun oluşturmadığı; merfu rivayetin de *hasen* sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 111, h.nr: 372; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, VII, 1299, h.nr: 3440. (Çeviren)

1370 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 106, h.nr: 4808. İsnadında Cünâde b. Mervân adında zayıf sayılan biri vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 326, h.nr: 1838; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 139-140, ravi nr: 605) -Çeviren-

1371 Tirmizî, *Zühd* 21, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 226, h.nr: 17680, XXXIV, 58, h.nr: 20415; Hâkim, *Müstedrek*, I, 489, h.nr: 1256.

Ben de bu konuya işaret ederek şu dizeleri dile getirdim:

“Ömür uzunluğu, kulun, Rahmân’ın (emir ve yasaklarına) riayet etmesi hâlinde

Övgüye değer ve hayırlıdır.

Aksi hâlde ölüm daha hayırlıdır

Zira mutlu insan doğru yolu bulmuş kişidir.”

۱۲۳۲ - خَيْرُ أَكْحَالِكُمْ الْإِفْمِدُ، يَجْلُو الْبَصَرَ وَيُثَبِّتُ الشَّعْرَ.

1232- Sürmelerinizin en iyisi ismid’dir; çünkü o, göze parlaklık verir ve (kirpik) kılı bitirir.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Hâkim’in, İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in **saîih** saydığı bir hadistir.¹³⁷²

۱۲۳۳ - خَيْرُكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً.

1233- Sizin en hayırlılarınız, üzerindeki sorumluluğu (borç veya yargı görevini) en güzel şekilde eda edenlerinizdir.

Buhârî, Müslim ve Tirmizî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁷³ Ancak Buhârî’nin rivayetlerinde “*İn Xiar’k*”/Şüphesiz en hayırlılarınız...” yahut “*İn Xiar’k*” ya da “*İn Xiar’k*”/Sizin insanlar için en hayırlı olanlarınızdan biri de...” şeklinde lafızlar yer almaktadır. Buna karşılık Müslim’in rivayetlerinde “*İn Xiar’k*”/Sizin en hayırlılarınız, en güzel şekilde eda edenlerinizdir...” veya “*İn Xiar’k*”/Sizin en hayırlımanız, en güzel şekilde...” ya da “*İn Xiar’k*”/Şüphesiz sizin en hayırlılarınızdan...” yahut “*İn Xiar’k*”/Sizin en hayırlımanız...” lafızları yer almaktadır. Yine Müslim, Mâlik ve Ebû Dâvûd’un Ebû Râfi’den rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: “*Bunu ona ver. Çünkü insanların en hayırlıları, üzerindeki (borç) sorumluluğunu en güzel şekilde eda edenlerdir yahut Allah’ın kullarının en hayırlısı, üzerindeki (borç) sorumluluğunu en güzel şekilde eda edenlerdir.*”¹³⁷⁴

1372 Ebû Dâvûd, Libâs 17; İbn Mâce, Tıb 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 483, h.nr: 2047; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 343, h.nr: 9344; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 452, h.nr: 8248. Benzer manada bir rivayet daha önce 494 numarada geçmişti. (Çeviren)

1373 Buhârî, Vekâlet 5; Müslim, *Müsâkât* 120; Tirmizî, *Büyû*’ 75.

1374 Müslim, *Müsâkât* 118; Ebû Dâvûd, *Büyû*’ 11; Tirmizî, *Büyû*’ 75; Mâlik, *Muvattâ*, *Büyû*’ 89.

Pek çok kişi bu hadisi manzum hâle getirmiştir. Bunlardan biri de Hafız İbn Hacer olup el-Bedrü'd-Demâmînî'nin İskenderiye'de kadılık görevini yürüttüğü 998 yılını¹³⁷⁵ tebrik münasebetiyle gönderdiği řu beyitlerdir:

“Ey fazilet bakımından yüce, halkını razı eden ve
zifiri karanlıkta aydınlatan Bedr (dolunay)!

Ey kadılar kadısı ve herkesçe hüsnü kabul görmüş olanı

Ve bir yargıda bulunduğı zaman bunu en güzel şekilde eda edenil!

Gözünüz aydın! Bu yıl, sevinç içinde geldi ve
size tebrik üstüne tebrikte bulundu.

Ayrıca size işaretle (řu hadisi) iktibas ederek rivayet etti:

‘İnsanların en hayırlısı, üzerindeki sorumluluğı (yargı
vazifesini) en güzel şekilde eda edenlerdir.’”

Yine el-Bedrü'd-Demâmînî'nin yanı sıra günümüz ilim ehlinin pek çoğı bu hadisi manzum olarak kullanmıştır. Mesela; şam müftüsü Hâmîd Efendi el-İmâdî -Allah onu muhafaza buyursun- beni řu beyitlerle övmektedir:

“Ey gök ve yerde ilimlerin mehtabı,

Ve hadis ilminin kendisiyle aydınlattığı kişi!

Ve otorite ravilerin, gönül rızasıyla kendisini
bu işin ehli tayin ettikleri kimse,

Bize vefa borcunuzu ödeme sözü vermiřtiniz, o hâlde eda edin:

‘Zira insanların en hayırlısı, üzerindeki (borç)
sorumluluğunu en güzel şekilde ödeyendir.’”

Ben de ona řu dizelerimle cevap verdim:

“Ey bilgilerin güneşi, müheymin olan
Allah'tan bir nasip ve rızaya eriştin!

1375 *Keşfü'l-hafâ*'da bu tarih 998 olarak verilmişse de kanaatimizce bu doğru değildir. Zira sözü edilen Bedr ed-Demâmînî'nin doğum tarihi 763, vefat tarihi ise 827, ona tebrik yazısı gönderen İbn Hacer'in doğum tarihi 773, vefatı ise 852'dir. (Bk. Ziriklî, *A'lâm*, I, 178, VI, 57) Dolayısıyla ilgili tarihin en makul ölçüde 798 olması gerekir. Üstelik Arapça yazılış şekli itibariyle 700 ile 900 rakamları birbirine benzerlik arzettiğı için hatanın yazım formundan kaynaklanmış olması da muhtemeldir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

Ey İmâdî'nin evladı, İslâm'ın kendisiyle gurur
duyduğu insan! Sayende aydınlığımız arttı.

İmâdî (dayanağım) sizsiniz, şükür benim devamlı alışkanlığım
ve hamdim sürekli şekilde fezayı doldurmuştur.

Bana sizin tarafınızdan iftihar duyacağım, ışık saçan bir övgü geldi.

Ayrıca bu anlayışın temelini oluşturan bir hadisle
de (övgünüzü) süslemiş oldunuz:

**‘İnsanların en hayırlısı, üzerine düşen sorumluluğu
en güzel şekilde eda edendir.’**

Öte yandan biz bu dizeleri *el-Feyzü'l-cârî* isimli eserimizin “Babu vekâleti’ş-şahidi’l-ğâibe câizetün” başlığı altında zikrettik ve şu şekilde bir kısım dizelerle sözü tamamladık:

“Ey mehtap! Benimle sözleşmiştin, vuslat bana yakışır

O sözü benim için yerine getir, Allah seni yalandan muhafaz buyursun.

Zira söz vermek dindir ve **‘İnsanların en hayırlısı,
üzerindeki sorumluluğu en güzel şekilde eda edendir.’**

Bu (hüküm) Arapların efendisinden böyle gelmiştir.”

١٢٣٤ - خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِمْ.

1234- Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlarınızdır.

İbn Mâce'nin İbn Amr'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Tirmizî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmektedir.¹³⁷⁶ Ayrıca İbn Mâce'nin İbn Abbâs kanalıyla, Taberânî'nin de Muâviye yoluyla aktardıkları rivayetin lafzı şöyledir: **“Sizin en hayırlınız ailesine karşı hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanım.”** Yine Ebû Ya'lâ'nın Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadisnin lafzı da şöyledir: **“Sizin en hayırlınız, benden sonra benim aileme karşı hayırlı olanınızdır.”** Keza Taberânî'nin Muâviye'den merfu olarak naklettiği hadis ise şöyledir: **“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı hayırlı olanınızdır.”**¹³⁷⁷

¹³⁷⁶ İbn Mâce, Nikâh 50; Tirmizî, Radâ 11. Tirmizî bu rivayet için “hasen-sahih” demektedir. Ayrıca Bûsîrî, İbn Mâce'deki rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Misbâhu'z-zücâce*, II, 118, h.nr: 708) -Çeviren-

¹³⁷⁷ İbn Mâce, Nikâh 50; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 330, h.nr: 5924; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 484, h.nr: 4177; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 363, h.nr: 853.

Öte yandan İbn Asâkir'in Muâviye'den rivayetinde şu ziyade vardır: **“Kadınlara ancak asil insan asaletle davranır; onları ancak aşâğılık insan aşâğılar.”** Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Sizin en hayırlınız, kadınlarına ve kızlarına hayırlı olanınızdır.”** Taberânî ve daha başkaları aile ile geçim konusunda (müstakil) eserler vermişlerdir.

Temyîz'de şöyle denilmiştir:¹³⁷⁸ Bu hadisi Tirmizî **“hasen-sahih bir hadistir”** değerlendirmesiyle Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlarıdır.”**¹³⁷⁹

۱۲۳۵ - خَيْرُكُمْ فِي رَأْسِ الْمَائِتِينَ الْخَفِيفُ الْحَاذِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا الْخَفِيفُ الْحَاذِ؟ قَالَ: مَنْ لَا أَهْلَ لَهُ، وَلَا مَالَ.

1235- (Hicrî) iki yüzün başında en hayırlınız, *hafîf-i hâz* olanınızdır? **“Hafîf-i hâz ne demek ey Allah'ın Rasûlü?”** diye sordular. **“Ailesi ve malı olmayandır”** buyurdu.

Ebû Ya'lâ'nın, *Müsned*'inde Huzeyfe'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁸⁰ Halîlî şöyle demiştir: Hadis hafızları, isnadındaki Revvâd b. el-Cerrâh sebebiyle bu hadisi **zayıf** saymışlardır. Sağânî ise hadisin uydurma olduğuna hükmetmiştir. Ancak Sağânî'nin lafzı şöyledir: **“(Hicrî) iki yüzden sonra insanların en hayırlısı, aile ve çocuğu olmayan hafîf-i hâz'dır.”**¹³⁸¹ Ayrıca bu rivayet şu lafızla da meşhur olmuştur: **“İki yüzden sonra sizin en hayırlınız, hanımı ve çocuğu olmayan hafîf-i hâz'dır.”**

Sehâvî ise *Makâsîd*'da başlıktaki hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir:¹³⁸² Eğer bu hadis sahihse, o zaman fitne günlerinde inziva-ya çekilip uzlet hayatı yaşamanın caiz olduğuna delalet eder. Bu manada pek çok **vâhî hadis** de mevcuttur.

1378 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 75.

1379 Tirmizî, *Radâ'* 11.

1380 Bu rivayeti Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde tespit edemedik. Ancak İbn Hacer, eserinde bunu Ebû Ya'lâ'dan, kendi isnadıyla aktarmaktadır. (*el-Metâlibü'l-âliye*, XVII, 617, h.nr: 4359) -Çeviren-

1381 Sağânî, *Mevzûât*, s. 60, h.nr: 98.

1382 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 528-531, h.nr: 461.

Bunlardan bir de Hâris b. Ebî Üsâme'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“İnsanlar, bekârlığın helâl olduğu bir zamanı yaşayacaklardır. Tıpkı bir kuşun ve tilkinin yavrularıyla kaçması gibi bir dağın zirvesinden ötekine, bir gedikten diğerine diniyle kaçan, namazını kılıp zekâtını veren ve hayırlı bir iş haricinde uzlete çekilip insanlardan ayrı yaşayan bir din sahibinden başka hiç kimsenin dini sağ-salim kalmaz...”**

Bir diğer rivayet de Deylemî'nin Huzeyfe'den merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“(Hicrî) yüz altmıştan sonra kadınlarınızın en hayırlısı, kısır olanlar; (hicrî) elli dörtten sonra çocuklarınızın en hayırlısı da kızlardır.”**

Tirmizî'de Ebû Ümâme'den merfu olarak gelen bir hadis de şöyledir: **“Benim katımda en çok beğendiğim dostum, hafîf-i hâz, Rabbine kulluğunu en güzel şekilde yapmış, namazdan yana hatırı sayılır bir nasibi olan, gizli-açık her durumda Allah'a itaat etmiş, ayrıca durumu bilinmediği için insanlar arasında parmakla gösterilecek kadar şöhrete kavuşmamış ve rızkı da hayatını sürdürebileceği asgari düzeyde olduğu hâlde buna sabreden mü'mindir.”** Daha sonra Allah Rasûlü elini silkeleyip şöyle devam etmiştir: **“Bu kişinin ölümü çabuk; ağlayanı ve mirası da azdır.”**¹³⁸³ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Züh'd'de Beyhakî rivayet etmişlerdir. Hâkim de bu rivayeti nakledip şöyle demiştir: “Bu, Şamlılara ait bir isnad olup onlara göre sahihtir, ancak Buhârî ve Müslim bunu eserlerine almamışlardır.”¹³⁸⁴

Yine İbn Mâce'nin Ebû Ümâme'den rivayetinde şu lafız yer almaktadır: **“Benim katımda en çok beğendiğim insan, hafîf-i hâz olan mü'mindir.”** Suyûtî de Dürer'de bunun Ebû Ya'lâ'nın Huzeyfe b. el-Yemân'dan naklettiği bir rivayet olduğunu belirtmektedir. Lafzı da şöyledir: **“(Hicrî) iki yüzden sonra en hayırlınız, her hafîf-i hâzdır.”** “Hafîf-i hâz kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. Allah Rasûlü **“Ailesi ve malı olmayandır”** buyurdu. Leâli'de ise yine Huzeyfe b. el-Yemân'dan gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“(Hicrî) iki yüzde en hayırlınız, her hafîf-i hâzdır.”** “Hafîf-i hâz kimdir ey Allah'ın Rasûlü?” diye

1383 Tirmizî, Züh'd 35. Tirmizî bu rivayet için “Hasen bir hadistir” demektedir. (Çeviren)

1384 Hâkim, Müstedrek, IV, 137, h.nr: 7148.

sordular. Allah Rasûlû **“Ailesi ve malı olmayandır”** buyurdu. Daha sonra da Zerkeşî şöyle demiştir: Bilinen rivayet Tirmizî’nin Ebû Ümâme kanalıyla Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’den aktardığı şu hadistir: **“Benim katımda en çok beğendiğim dostum, hafîf-i haz olup namazdan yana hatırı sayılır bir nasibi olan mü’mindir...”** Ancak bu hadisin **isnadı zayıftır**. Rivayette geçen “الحاذ/el-hâz” lafzı, asıl manası itibariyle “(hayvanın) sırt çizgisi” manasına gelir. Bu da atın sırtında eğer altına konulan örtünün denk geldiği kısımdır. Öte yandan “hâz” ve “hâl” aynı manaya gelmekte olup Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bunu mal ve çoluk-çocuk azlığına örnek olmak üzere kullanmıştır.¹³⁸⁵

Bu haber bazılarının da dediği gibi o vakitlerde her şeyden soyutlanmanın faziletine işaret etmektedir. Nitekim birileri, “evlen” denildiğine şu cevabı vermiştir: “Benim, evlenmekten daha çok nefsimi (ibadete) zorlamaya ihtiyacım var.” Yine Bîşr el-Hâfî, “İnsanlar senin hakkında konuşuyor ve ‘Sünneti yani evliliği terk etti’ diyorlar” denilince şu karşılığı vermiştir: “Ben sünnet yerine farzı eda etmekle meşgulüm. Eğer bir tavuğun sorumluluğunu üstlenecek olsaydım, sultanın kapısında bir cellat olmaktan korkardım.”

Öte yandan ilgili hadisi destekleyecek nitelikte benzer bir hadis de Hatîb ve başkalarının İbn Mes’ûd’dan merfu olarak rivayet ettikleri şu hadistir: **“Allah bir kulunu sevdiğinde, onu kendi nefesine tahsis eder ve onu eş ve çocukla meşgul etmez.”**¹³⁸⁶ Yine Deylemî’nin Enes’ten merfu olarak aktardığı rivayette şöyle geçmektedir: **“İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, birinizin bir köpek yavrusu beslemesi, kendi zürriyetinden bir çocuğu yetiştirip büyütmesinden daha hayırlı olacaktır.”**¹³⁸⁷

١٢٣٦ - خَيْرُكُمْ أَيْسَرُكُمْ صَدَقًا.

1236- Siz kadınların en hayırlısı, mehri en kolay olanınızdır.

1385 Zerkeşî, *Leâli*, s. 68-69, h.nr: 27.

1386 Bu rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 278; Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl*, II, 667, ravi nr: 5263. (Çeviren)

1387 Rivayetin münker hatta uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 69; İbnü’l-Kayserânî, *Tezkiratü’l-huffâz*, s. 264, h.nr: 653; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 279; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 109, h.nr: 207; Suyûtî, *Leâli*, II, 150; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 471. (Çeviren)

Taberânî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anh* kanalıyla **iki zayıf isnadla** merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁸⁸ Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî de bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Kadınların en bereketlisi, mehri en kolay olanıdır.”**¹³⁸⁹ Bir lafızda da (mehir yerine) “külfet/masraf” kelimesi geçmektedir.¹³⁹⁰ Kuzâî ve Taberânî'ye ait bir lafızda da şöyle geçer: **“Kadınların mehir bakımından en hafif olanı, bereketi en büyük olanıdır.”** Yine Ahmed b. Hanbel, Beyhakî ve Taberânî'nin **ceyyid bir isnadla** Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettikleri rivayette şu lafız geçmektedir: **“Şüphesiz kadının nikâhının ve mehrinin kolaylaştırılmış; rahminin de elverişli olması, onun nasipli ve bereketli oluşundandır.”**¹³⁹¹ Rahmin elverişliliği ise Urve'nin de dediği gibi doğurmaya elverişli olmasıdır. İbn Hibbân da bunu şu lafızla aktarır: **“Bir kadının işinin kolaylaştırılması ve mehrinin az oluşu, onun nasipli ve bereketli oluşundandır.”**¹³⁹² Kuzâî'nin Ukbe b. Âmir'den merfu olarak aktardığı rivayet de şöyledir: **“Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır.”** Deylemî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan **isnadsız bir şekilde** merfu olarak nakletmektedir. Keza Ebû Dâvûd'da da böyledir. Öte yandan bir hadiste şöyle denilmektedir: **“Ümmetimin kadınlarının en hayırlıları, yüzleri güzel ve mehirleri ucuz olanlardır.”**

Öte yandan Ebû Ömer en-Nevkâtî'nin, *Muâşeretü'l-ehl* isimli eserinde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Şüphesiz kadınların en bereketli olanları, yüzleri en aydın ve mehirleri en az olanlardır.”** Nitekim Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* da mehirlerde abartıya kaçmayı yasaklayarak şöyle demiştir: **“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem on iki okkadan daha fazla bir miktarla ne kendisi evlenmiş ne de kızlarını evlendirmiştir. Eğer (mehirleri artırmakta) bir fazilet olsaydı, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu hususta sizden daha fazla buna layık ve öncelikli olurdu.”** Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Dârimî ve dört

1388 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 78, h.nr: 11100-11101.

1389 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 54, h.nr: 25119; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 304, h.nr: 9229; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 384, h.nr: 14356.

1390 Bu rivayet daha önce 425 no'lu hadis olarak geçmişti.

1391 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 27, h.nr: 24478; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 62, h.nr: 3612; Hâkim, *Müstedrek*, II, 197, h.nr: 2739. Hakim ve Zehebî, rivayetin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1392 İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 405, h.nr: 4095.

Sünen sahibi rivayet etmişlerdir. Tirmizî de **“Hasen-sahihtir”** demiştir.¹³⁹³ Hâkim’in Ömer *radiyallahu anh*’dan rivayetinde ise şöyle bir ziyade yer almaktadır: “Kişi, hanımının mehrinde öylesine abartıya kaçır ki, hanımına karşı gönlünde düşmanlık besleyecek duruma gelir.”¹³⁹⁴ Ancak Ömer *radiyallahu anh* yaşlı bir kadının şu sözünden dolayı bu görüşünden dönmüştür: “Kadınların mehirleri konusunda aşırıya gidilmesini yasaklıyormusun? Hâlbuki Allah Teâlâ **‘...Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın...’** buyurmuştur.”¹³⁹⁵ Bunun üzerine Hz. Ömer “Herkes senden daha fakîhmiş ey Ömer!” dedikten sonra (insanlara hitaben) şunları söylemiştir: “Ey insanlar! Dilediğiniz şekilde (mehir nispetinde) evlendirin.”¹³⁹⁶

Ömer *radiyallahu anh*’dan gelen rivayetin bir benzeri Âişe *radiyallahu anhâ*’dan da gelmiştir. Şöyle ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hanımlarından ve kızlarından hiç birine on iki okkadan fazla mehir tayin etmemiştir. Yine Âişe *radiyallahu anhâ*’dan gelen bir rivayette “Allah Rasûlü’nün, hanımları için tayin ettiği mehir, on iki buçuk okka idi” ifadesi geçmektedir. Bu da beş yüz dirhem etmektedir. Bu rakam, mehrin en fazla miktarıdır. Ne var ki Hatice ve Cüveyriye *radiyallahu anhumâ*’nın mehirleri daha fazla idi. Öte yandan Safiyye *radiyallahu anhâ*’nın azad edilmesi onun mehri sayılmıştır. Ümmü Habîbe’nin mehrini ise Ebû Dâvûd ve Nesâî’de geçen rivayetlere göre Necâşî dört yüz dirhem yahut İbn İshak’ın ifadesine göre dört yüz dinar olarak vermiştir. Taberânî de Enes’ten aktardığı **zayıf isnadlı** bir rivayete göre bunun iki yüz dinar olduğunu belirtmektedir. Şu kadar var ki Allah Rasûlü’nün hanımlarına verilen mehirlerin miktarına dair şu cevaplar verilmiştir: Öncelikle Hatice *radiyallahu anhâ*’nın evliliği peygamberlikten önce idi. Cüveyriye *radiyallahu anhâ*’nın ise mükâtebe yaptığı miktar, mehrin yanı sıra biraz maddi yardımı da kapsıyordu. Safiyye ve Ümmü Habîbe *radiyallahu anhumâ*’nın durumları ise farklıdır; yani Safiyye’nin mehrinde mal yoktur (azad söz konusudur), Ümmü Habîbe’nin mehrini ise Necâşî vermiştir.

1393 Ebû Dâvûd, Nikâh 28; Tirmizî, Nikâh 23; İbn Mâce, Nikâh 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 382, h.nr: 285; Dârimî, Nikâh 18.

1394 Hâkim, *Müstedrek*, II, 191, h.nr: 2725.

1395 Nisâ 4/20.

1396 Bu rivayet daha önce 844 no’lu hadis olarak ele alınmıştı. Ayrıca ileride 1960 no’lu hadis olarak da incelenecektir. (Çeviren)

١٢٣٧ - خَيْرُ الصَّدَاقِ أَيْسَرُهُ.

1237- Mehrin en hayırlısı, kolay olanıdır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹³⁹⁷ “Ebû Dâvûd’un Ukbe b. Âmir’den **ceyyid bir isnadla** merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Hâkim de bunu sahih saymıştır.”¹³⁹⁸

١٢٣٨ - خَيْرُ الصُّلْحِ عَلَى الشُّطْرِ.

1238- Sulhün en hayırlısı, yarı yarıya olanıdır.

Hadis değildir. İbn Battâl ve diğerleri *Sahîh-i Buhârî*’nin Kitabı’s-Sulh’ünde, “İmam Sulhe İşaret Eder mi Babı”¹³⁹⁹ altında bu sözü zikredererek şöyle demişlerdir: “Bu hadis, insanların ‘Sulhün en hayırlısı, yarı yarıya olanıdır’ sözünün aslını oluşturmaktadır.”¹⁴⁰⁰

١٢٣٩ - خَيْرُ الْعِيَادَةِ أَخْفَاهَا.

1239- Hasta ziyaretinin en hayırlısı kısa olanıdır.¹⁴⁰¹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁴⁰² Kuzâî bunu Osman kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁴⁰³ Hafız İbn Hacer de şöyle demektedir: Hadisteki

1397 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 77.

1398 Ebû Dâvûd, *Nikâh* 31; Hâkim, *Müstedrek*, II, 198, h.nr: 2742. Ancak Ebû Dâvûd’un lafzı “*Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır*” şeklindedir. (Çeviren)

1399 Buhârî, *Sulh* 10.

1400 İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VIII, 98. İbn Battâl’ın burada “bu hadis” diye söz ettiği hadis şudur: Ka'b b. Mâlik'in, Eslem kabilesinden Abdullah b. Ebî Hadred'den bir mal alacağı vardı. Ka'b, borçlu olan Abdullah ile bir araya gelince ondan ısrarla alacağını istedi. Derken (aralarında tartışma çıktı ve) sesleri yükselmeye başladı. Bu sırada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanlarından geçiyordu ve Ka'b'a hitaben “*Ey Ka'b!*” dedi ve “Abdullah'taki alacağının yarısını al!” der gibi eliyle işaret etti. Bunun üzerine Ka'b da Eslemli zattan alacağının yarısını aldı ve kalan yarısını ona bıraktı. (Bk. Buhârî, *Sulh* 10) -Çeviren-

1401 Türkçe’de “Hasta ziyaretinin kısıası makbûldür” diye bilinmektedir. (Çeviren)

1402 Gazzî, *İtkân*, I, 253, h.nr: 743.

1403 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 218, 1221; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 432, h.nr: 8787. Beyhakî bu rivayeti, Tâvus’un kendi sözü olarak aktarmaktadır. Kuzâî’nin

“العِبَادَة/el-iyâde (hasta ziyareti)” kelimesi, bu şekilde “yâ” harfi ile rivayet edildiği gibi “العِبَادَة/el-ibâde (ibadet)” şeklinde “bâ” harfi ile de nakledilmektedir.¹⁴⁰⁴

١٢٤٠ - خَيْرُ طَعَامِكُمُ الْخُبْزُ، وَخَيْرُ فَاكِهَتِكُمُ الْعِنَبُ.

1240- En hayırlı yiyeceğiniz ekmek, en hayırlı meyveniz ise üzümdür.

İbn Adiy’in Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁰⁵ Ayrıca İbn Adiy, bu hadisi Âişe radiyallahu anhâ’dan şu lafızla da rivayet etmektedir: “**En hayırlı meyve üzümdür, en hayırlı yiyeceğiniz ise ekmektir.**”¹⁴⁰⁶ İleride de Buhârî ve Müslim’e ait şöyle bir hadis gelecektir: “**Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.**”¹⁴⁰⁷

١٢٤١ - خَيْرُ تِجَارَتِكُمُ الْبَزُّ، وَخَيْرُ صَنَائِعِكُمُ الْخَزُّ.

1241- En hayırlı ticaretiniz kumaşçılık, en hayırlı mesleğiniz de ipekçiliktir.

rivayetinin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VIII, 49, h.nr: 3566.

1404 Bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 475.

1405 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu lafızla İbn Adiy’in eserinde geçmemekte, Deylemî’nin *Firdevs*’inde yer almaktadır. (Bk. *Firdevs*, II, 176, h.nr: 2883) Ayrıca rivayetin isnadında yalancılıkla suçlanmış Hasen b. Şibl adında bir ravi olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 488. (Çeviren)

1406 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 224, ravi nr: 1290. İbn Adiy, rivayetin isnadındaki Ebû Yusuf Amr b. Hâlid el-Esedî’nin münkerü’l-hadis biri olduğunu belirttikten sonra ilgili lafzı zikretmekte ve “Bu hadis bu isnadla uydurmadır” demektedir. (Ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 288) -Çeviren-

1407 Bk. 1847 no’lu rivayet. Kanaatimizce Aclûnî, tiridin diğer yemeklerden üstün olduğunu ifade eden hadisin, en üstün yiyeceğin ekmek olduğunu ifade eden ilgili rivayetle çeliştiğini, dolayısıyla sahih kaynaklarda geçen rivayeti esas almak gerektiğini vurgulamak istemektedir. *Vallehu a’lem.* (Çeviren)

İrâkî şöyle demiştir:¹⁴⁰⁸ “Bu rivayetin herhangi bir isnadına vâkıf olmadım. *Firdevs* sahibi Deylemî ise bunu Ali *radiyallahu anh*’ın hadisi olarak zikretmektedir.”¹⁴⁰⁹

١٢٤٢ - خَيْرُ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضُ، فَكَفِّتُوا فِيهَا مَوْتَكُمْ.

1242- Elbiselerinizin en hayırlısı beyaz olanıdır; ölülerinizi onunla kefenleyin.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce’nin İbn Abbâs *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî’nin ibaresi ise şöyledir:¹⁴¹⁰ “**Elbiselerinizin en hayırlısı beyaz olanıdır.**” Bunu İbn Mâce, Taberânî ve Hâkim, İbn Abbâs’tan rivayet etmişlerdir. Rivayetin tamamı ise şöyledir: “**Ölülerinizi onunla kefenleyin ve dirilerinize onu giydirin. Sürmelerinizin en iyisi de ismid’dir; zira o, (kirpik) kılı bitirir ve göze parlaklık verir.**”¹⁴¹¹

١٢٤٣ - خَيْرُ الْبِقَاعِ الْمَسَاجِدُ، وَشَرُّ الْبِقَاعِ الْأَسْوَاقُ.

1243- Mekânların en hayırlısı mescidler, mekânların en şerlisi ise çarşı-pazarlardır.

Taberânî, İbn Hibbân ve Hâkim’in İbn Ömer’den rivayet ettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim’in **sahih** saydıkları bu rivayetin lafzı şöyledir: Bir kişi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Hangi mekânlar hayırlı ve hangi mekânlar da şerlidir?” diye sorunca Allah Rasûlü “**Bilmiyorum, Cebrail’e bir sorayım**” dedi ve Cebrail’e sordu. O da “**Ben de bilmiyorum, Mikail’e**

1408 İrâkî, *el-Muğnî*, s. 529, h.nr: 2.

1409 Deylemî, *Firdevs*, II, 176, h.nr: 2879. Bu rivayetin zayıf olduğuna, bir önceki rivayetin ise aslının olmadığına dair bilgi için bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 147, h.nr: 26. (Çeviren)

1410 Gazzî, *İtkân*, I, 252, h.nr: 732.

1411 Ebû Dâvûd, Tıb 14; Tirmizî, Cenâiz 18; İbn Mâce, Cenâiz 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 94, h.nr: 2219; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 417, h.nr: 9565; İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 242, h.nr: 5423; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 205, h.nr: 7378. Tirmizî, Hâkim ve Zehebî bu hadisin *sahih* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

bir sorayım” dedi. Nihayet sorup geldi ve şunu söyledi: “Mekânların en hayırlısı...”¹⁴¹²

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁴¹³ Ahmed b. Hanbel, Bezzâr -ki lafız ona aittir,- Ebû Ya’lâ ve Hâkim’in Cübeyr b. Mut’im kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in **sahih** saydığı bir hadiste şöyle geçmektedir: Bir adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Hangi beldeler Allah katında en sevimli, hangi beldeler de Allah katında en sevimsiz beldelerdir?” diye sorar. Allah Rasûlü de **“Bilmiyorum, Cebrail’e bir sorayım”** diye karşılık verir. Nihayet Cebrail gelip ona Allah katında en sevimli mekânların mescidler; Allah katında en sevimsiz mekânların da çarşı pazarlar olduğunu bildirir.¹⁴¹⁴ Bir başka lafızda da **“en sevimli beldeler”** diye geçmektedir.

Öte yandan Taberânî’nin Enes’ten rivayet ettiğine göre, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Cebrail’e **“Hangi mekânlar daha hayırlıdır?”** diye sordu; o da **“Bilmiyorum”** diye cevap verince Allah Rasûlü **“O hâlde bunu Rabbine sor!”** buyurdu. Cebrail ağlayarak **“Ey Muhammed! Biz ona bir şey sorabilir miyiz ki! Zira O bize dilediğini haber verir”** dedi. Derken Cebrail gökyüzüne yükseldi ve daha sonra Allah Rasûlü’ne gelerek şunu söyledi: **“Mekânların en hayırlısı Allah’ın evleridir.”** Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Peki, hangi mekânlar şerlidir?”** diye sordu. Cebrail de tekrar semaya yükseldi sonra ona gelip dedi ki: **“Mekânların en şerlisi çarşı-pazarlardır.”**¹⁴¹⁵

Hafız İbn Hacer’in, *el-Muhtasar*’ın hadislerini tahric ettiği çalışmasında geçen İbn Ömer’e ait bir rivayet de şöyledir: Bir kişi, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’e gelip “Hangi mekânlar hayırlıdır?” diye sorunca Allah Rasûlü **“Bilmiyorum”** diye karşılık verdi. Adam yine “Peki, hangi mekânlar şerlidir?” diye bir soru sordu, Allah Rasûlü ona da **“Bilmiyorum”** cevabını verdi. Nihayet Cebrail gelip de Allah Rasûlü ona bunları sorunca, o da **“Bilmiyorum”** dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ona **“O**

1412 İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 476, h.nr: 1599; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIII, 129, h.nr: 13798; Hâkim, *Müstedrek*, II, 9, h.nr: 2149.

1413 Gazzî, *İtkân*, I, 251, h.nr: 730.

1414 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 308, h.nr: 16744; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 352, h.nr: 3430; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XIII, 400, h.nr: 7403; Hâkim, *Müstedrek*, I, 166, h.nr: 303.

1415 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VII, 154, h.nr: 7140.

hâlde git Rabbine sor!” dedi. Cebrail ise **“Biz O’na herhangi bir şey soramayız”** dedi. Derken Cebrail öyle bir kanat çırpıp silkindi ki, neredeyse Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ruhu çıkacak gibi oldu. Cebrail *aleyhisselâm*, Allah’ın huzuruna yükselince Rabbi ona **“Muhammed sana mekânları sordu mu?”** diye sordu. O da **“Evet”** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak şöyle buyurdu: **“Ona de ki. Mekânların en hayırlısı mescidler, en şerlisi de çarşı-pazarlardır!”** (İbn Hacer) dedi ki: İbn Abdilberr¹⁴¹⁶ bu hadisi uzun hâliyle Cerîr’den rivayet etmiştir.

Öte yandan Ebû Ya’lâ da *Kitabu Hurmeti’l-mesâcid* adlı eserinde İbn Abbâs’tan şu hadisi rivayet etmektedir: **“Allah katında en sevimli mekânlar, mescidlerdir. Mescid ahalisinin O’nun katında en sevimli olanı da oraya ilk giren ve son çıkanlardır. Allah katındaki en sevimsiz mekânlar da çarşı-pazarlardır. Çarşı-pazar ahalisinin O’nun katında en sevimsiz olanı ise oraya ilk giren ve son çıkanlardır.”** Bu hadis daha önce **“Allah katında en sevimli mekânlar, mescidler...”** lafzıyla geçmişti.¹⁴¹⁷

١٢٤٤ - خَيْرُ التِّجَارَةِ لَا رَيْحَ وَلَا خَسَارَةَ.

1244- Ticaretin en hayırlısı kâr ve zararın olmadığı ticarettir.

Hadis değildir. Aksine sıradan halkın sözlerindendir.

١٢٤٥ - خَيْرُ الْأَسْمَاءِ مَا حُمِدَ وَعُبِدَ.

1245- İsimlerin en hayırlısı, “abd” ve “hamd” kelimelerinden elde edilenlerdir.

Necmüddîn el-Gazzî bu rivayet için şöyle demektedir:¹⁴¹⁸ **“Bilinmemektedir.”** Daha önce bu manada **“İsim koyduğunuz zaman, (O’na kulluğu ifade eden) abd lafzını kullanın.”** hadisi geçmişti.¹⁴¹⁹

1416 Aclûnî’nin nüshasında bu isim, İbn Abdillâh olarak kayıtlıdır, doğrusu İbn Abdilberr olacaktır. Zira İbn Hacer’in ilgili tahririnde (bk. thk. H. Abdülmecîd es-Selefi, Riyad 1993, I, 14) böyle geçmektedir. Üstelik ilgili rivayet de İbn Abdilberr’in eserinde (bk. *Câmiu beyani’l-ilm ve fadlih*, II, 826, h. no: 1550) yer almaktadır. (Çeviren)

1417 Bk. 120 no’lu rivayet.

1418 Gazzî, *İtkân*, I, 250, h.nr: 728.

1419 Bk. 244 no’lu rivayet.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Daha önce hemze ile başlayan rivayetler içerisinde bu hadis **“Allah’a en sevimli gelen isimler, abd ve hamd kelimelerinden elde edilenlerdir”** lafzıyla geçmişti.¹⁴²⁰ Suyûtî bu hususta şu değerlendirmeyi yapmaktadır:¹⁴²¹ Buna vâkıf olamadım. Taberânî’nin Mu‘cem’inde Ebû Züheyr es-Sekâfî’den gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“İsim koyduğunuz zaman, abd lafzını kullanın.”**¹⁴²² Yine Taberânî’nin, ilgili eserinde **zayıf bir isnadla** İbn Mes’ûd’dan merfu olarak aktardığı bir hadis de şöyledir: **“Allah’a en sevimli gelen isimler, (O’na kulluğun bir ifadesi olarak) abd lafzıyla elde edilenlerdir.”**¹⁴²³

Öte yandan Ebû Nuaym’ın isnadıyla merfu olarak naklettiği bir rivayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İzzet ve Celâlime yemin olsun ki, senin ismini alan birine ateşte azap etmiş değilim.”** Aliyyü’l-Kârî bu hadisi bu şekliyle zikretmektedir.¹⁴²⁴ İleride de “Ahmed ve Muhammed ismini alan birinin faziletine” dair aktarılan rivayetin bir aslı olmadığı hususu da gelecektir.¹⁴²⁵

١٢٤٦ - خَيْرٌ خَيْرٌ حِينَ يُسْمَعُ نَعِيقُ الْغُرَابِ وَنَحْوِهِ.

1246- Karganın gak sesi ve benzeri bir ses işitildiği zaman “Hayırdır inşaallah, hayırdır” denilmesi.

İbnü’d-Deyba‘ Temyîz’de şöyle demektedir: “Hadis değildir. Aksine bu, uğursuzluktan sayılır.”¹⁴²⁶ Ancak Aliyyü’l-Kârî buna itiraz ederek, bunun bir uğursuzluk ve kötümserlik değil, bir hayra yorma ve umut aşıl原因an söz (fe’l) kabilinden olduğunu belirtmektedir.¹⁴²⁷

1420 Bk. 118 no’lu rivayet.

1421 Suyûtî, *Dürer*, s. 115, h.nr: 217.

1422 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XX, 179, h.nr: 383. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Ebû Ümeyye İsmail b. Ya’lâ isimli ravinin çok zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 50, h.nr: 12854) -Çeviren-

1423 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 73, h.nr: 9992.

1424 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 193, h.nr: 192.

1425 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî ileride bu rivayete hiçbir şekilde değinmemektedir. (Çeviren)

1426 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 76.

1427 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 192-193, h.nr: 193.

İkrime şunu anlatır: İbn Ömer'in meclisindeydik. İbn Abbâs da yanında. Derken bir karga, gak gak diye bağırarak geçti. Bunun üzerinde oradakilerden biri "Hayırdır inşaallah, hayırdır!" dedi. İbn Abbâs da "Ne hayırdır ne de şerdir!" diye tepki gösterdi.¹⁴²⁸ Bununla hayır ve şerden hiçbirinin hiç kimse için sürekli ve kalıcı olamayacağını kastediyordu. Nitekim Sehâvî de *Makâsıd*'da böyle demektedir. Bu manada şairlerden birine ait şu dizeleri de zikretmek mümkündür:

"(Bugün) sabah erkenden koyuldum yola;

Oysa önceleri örümcekkuşu ve karga (uğursuzluğu)
sebebiyle sabah erkenden çıkmazdım hiç!

Bir de baktım ki uğursuz olanlar, uğurlu;
uğurlu olanlar da uğursuz gibiydi.

Aynı şekilde ne hayır ne de şer herhangi biri için daimi değildir."

Denilir ki: Gurâb (karga), iğtirâb (ayrılıp gurbete gitme) kelimesinden hareketle daha çok uğursuzluk ve talihsizliğe özgü kılınmıştır. Nitekim (bu kuş) "gurâbu'l-beyn (ayrılık kargası)" olarak bilinmektedir. Zira Nuh *aleyhisselâm*, onu suya bakması için gönderdiğinde ondan ayrılmış ve bir daha geri dönmemiştir. Dolayısıyla da onu bir uğursuzluk sebebi saymışlar ve onun isminden "gurbet" kelimesini elde etmişlerdir.¹⁴²⁹

١٢٤٧ - خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا - وَفِي لَفْظٍ: أَوْسَاطُهَا.

1247- İşlerin en hayırlısı orta yollu olanı -bir lafızda da: orta yollu olanlarıdır.-

İbnü'l-Gars "Zayıftır" demiştir. Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:¹⁴³⁰ İbnü's-Sem'ânî bunu *Târîhu Bağdâd*'ın zeylinde **meçhul bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Deylemî de bu hadisi **isnadsız bir biçimde** İbn Abbâs'tan "**Amellerin en hayırlısı, orta yollu olanıdır**" lafzıyla merfu olarak nakletmiştir. Hadisin başı ise "**Farzları eda etmeye devam edin**"

1428 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 297, h.nr: 937.

1429 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 543-544, h.nr: 466.

1430 Sehâvî, *Makâsıd*, I, 540-542, h.nr: 464.

şeklindedir.¹⁴³¹ Öte yandan Askerî de Evzaî'nin şöyle dediğini aktarır: "Allah'ın emrettiği her işte şeytan mutlaka iki tutumla o işi engellemeye çalışır. Üstelik bu tutumlardan hangisinin hedefi tutturacağını da umursamaz: Aşırılık yahut eksiklik, kusur."

Yine Ebû Ya'îlâ'nın **ceyyid bir isnadla** naklettiği rivayete göre, Vehb b. Münebbih şöyle demektedir: "Her bir şeyin iki ucu ve bir ortası vardır. Eğer kişi bu uçlardan birini tutacak olursa, diğer taraf (dengeden) sapar. Şayet ortayı tutacak olursa, o zaman her iki uç da dengelenmiş olur. Dolaşısıyla her şeyin ortasına tutunun."¹⁴³²

Şu âyetler de buraya kadar nakledilenleri destekleyici niteliktedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "**Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme. Fakat büsbütün açıp (israf etme)...**"¹⁴³³ "**Onlar (Rahmân'ın kulları) ki, mallarını harcarken ne israfa kaçarlarsa ne de cimrilik ederler. Bu iki arasında dengeli, ölçülü bir yol tutarlar.**"¹⁴³⁴ "**(Ey Peygamber) Namazında sesini ne yükselt ne de kıs. İkisi arasında bir yol tut.**"¹⁴³⁵ "**...O sığır çok yaşlı da olmayacak çok körpe de. Bu ikisi arasında (yani orta yaşta bir sığır) olacak..**"¹⁴³⁶ Ayrıca harcamalarda ölçülü ve dengeli olmayı (iktisâd) tavsiye eden hadis de¹⁴³⁷ bu manayı destekleyici mahiyettedir. Ne güzel demiş şair:

"İşlerin orta yollu olanlarına sarılmaya bak!

Çünkü bu bir kurtuluştur; ifrata da kaçma, tefrite de."

Bir diğeri şöyle der:

"(Bir şeyin) son sınırına varma tutkusu bir yanılığdır,

Zira işlerin en hayırlısı orta yollu olanıdır."

1431 Deylemî, *Firdevs*, II, 212, h.nr: 3036.

1432 Ebû Ya'îlâ, *Müşned*, X, 501, h.nr: 6115.

1433 İsrâ 17/29.

1434 Furkân 25/67.

1435 İsrâ 17/110.

1436 Bakara 2/68.

1437 Bu manadaki rivayetler için 476, 2205 ve 2220 no'lu hadislerle bakınız. (Çeviren)

١٢٤٨ - خَيْرُ خَلِكِكُمْ خَلُّ خَيْرِكُمْ.

1248- En hayırlı sirkeniz, hamrınızın¹⁴³⁸ sirkesidir.

Bu hadisi Beyhakî, *Ma'rife*'de Muğîre b. Ziyâd kanalıyla rivayet etmiş ve Muğîre hakkında "*leyse bi'l-kaviyy*" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁴³⁹ Ancak Sağânî, tıpkı İbnü'l-Cevzî gibi bu rivayetin **uydurma** olduğuna hükmetmektedir.¹⁴⁴⁰ İbnü'l-Gars ise "zayıf" olduğunu belirtmektedir.

Bu noktada Müslim'in Ebû Talha'dan rivayet ettiği ve Ebû Talhâ'nın "Ey Allah'ın Rasûlü! Hamrı sirkeye dönüştürebilir miyim?" şeklindeki sorusuna Allah Rasûlü'nün "**Hayır**" cevabını verdiğinin aktarıldığı hadisin,¹⁴⁴¹ bu hadisle çelişmesi söz konusu değildir. Zira bu başlıktaki hadis, hamrın kendi kendine sirkeye dönüşmesi; Müslim hadisi ise hamra katılan ilave bir madde ile hamrın sirkeye dönüştürülmesi şeklinde yorumlanmıştır.

١٢٤٩ - خَيْرُ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ، وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْفَقَهُ.

1249- En hayırlı dininiz kolay olanıdır. En faziletli ibadet ise fıkhtır.

İrâkî, *İhyâ* hadislerinin tahririnde "İbn Abdilberr, bunu **zayıf bir isnadla** Enes hadisi olarak rivayet etmiştir"¹⁴⁴² dedikten sonra şöyle devam etmektedir:¹⁴⁴³ "Hadisin ilk kısmı Ahmed b. Hanbel'de **ceyyid bir isnadla** Mihcen b. el-Edra' hadisi olarak geçmektedir.¹⁴⁴⁴ İkinci kısmı ise Taberânî'de **zayıf bir isnadla** İbn Ömer hadisi şeklinde yer almaktadır."¹⁴⁴⁵

1438 Hamr, üzüm suyundan elde edilen içki türü için kullanılmaktadır. (Çeviren)

1439 Beyhakî, *Ma'rife*, VIII, 226, h.nr: 11723.

1440 Sağânî, *Mevzûât*, s. 54, h.nr: 85. İbnü'l-Cevzî'nin bu konudaki görüşünü kendi eserlerinde tespit edemedik. (Çeviren)

1441 Bu hadis daha önce 956 no'lu rivayet olarak geçmişti. Müslim'in Ebû Talha'dan böyle bir rivayetin olup olmadığını da ilgili rivayetin dipnotunda izah etmiştik. (Çeviren)

1442 İbn Adilberr, *Camîu beyani'l-ilm ve fadlih*, I, 100, h.nr: 91.

1443 İrâkî, *el-Muğnî*, s. 13, h.nr: 16.

1444 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 458, h.nr: 20349.

1445 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 73, h.nr: 13706.

١٢٥٠- خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ، وَخَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي - وَفِي لَفْظٍ: وَخَيْرُ الْمَالِ مَا يَكْفِي بَدَلُ الرِّزْقِ-.

1250- Zikrin en hayırlısı hafî (gizli) olan; rızkın en hayırlısı da kâfi (yeterli) olandır. -Bir lafızda da şöyledir: Malın en hayırlısı yeterli olanıdır.-

Ebû Ya'lâ, Askerî, Ebû Avâne, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri ve İbn Hibbân'ın **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁴⁴⁶ Ancak İbn Hibbân ile Ahmed b. Hanbel'in lafızları şöyledir: **"Rızkın en hayırlısı kâfi (yeterli) olan; zikrin en hayırlısı da hafî (gizli) olandır."** Nevevî, *Fetâvâ*'sında "Bu hadis sabit değildir" demiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel *Zühd* adlı eserinde bunu Ziyâd b. Cübeyr kanalıyla **mürsel** olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **"Rızkın en hayırlısı, temel ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadar olandır."** İbn Adiy ve Deylemî'nin Enes'ten naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Rızkın en hayırlısı günü gününe yetecek kadar olandır."** *Sahîh-i Müslim*'de Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayet de şöyledir: **"Allah'ım! Muhammed ailesinin rızkını, temel ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadar eyle!"** Bir rivayette de **"asgari ihtiyacı karşılayacak bir azık"** lafzı geçmektedir.¹⁴⁴⁷

Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söylemektedir.¹⁴⁴⁸ Bunun manası şudur: Amelin gizli tutulması, kişinin şöhrat bulup da parmakla gösterilir bir hâle gelmemesi, bunların tam zıddı olan tutumlardan daha hayırlıdır, ayrıca din ve dünya açısından daha güvenli ve sağlam bir tutumdur. Zira ahiretten alıkoymayan az, ondan alıkoyan çoktan hayırlıdır. Bu sebeptendir ki Sa'd b. Vakkâs'ın oğlu Amr, babasına "İnsanlar mal-mülk (iktidar) kavgasına girmişken, sen burada bir bedevi gibi koyunlarıyla meşgul olmayı mı tercih ettin?" diye sitem ettiğinde Sa'd, oğlunun suratına vurduktan sonra şöyle demiştir: Rahat bırak beni! Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **"Şüphesiz Allah, takva sahibi, gönlü zengin, gözlerden uzak, kendi hâlinde ibadetiyle meşgul olan kulu sever."** Bu hadisi Ebû Avâne ve daha başkaları Sa'd

1446 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 76, 131, 133, h.nr: 1477, 1559, 1623; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 91, h.nr: 809; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 14, h.nr: 9884.

1447 Müslim, *Zühd* 18-19.

1448 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 545, h.nr: 467.

b. Ebî Vakkâs'tan rivayet etmektedirler.¹⁴⁴⁹ Yine Enes'ten merfu olarak rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“(Gönlü) zengin her takva sahibine ve Allah'ın hâlini bildiği fakat insanların bilmediği, gözlerden uzak yaşayan her fakire ne mutlu!”**

Ben de (Aclûnî) derim ki: Sehâvî'nin, hadisın baş kısmını “kişiye parmakla işaret edilme(me)si” şeklinde yorumlaması, hadisten açıkça anlaşılan manaya aykırıdır. Zira hadise dair akla gelen ilk yorum, kulun, gösteriştan uzak durmak maksadıyla hiç kimseye duyurmadan, gizlice Allah Teâlâ'yı zikretmesidir. Ayrıca hafî zikirden kastedilenin “tefekkür” olduğu da söylenmiştir. Nitekim Ebu's-Şeyh'in *el-Azame* isimli eserinde yer alan bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“Bir saatlik fikir, altmış yıllık ibadetten hayırlıdır.”** Yine Ebu's-Şeyh'in eserinde yer alan bir diğerk hadis de şöyledir: **“Her şey hakkında tefekkür edin, ancak Allah'ın zatı hakkında tefekkür etmeyin. Zira yedinci kat gök ile O'nun kürsîsi arasında yedi bin yıllık nur vardır. Hak Teâlâ da onun üstündedir.”**¹⁴⁵⁰ İbn Hacer'in *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde böyle geçmekte ve İbn Hacer orada şunu söylemektedir:¹⁴⁵¹ Rivayete göre Ömer *radıyallahu anh*, açıktan; Ebû Bekir *radıyallahu anh* da gizlice (Allah'ı) zikrediyorlardı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara bu durumu sorunca her biri, daha önce zikrettiğim şekilde cevap vermiş, Allah Rasûlü de onları doğrulamıştır. Yani Ebû Bekir *radıyallahu anh*, Allah Rasûlü'ne nefisle mücadele, ona samimiyetin yolunu öğretme ve şöhretten uzak sade bir hayatı tercih etme tarzında bir cevap verirken, Ömer *radıyallahu anh* açıktan yaptığı zikrin gerekçesini çirkin vesveseleri defetme, gaflet içindeki kalpleri uyandırma ve mükemmel amelleri ortaya koyma şeklinde açıklayarak karşılık vermiştir. Buna göre bir kısım sufilerin açıktan (cehrî) zikri, diğerk bir kısmının da gizli (hafî) zikri tercih etmelerinin sünnette bir aslı, temeli bulunmaktadır.

Ne güzel söylemiş şair:

“İnsanlar arasında adı sanı bilinmeyen, şöhretten
uzak biri olarak yaşa ve buna razı ol!

1449 Rivayetin Müslim, Zühd 11'de geçen lafzında farklılıklar söz konusudur. (Çeviren)

1450 Bu son iki rivayetle ilgili değerkendirmeler daha önce 1004 ve 1005 no'lu rivayetlerde yapılmıştı. (Çeviren)

1451 İbn Hacer *el-Heytemî*, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 56.

Bu, dünya ve ahiret için en güvenli ve sağlam yoldur.

Zira insanların arasına karışan kimsenin dini diyaneti selamette olmaz.

Ayrıca hareketlilik ile durağanlık arasında
(tereddüte) kalmaya devam eder.”

۱۲۵۱- خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.

1251- Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğreteninizdir.

Buhârî ve Tirmizî’nin Ali *radıyallahu anh*’dan; Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin de Osman *radıyallahu anh*’dan rivayet ettikleri bir hadistir. Yine İbn Mâce’nin Sa’d kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Sizin en hayırlılarınız, Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenlerinizdir.”**¹⁴⁵² Bu manada İbnü’d-Dureys ve İbn Merdûye’nin İbn Mes’ûd’dan naklettikleri hadisin lafzı da şudur: **“Sizin en hayırlılarınız, Kur’ân’ı okuyan ve okutanlarıdır.”**¹⁴⁵³

۱۲۵۲- خَيْرُكُمْ مَنْ يُزَجِّي خَيْرَهُ وَيُؤْمِنُ شَرَّهُ.

1252- Sizin en hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve şerrinden emin olunan kimsedir.

Bu hadisi Ebû Ya’lâ, Enes kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁴⁵⁴ Bu konuda Ebû Hureyre’den gelen bir rivayet de vardır.¹⁴⁵⁵

1452 Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 21; Ebû Dâvûd, Salât 347; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân 15; İbn Mâce, Sünnet 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 472, h.nr: 412; Dârimî, Fezâilü’l-Kur’ân 2.

1453 İbnü’d-Dureys, *Fezâilü’l-Kur’ân*, thk. Gazve Büdeyr, Dimeşk 1987, s. 77, h.nr: 137.

1454 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, 16, h.nr: 3910. Heysemî, hadisin bu rivayetinin isnadındaki Mübârek b. Süheym’in metrûk biri olduğunu belirtmişse de (bk. *Mecma’*, VIII, 90, h.nr: 13112) bir sonraki dipnotta işaret edilen Ebû Hureyre rivayeti sahihtir. (Çeviren)

1455 Tirmizî, Fiten 76; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 286, h.nr: 528. Tirmizî, bu rivayet hakkında “hasen-sahihtir” demiştir. (Çeviren)

۱۲۵۳- خَيْرُكُمْ مَنْ لَمْ يَدَغْ آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ، وَلَا دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ، وَلَمْ يَكُنْ كَلًّا عَلَى النَّاسِ.

1253- Sizin en hayırlınız, ahiretini dünyası için, dünyasını da ahireti için terk etmeyen ve insanlara da yük olmayandır.

Deylemî bunu Enes'ten rivayet etmiştir.¹⁴⁵⁶

۱۲۵۴- خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسِ.

1254- İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.

Bunu bir hadis veya başka bir rivayet olarak zikreden birini görmüş değilim. Bu nedenle araştırılıp incelenmelidir. Ancak manası sahihtir. Üstelik bunu destekleyici mahiyette, benzer anlamda hadisler de mevcuttur. Mesela; **“Yaratılmışların tamamı Allah’ın iyâlidir (hane halkıdır). Bu yaratılmışların Allah’a en sevimli gelenleri ise O’nun iyâline en faydalı olanlardır.”**¹⁴⁵⁷ Bu hususu iyi kavramalısın. Ayrıca Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr*’inde geçtiği üzere Kuzâî’nin Câbir’den rivayet ettiği şu hadis de bunu desteklemektedir: **“İnsanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olanıdır.”**¹⁴⁵⁸

۱۲۵۵- خَيْرُ الزَّادِ الثَّقْوَى.

1255- En hayırlı azık takvadır.

Askerî bunu, Zeyd b. Hâlid’den merfu bir hadis olarak rivayet etmektedir. Ayrıca Ebu’s-Şeyh de bu hadisi İbn Abbâs’tan merfu olarak ve şu ziyadesiyle nakleder: **“Kalbe atılan en hayırlı şey de kesin ve derin**

1456 Benzer bir lafız için bk. Deylemî, *Firdevs*, III, 409, h.nr: 5249. Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü’l-hadîs*, V, 141, h.nr: 1867; İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 99, h.nr: 967; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 499; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 534; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 1, h.nr: 501. (Çeviren)

1457 Bu ve benzeri hadisler daha önce 1220 no’lu rivayette geçmişti.

1458 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, 223, h.nr: 1234. Rivayetin farklı kanallardan gelen tarikleri itibariyle *hasen* seviyesine ulaştığına dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, I, 787-789, h.nr: 426. (Çeviren)

imandır.”¹⁴⁵⁹ Bu hadis ayrıca ileride “رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ/*Hikmetin başı Allah korkusudur*” rivayetinde de geleceği üzere Ükbe b. Âmir’den de nakledilmektedir.¹⁴⁶⁰ Dolayısıyla hadis kuvvet bulmakta; hatta Kur’ân’ın açık âyeti de bunun doğruluğuna şahitlik edip bu hadisi desteklemektedir.¹⁴⁶¹

١٢٥٦ - خَيْرُ السُّودَانِ ثَلَاثَةٌ: لُقْمَانُ وَبِلَالٌ وَمِهْجَعٌ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -.

1256- Siyahîlerin en hayırlısı üçtür: Lokman, Bilâl ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in azatlı kölesi Mihca’.

İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’de “Buhârî bu hadisi *Sahîh*’inde rivayet etmektedir” demiştir.¹⁴⁶² Ancak buna şu şekilde itiraz edilmiştir: Öncelikle hadis Buhârî’de geçmemektedir. Ayrıca Mihca’ın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in azadlı kölesi olduğuna dair zikredilen görüş de bir yanılgıdır. Zira o, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*’ın azadlı kölesidir.

Öte yandan Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söyler:¹⁴⁶³ Bu hadisi Hâkim, Vâsile b. el-Eska’dan merfu olarak rivayet etmiş ve **sahih** olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶⁴ Ayrıca Taberânî de bunu İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak şu lafızla nakletmiştir: “**Siyahîler edinin. Çünkü onlardan üçü, cennet ehlinin efendileridir: Lokman, Necâşî ve Bilâl.**”¹⁴⁶⁵ Yine Hâkim’in Evzâî’den **mu’dal** bir hadis olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: “**Siyahîlerin en hayırlıları dört kişidir: Lokman, Bilâl, Necâşî ve Mihca’.**” Keza

1459 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 473.

1460 Bk. 1350 no’lu rivayet. Ayrıca Abdullah b. Mes’ûd’un, hutbesinde bu sözü kullandığına dair bir rivayet için bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 201, h.nr: 728. (Çeviren)

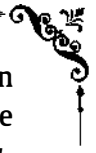
1461 Aclûnî, Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından (bk. II, 547, h.nr: 468) naklettiği bu değerlendirmede Bakara sûresinin 197. âyetini kastetmektedir. (Çeviren)

1462 *Temyîz*’in elimizdeki matbu nüshasında böyle bir değerlendirme tespit edemedik. Aksine *Temyîz*’de, bizzat Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında geçtiği üzere şu ibare yer almaktadır: “Bu hadisi Hâkim, *Sahîh*’inde Vâsile b. el-Eska’dan merfu olarak rivayet etmektedir.” (Bk. İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 76-77) -Çeviren-

1463 Sehâvî, *Makâsîd*, II, 548, h.nr: 469.

1464 Hâkim, *Müstedrek*, III, 321, h.nr: 5242.

1465 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, XI, 198, h.nr: 11482. Heysemî, isnadındaki Ebyen b. Süfyân’ın zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, IV, 235-236, h.nr: 7209) -Çeviren-

Taberânî'nin rivayetine göre, İbn Ömer şöyle demektedir: Habeşlilerden bir adam, bir hususu sormak üzere Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona **“Öğrenmek istediğini sora-bilirsin”** buyurur. Adam “Ey Allah'ın Rasûlü! Sûret, renk ve peygamberlik bakımından bizden farklı ve üstün kılındınız. Peki, ben de senin iman ettiğinin aynısına iman etsem ve senin amelin gibi amel etsem, cennette seninle birlikte olabilir miyim?” diye sorar. Allah Rasûlü **“Evet”** dedikten sonra şunu ilave eder: **“Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, cennette bir siyahînin beyazlığı bin yıllık bir mesafeden görülecektir...”**¹⁴⁶⁶

Öte yandan *Muhallâ*'da şu ifadeler geçmektedir: “Cennette iri gözlü hurilerin güzelliği ancak Bilâl'in siyahlığı ile kemâle erer. Zira Bilâl'in siyahlığı, o hurilerin yanaklarına ‘ben’ler hâlinde dağıtılacaktır.” *Makâsîd*'da geçen malumat özetle burada sona ermiştir.¹⁴⁶⁷

Menûfî de şöyle demektedir: Ayrıca hadisten anlaşıldığı kadarıyla siyâhîlerin mü'minleri cennete ancak beyaz olarak gireceklerdir. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî de bunu Buhârî şerhinde açıkça belirtmektedir.¹⁴⁶⁸ Buraya kadar zikredilenler özetlenecek olursa, siyahîlerin en hayırlısının dört kişi olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim bazıları bu isimleri şu şekilde nazma dökmüştür:

“Siyahîlerin efendileri dörtlür,
Şefaatçimiz böyle buyurmuşlar:
Necâşî, Bilâl ve aynı zamanda
Lokman ve Mihca' da var.”

1466 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 436, h.nr: 13595. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Eyyûb b. Utbe'nin zayıf bir ravi olduğunu ifade etmiş; Zehebî de rivayetin “münker olduğunu ve sahih olmadığını” belirtmiştir. (Bk. *Mecma'*, X, 420; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 291, ravi nr: 1090) -Çeviren-

1467 Sehâvî'nin *Makâsîd*'ında Bilâl'in siyahlığının hurilerin yanaklarında “iki ben” olarak gözükeceği ifadesi yer almakta (bk. II, 549); ancak Aclûnî'nin eserinde ise bu ifade “benler” şeklinde geçmektedir. Değişik kaynaklarda her iki versiyonu da destekleyecek lafızlar geçmesine rağmen, bu lafzın yer aldığı cümlelerin asıl kaynağı olarak gösterilen İbn Hazm'ın *Muhallâ*'sında, araştırmamıza rağmen bu manada herhangi bir bilgiyi tespit edemedik. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1468 Araştırmamıza rağmen İbn Hacer'in ilgili eserinde böyle bir yaklaşımı tespit edemedik. (Çeviren)

١٢٥٧ - خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوْلُهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أَوْلُهَا.

1257- Erkeklerin oluşturduğu safların en hayırlısı ilk saf, (sevap bakımından) en kötü durumda olanı da en son saftır. Kadınların oluşturduğu safların en hayırlısı ise en son saf, (sevap bakımından) en kötü durumda olanı da en öndekidir.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den; Taberânî de Ebû Ümâme ve İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹⁴⁶⁹

١٢٥٨ - خَيْرُ الْعَمَلِ مَا نَفَعَ.

1258- Amelin en hayırlısı faydalı olandır.

Taberânî'nin Zeyd b. Hâlid'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis- tir.¹⁴⁷⁰ Bu hadisin devamı daha önce “الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عِبَالُ اللَّهِ”/*Yaratılmışların hep- si Allah'ın iyâlidir...*” rivayetinde geçmiştir.¹⁴⁷¹

١٢٥٩ - خَيْرُ الْغِذَاءِ بَوَاقِرُهُ، وَأَطْيَبُهُ أَوْلُهُ وَأَنْفَعُهُ.

1259- Gıdanın en hayırlısı/iyisi, turfanda olanıdır (veya günün ilk vaktinde tüketilenidir). En hoş ve lezzetlisi de ilki ve en faydalısıdır.

¹⁴⁶⁹ Müslim, Salât 132; Ebû Dâvûd, Salât 198; Tirmizî, Salât 166; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 320, h.nr: 7362; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 165, h.nr: 7692, XI, 203, h.nr: 11497. Nevevî'nin izahına göre buradaki hayır ve üstünlük ölçüsü, erkeklerle kadınların namazda aynı mekânı paylaşmaları hâlinde birbirine yakın veya uzak durmalarına göre belirlenmiştir. Zira birbirlerine yakın durmalarının yol açabileceği şer'î sakıncalar söz konusudur. Ancak kadın ve erkeklerin ayrı ayrı mekânlarda namaz kılmaları durumunda ise ilk safın hayır ve üstünlüğü her ikisi için de geçerlidir. (Bk. Nevevî, *Şerhu Müslim*, IV, 159) -Çeviren-

¹⁴⁷⁰ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarının hiçbirinde geçmemekte; sadece şu kaynaklarda yer almaktadır: Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 222, h.nr: 1233; Beyhakî, *Medhal*, s. 426, h.nr: 786. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 516; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XII, 322-324, h.nr: 5641. (Çeviren)

¹⁴⁷¹ Bk. 1220 no'lu rivayet.

Deylemî bu hadisi Enes'ten merfu olarak rivayet etmektedir. Ancak isnadında zayıf biri vardır.¹⁴⁷²

١٢٦٠ - خَيْرُ الْمَجَالِسِ أَوْسَعُهَا.

1260- Meclislerin en hayırlısı en geniş olanıdır.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'deki rivayetine göre, Ebû Saîd el-Hudrî'ye bir cenaze haberi verilir. O da biraz gecikir gibi olunca insanlar nihayet yerlerini alıp otururlar. Daha sonra da kendisi çıkagelir. Orada oturanlar da onu görünce hemen harekete geçerler ve bazıları ona yerini vermek için ayağa kalkar. Ancak Ebû Saîd "Hayır! Zira ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim" diyerek söz konusu hadisi zikreder, ardından da daha geniş bir mekâna geçip oturur.¹⁴⁷³ Ebû Dâvûd bu hadisi Buhârî'nin şartına uygun bir isnadla aktarmaktadır. Aynı şekilde Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da bu hadisi İbn Ebî Amra kanalıyla (Ebû Saîd'den) rivayet etmektedir. Suyûtî de *Dürer*'de bunu Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen bir rivayet olarak Ebû Dâvûd'a dayandırır.¹⁴⁷⁴

١٢٦١ - خَيْرُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتَقْبَلَ بِهِ الْقَبْلَةَ.

1261- Meclislerin en hayırlısı, kibleye dönük olanıdır.

Taberânî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁷⁵ Nitekim daha önce "أَكْرَمُ الْمَجَالِسِ / *Meclislerin en değerli ve üstün olanı...*" lafzıyla geçmişti.¹⁴⁷⁶

1472 Deylemî, *Firdevs*, II, 180, h.nr: 2908. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 476. (Çeviren)

1473 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 388, h.nr: 1136.

1474 Ebû Dâvûd, *Edeb* 14; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 506, h.nr: 7890-7891; Suyûtî, *Dürer*, s. 114, h.nr: 212. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 485, h.nr: 832. (Çeviren)

1475 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 189, h.nr: 8361. Aclûnî'nin 505 no'lu rivayette de zikrettiği üzere bu hadisin isnadında Hamza b. Ebî Hamza adında *metrûk bir ravi* vardır. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 59, h.nr: 12916. (Çeviren)

1476 Bk. 505 no'lu rivayet. Ayrıca 371 no'lu rivayete de bakılabilir. (Çeviren)

١٢٦٢ - حَيِّزُ النِّسَاءِ الَّتِي تَسْرُهُ إِذَا نَظَرَ، وَتَطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ، وَلَا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَلَا مَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ.

1262- Kadınların en hayırlısı, (kocas) kendisine baktığı zaman onu mutlu eden, emrettiğinde ona itaat eden ve kendi nefsi ve malı konusunda kocasının hoşlanmayacağı bir tarzda ona aykırı hareket etmeyendir.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁷⁷ Bu hadisin Taberânî'de Abdullah b. Selâm kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Kadınların en hayırlısı, baktığında seni mutlu eden, emrettiğinde sana itaat eden ve senin yokluğunda, hem kendi nefsi hem de senin malın konusunda (sahip çıkması gerekeni) koruyan kadındır."**¹⁴⁷⁸

١٢٦٣ - حَيَّازُ أُمَّتِي الَّذِينَ إِذَا رُؤُوا ذُكِرَ اللَّهُ.

1263- Ümmetimin en hayırlıları, görüldükleri zaman Allah'ın hatırlandığı kimselerdir.

Bu hadisi Taberânî, Ubâde b. es-Sâmit'ten şu ziyade ile rivayet etmektedir: **"Ümmetimin en şerlileri de fitne çıkarmak için laf taşıyan, birbirini seven kimselerin arasını açan ve masum insanları günah ve sıkıntıya sokmayı arzulayanlardır."**¹⁴⁷⁹ Ayrıca Beyhakî bunu Ömer radiyallahu anh'dan şu lafızla rivayet eder: **"Sizin hayırlılarınız, görüldükleri zaman**

1477 Nesâî, Nikâh 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 383, h.nr: 7421; Hâkim, *Müstedrek*, II, 175, h.nr: 2682; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 131, h.nr: 13477. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, IV, 453, h.nr: 1838. (Çeviren)

1478 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 159, h.nr: 386.

1479 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 521, h.nr: 17998; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 119, h.nr: 323; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 167, h.nr: 423. Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla gelen rivayetin isnadında Yezîd b. Rabîa adında metruk bir ravi bulunmakla birlikte (bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 93, h.nr: 13140) *Müsned*'in hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibinin değerlendirmelerine göre hadis, daha başka tarihlerinin desteğiyle *hasen* seviyesine yükselmektedir. (Ayrıca bk. Elbânî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 248, h.nr: 434) -Çeviren-

kendileri sayesinde Allah'ın hatırlandığı kimselerdir."¹⁴⁸⁰ Bu rivayetin devamı, bir öncekinin devamı gibidir.

١٢٦٤ - خَيْرُ التَّابِعِينَ أَوْسٌ.

1264- Tâbiînin en hayırlısı Üveys'tir.¹⁴⁸¹

Bu hadisi Hâkim bu lafzıyla Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁴⁸²

١٢٦٥ - خَيْرُ النَّاسِ قَزَنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ.

1265- İnsanların en hayırlısı benim asrım da yaşayanlar, sonra bunları takip edenler, daha sonra da onları takip edenlerdir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı rivayet İmrân b. Husayn'dan da nakledilmiştir, ancak lafzı şöyledir: **"Sizin en hayırlınız benim asrım da yaşayanlar, sonra bunları takip edenler, daha sonra da onları takip edenlerdir."** İmrân üçüncüde tereddüte kapılmış, ayrıca şöyle bir ilavede bulunmuştur: **"Bunların peşinden öyle bir topluluk ortaya çıkar ki, hainlik ederler, kendilerine asla güvenilmez; kendilerinden şahitlik etmeleri istenmediği hâlde şahitlik ederler ve söz verdiklerinde sözlerini tutmazlar. Ayrıca aralarında şişmanlık baş gösterir."**¹⁴⁸³

Bu hadis başka rivayetlerle de gelmiştir. Bunlardan biri de Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla naklettikleri şu lafızdır: **"İnsanların en hayırlısı benim asrım da yaşayanlar, sonra bunları takip edenler, sonra da onları takip edenlerdir. Daha sonra da öyle topluluklar gelecek ki, onlardan birilerinin şahitliği yeminini, yemini de şahitliğini geçecektir."**¹⁴⁸⁴

1480 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 77, h.nr: 6282.

1481 Üveys, Yemen'in Karen köyüne nispetle Arapça'da Üveys el-Karenî olarak bilinmektedir. Ancak bu isim Türkçe'ye "Veysel Karanî" olarak girmiştir. (Çeviren)

1482 Hâkim, *Müstedrek*, III, 455-456, h.nr: 5717-5721. Üveys el-Karenî'nin faziletine dair benzer manadaki ayrıntılı rivayetler için bk. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 223-225. (Çeviren)

1483 Buhârî, *Şehâdât* 9, *Rikâk* 7; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 212, 214.

1484 Tirmizî, *Menâkıb* 57; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 263, h.nr: 4217.

Bir diğer rivayet de Taberânî'nin yine İbn Mes'ûd'dan aktardığı şu hadistir: **“İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşayanlar, sonra ikinci, sonra da üçüncü (asırdır). Daha sonra da hayırsız bir toplum gelecektir.”**

Yine bir başka rivayet ise Müslim'in Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla naklettiği şu hadistir: **“İnsanların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra ikinci, sonra da üçüncü (asırdır).”**¹⁴⁸⁵

Keza Taberânî ve Hâkim'in Ca'de b. Hübeyre'den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“İnsanların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra bunları takip edenler, daha sonra da onları takip edenlerdir. Diğerleri ise adi, değersiz kimselerdir.”**¹⁴⁸⁶

Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin İmrân b. Husayn'dan rivayet ettikleri hadiste de şöyle geçmektedir: **“İnsanların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra bunları takip edenler, daha sonra da onları takip edenlerdir. Bunların ardından da şişmanlayan ve şişmanlığı seven bir topluluk gelecektir. Henüz çağrılmadan şahitlikte bulunacaklardır.”**¹⁴⁸⁷

١٢٦٦ - الْحَيَرُ عَادَةُ وَالشَّرُّ لَجَاجَةٌ.

1266- Hayır, (fıtrat gereği) bir alışkanlıktır. Şer ise (şeytan ve nefsin inatla sürdürdükleri) bir düşmanlıktır.

İbn Mâce'nin, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî'nin, ayrıca Ebû Nuaym ve diğerlerinin Muâviye'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Bazıları da buna şu lafzı ilave etmişlerdir: **“Allah kimin hakkında hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar.”**¹⁴⁸⁸

1485 Müslim, Fezâilü's-sahâbe 216.

1486 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 285, h.nr: 2187; Hâkim, *Müstedrek*, III, 211, h.nr: 4871.

1487 Tirmizî, *Fiten* 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 53, h.nr: 19820.

1488 İbn Mâce, *Mukaddime* 17; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 8, h.nr: 310; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 385, h.nr: 904; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 134, h.nr: 8294. *Sünen-i İbn Mâce*'yi tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin *isnadının ceyyid* olduğunu ifade etmektedirler. Elbânî de hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 251, h.nr: 651) -Çeviren-

١٢٦٧- الْخَيْرُ فِي وَفِي أُمَّتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

1267- Hayır bende ve benden sonra kıyamete kadar ümmetimdedir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Hocamız (İbn Hacer) “Bu hadisi bilmiyorum. Ancak manası sahihtir” demiştir. Hocamız bu değerlendirmesiyle şu hadisi kastetmektedir: **“Ümmetîmden, din düşmanlarına karşı muzaffer olup hak üzere hâkimiyet kurmuş, muhaliflerin kendilerine asla zarar veremediği bir topluluk daima var olacaktır.”**¹⁴⁸⁹ Bir lafızda da şöyle geçmektedir: **“Desteksiz ve yardımsız bırakanların asla zarar veremediği bir topluluk daima var olacaktır ve Allah'ın (kıyamet) emri gelinceye kadar da onlar bu hâl üzere olmaya devam edeceklerdir.”**¹⁴⁹⁰ Buradaki **“Allah'ın emri”** ifadesi de şu şekilde açıklanmıştır: Bu, Allah'ın, mü'minlerin ruhlarını kabzetmek üzere göndereceği tatlı bir esintidir. Bu esinti sonrasında geriye sadece yeryüzündeki kötüler kalır ve kıyamet de bunların üzerine kopar. Nitekim bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: **“Yeryüzünde ‘Allah Allah’ diyen birileri bulunduğu sürece kıyamet kopmaz.”**

١٢٦٨- الْخَيْرُ كَثِيرٌ، وَفَاعِلُهُ قَلِيلٌ.

1268- Hayır (kapısı) çoktur, ancak yapanı azdır.

Taberânî ve Askerî'nin Abdullah b. Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Bir lafızda **“Onu yapan kimse,”** bir diğerinde ise **“onunla amel eden kimse azdır”** ifadesi geçmektedir.¹⁴⁹¹

Necmüddîn el-Gazzî de “Hatîb bunu ‘وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ’ **azdır yapanı da...**’ lafzıyla rivayet etmiştir”¹⁴⁹² dedikten sonra “Bu lafız, ilkinden daha fazla dillerde yaygınlık kazanmıştır” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁴⁹³

1489 Buhârî, İ'tisâm 10; Müslim, İmâre 170.

1490 Buhârî, Tevhîd 29.

1491 Bezzâr, *Müsne'd*, VI, 385; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 377, h.nr: 5608; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 142, h.nr: 7301. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 125, h.nr: 514; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 46, h.nr: 1536. (Çeviren)

1492 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 50, h.nr: 2696.

1493 Gazzî, *İtkân*, I, 256, h.nr: 754.

١٢٦٩- خَيْرُ الْقُبُورِ الدَّوَارِسُ.

1269- Kabirlerin en hayırlısı silinip kaybolmuş olanlarıdır.

Dillerde meşhur olmuş bir sözdür. Ancak zahirine bakılırsa manası sahih değildir. Zira kabrin tanınıp ziyaret edilebilmesi için üzerine bir işaret konulması sünnettir.¹⁴⁹⁴ Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Osman b. Maz'ûn'un kabrinin başına bir taş koymuş ve şöyle buyurmuştur: ***“Bu taş sayesinde kardeşimin kabrini tanyorum.”***¹⁴⁹⁵

١٢٧٠- الْخَيْرُ مَعَ أَكَابِرِكُمْ.

1270- Hayır, büyüklerinizdedir.

Daha önce “البركة في أكابرکم”/*Bereket, büyüklerinizdedir*” hadisinde geçmişti.¹⁴⁹⁶

١٢٧١- الْخَيْرُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِي الْخَيْلِ.

1271- Hayır, atların alınlarına düğümlenmiştir.

Buhârî ve Müslim’in, Mâlik > Nâfi > İbn Ömer isnadıyla merfu olarak ittifakla rivayet ettikleri bir hadis olup lafzı şöyledir: **“Kıyamete kadar atların alınlarında hayır vardır.”** Yine Buhârî ve Müslim’e ait bir lafızda ve onların dışındaki muhaddislerin rivayetlerinde başlıktaki lafzın yanı sıra **“dügümlenmiştir”** ziyadesi bulunmaktadır. Keza Buhârî’ye ait bir lafızda da **“الخیر معقود/Hayır düğümlenmiştir”** ifadesi geçmektedir. Müslim’in bir rivayetinde de **“مَغْضُوصٌ/topuz şeklinde örölüp bağlanmıştır”** ifadesi yer almaktadır. Ancak Buhârî ve Müslim’in her ikisi **“بَنَواصِي الْخَيْلِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ/kıyamete kadar atların alınlarında...”** cümlesinde ittifak hâlinde dirler.¹⁴⁹⁷

1494 Bu rivayetin asılsız olduğuna ve “kabirleri bir karış miktarınca yükseltmenin sünnet olması” ilkesine aykırı sayıldığına dair geniş bir mütalaa için bk. Elbânî, *Ahkâmu'l-cenâiz*, 1986, s. 209. (Çeviren)

1495 Ebû Dâvûd, Cenâiz 63; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 577, h.nr: 6744. Bu rivayetin isnadının *hasen* olduğuna dair bilgi için bk. Nevevî, *Hülâsatü'l-ahkâm*, II, 1010, h.nr: 3612; İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, V, 324-325; İbn Hacer, *et-Telhisü'l-habîr*, II, 267, h.nr: 795. (Çeviren)

1496 Bk. 903 no'lu rivayet.

1497 Buhârî, Cihâd 43, 44, Menâkıb 28; Müslim, Zekât 26, İmâre 96, 99.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁴⁹⁸ **“Hayır, kıyamete kadar atların alınlarına düğümlenmiştir”** hadisini Taberânî, Ebû Hureyre’den şu ziyade ile rivayet etmiştir: **“Atlara harcamada bulunan kişi, elini infak için açıp hiç kapatmayan bir kimse gibidir.”**¹⁴⁹⁹

Bu konuda içlerinde Câbir’in de bulunduğu bir topluluktan şu ilave ile nakledilen bir hadis de vardır: **“Atların sahipleri de onlara yaptıkları harcamalarda destek ve yardım görürler.”** Keza söz konusu topluluktan biri olan Esmâ bint Yezîd’den gelen rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kıyamete kadar ebediyen düğümlenmiştir.”** Ayrıca Hafız ed-Dimyâtî de bu konuda müstakil bir eser telif etmiştir.

١٢٧٢ - الْخَيْلُ مَغْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

1272- Kıyamete kadar atların alınlarına hayır düğümlenmiştir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁵⁰⁰ “Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Urve b. el-Ca’d’dan; keza bu isimlerin yanı sıra Mâlik de İbn Ömer’den; ayrıca Buhârî, Enes’ten; yine Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.”¹⁵⁰¹ Gazzî daha sonra da şunları söylemektedir: Bu hadisin Taberânî’de Câbir kanalıyla gelen lafzı şöyledir: **“Kıyamete kadar atların alınlarında hayır ve bereket düğümlenmiştir. Sahipleri de onlara yaptıkları harcamalarda destek ve yardım görürler. Atların boyunlarına gerdanlık türü nişan/alâmet takabilirsiniz, ancak (nazardan korunmak amacıyla) yay kirişlerini takmayın.”**¹⁵⁰² Bu rivayet Ahmed b. Hanbel’de de benzer şekilde ve şu ziyade ile geçmektedir: **“Alınlarını sıvazlayın ve onların için bereket duasında bulunun.”** Ancak bu rivayette **“...ve bereket (düğümlenmiştir)”** lafzı geçmemektedir. Yine Buhârî ve Müslim’e

1498 Gazzî, *İtkân*, I, 256, h.nr: 755.

1499 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 260, h.nr: 3088.

1500 Gazzî, *İtkân*, I, 256-257, h.nr: 757.

1501 Buhârî, Cihâd 43, Menâkıb 28; Müslim, Zekât 26, İmâre 98; Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 10; Nesâî, Hayl 6; İbn Mâce, Cihâd 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 117, h.nr: 5102; Mâlik, *Muvattâ*, Cihâd 44.

1502 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IX, 13, h.nr: 8982.

ait bir lafızda şöyle geçer: “**Atlar üç sınıftır. Kişi için ecir ve sevap olan at vardır, örtü olan at vardır ve yük ve vebal olan at vardır...**”¹⁵⁰³ Ayrıca Hatîb de bunu İbn Abbâs’tan şu lafızla rivayet etmektedir: “**Atların kumral olanlarının alınlarında hayır vardır.**” Öte yandan Celâleddîn es-Suyûtî’nin de *Cerru’z-zeyl fi’l-hayl* adını verdiği bir risalesi vardır.

۱۲۷۳- الْخَيْرَةُ فِيمَا اخْتَارَهُ اللَّهُ.

1273- Allah’ın tercih edip seçtiğinde hayır vardır.

Manası sahihtir. Fakat bunun, ne bir hadis ne de bir eser (sahâbe veya tabiin sözü) olduğunu biliyorum.¹⁵⁰⁴

۱۲۷۴- الْخَيْرَةُ فِي الْوَقَائِعِ.

1274- Olanda hayır vardır.

Hadis değildir.

۱۲۷۵- خَيْرُ الْفَاكِهَةِ الْعَنْبُ، وَخَيْرُ الطَّعَامِ الْخُبْزُ.

1275- En hayırlı meyve üzüm, en hayırlı yiyeceğiniz ise ekmektir.

Necmüddîn el-Gazzî bu rivayet hakkında şöyle demiştir:¹⁵⁰⁵ “Bu hadisi İbn Adiy, Âişe *radıyallahu anha*’dan rivayet etmiştir.”¹⁵⁰⁶ Ayrıca bu hadisin daha önce geçen başka bir lafzı da vardır.”¹⁵⁰⁷

۱۲۷۶- خَيْرَةُ اللَّهِ لِلْعَبْدِ خَيْرٌ مِنْ خَيْرَتِهِ لِنَفْسِهِ.

1276- Allah’ın kul için tercih edip seçtiği şey, kulun kendisi için tercih edip seçtiğinden daha hayırlıdır.

1503 Buhârî, Cihâd 48; Müslim, Zekât 24.

1504 Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 195-196, h.nr: 196.

1505 Gazzî, *İtkân*, I, 254, h.nr: 745.

1506 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 224, ravi nr: 1290. İbn Adiy, rivayetin isnadındaki Ebû Yusuf Amr b. Hâlid el-Esedî’nin *münkerü’l-hadîs* biri olduğunu belirttikten sonra ilgili lafzı zikretmekte ve “Bu hadis bu isnadla *uydurmadır*” demektedir. (Ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 288) -Çeviren-

1507 Bk. 1240 no’lu rivayet.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹⁵⁰⁸ [Hocamız Sehâvî'nin] bu rivayete dair herhangi bir değerlendirmesine rastlamış değilim.¹⁵⁰⁹ Ayrıca bunu merfu bir rivayet olarak da bilmiyorum. Ancak mana olarak buna katkı sağlayıp destekleyebilecek bir âyet şöyledir: **“Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir, bazen de hoşlandığınız bir şey hakkınızda şer olabilir.”**¹⁵¹⁰

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir:¹⁵¹¹ Bir rivayetin teknik standartlarını taşıması bakımından bu sözün bir aslı olduğu bilinmemekle birlikte manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ'nın: **“Bazen hoşlanmadığınız bir şey...”** âyetinden elde edilen anlam da budur. Buradan hareketle hem namaz hem de dua olarak istihâre yapılması emri söz konusudur. Ayrıca **“İstihare eden kaybetmez, istişare eden de pişman olmaz”** rivayeti mevcuttur.¹⁵¹² Üstelik duada şu cümle sabit olmuştur: **“Allah'ım! İşimi hayırlı eyle ve hayırlı olanı yapmayı nasip eyle. Benim için en hayırlı olanı tercih et ve beni kendi tercihime bırakma!”**¹⁵¹³ İşte halkın dilinde meşhur olan “Allah'ın tercih edip seçtiğinde hayır vardır” ve “Olanda hayır vardır” şeklindeki sözlerin aslı/özü budur.

١٢٧٧ - خَالِفُوا الْيَهُودَ فَلَا تُصَمِّمُوا ؛ فَإِنَّ تَصْمِيمَ الْعَمَائِمِ مِنْ زَيِّ الْيَهُودِ.

1277- Yahudilere muhalefet edin ve sarıkların ucunu sarık içine dolamayın. Çünkü sarıkların ucunu dolayıp sarkıtmamak, Yahudilere has bir giyim-kuşam tarzıdır.

el-Leâliü'l-müntesira'da “Bunun bir aslı yoktur” denilmiştir.¹⁵¹⁴ Ben de (Aclûnî) derim ki: “Bu lafızla bir aslı yoktur” demek istemiştir. Yoksa

1508 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 78.

1509 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 558, h.nr: 481. Sehâvî, İbnü'd-Deyba'ın da dediği gibi sadece hadisin metnini vermekte ve başka hiçbir değerlendirme yapmamaktadır. (Çeviren)

1510 Bakara 2/216.

1511 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 195, h.nr: 196.

1512 Bu rivayet ileride 2205 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

1513 Son cümlesi haricinde bu hadis daha önce 558 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1514 *el-Leâli* adıyla bilinen biri Zerkeşî'ye, diğeri de Suyûtî'ye ait iki eser mevcuttur. Ancak Zerkeşî'nin eseri *el-Leâliü'l-mensûra* olarak; Suyûtî'ninki ise *el-Leâliü'l-masnûa* şeklinde bilinmektedir. Bu noktada sıfatı *el-Müntesira* olan eser ise

sarığın ucunu sarkıtmak sünnettir. Nitekim *Tuhfe*'de geçtiği üzere bu hususta kimisi **sahih**, kimisi de **hasen** olan pek çok hadis gelmiştir.¹⁵¹⁵

١٢٧٨ - الدَّاحِلُ لَهُ دَهْشَةٌ.

1278- (Ev, oda vb. yerlere) girenin bir şaşkınlığı, afallaması ve zihin dağınıklığı olur.

Bu hadis, Hasen b. Ali kanalıyla merfu olarak ve şu ziyade ile rivayet edilmiştir: **“Onu merhaba diyerek karşılayın.”**¹⁵¹⁶ Ancak **isnadı zayıftır**. Ayrıca İbn Hibbân da bunu *Sahîh*'inde **zayıf bir isnadla** Semüre'den merfu olarak rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“(Ev, oda vb. yerlere) girenin bir şaşkınlık, afallama ve zihin dağınıklığı olur. Onu ‘merhaba’ ile selamlayın.”**¹⁵¹⁷ Bu hadis, **“Her girenin bir şaşkınlığı, afallaması ve zihin dağınıklığı olur”** lafzıyla da meşhur olmuştur.¹⁵¹⁸

١٢٧٩ - دَارِهِمْ مَا دُئِمَتْ فِي دَارِهِمْ.

1279- Onların yurtlarında olduğun müddetçe onlarla hoş geçinip idare et.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁵¹⁹ Bunu bilemedim. Ancak eş ile ilgili olarak **“Onunla hoş geçinip idare edersen, onunla yaşarsın”** şeklinde bir rivayet gelmiştir.¹⁵²⁰

Suyûtî'nin *ed-Dürerü'l-müntesira* isimli eseridir. Dolayısıyla *el-Leâliü'l-müntesira* terkihiyle meşhur olmuş bir kitap yoktur. Bu noktada Aliyyü'l-Kâfî'nin bu rivayetle ilgili değerlendirmede bulunurken “Suyûtî'nin de dediği gibi bunun bir aslı yoktur” şeklinde bir ifade kullanmış olması (bk. *Mevzûât*, s. 190, h.nr: 184), rivayetin, Suyûtî'nin eserlerinden birinde yer aldığını gösteren bir ipucu sayılabilir. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet, adını verdiğimiz eserlerin basılı nüshalarının hiçbirinde yer almamaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1515 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, III, 36.

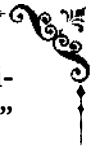
1516 Bk. 939 no'lu rivayet.

1517 Araştırmamıza rağmen ne İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde ne de Aclûnî dışındaki diğer eserlerde böyle bir rivayete rastlayabildik. (Çeviren)

1518 Bk. 2059 no'lu rivayet.

1519 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 8, h.nr: 485.

1520 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 283, h.nr: 20093; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 485, h.nr: 4178; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 192.

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söylemektedir:¹⁵²¹ Bu bir hadis değil, şîrirdir. Devamı da “Onların topraklarında olduğun müddetçe onları razı et” tarzındadır. Ayrıca İsfehânî *et-Terğîb*’inde Câbir’den şu hadisi rivayet etmiştir: **“İnsanlarla hoş geçinip idare etmek sadakadır.”** Yine Zeyd b. Ru-fey’ kanalıyla rivayet edilen bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“Farz namazı kılmakla emrolunduğum gibi insanlarla hoş geçinip onları idare etmekle de emrolundum.”**¹⁵²² Saîd b. el-Müseyyeb’den nakledilen bir rivayet de şöyledir: **“İmandan sonra akıl kârı olan şey, insanlarla hoş geçinip onları idare etmektir.”**¹⁵²³ Bu hususta Beyhakî’nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği hadisin lafzı da şu şekildedir: **“Aklın kârı hoş geçinip idare etmektir. Dünyada iyilik ve doğruluk ehli olanlar, ahirette de iyilik ve doğruluk ehlidirler.”**

١٢٨٠ - دَارُ الظَّالِمِ خَرَابٌ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ.

1280- Zalimin evi, yurdu -bir zaman sonra da olsa- mutlaka harap olacaktır.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir:¹⁵²⁴ Buna vâkıf olamadım. Ancak şu âyet bunu desteklemektedir: **“İşte zulümleri yüzünden çöküp ıssız kalmış evleri...”**¹⁵²⁵

Necmüddîn el-Gazzî de şunu eklemektedir:¹⁵²⁶ Ka’b, Ebû Hureyre’ye “Tevrat’ta ‘Zulmedenin evi, yurdu harap olur’ denilmektedir” deyince Ebû Hureyre şunu söylemiştir: “Aynı şekilde Allah’ın Kitabı’nda **‘İşte zulümleri yüzünden çöküp ıssız kalmış evleri...’** buyurmaktadır.” Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı ise çoğul kalıbıyla “دار الظالمين/Zalimlerin evi, yurdu...” şeklinde bilinmektedir.

1521 Gazzî, *İtkân*, I, 258, h.nr: 764.

1522 Bu rivayet benzer lafızla daha önce 679 no’lu hadis olarak geçmişti.

1523 İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 221, h.nr: 25428; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 24.

1524 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 5-6, h.nr: 483.

1525 Neml 27/52.

1526 Gazzî, *İtkân*, I, 257, h.nr: 762.

١٢٨١- الدَّاعِي وَالْمُؤْتَمِرُ فِي الْأَجْرِ شَرِيكَانِ، وَالْقَارِئُ وَالْمُسْتَمِعُ فِي الْأَجْرِ شَرِيكَانِ، وَالْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ فِي الْأَجْرِ شَرِيكَانِ.

1281- Dua edenle duaya “âmin” diyen sevapta ortaklardır. (Kur’ân) okuyan ve dinleyen de sevapta ortaklardır. Âlim ve ilim öğrenen talebe de sevapta ortaklardır.

Bu hadisi Deylemî, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁵²⁷

١٢٨٢- الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ.

1282- Hayra rehberlik eden, o hayrı işleyen gibidir.

Bu ibare, Askerî, İbn Menî’ ve Münzirî’nin İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste geçmektedir. Şöyle ki: **“Her iyilik sadakadır. Hayra kılavuzluk eden, o hayrı işleyen gibidir. Allah da zor durumdaki kederli insanın imdadına koşulmasını sever, ister.”** Yine Askerî, bu rivayeti, başlıktaki hadisin lafzıyla Büreyde’den merfu olarak nakletmektedir. Aynı şekilde Bezzâr da bunu Enes’ten rivayet etmektedir. Keza Tirmizî de Enes kanalıyla aktarmakta ve “gariptir” demektedir.¹⁵²⁸

Öte yandan Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin Ebû Mes’ûd el-Bedrî tarihiyle rivayet ettikleri ve Tirmizî’nin sahih saydığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Kim bir hayra kılavuzluk ederse, o hayrı işleyenin aldığı ecrin ayısını alır.”**¹⁵²⁹ Yine Müslim, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin rivayet ettiklerine göre, İbn Mes’ûd şunu anlatır: Bir adam Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’e gelip “Bana binmem için bir binek versen!” diye talepte bulununca Allah Rasûlü **“Seni bindirebileceğim bir binek bulamıyorum. Fakat filancaya git, o sana bir binek temin edebilir”** buyurdu. Adam da ona gitti, o kişi de onu bir bineğe bindirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü

1527 Deylemî, *Firdevs*, II, 225, h.nr: 3093. Rivayetin isnadında geçen İsmail eş-Şâmî adındaki ravinin *hadis uyduran* biri olduğu; Cübeyr b. Saîd’in *metrûk* biri sayıldığı belirtilmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 536; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VIII, 99, h.nr: 3608) -Çeviren-

1528 Tirmizî, *İlim* 14; Bezzâr, *Müsneid*, XIV, 65, h.nr: 7520.

1529 Müslim, *İmâre* 133; Ebû Dâvûd, *Edeb* 123; Tirmizî, *İlim* 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXXVII, 30, h.nr: 22339.

şöyle buyurdu: **“Kim bir hayra kılavuzluk ederse, o hayrı işleyenin aldığı ecrin aynısını alır.”**¹⁵³⁰

Yine İbn Abdilberr'in Ebu'd-Derdâ'nın bizatihi kendi sözü olarak aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: “Hayra kılavuzluk eden ve o hayrı işleyen kimse (ecir ve sevapta) ortaklırlar.” Keza İbnü'n-Neccâr'ın Ali *radıyallahu anh*'dan naklettiği rivayet de şöyledir: **“Hayrın rehberi, o hayrı işleyen gibidir.”** Deylemî'nin Abdullah b. Cerâd kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“İyiliği emreden kimse, o iyiliği yapan kimse gibidir.”** Bu hadisin dillerde meşhur olan şekli ise şudur: **“Hayra rehberlik eden, o hayrı işleyen gibidir. O hayrı işleyen de cennet ehliendir.”**

۱۲۸۳ - دَارُوا سُفْهَاءَكُمْ

1283- Akli ermezlerinize hoş geçinip onları idare edin.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle der:¹⁵³¹ “Bu söz, dillerde bazen **‘Mallarımızın üçte biri ile...’** şeklindeki bir ziyade ile dolaşmaktadır. Hafız İbn Hacer bu rivayet sorulduğunda hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Ben de bunun merfu bir rivayet olduğuna vâkıf değilim. Ne kadar da uydurma bir rivayete benziyor!”

Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:¹⁵³² Hocamız (İbn Hacer), bu rivayet hakkında kendisine sorulan soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu çerçevede *Firdevs*'te **isnadsız bir şekilde** Ebû Hureyre'den merfu olarak gelen bir rivayet şöyledir: **“Kadınlarla hoş geçinip idare edin ki onlardan faydalanabilesiniz. Zira onlar, kesinlikle sizin arzuladığınız kıvama gelmezler.”** Yine buna yakın manadaki sözlerden biri de hadis sayılmayan ancak dillerde meşhur olan şu sözdür: **“İrz, namus, şeref ve haysiyetini korumak maksadıyla insanlarla hoş geçinip onları idare etmek, bir hasenedir.”**¹⁵³³ Nitekim daha önce “...أمرنا/

1530 İbn Mes'ûd'dan bu lafızla rivayet edilen bir hadis tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1531 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 78.

1532 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 16, h.nr: 488.

1533 Hasene: İyi hâl ve hareketlerle hoş giden, ulaşılmak istenen nimet ve imkânları ifade eden bir terimdir. (Geniş bilgi için bk. Mustafa Çağrırcı, “Hasene,” *DİA*, XVI, 376 vd.) -Çeviren-

bize emretti” lafzıyla geçen hadiste¹⁵³⁴ şu ifadeler yer almıştı: **“İnsanları akıllarınızla idare edin, onlarla hoş geçinin.”** Bir lafızda da şöyle buyurulmaktaydı: **“İnsanlarla asaletleri ölçüsünde hoş geçinip onları idare edin.”**

Öte yandan Deylemî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak naklettiği bir rivayet de şöyledir: Allah Rasûlü **“İrz, namus, şeref ve haysiyetini zi mallarınızla savunun”** buyurunca “Ey Allah’ın Rasûlü! Nasıl yani?” diye soruldu. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şaire ve dilinden çekindiğiniz kimselere (sus payı olarak gerekeni) verirsiniz.”** Yine Abdülhamîd el-Hilâlî’nin Câbir’den merfu olarak aktardığı rivayet de şöyledir: **“Kişinin kendisiyle ırz, namus, şeref ve haysiyetini koruduğu şey, kendisi için bir sadaka olarak kaydedilir.”** Bu başlıktaki hadisin (mana itibarıyla) aslı ise şu hadistir: (Allah Rasûlü’ne) **“İnsanların en şerlisi kimdir?”** diye sorulur. Allah Rasûlü de cevaben şöyle buyurur: **“Pervasızca sergilediği çirkin söz ve davranışlarından korunmak için insanların kendisini terk edip uzak durduğu kimsedir.”**¹⁵³⁵

۱۲۸۴ - دَارَتْ رَحَىٰ فَلَانٍ.

1284- Filancanın değirmeni döndü.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁵³⁶ “Hadis değildir. Sadece eski nüfuz ve konumunu yitirmiş kimseleri nitelemek için kullanılan bir sözdür. Bu çerçevede ‘İslâm’ın değirmeni otuz beş yahut otuz altı veya otuz yedi yıl boyunca döner” şeklindeki İbn Mes’ûd hadisi ise ‘savaş’tan kinayedir.”¹⁵³⁷ Aynı değerlendirme *Makâsıd*’da da geçmektedir. Ayrıca Sehâvî orada şunu da söylemektedir:¹⁵³⁸ Bu manadaki bir rivayet de Berâ b. Nâciye’nin, İbn

1534 Bkz. 590 no’lu rivayet.

1535 Buhârî, Edeb 48; Müslim, Birr 73.

1536 Gazzî, *İtkân*, I, 258, h.nr: 763.

1537 Burada “değirmenin dönmesinden,” işlerin dinî öğretilere uygun, istikamet üzere istikrarlı bir biçimde devam etmesinin kastedildiği görüşü âlimler arasında ağırlıklı kanaattir. “Savaş ve çatışma”nın kastedilmiş olduğu görüşü ise ilkinde göre daha az tercih edilmiştir. (Geniş bilgi için bk. Tîbî, Şerefüddîn Hüseyin b. Abdullah, *Şerhu’t-Tîbî ale’l-Mişkât (el-Kâşif an hakâiki’s-sünen)*, Riyad 1997, XI, 3419) -Çeviren-

1538 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 6, h.nr: 484.

Mes'ûd'dan merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“İslâm'ın değirmeni otuz beş yıl boyunca döner...”**¹⁵³⁹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Görüldüğü kadarıyla **“Filancanın değirmeni döndü”** rivayeti, önceki hâminden daha üst bir seviyeye çıkıp nüfuz ve itibarı artan kimseleri nitelemek için kullanılmaktadır.¹⁵⁴⁰ Bu noktayı iyi düşünmelisin.

۱۲۸۵ - دَاوُوا مَرْصَاكُم بِالْصَّدَقَةِ.

1285- Hastalarınızı sadaka ile tedavi edin.

Bu hadisi Taberânî, Ebû Ümâme'den; Deylemî de İbn Ömer'den şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Zira sadaka hastalıkları sizden uzaklaştırır.”** Ayrıca bu cümle daha önce **“حَصَّنَا أَمْوَالُكُم بِالزَّكَاةِ/Mallarınızı zekâtla güçlendirip koruma altına alın...”** hadisinde de geçmişti.¹⁵⁴¹

۱۲۸۶ - الدَّجَاجُ غَنَمٌ فَقَرَاءُ أُمَّتِي.

1286- Tavuk, ümmetimin fakirlerinin koyunudur.

Bu lafız daha önce Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği **“الْجَمْعَةُ الحُجُّ الْمَسَاكِينِ/Cuma düşkünlerin haccıdır”** hadisi kapsamında geçmiş-ti.¹⁵⁴² Necmüddîn el-Gazzî bu noktada şunları söylemektedir:¹⁵⁴³ Burada kastedilen sanki şudur: Allah'ın, koyunu zenginler için var ettiği gibi tavuğu da fakirler için var etmiş olması O'nun lütfunun bir gereğidir. Nitekim koyun, zenginler için kuzu yavrularken, tavuk da fakirler için yumurtlamaktadır. Bu çerçevede, fakirlere ait olması gereken bir şeyde

1539 Ebû Dâvûd, Fiten 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 238, h.nr: 3707. *Müsned*'i tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibine göre bu hadis *hasendir*. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 667, h.nr: 976. (Çeviren)

1540 Aclunî'nin bu açıklamasına göre, “Filancanın değirmeni döndü” ifadesi, Türkçe'deki “devran döndü,” “şansı döndü/yaver gitti,” “Allah yüzüne baktı” ve “Allah yürü ya kulum dedi” gibi deyimlerle karşılanabilir. (Çeviren)

1541 1148 no'lu hadiste geçen bu rivayet hakkında Beyhakî'nin “münker” değerlendirmesinde bulunduğu aktarılmaktadır. (Ayrıca bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 515; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 87, h.nr: 3591) -Çeviren-

1542 Bk. 1076 no'lu rivayet.

1543 Gazzî, *İtkân*, I, 259, h.nr: 769.

zenginlerin fakirlerle, onları sıkıntıya sokacak şekilde, bir rekabete girişmelerinin mekruh olduğuna işaret eden bazı rivayetler nakledilmiştir. Bu hususta İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadis şöyledir: **"Zenginlerin tavuk edinmeleri hâlinde Allah Teâlâ beldelerin helak edilmesini ister."**¹⁵⁴⁴

١٢٨٧ - الدُّجَالُ أَغَوْرُ الْعَيْنِ الْيَمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عَيْنَةُ طَافِيَةٍ.

1287- Deccâl'in sağ gözü kör olup adeta salkımından dışarı fırlamış yaş üzüm tanesi gibidir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir. Müslim de tek başına İbn Ömer'den şunu rivayet etmektedir: **"Deccâl'in sol gözü kördür."** Yine ona ait İbn Ömer kanalıyla gelen bir lafızda şöyle geçmektedir: **"Şüphesiz Deccâl silik gözlüdür ve iki gözünün arasında kâfir yazılıdır."** Keza Müslim'in Enes tarikiyle naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **"Deccâl silik gözlüdür. İki gözünün arasında kâfir yazılıdır; onu her Müslüman okur."** Buhârî'nin Enes'ten rivayet ettiği hadiste de şöyle geçmektedir: **"Dikkat edin! Onun tek gözü kördür; Rabbinizin ise tek gözü kör değildir."**¹⁵⁴⁵ Ahmed b. Hanbel'in Câbir'den aktardığı rivayette **"Deccâl'in tek gözü kördür ve o, yalancılardan en azılısıdır"** lafzı yer almaktadır.¹⁵⁴⁶

Öte yandan Ebû Ya'lâ'nın Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayeti şöyledir: **"Deccâl'in sağ gözü siliktir. Sol gözü ise yıldız gibidir."** Taberânî ve Tayâlisî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardıkları rivayette şu lafız yer alır: **"Deccâl, koyu esmer ve parlak tenli, tek gözü kör ve kıvrıkcık saçlıdır."** Sehâvî *Makâsıd*'da Deccâl hakkında müstakil bir eser tasnif edildiğini belirtmektedir.¹⁵⁴⁷ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler:¹⁵⁴⁸ Deccâl'le ilgili sabit olmuş pek çok hadis vardır. Yine onunla alakalı bir haberde şöyle geçmektedir: "Hatipler, minberlerde Deccâl'den söz etmekten vazgeçinceye kadar Deccâl ortaya çıkmayacaktır."

1544 İbn Mâce, Ticârât 69. Bu rivayetin zayıf hatta uydurma olduğuna dair değerlendirme de 1076 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

1545 Buhârî, Libâs 68, Fiten 24; Müslim, İmân 273, Fiten 101.

1546 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 430, h.nr: 14569.

1547 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 26-27.

1548 Gazzî, *İtkân*, I, 260, h.nr: 771.

١٢٨٨ - دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ.

1288- Cennete girdim ve cennet ehlinin çoğunluğunun kadınlar olduğunu gördüm.

Beyhakî'nin *el-Ba's* isimli eserinde ve İbn Asâkir'in Câbir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁴⁹ Ayrıca bu hadis ile **“Cehenneme baktım ve cehennem ehlinin çoğunluğunun kadınlar olduğunu gördüm”**¹⁵⁵⁰ hadisi arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira ilk hadisi başlangıçtaki durumu, bu hadisi ise daha sonraki durumu anlatan rivayetler olarak yorumlamak mümkündür. Hatta Müslim'in İmrân b. Husayn'dan merfu olarak naklettiği şöyle bir rivayet mevcuttur: **“Cennet sakinlerinin sayıca en az olanı kadınlardır.”**¹⁵⁵¹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹⁵⁵² Derim ki: Bu hadisin dillerde yaygın olarak kullanılan hadislerden biri olması konusu tartışmalıdır. Çünkü dillerde yaygın olan rivayet **“Cehenneme baktım...”** hadisidir. Bu hadisi Sehâvî'nin söz konusu yaklaşımına göre yorumlamak ise uzak bir ihtimaldir. Zira kadınların erkeklerden önce cennete girmesi ihtimali yahut başlangıçta cennete girecek kadınların, -ziynet eşyası ve güzel kokularla meşgul olup oyalanmalarından ötürü akıl ve din bakımından eksik olmalarına rağmen- sayıca erkeklerden daha fazla olmaları ihtimali uzaktır. Görünen o ki Câbir hadisi, cennetteki hurilerin çokluğuna işaret etmektedir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadis buna delalet etmektedir. Şöyle ki: Sahâbîler cennette erkeklerin mi yoksa kadınların mı daha fazla olduğunu müzakere ettiler. Bunun üzerine Ebû Hureyre şunu söyledi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmadı mı?: **“Cennetteki her bir kişinin mutlaka iki hanımı olacak ve kadının bacağının kemik iliği yetmiş kat elbisenin altından görünecektir. Ayrıca orada hiç bekâr olmayacaktır.”**¹⁵⁵³ Daha sonra ilgili

1549 Bu rivayeti, bu lafızıyla ilgili kaynaklarda tespit edemedik. (Çeviren)

1550 Buhârî, Rikâk 51, Nikâh 87; Müslim, Zikir 93.

1551 Müslim, Rikâk 95. Bu değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 27, h.nr: 492.

1552 Gazzî, *İtkân*, I, 260-261, h.nr: 772.

1553 Öncelikle bu rivayet, benzer bir lafızla Müslim, Cennet 14'te geçmektedir. Buhârî'de ise sadece her kişiye verilen iki iri gözlü hurinin bacak kemiğindeki iliğinin, et ve kemiğin ardından görüldüğü bilgisi yer almaktadır. (Bk. Buhârî, Bed'ü'l-halk 8)

hadisin, Sehâvî'nin anladığının tam aksi yönde yorumlanmasının daha uygun olacağını gördüm. O da kadınların cennetteki sayısının başlangıçta az, sonradan çok olmasıdır.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Açıktır ki, aslında Sehâvî'nin sözlerinden anlaşılan şey, Necmüddîn el-Gazzî'nin anlayış ve yaklaşım tarzının aynıdır. Ne var ki Gazzî, onun anlayışının tam aksi yönde olduğunu zannettiği için ona itiraz etmiştir.¹⁵⁵⁴ Bu noktayı iyi düşün.

Daha sonra Necmüddîn el-Gazzî sözlerine şöyle devam etmektedir:¹⁵⁵⁵ “Tirmizî ve Bezzâr'ın Enes'ten rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir rivayet şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Kul, cennette yetmiş hanımla evlendirilir”** buyurunca “Ey Allah'ın Rasûlü! O eşleriyle ilişkiye girecek mi?” diye sordular. Allah Rasûlü **“O kişiye yüz erkek kuvveti verilir”** buyurdu.¹⁵⁵⁶ Yine İbn Mâce ve Beyhakî'nin Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır: **“Allah, cennete koyduğu her erkeği mutlaka iri gözlü hürilerden yetmiş iki eşle evlendirir. Ayrıca cehennem ehlinde miras kalan¹⁵⁵⁷ yetmiş kadınla da evlendirilir. Bu kadınlardan her biri şehvet dolu ve cezbedicidir, erkeğin cinsel gücü de kesintisizdir.”**¹⁵⁵⁸

١٢٨٩ - الدَّرَجَةُ الرَّفِيعَةُ.

1289- Yüksek derece.

Ezan sonrası okunan duaya sonradan eklenen (*müddrec*) bir ifadedir. Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:¹⁵⁵⁹ Bu ifadeyi rivayetlerin hiçbirinde göremedim. Aslı ise Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve dört *Sünen*'de Câbir'den

“**Yetmiş kat elbise**” ifadesi ise ne Buhârî'de ne de Müslim'de geçmektedir. (Çeviren)

1554 Her ne kadar Aclûnî, Sehâvî ile Gazzî arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmadığını iddia etse de kanaatimizce aralarında bir ihtilaf söz konusudur. (Çeviren)

1555 Gazzî, *İtkân*, I, 261, h.nr: 772.

1556 Tirmizî, *Sıfatu'l-cenne* 6.

1557 Kocaları cehennemlik olduğu hâlde kendileri cennetlik olan kadınlar kastedilmektedir. (Çeviren)

1558 İbn Mâce, *Zühd* 39. Rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, V, 468; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 456, h.nr: 4473. (Çeviren)

1559 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 28, h.nr: 493.

merfu olarak nakledilen şu hadistir: **“Kim ezanı duyduğu zaman ‘Ey şu mükemmel davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah’ım! Muhammed’e vesîleyi ve fazileti ver. Onu, kendisine vaat ettiğin Makâm-ı Mahmûd’a eriştir’ diye dua ederse, kıyamet gününde o kimseye şefaetim hak olur.”**¹⁵⁶⁰

Beyhakî de bunu Sünen’inde rivayet etmekte ve sonuna Sahîh-i Buhârî’nin Küşmîhenî rivayetinde de sabit olan **“Şüphesiz ki sen vaadin-den dönmezsin”** lafzını ilave etmektedir. Ayrıca Beyhakî hadisin başında şu ziyadeye yer vermektedir: **“Allah’ım! Bu davetin hakkı için senden niyaz ediyorum...”** Öte yandan İbn Vehb de Câmî’inde, içerisinde İbn Lehîa’nın¹⁵⁶¹ bulunduğu bir isnadla **“Kulun ve Rasûlün Muhammed’e salât eyle...”** cümlesini ilave etmekte; ayrıca “fazilet” lafzını zikretmeksiz, onun yerine **“kıyamet günü şefaât”** ifadesini eklemektedir. Sonunda da **“Şefaetim ona hak olur”** cümlesi yer almaktadır.

Keza Ahmed b. Hanbel, İbnü’s-Sünnî, Taberânî ve daha pek çokları bu hadisi şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Muhammed’e salât eyle ve daha sonra hiç kızgınlık ve hoşnutsuzluk olmayacak şekilde ondan razı ol’ (derse) Allah onun duasına icabet eder.”**

Daha sonra Sehâvî Makâsîd’da şunları söyler:¹⁵⁶² Câbir kanalıyla gelen bir kısım rivayetlerde **“Ve O’na (Allah Rasûlü’ne) talep ve niyazını ver”** kaydı geçmektedir. Nitekim ben bunu, başka lafızlarla birlikte el-Kavlü’l-bedî’de açıklamıştım. Sanki bunu ilave eden kişi, Şifâ’nın sadece bir nüshasında yer alan, ancak diğer nüshalarında bulunmayan bir rivayete aldanmış gibidir.

١٢٩٠ - دَخَلَ إِبْلِيسُ الْعِرَاقَ فَقَضَى حَاجَتَهُ فِيهَا، ثُمَّ دَخَلَ الشَّامَ فَطَرَدُوهُ حَتَّى دَخَلَ بَيْسَانَ، ثُمَّ دَخَلَ مِصْرَ فَبَاضَ فِيهَا وَفَرَّخَ.

1290- İblis Irak’a girdi ve orada tuvalet ihtiyacını giderdi. Sonra Şam’a girince onu oradan kovdular, nihayet Beysân’a girdi. Daha

1560 Buhârî, Ezân 8, Tefsîru Sûre (17) 11; Ebû Dâvûd, Salât 38; Tirmizî, Salât 157; İbn Mâce, Ezân 4; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, 120, h.nr: 14817.

1561 İbn Lehîa zayıf bir ravi olarak bilinmektedir. (Çeviren)

1562 Sehâvî, Makâsîd, III, 31-32.

sonra da Mısır'a girdi ve orada kuluçkaya yatıp yavrulayarak hızla çoğaldı.

Bunu Taberânî ve daha başkaları rivayet etmişlerdir.¹⁵⁶³ Nitekim Şa'rânî'nin *el-Bedrü'l-munîr*'inde böyle geçmektedir. Ancak bu eserde ilgili rivayetin ne durumuna ne de sahâbî ravisine değinilmemektedir.

١٢٩١ - دَخَلَتْ امْرَأَةً النَّازِي فِي هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا، فَلَمْ تُطْعِمَهَا وَلَمْ تَدْعَهَا تَأْكُلْ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ.

1291- Bir kadın, ölünceye kadar bağladığı ve kendisine bir şey yedirmedeği gibi yerdeki haşere ve zehirli hayvanları yemesi için de salıvermediği bir kedi yüzünden cehenneme girmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve İbn Mâce'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî ise bu hadisi, hem İbn Ömer hem de Ebû Hu-reyre kanalıyla rivayet etmiştir.¹⁵⁶⁴ Müslim'in rivayetinin sonunda “هَرْلُ/ **Kedi zayıf ve bitkin düştüğünden dolayı öldü...**” ziyadesi bulunmaktadır.¹⁵⁶⁵ Buhârî'nin rivayetinde ise “جوعاً/ **Açlıktan öldü...**” kaydı geçmektedir. Metinde geçen “haşâş ve hışâş” diye okunabilen “خَشَاش” kelimesi, “yerdeki haşere ve zehirli hayvan” anlamına gelmektedir. Nevevî, bu kelimenin (ot ve bitki anlamına gelen ve) noktasız “ha” harfiyle “خَشَاش/haşâş” olarak da rivayet edildiğini aktarmakta; ancak bunu söyleyen kimsenin hata ettiğini belirtmektedir.

Hadis değişik rivayetlerle gelmiştir. Bunlardan biri de yine Müslim'de geçen şu rivayettir: “**Bir kadın (ölünceye kadar) hapsettiği bir kedi yüzünden azap görmüştür...**” Yine Müslim'de geçen bir rivayette “**...sıkıca bağladığı bir kedi yüzünden...**” lafzı yer almakta; bir başka rivayette ise

1563 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 286, h.nr: 1290. Elbânî bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu ayrıntısıyla anlattıktan sonra “Belki de hadisin aslı mevkuf bir rivayetti. Ravilerden biri de yanılığa düşüp bunu merfu bir rivayet olarak aktarmış olabilir” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. (Bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XII, 27, h.nr: 5520) -Çeviren-

1564 Buhârî, *Müsâkât* 10; Müslim, *Selâm* 40; İbn Mâce, *Zühâd* 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XII, 509, h.nr: 7547;

1565 Müslim, *Birr* 135.

“Bir kadın, kendisine ait yahut bağladığı bir kedi yüzünden cehenneme girmiştir...” ifadesi geçmektedir.¹⁵⁶⁶

۱۲۹۲ - الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ.

1292- Dua, mü'minin silahıdır.

Ebû Ya'lâ'nın Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁵⁶⁷ Bunu, Ebû Ya'lâ ve Hakîm, Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet etmişlerdir.¹⁵⁶⁸ Hadisin devamı da “...**dinin direği ve göklerin ve yerin nurudur**” şeklindedir. Ebû Ya'lâ'nın Câbir b. Abdullah'tan naklettiği rivayet ise şöyledir: “**Sizi düşmanınızdan kurtaracak ve rızınızı bol bol yağdıracak bir şeyi göstereyim mi size? Geceniz ve gündüzünde Allah'a dua edersiniz. Zira dua, mü'minin silahıdır.**” Ancak bu rivayetin isnadında Heysemî'nin de dediği gibi **Muhammed b. Ebî Humeyd** adında zayıf biri vardır.¹⁵⁶⁹

İbnü'l-Gars ise şunu söyler: Hocamız bu hadis hakkında “sahih” de- miştir. Şu kadar var ki “bu manadaki başka bir rivayetle desteklenip kuv- vet bulduğunu” kastetmiş olabilir. Bu noktayı iyi düşün.¹⁵⁷⁰

۱۲۹۳ - الدُّعَاءُ عَفَا.

1293- (Yaz ortasında olsa bile) ısı/ısınmak, bir esenlik ve afiyettir.

Hadis değildir; aksine halk arasında yaygın sözlerden biridir.

۱۲۹۴ - الدُّعَاءُ مَخُ الْعِبَادَةِ.

1294- Dua, ibadetin özüdür.

1566 Müslim, Selâm 151, Birr 134-135.

1567 Gazzî, *İtkân*, I, 262, h.nr: 777.

1568 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 344, h.nr: 439; Hâkim, *Müstedrek*, I, 669, h.nr: 1812.

1569 Heysemî, *Mecma'*, X, 147, h.nr: 17199. Ayrıca bk. Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyara*, VI, 440, h.nr: 6164.

1570 Ancak bu değerlendirmeye itiraz edilmiş hatta rivayetin uydurma olduğu ifade edilmiştir. Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, I, 328-329, h.nr: 179-180. (Çeviren)

Tirmizî bu hadisi Enes kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁵⁷¹

۱۲۹۵ - الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ.

1295- Dua, ibadetin ta kendisidir.

Müslim ve Taberânî'nin rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve *el-Edebü'l-müfred*'de Buhârî'nin, ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Nu'mân b. Beşîr'den rivayet ettikleri lafız da **“Dua, ibadetin ta kendisidir”** şeklindedir. Tirmizî de bu hadis hakkında **“hasen-sahihtir”** demiştir.¹⁵⁷²

۱۲۹۶ - الدُّعَاءُ لَا يَرُدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ.

1296- Ezanla kâmet arasındaki dua reddedilmez.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibbân'ın Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Ebû Ya'lâ da bunu şu lafızla rivayet etmektedir: **“Ezânla kâmet arasındaki dua makbûldür.”**¹⁵⁷³

۱۲۹۷ - الدُّعَاءُ يَرُدُّ الْبَلَاءَ.

1297- Dua, belayı def eder.

Taberânî ve Ebu's-Şeyh'in Ebû Hureyre ve İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Deylemî de bunu Ebû Hureyre'den **“Dua**

1571 Tirmizî, Daavât 1; Taberânî, *Duâ*, I, 24, h.nr: 8. Tirmizî, bu hadis hakkında “gariptir” dedikten sonra “sadece İbn Lehîa kanalıyla gelen bir rivayet olarak bilindiğini” belirtir. İbn Lehîa ise zayıf bir ravidir. Ancak rivayet, bir sonraki 1295 no'lu rivayetle aynı manaya geldiği için anlam itibarıyla sahihtir. (Çeviren)

1572 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Müslim'de yer almayan bu hadis şu kaynaklarda geçmektedir: Ebû Dâvûd, *Salât* 356; Tirmizî, *Tefsîr* 3; İbn Mâce, *Duâ* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 298, h.nr: 18352; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 249, h.nr: 714; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 172, h.nr: 890; Hâkim, *Müstedrek*, I, 667, h.nr: 1802.

1573 Ebû Dâvûd, *Salât* 35; Tirmizî, *Salât* 158; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 234, h.nr: 12200; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 32, h.nr: 9812; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 354, h.nr: 3680; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 593, h.nr: 1696. Tirmizî, bu hadis hakkında “hasen” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 118, h.nr: 409; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 49-50; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, I, 262-263, h.nr: 244. (Çeviren)

kazayı geri çevirir” lafzıyla rivayet etmektedir. Hadisin başı ise **“Anne-babaya iyilik etmek ömrü uzatır...”** şeklindedir.¹⁵⁷⁴

Taberânî’nin Enes’ten merfu olarak naklettiği hadisin lafzı ise şudur: **“Dua edin! Zira dua kazayı geri çevirir.”** Kezâ Taberânî’nin Sevbân’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de aynı lafız yer alır: **“Kaderi sadece dua geri çevirebilir; ömrü de yalnızca iyilik uzatabilir.”**¹⁵⁷⁵ Hâkim’in, Sevbân’dan aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Dua, kaderi geri çevirir. İyilik de rızkı artırır. Kul ise girdiği günahattan dolayı rızıktan mahrum kalır.”** Bir lafızda da **“...işlediği (günahattan dolayı)...”** ifadesi yer almaktadır.¹⁵⁷⁶

Keza Ahmed b. Hanbel ve Taberânî’nin Muâz b. Cebel’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis şöyledir: **“Takdir karşısında tedbirin bir faydası yoktur. Ancak dua, inmiş olan (belaya) da henüz inmemiş olana da fayda eder. Onun için siz dua etmeye bakın, ey Allah’ın kulları!”** Taberânî’nin Âişe radiyallahu anhâ’dan naklettiği rivayet de şöyledir: **“Tedbir, takdirden koruyup kurtaramaz. Ancak dua, inmiş olan (belaya) da henüz inmemiş olana da fayda eder. Kuşkusuz dua da bela da kıyamete kadar bir çatışma ve çekişme hâlinde olacaklardır.”**¹⁵⁷⁷ Tirmizî’nin İbn Ömer kanalıyla gelen rivayeti ise şöyledir: **“Şüphesiz dua, inmiş olana da henüz inmemiş olana da fayda eder.”**¹⁵⁷⁸ Tirmizî ayrıca geçen

1574 Deylemî, *Firdevs*, II, 11, h.nr: 2090; İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 479. İbn Adiy, bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1575 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, II, 100, h.nr: 1442. Taberânî’de Selman’dan aynı lafızla geldiği söylenen rivayeti ise tespit edemedik. (Çeviren)

1576 Hâkim, *Müstedrek*, III, 548, h.nr: 6038. Zehebî, Hâkim’in rivayetindeki Ali b. Karîn’in *yalancı biri* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1577 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 370, h.nr: 22044; Taberânî, *Duâ*, I, 31, h.nr: 32; a.mlf, *el-Mu’cemu’l-evsat*, III, 66, h.nr: 2498. Heysemî, Muâz hadisiyle alakalı olarak isnaddaki Şehr b. Havşeb’in Muâz’dan hadis işitmediğini, ayrıca İsmail b. Ayyâş’ın da rivayetin zayıf olduğunu; keza Âişe radiyallahu anhâ’nın rivayetinde geçen Zekeriya b. Manzûr’un da hadis tenkit otoritelerinin çoğu tarafından zayıf sayıldığını belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 146) Şu kadar var ki Suyûtî bu konudaki farklı rivayet ve tarikleri dikkate alarak hadisin *hasen* olduğuna dair işaretle bulunmaktadır. (bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 304; San’ânî, *Tenvîr*, IX, 124, h.nr: 7378; Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 290). Bu hadis ileride 3127 no’lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. -Çeviren-

1578 Tirmizî, *Daavât* 102. Tirmizî, bu rivayetin “garip” olduğunu belirttikten sonra isnadındaki Abdurrahmân b. Ebî Bekir el-Kuraşî’nin hadiste zayıf biri olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

Selmân hadisini de rivayet etmiş ve “hasen-garip” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁵⁷⁹

Öte yandan Ahmed b. Hanbel de Selmân hadisini rivayet etmekte; İbn Hibbân ve Hâkim de **sahih** saymaktadırlar.¹⁵⁸⁰ Üstelik bu hadisin başka bir tariki daha önce “إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِقَطْعِ الرِّزْقِ” **Kuşkusuz Allah rızkı kesmekle azap etmez**” hadisinde geçmişti.¹⁵⁸¹ Yine Ahmed b. Hanbel ve oğlu (Abdullah) da Muâz hadisini rivayet etmişlerdir. Ayrıca Askerî, Âişe radiyallahuhu anhâ’nın hadisini merfu olarak ve şu lafızla aktarmaktadır: “**Takdir karşısında tedbirin bir faydası yoktur. Dua da belayı def eder.**” Daha sonra Allah Rasûlü “**Ancak Yunus’un kavmi iman ettikleri vakit, dünyaya hayatında o rüsvaylık azabını kendilerinden kaldırmış ve belirli bir zamana kadar onları faydalandırmıştı**”¹⁵⁸² âyetini okumuş ve (azaptan kurtulma sebebi olarak) “**dua ettiler**” buyurmuştur. Âişe radiyallahuhu anhâ da şöyle demektedir: “Eğer rızkı geri çevirecek bir şey olsaydı, şüphesiz الصبح/subha rızkı engellerdi.” Burada Âişe radiyallahuhu anhâ, “subha” kelimesi ile “alışan kimse için sabah vakti uyumayı” kastetmektedir.¹⁵⁸³

١٢٩٨ - دُعَاءُ الْمَرْءِ عَلَى حَبِيبِهِ غَيْرُ مَقْبُولٍ.

1298- Kişinin, sevdiğine ettiği beddua kabul edilmez.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹⁵⁸⁴ Bu şekilde bilinmemektedir. Dârekutnî’de İbn Ömer kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Kuşkusuz Allah, bir sevenin, sevdiğine ettiği bedduayı kabul etmez.**”¹⁵⁸⁵

Sehâvî de Asıl’da şöyle der:¹⁵⁸⁶ Nakkâs’ın, el-Efrâd’da Dârekutnî’nin ve daha başkalarının rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak “**Babanın çocuğuna bedduası reddedilmez**” rivayeti de **sahihtir**. Bu iki rivayetin arası-

1579 Tirmizî, Kader 6.

1580 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 68, h.nr: 22386; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 153, h.nr: 872; Hâkim, *Müstedrek*, I, 670, h.nr: 1814.

1581 Bk. 735 no’lu rivayet.

1582 Yunus 10/98.

1583 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 33-41, h.nr: 495. (Çeviren)

1584 Gazzî, *İtkân*, I, 264, h.nr: 782.

1585 Bu hadis daha önce 737 no’lu rivayet olarak geçmiş ve Nevevî, bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. (Çeviren)

1586 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 42, h.nr: 496.

nın nasıl uzlaştırılacağına bakılmalıdır. Ayrıca *Sahîh-i Müslim*'in sonunda, Ebû Dâvûd ve diğerlerinde Câbir'den merfu olarak sabit olan bir rivayet de şöyledir: **“Kendinize, çocuklarınıza, hizmetkârlarınıza ve mallarınıza beddua etmeyin. Zira Allah’ın, istenilenleri verdiği bir vakte denk gelir de bedduanız kabul olur.”**¹⁵⁸⁷

Ben de (Aclûnî) derim ki: Şa‘rânî’nin *el-Bedrü’l-munîr*’inde şu ifadeler yer almaktadır: “Kişinin, sevdiğine ettiği beddua kabul edilmez.” Deylemî bunu merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **“Bir sevenin, sevdiğine ettiği bedduayı kabul etmemesi için Allah’tan niyazda bulundum. Şu kadar var ki babanın evladına olan bedduası geri çevrilmez.”** Ben de (Şa‘rânî) derim ki: Bu lafzın bazı kısımları **münkerdir**.¹⁵⁸⁸

۱۲۹۹ - دُعَاءُ الْوَالِدِ لَوَلَدِهِ كَدُعَاءِ النَّبِيِّ لِأُمَّتِهِ.

1299- Babanın evladı için ettiği dua, bir peygamberin ümmeti için ettiği dua gibidir.

Deylemî bu hadisi *Müsnedü'l-Firdevs*’te Enes’ten rivayet etmektedir.¹⁵⁸⁹

۱۳۰۰ - دَغْهَنٌ يَبْكِي.

1300- Bırak kadınları ağlasınlar!

Ahmed b. Hanbel’in İbn Abbâs’tan şu ziyade ile rivayet ettiği bir hadistir: **“(Ey kadınlar!) Şeytanın bağırtısından uzak durun! Zira göz ve kalpten gelen (gözyaşı, hüzn gibi) şeyler, Allah’tan ve rahmettendir. El ve dilden kaynaklanan (yaka-paça yırtıp saç-baş yolarak ağıtlar yakma gibi) şeyler ise şeytandandır.”**¹⁵⁹⁰

1587 Müslim, Zühd 74; Ebû Dâvûd, Salât 360; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 51, h.nr: 5742.

1588 Bu rivayetin *uydurma* olduğu da belirtilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 172; Suyûtî, *Leâli*, II, 293) -Çeviren-

1589 Deylemî, *Firdevs*, II, 212, h.nr: 3037. Hadisin münker-uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 87; Suyûtî, *Leâli*, II, 250; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-ş-şeria*, II, 282, h.nr: 8; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 203, h.nr: 786. (Çeviren)

1590 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 216, h.nr: 3103. Hadisin isnadında yer alan Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'ın zayıf olduğu söylenmişse de âlimlerin çoğu tarafından güvenilir (müvessak) olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 17, h.nr: 4046)

Yine Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Hâkim ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Bırak o kadınları ey Ömer! El-bette göz yaşarır. Zira gönüller yaralı ve acılar henüz tazedir.”**¹⁵⁹¹

۱۳۰۱ - دَعْوَةُ فَإِنْ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

1301- Rahat bırakın onu! Çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır.

Bu hadisi Buhârî ve Tirmizî, Ebû Hureyre'den; keza Tirmizî, Nesâî ve başkaları da Nu'mân b. Beşîr'den merfu olarak rivayet etmektedirler ve Tirmizî de **“Hasen-sahihtir”** değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁵⁹²

۱۳۰۲ - دَعْوَةُ الْأَخِ لِأَخِيهِ فِي الْغَيْبِ مُنْجَبَاتٌ.

1302- Bir kardeşin, kardeşi için gıyabında ettiği dua kabul edilir.

Müslim'in Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁹³ Dârekutnî de bunu *el-İlel*'de **“reddedilmez”** lafzıyla rivayet etmiştir. Öte yandan Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Abdullah b. Amr'dan merfu olarak naklettikleri ve Tirmizî'nin **zayıf** saydığı rivayet şöyledir: **“Şüphesiz en hızlı kabul edilen dua, birbirlerinden uzakta olan kişilerden birinin diğerine gıyabında ettiği duadır.”**¹⁵⁹⁴ Hatta Müslim'in Ebu'd-Derdâ'dan rivayeti şöyledir: **“Bir adam, kardeşine gıyabında dua ettiğinde melek de ‘Aynısı sana da verilsin’ diye dua eder.”** Keza Ebû Bekir de *el-Gaylâniyyât*'ta

Ancak İbn Hacer, bu ravinin *zayıf* olduğu yönünde tercihte bulunmuş; Zehebî de ilgili rivayetinin *münker* olduğunu söylemiştir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 129; İbn Hacer, *el-Metalibü'l-âliye*, V, 365) -Çeviren-

1591 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 124, h.nr: 7691; Nesâî, Cenâiz 16; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 428, h.nr: 3157; Hâkim, *Müstedrek*, I, 537, h.nr: 1406. Bu rivayetin, isnadındaki Seleme b. el-Ezrak'tan dolayı *zayıf* olduğu söylenmişse de (ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 95, h.nr: 3603), İbn Hibbân bunu *sahih* sayarak kitabına almış, ayrıca Hâkim, “Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir” demiştir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Tuhfetü'l-muhtâc ilâ edilleti'l-Minhâc*, thk. Abdullah b. Saaf el-Lihyânî, Mekke 1406, I, 618, h.nr: 834) -Çeviren-

1592 Buhârî, İstikrâz 4; Tirmizî, Büyû' 75; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 228, h.nr: 9390. Küçük bir lafız farkıyla bu hadis daha önce 717 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1593 Müslim, Zikir 86.

1594 Ebû Dâvûd, Salât 362; Tirmizî, Birr 50.

‘Ümmü Küreyb’den bu hadisi şu lafızla nakleder: **“Bir adamın, kardeşine gıyabında ettiği dua kabul edilir. (Dua esnasında) yanı başında duran melek de şöyle der: ‘Âmîn! Aynısı sana da verilsin.’”**

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir.¹⁵⁹⁵ Bu hadisi İbn Adiy, Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Birbirlerinden uzakta olan kimselerden biri diğeri için dua ettiğinde melek ona ‘Aynısı sana da verilsin’ der.”**¹⁵⁹⁶ Bezzâr’ın İmrân b. Husayn yoluyla naklettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Bir kardeşin, kardeşi için gıyabında ettiği dua reddedilmez.”**¹⁵⁹⁷

۱۳۰۳ - دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ.

1303- Mazlumun dua ve bedduası ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin -ki lafız ona aittir- İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Muâz’ı Yemen’e gönderirken şöyle buyurmuştur: **“Mazlumun da bedduasından sakın. Zira onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur.”**¹⁵⁹⁸ Yine Ahmed b. Hanbel’in hasen bir isnadla Ebû Hureyre’den rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Mazlumun dua ve bedduası kabul edilmiştir. Eğer (mazlum) günahkârsa, günahı kendi aleyhinedir.”**¹⁵⁹⁹ Keza Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce’nin; ayrıca İbn Huzeyme ve İbn Hibbân’ın da *Sahîh*’lerinde Ebû Hureyre kanalıyla naklettikleri ve Tirmizî’nin de **hasen** saydığı hadisin lafzı şöyledir: **“Üç kimsenin dua ve bedduası geri çevrilmez: İftar edinceye kadar oruçlunun ve âdil hükümdarın duaları ile mazlumun bedduası ki, Allah o mazlumun bedduasını bulutların üzerine kaldırır. Göğün kapılarını ona açar ve şöyle buyurur: ‘İzzetim ve Celâlim hakkı için -bir süre sonra da olsa- sana mutlaka yardım edeceğim.’”**¹⁶⁰⁰

1595 Gazzî, *İtkân*, I, 264-265, h.nr: 3577.

1596 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 351.

1597 Bezzâr, *Müsned*, IX, 52, h.nr: 3577.

1598 Buhârî, Zekât 41, 63, Meğâzî 60, Tevhîd 1; Müslim, İmân 29, 31; Tirmizî, Zekât 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 22, h.nr: 12549.

1599 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 398, h.nr: 8795.

1600 Bu rivayet daha önce 1039 no’lu hadis olarak geçmişti.

Bu hadis daha başka lafızlarla da gelmiştir. Bunlardan biri, Tirmizî'nin **hasen** isnadla naklettiği şu hadistir: **“Üç dua ve bedduanın kabul edileceğinde hiç şüphe yoktur: Mazlumun dua/bedduası, misafirin duası ve babanın evladına bedduası.”** Bir diğer hadis de Ebû Dâvûd'un takdim-tehirle aktardığı rivayettir. Ayrıca Taberânî bu hadisi sahih bir isnadla Ukbe b. Âmir'den şu lafızla nakleder: **“Üç kişi vardır ki dua/bedduaları kabul edilir: Baba, misafir ve mazlum.”** Bu konuya ilişkin olarak daha önce **“Mazlumun bedduasından da sakının...”** hadisi geçmişti.¹⁶⁰¹

۱۳۰۴ - دَعُوا النَّاسَ فِي غَفْلَتِهِمْ، يَزُرُقُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

1304- İnsanları gaflet hâlleri üzere bırakın; Allah birinin sebebiyle diğerini rızıklandırınsın.

Müslim bu cümleyi, **“köylü adına şehirli satış yapmasın”** diye başlayan bir hadiste rivayet etmektedir.¹⁶⁰² Metindeki **“gaflet halleri üzere”** ifadesini İbn Şehbe ilave etmiş ve bunu Müslim'e dayandırmıştır. Ancak başkaları bu iddiaya itiraz ederek söz konusu ziyadenin ne Müslim'de ne de başka bir yerde bulunduğunu belirtmektedirler. Nitekim İbn Hacer el-Mekkî, *Tuhfe*'de, **“Köylü adına şehirli satış yapmasın. Bırakın insanları, Allah birinin sebebiyle diğerini rızıklandırınsın”** lafızıyla gelen sahih haber hakkında şunları söylemektedir: “Bir şarihin, bu hadise **‘gaflet halleri üzere’** kaydını ziyade edip bunu Müslim'e izafe etmesi söz konusu olmuştur. Oysa bu bir yanlıgıdır. Çünkü bu ziyadenin ne Müslim'de ne de diğer hadis kitaplarında yeri vardır. Nitekim insanların ellerindeki hadis kitaplarında yapılan derinlemesine tetkiklerde varılan sonuç da bunu göstermektedir.”¹⁶⁰³

۱۳۰۵ - دَعُوا الْحَبِشَةَ مَا وَدَّعُوكُمْ.

1305- Habeşliler sizi kendi hâlinize bıraktıkları müddetçe, siz de onları kendi hâllerine bırakın.

Bu hadisi Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*'te bir sahâbî kanalıyla rivayet etmektedir. Daha önce de bu rivayet **“اتْرُكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ”/Türkler size**

1601 Bk. 75 no'lu rivayet. (Çeviren)

1602 Müslim, Talâk 20.

1603 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, IV, 309-310.

ilişmedikleri müddetçe siz de onlara ilişmeyin” hadisinde geçmişti.¹⁶⁰⁴ Ayrıca Ebû Dâvûd bu hadisi İbn Ömer’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Habeşliler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyin. Zira Kâbe’nin hazinesini ancak Habeşlilerden Zü’s-Süveykateyn (iki cılız bacaklı) la-kaplı biri çıkaracaktır.”**¹⁶⁰⁵

۱۳۰۶ - دَغْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةُ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةُ الْمَالِ.

1306- Dedikodu yapmaktan, çok soru sormaktan ve malı israf etmekten vazgeç.

Bu hadisi Taberânî, bu lafızıyla *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, **metrûk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla İbn Mes’ûd’dan rivayet etmektedir.¹⁶⁰⁶

۱۳۰۷ - دَغْ مَا يَرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيْبُكَ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَالْكَذِبُ رِيْبَةٌ.

1307- Seni şüpheye düşüreni bırak, şüphe vermeyene bak. Zira doğruluk bir gönül huzurudur, yalan ise bir tereddüt ve şüphedir.

Ebû Dâvûd’un (*Sünen*’inde), Tayâlisî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya’lâ’nın da *Müsned*’lerinde; ayrıca Dârimî, Tirmizî, Nesâî ve diğerinin Hasen b. Ali’den rivayet ettikleri bir hadistir. Sadece Nesâî’de **“Zira doğruluk...”** kısmı mevcut değildir. Tirmizî bu hadis hakkında **“Hasen-sahihtir”** değerlendirmesinde bulunurken Hâkim **“İsnadı sahihtir”** demiş,

1604 Bk. 72 no’lu hadis.

1605 Ebû Dâvûd, *Melâhim* 11. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî, *Mecma’*, V, 303-304, h.nr: 9572; Gumârî, *Müddâvî*, I, 141-143; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 402, h.nr: 772. (Çeviren)

1606 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 165, h.nr: 518. İsnaddaki Seriy b. İsmail *metrûk* biridir. Ancak bu rivayetin Buhârî, Müslim ve daha başka kaynaklarda farklı bir lafızla gelen *sahih* bir versiyonu bulunmaktadır. O da şöyledir: **“Allah Teâlâ sizin üç şeyi yapmanızdan hoşnut olmaz: Dedikodu, çok soru sormak ve malı israf etmek.”** (Bk. Buhârî, *Zekât* 53; Müslim, *Hudûd* 13) Aclûnî’nin, çoğunlukla rivayetlerin lafızlarını dikkate alarak kaynak zikretmeye özen gösterdiğini, bunun yanı sıra bir hadisi benzer lafızlarla destekleyip bir aslının olduğunu ispat çabası içine girdiğini de gözlemlemekteyiz. Bu noktada küçük bir lafız farkıyla bu rivayetin aslı Buhârî ve Müslim’de olmasına rağmen, ilgili *sahih* kaynaklara hiç değinmeksizin *metrûk* bir ravinin bulunduğu bir rivayeti zikretmekle yetinmesini izah etmek güçtür. (Çeviren)

İbn Hibbân da hadisi **sahih** saymıştır.¹⁶⁰⁷ Aslında bu rivayet, uzunca bir hadisin bir kısmıdır. İbn Ömer kanalıyla gelen rivayette ise şu ziyade bulunmaktadır: **“Sen, Allah için terk ettiğin bir şeyin yokluğunu asla hissetmeyeceksin.”** Öte yandan İbn Kâni’ de bu rivayeti, Hasen vasıtasıyla Tirmizî’nin lafzıyla nakletmekte ve şunu ilave etmektedir: **“Zira doğruluk kurtarır.”**

١٣٠٨ - دَفَنُ الْبَنَاتِ مِنَ الْمَكْرُمَاتِ .

1308- Kızları defnetmek, (Allah tarafından babalara bahşedilen) lütuf ve ikramlardandır.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta; ayrıca İbn Adiy’in *el-Kâmil*’de, yine Kuzâî ve Bezzâr’ın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu rivayete göre, Allah Rasûlü’ne, kızı Rukayye’dan dolayı taziye gelindiğinde Allah Rasûlü **“Allah’a hamd olsun”** dedikten sonra bu cümleyi zikretmiştir.¹⁶⁰⁸ Şu kadar var ki Bezzâr, metindeki **“defnetmek”** kelimesi yerine **“ölüm”/مَوْتُ** kelimesini kullanmaktadır, bu da gariptir. Sağânî de hadisi Bezzâr’ın bu lafzıyla rivayet etmiş ve hakkında **uydurma** hükmünü vermiştir.¹⁶⁰⁹

Öte yandan İbnü’l-Cevzî ve başkaları, bu hadisi İbn Ömer’den merfu olarak başlıktaki lafızla rivayet etmişlerdir. Yine İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *el-Uzle* adlı eserinde geçtiğine göre, İbn Abbâs’ın bir kızı vefat ettiğinde insanlar taziyesine gelirler. Bunun üzerine İbn Abbâs şunu söyler: **“O, Allah’ın setrettiği bir avret; O’nun karşıladığı bir külfet ve yine O’nun lütfettiği bir ecirdi.”** Muhâcirler bu veciz ifadeye bir harf daha ilave etmeye çalıştılar

1607 Tirmizî, Kıyamet 60; Nesâî, Eşribe 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 249, h.nr: 1723; Tayâlisî, *Müsned*, II, 499, h.nr: 1274; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XII, 132, h.nr: 6762; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 498, h.nr: 722; Hâkim, *Müstedrek*, II, 15, h.nr: 2169.

1608 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 372, h.nr: 2263; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XI, 366, h.nr: 12035; Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, I, 375, h.nr: 790. Rivayetin isnadında Osman b. Atâ el-Horasânî adında zayıf, metrûk bir ravi bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s, 186, h.nr: 32; Heysemî, *Mecma’*, III, 11, h.nr: 4006; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 54; Suyûtî, *Leâli*, II, 364) -Çeviren-

1609 Sağânî, *Mevzûât*, I, 57, h.nr: 92. Ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 235-236; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 337-338, h.nr: 185-186.

ancak güç yetiremediler. Aliyyü'l-Kâfî şöyle demiştir:¹⁶¹⁰ Ben de derim ki: (İbn Abbâs'ın veciz ifadesine ilave) dördüncü olarak şöyle demek mümkündür: “Ve Allah'ın takdir ettiği bir emirdi. Lâ havle velâ kuvvete illâ billah.” (Aliyyü'l-Kâfî'nin) sözü burada sona erdi, bu noktayı iyi düşün!

Bâherzî'nin bu manada şöyle bir şiiri vardır:

“Kabir, en gizli örtüdür kızlar için

Onları defnetmek ise -rivayete göre- lütuf ve ikramlardandır.

Görmez misin ki, ismi yüce olan Bârî Teâlâ,

(**Benâtü'n-na's** terkihiyle) naaşı, kızların yanına koymuştur.”¹⁶¹¹

Bir başkası da şunları söyler:

“Damat söz konusu olduğunda, her kız babasının
her durumda üç damadı vardır;

Biri onu görüp gözeten kocası,

Diğeri, onu koruyan harem odası (çadırın kadınlar bölmesi),

Üçüncüsü de üstünü toprakla kapatan kabir ki bu kabir en hayırlısı!”

Şair burada Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen “**Kabir ne iyi damattır**” sözüne işaret etmektedir. Ancak bazı âlimler şöyle demişlerdir:¹⁶¹² Araştırmama rağmen bu hadise ulaşamadım. Sadece *Firdevs'in* sahibi, oğlunun isnadını belirtmediği rivayetler arasında bu rivayeti İbn Abbâs'tan merfu olarak ve şu lafızla zikretmektedir: “**Kız çocuğu için kabir ne münasip/denk şeydir!**”

İbnü's-Sem'ânî'nin İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak aktardığı rivayetin lafzı da şudur: “Kabirler, ne iyi damatlardır!” Yine Taberânî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: “**Kadının iki**

1610 Aliyyü'l-Kâfî, *Mevzûât*, I, 149, h.nr: 120.

1611 *Benâtü na's*, gökbiliminde “kübra” ve “suğrâ” olmak üzere ikiye ayrılan ve Türkçe'de “büyükayı” ve “küçükayı” olarak bilinen takımyıldızlarının adıdır. Şair ise burada kızlar anlamına gelen *benât*'ın, Türkçe'ye de *ceset*, *ölü insan vücudu* manasında *naaş* olarak girmiş kelime ile bir tamlama içerisinde yan yana zikredilişini dikkate alarak, “ölüm/ölü vücut” ile “kızlar” arasında yakın bir ilişki olduğunu vurgulamak istemektedir. (Çeviren)

1612 Zerkeşî, *Leâlî*, I, 186, h.nr: 32.

örtüsü/siperi vardır: Kabir ve koca.” “Peki, bunların hangisi daha üstün ve faziletlidir?” (diye sorulunca Allah Rasûlü) **“Kabir”** cevabını verir.¹⁶¹³
Fakat bu hadis çok zayıftır.¹⁶¹⁴

Öte yandan Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı bir rivayette şu lafız yer almaktadır: **“Kadınların on avreti vardır: Kadın evlendiğinde koca sadece bir avreti örter. Öldüğünde ise kabir on avreti örter.”**¹⁶¹⁵

Sehâvî *Makâsıd*'da şunu söylemektedir: “Bu manada söylenmiş şiir ve benzeri şeyleri *İrtiyâhu*'l-ekbâd isimli eserime aldım.”¹⁶¹⁶

۱۳۰۹ - الدُّنْيَا لَا تَغْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بُعُوضَةٍ.

1309- Dünyanın Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar bile değeri yoktur.

Deylemî'nin Zeyd b. Sâbit kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: “الدُّنْيَا لَا تَرُزُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بُعُوضَةٍ/*Dünyanın Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar bile ağırlığı yoktur.*”¹⁶¹⁷

۱۳۱۰ - الدُّنْيَا ضَرَّةُ الْأَخِرَةِ.

1310- Dünya, ahiretin kumasıdır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁶¹⁸ Merfu bir rivayet olarak geçmemektedir. Ancak **“Dünya ve ahiret birbirlerinin kumalarıdır. Birini razı edecek olursan, diğerini kızdırırsın”** rivayetiyle aynı manadadır. Bu

1613 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 123, h.nr: 12657.

1614 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 56.

1615 Deylemî, *Firdevs*, III, 327, h.nr: 4978; Hadisin *münker* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, III, 585, h.nr: 1397.

1616 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 58.

1617 Bu rivayete mana itibariyle katkı sağlayabilecek ve ileride 2107 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacak olan *sahih* bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“Eğer dünyanın Allah katında sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire bir içimlik su bile içirmezdi.”** (Bk. Tirmizî, *Zühd* 13; İbn Mâce, *Zühd* 3) -Çeviren-

1618 Gazzî, *İtkân*, I, 268, h.nr: 792-793.

(ikinci) rivayeti Gazzâlî, *İhyâ*'da İsa *aleyhisselâm*'ın sözü olarak zikretmektedir.¹⁶¹⁹

Yine bu manadaki rivayetlerden biri de Ahmed b. Hanbel, Müslim, İbn Hibbân ve Hâkim'in, Ebû Musâ kanalıyla naklettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim'in **sahih** saydıkları şu hadistir: **"Kim dünyasını severse ahiretine zarar vermiş olur. Kim de ahiretini severse dünyasına zarar vermiş olur. O sebeple bâkî (kalıcı) olanı fânî (geçici) olana tercih edin."**¹⁶²⁰

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Hâkim, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Übey b. Ka'b'dan rivayet ettikleri ve İbn Hibbân ile Hâkim'in **sahih** saydıkları bir hadis de şöyledir: **"Ahiret ameliyle dünyayı istemedikleri müddetçe bu ümmet, yücelik, üstünlük, ilahî yardım, destek ve yeryüzünde hâkim iktidar olmakla müjdele! Onlardan kim dünya için ahiret amelini işlerse, ahirette onun hiçbir nasibi yoktur."**¹⁶²¹

Keza Abdullah b. Ahmed'in *ez-Züh'd*'de rivayet ettiğine göre, İmrân b. Husayn şöyle demiştir: Bana ulaşan bilgiye göre, İsa b. Meryem *aleyhisselâm* şöyle demiştir: "Ey İsrailoğulları! Dünyayı önemsemeyin ki dünya gözünüzde ağırlığını yitirip basitleşsin. Ayrıca dünyayı hor görün ki ahiret gözünüzde yücelik ve değer kazansın. Sakın dünyayı yüceltip ona değer vermeyin, aksi hâlde ahiret gözünüzde ağırlığını yitirip küçük düşer. Çünkü dünya, yücelik ve değere layık değildir; her gün fitne ve zarara çağrılmaktasınız."

١٣١١ - الدَّانِيَةُ وَالْذَّرَاهِمُ خَوَاتِيمُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، مَنْ جَاءَ بِخَاتَمِ مَوْلَاهُ فَصِيَتْ حَاجَتُهُ.

1311- Dinarlar ve dirhemler, Allah'ın yeryüzündeki yüzükleridir. Kim efendisinin yüzüğünü getirirse onun ihtiyacı giderilir.

1619 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu söz *İhyâ*'da Hz. Ali'ye dayandırılmaktadır. (Bk. Gazzâlî, *İhyâ*, III, 209) -Çeviren-

1620 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 470, h.nr: 19697; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 486, h.nr: 709; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 354, h.nr: 7897.

1621 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 146, h.nr: 21222; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 132, h.nr: 405; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 346, h.nr: 7862.

Taberânî bu hadisi *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Hureyre’ye ulaşan isnadıyla zikrettikten sonra “Bu hadis Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sadece bu isnadla rivayet edilmiştir” demektedir.¹⁶²² Benzer bir rivayet de yine Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’inde Mikdâm b. Ma‘dîkerib’den merfu olarak nakledilen şu hadistir: **“İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki yanında sarı (altın) ve beyaz (gümüş) olmayan kimse, hayattan zevk alamayacak, huzur bulamayacaktır.”** Ancak bu hadis gariptir.¹⁶²³

Öte yandan Ahmed b. Hanbel de bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: **“İnsanlar öyle bir zamanı yaşayacaklar ki, o dönemde dirhem ve dinardan başkası fayda vermeyecektir.”**¹⁶²⁴ Bu hadiste ayrıca bir kıssa yer almaktadır.

Bu konuda söylenmiş şiirlerden biri de şöyledir:

“Bugün eğer üstün olup yücelmeyi istiyorsan,

O hâlde dinar ve dirhemi gönder!

Zira arzda ve ondan yukarıda,

Olması istenen bir işi o ikisinden daha iyi hâleden bir şey yoktur.”

Keza Deylemî’nin Câbir kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Ölüm, mü’min için en kıymetli hediye ve mücevherdir. Dirhem ve dinar ise münafıkla beraberdir ve onun cehenneme giden yoldaki iki azığıdır.”** Yine Deylemî’nin Câbir’den naklettiği ve **“Ölüm, mü’min için en kıymetli hediye ve mücevherdir...”** diye başlayan bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **“Dirhem ve dinar münafığın baharıdır.”**¹⁶²⁵

1622 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 316, h.nr: 6507. Heysemî, bu rivayetin isnadında Ahmed b. Muhammed b. Mâlik b. Enes adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, IV, 65, h.nr: 6247) Söz konusu ravinin, Vehb b. Münebbih ve İmam Ebû Ca’fer el-Bâkır’ anispet edilen bu rivayeti, Hz. Peygamber’in hadisine dönüştürmüş olabileceği ihtimalinden bahsedilmektedir. (Ayrıntılar için bk. Gumârî, *Müdâvî*, IV, 55) -Çeviren-

1623 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 374, h.nr: 2269; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XX, 278, h.nr: 659. İsnadındaki Ebû Bekir b. Ebî Meryem el-Gassânî de zayıf biridir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, IV, 65, h.nr: 6245) -Çeviren-

1624 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 433, h.nr: 17201.

1625 Aclûnî ilk rivayeti Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından (bk. III, 62) naklettikten sonra,

۱۳۱۲- الدُّنْيَا خُضْرَةٌ حُلْوَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَنَظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.

1312- Dünya göz kamaştırıcı, çekici ve tatlıdır. Allah onu sizin emrinize verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır.

Müslim, Nesâî ve daha başkalarının Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettikleri; ayrıca İbn Mâce'nin ve Tirmizî'nin naklettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bu hadis, pek çok rivayette “*إن الدنيا*”/Şüphesiz dünya...” lafzıyla başlamaktadır.¹⁶²⁶

Askerî de bu hadisi Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: “*Dünya göz kamaştırıcı, çekici ve tatlıdır. Kim onu hakkıyla alırsa, orada kendisine bereket verilir ve mübarek kılınır. Allah ve Rasûlü'nün malında haksız yere ve pervasızca tasarrufta bulunan nice-leri için kıyamet günü cehennem vardır.*”

Deylemî de “*الدُّنْيَا خُضْرَةٌ حُلْوَةٌ*”/Dünya göz kamaştırıcı, çekici ve tatlıdır...” hadisini, Havle tarikiyle gelen ve “*حلوة*”/tatlıdır” kelimesinin, “*خضرة*”/göz kamaştırıcı, çekici” kelimesinden önce zikredildiği bir rivayet olarak Buhârî'ye dayandırmaktadır. Ayrıca Buhârî rivayetinde şöyle bir ziyade bulunmaktadır: “*Bazı kişiler, Allah'ın malı konusunda haksız yere ve pervasızca tasarrufta bulunuyorlar. Onlara kıyamet günü cehennem ateşi vardır.*”¹⁶²⁷

Öte yandan Hakîm b. Hizâm'dan rivayet edildiğine göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: “*Ey Hakîm! Şu mal, göz kamaştırıcı, çekici ve tatlıdır. Kim onu gönül zenginliğiyle alırsa, o malda*

farklı bir rivayet olduğu zannıyla ikincisine yer vermektedir. Dolayısıyla iki ayrı rivayetmiş gibi aktarılan hadis, aslında tespit edebildiğimiz kadarıyla tek bir rivayettir. Zira ilkinde geçen “*münafıkla beraberdir*” ifadesi, ilgili kaynaklarda “*münafığın baharidir*” olarak kaydedilmiştir. Ayrıca rivayet çok zayıftır. Konuyla ilgili ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 402, h.nr: 1480; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye*, V, 214; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XIV, 915, h.nr: 6891. (Çeviren)

1626 Müslim, Rikâk 99; Tirmizî, Fiten 26; İbn Mâce, Fiten 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 227, h.nr: 11143; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 302, h.nr: 9224.

1627 Buhârî, Humus 7.

kendisine bereket verilir. Kim de ona göz dikerek hırs ile alırsa, o malın bereketi olmaz..."¹⁶²⁸

Taberânî ve *el-Emsâl*'de Râmehurmuzî bu hadisi İbn Ömer'den **"Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir..."** lafzıyla rivayet etmektedirler ki meşhur olan da budur. Nitekim Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bu hadisi, Meymûne'den gelen bir rivayet olarak **"Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir..."** lafzıyla Taberânî'ye izafe etmektedir.

Münâvî de şunu söyler: Müslim'de bu hadisin şöyle bir ziyadesi mevcuttur: **"Allah onu sizin emrinize verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır. Dünyadan korkup sakının. Kadınlardan da korkup sakının. Çünkü İsrailoğullarının ilk fitnesi, kadınlar sebebiyle çıkmıştır."**

۱۳۱۳ - الدُّنْيَا جِيفَةٌ، وَطَلَّابُهَا كِلَابٌ.

1313- Dünya bir leştir; onu isteyenler ise köpeklerdir.

Sağânî "Uydurmadır" demiştir.¹⁶²⁹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Her ne kadar manası sahih olsa da hadis değildir.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁶³⁰ Bu rivayet bu lafızla merfu hadisler arasında geçmemektedir. Ebû Nuaym'ın Yusuf b. Esbât'tan rivayet ettiğine göre, Ali b. Ebî Talib *radıyallahu anh* şöyle demiştir: **"Dünya bir leştir. Onu isteyen kimse, köpeklerle iç içe yaşamaya sabretsin."**¹⁶³¹ İbn Ebî Şeybe ise bunu Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak aktarmıştır. Bezzâr'ın Enes kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Bir çağrı-cı üç defa 'Dünyayı, dünya ehline bırakın' diye seslendikten sonra şöyle der: Kim dünyadan, kendine yeterli olandan fazlasını alacak olursa, bilmeden kendi felaketini hazırlamış olur."**¹⁶³² Suyûtî de bunu Dürer'de **"Dünya bir leştir. İnsanlar da onun köpekleri"** lafzıyla zikretmekte,

1628 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 81, h.nr: 2395. Hadisin **"Ey Hakîm! Şu mal göz kamaştırıcı ve tatlıdır..."** lafzıyla gelen bir rivayeti için bk. Buhârî, Zekât 50; Müslim, Zekât 96.

1629 Sağânî, *Mevzûât*, s. 38, h.nr: 165.

1630 Gazzî, *İtkân*, I, 267, h.nr: 789.

1631 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 238.

1632 Bezzâr, *Müsne'd*, XIII, 89, h.nr: 6444. İsnadında Hânî b. el-Mütevekkil adında zayıf bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 254, h.nr: 17859) -Çeviren-

daha sonra da sözlerine şöyle devam etmektedir: Ebu'ş-Şeyh de bu hadisi *Tefsîr*'inde Ali *radıyallahu anh*'dan mevkuf olarak aktarmaktadır. Ayrıca Deylemî bu hadisi Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak nakletmektedir. Şöyle ki: “Allah Teâlâ, Dâvûd aleyhisselâm'a şunu vahyetmiştir: Ey Dâvûd! Dünya, üzerine köpeklerin üşüşüp sürükledikleri bir leşe benzer. Onlar gibi olup da onlarla birlikte o leşi sürüklemeyi ister misin?”¹⁶³³

İmamımız Şâfiî *rahimehullah* da bu hususu muhteşem bir üslupla dizelere dökmüştür:

“Kim dünyadan emin olabilir? Ki ben onun tadına baktım;

Ve tatlı tarafını görmek de nasip oldu, acı yanını da

(Gördüm ki) dünya, kokuşmuş bir leşten başka bir şey değilmiş!

Üzerine köpekler üşüşmüş, bütün dertleri kendi taraflarına çekmek,

Eğer ondan uzak durursan, sahipleriyle barış içinde yaşarsın!

Ancak sen de kendi tarafına çekmeye

kalkarsan, köpekleriyle çatışsın.”

۱۳۱۴ - الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْآخِرَةِ، وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا، وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ اللَّهِ.

1314- Dünya, ahiret ehline haramdır. Ahiret de dünya ehline haramdır. Dünya ve ahiretin her ikisi de Allah ehline (ehlullah) haramdır.

Deylemî'nin *Firdevs*'te İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶³⁴ Münâvî şöyle demektedir: İsnadındaki Cebile b. Süleyman'ı, Zehebî (zayıf ravilere ayırdığı) *Duafâ*'sında zikretmektedir. İbn Maîn de bu kişi hakkın-da “Güvenilir değildir” demiştir.¹⁶³⁵

1633 Suyûtî, *Dürer*, s. 119, h.nr: 230.

1634 Deylemî, *Firdevs*, II, 230, h.nr: 3110.

1635 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 544; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, thk. Nureddin İtr, s. 127. Hatta rivayetin isnad ve metin tenkidi bakımından *uydurma* olduğu yönündeki bilgi ve değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, I, 105, h.nr: 32. (Çeviren)

١٣١٥- الدُّنْيَا دَارٌ مِّنْ لَا دَارَ لَهُ، وَمَالٌ مِّنْ لَا مَالَ لَهُ.

1315- Dünya, yurdu olmayanın yurdu, malı olmayanın malıdır.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi, **güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla** Âişe *radıyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmektedir.¹⁶³⁶ Dillerde meşhur olan lafzında **“malı olmayanın malıdır”** ifadesi yerine **“aklı olmayan da dünya için toplayıp biriktirir”** cümlesi yer almaktadır. Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'ye nispet etmektedir.

Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan mevkûf olarak naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “Dünya, yurdu olmayanın yurdu, malı olmayanın malıdır. Aklı olmayan da dünya için toplayıp biriktirir.”¹⁶³⁷

Münâvî de şunları söylemektedir: Münzirî ve Irâkî “Bu hadisin isnadı ceyyiddir” demişlerdir. Heysemî ise şöyle demektedir: “Ahmed b. Hanbel'in ravileri, Düveyd dışında Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayetleri bulunan kişilerdir. Düveyd de güvenilir biridir.”¹⁶³⁸

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî de bunu *Esne'l-metâlib* adlı eserinde zikretmiş ve şunu ilave etmiştir: “İlmi olmayan kimse o dünya uğruna düşmanlık eder. Derin anlayış ve kavrayışı (fıkıhı) olmayan da onun için kıskançlığa kapılır. Hakiki imana sahip olmayan ise onun peşinden koşar.” Irâkî de bu hadisin tahririnde şöyle demektedir: “Ahmed b. Hanbel, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edilen bir hadis olarak sadece **‘aklı olmayan kimse’** cümlesinin sonuna kadarki kısmını rivayet etmekte, diğer kısmı nakletmemektedir.”¹⁶³⁹

١٣١٦- الدُّنْيَا دَارٌ بَلَاءٍ.

1316- Dünya bir bela yurdudur.

1636 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 480, h.nr: 24419.

1637 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 184, h.nr: 10153.

1638 Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 86, h.nr: 4912; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1103, h.nr: 4;

Heysemî, *Mecma'*, X, 288, h.nr: 18078; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 545.

1639 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1103, h.nr: 4.

Deylemî bunu Muâviye'den rivayet etmiştir.¹⁶⁴⁰

۱۳۱۷- الدُّنْيَا لَا تَضْفَرُ لِمُؤْمِنٍ، كَيْفَ وَهِيَ سِجْنُهُ وَبَلَاؤُهُ؟

1317- Dünya mü'mine yâr olmaz. Nasıl olsun ki! Zira onun zindanı ve belasıdır.

İbn Lâl'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir. İbnü'l-Gars da hocasından naklen **"Hasen liğayrihi bir hadistir"** demektedir.¹⁶⁴¹

۱۳۱۸- الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الْكَافِرِ.

1318- Dünya mü'minin zindanı, kâfirin ise cennetidir.

Mâlik, Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **"Hasen-sahihdir"** dediği bir hadistir.¹⁶⁴² Bu hadisin **uydurma** olduğuna dair Sağânî'nin *Mevzûât*'ında verdiği hüküm ise dikkate alınmamalıdır.¹⁶⁴³ Taberânî ve Ebû Nuaym'ın İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri ve lafzı Ebû Nuaym'a ait olan bir hadis de şöyledir: **"Ey Ebû Zer! Dünya mü'minin zindanı, kabir ise güvencesidir."** Bir lafızda da bunun yerine **"Kabir de onun kalesi, cennet varacağı yerdir. Ey Ebû Zerr! Şüphesiz dünya, kâfirin cenneti; kabir, onun azabı, cehennem de varacağı yerdir. Mü'min, dünya zilletinden endişe duymayan kimsedir..."** ifadeleri yer almaktadır.

1640 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Ved'ân'ın (ö. 494) *el-Erbaûn el-Ved'âniyye* isimli uydurma rivayetlerden oluşan eserinde 32 no'lu hadis olarak geçmektedir (s. 33). Öte yandan Hasan el-Basrî'nin Ömer b. Abdülazîz'e hitaben yazdığı nasihatinde de bu ifade geçmektedir. (Bk. İbn Ebi'd-Dünya, *ez-Zühd*, s. 150, h.nr: 321) -Çeviren-

1641 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 551. Aslında hadisin *zayıf* olduğu belirtilmektedir. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, VI, 145-146; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 110, h.nr: 3616) İbnü'l-Gars'ın "hasen li-gayrihi" hükmünün gerekçelerini tespit edebilmiş değiliz. Ancak bir sonraki 1318 no'lu sahih hadis, bu rivayetle aynı manaya gelmektedir. (Çeviren)

1642 Müslim, *Zühd* 1; Tirmizî, *Zühd* 16; İbn Mâce, *Zühd* 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 442, h.nr: 6855; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 351, h.nr: 6465; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 464, h.nr: 688; Hâkim, *Müstedrek*, III, 699, h.nr: 6545.

1643 Sağânî, *Mevzûât*, s. 48, h.nr: 63.

Yine Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym'ın İbn Ömer'den aktardıkları rivayetin lafzı da şöyledir: **“Dünya mü'minin zindanı ve çorak arazisidir. Dünyadan ayrıldığı zaman zindan ve çoraklıktan da ayrılır.”**¹⁶⁴⁴ Aynı şekilde Taberânî de bunu muhtasar olarak eserine almış, Beğavî de Şerhu's-sünne'sinde zikretmiş, Hâkim de **sahih** saymıştır. Keza Askerî, İbnü'l-Mübârek'in şöyle dediğini aktarmaktadır: Hasan el-Basrî şöyle derdi: **Nebî sallallahu aleyhi ve sellem** şöyle buyurmuştur: **“Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir. Dolayısıyla mü'min (ahiret için) azık hazırlarken, kâfir zevk ve safa sürer. Allah'a yemin olsun ki, mü'min dünyada ancak mahzun olarak sabahlar. Zira Allah'tan kendisine 'mutlaka cehenneme varacağı' haberi**¹⁶⁴⁵ **gelmiş olup da oradan çıkacağına dair bir haber gelmemiş olan bir kimse, nasıl mahzun olmasın ki!”**

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir:¹⁶⁴⁶ İbnü'l-Mübârek de bu rivayeti başka bir lafızla mevkuf olarak nakleder: **“Şüphesiz dünya kâfirin cenneti, mü'minin zindanıdır. Ruhı çıktığı esnada bir mü'minin durumu, zindanda olup da oradan çıkarılan, dolayısıyla yer-yüzünde rahat ve özgürce gezip dolaşan bir kişinin durumuna benzer.”** İbn Ebî Şeybe de bu rivayeti mevkuf olarak aktarmaktadır. Lafzı ise şöyledir: **“Dünya mü'minin zindanı, kâfirin ise cennetidir. Mü'min öldüğü vakit yolu açılır ve dilediği yere özgürce hareket eder.”**

İbn Lâl de Âişe radiyallahu anhâ'dan şu hadisi rivayet etmiştir: **“Dünya mü'mine yâr olmaz. Nasıl olsun ki! Zira o, mü'minin zindanı ve belasıdır.”**

Bir ilave: Münâvî, el-Câmiu's-sağîr şerhinde şu hâdiseyi zikreder: Hafız İbn Hacer, başkadı (kâdî'l-kudât) olduğu dönemde, bir gün maiyetindeki büyük bir kalabalıkla ve güzel bir kılık kıyafet içerisinde çarşı-pazardan geçer. Derken bezir yağı satan, üstü başı yağa bulanmış, son derece pejmürde ve berbat bir durumdaki bir Yahudi, bir anda (İbn Hacer'in) yoluna atlayıp katırının yularından tutar ve şöyle der: **“Ey Şeyhülislâm!**

1644 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 442, h.nr: 6855. Hadisin ravilerinin güvenilir olduklarına dair bk. Heysemî, *Mecma*, X, 288-289, h.nr: 18089. (Çeviren)

1645 Kanaatimizce burada Meryem sûresinin 71. âyetine işaret edilmektedir: **“İçinizden hiçbiri istisna edilmemek üzere mutlaka herkes cehenneme varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür.”** (Çeviren)

1646 Gazzî, *İtkân*, I, 267-268, h.nr: 791.

Sen, Peygamberiniz'in '**Dünya mü'minin zindanı, kâfirin ise cennetidir**' dediğini iddia ediyorsun! Peki, sen nasıl bir zindandasın ve ben nasıl bir cennetteyim, söyler misin bana?" İbn Hacer de şu şöyle karşılık verir: "Ben, Allah'ın ahirette benim için hazırladığı nimetler açısından sanki şu an zindanda gibiyim. Sen de Allah'ın ahirette sana hazırladığı acıklı azap açısından şimdi adeta cennette gibisin!" Bu cevap üzerine Yahudi, Müslüman olur.

۱۳۱۹- الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ - وَفِي لَفْظٍ: الدُّنْيَا كُلُّهَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ.

**1319- Dünya bir metâdır. Onun en hayırlı metâi da salih kadın-
dır. -Bir lafızda da şöyle geçer: Dünyanın tamamı metâdır. Dünya
metâ'nın en hayırlısı da salih kadındır.-**

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Mâce ve diğerlerinin İbn Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁴⁷ İbnü'l-Gars şöyle demiştir: Sâliha kadın da başka bir hadiste Allah Rasûlü'nün şu sözünü açıklanmıştır: "**(Sâliha kadın, kocası) kendisine baktığı zaman onu mutlu eden, emrettiğinde ona itaat eden ve kocasının yokluğunda hem kendi nefsi hem de onun malı konusunda (sahip çıkması gerekeni) koruyan kadındır.**"¹⁶⁴⁸

۱۳۲۰- الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ.

1320- Dünya ahiretin tarlasıdır.

Sehâvî *Makâsıd*'da "Gazzâlî bu hadisi *İhyâ*'da zikretmiş olmasına rağmen ben vâkıf olamadım" demiştir.¹⁶⁴⁹ Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demektedir:¹⁶⁵⁰ Derim ki: Bu hadisin manası, Allah Teâlâ'nın "**Kim ahiret ekinini istiyorsa onun ekinini artırırız...**"¹⁶⁵¹ âyetinden iktibas edilmiş

1647 Müslim, Radâ' 64; İbn Mâce, Nikâh 5; Nesâî, Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 127, h.nr: 6567; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 340, h.nr: 4031.

1648 Bu hadis daha önce 1262 no'lu rivayette geçmişti.

1649 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 71, h.nr: 506. Irâkî "Bu hadisi bu lafızla merfu olarak bulamadım" demektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1354, h.nr: 3)

1650 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 199, h.nr: 205.

1651 Şûrâ 42/20.

olup sahihtir. İbnü'l-Gars da şunu söyler: Bilinmemektedir. Bu konuda şöyle bir beyit söylemişlerdir:

“Eğer bir şey ekmez de (ektiğini) biçeni görürsen,

Ekim zamanında işlediğin kusura pişman olursun!”

Ayrıca *Firdevs*’te **isnadsız bir şekilde** İbn Ömer’den merfu olarak şu lafızla rivayet edilmiştir: “**Dünya ahiretin köprüsüdür.**” Sağânî de bu rivayeti “ahiret” lafzı olmaksızın zikreder ve devamında “**Onun üzerinden geçin, imar etmeyin**” ifadesini aktarır.¹⁶⁵²

Keza Ukaylî’nin *Duafâ*’sında ve İbn Lâl’in *Mekârimü’l-ahlâk* isimli eserinde Târik b. Eşyem’den merfu olarak gelen şu hadis yer almaktadır: “**Dünya, oradan ahireti için azık hazırlayan kimse için ne güzel bir yurttur...**” Her ne kadar Hâkim bu hadisi zikredip sahih saymışsa da Zehebî buna itiraz ederek hadisin münker olduğunu belirtmiştir. Zira ravisi Abdülcebâr b. Vehb, tanınmayan biridir.¹⁶⁵³

Öte yandan İbn Asâkir’in rivayetine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: İsa *aleyhisselâm* şöyle derdi: “Dünyanın üzerinden geçip gidin ve orayı imar etmeyin. Dünya sevgisi her hata ve günahın başıdır. (Harama) bakış da kalbe şehvet tohumunu eker.”

۱۳۲۱- الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ، وَعَالِمًا، وَمُتَعَلِّمًا.

1321- Dünya lanetlenmiştir, içindekiler de lanetlidir; ancak Allah’ın zikri, bu zikre dâhil olan şeyler, âlim ve talebe bunun dışındadır.

Tirmizî’nin **hasen** kaydıyla Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Taberânî de *el-Evsat*’ta İbn Mes’ûd kanalıyla bu hadisi nakletmektedir. Öte yandan Ebû Nuaym’ın *el-Hilye*’de, Ziyâuddîn el-Makdisî’nin de Câbir’den; ayrıca Tirmizî’nin **hasen** kaydıyla Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: “**Dünya lanetlenmiştir, içindekiler de lanetlidir; ancak dünyadan Allah için olanlar bunun dışındadır.**” Keza Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ kanalıyla

1652 Deylemî, *Firdevs*, II, 228, h.nr: 3102; Sağânî, *Mevzûât*, s. 38, h.nr: 37.

1653 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 348, h.nr: 7870.

aktardığı rivayetin lafzı da şudur: “**Dünya lanetlenmiştir, içindekiler de lanetlidir; ancak kendisiyle Allah rızasının gözetildiği şeyler müstesna.**”¹⁶⁵⁴

Bir uyarı: Metinde geçen “**ذكر الله/Allah’ın zikri**” terkibi ile ona atfedilenler (nahivdeki) istisna kuralı gereğince mansuptur. Çünkü tam ve mûcep bir kelimadan istisna edilmişlerdir.¹⁶⁵⁵ Münzirî ise şunları söylemektedir: Söz konusu terkip ve devamı, yoruma bağlı olarak ref (zammeli) okunacak şekilde de rivayet edilmiştir. Âdeta şöyle denilmiş gibidir: “الدنيا المذمومة لا يُحمد ما فيها إلا ذكر الله وعالمه ومعلمه/Dünya, kınanmıştır; Allah’ın zikri, âlim ve talebe haricinde içindekiler de övgüye layık değildir.”

١٣٢٢ - دَوَاءُ الْعَيْنِ تَرْكُ مَسْهَا.

1322- Göz sağlığını korumanın yolu, ona dokunulmamasıdır.

Şa’rânî “Bu, bazılarının sözlerindendir” demiştir. Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁶⁵⁶ Bunu İbnü’s-Sünnî ve Ebû Nuaym’ın her ikisi *et-Tıbb* isimli eserlerinde Ebû Saîd’den rivayet etmişlerdir. Ebû Saîd şöyle demiştir: “Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashâbının durumu, gözün durumuna benzer. Göz sağlığını korumanın yolu da ona dokunulmamasıdır.”¹⁶⁵⁷

١٣٢٣ - الدِّيكُ الْأَبْيَضُ صَدِيقِي، وَصَدِيقُ صَدِيقِي، وَعَدُوُّ عَدُوِّي.

1323- Beyaz horoz benim dostumdur; ayrıca dostumun dostu ve düşmanımın da düşmanıdır.

Suyûtî *Dürer*’de bunu, Enes’ten gelen bir rivayet olarak sadece “**Beyaz horoz benim dostumdur**” lafzıyla İbn Ebî Üsâme ve Ebû’s-Şeyh’e nispet etmekte ve “**Bu, münkerdir**” demektedir.¹⁶⁵⁸

1654 Tirmizî, *Zühd* 14; İbn Mâce, *Zühd* 3; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 236, h.nr: 4072; a.mlf, *Müsnedü’s-Şâmiyyîn*, I, 353, h.nr: 612; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 157.

1655 İstisna konusundaki terkiplerden biri olan “*istisna-i tam*” terkibi, müstesna minh (kendisinden istisna edilen şeyin) bulunduğu istisna cümlesidir. Mûcep ise nefy (olumsuz) başta olmak üzere teşvik, emir, nehiy, dua, arz ve soru ile başlamayan cümleler için kullanılmaktadır. (Çeviren)

1656 Gazzî, *İtkân*, I, 270, h.nr: 797.

1657 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, I, 347, h.nr: 279.

1658 Suyûtî, *Dürer*, s. 120, h.nr: 232.

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söyler:¹⁶⁵⁹ Ebû Nuaym bunu Âişe *radı-yallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Ayrıca *Duafâ*'da, (otoriteler tarafından) Enes'ten naklettiği rivayetlerinde **zayıf sayılan Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bezze'nin** bulunduğu bir isnadla ve merfu olarak bu hadisi nakletmiştir. Lafzı da şöyledir: **“Çatal ibikli beyaz horoz benim sevdiğimdir. Ayrıca habibim Cebrail'in de sevdiğidir. Zira hem kendi evinin hem de dördü sağdan, dördü soldan, dördü önden, dördü de arkadan olmak üzere komşularından on altı evin bekçiliğini yapar.”**¹⁶⁶⁰

Yine Taberânî'nin *el-Evsat*'ta Enes'ten merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Beyaz horoz edin. Çünkü içerisinde beyaz horozun bulunduğu bir eve ve çevresindeki meskenlere ne bir şeytan ne de bir sihirbaz yaklaşabilir.”**

Öte yandan Ebû Nuaym, Abdullah b. Ömer'den şu lafızla bir rivayet aktarmaktadır: **“Horoza sövmeyin. Çünkü o benim dostumdur, ben de onun dostuyum. Onun düşmanı benim de düşmanımdır. Beni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, Âdemoğulları onun sesindeki sevabı bilselerdi, onun etini ve tüyünü altın ve gümüşle satın alırlardı. Şüphesiz onun sesinin ulaşabildiği noktaya kadarki cinler kovulurlar.”** Ancak bu rivayetin isnadında, özünde sadûk biri olmasına rağmen Abdullah b. Ömer'den naklettiği hadislerinde münkerler bulunan Abdullah b. Sâlih adında bir ravi mevcuttur.

Vâhidî de *Neml Sûresi*'nin tefsirinde bu hadisi İbn Ömer'den merfu olarak başlıktaki lafızla ve şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Horoza öttüğü zaman ne diyor?”** diye soruldu. Allah Rasûlü şu cevabı verdi: **“Allah'ı zikredin, ey gafiller!”** diyor.

Yine Ebû Nuaym'ın eserinde Ebû Zeyd el-Ensârî kanalıyla merfu olarak yer alan bir rivayet de şöyledir: **“Beyaz horoz benim kardeşim ve dostumdur; ayrıca Allah'ın düşmanı İblis'in de düşmanıdır.”** Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, horozu geceleri evde, kendi yanında tutardı.

1659 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 72, h.nr. 508.

1660 Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 127. Ukaylî, ilgili ravi hakkında *münkerü'l-hadîs* demektedir. (Çeviren)

Hâris b. Ebî Üsâme de bu hadisi Ebû Zeyd'den şu ziyade ile rivayet etmiştir: **“(Horoz) sahibinin ve çevresindeki dokuz evin bekçiliğini yapar.”** Ebû Şihâb el-Hayyât da içerisinde Talha b. Zeyd'in bulunduğu bir isnadla bu hadisi rivayet eder. Hatîb el-Bağdâdî “Bu ravinin tarikiyle gelen rivayet sahih değildir” demiş olsa da bu durum, onun hadisine uydurma hükmünü vermeyi gerektirecek boyutta değildir. Söz konusu Talha b. Zeyd'in Hâlid b. Ma'dan'dan merfu mürsel olarak aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Beyaz horoz benim dostumdur ve Allah düşmanının düşmanıdır. Sahibinin evinin ve (çevresindeki) yedi evin bekçiliğini yapar.”** (Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem) horozu geceleri evde, kendi yanında tutardı.

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: “Hocamız (Hafız İbn Hacer) İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât*'ına yönelik tenkitler kapsamında şöyle demektedir: Bu metne uydurma hükmünün verilmesini gerektirecek bir kanaate varabilmiş değilim. Ben de Sehâvî derim ki: Fakat lafızlarının çoğunda bir rikket¹⁶⁶¹ var; dikkat çekici bir ısltı ve heybet hissedilmemektedir. Hafız Ebû Nuaym horozla ilgili haberleri müstakil bir cüzde toplamıştır.”¹⁶⁶²

Hafız Suyûtî de horozla ilgili haberleri, *el-Vedîk fî ahhâri'd-dîk* ismini verdiği bir risalede müstakil olarak toplamıştır. Daha sonra İbnü'l-Gars'ın bu hadisin **zayıf** yahut **uydurma** olduğunu zikrettiğine şahit oldum. Aynı şekilde İbn Kayyim el-Cevziyye de *el-Es'iletü't-Tarablusiyye*'ye verdiği cevapta, horozla ilgili bir kısım hadisleri sıraladıktan sonra şöyle demiştir:¹⁶⁶³ Kısacası bir hadis haricinde horozla ilgili hadislerin tamamı yalandır. O bir hadis de şudur: **“Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lütuf ve ikramını niyaz edin. Zira onlar bir melek görmüştür...”**¹⁶⁶⁴

1661 Bir hadis terimi olarak rikket: “Hadiste dilbilgisi kullarına aykırı ifadelerin, yorum kabul etmeyecek şekilde mana bozukluklarının, akla ve diğer naslara aykırılıkların bulunmasıdır. Daha ziyade manadaki bozukluklar ve aykırılıklar, hadisin mevzu olduğunu gösterir.” (Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 255-256) -Çeviren-

1662 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 80.

1663 Aynı değerlendirme için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 56, h.nr: 79. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 190, h.nr: 1695, VIII, 111-113, h.nr: 3618. (Çeviren)

1664 Buhârî, *Bed'ü'l-halk* 15; Müslim, *Zikir* 82.

Öte yandan *el-Kâmus* sahibi (Fîrûzâbâdî)'nin *Sifrü's-saâde* adlı eserinde şöyle dediğini gördüm: “Beyaz horozun faziletlerine dair hiçbir şey sabit olmamıştır. Ayrıca ‘*Beyaz horoz benim dostumdur*’ ibaresinin yer aldığı meşhur müsel sel hadis de bâtil ve uydurmadır.”

١٣٢٤ - الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قَالُوا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيُّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ.

1324- (Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*) “Din samimiyettir” buyurdu. Bunun üzerine: “Kimin için samimiyettir ey Allah’ın Rasûlü?” dediler. “Allah, Kitabı, Rasûlü, Müslümanların yöneticileri ve tüm Müslümanlar için samimiyettir” buyurdu.

Müslim’in Temîm ed-Dârî’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Bu hususta bir grup sahâbîden gelen rivayetler de vardır.¹⁶⁶⁵ Suyûtî de *el-Câmiu’s-sağîr*’de bu hadisi, Sevbân’dan nakledilen bir rivayet olarak Buhârî’nin *et-Târîhu’l-kebîr*’ine dayandırmaktadır. Ancak Buhârî bu hadisin sadece baş tarafını nakletmektedir. Aynı şekilde Bezzâr’ın İbn Ömer’den aktardığı rivayetin lafzı da yalnızca “*Din samimiyettir*” ifadesidir.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de İbn Abbâs’tan nakledilen bir rivayet olarak bu hadisi Ahmed b. Hanbel’e nispet etmektedir.¹⁶⁶⁶ Ayrıca bu hadisi, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Temîm ed-Dârî’den aktarmaktadırlar. Tirmizî ve Nesâî’nin Ebû Hureyre’den naklettikleri versiyonun lafzı ise şöyledir: (Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*) üç defa “*Şüphesiz din samimiyettir*” buyurdu. Bunun üzerine “Kimin için samimiyettir ey Allah’ın Rasûlü!” diye soruldu. “*Allah, Kitabı, Rasûlü, Müslümanların yöneticileri ve bütün Müslümanlar için samimiyettir*” buyurdu.¹⁶⁶⁷

1665 Buhârî, İmân 42; Müslim, İmân 95; Ebû Dâvûd, Edeb 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey’at 31, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 318, h.nr: 3280.

1666 Gazzî, *İtkân*, I, 155, h.nr: 406.

1667 Daha önce bu hadis küçük lafız farklarıyla 699 no’lu rivayet olarak geçmişti.

۱۳۲۵- الدِّينُ يُنْسَرُ، وَلَنْ يُغَالِبَ -وَفِي رِوَايَةٍ: وَلَنْ يُشَادَّ- الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ.

1325- Din kolaylıktır. (Amelleri kusursuz olsun diye) dinin sınırlarını aşmaya çalışan -bir rivayete göre de “zorlayan”- herkes mutlaka din karşısında yenik düşer.

(Bu lafızla) Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁶⁸

۱۳۲۶- الدِّينُ شَيْنٌ الدِّينِ.

1326- Deyn (borç), dinin lekesidir.

Ebû Nuaym'ın Mâlik b. Yehâmir'den¹⁶⁶⁹ naklettiği bir rivayettir. Kuzâî ve Ebu's-Şeyh de Mâlik yoluyla Muâz'dan bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷⁰ Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettiği hadisın lafzı ise şöyledir: “*Deyn (borç), dini, asalet ve saygınlığı eksiltir.*”

۱۳۲۷- الدِّينُ وَلَوْ دِرْهَمٌ، وَالْعَائِلَةُ وَلَوْ بَنْتٌ، وَالشُّرَّالُ وَلَوْ كَيْفَ الطَّرِيقُ.

1327- Bir dirhem bile olsa borç (sakıncalıdır ve hoş karşılanmamıştır); bir kız çocuğu bile olsa aile (zahmet ve külfettir) ve bir şeyi istemek de “Nasıl gidilir?” şeklinde bir soru bile olsa (bir isteme sayılır).

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der:¹⁶⁷¹ Bunu merfu olarak hatırlamıyorum ancak manası sahihtir. Deylemî ve Taberânî'nin Ebu'l-Mücebber (yahut Ebu'l-Muhabber)'den merfu olarak aktardıkları bir rivayette

1668 Aclûnî'nin, küçük lafız farklarıyla Buhârî, İmân 29 ve Nesâî, İmân 28'de yer alan bu hadisi Beyhakî'ye nispet etmesi kanaatimizce lafzı itibariyledir. Üstelik bu lafızdaki rivayet, Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* isimli eserinde geçmektedir. (Bk. V, 392, h.nr: 3598) Diğer eseri *es-Sünenü'l-kübrâ*'da ise Buhârî'deki lafzın aynısı yer almaktadır. (Bk. *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 27, h.nr: 4741) -Çeviren-

1669 *Keşfü'l-hafâ*'nın elimizdeki basılı nüshalarında buradaki “Yehâmir” ismi, yanlışlıkla “Âmir” olarak kaydedilmiştir. (Bilgi için bk. İbn Hacer, *İsâbe*, V, 563, ravi nr: 7717) -Çeviren-

1670 Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, V, 2469, h.nr: 6017; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 53, h.nr: 31; Deylemî, *Firdevs*, II, 227, h.nr: 3099. Bu hadis, merfu bir rivayet olarak *uydurma*; ancak Muâz'ın kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak *sahih* sayılmaktadır. (Ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, I, 684-686, h.nr: 472) -Çeviren-

1671 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 81 vd., h.nr: 510.

“Kimin yanında bir kızı varsa o mefdûhtur” buyurulmaktadır. Benim Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde gördüğüm rivayet ise bir değil üç kız çocuğu hakkındadır.¹⁶⁷² Metinde geçen “mefdûh” ise “borcun ağırlığı altında ezilen” manasına gelmektedir.

Evet, Ebu’ş-Şeyh’in Enes’ten merfu olarak aktardığı rivayet şöyledir: **“Kimin bir kız çocuğu varsa, o yorgundur.”** Keza Ahmed b. Hanbel, İbn Menî’ ve başkalarının İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kimin bir kız çocuğu olur da onu diri diri gömmez, onu aşağılayıp hor görmez ve erkekleri de ona tercih etmezse, Allah onu, o kız sayesinde cennete koyar.”**¹⁶⁷³

Sehâvî daha sonra şunları söyler:¹⁶⁷⁴ Bu gibi hadisler pek çoktur. Bunların en sahihi de Buhârî ve Müslim’in Âişe *radiyallahu anhâ*’dan ittifakla rivayet ettikleri şu merfu hadistir: **“Kim şu kız çocukları sebebiyle bir imtihandan geçecek olur da onlara iyi bakarsa, bu çocuklar onu cehennem ateşinden koruyan bir siper olurlar.”**¹⁶⁷⁵

Öte yandan Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğerlerinin Sevbân’dan merfu olarak aktardıkları bir rivayet de şöyledir: **“Kim bana, insanlardan hiçbir şey dilenip istememe sözünü verirse, ben de ona cennetin güvencesini veririm.”** Bu sebeple (Sevbân, binek üzerindeyken) kırbacının askısı yere düşecek olsa, onu kendisine uzatması için hiç kimseden bir talepte bulunmuyor; bizzat kendisi inip onu alıyordu.¹⁶⁷⁶

Aliyyü’l-Kârî de şöyle demiştir: “‘Nasıl gidilir?’ şeklinde bile olsa bir şey sorup istemek zillettir.”¹⁶⁷⁷ Necmüddîn el-Gazzî ise ilgili rivayeti şu lafızla zikretmektedir: **“Bir dirhem de olsa borç (sakıncalıdır ve hoş karılanmamıştır); Meryem bile olsa kız çocuğu (bir zahmet ve külfettir). Bir şeyi istemek de ‘Nasıl gidilir?’ şeklinde bir soru bile olsa (bir isteme**

1672 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXII, 385, h.nr: 959.

1673 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 426, h.nr: 1957; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 196, h.nr: 7348. Hâkim bu hadis hakkında “isnadı sahihtir” demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1674 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 85.

1675 Bu hadis ileride 2413 no’lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

1676 Ebû Dâvûd, *Zekât* 27; İbn Mâce, *Zekât* 25.

1677 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 201, h.nr: 207.

sayılır).” el-Gazzî daha sonra şunları söyler: **Bu bir hadis değil, yalnızca bir atasözüdür.** Ayrıca rivayette haberin hazfi söz konusudur. Yani “الدين محذور أو مكروه/Borç, sakıncalı yahut hoş karşılanmamıştır” denilmek istenmiştir. Daha sonra da el-Gazzî sözlerine şöyle devam eder: Hâkim, İbn Ömer’den şunu rivayet etmektedir: **“Borç, Allah’ın yeryüzündeki sancağıdır. Eğer bir kulu alçaltmak istiyorsa onu o kulun boynuna koyar.”** Yine Kuzâî’nin Muâz’dan naklettiği bir rivayet de şöyledir **“Deyn (borç), dinin lekesidir.”** Keza Deylemî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan aktardığı bir hadiste şu ifade yer almaktadır: **“Deyn (borç), dini, asalet ve saygınlığı eksiltir.”** Yine Deylemî’nin Hz. Âişe’den aktardığı bir diğer rivayet de şudur: **“Borç, gece dert, gündüz zillettir.”** Taberânî ve İbn Adiy’in Câbir kanalıyla naklettikleri bir rivayet ise şöyledir: **“Borç derdinden başka dert; göz ağrısından öte ağrı yoktur.”** (Gazzî’nin sözleri) burada sona erdi.¹⁶⁷⁸

Buraya kadar zikredilenlerle aynı manaya gelen bir rivayet de Beyhakî’nin Enes kanalıyla aktardığı şu hadistir: **“Borçtan sakının! Çünkü o gece dert, gündüz zillettir.”**¹⁶⁷⁹

۱۳۲۸ - دَاوِمِي قَزَعُ بَابِ الْجَنَّةِ.

1328- Cennetin kapısını vurmaya devam et.

Allah Rasûlü bu sözü Âişe *radiyallahu anhâ*’ya söylemiş, o da “Ne ile (vurayım)?” diye sorunca Hz. Peygamber **“Açlıkla!”** cevabını vermiştir. Bunu Gazzâlî *İhyâ*’da rivayet etmektedir. Ancak Irâkî “Bunun bir aslını bulamadım” demektedir.¹⁶⁸⁰

۱۳۲۹ - دُخُولُهُ -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- حَمَامَ الْجُحْفَةِ.

1329- Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in el-Cuhfe hamamına girmesi.

Sahih değildir. Nitekim İbn Hacer el-Mekkî *Şerhu’ş-Şemâil*’de şöyle demiştir: Hafızların ittifakıyla uydurmadır.¹⁶⁸¹ Ne var ki Aliyyü’l-Kârî

1678 Gazzî, *İtkân*, I, 271-272, h.nr: 801.

1679 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 384, h.nr: 5166.

1680 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 274, h.nr: 2.

1681 İbn Hacer el-Heytemî, *Eşrafü’l-vesâil fî fehmi’ş-şemâil*, thk. Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Beyrut 1998, s. 101.

şöyle der:¹⁶⁸² Demîrî bunu *Şerhu'l-Minhâc*'da, "ısıtılmış su" konusunu ele alırken zikreder. Ayrıca Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzeb*'de bu hadisin **çok zayıf** olduğunu zikretmiştir. Buna göre hocamız Hafız İbn Hacer el-Mekkî'nin *Şerhu's-Şemâil*'de geçen "Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in el-Cuhfe hamamına girdiğine dair rivayet hafızların ittifakıyla uydurmadır. Zira bu rivayet her ne kadar Demîrî ve başkalarının sözlerinde geçse de onların beldelerinde hamam, ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra tanınıp bilinmiştir şeklindeki değerlendirmesi, yerinde değildir. Zira Hafız Demîrî'nin bu rivayete eserinde yer vermesi ne ve Nevevî'nin onu **zayıf** saymasına rağmen nasıl oluyor da "hafızların ittifakıyla uydurma" sayılabiliyor? Kaldı ki "zayıf" ile "uydurma" rivayet arasındaki fark da gayet açıktır. Üstelik asıl olan, müsbetin menfiye mukaddem (öncelikli) olmasıdır.¹⁶⁸³

۱۳۳۰ - الدُّمُّ مِقْدَارُ الدِّزْهِمِّ يُغَسَّلُ وَتُعَادُ مِنْهُ الصَّلَاةُ.

1330- Bir dirhem miktarı kan bile olsa yıkanır ve ondan dolayı namaz yeniden kılınır.

Suyûtî *Leâli*'de şöyle demiştir: "**Bunun** isnadında Nuh adında **yalancı biri** vardır."¹⁶⁸⁴

۱۳۳۱ - الدُّنْيَا سَاعَةٌ، فَاجْعَلْهَا طَاعَةً.

1331- Dünya bir saatlik devir, sen onu taate (kulluğa) çevir!

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:¹⁶⁸⁵ "Bu sözün, hadisin teknik standartları bakımından bir aslı yoktur. Ancak **manası** sahihtir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: '**Sanki onlar kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar...**'"¹⁶⁸⁶ Bu rivayet,

1682 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 197-198, h.nr: 201.

1683 "Müsbet" genel manada "olumlu," burada da "varlığı kabul ve tespit edilen şey" demektir. "Menfî" de bunun aksidir. Buna göre Allah Rasûlü'nün el-Cuhfe hamamına girmiş olması, girmemiş olmasından öncelikli ve kabul edilebilir bir durum sayılmaktadır. Zira girmiş olması "**müsbet**," girmemiş olması ise "**menfî**"dir. (Çeviren)

1684 Suyûtî, *Leâli*, II, 4.

1685 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 199, h.nr: 204.

1686 Ahkâf 46/35.

dünya ömrünün yedi bin yıl olduğuna dair sabit olan diğer bir rivayetle de çelişmez. Çünkü geçip giden zaman, bir saatte bitip tükenmiş gibidir.”

۱۳۳۲- ذُبِحَ الْعِلْمَ بَيْنَ أَفْخَاذِ النِّسَاءِ.

1332- İlim, kadınların uylukları arasında boğazlanmıştır.

Hadis değildir. Bu manada bir rivayet ileride “dâd” harfinde “ضَاعَ الْعِلْمُ” *İlim, kadınların uylukları arasında yitip gitmiştir*” lafzıyla gelecektir.¹⁶⁸⁷

۱۳۳۳- ذُبُّوا عَنِ اغْرَاضِكُمْ.

1333- Irz, namus, şeref ve haysiyetinizi savunun.

Deylemî ve İbn Lâl’in Âişe *radiyallahu anhâ*’dan; Hatîb’in de Ebû Hureyre’den merfu olarak naklettikleri bu hadiste “*mallarınızla*” ziyadesi bulunmaktadır.¹⁶⁸⁸ İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: Hocamız Hicâzî şöyle der: Bu, **hasen li-gayrihi** bir hadistir.¹⁶⁸⁹ Daha sonra da İbnü'l-Gars şöyle devam eder: Hadisi eserinde nakledenlerin aktardığına göre, hadisin tamamı şöyledir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Irz, namus, şeref ve haysiyetimizi mallarımızla nasıl savunacağız?” diye sordular. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “*Şaire ve dilinden çekindiğiniz kimselere (sus payı olarak gerekeni) verirsiniz.*” Bu noktada “*Kişinin ırz, namus, şeref ve haysiyetini savunması, bir hasenedir*” ifadesi meşhur olmuştur. Ayrıca ilgili rivayet daha önce “*دَارُوا سُفْهَاءَكُمْ/Aklı ermezlerinizle hoş geçinip onları idare edin*” hadisinde geçmişti.¹⁶⁹⁰

۱۳۳۴- ذَرُّوا الْمِرَاءَ.

1333- Cedel ve münakaşayı bırakın.

1687 Bk. 1636 no’lu rivayet.

1688 Hamza es-Sehmî, *Târîhu Cürcân*, thk. M. Abdülmüîd Hân, Beyrut 1987, s. 223; Deylemî, *Firdevs*, II, 243, h.nr: 3143; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 155, h.nr: 3005.

1689 Hadisin *sahih* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 445-446, h.nr: 1461. (Çeviren)

1690 Bk. 1283 no’lu rivayet.

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Câbir'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁹¹ Bu hususta pek çok sahâbîden de rivayet gelmiştir. Nitekim Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den merfu olarak aktardığı bir hadis şöyledir: **"Kur'ân hakkında (şüphe ve tereddütlere yol açacak bir) cedel ve münakaşaya girmek küfürdür."**¹⁶⁹²

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Müslim ve *Firdevs*'te Deylemî bu hadisi yine Câbir kanalıyla ve şu lafızla rivayet etmektedirler: **"Cedel ve münakaşayı bırakın. Çünkü şeytan, kendisine ibadet etmenizden ümidini kesmiştir..."**¹⁶⁹³ Keza Deylemî'nin Ebu'd-Derdâ, Ebû Ümâme ve Enes'ten aktardığı bir hadisin başı şöyledir: **"Ey Ümmet-i Muhammed! Cedel ve münakaşayı bırakın. Çünkü cedel ve münakaşa eden kimseye kıyamet günü şefa'at etmem."** Hafız İbn Hacer de Deylemî'nin hadislerinin tahricinde, yukarıda geçenleri zikrettikten sonra şöyle demektedir: Yine aynı isnadla nakledilen rivayette şu lafızlar yer almaktadır:

"Cedel ve münakaşayı bırakın. Zira onun faydası azdır ve kardeşler arasında düşmanlığı kışkırtır."

"Cedel ve münakaşayı bırakın ki fitneden emin olasınız."

"Cedel ve münakaşayı bırakın. Çünkü cedel ve münakaşa şirke yol açar ve amelleri boşa çıkarır."

"Cedel ve münakaşayı bırakın. Çünkü mü'min, cedel ve münakaşaya girmez."

"Cedel ve münakaşayı bırakın. Zira cedelde bulunan kişi tam anlamıyla hüsrana uğramıştır."

1691 Müslim ve Ahmed b. Hanbel'de bu lafızla geçen herhangi bir rivayete rastlayamadık. Bu hatalı bilginin kaynağı Sehâvî'nin *Makâsıd*'ı (bk, III, 78, h.nr: 512) olduğu için Aclûnî de çoğu zaman yaptığı gibi doğrudan ondan nakilde bulunmaktadır. (Çeviren)

1692 Ebû Dâvûd, Sünnet 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 241, h.nr: 7848; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 289, h.nr: 8039; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 324, h.nr: 1464; Hâkim, *Müstedrek*, II, 243, h.nr: 2882-2883. Hâkim bu hadis hakkında "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiş; Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1693 Müslim ve Ahmed b. Hanbel'de Câbir kanalıyla gelen rivayette **"Cedel ve münakaşayı bırakın"** lafzı yer almamaktadır. (Bk. Müslim, *Münâfıkîn* 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 265, h.nr: 14366, XXIII, 200, h.nr: 14940) -Çeviren-

“Cedel ve münakaşayı bırakın. Zira o, Rabbimin bana putlara tapmaktan ve içki içmekten sonra yasakladığı ilk şeydir.”

“Cedel ve münakaşayı bırakın. Zira devamlı surette cedel ve münakaşaya girmen, sana günah olarak yeter.”¹⁶⁹⁴

۱۳۳۵ - ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ.

1335- Ben sizi kendi hâlinize bıraktığım (herhangi bir emir ve yasak koymadığım) sürece, siz de beni kendi hâlime bırakın.

Buhârî ve Müslim’in ittifakla Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisin tamamı ise şöyledir: **“...Size bir şeyi emrettiğimde onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin. Herhangi bir şeyi yasakladığım zaman da onu kesinlikle terk edin. Zira sizden önceki ümmetleri çok sorusormaları ve peygamberlerine karşı ihtilafetmeleri helâketmiştir.”¹⁶⁹⁵**

۱۳۳۶ - ذَرُوا الْحَسَنَاءَ الْعَقِيمَ، وَعَلَيْكُمْ بِالسُّودَاءِ الْوَلُودِ.

1336- Güzel ama kısır olan kadını bırakın, siyahî de olsa doğurgan olanı almaya bakın.

Bunu İbn Adiy ve Deylemî, İbn Mes’ûd *radiyallahu anh*’dan rivayet etmişlerdir.¹⁶⁹⁶

۱۳۳۷ - دَكَاةُ الْأَرْضِ يَبْسُهَا.

1337- Yerin temizlenip arınması, kurumasıdır.

¹⁶⁹⁴ Bu rivayetlerin tamamının geçtiği bir kaynak için bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, VIII, 152, h.nr: 7659.

¹⁶⁹⁵ Buhârî, İ’tisâm 2; Müslim, Hac 412.

¹⁶⁹⁶ İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 252, ravi nr: 500; Deylemî, *Firdevs*, II, 241, h.nr: 3138. İbn Adiy, isnadında yer alan Hassân b. Siyâh el-Ezrak adındaki ravinin hadislerinde zayıflığın çok açık bir biçimde gözüktüğünü belirtir. Dolayısıyla hadis zayıftır. (Bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III, 561; Gumârî, *Müddâvî*, IV, 78-79) Hatta Elbânî, Hassân b. Siyâh’tan rivayette bulunan Amr b. Husayn’ın yalancılıkla itham edilen biri olduğunu, bu sebeple de rivayetin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 599, h.nr: 1413) -Çeviren-

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:¹⁶⁹⁷ Hanefîler bunu delil almışlardır. Ancak merfu bir rivayet olarak aslı yoktur. Evet, İbn Ebî Şeybe bu sözü Bâkır'dan ve İbnü'l-Hanefiyye'den **mevkûf** olarak şu lafızla rivayet eder: "Yer kuruduğu zaman, temizlenip arınmış olur."¹⁶⁹⁸ Yine Abdurrezzâk'ın Ebû Kılâbe'den aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: "Yerin kuruluğu, temiz olması demektir."¹⁶⁹⁹ Ancak Mescid-i Nebevî'de bevleden bedevînin idrarına su dökülmesi; -hatta Dârekutnî'nin illetlerini açıklayarak zikrettiği üzere iki müsned ve iki mürsel kanalla gelen rivayetlere göre- idrarını yaptığı yerin kazılması (ve toprağının atılması) emrini içeren Enes hadisi,¹⁷⁰⁰ bu hadislerle çelişmektedir.

Zerkeşî de *Leâli*'de şöyle demektedir: "Bu hadisin (merfu olarak) bir aslı yoktur. Aksine bu, Muhammed b. el-Hanefiyye'nin sözüdür."¹⁷⁰¹ Öte yandan bu rivayet Âişe *radiyallahu anhâ*'dan hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir. *el-Hidâye*'de ise merfu sayılmıştır. İbn Hacer de "Bunu görmedim" demiştir.

Aliyyü'l-Kârî ise özetle şunları söylemektedir: "Şüphesiz sahâbenin mevkûfu bize göre delildir. Aynı şekilde eğer isnadı sahih ise munkatı hadis de böyledir. Üstelik bir müctehid eğer bir hükme dair bir hadisi delil olarak kullanıyorsa, ona göre söz konusu hadisin sahih veya hasen olmaması düşünülemez. Ayrıca bu görüşü kuvvetlendiren bir rivayet de Ebû Dâvûd'un, *Sünen*'inde (*Yerin Kuruması Hâlinde Temizlenmesi Babında*) İbn Ömer'e kadar ulaşan isnadıyla yer verdiği şu hadistir: İbn Ömer şunu anlatır: 'Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında bekâr bir genç idim ve mescidde gecelerdim. Köpekler mescide girerler, çıkarlar ve idrarlarını yaparlardı da (sahâbîler) bunlara hiç bir şekilde su dökmezlerdi.'¹⁷⁰² Hâlbuki sahâbenin o mescidde namaz ve benzeri ibadetleri yerine getirdikleri bilinmektedir. Dolayısıyla bu tutumları, o zeminin kuruması

1697 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 88, h.nr. 513.

1698 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 58, h.nr: 624, 626.

1699 Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 158, h.nr: 5143.

1700 Buhârî, *Vudû* 62-63.

1701 Zerkeşî, *Leâli*, s. 57, h.nr: 14.

1702 Ebû Dâvûd, *Tahâret* 137.

sebebiyle temiz olduğuna dair bir icma konumundadır.” Aliyyü'l-Kârî'nin değerlendirmesi burada sona erdi.¹⁷⁰³

Ayrıca bu hadiste (İbn Ömer'in), o köpeklerin mescidde idrarlarını yaptıklarına şahit olmadığı¹⁷⁰⁴ ve (sahâbîlerin de) bu idrarları yıkamadıkları bilgisi yer almaktadır.

۱۳۳۸ - ذَكَاءُ الْجَنِينِ ذَكَاءُ أُمِّهِ.

1338- Anne hayvanın helâl kesimi, karnındaki yavrunun da helâl kesimi sayılır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve başkalarının Ebû Saîd'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Hibbân da bunu sahih saymıştır. Hâkim ise bu hadisi İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Tüyleri çıktığı zaman yavrunun helâl kesimi, annesinin helâl kesiminden ibarettir. Ancak o yavru, içindeki kanın akıtılması için boğazlanır.”**¹⁷⁰⁵

Bir uyarı: Metinde geçen “ذَكَاءُ/zekâtü ümmihî” terkiibi, hem ref (*zekâtü ümmihî*) hem de nasb (*zekâte ümmihî*) şeklinde rivayet edilmiştir. Ref olarak okunma gerekçesi, müpteda olan “ذَكَاءُ/zekâtü 'l-cenîn”

1703 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 201-203, h.nr: 208.

1704 Aclûnî'nin bu cümlesi, bir önceki hadis ve izahla çelişir vaziyettir. *Keşfü'l-hafâ*'nın elimizdeki basılı nüshalarının hepsinde de bu şekilde geçtiği için kanaatimizce iki ihtimal söz konusudur. İlk ihtimal, olumsuzluk anlamı katan “لَمْ/lem” edatı, bir sebeple muzari fiilin önüne gelerek anlamı olumsuz hâle getirmiş olabilir. Bu hatanın müelliften mi yoksa daha sonraki müstensihlerden mi kaynaklandığını ayrıca araştırmak gerekir. İkinci ihtimal ise şudur: Aclûnî, İbn Ömer'in ifadesinden “köpeklerin mescid dışında idrarlarını yapıp daha sonra mescide girip çıktıklarını” anlamış olabilir. Zira rivayetin metni buna elverişli gözükmemektedir. Ayrıca mescidin etrafı köpeklerin içeri girip çıkmalarını kesin bir şekilde engelleyecek nitelikte olmamasına rağmen, büsbütün içeriyi mesken tutmalarına da izin verilmiş değildir. Bu itibarla köpeklerin mescid içinde idrarlarını yapmalarına göz yumulması gibi bir durumdan söz edemeyiz. (Bu çerçevede bir şerh için bk. Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, II, 31, h.nr: 382) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1705 Ebû Dâvûd, Edâhî 18; Tirmizî, Et'ime 2; İbn Mâce, Zebâih 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 442, h.nr: 11343; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 206, h.nr: 5889; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 127, h.nr: 7108.

terkibinin haberi olması bakımındandır. Nasb olması ise “كَذَاكَ أُمُّهُ/annesi-nin helâl kesimi gibidir” şeklindeki bir takdire dayanmaktadır. Cer harfi olan “kef” de düşürülünce söz konusu terkip (kural gereği) nasb olmuştur. Yahut “يَذَكَّى ذَكَاةً أُمُّهُ/annesi kesildiği gibi kesilir” tarzında bir takdire dayanması da mümkündür. Buna göre nasb hâlinde okunması, yavrunun da mutlaka kesilmesi gerektiğini ifade eder. Bu da Hanefîlerin pek çoğunun görüşüdür. Ref olarak okunması ise annesinin kesilmesinin, yavrunun kesilmiş sayılması için yeterli olduğunu (dolayısıyla yavrunun ayrıca kesilmesine gerek kalmadığını) ifade etmektedir. Bu da Şâfiî’nin görüşüdür, bilesin.

١٣٣٩- الذَّهَبُ وَالْحَرِيرُ جُلٌّ لِإِنَاثٍ أُمِّيٍّ، وَحَرَامٌ عَلَى ذُكُورِهَا.

1339- Altın ve ipek ümmetimin kadınlarına helâl, erkeklerine ise haramdır.

Bu hadisi Taberânî, (bu lafızla) Zeyd b. Erkam’dan rivayet etmektedir.¹⁷⁰⁶ Bu konuda bir grup sahâbîden rivayet edilen başka hadisler de vardır.¹⁷⁰⁷

١٣٤٠- ذَهَبٌ صَفْوُ الدُّنْيَا وَبَقِي الْكَدَرُ -وَالْمَشْهُورُ: وَبَقِيَ كَدَرُهَا.

1340- Dünyanın saflığı ve berraklığı gitti, geriye bulanıklık kaldı. -Meşhur lafzı şöyledir: Geriye dünyanın bulanıklığı kaldı.-

Hâris’in Ebû Cuhayfe’nin kendi sözü olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁰⁸ Bu konuda İbn Mes’ûd’dan nakledilen bir rivayet de mevcuttur. Bazıları da şunu ilave etmişlerdir: **“Bugün ölüm her Müslüman için bir hediyedir.”**¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, V, 211, h.nr: 5125.

¹⁷⁰⁷ Benzer manada bir hadis daha önce 147 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

¹⁷⁰⁸ Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü’l-Hâris*, II, 982, h.nr: 1091.

¹⁷⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 102, h.nr: 34516; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, IX, 154, h.nr: 8774-8775; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 131. Ebû Cuhayfe kanalıyla Abdullah b. Mes’ûd’un kendi sözü olarak geçmektedir. Heysemî, Taberânî’nin bu rivayeti biri ceyyid sayılan iki isnadla naklettiğini belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 309, h.nr: 18210) -Çeviren-

١٣٤١ - ذَهَبَتِ التُّبُوَّةُ وَبَقِيَتِ الْمُبَشِّرَاتُ.

1341- Peygamberlik sona erdi, geriye müjdeleyici (sâlih rüyalar) kaldı.

Bu hadisi İbn Mâce, Ümmü Kürz'den rivayet etmektedir.¹⁷¹⁰ Ayrıca Taberânî bunu Huzeyfe b. Esîd'den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Peygamberlik sona erdi, dolayısıyla benden sonra peygamberlik yoktur. Sadece müjdeleyiciler vardır. Bunlar da kişinin gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyalarır.”**¹⁷¹¹

١٣٤٢ - ذَهَبَ النَّاسُ وَمَا بَقِيَ إِلَّا النَّسْنَسُ.

1342- Nâs gitti, geriye sadece nîsnâs¹⁷¹² kaldı.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁷¹³ Merfu olarak bir aslı yoktur. Fakat Ebû Dâvûd'da ve onun kanalıyla Hattâbî'nin *el-Uzle* adlı eserinde Ebû Hureyre'nin kendi sözü olarak şöyle bir rivayet yer alır: Ebû Hureyre “Nâs (normal insanlar) gitti, geriye *nîsnâs* kaldı” deyince “*Nîsnâs* da nedir?” diye sordular. Şu cevabı verdi: “İnsan olmadıkları hâlde insanlara benzemeye çalışan bir topluluktur.”¹⁷¹⁴

Öte yandan Ebû Nuaym da bunu İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: İbn Abbâs: “Nâs gitti, geriye *nîsnâs* kaldı” dedi. Bunun üzerine “*Nîsnâs* da nedir?” diye sordular. “İnsan olmadıkları hâlde insanlara yani kâmil insanlara benzemeye çalışan bir topluluktur” cevabını verdi.

Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde de aynı söz Hasan el-Basrî'den nakledilmiştir. Ancak orada “*nîsnâs*”a dair bu açıklama mevcut

¹⁷¹⁰ İbn Mâce, Ta'bîr 1. Bûsrî, bu hadisin isnadının sahih, ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtir. (Bk. *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 153, h.nr: 1370) Benzer manâdaki bir hadis için bk. Buhârî, Ta'bîr 5; Ebû Dâvûd, Edeb 95. (Çeviren)

¹⁷¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 179, h.nr: 3051. Heysemî, bu rivayetin ravilerinin güvenilir olduklarını ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 173, h.nr: 11721) -Çeviren-

¹⁷¹² Bu kelime “*nesnâs*” olarak da okunabilmektedir. (Çeviren)

¹⁷¹³ Sehâvî, *Makâsıd*, III, 92, h.nr: 514.

¹⁷¹⁴ Ebû Dâvûd, *ez-Zühed*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Hulvan 1993, s. 253, h.nr: 283; Hattâbî, *el-Uzle*, s. 68.

değildir, ayrıca şöyle bir ziyade bulunmaktadır: “Eğer birbirlerinizin gizli ayıp ve kusurlarına vâkıf olsaydınız, birbirinizi defnedemezsiniz (bu size ağır gelirdi).” Aynı zamanda bu söz, Herevî’nin *Garîbu’l-hadîs*’inde, Zemaşşerî’nin *el-Fâik*’inde ve İbnü’l-Esîr’in de *en-Nihâye*’sinde, herhangi bir ilave ve açıklama olmaksızın geçmektedir.

Ayrıca İbnü’l-Esîr şöyle demiştir: “(Nisnâs/nesnâs’ın ne olduğuna dair) ‘Onlar, Ye’cûc ve Me’cûc’dur’ denildiği gibi ‘Onlar Âdemoğullarından olmadıkları hâlde, bir yönüyle insanlara benzeyen ancak başka bir yönüyle de onlardan farklı olan insan suretinde varlıklardır’ diyenler de vardır. Keza şöyle de denilmiştir: ‘Bunlar Âdemoğullarındandır. Nitekim bu hususta şöyle bir hadis mevcuttur: Âd kavminin bir kolu, peygamberlerine asilik ettiklerinden dolayı Allah, onların kılıklarını değiştirip *nisnâs*’a çevirmiştir. Şöyle ki: Her bir kişinin bedeninin tek bir tarafında bir eli ve ayağı bulunmakta ve kuşlar gibi zıplayıp çiftlik hayvanları gibi otlamaktadırlar.’ Metindeki ‘النَّسْنَس/nisnâs’ kelimesi ‘nisnâs’ şeklinde kesreli okunabildiği gibi, bazen fethalı olarak ‘nesnâs’ şeklinde de okunabilmektedir.” İbnü’l-Esîr’in sözleri burada sona ermektedir.¹⁷¹⁵

Öte yandan Ahmed b. Hanbel’in, *ez-Zühd*’ünde naklettiği Mutarrif b. Abdullah’a ait şöyle bir söz yer almaktadır: “İnsanların akılları, kendi dönemlerine göredir. Bunlardan kimisi *nâs*, kimisi *nisnâs*, kimisi de ellerini insanların kanlarına bulaştırmış bir gürûhtur.”¹⁷¹⁶

Küdeymî şöyle demiştir: Ebû Nuaym’ın çok defa şöyle dediğini işittim: Âişe *radıyallahu anhâ*’nın Lebîd’den naklettiği şu söz hoşuma gider:

“Kanatları altında yaşanabilecek güzel insanlar çekip gittiler,

Geride uyuz derisi gibi bir nesil arasında kalakaldım.”

Ancak Ebû Nuaym da şöyle der:

“Asıl insanlar göçüp gittiler ve nisnâsın ayaktakımı
arasında bir nesil kaldık geriye,

Öyle bir güruh ki uzaktan bakınca insan sanırsın onları,

Oysa yakından incelendiklerinde anlaşılır insan olmadıkları.

¹⁷¹⁵ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 50.

¹⁷¹⁶ Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 203.

Ne zaman onlardan bir şey elde etme umuduyla gelecek olsam,

Daha ben bir şey talep etmeden beni umutsuzluğa
düşürürler ve bana ağlarlar!

O kadar ki herhangi bir şey almadan sadece onların
elinden kurtulmayı temenni edecek hâle gelirim.”¹⁷¹⁷

Ayrıca ne güzel söylemiş şair:

“Öldüler; kanatları altında yaşanabilecek olanlar,
Kaldı geriye hayatlarından fayda olmayanlar.”

Keza şu dizeler de ne güzeldir:

“Benim gibi birinin aralarında yaşadığı
Ve (ayrılıklarına) kahrından öleceği kimseler ölüp gittiler,
Geriye süsü ve görünüşü, gözlerin çapağı,
Yalanları da kulakların kiri olan kimseler kaldı.”

۱۳۴۳ - ذَلْ مَنْ لَا سَفِيْهَةَ لَهُ.

1343- Sefihi olmayan bir kimse zillete düşer.

Taberânî ve Beyhakî'nin rivayetine göre, İbn Şevzebeş şunu anlatmaktadır: Mekhûl'un yanında olduğumuz bir sırada, Süleyman b. Musa da bizimle birlikteydi. Derken bir adam gelip Süleyman b. Musa'ya hadsizlik edip dil uzattı. Süleyman buna ses çıkarmazken, Süleyman'ın bir kardeşi geldi ve sataşan o adama (onun anlayacağı dilden) tepki gösterdi. Bunun üzerine Mekhûl şöyle dedi: “Sefihi olmayan bir kimse zillete düşmüştür.”¹⁷¹⁸ Bu rivayetle alakalı daha başka hususlar daha önce “*أَخَابَ قَوْمٌ لَا سَفِيْهَةَ لَهُمْ*” hadisinde geçmişti.¹⁷¹⁹

1717 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında şiirin bazı yerlerinde anlamayı güçleştirecek kelime ve lafızlar yer almaktadır. Biz bunları farklı kaynaklardan yararlanarak anlaşılır hâle getirmeye çalıştık. (Bk. Kâsım es-Serâkustî, *ed-Delâil fî Garîbi'l-hadîs*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs, Riyad 2001, III, 1167; Dr. Ömer Faruk et-Tabbâ', *Dîvânü Ebî Nüvâs*, Beyrut 1998, s. 356) -Çeviren-

1718 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, XI, 397, h.nr: 8730.

1719 Bk. 1189 no'lu rivayet.

١٣٤٤ - ذَلِكُ طَالِيَا فَعَزَزْتُ مَطْلُوبًا.

1344- (İlim) talep eden biri olarak boyun eğdim, (ilim) talep edilen biri olarak ise yüceldim.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁷²⁰ Bu, İbn Abbâs’tan gelen meşhur bir lafızdır. Dîneverî tarafından rivayet edilen lafzı da şöyledir: “İlim talep eden biri olarak boyun eğdim, (ancak kendisinden ilim) talep edilen biri olarak da yüceldim.”¹⁷²¹

١٣٤٥ - ذِكْرُ اللَّهِ شِفَاءٌ، وَذِكْرُ النَّاسِ دَاءٌ.

1345- Allah’ı anmak şifa, insanları anmak ise hastalıktır.

Beyhakî’nin Mekhûl’dan **mürsel** olarak ve “...إِنَّ ذِكْرَ اللَّهِ/Şüphesiz **Allah’ı anmak...**” lafzıyla rivayet ettiği bir hadistir. Deylêmî de bunu Enes’ten şu lafızla nakleder: “**Allah’ı anmak kalplerin şifasıdır.**”¹⁷²²

İbnü’l-Gars da “Hocamız ‘**Hasen li-gayrihi bir hadistir**’ demiştir”¹⁷²³ dedikten sonra sözlerine şöyle devam eder: Şu hadis de böyledir: “**Peygamberleri anmak ibadettendir. Sâlihleri anmak (günahlara) kefârettir. Ölümü hatırlamak sadakadır. Kabri hatırlamak sizi cennete yaklaştırır. Cehennem ateşini hatırlamak da cihaddandır. Kıyameti hatırlamak sizi**

1720 Gazzî, *İtkân*, I, 274, h.nr: 810.

1721 Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 439, h.nr: 1635.

1722 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 184, h.nr: 705; Deylêmî, *Firdevs*, III, 330, h.nr: 4991.

Beyhakî, Mekhûl yoluyla gelen rivayetin mürsel olduğunu belirttikten sonra hadisin Hz. Ömer’in kendi sözü olarak da rivayet edildiğini belirtmektedir. Münâvî de Enes kanalıyla gelen rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade eder. (Bk. Münâvî, *Teyşîr*, II, 19) -Çeviren-

1723 Şu kadar var ki Beyhakî, Mekhûl yoluyla gelen rivayetin **mürsel** olduğunu belirttikten sonra hadis in Hz. Ömer’in kendi sözü olarak da rivayet edildiğini ifade etmektedir. Bu bakımdan mevkuf bir rivayet olması ihtimali söz konusudur. Ayrıca isnadındaki Abdullah b. Yezîd isimli ravinin de zayıf biri olduğu aktarılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IX, 388, h.nr: 4398) Ayrıca Münâvî de Enes kanalıyla gelen rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade eder. (Bk. Münâvî, *Teyşîr*, II, 19) Bu noktada zayıf da olsa rivayetlerin birbirini takviye ettiği düşüncesiyle “hasen li-gayrihi” hükmü verilmiş olmalıdır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

cehennem ateşinden uzaklaştırır. En faziletli ibadet ise cehaleti¹⁷²⁴ terk etmektir. Âlimin sermayesi kibirlenip böbürlenmeyi bırakmaktır. Cennetin bedeli ise hasedi terk etmek, günahlara pişmanlık duymak ve samimi tevbedir.”¹⁷²⁵

١٣٤٦ - ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ بِمَنْزِلَةِ الصَّابِرِ فِي الْفَارِيزِ.

1346- Gafiller arasında Allah'ı zikreden kimse, savaştan kaçanlar¹⁷²⁶ arasında sabredip savaşan kimse konumundadır.

Bu hadisi Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, Abbâs'tan rivayet etmektedirler.¹⁷²⁷ Ayrıca Ebû Nuaym da bunu *Hilye*'de İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Gafiller arasında Allah'ı zikreden kimse, savaş-**

1724 Tespit edebildiğimiz kadarıyla buradaki “الجهل/el-cehl” kelimesi, *Keşfü'l-hafâ*'nın elimizdeki basılı nüshalarında “hileler” anlamına gelebilecek şekilde “الجهل/el-hiyel” olarak kaydedilmiştir. Ancak ilgili kaynaklar ittifakla “الجهل/el-cehl” kelimesini zikrettiği için, yazım benzerliğinden kaynaklanan normal bir hata olarak görüp çeviriyi bu kelimeye göre yaptık. (Bilgi için bk. Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XV, 918, h.nr: 43584; Aliyyü'l-Kâfî, *Tenzihu's-şerîa*, II, 396) -Çeviren-

1725 Bu rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 762, h.nr: 951; İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, II, 396, h.nr: 19; Gumârî, *Müdâvî*, IV, 82; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 404, h.nr: 1932. (Çeviren)

1726 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında bu kelime “savaşan mücahid” anlamına gelebilecek “الغازين/el-gâzîn” olarak kaydedilmiştir. Aynı kayıt, Gazzî'nin *İtkân*'ında da geçmektedir. (Bk. s. 272, h.nr: 802) Ancak bu rivayetin bir sonraki dipnotta zikredeceğimiz ilgili kaynaklarına bakıldığında bu kelimenin “savaştan kaçanlar” manasındaki ‘الفارين/el-fârîn’ olarak yazıldığı görülmektedir. Bunun yazım benzerliğinden kaynaklanan bir hata olduğu açıktır. Üstelik rivayetin mana itibarıyla akışı “savaştan kaçanlar” anlamını vermeyi zorunlu kıldığı için biz de çeviriyi ona göre yaptık. (Çeviren)

1727 Bu hadis sözü geçen eserlerin hiçbirinde yer almamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî bu bilgiyi Sehâvî'nin *Makâsîd*'ından sonra çokça başvurduğu Gazzî'nin *İtkân*'ından nakletmiş (bk. s. 272, h.nr: 802) ve sorgulama ihtiyacı hissetmemiştir. Rivayetin yer aldığı kaynaklar ise şöyledir: Bezzâr, *Müsne'd*, V, 166, h. nr: 1759; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 90, h.nr: 271; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 16, h.nr: 9797; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 267. Münzirî, hadisin isnadında bir sakınca olmadığını, Heysemî ise *el-Mu'cemu'l-evsat*'taki ravilerin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 338, h.nr: 2623; Heysemî, *Mecma'*, X, 80, h.nr: 16793) -Çeviren-

tan kaçanların yerine savaşıp çarpışan kimse gibidir. Yine gafiller arasında Allah'ı zikreden kimse, karanlık bir evdeki lamba gibidir. Keza gafiller arasında Allah'ı zikreden kişi, nemli rüzgârla yaprakları dökülen ağaçlar arasındaki yeşil ağaç gibidir. Yine gafiller arasında Allah'ı zikreden kimseye Allah cennetteki yerini tanıtacaktır. Keza gafiller arasında Allah'ı zikreden kimseyi Allah Teâlâ bütün insanlar ve hayvanlar sayısınca bağışlayacaktır.”¹⁷²⁸

۱۳۴۷ - ذَاكِرُ اللَّهِ فِي رَمَضَانَ مَغْفُورٌ لَهُ، وَسَائِلُ اللَّهِ فِيهِ لَا يَخِيبُ.

1347- Ramazan'da Allah'ı zikreden kimse bağışlanır. O ayda Allah'tan niyazda bulunan kimse de hüsrana uğramaz.

Taberânî ve Beyhakî'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷²⁹

۱۳۴۸ - ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ.

1348- Müslümanların (başkalarına tanıdıkları) zimmet (hak ve güvence) birdir ve eşit değerdedir. Dolayısıyla sıradan bir Müslüman bile bu zimmet için çaba gösterebilir.

Buhârî ve Müslim'in Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷³⁰ Bu konuda Ebû Hureyre ve Enes'ten gelen rivayetler de vardır. Hâkim'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Müslümanların (başkalarına tanıdıkları) zimmet (hak ve güvence) birdir ve eşit değerdedir. Dolayısıyla herhangi bir Müslüman (gayrimüslime) zimmet verecek olursa, sakın buna ihanet edip bozmayın. Çünkü**

1728 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 181; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 89, h.nr: 561-562. Beyhakî, kendi isnadı hakkında “munkatı olup kuvvetli sayılmadığını” belirtmektedir. Ebû Nuaym'ın rivayetinin de zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Mîzânü'l-îtidâl*, III, 242, ravi nr: 6311; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 120, h.nr: 671. (Çeviren)

1729 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 195, h.nr: 6170; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 235, h.nr: 3355. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 64, h.nr: 1501; Heysemî, *Mecma'*, III, 143, h.nr: 4791; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 559.

1730 Buhârî, *İ'tisâm* 5; Müslim, *Hac* 470.

(yaptığı antlaşmaya) ihanet eden her kişinin, kıyamet günü kendisiyle tanınacağı bir sancağı vardır.”¹⁷³¹

١٣٤٩ - الزَّابِخُ فِي الشَّرِّ خَاسِرٌ.

1349- Şerde kazanan kimse, aslında kaybetmiştir.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Doğru bir sözdür” demiştir.¹⁷³² Bu ifadesiyle, ilgili rivayetin hadis olmadığını kastetmektedir. Nitekim Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler:¹⁷³³ Aksine bu, bazı bilgelerin sözlerindendir. Şu gibi âyetler de manasının doğruluğunu göstermektedir: “*Asra yemin olsun ki, insan hiç şüphesiz hüsrandır. Ancak iman edenler, salih amel (iyi işler) işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.*”¹⁷³⁴ [“İşte onlar o kimselerdir ki, hidayet karşılığında sapıklığı satın aldılar da ticaretleri kâr etmedi, doğru yolu da bulamadılar.”]¹⁷³⁵

Büstî de Allah için ne güzel söylemiş!:

“Kişinin, dünyasındaki fazlalık, aslında bir noksandır,

Şaibesiz hayır dışındaki kazancı da hep hüsrandır.”

Öte yandan İbnü'l-Gars da şunları söyler: Bazılarının sözlerinden biri de şöyledir: “Birbirine sövüp sayan iki kişinin, mutlaka en aşağılık ve alçak olanı diğerini bastırır.” Hadiste de şöyle geçer: “*İnsanlarla düşmanca çekişmekten sakının. Zira bu tutum güzellik ve meziyetleri örter, ayıp ve kusurları açığa çıkarır.*”

١٣٥٠ - رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ - وَفِي رِوَايَةٍ: خَشْيَةُ - اللَّهِ.

1350- Hikmetin başı Allah korkusudur.

Beyhakî'nin *Delâil*'de, Askerî'nin *Emsâl*'de ve Deylemî'nin rivayet ettiklerine göre, Ukbe b. Âmir “Tebûk gazvesine çıktık...” dedikten

1731 Hâkim, *Müstedrek*, II, 153, h.nr: 2626.

1732 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 95, h.nr: 515.

1733 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 206, h.nr: 210.

1734 Asr 103/1-3.

1735 Bakara 2/16. Aliyyü'l-Kârî, köşeli paranteze aldığımız bu âyete değinirken, Aclûnî, muhtemelen özetlemek amacıyla değinmemiştir. (Çeviren)

sonra uzun bir hadis zikreder. Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu beyanı yer alır: **“Asıl meseleye gelince; kuşkusuz sözlerin en doğrusu Allah'ın Kitabı, en hayırlı azık takva, hikmetin başı Allah korkusu ve içki de günahların özü ve asıl kaynağıdır.”**¹⁷³⁶

Öte yandan sadece Askerî, Amr b. Sâbit'ten, babası yoluyla şu hadisi rivayet etmiştir: İbn Ebi'd-Derdâ, Abdülmelik b. Mervân'a içerisinde babası Ebu'd-Derdâ'nın, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği bir hadisin yer aldığı bir mektubu/yazıyı verdi. **“Kuşkusuz sözlerin en yücesi ve üstünü Allah'ın Kitabı'dır...”** diye başlayan bu hadiste **“Hikmetin başı Allah korkusudur ve içki günahların asıl kaynağıdır”** ifadesi zikredilmektedir.

Yine İbn Lâl, ilgili hadisin sadece son cümlesini İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet etmiştir. Keza Kuzâî'nin, *Müsned*'indeki rivayetine göre Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'nin “Şu hutbeyi/konuşmayı bizzat Rasûlullah'ın mübarek ağzından aldım” dedikten sonra zikrettiği hutbede şu ifadeler yer almaktadır: **“İçki, günahların asıl kaynağıdır. Hikmetin başı da Allah korkusudur.”**¹⁷³⁷

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da İbn Abbâs'tan¹⁷³⁸ **mevkûf** olarak rivayet etmekte, ancak **zayıf** saymaktadır. Rivayetin lafzı şöyledir: İbn Mes'ûd hutbede/konuşmasında şöyle derdi: “Azığın en hayırlısı takvadır. Hikmetin başı da Allah korkusudur.”¹⁷³⁹

1736 Beyhakî, *Delâil*, V, 241; a.mlf., *Şuabu'l-îmân*, II, 202, h.nr: 730. Irâkî'nin değerlendirmesine göre bu rivayet zayıftır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1510, h.nr: 3)

1737 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 100, h.nr: 116.

1738 *Keşfü'l-hafâ*'da bu şekilde geçen isim, nakilde bulunduğu Sehâvî'nin *Makâsîd*'inin bir nüshasına dayanmaktadır. Ancak doğrusu İbn Âbis'dir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 202, h.nr: 729) Meselenin özü şudur: Sehâvî, ilgili hadisi “İbn Lâl > Hasen b. Umâre > **Abdurrahmân b. Âbis** > Abîs b. Rabâ > İbn Mes'ûd > Hz. Peygamber” isnadıyla merfu olarak aktardıktan sonra, İbn Mes'ûd'un hutbesinde geçen mevkuf bir hadis olarak da nakledildiğini vurgulamak amacıyla şunu söylemektedir: “Beyhakî de bu hadisi *Şuab*'da Süfyan es-Sevrî cihetiyle İbn Âbis'ten mevkuf olarak rivayet etmiştir.” (Bk. *Makâsîd*, III, 100, dipnot nr: 1) Aclûnî de bu meseleyi aktarırken, hem de konuyu tam anlamıyla kavramayı engelleyecek bir özetleme yapmakta hem de muhtemelen Sehâvî'nin hatalı nüshasını esas almaktadır. (Çeviren)

1739 Beyhakî, İbn Mes'ûd'dan mevkuf olarak gelen rivayet hakkında herhangi bir

Ayrıca Taberânî ve Kuzâî'nin Enes'ten merfu olarak naklettikleri bir hadis de şöyledir: **“Allah korkusu, her hikmetin başıdır; vera ise amellerin efendisidir.”** Yine Ahmed b. Hanbel'in *Zühed* adlı eserinde yer alan bir rivayete göre, Hâlid b. Sâbit er-Rebaî şöyle der: “Dâvûd *aleyhisselâm*'ın Zebûr'unungirişinde ‘Hikmetinbaşı, Rabkorkusudur’ ifadesini gördüm.”¹⁷⁴⁰

۱۳۵۱- رَأْسُ الْعَقْلِ التَّحَبُّبُ إِلَى النَّاسِ فِي غَيْرِ تَرْكِ الْحَقِّ.

1351- Hakkın terk edilmesi söz konusu olmadıkça akıl kârı olan tutum, insanların sevgisini kazanmaktır.

Bu hadisi Deylemî, İbn Abbâs'tan; Taberânî de *el-Mu‘cemu'l-evsat*'ta Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁷⁴¹

۱۳۵۲- رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ.

1352- Allah'a imandan sonra akıl kârı olan şey, insanların gönlünü ve sevgisini kazanmaktır.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir:¹⁷⁴² Beyhakî bu hadisi *Şuabu'l-îmân*'da, ayrıca Askerî ve Kuzâî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedirler. Ebû Nuaym ise Enes ve Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmiştir.¹⁷⁴³ Yine Beyhakî bu hadisi Ali b. Zeyd'den mürsel olarak ve şu ziyade ile nakletmektedir: **“Hiç kimse istişareden bağımsız hareket edemez**

değerlendirme yapmamakta, ancak ondan sonra naklettiği merfu rivayeti zayıf saymaktadır. Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında da bu mesele böyle aktarıldığı hâlde, Aclûnî bu farka dikkat etmemiş gözükmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 201, h.nr: 728-729; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 100) -Çeviren-

1740 Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, s. 62, h.nr: 378; Gazzî, *İtkân*, I, 275, h.nr: 814.

1741 Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-evsat*, V, 120, h.nr: 4847. Heysemî, Ali *radiyallahu anh* kanalıyla gelen rivayetin isnadında tanımadığı ravilerin bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, VIII, 24, h.nr: 12686) Benzer manadaki bir sonraki rivayette mesele daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. (Çeviren)

1742 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 101, h.nr: 517.

1743 Bezzâr, *Müsned*, XIV, 263, h.nr: 7851; Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-evsat*, VI, 156, h.nr: 6070; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 147, h.nr: 200; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 203; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 347, h.nr: 8637. Beyhakî, kendi rivayeti hakkında “Bu isnadda zayıflık vardır” demektedir. Heysemî de Bezzâr rivayetinde zayıf bir ravi bulunduğunu ifade eder. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, VIII, 17, h.nr: 12634) -Çeviren-

(مَا يَسْتَعْنِي). **Dünyadaki iyilik sahipleri, ahirette de iyiliğe mazhar olurlar. Dünyada kötülük işleyenler, ahirette de kötülükle karşılaşır.**” Beyhakî bu rivayet için “Mahfûz olan budur” demiştir.¹⁷⁴⁴ Askerî de bu hadisi İbn Cüd’ân’dan, “مَا يَسْتَعْنِي/**bağımsız hareket edemez**” lafzı yerine “وَلَنْ يَهْلِكَ/**asla helak olmaz**” lafzıyla rivayet etmiştir. (Askerî’nin rivayetindeki ravi-lerden Ahmed b. Ubeydullah) el-Ğudânî şöyle demiştir: Bu hadisi Hüseyim, Harun er-Reşîd’e rivayet etmiş, o da ona on bin dirhem verilmesini emretmiştir. Keza Askerî, bir önceki hadisin aynısını Câbir b. Abdullah’dan merfu olarak ve şu ziyade ile nakletmektedir: **“Kendi görüşüyle hareket ettiği için mutluluğa ermiş, istişare ettiği için de mutsuz olmuş hiç kimse yoktur. Allah bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar ve ona kusurlarını gösterir.”**

Bu rivayeti destekleyen hadislerden biri de Kuzâî’de Sehl b. Sa’d kanalıyla merfu olarak ve şu ziyade ile yer alan hadistir: **“Hiçbir kul, kendi görüşüyle yetindiği için mutluluğu elde etmiş olmadığı gibi, istişare ettiğinden dolayı mutsuzluğa düşmüş de değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘İş konusunda onlarla istişare et.’”**¹⁷⁴⁵ **‘Onların işleri aralarında şûrâ ilebilir.’”**¹⁷⁴⁶

Öte yandan Deylemî’nin *Müsned*’inde Âişe radiyallahu anhâ’dan **za-yıf bir isnadla** gelen merfu bir hadis de şöyledir: **“Kuşkusuz Allah bana, farzları yerine getirmemi emrettiği gibi insanlarla hoş geçinip idare etmemi emretmiştir.”**¹⁷⁴⁷ Bu konuda birbirini takviye edecek surette Enes, İbn Abbâs ve Ali radiyallahu anhum’dan nakledilen rivayetler mevcuttur. Hattâbî de *el-Uzle* adlı eserinin son kısımlarında Hasan el-Basrî’den şunu nakletmektedir: “Onlar, ‘(İnsanları) hoş görüp iyi geçinmek aklın yarısıdır’ diyorlar. Ben ise ‘Aklın tamamıdır’ diyorum.” İbn Ebi’d-Dünyâ da “insanlar hoş görüş iyi geçinmek (*müdârât*)” konusunda müstakil bir eser yazmıştır. *Makâsıd*’da geçen açıklamalar özetle burada sona erdi.¹⁷⁴⁸

1744 Burada *mürsel* olan rivayeti kastetmektedir. Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 346, h.nr: 8636.

1745 Âl-i İmrân 3/159.

1746 Şûrâ 42/38.

1747 Bu hadis daha önce 679 no’lu rivayet olarak geçmişti.

1748 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 101-112, h.nr: 517.

İbnü'l-Gars ise şunları söylemektedir: Hocamız “Bu, **hasen li-gayrihi** bir hadistir” demiştir. Ben de (İbnü'l-Gars) derim ki: Suyûtî bu hadisi *el-Câmiu's-sağîr*'de Ebû Hureyre'den gelen bir rivayet olarak zikretmiş ve Bezzâr ve Beyhakî'ye nispet etmiştir. Taberânî'nin Ali radiyallahu anh kanalıyla gelen bir rivayetinde ise şu ziyade vardır: **“İyi olsun, kötü olsun herkese karşı hayırla davranmak.”** Yine Taberânî'de Ali radiyallahu anh'dan gelen bir rivayetin lafzı şöyledir: **“İmandan sonra akıl kârı olan tutum, insanların sevgisini kazanmaktır.”** (İbnü'l-Gars'ın açıklaması) burada sona erdi.

Ayrıca Deylemî bu hadisi İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet eder: **“Hak-
kın terk edilmesi söz konusu olmadıkça akıl kârı olan tutum, insanların
sevgisini kazanmaktır.”**

۱۳۵۳ - الرِّبَا سَبْعُونَ حَوْثًا، أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ.

**1353- Faiz yetmiş çeşit günahdır. Bunların en hafifi, kişinin anne-
sini nikâhlaması gibidir.**

İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca İbn Mâce, İbn Mes'ûd'dan şunu rivayet etmiştir: **“Faizin yetmiş üç kapısı var-
dır...”** Hâkim de bu rivayete şöyle bir ilavede bulunmaktadır: **“Bunların
en hafifi kişinin annesini nikâhlamasıdır. Faizin en ağırı da Müslüman
ferdin ırz ve namusu(na dil uzatmaktır).”** Yine Taberânî'nin Berâ'dan
naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Faiz, yetmiş iki kapıdır. Bunla-
rın (günah bakımından) en alt seviyede olanı, kişinin annesiyle ilişkiye
girmesi gibidir. Faizin en ağırı, kişinin kardeşinin ırz ve namusuna dil
uzatmasıdır.”**¹⁷⁴⁹

1749 İbn Mâce, Ticârât 58; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 158, h.nr: 7151; Hâkim, *Müstedrek*, II, 43, h.nr: 2259. Bûsîrî, İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayeti hakkında “Bu, zayıf birisnaddır. İçerisinde Ebû Ma'ser Necîh b. Abdurrahmân adında, zayıf olduğu konusunda ittifak edilmiş bir ravi vardır” demektedir. Heysemî de Taberânî'nin rivayetiyle ilgili olarak şöyle der: “İsnadında Ömer b. Râşid adında, İclî'nin güvenilir kabul ettiği, ancak imamların çoğunluğunun zayıf saydığı biri vardır.” (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 34, h.nr: 805; Heysemî, *Mecma'*, IV, 117, h.nr: 6575) Hâkim ise İbn Mes'ûd tarikiyle gelen kendi rivayetinin Buhârî ve Müslim'in şartına uygun olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak bu rivayeti aynı isnadla eserine alan Beyhakî şu değerlendirmeyi yapar: “Bu,

Bir uyarı: Metinde geçen “حوباً/havben” kelimesindeki “ح/ha” harfi fethalı şekildedir; ardından da “و/vav” ve “ب/be” harfleri yer almakta olup “havben” olarak okunacaktır.

Münâvî ise şunları söyler: “حوباً/havben” kelimesindeki “ح/ha” harfi fethalı olabildiği ve “havben” şeklinde okunabileceği gibi zammeli olarak “hûben” şeklinde de okunabilir. Hadisteki manası da “günah çeşidi”dir. Zira “حوب/havb-hûb” kelimesi “günah” anlamına gelmektedir. Metnin başındaki “الربا/faiz” ise “faizin günahı” anlamındadır. Öte yandan Tîbî de şöyle demiştir: “الربا/Faiz” şeklinde gelen kelimeyi “إثم الربا/faizin günahı” şeklinde bir terkip olarak yorumlamak zorunludur. Zira **“Bunların en hafifi, kişinin annesini nikâhlamasıdır”** cümlesiyle uyumlu olması gerekmektedir. (Münâvî’nin açıklaması burada) sona erdi.¹⁷⁵⁰

(Aclûnî şöyle der): Buradaki “حوباً/havben” kelimesi, diğer rivayette geçtiği üzere “باباً/kapı, kısım” anlamında olabilir. Bu hususu iyi düşün.

١٣٥٤ - الرِّبَا وَإِنْ كَثُرَ فَإِنَّ عَاقِبَتَهُ تَصِيرُ إِلَى قُلٍّ.

1354- Faiz, çok da olsa, akıbeti aza dönecektir.

Bu hadisi Hâkim, İbn Mes’ûd’dan rivayet etmektedir.¹⁷⁵¹ Allah azze ve celle’nin Kitabı’nda da **“Allah, faizi mahveder...”**¹⁷⁵² ve **“İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz faiz, Allah yanında artmaz”**¹⁷⁵³ hükümleri yer almaktadır. Öte yandan İbn Mâce de İbn Mes’ûd’dan şu

sahih bir isnaddır. Fakat metin bu isnadla münkerdir. Bunun ancak bir yanlışlığı olduğu kanaatindeyim...” (Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 363, h.nr: 5131) Bu noktada İbn Mes’ûd kanalıyla gelen bu rivayetin merfu ve mevkuf olarak nakledildiği ve sahîh olanın mevkuf rivayet olduğu yönünde bir değerlendirme yapılmaktadır. (Bk. İbn Mâce, *Sünen*, Beyrut 2009, III, 377-380, Şuayb el-Arnaût ve ekibinin tahrir notu) -Çeviren-

1750 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 51.

1751 Hâkim, *Müstedrek*, II, 43, h.nr: 2262. Hâkim bu hadis hakkında “İsnadı sahîh bir hadistir” demiş; Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Ayrıca bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 39) -Çeviren-

1752 Bakara 2/276.

1753 Rûm 30/39.

rivayeti aktarmaktadır: **“Faizi çoğaltmış hiç kimse yoktur ki işinin akıbeti azalma olmasın.”**¹⁷⁵⁴

Bir uyarı: Metinde geçen “قَل/kull” kelimesi, “ق/kaf” harfinin zammeli, “ل/lam” harfinin de şeddeli hâliyle okunur. Sonunda “ة/ta” olmadığı hâlde, “ة/ta”nın bulunduğu durumla aynı anlamdadır. Münâvî de şunları söyler: “ذ: züll” ve “ذة/zillet” kalıbında olduğu gibi, “قَل/kull” kelimesi de zammeli hâliyle “قَل/killet: azlık” demektir. Yani faiz, kısa vadede malda bir artışı ifade etse de uzun vadede faiz alan kişinin başına borçlar ve felaketler açtığı için eksilmeye ve mahvolmaya mahkûmdur.¹⁷⁵⁵

١٣٥٥ - رِبَطُ الْخَيْطِ بِالْإِضْبَعِ لِيَذْكُرَ الْحَاجَّةَ.

1355- İhtiyacı hatırlamak maksadıyla parmağa ip bağlamak.

Ebû Ya'lâ'nın İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir ihtiyacını unutmaktan endişe ettiği zaman, onu hatırlamak maksadıyla parmağına ip bağlardı.¹⁷⁵⁶ Ancak bu hadisin isnadında Sâlim b. Abdûlâlâ adında bir ravi bulunmaktadır. İbn Hibbân bu raviyi **hadis uydurmacılığı ile itham etmiş**; Ebû Hâtim de bu hadis özelinde onu suçlamış ve **“Bu hadis bâtıldır”** demiştir.¹⁷⁵⁷ Ayrıca İbn Şâhîn *en-Nâsih ve'l-mensûh* isimli eserinde böyle bir tutumun yasaklandığı haberini rivayet ettikten sonra “Bu hadisin bütün isnadları **münkerdir**; içlerinden herhangi birinin sahih olduğunu bilmiyoruz” demektedir.¹⁷⁵⁸

Yine İbn Adiy'in **zayıf bir isnadla** Vâsile'den aktardığına göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ihtiyacını görmek istediği vakit yüzüğüne bir ip bağlardı.¹⁷⁵⁹ Keza Dârekutnî'nin rivayetine göre, Râfi' b. Hadîc şunu anlatmıştır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elinde bir ip görünce “Bu nedir?” diye sordum. Allah Rasûlü **“Onun sayesinde (ihtiyacımı)**

1754 İbn Mâce, Ticârât 58. Bûsîrî, bu hadisin isnadının sahih, ravilerinin de güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, III, 35, h.nr: 808) -Çeviren-

1755 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 50.

1756 Bk. Bûsîrî, *İthâfü'l-hiyara*, VI, 140, h.nr: 5513.

1757 İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, V, 671; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 343, ravi nr: 436.

1758 İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhih*, thk. Semîr b. Emîr ez-Züheyrî, Ürdün 1988, s. 442, h.nr: 583. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 73.

1759 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 167, ravi nr: 250.

hatırlıyorum” buyurdu. Öte yandan İbn Sa’d ve Hâkim de bu hadisi İbn Ömer’den şu lafızla rivayet etmektedirler: “(Allah Rasûlü) bir ihtiyacı- nı unutmaktan endişe ettiği zaman serçe parmağına yahut yüzüğüne ip bağlardı.”

۱۳۵۶ - الرُّجُوعُ إِلَى الْحَقِّ خَيْرٌ مِنَ التَّمَادِي فِي الْبَاطِلِ.

1356- Hakka geri dönmek, bâtilda ısrar etmekten hayırlıdır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁷⁶⁰ Fahreddîn er-Râzî, *Menâkıbu’s-Şâfi’*’de şunları söylemektedir: Bu, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*’ın yargı âdâbına dair Abdullah b. Kays’a gönderdiği yazılı talimatındaki söz- lerinden biridir: “Sonraları akl-ı selimle hareket edip doğru yolu bulduğun bir davada daha önce vardığın (yanlış) karar, seni hakka geri dönmekten alıkoymasın. Zira hakka geri dönmek, bâtilda ısrar etmekten hayırlıdır.”¹⁷⁶¹

۱۳۵۷ - رَبِيعُ أَمْنِي الْعَنْبِ وَالْبَطِيخِ.

1357- Ümmetimin ilkbaharı üzüm ve karpuzdur.

el-Câmiu’s-sağîr’in şerhinde geçtiğine göre Ebû Ömer en-Nevkâtî bu hadisi İbn Ömer’den rivayet etmektedir. Münâvî de İbnü’l-Cevzî gibi bu rivayet hakkında “uydurmadır” demiştir.¹⁷⁶² Hatta daha önce “karpuz” ha- disinde de geçtiği üzere meyvelere dair nakledilen hadislerin tamamı uy- durmadır.¹⁷⁶³

۱۳۵۸ - رَجَبُ شَهْرِ اللَّهِ، وَشَعْبَانُ شَهْرِي، وَرَمَضَانُ شَهْرُ أَمْنِي.

1358- Receb Allah’ın ayı, Şa’bân benim ayım, Ramazan da üm- metimin ayıdır.

Deylemî ve başkalarının Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁶⁴ Ancak İbnü’l-Cevzî bunu *Mevzûât*’ında pek çok tarikle zik-

¹⁷⁶⁰ Gazzî, *İtkân*, I, 278, h.nr: 826.

¹⁷⁶¹ İbn Şebbe, *Târîhu’l-Medîne*, II, 775.

¹⁷⁶² Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 17; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 287; Suyûtî, *Leâli*, II, 178; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 429.

¹⁷⁶³ Bk. 911 no’lu rivayet.

¹⁷⁶⁴ Deylemî, *Firdevs*, II, 275, h.nr: 3276; İbn Asâkir, *Mu’cem*, thk. Dr. Vefâ Takiyyüddîn,

retmiştir.¹⁷⁶⁵ Aynı şekilde Hafız İbn Hacer de *Tebyînü'l-aceb fî mâ verede fî Receb* isimli eserinde bu tariklere yer vermektedir. Ebu's-Şeyh'in Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anhumâ*'dan merfu olarak aktardığı rivayet ise “*Şüphesiz Ramazan ayı ümmetimin ayıdır...*” lafzıyla gelmiştir. Nitekim ileride Şa'bân'a dair rivayette bu hadis geçecektir.¹⁷⁶⁶

۱۳۵۹- الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ.

1359- Kişi, dostunun dini üzeredir. Bu yüzden biriniz kimi dost edindiğine dikkat etsin.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedirler.¹⁷⁶⁷

۱۳۶۰- الرَّجُلُ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يَقْضَى بَيْنَ النَّاسِ.

1360- (Kıyamet günü) insanlar arasında hesap görülünceye kadar kişi sadakasının gölgesinde olacaktır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve başkaları, Ukbe b. Âmir'den merfu olarak rivayet etmiş; İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim **sahih** saymış, ayrıca Hâkim “**Müslim'in şartına göre sahihtir**” demiştir.¹⁷⁶⁸ Sözü

Dımeşk 2000, I, 186, h.nr: 210. İbn Asâkir, Enes kanalıyla naklettiği bu rivayet hakkında şöyle demektedir: “Bu, çok garip bir hadistir. İsnadında da birden fazla meçhul ravi vardır.” (Çeviren)

1765 Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 124, 205. Ayrıca bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 72, h.nr: 129; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 95, h.nr: 168; Suyûtî, *Leâli*, II, 47, 96; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 90, 151; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 460; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 47-48, h.nr: 106.

1766 Bk. 1551 no'lu rivayet.

1767 Ebû Dâvûd, Edeb 19; Tirmizî, Zühhd 45. Tirmizî, bu hadisin “hasen” olduğunu belirtmektedir. Küçük bir kelime farkıyla gelen aynı rivayet için bk. 2281 no'lu rivayet.

1768 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 568, h.nr: 17333; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 300, h.nr: 1766; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 94, h.nr: 2431; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 104, h.nr: 3310; Hâkim, *Müstedrek*, I, 576, h.nr: 1517. Hadisin sahih olduğuna dair bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 9, h.nr: 1289; Heysemî, *Mecma'*, III, 110, h.nr: 4612-4613. (Çeviren)

geçen hadis musannıflarının tamamı yahut çoğunluğunun rivayetlerinde ise hadisin başında “الرجل/*kişi*” lafzı yerine “كل امرئ/*her bir şahıs*” lafzı geçmektedir. Keza (hadisin ravilerinden Yezîd b. Ebî Habîb, hadisi aldığı hocası ve aynı zamanda sahâbî ravisi Ukbe b. Âmir’in talebesi olan Ebu’l-Hayr ile ilgili olarak şunu söylemektedir:) “Ebu’l-Hayr, küçük de olsa herhangi bir şeyi sadaka vermediği hiçbir gün geçirmemiştir.”

١٣٦١- الرَّجُلُ مَعَ رَحْلِهِ حَيْثُ كَانَ.

1361- Kişi, yol eşyasının bulunduğu yerdedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine’ye hicret edip eşyasının Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin evine nakledildiği sırada “Nereye yerleşeceksiniz?” diye soru soran birine “**Şüphesiz kişi...**” diye başlayan bu sözü zikretmiştir. Beyhakî bunu İbnü’z-Zübeyr kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁷⁶⁹

İbnü’l-Gars da şunları söyler: Derim ki: Bu hadis bir sebebe dayanmaktadır. O da şudur: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* mübarek Medine’ye vardığı zaman Ensâr -*radıyallahu anhum*- onu karşıladı ve (kabile) kollarından her biri Allah Rasûlü’nün yanlarında kalmasını arzu ettiler ve yularından tutmak için devesinin önünü kestiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Bırakın onu! Zira o deve, gerekli emir ve talimatı almıştır**” demeye başladı. Sonra deve, çöktüğü yerden kalktı ve Allah Rasûlü’nün kabr-i şerif’i olacak mekâna gelip çöktü; ardından da göğsünü ve boynunu yere koydu. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Ev burasıdır Allah’ın izniyle!**” buyurdu. Daha sonra Allah Rasûlü oraya indi, Ebû Talha *radıyallahu anh* da hemen koşup onun yol eşyasını aldı ve kendi evine götürdü. Allah Rasûlü “Nerede konaklayacaksınız ey Allah’ın Rasûlü?” diye sorulduğunda da “**Şüphesiz kişi, yol eşyasının bulunduğu yerdedir**” buyurdu. Aslında kıssa uzun olmasına rağmen bu kadarıyla maksat hâsıl olmaktadır.

١٣٦٢- رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ، قَالُوا: وَمَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟
قَالَ: جِهَادُ الْقَلْبِ.

1362- (Allah Rasûlü) “En küçük cihaddan en büyük cihada döndük” (buyurunca), sahâbîler “En büyük cihad nedir?” diye sordular. Allah Rasûlü de “Kalp cihadıdır” buyurdu.

1769 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 237; Beyhakî, *Delâil*, II, 509; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 35, h.nr: 3544; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII, 246.

Hafız İbn Hacer *Tesdîdü'l-kavs* adlı eserinde şöyle demektedir: “Bu hadis, dillerde meşhur olmasına rağmen, İbrahim b. Ebî Able’nin¹⁷⁷⁰ sözlerindendir.”

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hadis, Gazzâlî’nin *İhyâ*’sında mevcuttur. Irâkî de “Bu hadisi Beyhakî **zayıf bir isnadla** Câbir’den rivayet etmektedir” demektedir. Ayrıca Hatîb bu rivayeti *Târîh*’inde Câbir’den şu lafızla nakletmektedir: *Nebî sallallahu aleyhi ve sellem* bir gazveden döndü ve **“En hayırlı şekilde geldiniz; en küçük cihaddan en büyük cihada geldiniz.”** buyurdu. (Sahâbîler) “En büyük cihad da nedir?” diye sordular. O da şu cevabı verdi: **“Kulun, hevasıyla olan cihadıdır.”**¹⁷⁷¹

Dillerde meşhur olan kısmı ise sadece **“En küçük cihaddan en büyük cihada döndük”** cümlesidir. Burada da bir kısaltma söz konusudur.

۱۳۶۳- رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ

1363- Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah’tır.

İbn Ebî Şeybe’nin rivayetine göre Nehaî şöyle demiştir: “Bir adamın, hilâli gördüğü zaman bu sözü söylemesinden hoşlanırlardı.”¹⁷⁷²

۱۳۶۴- رَبُّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ مَذْفُوعٌ بِالْأَنْبَابِ لَوْ أَفْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ.

1364- Saçı-başı dağınık, eli-yüzü toz toprak içinde, kapılardan kovulmuş öyleleri vardır ki, Allah adına yemin edecek olsalar, Allah isteklerini yerine getirir.

1770 *Keşfü'l-hafâ*’nın basılı nüshalarında bu isim yanlışlıkla “İbrahim b. Ayle” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

1771 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 882, h.nr: 2; Beyhakî, *ez-Zühdu'l-kebîr*, thk. A. Ahmed Haydâr, Beyrut 1996, s. 165, h.nr: 373; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XV, 685, h.nr: 4590. Beyhakî kendi rivayeti hakkında “Bu, zayıf bir isnaddır” demektedir. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Zeylaî, *Tahrîcu ehâdisi'l-Keşşâf*, II, 396, h.nr: 825; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 206, h.nr: 211; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 478, h.nr: 2460. (Çeviren)

1772 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 343, h.nr: 9735. Bu ibare, birçok muteber kaynaktan değişik vesilelerle zikredilmiş olmasına rağmen sadece İbrahim en-Nehaî’nin bu değerlendirmesiyle yetinmek isabetli değildir. İlgili kaynaklar için bk. Müslim, *Zühd* 73; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 80; Tirmizî, *Daavât* 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 17, h.nr: 1397. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Hâkim ve Ebû Nuaym bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Saçı-başı dağınık, insanların kendisinden gözlerini çevirdiği öyleleri vardır ki, Allah adına yemin edecek olsalar, Allah isteklerini yerine getirir.”** Bezzâr'ın İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Eskimiş iki parça kıyafetle dolaşan ve hiç kimsenin önemsemediği niceleri vardır ki Allah adına yemin edecek olsalar, Allah arzularını gerçekleştirir.”** Ahmed b. Hanbel'in Huzeyfe'den gelen rivayetinin lafzı da şöyledir: **“Allah'ın kullarının en şerlisini size haber vereyim mi? Kaba, hoyrat ve kibirli kimsedir. Peki, size Allah'ın kullarının en hayırlısını haber vereyim mi? O da hem zayıf/zavallı hem de başkaları tarafından zayıf görülen, eskimiş iki parça kıyafetle dolaşan ve hiç kimsenin önemsemediği kimsedir. Böyleleri Allah adına yemin edecek olsalar, Allah arzularını gerçekleştirir.”**¹⁷⁷³

Yine Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'nin Hârise b. Vehb'den naklettikleri bir rivayet de şöyledir: **“Size cennetlikleri haber vereyim mi? Onlar hem bizatihi zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için hiç kimsenin önemsemediği, ancak Allah adına yemin etse, Allah'ın isteklerini gerçekleştireceği kimselerdir. Peki, size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalpli, kaba, cimri ve kasılarak yürüyen kibirli kimselerdir.”**¹⁷⁷⁴ Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde Enes'ten gelen bir rivayet de şöyledir: **“Saçı-başı dağınık, eskimiş iki parça kıyafetle dolaşan ve kapıların yüzlerine kapandığı nice kimseler vardır ki, Allah adına yemin edecek olsalar, Allah isteklerini yerine getirir.”**¹⁷⁷⁵

Bir uyarı: *el-Minen* adlı eserde şöyle denilmektedir: Saçı-başı dağınık, pejmürde kılıklı (sıradan) kullar arasında öyle seçkin şahsiyetler vardır ki ne vakit dua edecek olsalar duaları mutlaka kabul edilir. Nitekim sıradan halktan böylesi bir zatın, kime beddua edecek olsa, beddua ettiği o kişinin hemen öldüğü söylenir. Hatta bir gün eşiyle cinsî münasebette bulunmak istediğinde eşi ona “Çocuklar uyanık, ayakta!” diyerek uyarıda bulununca adam “Allah onların canlarını alsın!” diye beddua eder. Adamın yedi

1773 Müslim, *Birr* 138; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 97, h.nr: 6459; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 403, h.nr: 6483; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 364, h.nr: 7932; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 7.

1774 Buhârî, *Eymân* 9; Müslim, *Cennet* 47.

1775 Gazzî, *İtkân*, I, 277, h.nr: 820.

çocuğu vardı ve insanlar günün ilk saatlerinde hepsinin cenaze namazını kıldılar. Bu durum Burhânuddîn el-Metbûlî'ye¹⁷⁷⁶ ulaşınca, Metbûlî, adamı yanına getirip “Allah senin de canını alsın!” diye beddua etti, adam da bunun üzerine öldü. Metbûlî (bu bedduasının gerekçesi olarak) “Eğer hayatta kalsaydı, pek çok insanı öldürecek!” demiştir.

١٣٦٥ - رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ، وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ.

1365- Oruç tutan niceleri var ki, orucundan ona kalan tek şey açlık; gece namazı kılan öyleleri var ki, namazından olan kalan tek şey uykusuzluktur.

Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedir. Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Beyhakî'nin de İbn Ömer'den rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: **“Gece namazı kılan öyleleri var ki, namazından nasibi sadece uykusuzluktur; oruç tutan niceleri de var ki, orucundan nasibi sadece açlık ve susuzluktur.”**¹⁷⁷⁷

١٣٦٦ - رَجِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا.

1366- İkinci namazının farzından önce dört rekât kılan kimseye Allah rahmetini lütfetsin.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibbân'ın İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷⁶ Burhânuddîn İbrahim b. Ali b. Ömer el-Ensârî el-Metbûlî (ö. 877/1473). Asrının seçkin mutasavvıflarından, Mısırlı salih bir zât olarak bilinmektedir. (Geniş bilgi için bk. Ziriklî, *A'lâm*, I, 52-53) -Çeviren-

¹⁷⁷⁷ İbn Mâce, *Sıyâm* 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 445, h.nr: 8856; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 348, h.nr: 3236; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 429, h.nr: 6551; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 242, h.nr: 1997; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 382, h.nr: 13413; Hâkim, *Müstedrek*, I, 596, h.nr: 1571. Hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 94-95, h.nr: 1646-1647; Heysemî, *Mecma'*, III, 202, h.nr: 5232; Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, II, 68-69, h.nr: 618. (Çeviren)

¹⁷⁷⁸ Ebû Dâvûd, *Salât* 296; Tirmizî, *Salât* 318; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 188, h.nr: 5980; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 120, h.nr: 5748; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 206, h.nr: 1193; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 206, h.nr: 2453. Tirmizî'nin *hasen*, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *sahih* hükmünü verdikleri bir hadistir. (Çeviren)

۱۳۶۷- رَجِمَ اللَّهُ امْرَأً جَبَّ الْغَيْبَةِ عَنْ نَفْسِهِ.

1367- Gıybet şaibesini üzerinden atan kimseye Allah rahmetini lutfetsin.¹⁷⁷⁹

۱۳۶۸- رَجِمَ اللَّهُ امْرَأً أَضْلَحَ مِنْ لِسَانِهِ.

1368- Dilini ıslah eden kimseye Allah rahmetini ihsan etsin.

İbn Adiy ve Hatîb'in, Ömer *radiyallahu anh*'dan; İbn Asâkir'in de Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁸⁰ Deylemî de bunu İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Allah, dilini koruyan, kendi zamanına (uygun düşeni) bilen ve gidişatı dosdoğru olan kimseye rahmetini lutfetsin.”**¹⁷⁸¹ İbnü'l-Gars da şöyle demektedir: “Hocamız ‘Bu, zayıf bir hadistir’ demiştir.”

۱۳۶۹- رَجِمَ اللَّهُ مَنْ عَمِلَ عَمَلًا وَأَتَقَنَّهُ.

1369- Allah, bir ameli sağlam ve titiz bir şekilde yapan kimseye rahmetini bağışlasın.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹⁷⁸² Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak Ebû Nuaym'ın Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği bir rivayet

1779 Aclûnî, bu rivayetin hangi kaynakta ve kimler tarafından nakledildiğine dair hiçbir açıklama ve değerlendirme yapmamakta; bizim de araştırabildiğimiz kadarıyla rivayet hiçbir kaynakta isnadlı bir şekilde geçmemektedir. Mana itibariyle “şaibeli durumlardan uzak durma” ilkesiyle örtüşen, dolayısıyla İslâmî değerlerle çelişmeyen bu rivayetin, teknik standart ve kriterlere uygunluk bakımından bir “hadis” olarak kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. (Çeviren)

1780 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 338, h.nr: 580; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 211, h.nr: 1557; İbn Asâkir, LIII, 103, ravi nr: 6404. Rivayetin *münker* hatta bazıları tarafından *uydurma* sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 440-441, ravi nr: 1394; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 395, ravi nr: 134; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelül'l-mütenâhiye*, II, 215, h.nr: 1172; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 432, h.nr: 2414. (Çeviren)

1781 Deylemî, *Firdevs*, II, 261, h.nr: 3215. Bu rivayetin de *uydurma* olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 29; Gumârî, *el-Müdvî*, IV, 124; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 253, h.nr: 1771. (Çeviren)

1782 Gazzî, *İtkân*, I, 279, h.nr: 831.

şöyledir: “*Kuşkusuz Allah, sizden birinizin bir iş yaptığı zaman onu sağlam yapmasını sever.*”¹⁷⁸³

۱۳۷۰ - رَحِمَ اللَّهُ أَخِي الْخَضِرَ، لَوْ كَانَ حَيًّا لَزَارَنِي.

1370- Allah, kardeşim Hızır’a rahmetini lütfeylesin. Eğer yaşıyor olsaydı beni mutlaka ziyaret ederdi.

Hafız İbn Hacer şunu söylemektedir: “Bu hadis merfu olarak sabit değildir. Bu sadece Hızır *aleyhisselâm*’ın hayatta olduğunu reddeden seleften bazılarının sözlerindendir.”¹⁷⁸⁴ Oysa mutasavvıfların yanı sıra muhaddis ve fukahanın birçoğu da onun hâlâ yaşadığı görüşündedir.¹⁷⁸⁵

۱۳۷۱ - رَحِمَ اللَّهُ مَنْ زَارَ وَخَفَّ.

1371- Allah, (hastayı) ziyaret eden ve bunu kısa tutan kimseye rahmetini ihsan etsin.

İnsanlar arasında meşhur olmuş bir sözdür, ancak hadis değildir. Buna yakın manadaki bir hadis daha önce “*خَيْرُ الْعِبَادَةِ أَخْفَهَا/Hasta ziyaretinin en hayırlısı, kısa olanıdır*” lafzıyla geçmişti.¹⁷⁸⁶

۱۳۷۲ - رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا سَمَحًا إِذَا بَاعَ، سَمَحًا إِذَا اشْتَرَى، سَمَحًا إِذَا قَضَى، سَمَحًا إِذَا اقْتَضَى.

1372- Sattığında müsamahalı, satın aldığı müsamahalı, borcunu öderken müsamahalı ve alacağını tahsil ederken müsamahalı olan kula Allah rahmetini lütfetsin.

¹⁷⁸³ Bu rivayet daha önce 747 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

¹⁷⁸⁴ Sehâvî, *Makâsîd*, III, 119, h.nr: 522. Ayrıca bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 207, h.nr: 212. İbn Teymiyye de ilgili rivayetin bir aslı olmadığını ve bilinen bir isnadının bulunmadığını belirtir. (Bk. *Mecmû’l-fetâvâ*, IV, 338) -Çeviren-

¹⁷⁸⁵ Hızır *aleyhisselâm*’ın hayatta olduğuna delil olarak gösterilen rivayetlerin hadis tenkit kriterlerine göre eleştirisi ve günümüze kadar yaşamadığının ispatına yönelik geniş bir mütalaa için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, II, 250-271. (Çeviren)

¹⁷⁸⁶ Bk. 1239 no’lu rivayet. Ne var ki Aclûnî, burada 1239 no’lu rivayete atıfta bulunurken “*أفضل العيادة أخفها/Hasta ziyaretinin en faziletlisi, kısa olanıdır*” lafzını zikretmekte ve “*خير/hayr*” yerine “*أفضل/efdal*” kelimesini kullanmaktadır. (Çeviren)

Bu hadisi Buhârî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir.¹⁷⁸⁷ Münâvî şöyle demiştir: “Buradaki ifade, (rahmetini lütfetsin şeklinde) dua manasında olabileceği gibi, (rahmetini lütfeder/lütfedecek tarzında) haber manasında da olabilir.”¹⁷⁸⁸

۱۳۷۳- رَحِمَ اللَّهُ مَنْ زَارَنِي وَزِمَامَ نَاقِيَةِ يَدِهِ.

1373- Devesinin yularını elinde tutarak beni ziyaret eden kimseye Allah rahmetini ihsan etsin.

Hafız İbn Hacer bu rivayetle ilgili olarak “Bu lafızla bir aslı yoktur” demiştir.¹⁷⁸⁹

۱۳۷۴- رَحِمَ اللَّهُ مَنْ قَالَ خَيْرًا أَوْ ضَمَّتْ.

1374- Ya hayır söyleyen yahut susan kimseye Allah rahmetini lütfetsin.

Deylemî bu hadisi Enes’ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Konuştuğunda (hayır) elde eden yahut sustuğunda selamete eren kişiye Allah rahmetini ihsan etsin.”** Askerî de bunu Enes’ten rivayet etmekte, ancak “kişi” lafzı yerine “kul” lafzını kullanmaktadır.¹⁷⁹⁰ Yine Askerî’nin rivayetine göre İbn Mes’ûd “Ey dil! Hayır söylersen kazanırsın, susarsan da pişman olmadan selamete erersin” deyince ona “Bunu sen kendin mi söylüyorsun yoksa (Allah Rasûlü’nden mi) işittin?” denildi. Bunun üzerine İbn Mes’ûd şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: **“Âdemoğlunun hatalarının çoğu dilindendir.”**¹⁷⁹¹

1787 Buhârî ve İbn Mâce’de geçen lafızlar Aclûnî’nin lafzından farklıdır. (Bk. Buhârî, Büyû’ 16; İbn Mâce, Ticârât 28) Bizatihi bu lafzın yer aldığı kaynak için bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 267, h.nr: 4903. (Çeviren)

1788 Münâvî, *Feyzû’l-Kadîr*, I, 175.

1789 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 120, h.nr: 523; Suyûtî, *Dürer*, s. 126, h.nr: 246; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 176, h.nr: 32; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 207, h.nr: 213.

1790 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 19, h.nr: 4589; Deylemî, *Firdevs*, II, 259, h.nr: 3204. Irâkî, isnadındaki İsmail b. Ayyâş sebebiyle hadisin isnadında zayıflık bulunduğu belirtmektedir. Ancak Elbânî, hadisin, farklı tariklerinin toplamı itibariyle hasen seviyesine yükseldiği kanaatindedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, II, 510-511, h.nr: 855) -Çeviren-

1791 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, X, 197, h.nr: 10446; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 107; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 16, h.nr: 4584. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılı

Keza İbnü'l-Mübârek bu hadisi Hâlid b. İmrân'dan **mürsel** olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Hayır söyleyip kazanan yahut kötü konuşmayıp sustuğu için selamete eren kula Allah rahmetini ihsan etsin.”**

۱۳۷۵ - الرِّخْمَةُ تُنْزَلُ عَلَى الْإِمَامِ، ثُمَّ عَلَى مَنْ عَلَى يَمِينِهِ، الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ.

1375- Rahmet öncelikle imama sonra da ilk saftan itibaren geriye doğru sağındakilere iner.

Ebu's-Şeyh'in *es-Sevâb* adlı eserinde Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁹²

۱۳۷۶ - رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَا أَعَانَ وَلَدَهُ عَلَى بَرِّهِ.

1376- Evladının kendisine iyilik ve itaatte bulunmasına yardımcı olan babaya Allah rahmetini lütfetsin.

Bu hadisi Ebu's-Şeyh, *es-Sevâb*'ında **zayıf bir isnadla** Ali ve İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan merfu olarak rivayet etmiştir.¹⁷⁹³ Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'inde Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği hadis de şöyledir: **“Evladın ebeveynine karşı iyilik vazifesi olduğu gibi ebeveynin de evladına karşı iyilik görevi vardır: Onu terbiye eder ve evlendirirler.”**¹⁷⁹⁴ Yine Deylemî'nin Muâz b. Cebel kanalıyla aktardığı merfu bir rivayette şu lafız yer almaktadır: **“Evladı kendilerine iyilik ederken, evladına karşı ilgisiz ve sorumsuz davranan nice ebeveynler vardır ki, (Allah katında) sorumsuz ebeveyn olarak yazılırlar.”**¹⁷⁹⁵

bilgi için bk. Münziri, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 342, h.nr: 4351; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 998, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, X, 299-300, h.nr: 18154; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 20, h.nr: 534. (Çeviren)

1792 Deylemî, *Firdevs*, II, 284, h.nr: 3311. Suyûtî'nin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koyduğu bir hadistir. (Bk. Gumârî, *el-Müdvâvî*, IV, 154) -Çeviren-

1793 Bu hadis, Atâ b. Ebî Rabâh ve Şa'bî'den **mürsel** olarak da rivayet edilmektedir. (Bk. İbn Vehb, *el-Câmi fi'l-hadîs*, thk. M. H. Hüseyin Muhammed Ebu'l-Hayr, Riyad 1995, s. 212, h.nr: 138; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 219, h.nr: 25415). Hadisin zayıflığına dair bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 681, h.nr: 6; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 122, h.nr: 525; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 257, h.nr: 127; Münâvî, *Teyşîr*, II, 33; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 416, h.nr: 1946) -Çeviren-

1794 Deylemî, *Firdevs*, V, 521, h.nr: 8954.

1795 Deylemî, *Firdevs*, II, 269, h.nr: 3253.

Buhârî de *el-Edebü'l-müfred*'de "Babanın Evladına İyilikte Bulunması" şeklinde bir bölüm başlığı açmış ve isnadıyla aktardığı bir hadiste İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **"Allah onları ebrâr (iyiler) olarak isimlendirmiştir: Zira hem babalarına hem de evladına iyilik etmişlerdir. Nitekim babanın senin üzerinde hakkı olduğu gibi, aynı şekilde evladının da senin üzerinde hakkı vardır."**¹⁷⁹⁶ Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde, Medâinî'nin hadisinde geçtiğine göre bir adam babasına şunları söyler: "Babacığım! Senin benim üzerimdeki büyük hakkın, benim senin üzerindeki küçük hakkımı ortadan kaldırmaz. Senin bana minnette bulunduğun şeyin aynısını ben de sana minnette bulunurum. Şu da var ki her ikimizin aynı seviyede olduğumuzu da iddia etmiyorum." Yine aynı eserde Himmânî'nin hadisinde Zeyd b. Ali b. el-Hüseyn'in oğlu Yahya'ya şunları söylediği kayıtlıdır: "Şüphesiz Allah Teâlâ seni bana layık görmediğinden dolayı bana iyilikte bulunmanı emretti. Buna karşılık beni sana layık gördüğünden ötürü sana iyilikte bulunmamı emretmiş değildir."

١٣٧٧ - رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى، قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ.

1377- Allah Musa'ya rahmet lütfetsin; bundan daha fazla eziyete maruz kalmasına rağmen yine de sabretti.

Buhârî, Müslim, İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd'un İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁹⁷ İbnü'l-Gars da bunun peşinden şunları söylemektedir: **"Allah, Lût'a rahmetini ihsan etsin, (aslında sağlam bir yere) sığınmıyordu.** -Buhârî'nin lafzına göre de: **sağlam bir yere sığınmaktaydı-**"¹⁷⁹⁸ rivayeti de sahihtir.¹⁷⁹⁹ Keza **"Allah, Yusuf'a rahmetini ihsan etsin.**

1796 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 47, h.nr: 94; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 139, h.nr: 13814. İsnadındaki Ubyedullah b. el-Velîd el-Vassâfî'nin zayıf bir ravi olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 146, h.nr: 13422; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VII, 206, h.nr: 3221) Ancak Dârektunî, merfu ve mevkuf olarak gelen bu hadisin mevkuf (İbn Ömer'in sözü) olarak gelen rivayetinin daha sahih olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Dârektunî, *el-İlel*, XII, 411, h.nr: 2840) Buhârî de bu mevkuf rivayeti eserine almıştır. (Çeviren)

1797 Buhârî, Humus 18; Müslim, Zekât 140; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 18, h.nr: 3902.

1798 Burada şu âyete işaret edilmektedir: **"Lût 'Keşke benim size karşı bir kuvvetim olsaydı veya sağlam bir yere sığınabilseydim!' dedi."** (Hûd 11/80)

1799 Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ 12; Müslim, İmân 238.

Teennî sahibi, halim selim biri idi. Eğer hapsedilen kişi ben olsaydım da gelmem için bana haber gönderilseydi hemen çıkardım¹⁸⁰⁰ hadisinin isnadı **hasendir**. Bu konudaki bir diğer rivayetin lafzı da şöyledir: **“Allah, kardeşim Yusuf’a rahmetini ihsan etsin. Eğer uzun bir hapis döneminin ardından (Yusuf aleyhisselâm’ın elçiye) ‘Haydi efendine geri dön de ona sor bakalım, o ellerini kesen kadınların maksatları ne imiş?’¹⁸⁰¹ dediği o vakitte, bana böyle bir elçi gelecek olsaydı, hemen (daveti) kabul ederdim.”** Münâvî bu hadis için **“Hasendir”** demiştir.¹⁸⁰²

Öte yandan şu hadis de benzer tarzdadır: **“Allah, kardeşim Yahya’ya rahmet eylesin. Küçükken çocuklar kendisini oyun oynamaya çağır-dıklarında ‘Ben oyun için yaratılmadım!’ demiştir. (O, bu yaşta bunu söyleyebiliyorsa) ergenlik çağına girmiş olan bir kimse nasıl bir söz söylemeli?”** İbn Asâkir de bunu zayıf bir isnadla Muâz’dan rivayet etmektedir.¹⁸⁰³ **“Ergenlik çağına girmiş biri nasıl bir söz söylemeli?”** cümlesiyle ilgili olarak Münâvî şöyle demiştir: **“Bu söz Yahya aleyhisselâm’ın sözü olabileceği gibi Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in sözü de olabilir.”**¹⁸⁰⁴

۱۳۷۸- رَدُّ دَانِقٍ عَلَى أَهْلِهِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً.

1378- Bir dânik’ı¹⁸⁰⁵ sahibine iade edip bırakmak, yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır.

Hafız İbn Hacer “Bunun aslını bilmiyorum” demiştir. Sehâvî de Asıl’da şöyle der: **“Bu sözü Yahya b. Ömer el-Endelusî el-Mâlikî, bir bakkala olan bir dânik miktarındaki borcunu ödemek maksadıyla Kayrevân’dan**

1800 Burada da şu âyet kastedilmektedir: **“O hükümdar ‘Onu bana getirin’ dedi. Emir üzerine Yusuf’a gönderilen adam yanına gelince, Yusuf ona dedi ki: Haydi efendine geri dön de ona sor bakalım, o ellerini kesen kadınların maksatları ne imiş? Hiç şüphe yok ki, Rabbim, onların oyunlarını çok iyi bilir.”** (Yusuf 12/50)

1801 Yusuf 12/50.

1802 Hz. Yusuf ile ilgili benzer manada bir hadis için bk. Buhârî, Ehâdîsü’l-enbiyâ 12; Müslim, İmân 238.

1803 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, LXIV, 183, h.nr: 13100.

1804 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 28.

1805 Dânik burada bir dirhem in altıda birine (0.496 gr.) karşılık gelen küçük bir miktarı ifade etmek için kullanılmıştır. (Bilgi bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 91) -Çeviren-

Kurtuba'ya göç etmesini eleştirenlere cevap olarak söylemiştir. Aslını da bilmiyorum.”¹⁸⁰⁶

İbnü'l-Gars ise bunun ardından şunları söylemektedir: Bizzat benim vakıf olduğum yahut hocalarımdan işittiğim bir rivayete göre, Abdullah b. Ömer *radiyallahu anhumâ* şöyle demiştir: “Haram yolla elde edilmiş bir dirhemi reddetmem, yüz bin dirhemi tasadduk etmemden, sonra bir yüz bin dirhemi daha tasadduk etmemden -bu şekilde yedi yüz bin dirheme kadar saymaya devam etti- daha hayırlıdır.” İbnü'l-Gars dedi ki: “Eğer bu rivayet sahihse, burada zikredilen hadisi destekleyici mahiyettedir.” Yine İbn Cemâa, *el-Mensekü'l-kebîr*'inde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: **“Haram yolla elde edilmiş bir dânik'ı reddedip bırakmak, Allah katında yetmiş hac sevabına denktir.”** Yine Deylemî'nin, İbn Ömer *radiyallahu anh*'a kadar uzanan isnadıyla naklettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Helâl olmayan yoldan elde edilmiş bir dânik'ı reddedip bırakmak, yetmiş hacdan daha faziletlidir.”**¹⁸⁰⁷

۱۳۷۹- رَدُّ الشُّبُهَاتِ عَلَى عَلِيٍّ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-

1379- Güneşin, Ali *radiyallahu anh* için geri döndürülmesi.

İmam Ahmed “Bunun bir aslı yoktur” demiştir. İbnü'l-Cevzî de bu hususta İmam Ahmed'e uyararak bu rivayeti *Mevzûât* isimli eserine almıştır.¹⁸⁰⁸ Ancak Tahâvî ve Şifâ sahibi (Kâdî İyâz) hadisi **sahih** saymışlardır.¹⁸⁰⁹ Ayrıca İbn Mende ve İbn Şâhîn bunu Esmâ bint Umeys'ten; İbn Merdûye de Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Keza Taberânî de *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta **hasen bir isnadla** Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in güneşe emrettiğini ve güneşin gündüz vakti bir saat geciktiği haberini aktarmaktadır.¹⁸¹⁰

1806 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 125, h.nr: 527.

1807 Bu son rivayetlerin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 560, ravi nr: 176; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 270, h.nr: 670; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 118. (Çeviren)

1808 Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 31; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 355 vd.

1809 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, III, 92 vd., h.nr: 1067; Kâdî İyâz, *Şifâ*, I, 548-549.

1810 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 224, h.nr: 4039. İsnadının *hasen* sayıldığına dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 296, h.nr: 14095. (Çeviren)

Aynı şekilde güneş Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* için geri döndürülmüştür. Şöyle ki: Allah Rasûlü, İsra gecesinde gördüğü kervan yolcularının, filanca gün geleceklerini haber verdiğinde, Kureyş onları beklemeye koyuldu. Bu arada gün batmak üzereydi ve hâlâ gelememişlerdi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* dua etti ve güneş alıkonuldu ve güne bir saat daha ilave edildi. Bu rivayetin ravisi şöyle demiştir: O gün Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den başka hiç kimse için güneş alıkonulmamıştır. Daha önce de bir Cuma günü zorbalarla savaşıyan Yûşa peygamber için güneş geri döndürülmüştür. Zira güneş batmak üzereyken, onlarla yaptığı savaşı tamamlayamadan savaş yasağının olduğu Cumartesi gününe girmekten endişe ediyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ'ya dua etti; Allah da onlarla olan savaşını bitirebilmesi maksadıyla güneşi onun için geri döndürdü.¹⁸¹¹ *Makâsîd*'da böyle geçmektedir.¹⁸¹² Bu iki hâdisede güneşin durduğu ve batmaktan alıkonulduğu anlaşılmaktadır. Ancak mecâzî olarak “geri döndürülmüştür” denilmesi de mümkündür. Bu hususu iyi düşün. Bu konuyla alakalı olarak “إِنَّ الشَّمْسَ رُدَّتْ عَلَى عَلِيٍّ/Şüphesiz güneş, Ali *radiyallahu anh* için geri döndürülmüştür” hadisi daha önce geçmişti.¹⁸¹³

۱۳۸۰ - رَدُّ جَوَابِ الْكِتَابِ حَقٌّ كَرَدِ السَّلَامِ.

1380- Mektuba cevap vermek, selama karşılık vermek gibi haktır/vaciptir.

Bu hadisi İbn Lâl, İbn Abbâs'tan, Ebû Nuaym da Enes'ten rivayet etmekte diler. Ayrıca daha önce bu rivayet “إِنَّ لَجَوَابِ الْكِتَابِ حَقًّا/*Mektubun, selama karşılık vermek gibi bir cevap hakkı vardır*” lâfzıyla geçmişti.¹⁸¹⁴

۱۳۸۱ - الرِّزْقُ مَقْسُومٌ، وَكَذَا الرِّزْقُ يَطْلُبُ الْعَبْدَ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ.

1381- “Rızık taksim edilmiştir” hadisi ile “Kulun eceli onun peşine düştüğü gibi rızık da onun peşini bırakmaz” hadisi

Taberânî'nin Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce de “إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِقَطْعِ الرِّزْقِ/*Kuşkusuz Allah rızık kesmekle azap etmez*” hadisi

1811 Buhârî, Humus 8; Müslim, Cihâd 32.

1812 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 132, h.nr: 528.

1813 Bk. 670 no'lu rivayet.

1814 Hadisin benzer lafızları ve hadis hakkındaki değerlendirme için bk. 716 no'lu rivayet.

ve “إِنَّ الرِّزْقَ لَيُطْلَبُ الْعَبْدَ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ” *Şüphesiz kulun eceli, onun peşine düş-tüğü gibi rızkı da onun peşini bırakmaz*” hadisi geçmişti.¹⁸¹⁵

۱۳۸۲ - رِزْقُ اللَّهِ أَكْثَرُ مِنْ خَلْقِهِ.

1382- Allah’ın rızkı, yarattıklarından fazladır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: Bu, dillerde çokça dolaşan bir sözdür. Hadis olmadığı gibi manası da sahih değildir. Zira rızık, yaratıklarının bir parçasıdır. Parça ise bütünden daha fazla olamaz. Doğrusu “Allah’ın rızkı, rızıklandırılmış varlıklardan fazladır” olmalıdır.”¹⁸¹⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu sözün meşhur olan lafzı “رِزْقُهُ أَكْثَرُ مِنْ خَلْقِهِ/O’nun rızkı, *halkından fazladır*” şeklinde olup zamir Allah Teâlâ’yı göstermektedir. Ancak buradaki “خَلْقِهِ/halkından” kelimesiyle kastedilen, “rıziyktan faydalanan mahlukat”tır. Dolayısıyla Gazzî’nin zikrettiği mana-ya gelmez.

۱۳۸۳ - رَسُولُ الْمَرْءِ ذَالٌ عَلَى عَقْلِهِ.

1383- Kişinin elçisi, onun aklının göstergesidir.

Bu, Dîneverî’nin el-Mücâlese adlı eserinde geçtiği üzere Yahya b. Hâlid el-Bermekî’nin bir sözüdür. Lafzı da şöyledir: “Üç şey, sahiplerinin akıllarının göstergesidir: Mektup, elçi ve hediye.”¹⁸¹⁷

۱۳۸۴ - الرُّؤْيَا عَلَى رَجُلٍ طَائِرٌ مَا لَمْ تُعَبِّرْ، فَإِذَا غَبِرَتْ وَقَعَتْ.

1384- Rüya, tabir edilmediği müddetçe bir kuşun ayağına bağlanmış gibi istikrarsız bir şeydir. Tabir edildiği vakit düşer ve yerini bulur.

1815 Bk. 705 ve 735 no’lu rivayetler. “Rızık *taksim edilmiştir*” hadisiyle benzer muhtevada bir hadis daha önce “Allah Teâlâ, rızıklarınızı *aranızda paylaştırdığı gibi ahlâkınızı da aranızda paylaştırmıştır*” lafzıyla geçmişti. (Bk. 799 no’lu rivayet) -Çeviren-

1816 Gazzî, *İtkân*, I, 280, h.nr: 838.

1817 Dîneverî, *Mücâlese*, VI, 19, h.nr: 2324.

Ebû D vûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Rezîn'den rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁸¹⁸ Nitekim *Dürer*'de böyle geçmektedir.¹⁸¹⁹ *Leâli*'de ise şu ziyade yer almaktadır: (Ebû Rezîn) dedi ki: Zannediyorum Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu da söylemişti: **“Rüyayı sadece (seni) seven yahut (rüya tabirinden anlayan) akıl ve ilim sahibi birine anlat.”** Tirmizî, bu hadis hakkında **“sahihtir”** demiştir. Şeyh Takiyyüddîn İbn Dakîk de *el-İktirâh*'ın sonunda “Bu hadisin isnadı Müslim'in şartına uygundur” demektedir.”¹⁸²⁰

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söyler:¹⁸²¹ Ahmed b. Hanbel, Dârimî ve Tirmizî bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Müslümanın rüyası peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür ve o, başkasına anlatılmadığı müddetçe bir kuşun ayağına bağlanmış gibi istikrarsız bir şeydir. Anlatıldığı zaman düşer ve yerini bulur.”** Tirmizî “Bu, hasen-sahihtir” demiştir. İbn Hibbân ve Hâkim de bu rivayeti sahih saymış; Hâkim “Müslim'in şartına uygundur” demiştir. Bu konuda İbn Mâce'nin, A'meş > Yezîd er-Rakâşî > Enes kanalıyla merfu olarak aktardığı **“Rüya, ilk tabir edene aittir (onun tabirine göre vuku bulur)”** hadisi mevcuttur.¹⁸²² Bu hadisi İbn Menî' de *Müsne'd*'inde nakletmektedir. Ancak Yezîd er-Rakâşî **zayıftır**.

۱۳۸۵ - رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ وَخِي.

1385- Peygamberlerin rüyası vahiydir.

Taberânî'nin, İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan (kendi sözü olarak) rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸²³ Bu konuda İbn Ömer'den gelen bir rivayet de vardır.¹⁸²⁴ Dillerde meşhur olan lafzı ise: **“Mü'minin rüyâsı haktır”** şeklindedir.

1818 Ebû Dâvûd, Edeb 95; Tirmizî, Ru'yâ 6; İbn Mâce, Duâ 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXVI, 100, h.nr: 16182; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 415, h.nr: 6050; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 432, h.nr: 8175.

1819 Suyûtî, *Dürer*, s. 123, h.nr: 235.

1820 Zerkeşî, *Leâli*, s. 101, h.nr: 32.

1821 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 152-154, h.nr: 540.

1822 İbn Mâce, Ta'bîr 7.

1823 Tirmizî, Menâkıb 18, h.nr: 3689; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 6, h.nr: 12302.

1824 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında “İbn Ömer” olarak kaydedilen isim, kanaatimizce “Ubeyd b. Umeyr”ın kısaltılmış hâli “İbn Umeyr” olmalıdır. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî başta olmak üzere birçok kaynakta ilgili rivayet

١٣٨٦- الرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ: مِنْهَا تَهَاوِيلٌ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيُخْرِزَ ابْنَ آدَمَ، وَمِنْهَا مَا يَهُمُّ بِهِ الرَّجُلُ فِي يَقَظَتِهِ فَيَرَاهُ فِي مَنَامِهِ، وَمِنْهَا جُزْءٌ مِنْ سِتْرٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثُّبُوءِ.

1386- Rüya üç çeşittir: Biri Âdemoğlunu üzme için şeytandan kaynaklanan kâbuslardır. Diğerleri kişinin uyanıkken yapmaya yeltenip de rüyasında gördükleridir. Bir diğeri de peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Saîd el-Hudrî'den, Müslim de İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.¹⁸²⁵ Rüya hakkında daha pek çok hadis nakledilmiştir.

١٣٨٧- الرُّسُولُ لَا يُقْتَلُ.

1387- Elçi öldürülmez.

Ubeyd b. Umeyr'e dayandırılmıştır. (Bk. Buhârî, Vudû 5; Humeydî, *Müsned*, I, 429, h.nr: 480; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* I, 196, h.nr: 601) -Çeviren-

1825 Tespit edebildiğimiz kadarıyla hadisin bu lafzı sadece Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVIII, 63, h.nr: 118'de yer almaktadır. (Bu rivayetin *sahih* olduğuna dair bilgi bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, IV, 487, h.nr: 1870.) Ancak Aclûnî her nasılsa Buhârî ve Müslim gibi kaynakları vermektedir. Oysa Buhârî ve Müslim'de geçtiği söylenen kısım, son cümlesiyle benzer anlamda olan bir hadis olabilir. Nitekim Buhârî'de Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla Ta'bir 4'te **"Salih rüya peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür"** lafzıyla geçmektedir. Müslim'de İbn Ömer'den nakledilen rivayet ise **"Salih rüya, peygamberliğin yetmiş cüzünden bir cüzdür"** lafzıyla yer almaktadır. (Bk. Müslim, Ru'yâ 9) Yine Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayet ise **"Rüya/mü'minin-Müslümanın rüyası/salih rüya/salih insanın rüyası..."** lafzıyla başlamakta ve Buhârî'deki rivayet gibi devam etmektedir. (Bk. Müslim, Ru'yâ 6, 8) Aclûnî'nin temel kaynaklarından biri olan Necmüddîn el-Gazzî'nin eserine baktığımızda, **"Salih rüya, peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür"** hadisini müstakil olarak ele aldığını ve bunun Buhârî ve Müslim başta olmak üzere diğer kaynaklardaki versiyonlarını açıkladığını görmekteyiz. (Bk. Gazzî, *İtkân*, s. 285-286, h.nr: 855) Aclûnî de bu son rivayeti ileride 1407 no'lu hadis olarak ele almaktadır. Anlaşılan o ki Aclûnî, 1407 no'lu hadis olarak alacağı rivayetin kaynaklarını, başka bir eserden (muhtemelen başta belirttiğimiz Taberânî'den) aldığı rivayetin kaynağı olarak zikretme yanılığına düşmüştür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre, Nuaym b. Mes'ûd şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (yalancı peygamber) Müseylime'nin iki elçisine hitaben şunu söylemiştir: **“Eğer elçilerin öldürülmemesi (yönünde bir teamül) olmasaydı, sizin boyunlarınızı vururdum.”** Keza Ebû Dâvûd da bu hadisi adı geçen Nuaym'dan şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müseylime'nin mektubunu okuduktan sonra o iki elçiye hitaben **“Peki, sizler ne diyorsunuz? (Bu adamın dediklerine inanıyor musunuz?)”** diye sordu. Onlar da “Biz de onun dediğini diyoruz” şeklinde karşılık verince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah'a yemin olsun ki, eğer elçilerin öldürülmemesi (yönünde bir teamül) olmasaydı, sizin boyunlarınızı vururdum.”** Öte yandan Beyhakî'nin yine Nuaym'dan aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: (Nuaym) “Müseylmetü'l-Kezzâb'ın iki elçisinin, onun mektubunu getirdikleri esnada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlara **“Siz de onun dediğini mi diyorsunuz?”** diye sorduğunu, elçilerin de ‘Evet’ diye cevap verdiklerini işittim” dedikten sonra bu sözü zikretmiştir. Hâkim “Bu hadis, Müslim'in şartına uygundur” demiştir.¹⁸²⁶

Aynı şekilde Nesâî, İbnü'l-Cârûd, Beyhakî ve İbn Hibbân bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişler; İbn Hibbân da **sahih** olduğunu belirtmiştir. Lafzı şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* İbnü'n-Nevvâha'ya **“Eğer elçi olmasaydın, seni öldürürdüm”** demiştir.¹⁸²⁷ Yine bir rivayette İbn Mes'ûd'un şöyle dediği nakledilmiştir: “Elçinin öldürülmemesi yönünde bir sünnet (teâmül) vardır.”

Bu konuya dair Ebû Râfi' el-Kıbtî'den nakledilen merfu bir hadis de vardır. Şöyle ki: (Allah Rasûlü şöyle buyurdu:) **“Ben ahde vefasızlık etmediğim gibi elçileri de alıkoymam. Fakat onlara geri dön ve şu an gönlünde hissettiğini (iman arzusunu) hâlâ hissediyorsan hemen geri gel.”** (Ebû Râfi') dedi ki: “Ben de gittim sonra da tekrar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip Müslüman oldum.”¹⁸²⁸

1826 Ebû Dâvûd, Cihâd 164; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 366, h.nr: 15989; Hâkim, *Müstedrek*, II, 155, h.nr: 2632; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 356, h.nr: 18776.

1827 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 53, h.nr: 8623; İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 235, h.nr: 4878; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 356, h.nr: 18778.

1828 Ebû Râfi', Kureyş tarafından Allah Rasûlü'ne elçi olarak gönderilmiş biriydi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görür görmez gönlüne İslâm nuru düşmüş

Keza Ahmed b. Hanbel, İbn Menî', Taberânî ve başkalarının İbn Mes'ûd'dan rivayet ettikleri ve İbn Hibbân'ın **sahih** saydığı bir rivayete göre, Hârise b. Mudarrib, (o sırada Kûfe kadısı olan) İbn Mes'ûd'a gelip "Benimle Araplardan herhangi biri arasında bir kin ve nefret yoktur. Ancak Hanîfeoğulları mescidine uğradığım bir sırada bir de baktım ki Müseylime'ye iman etmişler" deyince İbn Mes'ûd, Hanîfeoğullarına haber gönderip yanına getirtti ve İbnü'n-Nevvâha haricinde hepsinin tevbe etmelerini (ve İslâm'a yeniden dönmelerini) talep etti. İbnü'n-Nevvâha'ya ise şöyle dedi: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sana hitaben '**Eğer elçi olmasaydın, senin boynunu vururdum**' dediğini işitmiştim. Bugün sen artık elçi değilsin" dedikten sonra Karaza b. Ka'b'a emretti, o da çarşıda İbnü'n-Nevvâha'nın boynunu vurdu. Daha sonra İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Kim çarşıda İbnü'n-Nevvâha'nın ölü hâline bakmak istiyorsa, gidip baksın."¹⁸²⁹

۱۳۸۸ - الرضاعُ يُغَيِّرُ الطَّبَاعَ.

1388- Süt emmek, huy ve karakterleri değiştirir.

Kuzâî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Ebu's-Şeyh de bunu İbn Ömer'den rivayet etmektedir. İbnü'l-Gars "**Zayıftır**" demiştir. Münâvî de "**Münkerdir**" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁸³⁰

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: Hattâbî *el-Garîb*'inde Ömer *radiyallahu anh*'ın şöyle dediğini zikreder: "Sütü bozuk (kadın)lardan süt emmekten sakının. Zira o sütün (olumsuz) tesiri bir gün mutlaka açığa çıkar."¹⁸³¹

ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi ben onlara kesinlikle dönmeyeceğim!" demişti. Allah Rasûlü de bunun üzerine ona böyle söylemiştir. (Bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 162) -Çeviren-

1829 Ebû Dâvûd, Cihâd 164.

1830 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 56, h.nr: 35; Deylemî, *Firdevs*, II, 280, h.nr: 3299; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 55; Gumârî, *el-Müdvâvî*, IV, 156; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 65, h.nr: 1561. (Çeviren)

1831 Gazzî, *İtkân*, I, 281-282, h.nr: 482.

Süt emmek, huy ve karakterleri değiştirdiği içindir ki, imamlığı konusunda ittifak edilmiş olan Şeyh Ebû Muhammed el-Cüveynî, bir gün evine girip de oğlu İmâmu'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî'nin, annesi dışında bir kadının göğsünden emdiğini görünce, hemen çocuğunu o kadının göğsünden çekip almış, sonra da başını öne doğru eğip karnını sıvazladıktan sonra parmağını çocuğun ağzına sokmuştu. Çocuğun emdiği sütü çıkarana kadar da bu hareketi yapmaya devam etti. Bunu yaparken de bir taraftan "Annesi dışında bir kadının sütünü emip de huy ve karakteri bozulacağına, ölmesini tercih ederim" diye söyleniyordu. Daha sonra İmâmu'l-Harameyn büyüüp de bir münâzara esnasında duraksama ve tutukluk yaşadığı zaman "Bu hâl, o emdiğim süttten arta kalanlar sebebiyledir!" demiş.¹⁸³²

İmam Dîrînî de şöyle demiştir: Bir kadından süt emen kişiye, hayır yahut şer olarak genellikle o kadının ahlâkının yansıyacağı yönünde bir telakki ve tecrübe hâkimdir. Bu sebeple bir hadiste şu ifade yer alır: "*Nut-feleriniz için (kadının) hayırlısını seçin...*"¹⁸³³

۱۳۸۹- رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمَحِي.

1389- Rızıkım, mızrağımın gölgesi altındadır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, Taberânî, Beyhakî ve Hakîm et-Tirmizî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: "*Ortağı bulunmayan tek Allah'a ibadet edilsin diye kıyametin eşiğinde kılıçla gönderildim. Rızıkım, mızrağımın gölgesi altında kılındı. Zillet ve aşağılanma da emrime aykırı davrananların yazgısı oldu. Kim bir kavme benzerse o da onlardandır.*"¹⁸³⁴

۱۳۹۰- رِضَى الرَّبِّ فِي رِضَى الْوَالِدِ، وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ.

1390- Rabbin rızası, babanın rızasındadır. Rabbin gazabı da babanın gazabındadır.

1832 Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1971 III, 169.

1833 Bu hadis daha önce 960 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1834 Buhârî, Cihâd 87 (İbn Ömer'den gelen muallak bir rivayet olarak); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 123, h.nr: 5114; Bezzâr, *Müsned*, XV, 204, h.nr: 8606; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 313, h.nr: 14109; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 417, h.nr: 1154; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, I, 375.

Tirmizî'nin Abdullah b. Amr'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ancak muhaddislerin çoğu, bunu Abdullah b. Amr'ın kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak aktarırlar.¹⁸³⁵ İbnü'l-Gars da şunu söylemiştir: Hocamız “Bu, **sahih bir hadistir**” demiştir. Ayrıca Suyûtî bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de Amr b. el-Âs hadisi olarak aktarmakta ve Tirmizî, Hâkim ve diğerlerine dayandırmaktadır. Lafzı ise şöyledir: “**Rabbın rızası, anne-babanın rızasından, gazabı da onların gazabından kaynaklanır.**”¹⁸³⁶

Öte yandan Suyûtî *Dürrer*'de, Abdullah b. Amr tarikiyle gelen bir rivayet olarak bu hadisi Tirmizî'ye şu lafızla nispet etmektedir: “**Allah'ın rızası, anne-babanın rızasında; gazabı da anne-babanın gazabındadır.**” Hâkim, Taberânî, Beyhakî, Bezzâr ve başkaları da bu hadisi mevkuf olarak rivayet etmektedirler.¹⁸³⁷

۱۳۹۱ - رَضَا النَّاسِ غَايَةً لَا تُذْرَكُ.

1391- Bütün insanları razı etmek, erişilemeyecek bir gayedir.

Hadis değildir. Hattâbî, *el-Uzle* isimli eserinde bu sözü Eksem b. Sayfî'nin söylediğini, ayrıca şunu ilave ettiğini rivayet eder: “Memnuniyeti zulüm sayılan bir kimsenin hoşnutsuzluğundan rahatsız olma.” Yine aynı eserde Şâfiî *rahimehullah*'ın Yunus b. Abdüla'lâ'ya şunu dediği rivayet edilmiştir: “Ey Ebû Musa! Bütün insanları razı etmek, erişilemeyecek bir gayedir. İnsanlardan (el ve dillerinden) kurtulmanın bir çaresi yoktur. Onun için sen nefsini doğruluk ve istikamet üzere tutacak şeyle ilgilen ve ona tutun. İnsanları da kendi hâllerine bırak.”¹⁸³⁸

1835 Tirmizî, *Birr* 3. Tirmizî, mevkuf olarak gelen rivayetin daha sahih olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1836 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 33.

1837 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 14, h.nr: 2; Bezzâr, *Müsned*, VI, 376, h.nr: 2394; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 172, h.nr: 429; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIII, 494, h.nr: 14367; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 168, h.nr: 7249; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 247, h.nr: 7447. Hâkim, bu hadisi merfu bir rivayet olarak nakletmekte ve “Müslim'in şartına göre sahihtir” demektedir. Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Rivayetin hem merfu hem de mevkuf olarak *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, II, 43, h.nr: 516. (Çeviren)

1838 Hattâbî, *el-Uzle*, s. 76.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁸³⁹ Ebû Bekir İbnu'l-Arabî, *Ârizatü'l-ahvezi* isimli eserinin “Zekât Bölümü”nde şunu zikretmektedir: “Bu söz, dillerde yaygın olan bir atasözüdür, ancak geçersiz, bâtıl bir kelimedir. Aksine insanları razı etmenin ulaşılabilecek bir gayesi vardır, o da “hak”tır. Hakkı isteyen bir kimsenin rızası, erişebilir bir gayedir. Hak dışında bir şeyi isteyen rızası ise zaten itibara alınmaz. Fakat başıboş gezen ve herhangi bir iş beceremeyenler, birtakım hakları çiğnedikleri için insanlar tarafından kınandıklarında ‘İnsanları razı etmek, erişilemeyecek bir gayedir’ derler.”

Zeynüddîn el-İrâkî ise şunu söylemektedir: Bu sözü genelleme yaparak kullananların kastettiği şey, “bütün insanları razı etmenin erişilemez olduğu”dur. Zira bir şeyde çekişen iki kişiden birinin rızası, diğerinin gazabı ve hoşnutsuzluğu anlamına gelir. Dolayısıyla bu söz bâtıl ve geçersiz bir söz değildir; tam tersine Süfyân es-Sevrî’nin söylediği bir hak sözüdür.

Ebû Nuaym’ın *Hilye*’sinde ise ilave olarak (Süfyân es-Sevrî’nin) şu sözü yer almaktadır: “Dünya nimetlerini arzulayıp (onu tam anlamıyla) elde etmek de erişilemeyecek bir gayedir.”¹⁸⁴⁰

İbnü'l-Gars’ın aktardığına göre Fudayl şöyle demiştir: “İnsanları tanıyan kimse rahata erer.” Yani insanların zarar ve fayda veremeyeceklerini bilen kimse rahata kavuşur. İbnu'l-Gars dedi ki: Ben de bu manada şu dizeleri dile getirdim:

“Dünyada olan kimsenin kuşkusuz insanların
arasına karışma zorunluluğu vardır,
Kim kendi çağında insanlardan yana rahata ermeyi
ve korkudan emin olmayı istiyorsa,
Onlarla aynı muhitte olduğu müddetçe, onları bir
yılan gibi kabul etmeli -hem de ne yılan!-
Ve cebinde o yılanın zehirine karşı bir panzehir bulundurmalı,
Ayrıca okuyup üflemek için de esmâ-i hüsnâyı ezberlemeli.
Bundan sonra -uzak bir ihtimal de olsa- onların
şerrinden kurtulabilirse eğer,
Kusursuz bir nimete kavuşmuş demektir.”

1839 Gazzî, *İtkân*, I, 282, h.nr: 844.

1840 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 386.

۱۳۹۲ - رَضِيَ مَحْرَمَةٌ.

1392- Mahreme razı oldu (mu acaba?)

Buhârî ve diğerlerinde sabit olduğuna göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü el-Misver'in babası Mahreme'ye bir kaftan verdiği sırada söylemiştir.¹⁸⁴¹

Bir uyarı: Buradaki “رَضِيَ/radiye: hoşnut oldu” fiili, mazi bir fiildir. Mahreme de Mekke'nin fethi gününde Müslüman olmuştur. İnsanlar arasında cereyan eden, özellikle de Kureyş'in geçirdiği savaşları bilen biriydi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de dilinden çekinirdi.¹⁸⁴² Ömrünün sonlarında gözlerini kaybetmiştir. 115 yaşında Medine'de vefat etmiştir.

۱۳۹۳ - رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأُ وَالنِّسْيَانُ وَمَا اسْتَكْبَرُوا عَلَيْهِ.

1393- Ümmetimden hata, unutkanlık ve kendilerine zorla yaptırılan şey(in günah ve sorumluluğu) kaldırılmıştır.

Zerkeşî *Leâîf*'de şöyle demiştir:¹⁸⁴³ Bu hadis, bu lafızla mevcut değildir. Buna en yakın rivayet ise İbn Adiy'in *el-Kâmil*'de Ebû Bekre'den şu lafızla aktardığı hadistir: “Allah bu ümmetten üç şeyi(n günah ve sorumluluğunu) kaldırmıştır: Hata, unutma ve kendilerine zorla yaptırılan iş.” Ancak İbn Adiy, bu hadisi ravilerden Ca'fer b. Cısr'ın **münker** rivayetlerinden biri saymıştır.¹⁸⁴⁴

1841 Buhârî, Hibe 17; Müslim, Zekât 129.

1842 İlgili rivayette geçtiğine göre Allah Rasûlü, kaftan dağıtımı yaptığı bir sırada Mahreme'ye bir şey vermemiş olmasından dolayı, Mahreme oğlu ile birlikte Allah Rasûlü'nün huzuruna gider. Allah Rasûlü aslında ona da bir kaftan ayırmıştır ve “**Bunu senin için saklamıştık**” diyerek kaftanı Mahreme'ye hediye eder. Mahreme kaftana bakar. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Mahreme razı oldu (mu acaba?)**” diyerek onun memnuniyetini teyit etmek ister. Ancak bu sözün “**Mahreme razı oldu**” şeklinde Mahreme'nin kendi sözü olduğu da söylenmiştir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 223) Ancak sert mizaçlı ve dilinden çekinilen biri olduğunu düşündüğümüzde Allah Rasûlü'nün onun memnuniyetinden emin olmak maksadıyla bu sözü söylemiş olması kanaatimizce daha makuldür. (Çeviren)

1843 Zerkeşî, *Leâîf*, s. 63, h.nr: 22.

1844 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 390-391, ravi nr: 344.

İbn Mâce'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak aktardığı rivayet ise şöyledir: **“Şüphesiz Allah, ümmetinden hata, unutmama ve kendilerine zorla yaptırılan şeyi(n günah ve sorumluluğunu) kaldırmıştır.”** İbn Hibbân da bu hadisi İbn Abbâs'tan merfu olarak nakletmiştir. Keza Hâkim de rivayet etmiş ve “Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.”¹⁸⁴⁵

Öte yandan Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:¹⁸⁴⁶ Birçok fakihin ve usulcünün kitaplarında bu lafızla geçmektedir. Hatta İmam Râfiî'nin *el-Azîz* diye isimlendirilen *eş-Şerhu'l-Kebîr*'inde de üç ayrı yerde bu şekilde yer almaktadır. Eserin hadislerinin tahricini yapan birçok kimse ve daha başkaları da “Bu hadisi bulamadım” demişlerdir. Ancak Muhammed b. Nasr el-Mervezî, “Mükrehin¹⁸⁴⁷ Talakı Bölümü”nde şöyle demiştir: *Nebî sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: **“Allah bu ümmetten, hata, unutmama ve kendilerine zorla yaptırılan şeyi(n günah ve sorumluluğunu) kaldırmıştır.”** Keza Ebû Nuaym'ın *Târihu İsfahân*'da; İbn Adiy'in de *el-Kâmil*'de, Ca'fer b. Cisir kanalıyla -ki Ca'fer de babası Cisir de zayıftırlar- Ebû Bekre'den merfu olarak naklettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Allah, bu ümmetten üç şeyi(n günah ve sorumluluğunu) kaldırmıştır: Hata, unutmama ve kendilerine zorla yaptırılan iş.”** Ancak bu rivayetle aynı mânada ve onu destekleyici nitelikte **ceyyid** bir delil daha vardır. O da Ehû Âsım olarak bilinen Ebu'l-Kâsım el-Fadl b. Ca'fer et-Temîmî'nin *Fevâid*'inde İbn Abbâs'tan naklettiği hadis olup **“رفع الله/Allah kaldırmıştır”** diye başlamaktadır; geri kalan kısmı da başlıktaki lafızla gelmiştir. Ayrıca bu hadisi İbn Mâce, İbn Ebî Âsım ve *el-Muhtâra*'sında Ziyâuddîn el-Makdisî, Muhammed b. el-Musaffâ'dan, **“رفع/rafea”** yerine, aynı anlama gelen **“وضع/vedaa”** lafzıyla rivayet etmişlerdir. Bu rivayetin ravileri güvenilir kimseler olup İbn Hibbân da bunu sahih saymıştır. Keza Taberânî, Dârekutnî ve Hâkim de **“وضع/vedaa”** yerine, **“تجاوز/tecâveze: göz yummak, bağışlamak, görmezden gelmek”** lafzıyla rivayet etmişlerdir.

1845 İbn Mâce, Talâk 16; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 202, h.nr: 7219; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 133, h.nr: 11274; Hâkim, *Müstedrek*, II, 216, h.nr: 2801. (Çeviren)

1846 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 141, h.nr: 537.

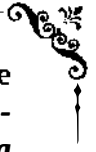
1847 Mükreh: İkraha altında olan, bir şeyi yapmaya zorlanan kimse demektir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 417) -Çeviren-

Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir: Bu hadisin, İbn Abbâs'a dayanan birkaç tariki vardır. Hatta Velîd'in İbn Ömer'den ve Ukbe b. Âmir'den aktardığı iki isnadı daha mevcuttur. İbn Ebî Hâtım *el-İlel*'de şöyle der: Babama bu hadisleri sorduğumda "Bunlar âdeta uydurma gibi gözükken münker hadislerdir" cevabını verdi. Başka bir yerde de şöyle demiştir: "Evzâî bu hadisi Atâ'dan işitmiş değildir.¹⁸⁴⁸ Dolayısıyla bu hadis sahih olmadığı gibi isnadı da sabit değildir." Abdullah b. Ahmed de *el-İlel*'de şunu söyler: Babama (Ahmed b. Hanbel'e) bu hadisi sorduğumda ciddi şekilde münker saydıktan sonra şöyle dedi: "Bu hadis sadece Hasan el-Basrî yoluyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet edilmektedir." Öte yandan Hallâl da Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini nakleder: "Kim hata ve unutmamanın sorumluluğunun kaldırıldığını iddia ediyorsa, Allah'ın Kitabı'na ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine muhalefet etmiş olur. Zira Allah Teâlâ, bir kişinin hata sonucu öldürülmesi hâlinde bile diyet ve kefareti vacip kılmaktadır." Burada Ahmed b. Hanbel, hitâbu'l-vad' ve hitabu't-teklîf¹⁸⁴⁹ açısından genel manada hata ve unutma sorumluluğunun kaldırıldığını iddia edenleri kastetmektedir. Muhammed b. Nasr da ilgili rivayeti zikrettikten sonra "Delil alınabilecek nitelikte bir isnadı yoktur" demiştir. Ukaylî ve aynı şekilde Beyhakî de bunu rivayet etmişler ve Beyhakî "Mâlik'ten geldiği herkesçe malum (mahfuz) bir rivayet değildir" demiştir. Hatîb de bunu Mâlik'ten rivayet etmekte ve "Mâlik'ten gelen rivayet münkerdir" demektedir.

Ayrıca hadis Sevbân, Ebu'd-Derdâ ve Ebû Zerr'den de rivayet edilmiştir. **Bütün bu tariklerin toplamı, bu hadisin bir aslı olduğunu ortaya koymaktadır.** Üstelik bu konunun aslı, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de Zürâre b. Evfâ kanalıyla Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu hadistir: "**Allah, ümmetimin nefislerinin telkin ettiği şeyleri,**

1848 Aclûnî, bu paragrafı Sehâvî'nin *Makâsîd*'ından özetleyerek nakletmektedir. Ancak Sehâvî, rivayetlerle ilgili teknik izahları ayrıntısıyla verirken, Aclûnî ise okuyucu tarafından anlaşılamayacak biçimde bir özetleme yapmaktadır. Bu itibarla teknik detayları görmek isteyenlerin *Makâsîd*'a müracaat etmeleri gerekmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 145-147) -Çeviren-

1849 Hitâbu'l-vad': Allah'ın, bir şeyi bir şeye sebep, şart yahut mâni' kılmak üzere ortaya koyduğu hitabıdır. Hitâbu't-teklîf ise Allah'ın mükelleflerin fiilleri ile ilgili yapılmasını isteyene yahut serbesti getiren hitabıdır. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 194) -Çeviren-

fiilen işlemedikleri veya konuşmadıkları sürece affetmiştir.”¹⁸⁵⁰ İbn Mâce de bunu “**nefislerinin telkin ettiği şeyleri**” lafzı yerine “**gönüllerinin fısıldadığı şeyleri**” lafzıyla rivayet etmekte ve sonuna da “**kendilerine zorla yaptırılan şeyler**” lafzını da ilave etmektedir. Ancak bu cümlelerin, hadisin sonuna sonradan katılmış (*müdrecc*) olduğu söylenmektedir. İbn Hibbân, Hâkim ve daha başkaları bu hadisi **sahih** saymışlardır. Nevevî de *er-Ravda* ve *el-Erbaûn*’da “Bu hadis **hasendir**” demiştir. Öte yandan Hafız İbn Hacer *el-Muhtasar*’ın tahririnde bu hadis üzerinde durmuş; Sehâvî de *el-Erbaûn*’un tahririnde ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur.

١٣٩٤ - رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَبْرَأَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ.

1394- Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceye kadar cinnet geçirenden ve büyüyünceye kadar çocuktan.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Hâkim’in Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Hâkim’in Ali ve Ömer *radiyallahu anhumâ*’dan naklettikleri bir rivayetin lafzı da şöyledir: “**Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar aklî dengesini yitirmiş deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan ve ergenlik çağına girinceye kadar çocuktan.**”¹⁸⁵¹

١٣٩٥ - الرِّفْقُ رَأْسُ الْحِكْمَةِ.

1395- Yumuşak huyluluk ve nezâket, hikmetin başıdır.

Daha önce “**إن الرفق /Şüphesiz yumuşak huyluluk ve nezaket...**” hadisinde bu rivayetin **hasen** olduğu geçmişti.¹⁸⁵²

1850 Buhârî, Itk 6; Müslim, İmân 202.

1851 Ebû Dâvûd, Hudûd 16; Tirmizî, Hudûd 1; Nesâî, Hudûd 21; İbn Mâce, Talâk 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 254, h.nr: 940; Dârimî, Hudûd 1; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 355, h.nr: 142; Hâkim, *Müstedrek*, I, 389, h.nr: 949. Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1852 706 no’lu hadiste geçen bu rivayet, Urve b. ez-Zübeyr’in Tevrat’tan aktardığı bir cümle olarak geçmekte, ancak orada “hasen” olduğuna dair herhangi bir kayıt

١٣٩٦ - الرَّفْقُ يُمْنٌ، وَالْحَزْقُ سُؤْمٌ.

1396- Yumuşak huyluluk ve nezaket, hayır ve bereket; sertlik ise hayırsızlık ve uğursuzluktur.

Taberânî'de İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet edilen bir hadistir. Beyhakî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu ziyade ile rivayet etmiştir: **“Allah bir ev halkı için hayır dilerse, aralarına yumuşak huyluluğu girdirir. Yumuşak huyluluk ve nezaket, hangi şeyde bulunursa mutlaka ona güzellik katar. Sertlik de hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu çirkinleştirir...”**¹⁸⁵³

١٣٩٧ - الرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ.

1397- Yoldan önce yol arkadaşı!

Bu rivayet daha önce “*الرَّفِيقُ*”/Yoldan önce yol arkadaşını arayıp araştırın...” hadisinde geçmişti.¹⁸⁵⁴

١٣٩٨ - رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.

1398- Sabah namazının iki rekât sünneti, dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır.

Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁵⁵ Buhârî ve Müslim'e ait bir rivayet de şöyle-

bulunmamaktadır. Öte yandan “*إن*” edatının olmadığı bir rivayet olarak Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 64, h.nr: 51'de yer almaktadır. Urve'nin Tevrat'tan aktardığı bir rivayet olarak *sahih* sayılırken, Kuzâî'de Cerîr b. Abdullah kanalıyla gelen merfu bir rivayet olarak *zayıf* sayılan bu hadis ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 75-76, h.nr: 1574. (Çeviren)

1853 Daha önce 706 no'lu rivayet olarak geçen bu rivayetin kaynağı için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 241, h.nr: 4087; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 10, h.nr: 8060. Taberânî'nin isnadında *metrûk* bir ravi bulunduğu; Beyhakî'nin rivayetine ise *münker* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 19, h.nr: 12653; İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, V, 245, h.nr: 1953-1954; Gumârî, *el-Müddâvî*, IV, 157; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 344-347, h.nr: 3889) -Çeviren-

1854 Bk. 531 no'lu rivayet.

1855 Müslim, *Müsfürin* 96; Tirmizî, *Salât* 307; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 319, h.nr: 26286; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 175, h.nr: 1456.

dir: “*Sabah namazının iki rekât sünneti, bana bütün dünyadan daha sevimlidir.*”¹⁸⁵⁶

١٣٩٩ - كَعْتَانِ بِسَوَاكِ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً بِغَيْرِ سَوَاكِ.

1399- Misvak kullanmak suretiyle kılınan iki rekât namaz, misvak kullanmaksızın kılınan yetmiş rekâtтан daha faziletlidir.

İbnü'n-Neccâr ve Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Deylemî'de şöyle bir ziyade bulunmaktadır: “*Gizlice yapılan bir davet, açıktan yapılan yetmiş davetten daha faziletlidir. Gizlice verilen bir sadaka, açıktan verilen yetmiş sadakadan daha faziletlidir.*”¹⁸⁵⁷ Öte yandan Dârekutnî de bunu *el-Efrâd*'ında Ümmü'd-Derdâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: “*Misvak kullanmak suretiyle kılınan iki rekât namaz, misvaksız yetmiş rekâtтан daha hayırlıdır.*” Bu rivayetin **ravileri müvessak kimselerdir**. Keza Humeydî ve Ebû Nuaym'ın Câbir yoluyla naklettikleri rivayetin isnadı da **hasendir**.¹⁸⁵⁸

١٤٠٠ - رَوْحُوا الْقُلُوبَ سَاعَةً وَسَاعَةً.

1400- Zaman zaman kalpleri dinlendirip rahatlatın.

Bu hadisi Deylemî, Ebû Nuaym ve Kuzâî, Enes'ten merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁸⁵⁹ Bir rivayette de “القلوب/kalpler” kelimesi, tekil olarak “القلب/kalp” şeklinde yer almaktadır. Müslim ve diğer kaynaklarda geçen şu hadis de bu rivayete yakın manada ve bunu destekleyici mahiyettedir. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, (sahâbeden Hanzala'ya hitaben)

1856 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî'de geçmeyen bu hadisin yer aldığı diğer kaynaklar için bk. Müslim, *Müsâfırîn* 97; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 257, h.nr: 458.

1857 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 36.

1858 Farklı sahâbîler kanalıyla gelen bu hadisin birtakım rivayetleri *zayıf* sayılmakla birlikte İbn Abbâs, Câbir ve Hz. Âişe kanalıyla gelen rivayetler hakkında “isnadı ceyyid,” “isnadı hasen” ve “ravileri müvessak” gibi olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 102, h.nr: 335-336; Heysemî, *Mecma'*, II, 98, h.nr: 2555) -Çeviren-

1859 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 393, h.nr: 672. Bu rivayetin *zayıf* olduğuna dair bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 142; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 136, h.nr: 3649. (Çeviren)

şöyle buyurur: **“Ey Hanzala! Bir zaman böyle (kulluk ve ibadete), bir zaman da böyle (dünya meşgalesine dalmak tabiidir).”**¹⁸⁶⁰

Öte yandan Münâvî’de geçtiğine göre¹⁸⁶¹ Ebu’ d-Derdâ da şöyle demiştir: “Bazen hakka daha dinç ve dinamik bir şekilde yönelmek maksadıyla gönlümün helâl olan birtakım oyun ve eğlencelerle kendini toparlamasını, rahatlamasını sağladım.” Ayrıca Ali *radıyallahu anh* da şunu söyler: “Yeni-den toparlanması için şu kalpleri dinlendirip rahatlatın. Çünkü bedenlerin usandığı gibi onlar da usanır ve bıkar.” Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda Kur’ân ve şiirin zikredildiği bir sırada Ebû Bekir *radıyallahu anh* gelip “Kur’ân kıraati ve şiir mi?” diyerek durumu tuhaf karşılar. Bunu üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Evet, bir zaman bu, bir zaman da diğeri!”**¹⁸⁶²

١٤٠١ - الرِّيَاءُ الشَّرُّكَ الْأَضْعَفُ.

1401- Riyâ (ikiyüzlülük), en küçük şirktir.

Bu hadisi Taberânî, ravileri arasında İbn Lehîa’nın bulunduğu bir isnadla Şeddâd b. Evs’ten rivayet etmektedir. Şeddâd şöyle demiştir: “Biz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde riyâyı en küçük şirk sayardık.”¹⁸⁶³

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: Bunu Taberânî Mahmûd b. Lebîd kanalıyla b. Râfi’ b. Hadîc’ten¹⁸⁶⁴ merfu olarak şu lafızla riva-

1860 Müslim, Tevbe 12-13.

1861 Bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 40.

1862 Kur’ân ve şiirin aynı mecliste okunduğuna dair bu rivayet İbnü’l-Enbârî’nin *İzâhu’l-vakf ve’l-ibtidâ* adlı eserinde ve sahâbî ravisi Ebû Bekir değil, Ebû Bekre olarak zikredilmektedir. (Bk. İbnü’l-Enbârî, *İzâhu’l-vakf ve’l-ibtidâ*, thk. M. Abdurrahmân Ramazan, Dîmeşk 1971, I, 105-106, h.nr: 124; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 459) Ancak rivayet *uydurma* sayılmaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, IV, 591) -Çeviren-
1863 Bezzâr, *Müsned*, VIII, 406, h.nr: 3481; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, III, 230, h.nr: 2146; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 365, h.nr: 7937; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 164, 165. Hâkim “Bu hadisin isnadı sahihtir” demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisin sahih olduğuna dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 222, h.nr: 17655. (Çeviren)

1864 Aclûnî’nin metninde buradaki iki ismin yerine Muhammed b. Râfi’ b. Hadîc şeklinde bir isim yer almaktadır. Oysa hem Taberânî’de hem de Aclûnî’nin nakilde

yet etmektedir. Allah Rasûlü **“Sizin adınıza en çok korktuğum şey en küçük şirktir!”** buyurunca sahâbîler “En küçük şirk nedir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. O da şöyle cevap verdi: **“Riyâdır. Allah azze ve celle kıyamet günü kullarına, amellerinin karşılığını verirken şöyle buyurur: Dünyada riyâkârlık (gösteriş) yaptığınız kimselere gidin, onlardan herhangi bir karşılık bulabilecek misiniz, bir bakın!”**¹⁸⁶⁵

١٤٠٢ - رِيحُ الْوَلَدِ مِنْ رِيحِ الْجَنَّةِ.

1402- Evlat kokusu, cennet kokusudur.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’de İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ*’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁶⁶

١٤٠٣ - الرِّيحُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ، وَتَأْتِي بِالْعَذَابِ.

1403- Rüzgâr Allah’ın katından O’nun emir ve izniyle gelen şeylerdendir; rahmet de getirir, azap da getirir.

bulunduğu Gazzî’nin *İtkân*’ında bu hadis Mahmûd b. Lebîd’in Râfi’ b. Hadîc’den rivayeti olarak geçmektedir. (Bk. *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, IV, 253, h.nr: 4301; Gazzî, *İtkân*, I, 286, h.nr: 856) Ayrıca daha önce 264 no’lu hadisin açıklamasında da söz konusu rivayetin, hem Mahmûd b. Lebîd, hem de Râfi’ b. Hadîc olmak üzere iki ayrı kanaldan geldiği belirtilmişti. (Çeviren)

1865 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 43, h.nr: 23630, 23636; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, IV, 253, h.nr: 4301; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 154. Bu hadisin güvenilir raviler aracılığıyla rivayet edilmiş, *isnadı ceyyid* sayılan bir hadis olduğuna dair bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 34, h.nr: 50; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1203, h.nr: 4; Heysemî, *Mecma’*, I, 102, h.nr: 375; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, II, 634-635, h.nr: 951. (Çeviren)

1866 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 82, h.nr: 5860; a.mlf., *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, II, 83, h.nr: 823; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 409, h.nr: 10550. İsnadındaki Muhammed b. Osman b. Saîd ile M(e/i/ü)ndel b. Ali’nin zayıf raviler olmaları sebebiyle zayıf sayılan bu hadisin (bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 682; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 156, h.nr: 13488; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, V, 521, h.nr: 2499), yine zayıf olmasına rağmen başka bir tarikle destek ve kuvvet kazandığı, dolayısıyla her iki tarik birlikte değerlendirildiğinde *hasen* seviyesine yükselebileceği öne sürülmüştür. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 156-157, h.nr: 543, dipnot nr: 2, bu cildi tahkik ve tahrir eden İhsanullah b. Abdulvehhâb Mübariz el-Bedahşî’nin tahrir notu) -Çeviren-

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de, ayrıca Ebû Dâvûd ve Hâkim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Şöyle bir ziyadesi de vardır: **“O (rüzgârı) gördüğünüz vakit, sakın ona sövmeyin ve Allah'tan onun hayrını niyaz edin, şerrinden de yine Allah'a sığının.”** Bu hadisın isnadı **hasendir**.¹⁸⁶⁷ Deylemî'ye ait İbn Ömer'den gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Rüzgâr, bir kavme azap olarak, başkalarına da rahmet olarak gönderilir.”**

١٤٠٤ - الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى .

1404- Merhametlilere Rahmân Tebâreke ve Teâlâ merhamet eder.

Ahmed b. Hanbel ve başkalarının Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁶⁸ Daha önce “...*ازْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ/Siz yeryüzündekilere merhametli olun ki...*” rivayetinde ayrıntılı bir şekilde geçmişti.¹⁸⁶⁹

١٤٠٥ - رَيْقُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ .

1405- Mü'minin tükrüğü şifadır.

Hadis değildir, ancak manası sahihtir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alan bir rivayete göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir insan kendisine ağrı şikâyetiyle geldiğinde yahut bir çıbanı veya yarası olduğunda işaret parmağını yere değdirip kaldırır sonra da **“Bismillah, bu bazımızın tükrüğüyle karışmış bizim yurdumuzun toprağıdır, Rabbimizin izniyle hastalarımız şifa bulur”** buyururdu.¹⁸⁷⁰

1867 Ebû Dâvûd, *Edeb* 112; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 69, h.nr: 7631; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 251, h.nr: 720; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 341, h.nr: 10701; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 287, h.nr: 1007; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 318, h.nr: 7769. İbn Hibbân ve Hâkim'in sahih saydıkları ve Zehebî'nin de buna muvafakat ettiği bir hadistir. (Çeviren)

1868 Ebû Dâvûd, *Edeb* 65; Tirmizî, *Birr* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 33, h.nr: 6494; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 23, h.nr: 9013; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 175, h.nr: 7274; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 401, h.nr: 10537. Tirmizî, bu hadis hakkında “hasen-sahih” derken, Hâkim de “sahih” demiştir. (Çeviren)

1869 Bk. 314 no'lu hadis.

1870 Buhârî, *Tıb* 38; Müslim, *Selâm* 54.

Dillerde dolaşan **“Mü'minin artığı şifadır”** sözüne gelince; bu manayı teyit edecek nitelikte bir rivayet Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'ında İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak nakledilen şu hadistir: **“Kişinin, kardeşinden arta kalan suyu içmesi tevâzûdandır.”**¹⁸⁷¹ *Makâsıd*'da böyle geçmektedir.¹⁸⁷²

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî'nin *el-Mevzûât*(ü's-suğrâ's)ında yer alan “Bu iki rivayetin merfu olarak bir aslı yoktur”¹⁸⁷³ şeklindeki değerlendirmesinde, hadisın bizzat buradaki lafzını kastetmiş olabilir. Nitekim ben daha sonra onun *el-Mevzûâtü'l-kübrâ* adlı eserinde her iki hadisle ilgili olarak “Manası sahihtir” dediğini gördüm.¹⁸⁷⁴ Bu hususa dikkat et. Ayrıca ileride **“Mü'minin artığı şifadır”** hadisinde bu rivayete dair ilave açıklamalar gelecektir.¹⁸⁷⁵

١٤٠٦ - رَهْبَانِيَّةُ أُمَّتِي الْقُعُودُ فِي الْمَسْجِدِ.

1406- Ümmetimin ruhbanlığı, mescidde oturmaktır.

Aliyyü'l-Kârî bu sözle ilgili olarak “Bulunamamıştır” demiştir.¹⁸⁷⁶

١٤٠٧ - الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثَّبُوءَةِ.

1407- Sâlih rüya peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür.

Buhârî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den, Müslim'in İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den,¹⁸⁷⁷ Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin de Ebû Rezîn'den Allah Rasûlü'ne ulaşan kesintisiz bir isnadla (*müsned*) rivayet ettikleri bir hadistir. Yine Buhârî ve Müslim'de Enes,

1871 Bu rivayetin isnadında Nuh b. Ebî Meryem adında *metrûk*, hadiste yalan söylemek ve uydurmacılıkla nitelenen bir ravi vardır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 40; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 567, ravi nr: 7210; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 185, h.nr: 71; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 177, h.nr: 78) -Çeviren-

1872 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 158.

1873 Burada **“Mü'minin tükürüğü şifadır”** ve **“Mü'minin artığı şifadır”** hadisleri kastedilmekte olup Aliyyü'l-Kârî bu hadisler hakkında bu ifadeyi kullanmaktadır. Bk. *el-Masnû'*, s. 106, h.nr: 144. (Çeviren)

1874 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 207-208, h.nr: 217.

1875 Bk. 1500 no'lu rivayet.

1876 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 106, h.nr: 143.

1877 Bu rivayetlerle ilgili açıklamalar için 1386 no'lu rivayetin dipnotuna bakılabilir. (Çeviren)

Ubâde b. es-Sâmit ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetler de bulunmaktadır.¹⁸⁷⁸ Ancak bunlar “**Mü'minin rüyası...**” lafzıyla gelmektedir. Ayrıca Ubâde hadisini İbn Mâce de eserinde rivayet etmektedir. Bu hadis hakkında daha önce “الرُّؤْيَا عَلَى رَجُلٍ طَائِرٍ/**Rüya, bir kuşun ayağına bağlanmış istikrarsız bir şeydir...**” rivayetinde ilave açıklama yapılmıştı.¹⁸⁷⁹

١٤٠٨ - رَمِيَّةٌ مِنْ غَيْرِ رَامٍ.

1408- Usta bir ok atıcısı olmayan kimsenin iyi atış yapması.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir.¹⁸⁸⁰ Bu sözü Beyhakî *el-Medhal*'de İbn Abbâs'ın kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak nakletmektedir. İbn Abbâs şöyle der: “Hikmeti kimden duymuş olursanız olun mutlaka alın. Zira hikmeti bazen hakîm (bilge) olmayan bir kimse söyleyebilir. Bu da usta bir ok atıcısı olmayan bir kimsenin iyi bir atış yapmasına benzer.”¹⁸⁸¹

١٤٠٩ - رَأَيْتُ رَبِّي يَوْمَ النَّفْرِ عَلَى جَمَلٍ أَوْرَقٍ، عَلَيْهِ جُبَّةٌ صُوفٍ أَمَامَ النَّاسِ.

1409- Rabbimi yevmü'n-nefrde¹⁸⁸² insanların önünde, boz bir deve üzerinde ve yünden bir cübbe giymiş vaziyette gördüm.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında şöyle demiştir: Uydurmadır, aslı yoktur. *Delâil*'de böyledir.¹⁸⁸³ Sübkî de şunu söylemiştir: “**Rabbimi**

1878 Buhârî, Ta'bîr 4; Müslim, Ru'yâ 6, 8, 9; Tirmizî, Ru'yâ 1; İbn Mâce, Ta'bîr 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 416, h.nr: 8819; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 332, h.nr: 10674.

1879 Bk. 1384 no'lu rivayet.

1880 Gazzî, *İtkân*, I, 285, h.nr: 851.

1881 Râmehurmuzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, s. 419; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 447, h.nr: 843. Bu rivayet daha önce 1159 no'lu hadisin açıklamasında yer almıştı. (Çeviren)

1882 Bu isimle bilinen iki gün vardır: Yevme'n-nefri'l-evvel ve yevme'n-nefri's-sânî. Bunlar da hacıların Mina'dan Mekke'ye indikleri Zilhicce'nin on ikinci günü (nefri-evvel) ile on üçüncü (nefri-sânî) günlerini ifade etmektedir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 613) -Çeviren-

1883 *Keşfü'l-hafâ*'da *ed-Delâil* diye kaydedilen kitap ismi Aliyyü'l-Kârî'nin eserinde *ez-Zeyl* olarak geçmektedir. (Bk. *Mevzûât*, s. 204, h.nr: 209) *ez-Zeyl* ise Suyûtî'nin *Zeylül-Leâlii'l-masnûa* ismiyle bilinen *ez-Ziyâdât ale'l-mevzûât* adlı eseridir. İlgili rivayet ve Suyûtî'nin değerlendirmesi orada yer almaktadır. (Bk. I, 35, h.nr: 2) Bu

tüysüz bir genç suretinde gördüm” hadisi, bazı mutasavvıfların dilinde dolaşmakta olup Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iftira edilmiş bir uydurmadır. Şu kadar var ki Suyûtî’nin *Leâlî* adlı eserinde İbn Abbâs’tan merfu olarak nakledilen şöyle bir hadis vardır: **“Rabbimi, gür ve uzun saçlı bir genç suretinde gördüm.”** Bu hadis, **“tüysüz bir genç suretinde”** lafzıyla da rivayet edilmiştir. İbn Sadaka da Ebû Zür’a’dan naklen “İbn Abbâs hadisini Mutezile’ye mensup birinden başkası inkâr edemez!” demiştir.¹⁸⁸⁴ Üstelik bu hadisin bazı tariklerinde **“kalbiyle”** lafzı rivayet edilmektedir. Eğer hadis, rüyada görme olarak yorumlanacak olursa herhangi bir sorun yoktur. Ancak uyanıkken görme hâli olarak yorumlanırsa, bu durumda İbnü’l-Hümâm’ın verdiği cevap “Bu durum, suretin perdesidir” şeklindedir. Aliyyü’l-Kârî de bunu şu şekilde izah eder: “İbnü’l-Hümâm bununla (hakikî anlamda değil) sûretâ tecellîyi kastetmiş gibidir. Zira Allah Teâlâ’nın, zât ve sıfatlara göre çeşitli tecellileri bulunmaktadır. Fakat O, zâtı açısından cisim ve suretten münezzehtir (yüce ve uzaktır). Sübkî’nin hadisle ilgili söylediklerine gelince; eğer isnadında, rivayetin uydurma olduğunu gösterecek hususları kastediyorsa, itiraz söz konusu olamaz. Aksi hâlde te’vil (yorum) kapısı geniştir.” (Aliyyü’l-Kârî’den yaptığımız alıntı) özetle burada sona erdi.¹⁸⁸⁵

١٤١٠ - الزُّحْمَةُ رَحْمَةٌ.

1410- İzdiham (bitişik ve sıkışıklık) hâli rahmettir.

Hadis değildir. Ancak namazda saf bağlama düzeni bakımından manası sahih bir sözdür. İbnü’d-Deyba’ *Temyîz*’inde¹⁸⁸⁶ *Makâsıd*’a dayanarak şöyle demektedir: Sehâvî, ilgili eserinde şunu da sözlerine ekler:¹⁸⁸⁷ “Süfyân’ın ‘Safta iki adam arasında bir arşının üçte ikisi kadar bir mesafe olması gerekir’ şeklindeki sözü, bu ifadeyle çelişmez. Zira Süfyân’ın bu cümlesi, başka bir konuyla alakalıdır.”¹⁸⁸⁸

durumda *ed-Delâil* kelimesinin, yazılış şekli itibarıyla *ez-Zeyl* kelimesinin bozulmuş hâli olduğu kanaatindeyiz. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

1884 Suyûtî, *el-Leâliü’l-masnûa*, I, 33-34.

1885 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 204-205, h.nr: 209.

1886 İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 86.

1887 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 161, h.nr: 545.

1888 Burada namaz dışındaki saf düzenleri kastedilmektedir. Ancak Süfyân es-Sevrî bu sözünü namazdaki saf düzeninde iki saf arasında olması gereken boşluğun

Ben de (Aclûnî) derim ki: Cihad meydanındaki diziliş düzeni bakımından manasının sahih olması ihtimali de vardır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Şüphesiz Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever.”**¹⁸⁸⁹ Ancak daha genel bir manayı kastetmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Bu sayede ilim meclisi gibi ortamlardaki rahmeti de kapsamış olur. Nitekim daha sonraları Şa‘rânî’nin *el-Bedrü’l-münîr*’de bizim dediğimiz tarzda meseleyi genel manada değerlendirerek şöyle dediğine şahit oldum: “Bu söz, namazlardaki saf düzeni ve saflar arasındaki boşlukların doldurulması gibi ibadet yerleri açısından doğru bir sözdür.”

١٤١١ - زَائِرُ الْحَيِّ لَا يُطْرَبُ.

1411- Bir kabilenin/yörenin kavalcısı, (kendi insanını) coşturup senlendiremez.¹⁸⁹⁰

Sehâvî Makâsîd’da şunları söylemektedir:¹⁸⁹¹ Bu, genel manada doğru bir sözdür. Nitekim Urve b. ez-Zübeyr çocuklarına hitaben “Yavrularım! İnsanlar arasında bir âlime karşı en ilgisiz ve uzak kalan kimseler, bizzat kendi ailesidir. Onun için haydi bana gelin ve benden öğrenin. Zira çok geçmeden bir toplumun büyükleri olacaksınız...” diye başlayan ve devamı ilerde **“صَغَارُ قَوْمٍ كِبَارُ قَوْمٍ آخَرِينَ/Bir toplumun küçükleri, başka bir toplumun büyükleridir”** rivâyetinde gelecek olan nasihatı etmiştir.¹⁸⁹²

Öte yandan dilci Ebû Ubeyde, Mısır halkına hitaben şöyle demiştir: “Küçücük bir kuş bile sizin yurduzda kartal kesiliyor.” Yani değersiz ve önemsiz iken birdenbire kartala dönüşüveriyor. Burada Ebû Ubeyde,¹⁸⁹³

mesafesini kastetmiş olabilir. Bu durumda namazdaki sıkı saf düzeninin rahmet olması meselesiyle çelişmesi durumu yoktur. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 161, tahkik notu) -Çeviren-

1889 Saf 61/4.

1890 Türkçe’de bunun tam karşılığı olan deyim şudur: “Ev danasından yahut kapının danası öküz olmaz!” (Çeviren)

1891 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 159-161, h.nr: 544.

1892 Bk. 1600 no’lu rivayet.

1893 Bu zatın Ebû Ubeyd künyesiyle bilinen Mısır kadısı Ali b. el-Hüseyin b. Harb b. İsa eş-Şâfiî (ö. 319) olduğu ve bu sözü Ebû Ca’fer et-Tahâvî’ye hitaben söylediği ifade edilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, I, 280; a.mlf., *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 303-304, ravi nr: 520) -Çeviren-

yabancı birinin, kusur ve zaaflarına rağmen onların arasında itibarlı ve önemli birine dönüştüğüne işaret etmektedir. Ne çare ki bunları birbirinden ayırt edebilecek basiretli, seçkin insanlar da kalmadı artık! Allah akıbetimizi hayretsin. (Ne güzel söylemiş şair:)

“Onların memleketlisi olmaktan başka bir ayıp ve kusurum yok,

Bir kabilenin/yörenin kavalcısının nağmeleri de
(kendi insanını) coşturup şenlendiremezmiş zaten!”

Bir diğeri de şöyle der:

“Ey Mısır halkı! Başınıza bir belanın inmesinden korkmaz mısınız?

Ey Kıptîlerin ve sefil guruhların çocukları!

Bütün halklar size göre eksik ve kusurludur;

Sadece Yahudiler, Türk soyu ve Habeşliler hariç!”

İbn’ül-Gars buradaki ilk beyti, başına bir beyit daha eklenmiş hâliyle, Bağdat halkına hitaben söylenmiş bir şiir olarak Kadı Abdülvehhâb el-Bağdâdî’ye dayandırmaktadır:

“Bana ait olup size sunduğum nice hikmetler var ki

Eğer bunları bir denizin dibine atmış olsaydım,

O deniz bana cevherlerini çıkarıp getirirdi.

Onların memleketlisi olmaktan başka bir ayıp ve kusurum yok...”

١٤١٢ - زُرْ عِبَا تَزِدْ حَبَا.

1412- Seyrek ziyaret et, daha çok sevilirsin.

Bezzâr, Ebû Nuaym ve Askerî’nin *el-Emsâl*’de; Beyhakî’nin de *Şuabu’l-îmân*’da Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁹⁴

1894 Tayâlisî, *Müsned*, IV, 268, h.nr: 2658; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 191, h.nr: 9315; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-ıvsat*, II, 210, h.nr: 1754; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 566, h.nr: 8008; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 322. Bezzâr, bu konuda sahih bir hadis olmadığını belirtmektedir. Münzirî ise Taberânî ve diğer kaynaklarda “hasen isnadlarla” gelen rivayetler bulunduğunu ifade eder. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb vet-terhîb*, III, 248-249, h.nr: 3900; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 175, h.nr: 13604, 13607, 13608. Heysemî de Abdullah b. Amr ve İbn Ömer kanalıyla gelen rivayetlerin hasen olduğunu belirtir) -Çeviren-

Ancak isnadındaki Talha b. Amr isimli ravi (hadis rivayetinde) güçlü biri değildir. Bu hadis daha başka isnadlarla da rivayet edilmiştir; bunların en iyisi yine bu isnaddır. Bir kısım rivayetlerde şu ibare yer almaktadır: Ebû Hureyre, kendisine “Dün neredeydin Ebû Hureyre?” diye sorulduğunda “Aile ve akrabamdan bazılarını ziyaret ettim” cevabını verdi. Bunun üzerine (Allah Rasûlü) şöyle buyurdu: **“Ey Ebû Hureyre! Seyrek ziyaret et, daha çok sevilirsin.”**¹⁸⁹⁵ Askerî de bunu yine Ebû Hureyre kanalıyla “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Ebû Hureyre!..”** diye başlayan bir lafızla zikretmiştir.

Öte yandan İbn Hibbân da bu hadisi *Sahîh*’inde Atâ’dan rivayet etmektedir.¹⁸⁹⁶ Atâ şunu anlatır: Ubeyd b. Umeyr ile birlikte Âişe *radiyallahu anhâ*’nın yanına girdik. (Siteimli bir edayla) Ubeyd’e hitaben dedi ki: “Bizi ziyaret etme vaktiniz gelmiş (demek ki)!”¹⁸⁹⁷ Ubeyd de şu karşılığı verdi: “Anacığım! Ben sadece (eskilerden bu sözü söyleyen) ilk kişinin dediğini diyorum.”¹⁸⁹⁸ ‘Seyrek ziyaret et, daha çok sevilirsin.’” Bunun üzerine Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle dedi: “Bırakın şu nüktedanlığınızı (veya tembelliğinizi)!”¹⁸⁹⁹

1895 Talha b. Amr hakkındaki değerlendirme ve bu rivayet için bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 571, h.nr: 8015; Zerkeşî, *Leâli*, s. 73, h.nr: 2.

1896 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 386, h.nr: 620.

1897 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*’de bu cümleyi “Bizi ziyaret etmenizi engelleyen şey nedir?” anlamına gelecek şekilde nakletmektedir. (Bk. *Fethu’l-Bârî*, X, 499) -Çeviren-

1898 Kaynaklarda bu sözü ilk söyleyen kişinin cahiliye dönemi şairlerinden biri olan Huzâalî Muâz b. Sırm olduğu belirtilmektedir. (Geniş bilgi için bk. Ebu’l-Fadl el-Meydânî, *Mecmau’l-emsâl*, M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut, ts., I, 322) -Çeviren-

1899 Burada geçen “باطلكم/*be’îdâletüküm*” kelimesi, başındaki “ba” harfinin harekesine göre şakacılık, komik ve esprili söz anlamına geldiği gibi tembellik, boşa vakit geçirme, tatil ve işsizlik gibi anlamlara da gelmektedir. Burada Hz. Âişe’nin, bu sözü bahane ederek ziyaretleri seyreltmelerini doğru bulmadığı anlaşılmaktadır. Hatta bazı ilim ehli buradan hareketle “Hz. Âişe’nin bu hadisi Hz. Peygamber’den bizzat işitmiş olsaydı böyle bir tepki koyamayacağını; bunun da Hz. Âişe’den rivayet edilen bu haberin münkerliğine bir delil sayılacağını” vurgulamaktadır. Ayrıca bu sözün, Hz. Âişe dışında, o mecliste bulunan İbn Ömer’e ait olduğuna dair rivayet ve sıhhat değeri için bk. Ebû Süleyman Câsim b. Süleyman, *er-Ravdu’l-bessâm bi tertîbi ve tahrîci Fevâidi Temmâm*, Beyrut 1987, III, 439. Ayrıca bk. Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsar*, XII, 33, h.nr: 4618. (Çeviren)

Söz konusu hadisi aynı şekilde Enes, Câbir, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ali, Ebu'd-Derdâ, Ebû Zerr, Âişe *radiyallahu anhum* ve daha başkaları rivayet etmişlerdir. Hatta İbn Tâhir şöyle demiştir: İbn Adiy'in, *el-Kâmil*'inin on dört ayrı yerinde naklettiği bu hadisin bütün versiyonları illetlidir. Nitekim Suyûtî *Dürer*'de "İbn Adiy bunların hepsini zayıf saymıştır" demektedir.¹⁹⁰⁰

Öte yandan Ebû Nuaym bu hadisin bütün tariklerini müstakil bir çalışma olarak ele almış; daha sonra Hafız İbn Hacer de bunları *el-Înâra bi turuki ğabbi'z-ziyâra* isimli risalesinde toplamıştır. Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir: Bu hadis *Müsnedü'l-Firdevs*'te İbn Ömer'den şu lafızla rivayet edilmiştir: **"Seyret ziyarette bulunun, daha çok sevilirsiniz."** Sehâvî *Makâsıd*'da ve ona tâbi olan Necmüddîn el-Gazzî de kendi eserinde, bu hadisin tariklerini zikrettikten sonra şöyle demektedirler: "Söz konusu tariklerin toplamı itibariyle hadis kuvvet kazanmaktadır. Her ne kadar Bezzâr 'Bu konuda sahih bir hadis yoktur' demiş olsa da onun bu değerlendirmesi bizim söylediklerimize aykırı değildir."¹⁹⁰¹

Ne güzel söylemiş İbn Düreyd:

"Seyrek ziyaret etmeye bak. Zira;

Ziyaret sıklaştıkça, ayrılığa yol açar

Nitekim ben devamlı yağın yağmurdan usanıldığına;

Ama kesildiği zaman da yağsın diye el avuç açılıp
dua edildiğine şahit olmuşumdur!"

Başka biri de şöyle demiştir:

"Dostuna yaptığın ziyareti azalt;

Böylece yenilediği bir elbise gibi olursun (onun gözünde)

Zira bir kişiyi en fazla bıktırıp usandıracak şey,

Seni devamlı surette yanında görmesidir."

1900 Suyûtî, *Dürer*, s. 127, h.nr: 247. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 161-169, h.nr: 546.

1901 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 169-170; Gazzî, *İtkân*, I, 288, h.nr: 863. Zira "sahih hadis" in olmaması, "zayıf veya uydurma hadis" olduğu manasına gelmez. Teknik manada "hasen hadis" de "sahih hadis" in dışında kalmaktadır. Nitekim Münzirî de konunun başındaki dipnotta işaret ettiğimiz üzere bu hususa dikkat çekmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 248-249, h.nr: 3900) -Çeviren-

١٤١٣- زُرَ فِي اللَّهِ؛ فَإِنَّهُ مَنْ زَارَ فِي اللَّهِ، شَيْعَةُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ.

1413- Allah için ziyarette bulun. Zira kim Allah için ziyarette bulunursa, cenazesini uğurlamaya yetmiş bin melek katılır.

Ebû Nuaym'ın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁰²

١٤١٤- زُرْقَةُ الْعَيْنِ يُمْنٌ.

1414- Gök gözlülük hayır ve bereketdir.

İbnü'l-Gars “Zayıftır” demiştir.¹⁹⁰³ İbn Kayyim el-Cevziyye ise *el-Es'iletü't-Tarablusiyye*'ye verdiği cevapta bu hadisin **uydurma** olduğunu zikretmektedir.¹⁹⁰⁴ Keza Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'de Ebû Hureyre kanalıyla zikrettiği bu rivayetin lafzı da şöyledir: **“Gözdeki mavilik, hayır ve bereketdir.”** Münâvî de şöyle der:¹⁹⁰⁵ Yani kadındaki gök gözlülük bereketdir. Dolayısıyla öyle biriyle evlenmek menduptur. Zira Deylemî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği bir haberde şöyle geçmektedir: **“Gök gözlü kadınlarla evlenin. Çünkü onlarda hayır ve bereket vardır.”**¹⁹⁰⁶ İbnü'l-Gars bunun peşinden şunları söyler: Bu sayede, bu rivayet ile gök gözlü kumralla evlenme yasağı¹⁹⁰⁷ arasında bir çelişki olmadığını öğrenmiş olmaktadır. Zira buradaki rivayet kadınlarla, diğeri ise erkeklerle ilgilidir. Yahut “zararlı olanı, her ikisinin birleşmesi” de denilebilir. (İbnü'l-Gars'tan yaptığımız alıntı) özetle burada sona ermiştir.

1902 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 366, V, 204; Deylemî, *Firdevs*, II, 295, h.nr: 3345. Aclûnî, hadisin İbn Abbâs kanalıyla rivayet edildiğini belirtse de gerçekte Ebû Nuaym bunu Ebû Rezîn'den aktarmaktadır. Nitekim hadis, benzer lafızla Taberânî'de yine Ebû Rezîn tarihiyle nakledilmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 176, h.nr: 8320. Rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 247-248, h.nr: 3894; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 173, h.nr: 13592; Gumârî, *el-Müddâvî*, IV, 167; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 145, h.nr: 3664, XI, 647, h.nr: 5386) -Çeviren-

1903 Bu rivayetin isnadlarının zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 46.

1904 Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 62, h.nr: 100.

1905 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 71.

1906 Deylemî, *Firdevs*, II, 51, h.nr: 2292. Bu rivayetin **uydurma** olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 164, h.nr: 738. (Çeviren)

1907 Bu yasakla ilgili rivayet daha önce 860 no'lu hadis olarak geçmişti.

١٤١٥ - زَكَاةُ الْجَاهِ إِغَاةُ الْهِنَانِ.

1415- Makam ve itibarın zekâtı, zor durumdaki kederli insanların imdadına koşmaktır.

Bu lafızla bilinmemektedir. Fakat bu manada başka hadisler gelmiştir.¹⁹⁰⁸ Bunlardan biri de Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de, Beyhakî'nin de *Şuabu'l-îmân*'da Semüre b. Cündeb kanalıyla rivayet ettikleri şu hadis-tir: **“Dilin en faziletli sadakası, bir esirin esaretini ortadan kaldıracak, kan dökülmesini engelleyecek, iyiliğin yapılmasını sağlayacak, ayrıca kardeşine ihsanda bulunup hoş karşılanmayan şeyleri ondan uzaklaştıracak bir arabuluculuktur.”**¹⁹⁰⁹

١٤١٦ - الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ.

1416- Zekât, İslâm'ın köprüsüdür.

Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu'l-kebîr* adlı eserlerinde Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak isnadında *an'ane* ile tedlis yapanlardan biri olan¹⁹¹⁰ Bakıyye b. el-Velîd adında bir ravi vardır.¹⁹¹¹ Öte yandan İshak b. Râhûye de *Müsned*'inde bu hadisi

1908 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 211, h.nr: 220.

1909 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 230, h.nr: 6962; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 243, h.nr: 1279; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 132, h.nr: 7277-7278. Hadisin zayıf ve *münker* olduğuna dair bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelül-hadîs*, VI, 128, h.nr: 2379; İrâkî, *el-Muğnî*, s. 662, h.nr: 4; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 194, h.nr: 13727; Gumârî, *el-Müdvî*, II, 84; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, III, 632, h.nr: 1442. (Çeviren)

1910 Buradaki “an” edatı “...den, dan” anlamı veren bir cer harfidir. Buradan türetilen *an'ane* terimi, hadis usûlünde talebinin hocayla doğrudan görüşüp hadis aldığının kesin delili sayılabilecek (sema, ihbar, tahdis gibi) yöntemler dışında “an fülân: filancadan..” şeklindeki her iki ihtimale açık bir lafızla hadis alma yöntemini ifade eder. Bunu yapan kişi, aynı çağda yaşamış olduğu hâlde görüşmediği bir hocadan yahut görüştüğü hâlde hadis almadığı hocasından hadis almışçasına rivayette bulunarak tedlis yapmışsa, o zaman ilgili rivayet sorunlu hâle gelmektedir. Aclûnî'nin bu cümlesinde de kastedilen budur. (Terimler hakkında geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 21 ve 395 vd.) -Çeviren-

1911 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 380, h.nr: 8937; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 20, h.nr: 3038.

nakletmektedir. Fakat onun da isnadında Dahhâk b. Hamza adında **zayıf** bir ravi vardır.¹⁹¹²

١٤١٧ - زَكَاةُ الْحُلِيِّ عَارِيَّةٌ.

1417- Ziyet eşyasının zekâtı, onu âriyet¹⁹¹³ olarak vermektir.

Bu cümle, bazı fakihlerin sözlerinde yer almaktadır. Beyhakî bunu İbn Ömer'in kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Aynı şekilde Beyhakî, Saîd b. el-Müseyyeb'in ziyet eşyasının zekâtı hakkında şöyle dediğini nakleder: Âriyet olarak verilir ve takılır.”¹⁹¹⁴ Yine İmam Ahmed'in şöyle dediği zikredilmektedir: “Sahâbeden beş kişi ziyet eşyasında zekât olmadığı görüşündeydiler: İbn Ömer, Âişe, Enes, Câbir ve Esmâ *radiyallahu anhum*.” Keza Beyhakî, *Ma'rife*'de şöyle söylemektedir: “Ziyet eşyasında zekât olmadığına dair rivayet edilen merfu hadis ise bâtıldır, aslı yoktur.”¹⁹¹⁵ Dârekutnî'nin rivayetine göre Esmâ bint Ebî Bekr es-Sıddîk, kızlarını yaklaşık elli bin değerindeki altınla süsler ve zekâtını vermezdi.¹⁹¹⁶

١٤١٨ - زَمَزَمٌ لِمَا شَرِبَ لَهُ.

1418- Zemzem, hangi niyetle içilirse onun içindir (ona fayda sağlar).

Bu hadis ileride “ماء زَمَزَمٌ لِمَا شَرِبَ لَهُ/*Zemzem suyu, hangi niyetle içilirse onun içindir*” hadisinde gelecek ve **hasen li-gayrihi** olduğu belirtilecektir.¹⁹¹⁷

1912 Burada *Dahhâk b. Hamza* olarak kaydedilen ismin doğru telaffuzu *Dahhâk b. Humra* olacaktır. Güvenilir olmayan, *münkerü'l-hadis* bir ravidir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-İtidâl*, II, 322-323, ravi nr: 3929) Ayrıca rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 2, h.nr: 814; Münâvî, *Teyisr*, II, 46; Gumârî, *el-Müddâvî*, IV, 186; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 113, h.nr: 5068) -Çeviren-

1913 Âriyet: Âriyet: Bir kimseye bir süre kullanmak üzere karşılıksız verilen mal (Geniş bilgi için bk., Beşir Gözübenli, “Âriyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, III, 379-380) -Çeviren-

1914 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 236, h.nr: 7551-7552.

1915 Beyhakî, *Ma'rife*, VI, 143, h.nr: 8305-8306.

1916 Dârekutnî, *Sünen*, II, 504, h.nr: 1969.

1917 Bk. 2168 no'lu rivayet.

١٤١٩ - زَوَالَ الدُّنْيَا كُلُّهَا أَهْوَنُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ.

1419- Dünyanın yok olması, Allah katında Müslüman bir kişinin öldürülmesinden daha hafif kalır.

Bu hadisi Tirmizî, Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet etmiş ve **hasen** saymıştır.¹⁹¹⁸ İbn Hacer de *Fethu'l-Bârî*'nin "Diyetler Bölümü"nde (*Kitâbu'd-diyât*) şunu söyler:¹⁹¹⁹ Nesâî de bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "**Bir mü'minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın yok olmasından daha vahimdir.**"¹⁹²⁰

١٤٢٠ - زِيَارَةُ الْمَرِيضِ بَعْدَ ثَلَاثٍ.

1420- Hastanın, (hastalığın başlangıcından) üç gün sonra ziyaret edilmesi.

Bu hadisi İbn Mâce, Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hastayı ancak üç günden sonra ziyaret ededi." Ne var ki Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da bu hadisi zayıf saymıştır.¹⁹²¹ Öte yandan İbn Adiy'in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı versiyonu da münkerdir.¹⁹²² Keza Taberânî'nin İbn Abbâs'tan, Beyhakî'nin de *Şuabu'l-îmân*'da zayıf sayarak rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: "Hasta ziyaretini üç günden sonra yapmak sünnettir."¹⁹²³

1918 Tirmizî, *Diyât* 7; Nesâî, *Tahrîm* 1; İbn Mâce, *Diyât* 1. Tirmizî'nin bu hadisi *hasen* saydığına dair bir kayıt tespit edemedik. Tirmizî sadece Abdullah b. Amr kanalıyla mevkuf olarak gelen rivayetin, merfu olan rivayetten daha sahih olduğunu açıklamaktadır. Ancak her halükârda hadisin *sahih* olduğuna dair bilgi ve açıklama için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 201, h.nr: 3675-3678; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 121-122, h.nr: 933. (Çeviren)

1919 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 189.

1920 Nesâî, *Tahrîm* 1. Bu hadis ileride 1859 no'lu rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

1921 İbn Mâce, *Cenâiz* 1; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 429, h.nr: 8781. Ayrıca rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 20, h.nr: 512. (Çeviren)

1922 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 47-48, ravi nr: 660.

1923 Söz konusu kaynakların basılı nüshalarında bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Bunun yerine İbn Abbâs'ın sözü olarak aktarılan şöyle bir lafız görebildik: "Hastanın ilk gün ziyareti sünnet, daha sonrasındaki ziyaretler ise nafiledir." (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 173, h.nr: 8310; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 112, h.nr: 11210). (Çeviren-

۱۴۲۱- زَمَزَمُ شِفَاءً.

1421- Zemzem şifadır.

Fâkihî'nin Muâviye'den **mevkuf** olarak rivayet ettiği ve İbn Hacer'in de **hasen** saydığı bu hadisin **"Ve o, hangi niyetle içilirse onun içindir (ona fayda sağlar)"** şeklinde bir ilavesi vardır.¹⁹²⁴

۱۴۲۲- زَمَزَمُ طَعَامُ طَعْمٍ، وَشِفَاءُ سُقْمٍ.

1422- Zemzem hem doyurucu bir gıda hem de hastalığa şifadır.

İbn Ebî Şeybe ve Bezzâr'ın Ebû Zerr'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ravileri de Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde rivayetleri bulunan kişilerdir.¹⁹²⁵

۱۴۲۳- زَادَكَ اللَّهُ حِرْصًا وَلَا تَعْدُ -وَرُوي "وَلَا تَعْدُ" بِسُكُونِ الْعَيْنِ.

1423- Allah gayretini artırsın ama bir daha böyle yapma (*lâ teüdü*)! -*lâ teüdü* lafzı 'ayn harfinin cezimli hâliyle (*ileriye geçme* anlamında) *lâ te'dü* olarak da rivayet edilmiştir.-

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Bekre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Şöyle ki: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in rükûda olduğu bir sırada Ebû Bekre safın arkasında hemen rükûa varır sonra da önündeki (safa girmek için) yürür. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazını bitirince **"Hanginiz önce safın arkasında rükûa varıp sonra safa yürüdü?"** diye sorar. Ebû Bekre "Ben" diye karşılık verir. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **"Allah gayretini artırsın ama bir daha böyle yapma!"** Yani safın gerisinde namaza durma yahut namaza geç kalma veya namaza aceleyle gelme!¹⁹²⁶ Nitekim bu son ihtimali destekle-

1924 Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, II, 35, h.nr: 1096. İbn Hacer'in bu hadisi hasen saydığına dair bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 362, h.nr: 938. (Çeviren)

1925 Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 364, h.nr: 459; Bezzâr, *Müsned*, IX, 361, h.nr: 3929. Hadisin **"doyurucu bir gıdadır"** ifadesi Müslim, Fezailü's-sahâbe 132; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 416, h.nr: 21525'de geçmektedir. Hadisin başlıktaki lafzı itibariyle *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 136, h.nr: 1814; Heysemî, *Mecma'*, III, 286, h.nr: 5711; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VII, 1558-1561, h.nr: 3585. (Çeviren)

1926 Buhârî, Ezân 113; Ebû Dâvûd, Salât 101; Nesâî, İmâmet 64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 109, h.nr: 20457;

yen rivayetlerden biri de Taberânî'nin naklettiği şu hadistir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını kıl(dır)dığı esnada arkasında derin derin soluyan veya nefes nefese kalmış birini işitti. Namazı bitirince Ebû Bekre'ye dönüp **“O nefes nefese kalmış, derin derin soluyan kişi sen miydin?”** diye sordu. O da “Evet, yoluna kurban olduğum, o bendim! Seninle bir rekâtı bile kaçırırım endişesiyle hızlı yürümüşüm!” cevabını verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ilgili sözünü söyledi.¹⁹²⁷

١٤٢٤ - الزُّهْدُ غِنَى الْأَبْدِ.

1424- Zühhd ebedî zenginliktir.

Deylemî'nin **isnadsız bir şekilde** Hüseyin b. Ali *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹²⁸ İleride “*الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ*” **Sabır, selametın anahtarıdır...**” hadisinde gelecektir.¹⁹²⁹

١٤٢٥ - الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ، وَالرَّغْبَةُ فِيهَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ وَالْبَطَالَ تَقْصِي الْقَلْبَ.

1425- Dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevirmek, kalbi ve bedeni rahatlatır; ona duyulan arzu ve heves ise dert ve hüznü artırır. Başboş ve işsiz güçsüz durmak da kalbi katılaştırır.

Kuzâî'nin Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Başka lafızlarla da nakledilmiştir.¹⁹³⁰

1927 Buhârî, *el-Kırâa halfe'l-imam*, thk. Fazlurrahmân es-Sevrî, el-Mektebetü's-selefiyye, 1980, s. 48, h.nr: 125. Bu rivayeti Taberânî'nin eserlerinde tespit edemedik. (Çeviren)

1928 Deylemî, *Firdevs*, II, 415, h.nr: 3844.

1929 Bk. 1590 no'lu rivayet.

1930 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 188, h.nr: 278. Bu manada Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin lafzında sadece **“Dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevirmek, kalbi ve bedeni rahatlatır”** ifadesi yer almaktadır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 177, h.nr: 6120; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 122, h.nr: 10055) Diğer bir rivayet ise Tâvus kanalıyla gelen *mürsel* bir hadis olup son cümle yoktur. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 122, h.nr: 10054) Ancak bu rivayetlerin isnadlarında zayıf ve metrûk raviler bulunduğu belirtilmektedir. Bu noktada bu sözün, marifetullah ehli birtakım insanlara nispet edildiğini gösteren bir rivayet de söz konusudur. (Bk.

١٤٢٦ - الزهرة.

1426- Zühre.

İleride Hârût ve Mârût ile ilgili rivayette gelecektir.¹⁹³¹

١٤٢٧ - الزنا يورث الفقر.

1427- Zina fakirliğe yol açar.

Sehâvî Makâsîd'da şöyle demiştir: Deylemî, Kuzâî ve İbn Mâce'nin¹⁹³² İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹³³ Keza Deylemî'de Ali *radiyallahu anh* kanalıyla gelen İbn Ebi'd-Dünyâ¹⁹³⁴ hadisi de şöyledir: **“Zinanın alta neticesi vardır. Bunların üçü dünyada -ravi, fakirliği de bunlardan biri olarak zikretmiştir- diğer üçü de ahirettedir...”** Ancak Sehâvî altı neticenin geri kalanını zikretmemiştir.¹⁹³⁵

Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 288) Dolayısıyla bazı zayıf raviler tarafından merfu bir rivayet olarak Hz. Peygamber'e dayandırılmış olması da muhtemeldir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 454-456, h.nr: 1291) -Çeviren-

1931 Bk. 2871 no'lu rivayet.

1932 Aclûnî'nin burada hadisi İbn Mâce'ye atfetmesi bir yanılıdır. Zira bu değerlendirmeyi naklettiği Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde böyle bir kaynaktan söz edilmemektedir. Diğer başvuru kaynağı olan Gazzî'nin *İtkân*'ında ise hadis, harf simgeleri yoluyla (ج) Deylemî, (فض) Kuzâî ve (ه) Beyhakî'nin eserlerine nispet edilmektedir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 289, h.nr: 870) Kanaatimizce Aclûnî buradaki Beyhakî'ye işaret eden harf simgesini sehven İbn Mâce'yi gösteren bir simge olarak algılamış olmalıdır. Şu da var ki 1432 no'lu rivayette bu hadisi aynı lafızla tekrar ederken Beyhakî'yi kaynak göstermesi, bu yanılığın farkına vardığının bir göstergesi sayılabilir. Ancak orada da Beyhakî ile yetinip diğer iki kaynağa hiçbir şekilde işaret etmemesini izah edebilmek güçtür. (Çeviren)

1933 Beyhakî, VII, 296, h.nr: 5034; Deylemî, *Firdevs*, II, 302, h.nr: 3374; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 73, h.nr: 66.

1934 Sehâvî'de ve ilgili kaynaklarda aynı kişi, yalancılığıyla şöhret bulunmuş Ebu'd-Dünyâ el-Kezzâb (el-Eşecc) olarak bilinmektedir. (Bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 177, h. nr: 543; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 33, ravi nr: 5500) -Çeviren-

1935 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 177-178, h.nr: 552. Hadisin Hz. Ali dışında, İbn Abbâs, Huzeyfe ve Enes b. Mâlik kanalıyla nakledilen başka rivayetleri de mevcuttur. Ancak bunların da isnadlarında hadis uyduran, zayıf, metrûk ve münker raviler bulunduğuuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 107-108. (Çeviren)

Öte yandan bu hadis *Keşşâf*'ta şu lafızla rivayet edilir: **“Ey gençler topluluğu! Zinadan kaçının. Çünkü zinanın, üçü dünyada, üçü de ahirette olmak üzere altı neticesi vardır. Dünyadaki neticeleri, yüzün nurunu gidermesi, fakirliğe yol açması ve ömrü kısaltmasıdır. Ahiretteki neticeleri ise, Allah'ın gazabına, sorgu sualin çetin geçmesine ve cehennemde kalmaya sebep olmasıdır.”** Hafız İbn Hacer de *Keşşâf*'ın hadislerinin tahririnde şunları söyler: Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da; keza İbn Merdûye ve İbn Ebî Hâtim'in yanı sıra Ebû Nuaym'ın da *Hilye*'sinde Huzeyfe'den rivayet ettikleri lafız **“Ey insanlar!..”** diye başlamakta,¹⁹³⁶ sonunda da Allah Rasûlü şu âyeti okumaktadır: **“Nefislerinin kendilerine sunduğu şey ne kadar kötüdür! Allah onlara gazap etmiştir. Onlar ebedî olarak azap içinde kalacaklardır.”**¹⁹³⁷ Daha sonra İbn Hacer şunu söylemektedir: “Bunun isnadında zayıf yahut metrûk ve meçhul biri vardır.”¹⁹³⁸

١٤٢٨ - الزَّانِي بِحَلِيلَةِ جَارِهِ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُرَكِّبُهُ، وَيَقُولُ لَهُ اذْخُلِ النَّارَ مَعَ الدَّائِلِينَ.

1428- Allah, komşusunun hanımıyla zina eden kimsenin yüzüne kıyamet günü bakmaz, onu temize çıkarmaz ve ona “Ateşe girenlerle birlikte sen de gir!” der.

Harâitî'nin *Mekârimu'l-ahlâk*'ta ve Deylemî'nin Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹³⁹

1936 Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ında **“Ey Müslümanlar topluluğu!..”** diye başlamaktadır. (Bk. VII, 332, h.nr: 5091) -Çeviren-

1937 Mâide 5/80.

1938 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 114; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 332, h.nr: 5091. Ebû Nuaym, isnaddaki Mesleme b. Ali'nin bu hadisin rivayetinde tek kaldığını ve zayıf bir ravi olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde Beyhakî de bu hadisin isnadının zayıf olduğunu; isnadındaki Mesleme el-Huşenî'nin zayıf, Ebû Abdurrahmân el-Kûfî'nin ise meçhul biri olduklarını belirtmektedir. (Çeviren)

1939 Harâitî, *Mesâviü'l-ahlâk*, s. 181, h.nr: 382; Deylemî, *Firdevs*, II, 301, h.nr: 3371. Hadisin zayıf sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 192, h.nr: 3634; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 153, h.nr: 3675. (Çeviren)

١٤٢٩- الزَّيَّانِيَةُ أَسْرَعُ إِلَى فَسَقَةِ حَمَلَةِ الْقُرْآنِ مِنْهُمْ إِلَى عَبْدَةِ الْأَوْثَانِ، فَيَقُولُونَ: يَبْدَأُ بِنَا قَبْلَ عَبْدَةِ الْأَوْثَانِ، فَيَقَالُ لَهُمْ لَيْسَ مَنْ يَعْلَمُ كَمَنْ لَا يَعْلَمُ.

1429- Zebânîler, putperestlerden önce süratle fâsık Kur'ân hafızlarının icabına bakacaklar. Onlar da “Putperestlerden önce bizden başlanacak!” deyince, onlara şöyle denilecek: “Elbette bilen, bilmeyen gibi değildir!”

Bunu Taberânî'nin yanı sıra Ebû Nuaym da *Hilye*'sinde Enes kanalıyla rivayet etmektedirler. Hadis **münker** yahut **uydurma**.¹⁹⁴⁰

١٤٣٠- زَنَا اللِّسَانِ الْكَلَامُ.

1430- Dilin zinası konuşmaktır.

Ebu's-Şeyh'in Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁴¹

١٤٣١- زَنَا الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ.

1431- Gözlerin zinası bakmaktır.

İbn Sa'd ve Taberânî'nin Alkame b. el-Hüveyris'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁴² Burada “gözlerle harama bakmak” kastedilmektedir. Keza bir önceki hadiste de “haram şeyleri konuşmak” kastedilmiştir.¹⁹⁴³

1940 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 286. Hadis hakkında İbn Hibbân “bâtıl,” İbnü'l-Cevzî “uydurma,” Zehebî ise “münker” değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 210, ravi nr: 175; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 266; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ö. Abdüsselâm et-Tedmürî, Beyrut 1993, XII, 218, ravi nr: 190. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1524, h.nr: 8; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 97, h.nr: 2588) -Çeviren-

1941 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 66.

1942 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 77; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 8, h.nr: 8.

1943 Buradaki son iki rivayetle aynı manada, üstelik daha sahih kaynaklarda geçen bir hadis bulunmasına rağmen Aclûnî'nin söz konusu kaynaklarla yetinmesi şaşırtıcıdır. İlgili sahih rivayetin lafzı şöyledir: “**Âdemoğlu, kendisine zinadan takdir edilen payını mutlaka alacaktır. Şöyle ki: Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası ise yürümektir. Kalp de arzu eder ve hevese kapılır. Cinsel organ ise, bunları ya doğrular yahut yalanlar.**” (Bk. Buhârî, *İsti'zân* 12, Kader 9; Müslim, Kader 20-21) -Çeviren-

١٤٣٢ - الزَّانَا يُورِثُ الْفَقْرَ.

1432- Zina, fakirliğe yol açar.

Beyhakî bunu İbn Ömer'den rivayet etmektedir.¹⁹⁴⁴

١٤٣٣ - زُورُوا الْقُبُورَ ؛ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمْ الْآخِرَةَ.

1433- Kabirleri ziyaret edin; zira kabirler size ahireti hatırlatır.

Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁹⁴⁵

١٤٣٤ - زُورُوا الْقُبُورَ وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا.

1434- Kabirleri ziyaret edin ama (orada cahiliyedeki gibi) bâtlı ve yanlış sözler söylemeyin.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Zeyd b. Sâbit kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁴⁶

١٤٣٥ - الزُّنَجِيُّ إِذَا جَاعَ سَرَقَ.

1435- Zencî, acıktığında hırsızlık yapar.

Bu hadis daha önce “*Kuşkusuz siyâhî acıktığında hırsızlık yapar...*” rivayetinde geçmişti.¹⁹⁴⁷

1944 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 296, h.nr: 5034-5035. Aclûnî daha önce 1427 numarada aynı lafızla yer verdiği bu hadisi, burada tekrar etmektedir. (Çeviren)

1945 İbn Mâce, Cenâiz 47. *Sünen-i İbn Mâce*'nin tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadis hakkında *sahih li-gayrihi* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ayrıca muteber kaynaklarda benzer manada daha başka rivayetler de vardır. Bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 81; Tirmizî, Cenâiz 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 398, h.nr: 1236; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 440, h.nr: 3169; Hâkim, *Müstedrek*, I, 531, h.nr: 1388. (Çeviren)

1946 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 118, h.nr: 881. Taberânî'nin isnadındaki Muhammed b. Kesîr b. Mervân'ın çok zayıf bir ravi olduğu belirtilmişse de (bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 58-59, h.nr: 4302) farklı kanallardan benzer manada gelen daha başka sahih rivayetler de vardır. Bk. Nesâî, Cenâiz 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 141, h.nr: 13487; Mâlik, *Muvattâ*, Dahâyâ 8. (Çeviren)

1947 Bk. 693 no'lu rivayet.

١٤٣٦- زَوِّجُوا الْأَكْفَاءَ، وَتَزَوَّجُوا الْأَكْفَاءَ.

1436- Birbirine denk olanları evlendirin. Siz de denginiz olanlarla evlenin.

Bu hadisi İbn Hibbân, *ed-Duafâ*'da Âişe radiyallahu anhâ'dan şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin ve zencîlerden uzak durun. Çünkü onlarda(n doğacak çocukta) çirkinlik ve şekil bozukluğu olur.”**¹⁹⁴⁸

١٤٣٧- زَاذُ الْمُحِبِّ يُؤَكَّلُ.

1437- Sevenin azığı yenir.

Hadis değildir.¹⁹⁴⁹

١٤٣٨- الزَّيْدِيَّةُ مَجُوسٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ.

1438- Zeydiyye bu ümmetin Mecûsîleridir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:¹⁹⁵⁰ Bunu görmedim. Ancak Ebû Dâvûd, Taberânî ve daha başkalarının eserlerinde İbn Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayette “Zeydiyye” değil, “Kaderiyye” lafzı yer almakta, geri kalanı da şöyle devam etmektedir: **“Hastalandıklarında onları ziyaret etmeyin, öldüklerinde de cenazelerine katılmayın.”**¹⁹⁵¹ Ebû Nuaym da ilgili hadisi Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: **“Zeydiyye, Arapların Mecûsîleridir; namaz kılop oruç tutsalar bile!”**¹⁹⁵²

1948 İbn Hibbân, bu rivayetin isnadında Muhammed b. Merve es-Süddî adında *yalancı bir ravi* bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 286, ravi nr: 983; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 233) Bu hadisin Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde (bk. III, 377) yer alan diğer bir tarikinde de iki *meçhul ravi* vardır. (bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 424-425, h.nr: 180, el-Muallimî el-Yemânî'nin tahric notu) -Çeviren-
1949 Araştırmalarımıza rağmen *Keşfü'l-hafâ* dışındaki hiçbir kaynakta bu sözün bir aslına tespit edemedik. (Çeviren)

1950 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 178-180, h.nr: 554.

1951 Kaderiyye ile ilgili bu hadis ileride 1861 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

1952 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 59. Ancak *Hilye*'nin bu nüshasında, bu ifade ile Zeydiyye'nin değil, Kaderiyye'nin kastedildiği bilgisi yer almaktadır. Ayrıca bu rivayetin isnadında Bakıyye b. el-Velîd adında çok *tedlis* yapan bir ravinin yanı sıra Yezîd b. Sinân er-

Aliyyü'l-Kârî de İbnü'd-Deyba'dan naklen şöyle demiştir: “Bu hadis uydurma olup rivayet edilmesi helâl değildir. Zeydiyye böylesi çirkin bir yaftadan uzaktır!”¹⁹⁵³ Daha sonra Aliyyü'l-Kârî sözlerine şöyle devam eder: “Ancak Zeydiyye, Kaderiyye'nin mezhebine göre hareket ediyorsa o zaman hadisin manası sahihtir. Ayrıca Kazvî'nin ‘*Kaderiyye, bu ümmetin Mecûsileridir. Hastalandıklarında onları ziyaret etmeyin, öldüklerinde de cenazelerine katılmayın*’ hadisi ile ‘*Ümmetinden iki grup vardır ki bunların İslâm'dan nasipleri yoktur: Kaderiyye ve Mürctie*’ hadisi uydurmadır’ şeklindeki değerlendirmesine gelince; bu onun bir hatasıdır. Zira her iki hadisi rivayet edenleri ve geçtiği kaynakları [*Mişkâtü'l-Mesâbih*]’in şerhi *Mirkât*’ta] açıklamıştık.” (Aliyyü'l-Kârî'nin) *Mevzûât*’ından yaptığımız alıntı özetle burada sona erdi.¹⁹⁵⁴

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bizim İbnü'd-Deyba'ın *Temyîz*’inde gördüğümüz bilgi, daha önce *Makâsîd*’dan naklettiğimiz aynısıdır. Sadece “Zeydiyye böylesi çirkin bir yaftadan uzaktır” cümlesi bulunmamaktadır.¹⁹⁵⁵ Bu noktaya dikkat et.

١٤٣٩ - الزَّيْتُونُ سِوَاكِي وَسِوَاكُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي.

1439- Zeytin benim de misvağımdır, benden önceki peygamberlerin de misvağıdır.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*’ında; Ebû Nuaym da *Kitâbu's-sivâk* isimli eserinde merfu olarak Muâz’dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: “*Mübarek bir ağaç olan zeytin ne güzel misvaktır! Ağza hoş bir tat ve koku bırakır, diş eti çekilmesi (iskorbüt) hastalığını giderir. O, benim de misvağımdır, benden önceki peygamberlerin de misvağıdır.*”¹⁹⁵⁶ Misvakla ilgili daha pek çok hadis gelmiştir. Bunların

Rühâvî isimli zayıf biri vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 331-332, ravi nr: 1250, IV, 427-428, ravi nr: 9705) -Çeviren-

1953 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 87.

1954 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 212-213, h.nr: 222. Köşeli parantezli kısım, bu eserden ilave edilmiştir. (Çeviren)

1955 Ancak *Temyîz*’in elimizdeki basılı nüshasında söz konusu ibare yer almaktadır. (Bk. Beyrut 1985, s. 87) Anlaşılan o ki bu ibare Aclûnî'nin elindeki nüshada mevcut değildi. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1956 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 210, h.nr: 678; a.mlf., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I, 50,

bir kısmı “sin” harfinde zikredilecektir. Misvağın en iyisi erâk ağacından (*Salvadora persica*) olanıdır. Daha sonra hurma, sonra zeytin, daha sonra her iri ve sert ağaçtan elde edilenidir. Bununla ilgili ayrıntılar fıkıh kitaplarında yer almaktadır.

١٤٤٠ - زَيِّتُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ.

1440- Kur’ân’ı seslerinizle süsleyin.

Abdurrezzâk ve Hâkim’in Berâ’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁹⁵⁷ Taberânî de bunu **hasen** bir isnadla merfu olarak İbn Abbâs’tan yine bu lafızla nakletmektedir.¹⁹⁵⁸ Keza Taberânî’ye ait bir rivayette de şöyle geçmektedir: **“Seslerinizi Kur’ân’la güzelleştirin.”**¹⁹⁵⁹ İbn Hacer de Râfiî’in hadislerinin tahririnde bu rivayeti İbn Abbâs kanalıyla gelen bir hadis olarak Taberânî’ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **“Seslerinizi Kur’ân’la süsleyin.”** Öte yandan İbn Hibbân da bu hadisi Ebû Hureyre’den

h.nr: 46; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, II, 636, h.nr: 686. Bu rivayetin isnadında Muhammed b. Mihsan adında yalancılıkla suçlanmış ve hadis uydurduğu söylenen metrûk bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 476, ravi nr: 7202; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 430, ravi nr: 703. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XI, 595-597, h.nr: 5360) -Çeviren-

1957 Ebû Dâvûd, *Salât* 353; Nesâî, *İftitah* 83; İbn Mâce, *İkâmetü’s-salât* 176; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 451, h.nr: 18494; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 748, h.nr: 1551; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 25, h.nr: 749; Hâkim, *Müstedrek*, I, 761-769, h.nr: 2098-2129. Sahih bir hadistir.

1958 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XI, 81, h.nr: 11113. Aclûnî, bu rivayetle ilgili “hasen hadis” değerlendirmesini Sehâvî’den nakletmiş gözükmetedir. (Bk. *Makâsîd*, III, 181) Ancak bu rivayetin lafzı, Aclûnî’nin iddiasının aksine **“Seslerinizi Kur’ân’la süsleyin”** şeklindedir. Ayrıca isnadında Abdullah b. Hırâş adında “zayıf, münker hatta yalancı ve hadis uyduran” bir ravi vardır. (bk. İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 197-198, ravi nr: 341) Çeviren

1959 Taberânî’nin basılı nüshasında bu rivayetin lafzı tam olarak şu şekilde kayıtlıdır: **“Sesleri Kur’ân’la güzelleştirin.”** (Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 118, h.nr: 12643) Ancak rivayetin isnadındaki Dahhâk b. Müzâhim’in İbn Abbâs’la görüşüp hadis almadığı bilinmektedir. Diğer ravi Saîd b. Ebû Sa’d el-Merzûbân el-Bakkâl da müdellis ve çok zayıf biridir. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 79, 453, ravi nr: 137, 794) -Çeviren-

başlıktaki lafızla rivayet etmektedir.¹⁹⁶⁰ Biraz önce geçen rivayet¹⁹⁶¹ dışın-
da Berâ'dan gelen bütün tariklerin ittifak ettiği lafız **“Kur’ân’ı sesleri-
nizle süsleyin”** şeklindedir. Keza Hâkim’in Berâ’dan naklettiği rivayetin
lafzı şudur: **“Kur’ân’ı seslerinize süsleyin. Çünkü güzel ses, Kur’ân’ın
güzelliğini artırır.”** Yine Muhammed b. Nasr’ın Berâ kanalıyla aktardı-
ğı rivayet de şöyledir: **“Kur’ân’ı seslerinize güzelleştirin. Çünkü güzel
ses, Kur’ân’ın güzelliğini artırır.”** Bu rivayet Hâkim ve Dârimî’de bu
şekildedir.¹⁹⁶² Öte yandan Ebû Nuaym’ın rivayetine göre Alkame şöyle
 demiştir: Güzel sesimle Kur’ân okuyan biriydim. İbn Mes’ûd bana haber
 gönderirdi. Yanına gittiğimde bana şöyle derdi: Anam-babam sana feda
 olsun! Kur’ân’ı tertil üzere oku. Zira ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve
 sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: **“Ses güzelliği, Kur’ân’ın süsüdür.”**
 Bu iki hadis, **“Kur’ân’ı seslerinize süsleyin”** rivayetini destekleyip pe-
 kiştiren hadislerdendir.

Bu noktada her ne kadar Hattâbî (bu hadisin) ilk lafzını tercih etmiş
 olsa da¹⁹⁶³ Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Hibbân’ın yanı sıra Buhârî de hem
 Halku ef’âli’l-ibâd isimli eserinde hem de *Sahîh*’inin son kısımlarında ce-
 zimli bir siga ile muallak bir rivayet olarak ikinci lafzı tercih etmişlerdir.¹⁹⁶⁴
 Ayrıca bu konuda bir grup sahâbîden gelen rivayetler de vardır.

Keza İbnü’l-Gars da hadisin başlıktaki lafzını zikrettikten sonra şunla-
 rı söylemektedir: Hocamız “Sahihtir” demiştir. Alkamî de şöyle der: “Bu
 rivayet, ‘seslerinizi Kur’ân’la süsleyin’ anlamına gelmektedir. Birçok kim-
 se bunu böyle açıklamış ve ilgili hadisin maktûb olduğunu iddia etmiştir.

1960 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 27, h.nr: 750.

1961 Yani **“Seslerinizi Kur’ân’la süsleyin”** rivayeti. (Çeviren)

1962 Hâkim, *Müstedrek*, I, 768, h.nr: 2125; Dârimî, *Fezâilü’l-Kur’ân* 34. Hadisin *sahih*
 olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 401, h.nr:
 771. (Çeviren)

1963 İlk lafız **“Seslerinizi Kur’ân’la süsleyin”** lafzıdır. Ancak Hattâbî bunu “Seslerinizi
 Kur’ân’la meşgul edin. Onun kıraatini telaffuz edin ve onu şiar ve ziynet edinin”
 şeklinde yorumlamaktadır. (Bk. Hattâbî, *Meâlimü’s-sünen*, I, 290) Bu lafızla gelen
 rivayetin *münker ve maktûb* olduğuna dair geniş bir değerlendirme için bk. Elbânî,
 Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaife, XI, 521-531, h.nr: 5326. (Çeviren)

1964 Yani **“Kur’ân’ı seslerinize süsleyin”** lafzını. Bk. Buhârî, *Tevhîd* 52; a.mlf., *Halku
 ef’âli’l-ibâd*, I, 67-69. (Çeviren)

Oysa bu şaşılabilecek bir iddiadır. Zira Hâkim'in rivayetinde “*Şüphesiz güzel ses, Kur'ân'ın güzelliğini artırır*” ifadesi geçmektedir.”¹⁹⁶⁵

١٤٤١ - زَيُّوْا أَغْيَادَكُمْ بِالتَّكْبِيرِ.

1441- Bayramlarınızı tekbirle süsleyin.

Bu hadisi Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’de **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmektedir.¹⁹⁶⁶ Suyûtî de *Dürer*’de bunu Enes kanalıyla gelen bir rivayet olarak Taberânî’ye nispet etmektedir.¹⁹⁶⁷ Ebû Nuaym da bunu Enes’ten merfu olarak gelen, ancak içerisinde **iki yalancı ravinin** bulunduğu bir isnadla nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: “*İki bayramı, tehlîl, tekbir, tahmîd ve takdîs ile süsleyin.*”¹⁹⁶⁸ İbnü’l-Garsdaşunları söyler: “Hocamız ‘Bu, **hasen** birhadistir’ demiştir.”¹⁹⁶⁹

Suyûtî de bu zikrettiğimiz lafızla gelen (ikinci rivayeti), *el-Câmiu’s-sağîr*’de nakletmekte ve Enes kanalıyla gelen bir hadis olarak Ebû Nuaym ve Zâhir’e¹⁹⁷⁰ nispet etmektedir.¹⁹⁷¹

1965 Dolayısıyla hadisin devamındaki bu cümle, “seslerin Kur'ân'la süslenmesini” değil, “Kur'ân'ın (güzel) seslerle süslenmesini” teşvik eden lafzı desteklemektedir. (Çeviren)

1966 Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 357, h.nr: 599; a.mlf., *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 339, h.nr: 4373. Rivayetin isnadında Ömer b. Râşid adında, İclî haricindeki hadis tenkit otoritelerince rivayetleri münker ve zayıf sayılan bir ravi vardır. Bu itibarla hadis *zayıf* sayılmaktadır. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 445, ravi nr: 733; Heysemî, *Mecma’*, II, 197, h.nr: 3200. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 98, h.nr: 1658; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 184, h.nr: 556) -Çeviren-

1967 Suyûtî, *Dürer*, s. 128, h.nr: 249.

1968 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 288; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 185.

1969 Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayeti *zayıf* sayılan, Enes rivayetinde de **iki yalancı ravinin** bulunduğu bir hadisin, hangi gerekçeyle *hasen* seviyesine yükseldiğine dair bir açıklama yapılması gerekirdi. (Çeviren)

1970 Ebu'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muhammed eş-Şehhâmî el-Hâfız en-Nisâbü'rî (ö. 533) isimli müellifin *Tuhfetü İdi'l-fitr* adlı eseri kastedilmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 69; Bağdatlı İsmail Paşa el-Bâbânî, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 372) -Çeviren-

1971 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 68-69.

١٤٤٢ - زَيِّتُوا مَوَائِدَكُمْ بِالْبَقْلِ؛ فَإِنَّهُ مَطْرَدَةٌ لِلشَّيْطَانِ مَعَ التَّسْمِيَةِ.

1442- Sofralarınızı yeşillikle süsleyin. Zira o, besmeleyle birlikte şeytanı kovucudur.

Deylemî'nin, Ebû Ümâme'den rivayet ettiği bir hadistir. İbnü'l-Gars da bunu İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ* isimli eserine dayandırdıktan sonra şöyle demiştir: Ancak İbn Kayyim, *el-Es'iletü't-Tarablusiyye*'ye verdiği cevapta bu hadisin **uydurma** olduğunu zikretmiştir. Üstelik rivayetinin lafzı da şöyledir: **“Sofralarınızda yeşillik bulundurun. Çünkü o, şeytanı kovucudur.”**¹⁹⁷²

Bu manada bazılarının şöyle bir şiiri vardır:

“Eğer sofralar sirke ve yeşillik olmadan serilmişse,

Anlayışsız ve akılsız yaşlı bir adam gibi olur.”

١٤٤٣ - زَيِّتُوا مَجَالِسَكُمْ بِالصَّلَاةِ عَلَيَّ؛ فَإِنْ صَلَاتَكُمْ عَلَيَّ نُورٌ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1443- Meclislerinizi bana salât ederek süsleyin. Çünkü bana salât etmeniz, kıyamet günü sizin için bir nurdur.

Deylemî'nin **zayıf bir isnadla** Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁷³ Ancak bunu destekleyici mahiyette, benzer anlamda Nümeyrî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'nın kendi sözü olarak naklettiği bir rivayet de mevcuttur: “Meclislerinizi Nebî *sallallahu aleyhi ve*

1972 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 185-186, ravi nr: 820; Deylemî, *Firdevs*, II, 292, h.nr: 3333. İbn Hibbân, bu hadisi rivayet eden Alâ b. Mesleme hakkında şunları söylemektedir: “İrakilılardan maklub rivayetler aktaran, güvenilir kimselerden uydurma hadisler rivayet eden, hiçbir bir şekilde delil alınamayacak biridir.” Dolayısıyla hadis *uydurmadır*. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 298; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münîf*, s. 54, h.nr: 64; Suyûtî, *Leâli*, II, 187; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 429; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 165, h.nr: 32; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 73, h.nr: 20) -Çeviren-

1973 Deylemî, *Firdevs*, II, 291, h.nr: 3330. Deylemî'de İbn Ömer kanalıyla nakledildiğini tespit ettiğimiz bu hadisin *zayıf* olduğu değerlendirmesi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 185, h.nr: 557; Suyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, I, 446; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 328, h.nr: 34. Elbânî ise hadisin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 151, h.nr: 3673) -Çeviren-

*sellem'*e salât ederek ve Ömer b. el-Hattâb'ı anarak süsleyin.”¹⁹⁷⁴ Deylemî, bu rivayetin sadece ikinci cümlesini **isnadsız** bir şekilde rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: “Meclislerinizi Ömer’i anmakla süsleyin.”¹⁹⁷⁵ Buna karşılık Hatîb de *Târîh*’inde Ebû Hureyre’den gelen bir rivayet olarak yalnızca ilk cümleyle yetinmektedir.

İbn Hacer el-Heytemî ise *el-Fetâva’l-hadîsiyye* isimli eserinde şunları söyler: “**Meclislerinizi bana salât ederek süsleyin. Çünkü salâtınız bana arzolunmakta veya ulaşmaktadır**” hadisinin “**Çünkü bana salât etmeniz, kıyamet günü sizin için bir nurdur**” lafzıyla gelen şekli zayıf bir hadistir. Ancak “**Çünkü salâtınız, bana arzolunmakta veya bana ulaşmaktadır**” lafzıyla gelen kısmı ise sabit ve kuvvetli olan başka bir hadisin parçasıdır.¹⁹⁷⁶

١٤٤٤ - زَادُ الْوَاحِدِ يَكْفِي اثْنَيْنِ، وَزَادُ الْإِثْنَيْنِ يَكْفِي ثَلَاثَةً.

1444- Bir kişinin azığı iki kişiye yeter; iki kişinin azığı da üç kişiye yeter.

Bu hadisi bu lafızla göremedim. Ancak Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri şu hadisle aynı manadadır: “**Bir kişinin yiyeceği iki kişiye yeter...**”¹⁹⁷⁷

١٤٤٥ - سَبُّ أَصْحَابِي ذَنْبٌ لَا يُغْفَرُ.

1445- Ashabıma sövüp hakaret etmek affedilmez bir günahıdır.

Aliyyü’l-Kârî, İbn Teymiyye’den bu sözün **yalan ve uydurma** olduğunu¹⁹⁷⁸ naklettikten sonra şöyle demektedir:¹⁹⁷⁹ “Eğer bu rivayet sahihse

1974 Hattâbî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 114, h.nr: 2353. Zehebî bu mevkuf rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mîzânü’l-i’tidâl*, I, 540, ravi nr: 2018) -Çeviren-

1975 Deylemî, *Firdevs*, II, 291, h.nr: 3331.

1976 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 117, h.nr. 113. Aclûnî’de bu paragraf, özet hâlinde aktarıldığı için biz doğrudan İbn Hacer’in eserini esas alarak çeviri yapmayı uygun gördük. (Çeviren)

1977 Buhârî, Et’ime 11; Müslim, Eşribe 179-181.

1978 Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdisü’l-kussâs*, s. 75, h.nr: 40; a.mlf., *Mecmûu’l-fetâvâ*, IV, 541. Ayrıca bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 797, h.nr: 1036; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, s. 320, h.nr: 22; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 386, h.nr: 107.

1979 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 213-214, h.nr: 223.

‘sahâbenin hakkı hatta sevgili dostların efendisi (Allah Rasûlü) *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hakkıyla alakalı bir büyük günah’ olarak yorumlanabilir.” Daha sonra Aliyyü'l-Kârî sözlerini şöyle sürdürmektedir: Ben bu konuda müstakil bir risale yazdım. **“Ashabıma sövüp hakaret etmek, affedilmez bir günahtır”** sözünün “müsamaha gösterilemeyecek” anlamında olması ihtimali uzak değildir. Zira bu hususta şöyle bir hadis vardır: **“Kim ashabıma sövüp hakaret edecek olursa onu dövün. Kim de bana sövüp hakaret edecek olursa onu öldürün.”**¹⁹⁸⁰

۱۴۴۶- سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِبْلِيسَ عَنْ ضَجِيعِهِ فَقَالَ: السُّكْرَانُ، وَعَنْ جَلِيسِهِ قَالَ: الَّذِي يُؤَخِّرُ الصَّلَاةَ عَنْ وَقْتِهَا، وَعَنْ ضَيْفِهِ فَقَالَ: السَّارِقُ، وَعَنْ أُنَيْسِهِ فَقَالَ: الشَّاعِرُ.

1446- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem İblis’e kiminle aynı yatağı paylaştığını sorar. O da “Sarhoşla” cevabını verir. Daha sonra kiminle oturup kalktığını sorunca da “Namaz vaktini geciktiren kimseyle” diye karşılık verir. Ardından misafirinin kim olduğunu sorunca, İblis “Hırsız” der. Son olarak da can dostunu sorunca, “Şair” diye cevaplar.

1980 Bizatihi bu lafızla gelen bir rivayeti tespit edemedik. Fakat buna yakın manada Hz. Ali kanalıyla nakledilen şöyle bir rivayet mevcuttur: **“Kim peygamberlere sövüp hakaret ederse öldürülür. Kim de ashabıma sövüp hakaret ederse ona sopa atılır.”** (Bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 393, h.nr: 659; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 35, h.nr: 4602) Ancak bu rivayetin isnadında yer alan ve Taberânî’nin hocalarından biri olan Ubeydullah b. Muhammed el-Umerî isimli ravi, zayıf, hatta Nesâî tarafından yalancılıkla suçlanmış biridir. Bu rivayet de onun *münker* rivayetlerinden biri sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, III, 15, ravi nr: 5392; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 112, ravi nr: 229. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma’*, VI, 260, h.nr: 10568; Münâvî, *Teyisr*, II, 422; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 372, h.nr: 206) Öte yandan yine Hz. Ali’den **“Kim peygamberleden birine sövüp hakaret ederse öldürün. Kim de ashabımdan birine sövüp hakaret ederse ona sopa atın”** lafızıyla gelen rivayetin isnadında yalancı ve zayıf kimselerin bulunduğu dair ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Süleyman Câsim b. Süleyman, *er-Ravdu’l-bessâm bi tertîbi ve tahrîci Fevâidi Temmâm*, III, 41-42, h.nr: 840) -Çeviren-

İbn Hacer el-Mekkî'nin Suyûtî'den naklettiği üzere bu hadis yalan ve uydurmadır.¹⁹⁸¹

١٤٤٧ - سُبْحَانَ مَنْ زَيْنَ الرِّجَالِ بِاللَّحَى، وَالنِّسَاءِ بِالدَّوَابِّ.

1447- Erkekleri sakallarla, kadınları da kâküllerle süsleyen (Allah) her kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir!

Hâkim'in, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği bir rivayettir.¹⁹⁸² Ayrıca Hâfız İbn Hacer bu rivayeti Âişe *radiyallahu anhâ*'ya ulaşan bir isnadla *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahricinde şu hadisi incelerken zikretmiştir: **“Göklerin melekleri, kadınların kâkülleri ve erkeklerin sakalları için bağışlanma dileyip şöyle derler: Erkekleri sakallarla, kadınları da kâküllerle süsleyen (Allah) her kusur ve eksiklikten uzaktır, yücedir!”**¹⁹⁸³

١٤٤٨ - سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ.

1448- Sübhânallah! Şüphesiz mü'min necis olmaz.

Bu hadis daha önce **“Sübhânallah! İNَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ”** rivayetinde geçmişti.¹⁹⁸⁴

1981 Suyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, II, 45; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 123.

1982 Deylemî, *Firdevs*, IV, 157, h.nr: 6488. Aclûnî'nin Hâkim'e dayandırdığı bu rivayetle ilgili olarak akla gelen ilk ihtimal onun *Müstedrek*'inde yer almış olmasıdır. Ancak rivayetin orada geçmediğini belirtmek gerekir. Bu durumda Hâkim'in diğer eseri *Târîhu Nisâbü'r*'da kayıtlı olması ihtimali vardır. İsnadında da güvenilir sayılmayan ve uydurma rivayetleri olan Hüseyin b. Davûd adlı bir ravi bulunmaktadır. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 576, ravî nr: 4053; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 282-283, ravi nr: 1175; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 94, h.nr: 98; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 247, h.nr: 14; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 52-54, h.nr: 6025) -Çeviren-

1983 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVI, 343, ravi nr: 4143. İbn Asâkir Ebû Hureyre'nin kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olan bu hadis hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu, mevkuf olsa bile ciddi anlamda *münker* bir hadistir. Keşke (hadisin ravisi Muhammed b. Muâz b. Fehd) en-Nihâvendî, unuttukları arasında bu rivayeti de unutmuş olsaydı! Zira Muhammed b. el-Minhâl hadisi olarak bunun bir aslı yoktur.” Ayrıca bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, V, 384-385, ravi nr: 1248; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 93, h.nr: 97; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 247, h.nr: 13; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XII, 420, h.nr: 5680) -Çeviren-

1984 Bk. 793 no'lu rivayet.

١٤٤٩ - سُبْحَانَ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ.

1449- Ölmeyen diri (olan Allah) her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir.

İmam Nevevî *el-Ezkâr* isimli eserinde “Bir cenazeye gelen veya cenaze gören kimsenin bu sözü söylemesi müstehaptır” demek; ancak bunu isnadıyla birlikte geçtiği ne bir rivayet kaynağına ne de bir sahâbîye dayandırmaktadır.¹⁹⁸⁵ Öte yandan bu eserin şârihi İbn Allân da aynı şeyi söylemek; ayrıca şunu da eklemektedir: “(Bu sözün yerine) ‘Sübhâne’l-meliki’l-kuddûs’ cümlesini de söyleyebilir. Nitekim Nevevî bu iki cümleyi *el-Mecmû*’unda Bendenîcî’den nakletmektedir.”¹⁹⁸⁶

١٤٥٠ - سُبْحَانَ مَنْ أَوْدَعَ فِي كُلِّ قَلْبٍ مَا أَشْغَلَهُ.

1450- Her bir kalbe, onu meşgul edecek şeyi koyan (Allah), her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir.

١٤٥١ - سُبْحَانَ وَاهِبِ الْعَقْلِ.

1451- Aklı bahşeden (Allah), her türlü kusur ve eksiklikten uzak ve yücedir.

Bir önceki rivayet gibi bunun da bir hadis olduğuna vâkıf olamadım.

١٤٥٢ - سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ.

1452- Sübhâne’l-Meliki’l-Kuddûs: Yegâne hükümdar, pak, tertemiz ve mukaddes olan (Allah), her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir.

1985 Nevevî, *Ezkâr*, s. 271. Salt bir tesbih ve dua cümlesi olarak değerlendirilmesi durumunda İslâmî değer ve telakkilerle çatışmadığını düşündüğümüz bu cümlelerin farklı münasebetlerle yer aldığı rivayetler de vardır. Ancak bunların da zayıf ve münker hadisler olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, III, 93, h.nr: 4502; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 277; İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-âliye*, XII, 571, h.nr: 3013; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 591, h.nr: 722; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 326, h.nr: 21; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, X, 735, h.nr: 4982, XIII, 639, h.nr: 6293) -Çeviren-

1986 Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzeb*, V, 281.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî **sahih bir isnadla** Übey b. Ka'b'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vitri bitirip selam verdiği zaman bu zikri üç defa tekrar ederdi.”¹⁹⁸⁷

۱۴۵۳ - سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ - الحديث.

1453- Sübhâne zi'l-mülki ve'l-melekût: Görünen ve görünmeyen bütün mülk ve âlemlerin sahibi olan (Allah) her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir.

Deylemî bu hadisi Muâz b. Cebel kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁹⁸⁸

۱۴۵۴ - سُبْحَانَ الَّذِي يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ.

1454- Ölüden diriye çıkartan (Allah), her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır ve yücedir.

Taberânî'nin Ümmü Hâlid bint el-Esved b. Abdiyeğûs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁸⁹

۱۴۵۵ - سَافِرُوا تَرْبَحُوا، وَضُومُوا تَصِحُّوا، وَاعْزُوا تَغْنَمُوا.

1455- Yolculuğa çıkın kâr edersiniz, oruç tutun sıhhat bulursunuz ve gazveye çıkın ganimet elde edersiniz.

1987 Ebû Dâvûd, Salât 339; Nesâî, Kıyâmu'l-leyl 38; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 78, h.nr: 15361; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 202, h.nr: 2450; Hâkim, *Müstedrek*, I, 406, h.nr: 1009. Hâkim, bu rivayetin isnadının Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1988 Muâz b. Cebel kanalıyla gelen Deylemî rivayetin sıhhat durumunu tespit edebilmiş değiliz. İlgili tesbih ve dua cümlesi, farklı münasebetlerle değişik rivayetlerde zikredilmektedir. Nitekim bu rivayetlerin sıhhat durumuna 1449 no'lu rivayetin dipnotunda değinmiştik. Ayrıca Avf b. Mâlik kanalıyla gelen bir rivayette Allah Rasûlü'nün rükûda bu tesbihi çektiği ifade edilmektedir. (Bk. Taberânî, *ed-Duâ*, s. 183, h.nr: 544. Yine Avf b. Mâlik'ten benzer manada bir lafızla gelen sahih bir hadis için bk. Nesâî, Tatbîk 12) -Çeviren-

1989 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXV, 95-96, h.nr: 247-248. Heysemî, bu rivayetin Taberânî tarafından iki isnadla rivayet edildiğini ve ikinci isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 264, h.nr: 15436-15437) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁹⁰ Taberânî de bunu şu lafızla rivayet etmektedir: **“Gazveye çıkın ganimet elde edersiniz. Oruç tutun sıhhat bulursunuz ve yolculuğa çıkın zengin olursunuz.”**¹⁹⁹¹ İbn Bühey't'in bir rivayetinde de şöyle geçer: **“Yolculuğa çıkın kâr edersiniz, oruç tutun sıhhat bulursunuz, gazveye çıkın ganimet elde edersiniz.”** Ebû Nuaym da *et-Tıbb*'da bu hadisin sadece **“Oruç tutun sıhhat bulursunuz”** kısmını nakletmektedir.¹⁹⁹² Yine aynı eserin başka bir yerinde de şöyle geçmektedir: **“Gazveye çıkın ganimet elde edersiniz. Yolculuk yapın sıhhat bulursunuz.”**¹⁹⁹³ Taberânî ve Hâkim'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Yolculuğa çıkın, sıhhat bulursunuz ve ganimet elde edersiniz.”**¹⁹⁹⁴ Yine bu lafızla Kuzâî ve Taberânî, İbn Ömer kanalıyla bu hadisi merfu olarak rivayet etmektedirler.¹⁹⁹⁵

Aynı şekilde Ebû Nuaym'ın, *et-Tıbb*'da, İbn Ömer yoluyla merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Yolculuk yapın, sıhhat bulursunuz ve selamete erersiniz.”** Keza Ebû Nuaym'ın, Ebû Saîd el-Hudrî kana-

1990 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 507, h.nr: 8945. Ancak bu rivayetdeki lafız **“Yolculuğa çıkın sıhhat bulursunuz ve gazveye çıkın zengin olursunuz”** şeklindedir. (Çeviren)

1991 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 174, h.nr: 8312.

1992 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 236, h.nr: 113.

1993 Keşfü'l-hafâ'da buradaki **“sıhhat bulursunuz”** ifadesinden sonra **“تغنموا/ganimet elde edersiniz”** lafzı yer almaktadır. Ancak bu lafız, bir önceki cümlede geçtiği için burada tekrar edilmesi garip gözükmektedir. Bu itibarla Aclûnî'nin işaret ettiği kaynak olan Ebû Nuaym'ın *et-Tıbbu'n-Nebevî*'sine baktığımızda yolculukla ilgili cümlelerin sonunda sadece **“sıhhat bulursunuz”** ifadesinin Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayette yer aldığını tespit ettik. İbn Ömer'den rivayet edilen bir sonraki rivayette de yalnızca **“Yolculuğa çıkın, sıhhat bulursunuz ve selamete erersiniz”** kaydı bulunmaktadır. Nitekim Aclûnî, tahririnde bu rivayete de yer vermektedir. Dolayısıyla **“ganimet elde edersiniz”** lafzının bir yazım hatası sonucu ilgili rivayette yer aldığı kanaatindeyiz. (Bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 239, h.nr: 118, 119. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 189) -Çeviren-

1994 Bu lafızla gelen rivayeti sadece Beyhakî'de tespit edebildik. Bk. *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 165, h.nr: 13589. (Çeviren)

1995 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 364, h.nr: 622; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 245, h.nr: 7400. Ancak Taberânî'nin rivayeti **“Yolculuk yapın sıhhat bulursunuz ve selamete erersiniz”** lafzıyla kayıtlıdır. (Çeviren)

lıyla merfu olarak rivayet ettiği hadisın lafzı da **“Yolculuğa çıkın sıhhat bulursunuz”** şeklindedir.¹⁹⁹⁶ Aynısı Suyûtî’nin *Dürer*’inde Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir hadis olarak Ahmed b. Hanbel’e; İbn Abbâs’tan gelen bir rivayet olarak Taberânî’ye; İbn Ömer yoluyla aktarılan bir hadis olarak da Kuzâî’ye nispet edilmektedir.¹⁹⁹⁷ Zerkeşî ise bunu Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir hadis olarak Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ine şu lafızla dayandırmaktadır: **“Yolculuk yapın sıhhat bulursunuz; gazveye çıkın ganimet elde edersiniz.”**¹⁹⁹⁸

١٤٥٦ - سَاقِي الْقَوْمِ أَخْرَجَهُمْ شُرْبًا.

1456- Bir topluluğa su (süt vb. bir içecek) dağıtan kimse, (onu) içme konusunda onların en sonuncusudur.

Müslim bu ifadeyi, uzun bir hadis içerisinde Katâde’den merfu olarak **“Şüphesiz bir topluluğa su (süt vb. bir içecek) dağıtan kimse, (onu içme konusunda) onların en sonuncusudur”** lafzıyla rivayet etmekte ve sonunda **“شُرْبًا/ içme konusunda”** ilavesi bulunmamaktadır.¹⁹⁹⁹

Ayrıca Ebû Dâvûd bunu İbn Ebî Evfâ’dan; Beyhakî de *Delâil*’de Ebû Ma’bed el-Huzâî kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hicret yolunda yanındakilerle birlikte Ümmü Ma’bed’in çadırına uğradığını anlatan kıssa içerisinde rivayet etmektedirler.²⁰⁰⁰

1996 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, I, 239, h.nr: 119.

1997 Suyûtî, *Dürer*, s. 129, h.nr: 252.

1998 Zerkeşî, *Leâîf*, s. 119, h.nr: 58. Buraya kadar Ebû Hureyre, İbn Ömer, İbn Abbâs ve Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak, Zeyd b. Eslem’den de mürsel olarak nakledilen bu hadisın çoğu tarihi hakkında olumsuz tenkitler olmakla birlikte, özellikle Ebû Hureyre’den gelen iki tarih ve Zeyd b. Eslem kanalı itibariyle *sahih* seviyesine yükselebileceğine dair ayrıntılı bir mülâhaza için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VII, 1065-1067, h.nr: 3352. (Çeviren)

1999 Müslim’in elimizdeki basılı nüshasında Aclûnî’nin sözünü ettiği ilave mevcuttur. (Bk. Müslim, Mesâcid 311, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Beyrut, ts.) -Çeviren-

2000 Ebû Dâvûd, *Eşribe* 20; Tirmizî, *Eşribe* 20; İbn Mâce, *Eşribe* 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 466, h.nr: 19121; Dârimî, *Eşribe* 28; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 154, h.nr: 5338; Beyhakî, *Delâil*, IV, 282, VI, 132. Tirmizî, bu rivayet hakkında “hasen-sahih” değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

١٤٥٧ - سَبَابَةُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَتْ أَطْوَلَ مِنَ الْوَسْطَى .

1457- Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in işaret parmağı, orta parmağından uzundu.

Sehâvî *Makâsîd*'da hocası İbn Hacer'e dayanarak şöyle demektedir.²⁰⁰¹ Dillerde çokça meşhur olmuş bir rivayettir. Demîrî bu görüşü savunan topluluğun başında yer almaktadır. Ancak bu da Demîrî'nin, Yezîd b. Harûn'un Meymûne bint Kerem'den aktardığı mutlak manadaki bir rivayete dayanmasından kaynaklanan bir hatadır. Rivayete göre Meymûne, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in parmaklarını bu şekilde gördüğünü haber vermektedir. Ne var ki Demîrî, buradaki asıl maksadın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e özgü bir vasfı zikretmek olduğu düşüncesinden hareketle, söz konusu uzunluk vasfını Allah Rasûlü'nün sadece eline mahsus kılmıştır. Oysa ayağının işaret parmağını kastetmiş olması da mümkündür. Nitekim ileride geleceği üzere bu parmağa da mecazen "işaret parmağı" denilmektedir. Bu nokta üzerinde iyi düşünülmelidir.

Üstelik Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, sözü geçen Yezîd b. Hârûn kanalıyla gelen hadis de bunu göstermektedir. Zira hadisin lafzı şöyledir: "Allah Rasûlü'nün ayağının işaret parmağının diğer parmaklara göre daha uzun oluşunu hiç unutmadım."²⁰⁰²

Beyhakî'nin *Delâil*'de adı geçen Yezîd yoluyla Meymûne'den naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: (Meymûne der ki:) "Babamla beraber olduğum bir sırada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i Mekke'de bir deve üzerinde gördüm. Allah Rasûlü'nün elinde, çocuklara hocalık yapanların kullandığı kırbaç/çubuk gibi bir kırbacı/çubuğu vardı. Derken babam ona yaklaştı ve ayağını tuttu. Allah Rasûlü de ona müsaade etti. O gün Allah Rasûlü'nün ayağının işaret parmağının diğer parmaklarına göre daha uzun olduğunu hiç unutmadım." Beyhakî bu rivayeti, çok geçmeden şu lafızla tekrar etmektedir: (Meymune dedi ki): Babamın bineğinin arkasınday-

2001 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 196-198, h.nr: 561.

2002 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 620, h.nr: 27064; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, VI, 3446, h.nr: 7846. *Müsned*'in tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu rivayetin isnadındaki Sâre bint Miksem'in durumunun meçhul olması ve ondân bu hadisi rivayet eden kardeşinin rivayetinde tek kalması hasebiyle isnadın zayıf olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

dım. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile karşılaşınca şöyle dedi: “Allah Rasûlü’nün ayağını kavradım, ondan daha serin bir şey görmedim...”²⁰⁰³

Bu noktada bahsi geçen farklılık açısından bakıldığında diğer insanlarla Allah Rasûlü ile ortak bir niteliğe sahip olmaları, Meymûne’nin, ilgili sözünü söylemesine engel oluşturmaz. Mesela; bir kişinin beyazlık açısından başkalarıyla ortak bir vasfa sahip olduğu bilindiği hâlde “Filancayı beyaz (renkte) gördüm” denilmesine mani bir durum yoktur.

Buna karşılık farklılığın fazlaca belirgin olması da mümkündür. Zira insanlar bu hususta birbirlerinden farklıdırlar. Ayrıca işaret parmağının özellikle el için geçerli olmasını engelleyecek bir durum da söz konusu değildir. Zira eldekinin işaret parmağı diye isimlendirilmesi “hakikî,” ayak-takinin ise “mecâzî”dir. Çünkü el ve ayağın her ikisi de işaret parmağının, baş parmak ile orta parmağın ortasında yer alması bakımından aynıdır.

Öte yandan Hafız İbn Hacer, Kurtubî’nin “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in işaret parmağı orta parmağından daha uzundu” şeklindeki sözüne şöyle cevap vermiştir: “Bu, söyleyenin yanılığısıdır. Zira bu husus, Allah Rasûlü’nün ayak parmaklarıyla ilgilidir.”²⁰⁰⁴

١٤٥٨ - سَأَرَاهُ وَأَنَا مُسْتَلْقٍ عَلَى فِرَاشِي - يَغْنِي الْهَلَالُ.

1458- Ben onu -yani hilâli- yatağımda uzanırken göreceğim!

Bu, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*’ın sözüdür. Müslim’in Enes kanalıyla rivayet ettiğine göre, Ömer *radiyallahu anh* bunu, hilâli görmekte zorlandığı sırada söylemiştir. Enes hâdiseyi şöyle anlatır: Hilâli görmeye çalıştık ve benden başka onu gördüğünü söyleyen kimse olmadı. Ömer’e “Ey mü’minlerin emiri! Onu göremiyor musun?” diyerek

2003 Beyhakî, *Delâil*, I, 246, 258.

2004 Bu son paragraf Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında, daha önce aktardığı hocası İbn Hacer’in görüşünü destekleyen özet mahiyetinde ilave bir bilgi notu şeklinde sunulmakta ve Sehâvî bu bilgiye daha sonraları vakıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Makâsîd*, III, 198) Dolayısıyla bu paragrafın, önceki iki paragraftan farklı olarak sadece İbn Hacer’in görüşünü teyit amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Aclûnî’nin meseleyi özetleme gayret içerisinde bu hususu gözardı etmiş olması cümleler arası geçişte böyle bir anlam sorununa yol açmaktadır. (Çeviren)

hilâli göstermeye başladım. Ancak Ömer, onu görmekte zorlanınca şöyle dedi: “Ben onu, yatağında uzanırken göreceğim...”²⁰⁰⁵

١٤٥٩ - سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ.

1459- Müslümüne sövmek fasıklık, onunla savaşmak ise küfürdür.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Keza Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî de bunu İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişlerdir. İbn Mâce ise hem ondan hem Ebû Hureyre ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet etmektedir.²⁰⁰⁶

Öte yandan Taberânî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla naklettiği versiyonda ise şöyle bir ziyade bulunmaktadır: “(Müslümanın) malının saygınlık ve dokunulmazlığı, tıpkı kanının saygınlığı ve dokunulmazlığı gibidir.”²⁰⁰⁷

١٤٦٠ - سَبْعَةُ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسْجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ فَاجْتَمَعَا عَلَى ذَلِكَ وَافْتَرَقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالَ فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالَهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينَهُ.

1460- Allah Teâlâ, başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde yedi sınıf insanı, kendi gölgesinde barındıracaktır: Adil yönetici, Rabbine kulluk içinde yetişen genç, mescidden çıktığında tekrar oraya dönene kadar gönlü mescitlere bağlı kişi, birbirlerini Allah için seven ve bu uğurda bir araya gelen ve ayrılan iki insan, bir başına kaldığı zamanlarda Allah'ı zikredip/hatırlayıp gözyaşı döken kişi, makam ve itibar sahibi güzel bir kadının ahlâksız teklifine “Ben

2005 Müslim, Cennet 76. Hz. Ömer'in bu sözüyle şunu kastettiği söylenmiştir: Onu zahmetsizce göreceğim. Şu anda onu görmeye ihtiyacım yok. Yahut onu şimdi yorgunlukla görmeyi önemsemiyorum. Daha sonra onu yorulmadan göreceğim. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkât*, IX, 3830, h.nr: 5938) -Çeviren-

2006 Buhârî, İmân 36; Müslim, İmân 116; Tirmizî, İmân 15; Nesâî, Tahrîm 26; İbn Mâce, Sünnet 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 157, h.nr: 3647.

2007 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, X, 159, h.nr: 10316.

âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım” diyebilen adam ve sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizlice sadaka veren kimse.

Mâlik ve Tirmizî’nin Ebû Hureyre’den, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Nesâî’nin hem Ebû Hureyre hem de Ebû Saîd’den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁰⁸ İbn Zencûye ise bunu Hasan el-Basrî kanalıyla mürsel olarak nakletmektedir. İbn Asâkir’in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı versiyonun lafzı ise şöyledir: **“Başka bir gölgenin olmadığı o günde Arş’ın gölgesinde yedi sınıf insan olacaktır: Allah’ı zikredip/hatırlayıp gözyaşı döken kişi, bir kulu sadece Allah için seven insan, aşırı sevgisinden dolayı gönlü mescitlere bağlı kimse, neredeyse sol elinden gizleyecek kadar sağ eliyle sadaka veren kişi, yönettiği halkına karşı adaletle davranan yönetici, makam ve itibar sahibi güzel bir kadının kendini teklif etmesini Allah korkusundan dolayı reddeden adam ve bir toplulukla beraber bir seriyede iken düşmanla karşılaşp da bozguna uğramak üzereyken beraberindekilerin arkasını koruyup kollayan ve nihayet hem kendini hem de yanındakileri kurtaran veya şehit düşen kimse.”**²⁰⁰⁹

١٤٦١- سِتُّ خِصَالٍ تُورِثُ التَّسْيَانَ أَكْلُ سُورِ الْفَأْرِ، وَإِلْقَاءُ الْقَمَلَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ، وَالْبَوْلُ فِي الْمَاءِ الزَّوَكِدِ، وَقَطْعُ الْقَطَارِ، وَمَضْغُ الْعِلْكِ، وَأَكْلُ الثُّفَاحِ الْحَامِضِ، وَيَحِلُّ ذَلِكَ اللَّبَانُ الذَّكَرُ.

1461- Altı şey unutkanlığa sebep olur: Fare artığı yemek, (ateşe veya yere) diri diri bit atmak, durgun suya idrar yapmak, deve katarının arasından geçmek, sakız çiğnemek ve ekşi elma yemek. Unutkanlığı gideren şey ise akgünlük sakızdır.

2008 Buhârî, Ezân 36; Müslim, Zekât 91; Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Âdâbül’l-kudât 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 414, h.nr: 9665; Mâlik, *Muvattâ*, Şi’r 14.

2009 Burada “أو استشهد/veya şehit düşen” ifadesi, *Keşfü’l-hafâ*’nın metninde “واستشهدوا/ve şehit düştüler” şeklinde kaydedilmiştir. Oysa anlam itibarıyla cümlelerin bağlamı açısından kendini, arkadaşları uğruna feda edip şehit düşen birinden bahsedilmiş olması daha tutarlı gözükmektedir. Üstelik Aclûnî’nin kaynak gösterdiği İbn Asâkir’in *Târîhu Dimeşk*’ında bu ifade hiçbir şekilde yer almamaktadır. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXVI, 234, rivayet no: 8510) Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu lafız, Aclûnî’nin de daha önce zikretmiş olduğu İbn Zencûye’nin *el-Emvâl*’inde, çeviriye esas aldığımız şekliyle geçmektedir. (Bk. İbn Zencûye, *el-Emvâl*, Suud 1986, s. 64, h.nr: 10. Ayrıca bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 89) -Çeviren-

İbn Adiy bu hadisi, *el-Kâmil*'inde Abdullah b. Abdullah el-Hakîm el-Bâbillî'nin biyografisinde, **sahih bir isnadla** Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen bir rivayet olarak aktarmaktadır.²⁰¹⁰

١٤٦٢ - سَبْعَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ النَّاسُ بِدُهُ وَالْفَاعِلُ وَالْمَفْعُولُ بِهِ الْحَدِيثُ.

1462- Allah yedi sınıf insanın yüzüne bakmaz: Elini nikâhlayan (eliyle cinsel tatmin olan) kişi, eşcinsel ilişkide aktif ve pasif kişiler...

Deylemî'nin Enes ve İbn Ömer *radiyallahu anhumâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.²⁰¹¹

2010 Aclûnî'nin bu değerlendirmesi hakkındaki mülahazalarımızı iki maddede özetleyebiliriz:

1. Öncelikle Aclûnî'nin burada Abdullah b. Abdullah el-Hakîm el-Bâbillî ismiyle verdiği ravi, İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde el-Hakem b. Abdullah b. Sa'd b. Abdullah el-Eylî olarak geçmektedir. (Bk. İbn Adiy, *a.g.e.*, II, 483, ravi nr: 389) Nitekim Aclûnî de bu hadisin "**(Ateşe veya yere) bit atmak unutkanlığa sebep olur**" şeklindeki cümlesini incelediği 2798 no'lu rivayette ilgili raviyi İbn Adiy'in kaydettiği tarzda vermekte; sadece "el-Hakem" ismini "el-Hakîm" olarak yazmaktadır ki bu da yazım hatası olarak normaldir.
2. Aclûnî, burada "sahih bir isnadla" merfu olarak nakledildiğini söylediği bu rivayeti 2798 no'lu hadiste "son derece" zayıf olarak nitelemekte; ayrıca el-Hakem b. Abdullah el-Eylî'nin de hadis uydurmacılığıyla suçlandığını belirtmektedir. Nitekim İbn Adiy'in ilgili eserine baktığımızda da bu ravi hakkında, "sika olmayan, hadisi yazılmaya değmeyen, zayıf, metruk ve cahil bir yalancı" şeklinde farklı ağırlıkta olumsuz tenkitlere yer verilmekte; ayrıca bu ravinin bulunduğu isnadla gelen bu hadisin yanı sıra daha başka rivayetlerin de uydurma olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *a.g.e.*, II, 478-483) Bu durumda Aclûnî'nin, İbn Adiy'e dayanarak sahih bir isnaddan bahsetmesi ciddi bir hata olmaktadır. Ancak bu hatanın gerçekte kimden kaynaklandığı hususu eser hakkında yapılacak ciddi bir tahkik sonucu ortaya çıkabilir. Ayrıca rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 34; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 59, h.nr: 86; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 433, h.nr: 6. (Çeviren)

2011 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 329, h.nr: 5087; Deylemî, *Firdevs*, II, 332, h.nr: 3497. Beyhakî, bu hadisin isnadında Mesleme b. Ca'fer'in, hocası Hassân b. Humeyd'den aktardığı bu rivayetinde tek kaldığını; Zehebî de her ikisinin meçhul kişiler olduklarını belirtilmektedirler. Bu sebeple de İbnü'l-Cevzî hadisin sahih olmadığını ifade eder. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 108, ravi nr: 8518; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel'l-mütenâhiye*, II, 144, h.nr: 1046. Hadisin farklı bir sahâbî yoluyla gelen benzer manadaki bir rivayetinin de zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VIII, 58, h.nr: 2401) -Çeviren-

١٤٦٣ - سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي.

1463- Rahmetim gazabımı geçmiştir.

Bu hadis daha önce *İn رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي* / *Şüphesiz rahmetim, gazabıma üstün gelir*” hadisinde geçmişti.²⁰¹² Buhârî ve Müslim bunu Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.²⁰¹³

Öte yandan Deylemî’nin *Müsnedü’l-Firdevs*’inde Amr b. Anbese kanalıyla gelen bir hadisin başı da şöyledir: **“Allah’ın, gökleri ve yeri yaratmadan iki bin altı yüz yıl önce mersin ağacı yaprağına yazdığı şöyle bir yazı vardır: Rahmetim gazabımı geçmiştir...”**²⁰¹⁴

١٤٦٤ - سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ.

1464- Bu konuda Ukkâşe seni geçti.

Buhârî ve Müslim’in İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ*’dan rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bazı sahâbîlere hesapsız-azapsız cennete girecek yetmiş bin kişiden söz edince Ukkâşe “Ey Allah’ın Rasûlü! Beni onlardan kılması için Allah’a dua edin!” dedi. Allah Rasûlü **“Sen onlardansın”** buyurdu. Bunun üzerine bir başkası kalkıp “Ey Allah’ın Rasûlü! Beni de onlardan kılması için Allah’a dua edin” dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu talep üzerine ilgili sözü zikretti.²⁰¹⁵

Öte yandan Taberânî’nin rivayetine göre Ümmü Kays bint Mihsan şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ellerimden tuttu ve birlikte Bakî (kabristanına) kadar geldik. Derken Allah Rasûlü **“Ey Ümmü Kays! Bu kabristandan cennete hesaba çekilmeden girecek yetmiş bin kişi diriltilecektir”** buyurdu. Bunun üzerine bir adam kalkıp “Ben de onlardan mıyım?” diye sordu. Allah Rasûlü **“Evet”** dedi. Ardından bir başka-

2012 Bk. 697 no’lu rivayet.

2013 Buhârî, *Tevhîd* 15, 22, 28, 55, *Bed’ü’l-halk* 1; Müslim, *Tevbe* 14-16.

2014 Deylemî, *Firdevs*, IV, 415, h.nr: 7206.

2015 Buhârî, *Tıb* 1, *Rikâk* 50, *Libâs* 18; Müslim, *Îmân* 374.

sı kalktı [ve “Ben de ey Allah’ın Rasûlü!” deyince, Hz. Peygamber] şöyle buyurdu: **“Bu konuda Ukkâşe seni geçti.”**²⁰¹⁶

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demiştir: İlk hadis daha sahihtir. Üstelik iki ayrı kıssanın gerçekleşmiş olmasına engel bir durum yoktur. Ayrıca bu cümle bir atasözü hâline de gelmiştir. Nitekim bir konuda geride kalmış birine “Bu konuda Ukkâşe seni geçti!” derler.²⁰¹⁷

١٤٦٥ سَبِّدِي لَكَ الْيَوْمَ مَا كُنْتُ جَاهِلًا، وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَزَوِّدِ.

1465- Günler sana bilmediklerini gösterecek,

Ve azığını verip de görevlendirmedığın kimse sana haberler getirecek!

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in (konuşmalarında) kullandığı bir şiirdir. Nitekim Ma’mer’in rivayetine göre, Katâde şöyle demektedir.²⁰¹⁸ Bana ulaştığına göre Âişe *radiyallahu anhâ*’ya Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in (konuşmalarında) kullandığı herhangi bir şiir olup olmadığı sorulmuş, o da “Tarafe’nin²⁰¹⁹ beyti dışında hayır!” dedikten sonra bu beyti zikretmiştir. Âişe *radiyallahu anhâ* sözüne şöyle devam eder: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* beyti **“وَيَأْتِيكَ مَنْ لَمْ تَزَوِّدِ بِالْأَخْبَارِ/Ve azığını verip de görevlendirmedığın kimse sana haberler getirecek”** şeklinde (şairin söylediğinden farklı) okuyunca Ebû Bekir *radiyallahu anh* “O öyle değildi!” demiştir. Bunun üzerine Allah Rasûlü de **“Şüphesiz ben şair değilim, bana yakışmaz/gerekmez de zaten!”** buyurmuştur.²⁰²⁰

2016 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XXV, 181, h.nr: 445. *Keşfü’l-hafâ*’da geçen metin ile Taberânî’deki metin arasında bazı farklılıklar vardır. Köşeli parantez içindeki cümle ise asıl metinden düşmüş gözükmektedir. Ayrıca bu rivayetin **münker** olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XI, 849, h.nr: 5491. (Çeviren)

2017 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 198-200, h.nr: 563.

2018 Abdurrezzâk, *Tefsîr*, thk. M. Muhammed Abduh, Beyrut 1419, III, 86, h.nr: 2496. Bu rivayet, Katâde’nin doğrudan Hz. Âişe’den hadis işitememiş olması hasebiyle munkatı yani zayıf hadis kategorisindedir. (Çeviren)

2019 Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd b. Süfyân b. Sa’d el-Bekrî el-Vâilî (ö. 564 [?]). Muallaka şairidir. (Geniş bilgi için bk. Emrullah İşler, “Tarafe b. Abd,” *DİA*, XL, 14) -Çeviren-

2020 Hz. Peygamber bu cümleyi **“Biz ona şiir öğretmedik, ona yakışmaz da...”** (Yâsîn 36/69) âyetine işaretle söylemektedir. (Çeviren)

Öte yandan Saîd b. Ebî Arûbe de Katâde'nin şöyle dediğini rivayet eder: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (konuşmalarında) kullandığı herhangi bir şiir var mıydı?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: (Şiir) onun en çok rahatsız olduğu sözlerdendi. Ancak (zaman zaman) Kaysoğullarından bir şahsın beytini kullandığı olur, onun da başını sonuna, sonunu da başına getirerek okurdu. Hatta Ebû Bekir *radıyallahu anh* bu yüzden ona "Bu böyle değil ey Allah'ın Rasûlü!" deyince "**Şüphesiz ben şair değilim, bana yakışmaz/gerekmez de zaten!**" buyururdu. Bu rivayeti İbn Ebi Hâtim ve İbn Cerîr de nakletmişlerdir, lafız da İbn Cerîr'e aittir.

Öte yandan Buhârî de *el-Edebü'l-müfred*'de İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (konuşmalarında) herhangi bir şiiri kullanıyor muydu?" diye sordum. "Bazen evine girdiğinde şöyle derdi" diye cevap verdi. (İkrime burada) söz konusu beyti zikretmektedir.²⁰²¹

Keza Bezzâr bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Ayrıca Bezzâr'ın, Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla gelen farklı tarikleri de vardır. Yine İmam Ahmed'in rivayetine göre Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (beklediği) bir haberin geciktiğini görünce Tarafe'nin şu beytini tekrarlardı: "**Azığını verip de görevlendirmedişin kimse sana haberler getirecek.**"²⁰²² Şiirin devamı da şöyledir:

"Kendisi için yolcu azığı satın almadığın,

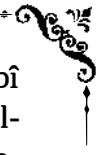
Ve bir buluşma vakti belirlemediğin kimse sana haberler getirecek!"

Söz konusu hadisi Nesâî de *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* isimli eserinde Şa'bî'den rivayet etmektedir. Keza Ahmed b. Hanbel de Âişe'den şu lafızla nakleder: (Âişe *radıyallahu anhâ*) "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, herhangi bir şiir aktarıyor muydu?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Evet, Abdullah b. Revahâ'nın şiirini (aktarırdı)." Bu hadisi aynı zamanda Tirmizî de rivayet etmiş ve hakkında "**hasen-sahihtir**" demiştir.²⁰²³

2021 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 276, h.nr: 792.

2022 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 5, h.nr: 2106; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 65, h.nr: 25134. Buhârî, Bezzâr ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinin sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 128, h.nr: 13346; Münâvî, *Teyisr*, II, 238; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, V, 89, h.nr: 2057. (Çeviren)

2023 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 131, h.nr: 2523; Tirmizî, *Edeb* 70.

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir:²⁰²⁴ İbn Sa'd ve İbn Ebî Hâtim'in yanı sıra Merzûbânî'nin *Mu'cemu's-şuarâ*'sında Hasan el-Basrî'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* (konuşmalarında zaman zaman) şu beyti kullanırdı: “كَفَى بِالْإِسْلَامِ وَالنَّبِيِّ لِلْمَرْءِ نَاهِيًا/İslâm ve ak saçlılık (yaşlılık), kişiyi (haramlardan) alıkoymak için yeterlidir!” Ebû Bekir *radiyallahu anh*'ın “Ey Allah'ın Rasûlü! Şair bunu ‘ناهياً لِلْمَرْءِ وَالْإِسْلَامُ لِلنَّبِيِّ/Ak saçlılık ve İslâm, kişiyi (haramlardan) alıkoymak için yeterlidir’ şeklinde söylemiştir!” demesine rağmen Allah Rasûlü beyti, ilk okuduğu tarzda tekrarlamıştır. Bunun üzerine Ebû Bekir *radiyallahu anh* “Ey Allah'ın Rasûlü! Senin Rasûlullah olduğuna (bir kez daha) şahitlik ediyorum. Bu şiir böyle değildi ama bu sana yakışmaz/gerekmezdi de zaten!”²⁰²⁵

١٤٦٦- سَتَفْتَحُ عَلَيْكُمُ الشَّامَ، فَإِذَا خُيِّرْتُمُ الْمَنَازِلَ فِيهَا فَعَلَيْكُمْ بِمَدِينَةِ يَقَالُ لَهَا: دِمَشْقُ، فَإِنَّهَا مَغْقَلُ الْمُسْلِمِينَ مِنَ الْمَلَاحِمِ، وَفُسْطَاطُهَا مِنْهَا بِأَرْضٍ يُقَالُ لَهَا الْعُوطَةُ.

1466- Şam size fetholunacaktır. Eğer bir mekân tercihiyle karşı karşıya kalırsanız, Dimeşk adı verilen bir şehri tavsiye ederim size. Zira orası, Müslümanların savaşlardaki aşırı ölümlerden korunmak için sığındıkları kaledir. Otağı da el-Gûta denilen bölgedir.

Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Cübeyr b. Nüfeyr “Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîleri bize bunu anlatmışlardır” demektedir.²⁰²⁶

Genel anlamda Şam'ın, özel olarak da Dimeşk'in faziletine dair pek çok hadis rivayet edilmiştir. Şam'ın geneline dair rivayetler de bunlardan biri olup ileride “şın” harfinde gelecektir. Mesela; “**Şam, Allah'ın belde-**

²⁰²⁴ Gazzî, *İtkân*, I, 293, h.nr: 885.

²⁰²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 382; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-azîm*, thk. E. Muhammed et-Tayyib, Suudi Arabistan 1419, X, 3201, h.nr: 18112. Ancak bu rivayet de hem Hasan el-Basrî'nin, sahâbî raviyi zikretmeden aktardığı bir rivayet olması hasebiyle *mürsel* hadistir hem de ondan rivayette bulunan Ali b. Zeyd b. Cüd'ân zayıf bir ravidir. (Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 272) -Çeviren-

²⁰²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 29, h.nr: 17470. Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin sahih olduğunu, ancak *Müsned*'deki isnadının, Ebû Bekir b. Ebî Meryem adlı ravi sebebiyle zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 289, h.nr: 12258. (Çeviren)

leri arasında seçkin olanıdır; oraya seçkin kullarını çekip toplar” hadisi bunlardandır.²⁰²⁷

Yine bu hadislerin bazılarını İmam İbn Asâkir’in *Târîhu Dımeşk’ini*, *el-Ikdu’l-manzûm fî menâkıbı ehli’l-kemâli ve’l-mefâhir* adıyla ihtisar ettiğimiz kitabımızın başlarında zikrettik. Bu hadislerden biri de İbn Asâkir’in, Abdullah b. Havâle’ye kadar uzanan isnadıyla rivayet ettiği şu hadistir: Abdullah şöyle der: *Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “Şam’da bir ordugâh, Irak’ta bir ordugâh ve Yemen’de bir ordugâh olmak üzere ordugâhlar kuracaksınız”* buyurunca ben de kalkıp *“Ey Allah’ın Rasûlü! Benim için bir tercihte bulunur musunuz? (Hangisine gideyim?)”* dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *“Sana Şam’ı tavsiye ediyorum. Kim bunu yapmak istemezse, o zaman Yemen’ine katılsın. Şam’a yerleşenler ise orada (su ihtiyacını karşılamak için tahsis edilmiş) kendi su havuzunu kullansın (ve su paylaşımı sebebiyle ihtilafa yol açmasın)!”*²⁰²⁸

Bunun haricinde onuncu bölümden yirmi altıncı bölüme kadarki kısımda zikrettiğimiz başka rivayetler de mevcuttur. Özellikle Dımeşk hakkında nakledilen rivayetlerden biri de yirmi altıncı bölümde İbn Asâkir’in, Ebû Ümâme’ye kadar ulaşan isnadıyla aktardığı şu hadistir: *Nebî sallallahu aleyhi ve sellem “Her ikisini de yerleşmeye elverişli, pınarı bulunan yüksek bir yere yerleştirdik”*²⁰²⁹ âyetine dair *“Bu bahsedilen mekân neresidir, biliyor musunuz?”* diye sordu. “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *“Bu, Şam’dadır. el-Gûta denilen bir bölgede, Dımeşk adını verdikleri bir şehir olup o bölgenin en iyi ve hayırlı mevkiidir.”*²⁰³⁰ İbn Asâkir bunu isnadlarla zikretmektedir. Yine yirmi yedinci bölümde Ebû Hureyre’ye kadar ulaşan bir isnadla zikrettiği rivayete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: *“Dört şehir cennet şehirlerinden, dört şehir de cehennem şehirlerindendir. Cennet şehirleri, Mekke, Me-*

2027 Bk. 1526 no’lu rivayet.

2028 Bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 3; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 555, h.nr: 5556. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

2029 Mü’minûn 23/50.

2030 Suyûtî, İbn Asâkir’in naklettiği bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, VI, 101) -Çeviren-

dine, Beytü'l-makdis ve Dimeşk'tir. Cehennem şehirleri ise Kostantiniye (İstanbul), Taberiyye, yakılmış Antakya ve San'a'dır.”²⁰³¹

١٤٦٧ - سَحَاقُ النِّسَاءِ زَنَا بَيْنَهُنَّ.

1467- Kadınların seviciliği (lezbiyenlik), kendi aralarındaki zina-dır.

Taberânî ve İbn Mâce'nin²⁰³² Vâsile'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰³³ İbnü'l-Gars şöyle demektedir: **“Sevicilik (lezbiyenlik), kadınların zinasıdır”** hadisine gelince; Suyûtî bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de **“Kadınlar arasındaki sevicilik (lezbiyenlik), onların arasındaki zina-dır”** lafzıyla rivayet etmiştir. Bu, Vâsile'nin bir hadisi olarak geçmekte ve Suyûtî bunu Taberânî'ye dayandırmaktadır. Hocamız da bu hadis için **“Hasendir”** demiştir.²⁰³⁴ Şârihi de şunu söyler: “Yani bu durum, miktarı

2031 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 219. İbn Adiy, rivayetin *münker* olduğunu belirtirken, Suyûtî de İbn Adiy'in bu hadisin bir aslı olmadığını, isnadındaki Velîd b. Muhammed'in yalancı biri olduğunu ifade ettiğini belirttikten sonra İbn Adiy'in ilgili değerlendirmesini aktarır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 350; Suyûtî, *Leâli*, I, 419)

Taberiye: Filistin'in kuzeydoğusunda Taberiye gölünün batı kıyısında deniz seviyesinin yaklaşık 200 m. altında kurulmuş tarihî bir şehirdir. (Geniş bilgi için bk. Cengiz Tomar, “Taberiye”, *DİA*, XXXIX, 324) Antakya'nın da Abbâs b. el-Velîd b. Abdülmelik tarafından yakıldığı belirtilmektedir. (Bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 419) San'a'nın da Yemen'de değil, Rum diyarında olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 221) -Çeviren-

2032 Aclûnî, bu hadisi İbn Mâce'ye dayandırmış olsa da tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Mâce'de böyle bir rivayet mevcut değildir. Bu noktada Aclûnî'nin temel kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde da sadece Taberânî rivayetinden söz edildiğini görmekteyiz. (Bk. IV, 206, h.nr: 565) Ancak kaynak olarak kullandığı diğer eser Gazzî'nin *İtkân*'ında ise Taberânî'nin yanı sıra “ه/ه” harf simgesi de kayıtlıdır. (Bk. I, 293, h.nr: 886) Bu simge de Beyhakî'ye işaret etmektedir. Nitekim bu hadis Beyhakî'de geçmektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, VII, 326, h.nr: 5082) Bu durumda Aclûnî, bu simgenin İbn Mâce'ye işaret ettiği yanlışına düşmüş olmalıdır. (Çeviren)

2033 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 476, h.nr: 7491; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, XXII, 63, h.nr: 153; a.mlf, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV, 312, h.nr: 3402.

2034 Ancak hadis hakkındaki bu değerlendirmeye ve Heysemî'nin “ravileri güvenilir kimselerdir” şeklindeki beyanına (bk. *Mecma'*, VI, 256, h.nr: 10548) itiraz mahiyetinde ciddi gerekçeler öne sürülerek hadisin *zayıf* olduğu belirtilmektedir. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 105, h.nr: 1601; Ebû Süleyman Câsim b. Süleyman, *er-Ravdu'l-bessâm*, III, 34-36, h.nr: 830; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 206-207, muhakkik İhsânullah el-Bedahşî'nin tahrir notu) -Çeviren-

farklı olsa da günah ve ayıp olması bakımından zina gibidir. Ancak bunun bir had cezası yoktur, sadece tazir cezası vardır.”²⁰³⁵

١٤٦٨ - السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ، قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ ؛ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ، بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ .

1468- Cömert, Allah’a yakın, insanlara yakın, cennete yakındır, cehennemden ise uzaktır. Cimri de Allah’a uzak, insanlara uzak, cennete uzaktır, cehenneme ise yakındır.

Tirmizî’nin, ayrıca *ed-Duafâ*’da Ukaylî’nin ve diğer musannıfların Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Tirmizî bu hadis hakkında şunları söylemektedir: “Garip bir hadistir. Gerçekte bu hadis Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla mürsel²⁰³⁶ olarak rivayet edilmektedir.”²⁰³⁷ Taberânî de bunu *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, Saîd b. Muhammed el-Verrâk adında **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmiştir.²⁰³⁸

İbnü’l-Cevzî ise *Mevzûât*’ında bu hadisi zikrettikten sonra Dârekutnî’nin şu değerlendirmesini nakleder: “Bu hadisin birtakım tarik-leri vardır, ancak hiçbirisi sabit değildir.”²⁰³⁹ Buna karşılık Hafız İbn Hacer de şöyle demiştir: “Bu ifadeden, söz konusu hadisin uydurma olduğu sonucu çıkmaz. Zira bu ifade, zayıf hadis için de geçerlidir. Dolayısıyla bu hadisin uydurma olduğuna hükmetmek iyi bir yaklaşım değildir.”²⁰⁴⁰

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir: Bu hadisin Tirmizî’de yer alan şöyle bir ziyadesi mevcuttur: “**Cömert cahil, Allah**

2035 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 103.

2036 Burada “mürsel,” “munkatı” anlamında kullanılmıştır. (Bk. Azîmâbâdî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VI, 82)

2037 Tirmizî, *Birr* 40; Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 117. Ukaylî bu hadisin ne Yahya b. Saîd ne de başkalarının rivayeti itibariyle bir aslının olmadığını ifade etmektedir. (Çeviren)

2038 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 27, h.nr: 2363. Bu isnaddaki Saîd b. Muhammed el-Verrâk isimli zayıf ravi, Tirmizî ve Ukaylî’nin rivayetlerinde de geçmektedir. (Çeviren)

2039 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 181.

2040 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 211. İbn Hacer’in bu değerlendirmesini bizatihi kendi eserlerinde tespit edemedik. (Çeviren)

katında cimri âbiddeden daha sevimlidir.” Ayrıca Dârekutnî'nin şöyle bir ilavesi vardır: **“En amansız hastalık cimriliktir.”**

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Dillerde zikredilen ancak (bir hadis) cazibesi ve nuru olmayan sözlerden biri de şudur: “Cömert kişi, fasık da olsa Allah'ın sevgili kuludur. Cimri ise rahip (abid) de olsa, Allah'ın düşmanıdır.”²⁰⁴¹

١٤٦٩ - السَّخَاءُ شَجَرَةٌ مِنْ أَشْجَارِ الْجَنَّةِ، أَغْصَانُهَا مُتَدَلِّيَاتٌ فِي الدُّنْيَا، فَمَنْ أَخَذَ بِغُضَنِ مِنْهَا قَادَهُ ذَلِكَ الْغُضْنُ إِلَى الْجَنَّةِ، وَالْبُخْلُ شَجَرَةٌ مِنْ شَجَرِ النَّارِ، أَغْصَانُهَا مُتَدَلِّيَاتٌ فِي الدُّنْيَا، فَمَنْ أَخَذَ بِغُضَنِ مِنْهَا قَادَهُ ذَلِكَ الْغُضْنُ إِلَى النَّارِ.

1469- Cömertlik, dalları dünyaya sarkmış cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Kim bu dallardan birini tutarsa, o dal onu cennete götürür. Cimrilik de dalları dünyaya sarkmış cehennem ağaçlarından bir ağaçtır. Kim bu dallardan birini tutarsa, o dal onu cehenneme götürür.

Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da ve Beyhakî'nin de Ali *radıyallahu anh*'dan, İbn Adiy'in de Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁴²

2041 Aliyyü'l-Kârî de bu rivayetin bir aslı olmadığını hatta rivayetdeki ilk cümlelerin uydurma olup **“Şüphesiz Allah çok tevbe edenleri sever”** (Bakara 2/222) ve **“Allah zalimleri sevmez”** (Âl-i İmrân 3/140) âyetleriyle de çeliştiğini; zira fasık kişinin ya zalimlerden yahut kafirlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. *Mevzûât*, s. 266, h.nr: 340) -Çeviren-

2042 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 307, h.nr: 10375; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 383. İbn Adiy, rivayetin isnadında yer alan İbrahim b. İsmail b. Ebî Habîbe'nin münker rivayetleri olan *zayıf* biri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hadisin *zayıf*; rivayetlerinin isnadlarında *zayıf*, *metrûk*, *yalancı* ve hadis uyduran *raviler* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 182-184; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1148, h.nr: 3; Suyûtî, *Leâli*, II, 79-80; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 139-140, h.nr: 36; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 63; Münâvî, *Teyisîr*, II, 69; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 78-79, h.nr: 39; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 349, h.nr: 3892. (Çeviren)

١٤٧٠ - سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَاعْزِدُوا وَرُوحُوا، وَشَيْءٌ مِنَ الدَّلْجَةِ، وَالْقَصْدُ الْقَصْدُ تَبَلَّغُوا.

1470- Orta yolu tutun, dengeli bir şekilde ibadetlerinize devam ederek Allah'a yakınlaşmaya gayret edin. Günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanın. Dengeli ve ölçülü bir şekilde hareket edin ki varmak istediğiniz hedefe ulaşsınız.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir. Yine Buhârî ve Müslim'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Lafzı da şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Orta yolu tutun, dengeli bir şekilde ibadetlerinize devam ederek Allah'a yakınlaşmaya gayret edin. Size müjdeler olsun. Zira hiç kimse ameliyle cennete giremeyecektir”** buyurunca sahâbîler “Sen de mi (giremezsin) ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. O da şu cevabı verdi: **“Evet, Allah beni mağfiret ve rahmetiyle kuşatmadıkça ben de (giremem)!”**²⁰⁴³

Suyûtî de *Dürer*'de bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*'dan gelen bir rivayet olarak sadece **“Orta yolu tutun, dengeli bir şekilde ibadetlerinize devam ederek Allah'a yakınlaşmaya gayret edin”** lafzıyla Buhârî ve Müslim'e dayandırmakta ve herhangi bir ilavede bulunmamaktadır.²⁰⁴⁴

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:²⁰⁴⁵ Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri versiyonun lafzı şöyledir: **“Orta yolu tutun, dengeli bir şekilde ibadetlerinize devam ederek Allah'a yakınlaşmaya gayret edin. Size müjdeler olsun, bilin ki hiç kimseyi ameli cennete girdiremeyecektir”** buyurunca sahâbîler “Seni de mi ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: **“(Evet,) Allah beni rahmetiyle kuşatmadıkça beni de (amelim cennete girdiremez)!”**

١٤٧١ - الْبَسْرُ - وَفِي لَفْظٍ: الْأَسْرَارُ - عِنْدَ الْأَخْرَارِ، وَكَذَا ضُدُورُ الْأَخْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ.

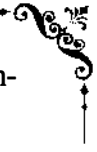
1471- Sır, -bir lafza göre de sırlar- asil insanların katındadır. Keza **“Asillerin göğüsleri, sırların kabirleridir.”**²⁰⁴⁶

2043 Buhârî, Rikâk 18; Müslim, Kıyamet 71, 78.

2044 Suyûtî, *Dürer*, s. 131, h.nr: 257.

2045 Gazzî, *İtkân*, I, 293-294, h.nr: 889.

2046 **“Asillerin göğüsleri sırların mezarlarıdır”** rivayeti ileride 1597 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

Doğru bir sözdür, ancak hadis değildir.²⁰⁴⁷ Bu manada Ebû Ca'fer Ahmed el-Vekkaşî²⁰⁴⁸ şu dizeleri dile getirmiştir:

“İnsanlar arasında yayılmasından korktuğu bir sözü

Ömür bitene kadar bana emanet bırakan kişiye dedim ki:

Artık ölmüş olan ve göğsümü kendisine mezar ettiğim

Bir sırrı ifşa edeceğimden korkmayasın!

Üstelik kabirlerde yatanların bile dirilme ümidi varken,

Senin (bana emanet ettiğin) sırrının dirilme umudu asla yoktur!”

Bu sözden daha etkileyici ve belağatlı olanı ise yaklaşık altı yaşlarında olan Abdullah b. Tâhir el-Vezîr b. el-Hüseyn'e hitaben babası;

“Bana bir sırrı emanet bırakan kişinin sırrını sarıp sarmaladım ve

Yüreğimin derinliklerindeki kabre koydum”

deyince o da şöyle demiştir:

“Bana göre sır, bir çukurdaki ölü gibi değildir!

Zira ben defnedilen kişinin, haşredilmeyi beklediğini görüyorum.

Ancak ben onu öylesine gizliyorum ki,

Ömür boyunca bir gün olsun ondan bir haber almış değilim!”

Bunun üzerine babası oğluna “Sen gerçekten benim evladımıydın!” demiştir.

Hocalardan birine ait bir beyit de şöyledir:

“Bir sırra vâkıf kılınıp da o sırrı yayan kişiye,

Bir daha asla güvenip de sırlarını vermezler yaşadığı müddetçe!”

2047 Aliyyü'l-Kârî, birtakım saygın şahsiyetlerin ve büyük şeyh/hocaların sözlerinden biri olduğunu söylemektedir. (Bk. *Mevzûât*, s. 216, h.nr: 225) -Çeviren-

2048 Ebû Ca'fer Ahmed b. Abdurrahmân el-Vekkaşî (ö. 574). Endülüs dönemi vezir ve edebiyatçılardan. (Geniş bilgi için bk. *Ziriklî, A'lâm*, I, 146) -Çeviren-

١٤٧٢ - سُزْعَةُ الْمَشْيِ تَذْهَبُ بِهَاءِ الْمُؤْمِنِ.

1472- Hızlı yürümek, mü'minin heybet ve ihtişamını giderir.

Keşşâf'ın hadislerinin tahririnde geçtiğine göre Lokman sûresinin tefsirinde yer alan bir rivayettir.²⁰⁴⁹ Bunu destekleyici nitelikte, benzer manada pek çok rivayet mevcuttur. Ancak İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında Ümmü Süleyman eş-Şifâ bint Abdullah'tan gelen bir rivayete göre, Ömer *radiyallahu anhu* yürüdüğü zaman hızlı hareket ederdi.²⁰⁵⁰ Bu rivayet, İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye*'sinde, Zemahşerî'nin *el-Fâik*'inde ve diğer eserlerde yer almaktadır.²⁰⁵¹ Evet, yavaş yürümenin, dinî ve benzeri bir vazifeyi kaçırmaya sebep olacağı endişesi taşıyan bir kimse açısından hızlı yürümek övgüye değer bir davranıştır.²⁰⁵² Öte yandan Necmüddîn el-Gazzâlî de şöyle demektedir: “(Hızlı yürüyüşü hoş karşılamayan) bu hadis, ‘yürüyüşün aşırı hızlı olması’ durumuyla alakalı (bir ikaz) olarak anlaşılmış ve yorumlanmıştır.”²⁰⁵³

İbnü'l-Gars da şunları söylemektedir: “**Hızlı yürümek, mü'minin heybet ve ihtişamını giderir**” hadisini Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr*'de Ebû Hureyre, İbn Ömer ve İbn Abbâs *radiyallahu anhum*'dan aktarmaktadır. Ancak bu hadis, Tirmizî'nin *Şemâil*'inde geçen ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hızlı yürüdüğüne dair sabit olan rivayetle çelişmektedir.²⁰⁵⁴ Ben bu iki rivayeti *et-Teyisîr*'de uzlaştırdım.” (İbnü'l-Gars'tan yaptığımız nakil) özetle burada sona erdi. Bu hususu iyi düşün. Münâvî de

2049 Zeylaî, bu hadisin farklı sahâbîler yoluyla gelen tariklerini tek tek ele alır ve ravileri arasında *zayıf*, *münker*, *metrûk* ve *hadis uyduran* kimselerin olduğunu belirtir. (Bk. Zeylaî, *Tahrîcû ehâdisi'l-Keşşâf*, III, 75, h.nr: 983. Ayrıca bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 24, 138, 359, ravi nr: 1188, 1251, 1999; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 218-220, h.nr: 1177-1179; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, I, 132-138, h.nr: 55. Bu sözün bir sahâbî yahut tâbiîn sözü olduğunu gösteren rivayetler için bk. Dîneverî, *el-Mücâlese*, VII, 36, h.nr: 3339; Aliyyü'l-Kârî, *Cem'u'l-vesâil fi şerhi's-Şemâil*, Mısır, ts., el-Matbaatü's-şerefiyye, I, 43) -Çeviren-

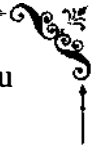
2050 İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 290.

2051 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, IV, 370.

2052 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 216, h.nr: 569.

2053 Gazzâlî, *İtkân*, I, 294, h.nr: 891.

2054 Bk. Tirmizî, *Şemâil*, s. 86; Aliyyü'l-Kârî, *Cem'u'l-vesâil*, I, 176; Ali Yardım, *Peygamberimizin Şemâil*, İstanbul 1998, s. 181-183. (Çeviren)

Zehebî'den naklen ilk hadisin “ciddi anlamda münker bir hadis” olduğunu zikretmektedir.²⁰⁵⁵

١٤٧٣ - السَّعَادَةُ كُلُّ السَّعَادَةِ طَوْلُ الْعُمْرِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ.

1473- Tam anlamıyla mutluluk, Allah’a kullukla geçen uzun bir ömürdür.

Bu rivayeti Kuzâî ve Deylemî, İbn Ömer kanalıyla rivayet etmişlerdir. **Hasen li-gayrihi** bir hadistir.²⁰⁵⁶

١٤٧٤ - السَّعْدُ خَيْرٌ مِنْ مَالٍ مَجْمُوعٍ.

1474- Bir uğur/iyi talih, biriktirilmiş bir maldan daha hayırlıdır.

Necmeddîn el-Gazzî bu söz hakkında “Hadis değildir” demiştir.²⁰⁵⁷

١٤٧٥ - السَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ، وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ.

1475- (İman saadetine eren) bahtiyar insan başkasının hâinden ibret alabilen, (iman nasip olmayan) bedbaht insan da henüz annesinin karnındayken bedbaht olandır.

2055 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 169, 632, ravi nr: 6004, 7891, IV, 339, ravi nr: 9372; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 104.

2056 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 206, h.nr: 312; Deylemî, *Firdevs*, II, 346, h.nr: 3566. Hadis tekniği bakımından bu rivayete yönelik tenkitlere rağmen (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 427, h.nr: 2407) farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki başka rivayetlerin varlığı da söz konusudur. Mesela; Aclûnî'nin daha önce 1231 no'lu hadis olarak da incelediği “**İnsanların en hayırlısı ömrü uzun ve ameli güzel olandır**” hadisi ile Hakim'in, *Müstedrek*'inde Câbir b. Abdullah'tan sahih bir isnadla naklettiği “**Kişinin mutluluğundan biri de ömrünün uzun olup Allah'ın ona kendine yönelik kulluk etmeyi nasip etmesidir**” hadisi (bk. Tirmizî, *Zühd* 21, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 226, h.nr: 17680; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 268, h.nr: 7602) bu çerçevede zikredilebilecek hadislerdendir. İlgili rivayet hakkındaki *hasen li-gayrihi* hükmü verilirken bu tür rivayetler göz önünde bulundurulmuş olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2057 Gazzî, *İtkân*, I, 294, h.nr: 893.

Müslim'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁵⁸ Kezâ Askerî, *el-Emsâl*'de Kuzâî de İbn Mes'ûd'dan bunu merfu olarak nakletmektedirler.²⁰⁵⁹ Yine Beyhakî'nin *el-Medhal*'de, Bezzâr'ın da *Müsned*'inde Ebû Hureyre'den merfu olarak aktardıkları versiyonun lafzı şöyledir: **“Bahtiyar insan, annesinin karnında bahtiyar olan; bedbaht insan da henüz annesinin karnındayken bedbaht olandır.”** Bu rivayetin isnadı sahihtir.²⁰⁶⁰

Öte yandan Taberânî de bunu *el-Mu'cemu's-sağîr*'de sadece **“Bah-tiyar insan, henüz annesinin karnındayken bahtiyar olandır”** lafzıyla rivayet etmektedir.²⁰⁶¹ Ayrıca bu hadis, isnadlarında **iki zayıf ravinin** bulunduğu diğer iki tarikten de nakledilmektedir. Bu sebeple İbnü'l-Cevzî, *Emsâl*'inde “Aynı şekilde merfu bir rivayet olarak da sabit değildir” demiştir. Ancak bu hadise dair Hafız İbn Hacer “Sahihtir” demiş, ondan önce hocası Irâkî de aynı değerlendirmede bulunmuştur.²⁰⁶²

Bunun yanı sıra Suyûtî'nin *Dürer*'inde şu ifadeler yer almaktadır:²⁰⁶³ **“Bahtiyar insan, başkasının hâlinden ibret alabilendir”** hadisini Râmehurmuzî *el-Emsâl*'de Zeyd b. Hâlid ve Ukbe b. Âmir hadisi olarak rivayet etmektedir. İbnü'l-Cevzî “Sabit değildir” demiştir. Ben de (Suyûtî) derim ki:” Ukbe'nin hadisi çok uzundur. Deylemî bunu *Müsned*'inde rivayet etmektedir. Ayrıca Beyhakî'nin *el-Medhal*'deki rivayetine göre bu lafız, İbn Mes'ûd'dan mevkuf olarak da gelmiştir.”

Zerkeşî de *Leâlî*'de şöyle demektedir: “Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Emsâl*'inde ‘Biz bu hadisi Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’den rivayet ettik, ancak (merfu bir rivayet olarak) sabit değildir” demiştir.”²⁰⁶⁴

2058 Müslim, Kader 3; İbn Mâce, Sünnet 7; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 52, h.nr: 6177. Müslim'deki rivayet mevkuf bir hadis gibi gözükse de merfu hükmünde kabul edilmektedir. (Çeviren)

2059 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 66, h.nr: 54.

2060 Beyhakî, *el-Medhal*, s. 185, h.nr: 203; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 23, h.nr: 2150.

2061 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 107, h.nr: 2631.

2062 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 221, h.nr: 570; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 484. Irâkî'nin değerlendirmesinin nerede geçtiğini ise tespit edemedik. (Çeviren)

2063 Suyûtî, *Dürer*, s. 129, h.nr: 253.

2064 Zerkeşî, *Leâlî*, s. 105, h.nr: 38.

١٤٧٦ - السَّلَامُ تَطَوُّعٌ وَالرَّدُّ فَرِيضَةٌ.

1476- Selam vermek sünnet, almak ise farzdır.

Bu hadisi Deylemî, **zayıf bir isnadla** Ali *radıyallahu anh'* dan rivayet etmektedir.²⁰⁶⁵

١٤٧٧ - السَّلَامُ أَمَانٌ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ.

1477- Selam, Allah'ın yeryüzündeki güvencesidir.

Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis-
tir.²⁰⁶⁶

2065 Deylemî, *Firdevs*, II, 340, h.nr: 3538. Bu rivayetin **zayıf** olduğu belirtilmiş olsa da (bk. Münâvî, *Teyşîr*, II, 74) Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde aynı manada ve "التَّسْلِيمُ تَطَوُّعٌ وَالرَّدُّ فَرِيضَةٌ" **Selam vermek nafile, almak ise farzdır**" lafzıyla Hasan el-Basrî'nin sözü olarak nakledilen, *sahih isnadlı* bir rivayet mevcuttur. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 358, h.nr: 1040) -Çeviren-

2066 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet, Suyûtî'nin *ed-Dürü'l-mensûr* adlı tefsirinde Hz. Ebû Bekir'e ait bir söz olarak Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-usûl* isimli eserine dayandırılmaktadır. Ancak tespitimize göre *Nevâdiru'l-usûl*'ün elimizdeki basılı nüshasında Hz. Ebû Bekir'in ilgili sözü şu lafızla geçmektedir: "Selam, kulların kendi aralarındaki güvencesidir." (Bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 177; Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr*, II, 607; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 93) Bu çerçevede Deylemî'de ve daha başka kaynaklarda Enes b. Mâlik kanalıyla ve "**Selam İslâm ehlinin bir selamlaşma tarzı, bizimle zimmet akdi yapan kimseler için de bir güvencedir**" lafzıyla gelen bir rivayetin kastedilmiş olması da muhtemeldir. (Bk. Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 179, h.nr: 262; Deylemî, *Firdevs*, II, 340, h.nr: 3536. Bu rivayetin de uydurma olduğu belirtilmektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, VIII, 211, h.nr: 3734) Hatta bu manada Ebû Ümâme yoluyla gelen bir hadisin lafzı da şöyledir: "**Allah, selamı ümmetimiz için bir selamlaşma tarzı, zimmet ehlimiz için de bir güvence kılmıştır.**" (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 298, h.nr: 3210; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 109, h.nr: 7518) Ebû Hureyre kanalıyla gelen diğer bir rivayetin lafzı da şöyledir: "**Selam Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Allah onu yeryüzüne dinimiz mensuplarının selamı, zimmet ehlinin de güvencesi olsun diye koymuştur.**" (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 135, h.nr: 203) Ancak bu rivayetlerin her ikisinin de zayıf olduğu hatta Ebû Hureyre rivayetinin isnadında hadis uyduran bir yalancı bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 79; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 29, 33, h.nr: 12726, 12727, 12747; Münâvî, *Teyşîr*,

١٤٧٨ - السَّلَامُ عَلَى الْمُؤْمِنِ صَدَقَةٌ.

1478- Mü'mine selam vermek sadakadır.

Deylemî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁶⁷

١٤٧٩ - السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ.

1479- Yolculuk, azaptan bir parçadır.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin şöyle bir ilavesi de vardır: **“...Doğru dürüst bir şeyler yiyip içmenize ve uyumanıza engel olur. Onun için biriniz (yolculuktaki) işini bitirince, bir an evvel ailesine dönmeye baksın.”**²⁰⁶⁸

İmamü'l-Haremeyn'e, tedris için babasının makamına geçtiği sırada “Niçin yolculuk azaptan bir parça olmuştur?” diye sorulur, o da hemen şu cevabı verir: “Çünkü yolculukta eş dosttan ayrılma vardır!” Sehâvî bunu böyle zikreder.²⁰⁶⁹ Ancak Necmüddîn el-Gazzî buna itiraz ederek “Bu hâdis e Üstad Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî hakkında meşhur olmuştur” demektedir.²⁰⁷⁰

Ben de (Aclûnî) derim ki: **“Sefer, sekardan (cehennemden) bir parçadır”** lafzıyla meşhur olan rivayetin ise bir aslı yoktur. Nitekim Aynî, Buhârî şerhinde buna dikkat çekmektedir.²⁰⁷¹

I, 250; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 225-226, h.nr: 22; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VII, 65, h.nr: 3064) -Çeviren-

2067 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'de bu rivayet **“Müslümanın Müslümanın selamına karşılık vermesi sadakadır”** lafzıyla geçmektedir. (Bk. Deylemî, *Firdevs*, II, 274, h.nr: 3272) Rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 33; Gumârî, *el-Müddâvî*, IV, 128; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VIII, 134, h.nr: 3644. (Çeviren)

2068 Buhârî, Umre 19, Cihâd 136, Et'ime 30; Müslim, İmâre 179.

2069 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 221, h.nr: 571; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 624.

2070 Gazzî, *İtkân*, I, 295, h.nr: 896.

2071 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aynî şerhinde, Aclûnî'nin zikrettiği lafızdan biraz farklı olarak şöyle demektedir: “Bu hadis ‘السفر قطعة من النار’/ **Sefer, ateşten bir parçadır**” lafzıyla da rivayet edilmişse de bunun sıhhatini bilmiyorum.” (Bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, X, 137) -Çeviren-

١٤٨٠ - السَّفَرُ يُسْفِرُ عَنْ أَخْلَاقِ الرِّجَالِ.

1480- Yolculuk, insanların (gerçek) huy ve karakterlerini açığa çıkarır.

Sehâvî bunu *Makâsıd*'da, (sıhhat) durumunu açıklamaksızın zikretmektedir.²⁰⁷² İbnü'l-Gars da İbnü'd-Deyba'a uyararak şöyle demiştir: "Doğru bir sözdür, ancak hadis değildir."²⁰⁷³

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:²⁰⁷⁴ Bu, Gazzâlî'nin *İhyâ*'daki sözlerinden biridir. Lafzı da şöyledir: "Sefere *sefer* denilmesinin sebebi, gerçek huy ve karakterleri *isfâr* etmesinden (açığa çıkarmasından) dolaydır."²⁰⁷⁵ Bu sebeple Ömer *radiyallahu anh*, huzurunda şahitlerden birini tanıtmaya çalışan kişiye "İnsanların güzel ahlâkının göstergesi sayılan bir yolculukta bu kişiyle beraber miydin?" diye sorar. O da "Hayır" deyince Hz. Ömer "Onu tanıdığını zannetmiyorum!" cevabını verir. Gazzî daha sonra şunu da eklemektedir: Ömer *radiyallahu anh*'dan gelen rivayetin tam metni mevcuttur. Ebu'l-Kasım el-Begavî'nin **hasen bir isnadla**, Hatîb'in de *Kifâye*'de ve daha başkalarının rivayet ettiklerine göre, Hareşe b. el-Hurr şöyle demiştir: Ömer *radiyallahu anh*'ın huzurunda bir adam şahitlikte bulununca, Ömer *radiyallahu anh* ona "Seni tanımıyorum ama seni tanımıyor olmamın bir zararı da yok. Sen bana seni tanıyan birini getir!" dedi. Derken oradakilerden biri "Ben onu tanıyorum" dedi. Ömer *radiyallahu anh* "Onu nasıl tanıyorsun?" diye sordu. Adam "Adaletli ve faziletli biri olarak tanıyorum" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* "Gecesini gündüzünü, girişini çıkışını bildiğin komşun mu bu senin?" diye sordu. Adam "Hayır" dedi. Ömer *radiyallahu anh* yine "O zaman, insanın vera ve takvasının alameti olan dinar ve dirhemle ticarî muamele yaptığın biri olmalı?" dedi. Adam yine "Hayır" dedi. Ömer *radiyallahu anh* "O hâlde güzel ahlâkın göstergesi sayılan yolculuktaki yol arkadaşın herhalde?" dedi. Adam aynı şekilde "Hayır" cevabını verince, Ömer *radiyallahu anh* "Sen onu tanımıyorsun!" dedi, ardından da ilgili şahsa "Seni tanıyan birini getir bana!" diye seslendi.²⁰⁷⁶

2072 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 221, h.nr: 572.

2073 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 90.

2074 Gazzî, *İtkân*, I, 295, h.nr: 897.

2075 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 242. Gazzâlî burada "sefer (yolculuk)" kelimesi ile aynı kökten gelen "isfâr (açığa çıkarmak)" kelimesi arasında bir mana ilişkisi kurmaktadır. (Çeviren)

2076 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 83.

Öte yandan İbn Ebi'd-Dünyâ, bu hadisi *es-Samt* isimli eserinde şu lafızla rivayet etmektedir: Ömer *radıyallahu anh*, bir adamın bir başkasına övgüde bulunduğunu görünce “Onunla yolculuk yaptın mı?” diye sordu. Adam “Hayır” dedi. “Peki, onunla hiç arkadaşlık kurdun mu?” dedi. Adam yine “Hayır” diye karşılık verince Ömer *radıyallahu anh* “Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a yemin olsun ki sen onu tanıımıyorsun!” dedi.²⁰⁷⁷

Yine Dîneverî, *el-Mücâlese* isimli eserinde Abdullah el-Umerî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bir adam, Ömer *radıyallahu anh*'a “Filanca kişi dosdoğru bir adamdır” dedi. Hz. Ömer de “Onunla birlikte yolculuğa çıktın mı?” diye sordu. Adam “Hayır” dedi. Ardından “Peki, aranızda (ticarî) bir muamele oldu mu?” diye sordu. Adam yine “Hayır” diye karşılık verdi. Hz. Ömer “Peki, herhangi bir şeyini ona emanet ettiğin oldu mu?” dedi. Adam aynı şekilde “Hayır” deyince Ömer *radıyallahu anh* “Senin o adam hakkında bir bilgin yok! Zannediyorum sen onun sadece mescidde başını indirip kaldırdığını görmüş olmalısın!” dedi.²⁰⁷⁸

Bu noktada bu rivayet ile “**Bir adamın mescitlere gitmeyi alışkanlık hâline getirdiğini görürseniz, onun imanına şahitlik edini**”²⁰⁷⁹ hadisi arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Bu noktaya dikkat et!

١٤٨١ - سُفْهَاءُ مَكَّةَ حَشَوُ الْجَنَّةِ.

1481- Mekke'nin akli ermezleri, cennetin ortasındadırlar.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektir: Hocamız -yani Hafız İbn Hacer- “Buna vâkıf olamadım” dedikten sonra bu konuya dair şu kıssayı nakletti: Haremde iki âlim arasında bu hadisin yorumuna ve isnadına ilişkin bir tartışma yaşanmış; nihayet hadis hakkında olumsuz tenkitte bulunan kişinin burnu eğilip yamulmuş, daha sonra da rüyasında kendisine üç defa “Evet, vallahi Mekke'nin akli ermezleri cennet ehliindendir” denilmiş! Bunun üzerine ilgili âlim bu durumdan korkarak, tartıştığı âlimin yanına gelmiş ve kendisini ilgilendirmeyen ve bilgisinin olmadığı bir konuda konuştuğunu onun önünde itiraf etmiş.²⁰⁸⁰

2077 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 274, h.nr: 603.

2078 Dîneverî, *el-Mücâlese*, III, 86, h.nr: 708.

2079 Bu hadis daha önce 235 no'lu rivayet olarak geçmişti.

2080 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 223, h.nr: 573.

Buna karşılık Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir.²⁰⁸¹ Böylesi bir rivayetle ne bir hadis ne de bir hüküm sabit olabilir. Ayrıca Muhammed b. Ebu's-Sayf el-Yemânî eş-Şâfiî'nin ise şöyle dediği söylenmektedir: "Rivayetin metnindeki 'سُفَهَاؤُ مَكَّةَ' süfehâü Mekke' ifadesi, aslında 'أَسَفَاءُ مَكَّةَ' üsefâü Mekke' şeklindedir. 'Üsefâ' ise (esîf kelimesinin çoğulu olarak) 'kusur ve eksikliklerine esefle üzülen kimseler' anlamına gelmektedir."²⁰⁸²

١٤٨٢ - السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْقُنُوتِ.

1482- Kunutta Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'e selam vermek.

Sehâvî *Makâsıd*'da "el-Kavlu'l-bedî'de açıkladığım üzere bu rivayet, her ne kadar bir grup fukahanın sözlerinde yer alsada da ben (bir hadis olarak aslına) vâkıf olamadım" demektedir.²⁰⁸³

İbnü'l-Mülakkın da *Şerhu'l-Minhâc*'da İbn Firkâh'dan naklen şöyle demektedir: "Bazı mezhep âlimlerimizin kitaplarında geçen, (kunuttaki) 'وَسَلَّمَ/ve sellem' lafzının bir aslı yoktur. Aynı şekilde günümüzde imamların alışkanlık hâline getirip kunutta zikrettikleri 'âl, ezvâc ve ashâb (Allah Rasûlü'nün ailesi, hanımları ve sahâbîlerine selam)' lafızlarının hiçbirinin aslı yoktur."

١٤٨٣ - السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ.

1483- Selam, kelâmdan öncedir.

Tirmizî, Kuzâî ve Ebû Ya'îlâ'nın Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup (Tirmizî'de) şöyle bir ziyadesi vardır: "**Selam verene kadar hiç kimseyi yemeğe çağırmayın.**"²⁰⁸⁴ Tirmizî bu hadis hakkında şöyle der: "Sadece bu tarikten geldiğini bildiğimiz **münker** bir hadistir.

2081 Gazzî, *İtkân*, I, 296, h.nr: 898.

2082 Aliyyü'l-Kârî, böyle bir yorum ve yaklaşım sergilemeden önce hadisin, teknik standartları bakımından sahih olması gerektiğini belirtir. (Bk. *Mevzûât*, s. 217, h.nr: 228) -Çeviren-

2083 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 224, h.nr: 574.

2084 Tirmizî, *İsti'zân* 11; Ebû Ya'îlâ, IV, 48, h.nr: 2059; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 56, h.nr: 34.

İsnadında Anbese adında **zayıf** ve **zâhibü'l-hadis** biri vardır. Ayrıca isnadındaki Muhammed b. Zâzân da **münkerü'l-hadis**'tir."²⁰⁸⁵

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir: “Ebû Nuaym ve *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* isimli eserinde İbnü's-Sünnî'nin bu hadisi destekleyici nitelikte, benzer manada bir hadis rivayet etmişlerdir. Ancak onun isnadında da bir **müdelles** ve Mürcie mezhebinden olması sebebiyle **zayıf** sayılan bir kişi vardır. Şu da var ki âlimlerin çoğunluğuna göre, Mürcie mezhebinden olma durumu, -o mezhebin propagandistlerinden biri değilse- o kişi hakkında bir cerh sebebi sayılmaz.”²⁰⁸⁶

Öte yandan İbn Ömer'den merfu olarak gelen bu hadis şöyledir: “**Selamdan önce sizinle kelimeler söylemeye başlayan kimseye karşılık vermeyin.**” İbnü'n-Neccâr'ın Ömer *radiyallahu anh*'dan aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Selam, sorudan öncedir. Selamdan önce size soruyla başlayan kimseye cevap vermeyin.**”

Nevevî de *er-Ravda* ve *el-Ezkâr* isimli eserlerinde şöyle demektedir: Tirmizî'nin kitabında, Câbir kanalıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den: “**Selam, kelimelerden öncedir**” lafzıyla bize rivayet edilen hadis, **zayıf** bir hadistir. Zaten Tirmizî de “Bu, **münkerdir**” demiştir.²⁰⁸⁷

١٤٨٤ - سَلِّمُوا عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَا تُسَلِّمُوا عَلَى يَهُودِ أُمَّتِي، قِيلَ: وَمَنْ يَهُودُ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: تَرْوَاكَ الصَّلَاةَ.

1484- Yahudî ve Hristiyanlara selam verin ama ümmetimin Yahudilerine selam vermeyin. “Ümmetinin Yahudileri kimlerdir?” diye soruldu. Allah Rasûlü cevaben “Namazı terk edenlerdir” buyurdu.

Aliyyü'l-Kârî, Hafız Suyûtî'nin “buna vâkıf olamadım” dediğini nakletmektedir.²⁰⁸⁸ Deylemî ise bunu *Firdevs*'te şu lafızla zikreder: “**İçki içene de selam vermeyin.**” (Deylemî'nin) oğlu da *Müsned*'inde bu hadisi, isnadsız bir şekilde zikretmiştir. Sağânî de “Uydurmadır” demiş ve rivayeti “**نامازي تارك الصلاة/namazı terk eden kişi**” olarak tekil kalıbında aktarmıştır.²⁰⁸⁹

2085 Tirmizî, İsti'zân 11.

2086 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 224-226, h.nr: 575.

2087 Nevevî, *Ezkâr*, s. 400, h.nr: 621.

2088 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 218, h.nr: 231.

2089 Sağânî, *Mevzûât*, s. 41, h.nr: 47.

١٤٨٥- سَمِعْتُ اللَّهَ فَوْقَ الْعَرْشِ يَقُولُ لِلْشَيْءِ كُنْ فَيَكُونُ، فَلَا تَبْلُغُ الْكَافَ وَالنُّونَ إِلَّا يَكُونُ الَّذِي يَكُونُ.

1485- Allah'ı, Arş'ın üstünde bir şeye “*كُن/OL*” der demez, o şeyin hemen oluverdiğini işittim. “*Kâf*” ve “*nûn*” harfleri ulaşır ulaşmaz, olacak olan olur.

Aliyyü'l-Kârî “Hiç kuşkusuz uydurma bir rivayettir” demektedir.²⁰⁹⁰

١٤٨٦- السَّلَامَةُ فِي الْعُزْلَةِ.

1486- Selâmet uzlettedir.

Aliyyü'l-Kârî “Hadis değildir” demiştir.²⁰⁹¹ Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söyler:²⁰⁹² Deylemî bu hadisin manasını müsel sel merfu bir rivayet olarak Ebû Musa'dan şu lafızla nakletmektedir: “*Kişinin fitne anındaki selameti, evine kapanmasıdır.*”²⁰⁹³ Daha sonra Sehâvî sözlerini şöyle sürdürür: Ebû Saîd ve İbn Fadl'ın müsel sellerinde bunu böyle rivayet ettik, hükmünü de *el-Cevâhiru'l-mükellele*'de açıkladım. Bu söz, pek çok hadiste sabit olduğu üzere mana olarak sahihtir. Nitekim Hatîb, Saîd b. el-Müseyyeb'in kendi sözü olarak “Uzlet bir âdettir” cümlesini rivayet etmiştir. Ayrıca Hattâbî, uzlet konusunda müstakil bir cüz telif etmiştir. Üstelik “*İnsanların arasına karışan ve onların eziyetlerine sabreden mü'min, böyle olmayan mü'minden daha hayırlıdır*”²⁰⁹⁴ şeklindeki rivayet de sahihtir. Hattâbî ilgili cüzünde şöyle demektedir: “Fitne döneminde uzlet, peygamberlerin sünneti, velilerin korunağı, bilgelerin ve âkil insanların hayat tarzıdır. Bunu ayıplayanın bir mazereti olduğunu bilmiyorum, bundan kaçınanın da bir övgüye mazhar olabileceğini anlayamıyorum. Özellikle de hayrın azaldığı, lütufların seyrekleştiği şu zamanda... Bu zamanın şerrine, şüphesine, zararına ve ayıbına karşı Allah'tan yardım niyaz ediyoruz.” Daha sonra Sehâvî şöyle demektedir: Derim ki: Allah ona (Hattâbî'ye) rahmet eylesin. Şerrin, bela ve musi-

2090 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 250, h.nr: 307.

2091 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 218, h.nr: 230.

2092 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 226-230, h.nr: 576.

2093 Deylemî, *Firdevs*, II, 334, h.nr: 3507.

2094 Tirmizî, Kıyamet 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 64, h.nr: 5022.

betlerin arttığı şu zamana yetişseydi (kim bilir neler söylediydi?)²⁰⁹⁵ Daha sonra (Hattâbî, şairlerden) birine ait şu şiiri aktarmaktadır:

“Her reisin bir ekibi, her başın da bir ağrısı olur.

Evime kapandım ve bu sayede ırz ve haysiyetimi
korumuş oldum, zilletten kaçınmak için,

Bu günler için sakladığım ve avucumun
arasında parlayan kâseden içerim.

Artık bu diyarlarda pek bulunmayan kimselerin
akıllarından da akıl devşiririm.”²⁰⁹⁶

Aynı şekilde Ebû Hayyân’ın şu dizeleri de ne güzeldir:

“İnsanlarla ünsiyet etmekten kendimi kurtardım,

Keselerden ümidimi keserek özgür olunca,

Evimde tek başıma kaldım, hiç kimseyi görmeden,

Düşüncelerim ve kitaplarım bana yarenlik ettiler.”

Aynı manada İbnü’l-Verdî’ye ait beyitler de şöyledir:

“(Asgari standartlara) kanaat ederek ve ilim kitaplarını
mütalaa etmek üzere evime kapandım,

İşte dinin ziyneti ve güzelliği budur!”

Daha başkalarının da bu manada pek çok şiiri bulunmaktadır.²⁰⁹⁷

١٤٨٧ - السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، يَأْوِي إِلَيْهِ الضَّعِيفُ وَبِهِ يَتَمَصَّرُ الْمَظْلُومُ،
وَمَنْ أَكْثَرَمَ سُلْطَانَ اللَّهِ فِي الدُّنْيَا أَكْرَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1487- Sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. Zayıf ona sığınır, mazlum onun sayesinde üstün gelip hakkını elde eder. Kim dünyada

2095 Hattâbî’nin vefat tarihi hicri 388, Sehâvî’nin ise hicrî 902’dir. (Çeviren)

2096 Bu şiiri, bazı lafız farklılıklarından dolayı daha çok Sehâvî’nin kaynak gösterdiği Hattâbî’nin basılı olan *el-Uzle* isimli eserindeki metni üzerinden çevirmeye çalıştık.

(Bk. Hattâbî, *el-Uzle*, s. 21) -Çeviren-

2097 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 230.

Allah'ın sultanına gerekli hürmet ve bağlılığı gösterirse, Allah da onu kıyamet günü (günahlarını bağışlayarak) yüceltir.

İbnü'n-Neccâr'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir. Beyhakî ve Hâkim'in İbn Ömer'den merfu olarak naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Allah'ın bütün mazlum kulları ona sığınır. Eğer adaletli davranırsa ecir onun olur, halka da şükretmek düşer. Şayet haksızlık yahut hainlik ederse veya zulmederse, ona günah yazılır, halka da sabretmek düşer. Yöneticiler haksızlık edecek olurlarsa, yağmur kesilir. Zekât engellenecek olursa, hayvanlar telef olur. Zina yaygınlaşırsa fakirlik ortaya çıkar. Ve bir zimmet akdi çiğnenecek olursa düşman musallat edilir.”**²⁰⁹⁸

Hadis başka lafızlarla da rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh'*dan şu lafızla naklettiği rivayettir: **“Alçakgönüllü, adaletli sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve mızrağıdır. Bu sultanın sevabı (her gün), yetmiş siddîkîn ameli derecesinde yükseltilir.”**²⁰⁹⁹

2098 Bezzâr, *Müsned*, XII, 17, h.nr: 5383; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 475, h.nr: 6984. Beyhakî, isnadındaki Saîd b. Sinân'ın hadis ehline göre zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir. (Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 118, h.nr: 3313; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1441, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, V, 196, h.nr: 8998; Münâvî, *Teyisr*, II, 71) -Çeviren-

2099 Deylemî, *Firdevs*, II, 343, h.nr: 3554. Bu rivayetin isnadında da Süleyman b. Recâ adında meçhul bir ravi vardır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 271; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 212, h.nr: 3735) **“Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir...”** hadisinin Enes, Ebû Bekir, Ömer, İbn Ömer, Ebû Bekre, Ebû Hureyre ve Ebû Ubeyde el-Cerrâh gibi farklı sahâbîler kanalıyla gelen değişik tariklerine rağmen hepsinin zayıf olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 159, 162, h.nr: 1661, 1664). Nitekim Ukaylî de “Bu konuda sahih olduğuna kanaat edilebilecek bir şey yoktur” demektedir. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 59) Ancak bir kısım tariklerin zayıflığının daha hafif olması hasebiyle birbirini takviye edebilecek bir boyutundan da söz edilebilmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, I, 572- 576, muhakkîk Abdülmu'tî b. Abdürrezzâk el-Bekkûr'un tahrir notları) Öte yandan hadisin mana itibariyle de makul bir açıklamasının yapılabileceğine dair bir mütalaa için bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, XXXV, 45. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî “Suyûfî de bu konudaki rivayetleri müstakîl bir cüz hâlinde toplamıştır” demiştir.²¹⁰⁰ Ben de (Aclûnî) derim ki: Sehâvî de bu konuya dair hadisleri *Ref’u’ş-şükûk fî mefâhiri’l-mülûk* adını verdiği bir cüzde toplamıştır.²¹⁰¹

١٤٨٨ - السُّلْطَانُ وَلِيٌّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ.

1488- Sultan, velisi olmayanın velisidir.

Bu hadisi Nesâî dışındaki *Sünen* sahipleri Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî bunu **hasen** sayarken, İbn Hibbân da **sahih** olduğunu belirtmiştir. İbn Mâce bu hadisi İbn Abbâs’tan da rivayet etmektedir.²¹⁰² Ayrıca hadisin daha başka tarikleri de bulunmaktadır.

١٤٨٩ - السَّمَاحُ رِبَاحٌ، وَالْعُسْرُ شُرْمٌ.

1489- Geniş gönüllülük, cömertlik ve hoşgörü kazançtır; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur.

Kuzâî’nin İbn Ömer’den; Deylemî’nin de Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁰³ Yine Deylemî ve Askerî’nin Ali b. Zeyd’den naklettiklerine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: “**Ben, ‘Kolaylık hayır ve bereketdir; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur’** cümlesinin, sadece bir söylenti olduğunu zannediyordum. Nihayet güvenilir bir kişi bana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ‘**Kolaylık, hayır ve bereketdir; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur’** buyurduğunu nakletti.”²¹⁰⁴ Müsâmaha (hoşgörü) konusuna ilişkin pek çok

2100 Gazzî, *İtkân*, I, 298, h.nr: 904.

2101 Bu hadislerden biri daha önce 645 no’lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

2102 Ebû Dâvûd, *Nikâh* 19; Tirmizî, *Nikâh* 14; İbn Mâce, *Nikâh* 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 243, h.nr: 24205; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 179, h.nr: 5373; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 384, h.nr: 4074; Hâkim, *Müstedrek*, II, 182, h.nr: 2706.

2103 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 48, h.nr: 23; Deylemî, *Firdevs*, II, 347, h.nr: 3571. İbn Ömer tarikinin *münker* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, II, 388, ravi nr: 4190) Ebû Hureyre kanalıyla gelen diğer rivayet ise İbn Ömer rivayetine göre nispeten daha iyi durumdadır. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 234, muhakkik el-Bedahşî’nin tahrir notu) -Çeviren-

2104 Bu rivayetin isnadında Eş’as b. Bürâz adında *metrûkü’l-hadîs*, *münkerü’l-hadîs* olarak bilinen bir ravi yer almaktadır. (Bk: Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, I, 262, ravi nr:

hadis vardır. Bunlardan biri de **“Gönlü geniş, cömert ve müsamahakâr ol ki sana da geniş gövüllü, cömert ve müsamahalı davranılsın”** hadisidir.²¹⁰⁵

١٤٩٠ - السُّنَّةُ بَادَرَهَا.

1490- Sene (boyunca yaşanacak bolluk yahut kıtlık), Mart ayına göre dir.

Hadis değildir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: İmam Ahmed, bu söz sorulunca “Bâtıldır” cevabını vermiştir.²¹⁰⁶ Cümlede geçen ve Mart anlamına gelen “آذار/âzâr” kelimesi, Rûmî ayların altıncı ayıdır. *el-Kâmus*’ta şöyle denilmektedir: “Zira bu ayların başı, iki Teşrîn (Teşrînievvel, Teşrînîsânî Ekim ve Kasım), daha sonra iki Kânûn (Kânûnievvel, Kânûnîsânî - Aralık ve Ocak) ve Şubat ve Mart gelir.

Öte yandan ileride Aynî’den **“Kim bana Mart ayının çıktığını müjdelese ben de ona cenneti müjdelerim”** sözünün bir aslının olmadığı bilgisi nakledilecektir.²¹⁰⁷

١٤٩١ - سُنَّةُ الْمَغْرِبِ تُزْفَعُ مَعَهَا.

1491- Akşam namazının sünneti, farzıyla birlikte (göğ) yükseltilir.

Bu hadisi Rezîn Câmî’inde Huzeyfe’den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Akşamın farzından sonraki iki rekâtı hemen kılın. Çünkü bu iki rekât, farzla birlikte (göğ) yükseltilir.”** Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da yine Huzeyfe’den naklettiği tarikin lafzı ise şöyledir: **“Akşam namazının farzından sonraki iki rekâtı, (gündüz yapılan) amelle birlikte (göğ) yükseltilmesi için hemen kılın.”**²¹⁰⁸ Münâvî ise “İsnadı zayıftır” demiştir.²¹⁰⁹

994; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 234, h.nr: 579; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, X, 384, h.nr: 4835) -Çeviren-

2105 Bk. 364 no’lu hadis.

2106 Gazzî, *İtkân*, I, 299, h.nr: 911.

2107 Bk. 2421 no’lu rivayet. Ayrıca 417 no’lu hadiste de bu rivayetin bir aslının olmadığı belirtilmiştir. (Çeviren)

2108 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IV, 455, h.nr: 2804.

2109 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 307. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 440.

١٤٩٢ - السُّؤَالُ يَضْفُ الْعِلْمَ.

1492- Soru sormak ilmin yarısıdır.

İbn Asâkir'in Enes'ten rivayet ettiği bir hadis olup şöyle bir ziyadesi vardır: **“Yumuşak huyluluk ve nezaket de geçimin yarısıdır. Harcamadaki ölçülü ve dengeli tutum sayesinde hiç kimse fakir düşmemiştir.”**²¹¹⁰ Nitekim bu hadis daha önce **“الاقتِصَادُ فِي الثَّمَنَةِ/Harcamada ölçü ve denge...”** rivayetinde geçmişti.²¹¹¹

١٤٩٣ - السُّؤَالُ وَلَوْ كَثُفَ الطَّرِيقُ.

1493- Bir şeyi istemek, “Nasıl gidilir?” şeklinde bir soru bile olsa (bir isteme sayılır).

Bu hadis daha önce **“الدَّيْنُ وَلَوْ ذَرَهَمٌ/Bir dirhem bile olsa borç sakınca- lıdır ve hoş karşılanmamıştır...”** rivayetinde geçmişti.²¹¹²

١٤٩٤ - السَّوَالُ يَزِيدُ الرَّجُلَ فَصَاحَةً.

1494- Misvak, kişinin fesâhatini²¹¹³ artırır.

Sağânî “Bunun uydurma olduğu gayet açıktır” demektedir. İbnü'l-Cevzî de “Aslı yoktur” demiştir. Ancak Suyûtî bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de

2110 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Asâkir'de Enes kanalıyla gelen rivayetin metni şöyledir: **“Harcamada ölçü ve denge, geçimin yarısıdır. İnsanların gönlünü ve sevgisini kazanmak aklın yarısıdır. Güzel soru ise ilmin yarısıdır.”** (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimesk*, LXX1, 271, ravi nr: 9706) Bu lafız da daha önce 476 no'lu hadis olarak geçmişti. Aclûnî'nin burada zikrettiği lafız ise 476 no'lu ilgili hadisin tahrir ve izahında Askerî ve Deylemî'nin rivayet ettikleri bir hadisin lafzı olarak yer almaktadır. Askerî ve Deylemî'nin rivayetlerinde ise zayıf, metrûk ve yalancılıkla itham edilmiş raviler mevcuttur. (Rivayetlerin isnad zinciri ve raviler hakkındaki değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 428-429; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 507, ravi nr: 10040, II, 410-411, ravi nr: 4276, III, 206-207, ravi nr: 206) -Çeviren-

2111 Bk. 476 no'lu rivayet.

2112 Bk. 1327 no'lu rivayet.

2113 Fesâhat: Cümleyi oluşturan lafızların akıcı olup kulağa hoş gelmesi, manasının da açık olmasıdır. (Bk. Ali Bulut, *BTS (Belağat Terimleri Sözlüğü)*, s. 94) -Çeviren-

zikretmektedir. Münâvî ise şöyle demektedir: “İsnadında zayıf biri vardır. Hadis münkerdir.”²¹¹⁴

١٤٩٥ - السَّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلزَّبْتِ.

1495- Misvak ağzı temizler, Rabbi de razı eder.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir *radiyallahu anh*'dan; Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmişlerdir.²¹¹⁵ Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği rivayette ise şöyle bir ziyade vardır: “**Gözü de cilalar.**”²¹¹⁶ Bir rivayette de şöyle geçer: “**Misvak, ağza hoş bir tat ve koku bırakır ve Rabbi razı eder.**”²¹¹⁷

Bir uyarı: İbnü'l-Gars'ın Alkamî'den nakline göre, İbn Hişâm'a bu hadis ilgili olarak “السَّوَاكُ مَطْهَرَةٌ.../Misvak (ağzı) temizler” cümlesinde müzekker bir kelimeye nasıl olup da müennes bir haber getirildiği sorulmuş,²¹¹⁸ o da şu cevabı vermiştir: “مَطْهَرَةٌ/Mathara” kelimesindeki kapalı “ta,” müenneslik (dişil) için değil, bilakis çokluğu ifade etmek içindir. Nitekim “الْوَلَدُ الوَلَدُ/el-veled mecbenetün ve mebhaleetün” cümlesi de böyledir. Manası da şudur: “Çocuk, korkaklığın (مَجْبَنَةٌ) ve cimriliğin (مَبْهَلَةٌ) çokluğuna/artmasına yol açar.” Bunun üzerine “Bazı dildiler bunu, “السَّوَاكُ/sivâk” kelimesinin müennesse dönüştürülmesinin caizliğine delil olarak kullanmışlardır” denilince İbn Hişâm şu karşılığı vermiştir: “Bu bir yanılgıdır. Aksi hâlde ‘مَجْبَنَةٌ/mecbene’ ve ‘مَبْهَلَةٌ/mebhale’ kelimelerinden hareketle ‘الْوَلَدُ/veled’ kelimesini müennes yapmanın caiz olması gerekirdi ki böyle bir

2114 Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 156, ravi nr: 1144; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 336, h.nr: 549; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 219, h.nr: 233; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 149.

2115 Buhârî, *Savm* 27 (muallak bir rivayet olarak); Nesâî, *Tahâret* 5; İbn Mâce, *Tahâret* 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 186, h.nr: 7; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 70, h.nr: 135; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 348, h.nr: 1067.

2116 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 278, h.nr: 7496.

2117 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 428, h.nr: 12215.

2118 Arapça'da bir gramer kuralı olarak isim cümlelerin öğeleri olan müpteda-haberin (özne-yüklem) birkaç bakımdan birbiriyle uyumlu olması gerekir. Bu uyum noktalarından biri de müpteda ve haberin, müzekkerlik (eril) ve müenneslik (dişil) uyumudur. Ancak hadise bakıldığında “السَّوَاكُ/sivâk” müzekker bir kelime olduğu için “مَطْهَرَةٌ/medharatun ve merdâtun” kelimelerinin de müzekker olması gerekirken müennes olmuştur. Soru bunun sebebini öğrenmek için sorulmuştur. (Çeviren)

görüşü savunan hiç kimse yoktur.” (İbnü’l-Gars’tan yaptığımız nakil) burada sona erdi. Bu hususu iyi düşün.

١٤٩٦ - السَّوَاكُ سُنَّةٌ، فَاسْتَاكُوا أَيَّ وَقْتٍ شِئْتُمْ.

1496- Misvak sünnettir. Ne zaman isterseniz misvak kullanın.

Deylemî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği bir hadistir.²¹¹⁹

١٤٩٧ - السَّوَاكُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ، وَالسَّامُ هُوَ الْمَوْتُ.

1497- Misvak, sâ m dışında her derde devadır. Sâ m ise ölüm demektir.

Bu hadisi de Deylemî Âişe radiyallahu anhâ’ dan rivayet etmektedir.²¹²⁰

١٤٩٨ - سُوءُ الْخُلُقِ ذَنْبٌ لَا يُغْفَرُ.

1498- Kötü ahlâk, affedilmez bir günahtır.

Bunu Taberânî, Âişe radiyallahu anhâ hadisi olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kötü ahlâk sahibi dışından her şeyin mutlaka bir tevbesi vardır. Zira kötü ahlâk sahibinin tevbe ettiği hiçbir günah yoktur ki ondan daha beterine dönmüş olmasın.”**²¹²¹ Ancak bu hadisin isnadı **zayıftır**.²¹²² Öte yandan Hâkim de bunu *el-Künâ* adlı eserinde şu lafızla rivayet eder: **“Kötü ahlâk, sirkenin balı bozması gibi amelleri bozar.”**²¹²³

2119 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 49. Bu rivayetin ravileri arasında *zayıf* ve *metrûk* kimseler olduğuna dair bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 312, ravi nr: 3879, IV, 426, ravi nr: 9701; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 149. (Çeviren)

2120 Deylemî bu rivayeti isnadsız bir şekilde aktardığı için teknik açıdan en azından *zayıf* hadis kategorisindedir. Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 149. (Çeviren)

2121 Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 333, h.nr: 553.

2122 Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 278, h.nr: 4044; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 933, h.nr: 2. Hatta isnadındaki Amr b. Cümey’ isimli hadis uydurmakla suçlanan, yalancı bir raviden dolayı (bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, III, 251, ravi nr: 6345; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 25, h.nr: 12697) hadisin *uydurma* olduğu da öne sürülmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, I, 248, h.nr: 126) -Çeviren-

2123 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 51, h.nr: 1108; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 386, h.nr: 7673; Ebu’s-Şeyh, *Emsâlü’l-hadîs*, s. 333, h.nr: 284. Beyhakî, ilgili eserinde

١٤٩٩ - سَوْدَاءُ وَلَوْ خَيْرٌ مِنْ حَسَنَاءَ لَا تَلِدُ.

1499- Doğurgan siyâhî bir kadın, doğurmayan (kısır) güzel bir kadından daha hayırlıdır.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmiştir.²¹²⁴ Irâkî de şöyle demektedir: "İbn Hibbân'ın, *ed-Duafâ*'da rivayet ettiği bir hadis olup sahih değildir."²¹²⁵ İbnü'l-Esîr de bunu *en-Nihâye* isimli eserinde bu lafızla zikretmektedir.²¹²⁶ Öte yandan *Ezherî* bu hadisi merfu olarak aktarırken, başkaları Ömer *radı-yallahu anh*'ın bizatihi kendi sözü (mevkûf) olarak nakletmiştir.²¹²⁷

١٥٠٠ - شَوْزُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ.

1500- Mü'minin artışı şifadır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²¹²⁸ Hadis değildir. Evet, Dârekutnî bunu *el-Efrâd*'ında İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet etmiştir: "**Kişinin, kardeşinden arta kalan suyu içmesi tevâzûdandır.**"²¹²⁹

Daha sonra Necmüddîn el-Gazzî sözlerine şöyle devam etmektedir: Ben de derim ki: Ayrıca bu hadisin, günümüzde çoğu beldede yaşanan (çirkin) bir uygulamayla hiçbir ilgisi yoktur. Bu uygulamada (fasıklar), kendi içtikleri kahve fincanından, *sâkî* adını verdikleri parlak, tüysüz oğlanların da içmelerini istemekte ve buna *zemzeme* adını vermektedirler. Ancak bu durum, söz konusu parlak oğlanlara bakma ve dokunma gibi haramların yanı sıra, oğlanlarla yakından ilgilenip üzerlerine eğilme ve abanma gibi

bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 291, ravi nr: 1885; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 931, h.nr: 10; Münâvî, *Teyşîr*, II, 61. (Çeviren)

2124 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 416, h.nr: 1004; Deylemî, *Firdevs*, II, 336; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 26.

2125 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 111, h.nr: 687; Irâkî, *el-Muğnî*, I, 461, h.nr: 3; Heysemî, *Mecma'*, IV, 258, h.nr: 7341; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe*, VII, 265, h.nr: 3267.

2126 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III, 282.

2127 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 218-219, h.nr: 232.

2128 Gazzî, *İtkân*, I, 299-300, h.nr: 915.

2129 Bu rivayet daha önce 1405 no'lu hadisin izah ve değerlendirmesinde geçmiş ve isnadında metrûk ve hadis uydurmakla itham edilen Nûh b. Ebî Meryem isimli ravinin yer aldığı belirtilmişti. (Çeviren)

fasıklıkları da içinde barındırmaktadır. Nitekim Dımeşk hatiplerinden biriyle böyle bir durum yaşamıştık. Şöyle ki: Hatip ile aynı mecliste bulunduğumuz bir sırada hatip, sâkîden bize bir içecek getirmesini istedi. Ben buna engel olunca da bana “Efendim, malumunuz ‘Mü’minin artığı şifadır!” deyiverdi. Ben de “Mü’mini gördüğümüz vakit onun artığını şifa sayarız!” dedim.²¹³⁰

Üstelik bu söz, bir hadis değildir. Bunun bir hadis olduğunu iddia etmek yahut bir hadis olduğu hissini vermek Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına yalan söylemektir. Şu zamana ve zamanın insanlarına yazıklar olsun! Allah’tan korkup sakınanlar müstesna ama, onlar da neredeler ki!? Öte yandan bu hadis daha önce “*رَبِيقُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ/Mü’minin tükürüğü şifadır*” rivayetinde de geçmişti.²¹³¹

١٥٠١ - سُورَةُ الْوَاقِعَةِ سُورَةُ الْغِنَى، فَافْرُءُوهَا وَعَلِّمُوهَا أَوْلَادَكُمْ.

1501- Vâkıa sûresi, zenginlik sûresidir. O hâlde onu okuyun ve çocuklarınıza öğretin.

İbn Merdûye’nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Deylemî’de geçen lafzı ise şöyledir: **“Kadınlarınıza Vâkıa sûresini öğretin. Çünkü o, zenginlik sûresidir.”**²¹³² Ebû Ya’lâ, Beyhakî ve başkalarının İbn Mes’ûd yoluyla naklettikleri rivayet de şöyledir: **“Her gece Vâkıa sûresini oku-**

2130 Gazzî bu hâdiseyi başka bir eserinde de anlatmakta ve böylesi ortamlara gelen fasıkların, sipariş verdikleri kahve fincanını getiren söz konusu parlak oğlanlardan bizzat o fincandan içmelerini istediklerini ve kahvenin geri kalan artığını da kendilerinin içtiklerini belirtir. Ayrıca bu bahaneyle onlarla tokalaştıklarını, onları öptüklerini ve beden teması kurduklarını da ifade eder. Düşük karakterli bu insanlar, görünüşte bunu oyun eğlence olsun diye yaptıklarını iddia etseler de gerçekte o gençlerle kurmuş oldukları bu ilişki biçimi son derece seviyesiz ve ahlâk dışıdır. O sebeple Gazzî bu çirkin davranışı, Lût kavminin çirkin amelleri kapsamında ele alır. Öte yandan Gazzî, “Mü’mini gördüğümüz vakit...” ifadesindeki “mü’min” kelimesini, imanı tam ve mükemmel olan mü’min anlamında kullandığını belirtmektedir. (Bk. Gazzî, *Hüsnü’t-tenebbüh limâ verede fi’t-teşebbüh*, thk. Nüreddîn Tâlib başkanlığındaki bir tahkik komisyonu, Suriye 2011, IV, 288, VII, 91) -Çeviren-

2131 Bk. 1405 no’lu rivayet.

2132 Deylemî, *Firdevs*, II, 10, h.nr: 4005. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, VIII, 337, h.nr: 3880. (Çeviren)

yan kimse asla fakirlik yüzü görmez.”²¹³³ Aynı şekilde İbn Asâkir de bunu İbn Abbâs’tan rivayet etmiştir.²¹³⁴

١٠٠٢ - سَيِّدُ إِدَامِكُمُ الْمَلُحُ.

1502- Katığının efendisi tuzdur.

İbn Mâce, Ebû Ya’lâ, Taberânî ve Kuzâî’nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir, ancak **zayıftır**.²¹³⁵ Zira isnadında müphem bir ravi vardır. Bazıları onu zikrederken, bazıları da isnaddan çıkarmaktadırlar.

Öte yandan bir kısım muhaddisler bu hadisi **“Katığın efendisi tuzdur”** lafzıyla rivayet ederken, diğer bir kısmı **“Size tuzu tavsiye ediyorum. Zira tuz, delilik, cüzzam ve alaca (vitiligo) hastalığı dâhil yetmiş derde devadır”** şeklinde rivayet etmektedirler. Bu hadis uydurma olabilir. Nitekim İbnü’l-Gars şöyle demiştir: **“Size tuzu tavsiye ediyorum. Zira tuz, yetmiş derde devadır”** hadisine gelince; İbn Kayyım el-Cevziyye bunun uydurma olduğunu açıkça belirtmektedir.²¹³⁶ Yine bu tür hadislerden biri de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’dan nakledilen şu rivayettir: **“Şüphesiz Allah gökyüzünden yeryüzüne dört bereket indirmiştir: Su, tuz, ateş ve demir.”**²¹³⁷ Keza Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Biriniz, her**

2133 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-sahâbe*, II, 726, h.nr: 1247; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IV, 119-120, h.nr: 2268-2270; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 629, h.nr: 680. Hadisin *zayıf ve münker* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelül-mütenâhiye*, I, 105, h.nr: 151; Zeylâî, *Tahrîcü ehâdîsi’l-Keşşâf*, III, 412; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 407, h.nr: 3; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 457, h.nr: 289. (Çeviren)

2134 İbn Mes’ûd kanalıyla gelen bir rivayet olarak tespit edebildik. Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXIII, 186, 187.

2135 İbn Mâce, Et’ime 33; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VI, 377, h.nr: 3714; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VIII, 354, h.nr: 8854; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, 265, h.nr: 1327; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VIII, 99, h.nr: 5551. Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 21; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 237, h.nr: 584; Münâvî, *Teyisîr*, II, 65; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 169, h.nr: 39. (Çeviren)

2136 Hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 289; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 55, h.nr: 74; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 430. (Çeviren)

2137 Bu hadisin de uydurma olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VII, 53, h.nr: 3053.

ihtiyacını [hatta bir tuzu]²¹³⁸ hatta ve hatta ayakkabısının kopan bağcığını bile Rabbinden dilesin.” Ancak bu hadisin durumunu bilmiyorum.²¹³⁹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:²¹⁴⁰ Taberânî ve Beyhakî'nin yanı sıra Ebû Nuaym da *et-Tıbb*'da Büreyde kanalıyla şu hadisi rivayet etmektedir: **“Dünya ve ahirette katığın efendisi ettir. Dünya ve ahirette içeceklerin efendisi sudur. Dünya ve ahirette kokulu bitkilerin efendisi ise kına çiçeğidir.”**²¹⁴¹ Beyhakî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Katığın en hayırlısı ettir, o da katıkların efendisidir.”**²¹⁴²

۱۵۰۳ - سَيِّدُ الْأَيَّامِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ - الْحَدِيث.

1503- Günlerin efendisi Cuma günüdür; o günde Âdem yaratılmıştır...

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî, Evs b. Evs'ten rivayet etmişlerdir.²¹⁴³ Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve *et-Târîhu'l-kebîr*'de Buhârî'nin Sa'd b. Ubade kanalıyla naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Allah'ın katında günlerin efendisi Cuma günü olup Kurban ve Ramazan bayramı günlerinden de büyük bir gündür. Cuma gününde beş özellik vardır: O günde Âdem yaratılmış, o gün cennetten yeryüzüne indirilmiş ve yine o günde vefat etmiştir. Ayrıca Cuma gününde öyle bir zaman dilimi vardır ki o**

2138 Köşeli parantezli bu kısım *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında geçmemektedir. (Çeviren)

2139 Tirmizî, Daavât 140; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 294, h.nr: 6876. Hadisin ravilerinin güvenilir hatta Seyyâr b. Hâtim dışındakilerin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 150, h.nr: 17221. (Çeviren)

2140 Gazzî, *İtkân*, I, 300-301, h.nr: 919.

2141 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 271, h.nr: 7477; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 735, h.nr: 847; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 68, h.nr: 5510. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 68, h.nr: 3579. (Çeviren)

2142 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 67, h.nr: 5508. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Teyssir*, I, 525; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 70, h.nr: 3579. (Çeviren)

2143 Ebû Dâvûd, Salât 206; İbn Mâce, *İkâmet* 79; Nesâî, Cum'a 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 84, h.nr: 16162; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 190, h.nr: 910; Hâkim, *Müstedrek*, I, 413, h.nr: 1029. Hâkim bu rivayet hakkında “Buhârî'nin şartına göre sahihtir” demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bu rivayet daha önce 501 no'lu hadiste de geçmişti. (Çeviren)

vakitte kul, bir günah yahut akraba ile ilişkiyi kesme talebinde bulunmadığı sürece Allah'tan ne diliyorsa kendisine mutlaka bahşedilir. Yine o günde kıyamet kopacaktır. Allah'a yakınlaştırılmış hiçbir melek ve ne gökyüzü ne yeryüzü ne rüzgâr ne dağ ne de taş yoktur ki, Cuma gününden korkmuş olmasın.”²¹⁴⁴

١٥٠٤ - سَيِّدُ الشُّهُورِ شَهْرُ رَمَضَانَ، وَأَعْظَمُهَا حُرْمَةً ذُو الْحِجَّةِ.

1504- Ayların efendisi Ramazan ayıdır, mukaddes ve saygınlık bakımından en büyüğü de Zilhicce'dir.

Bezzâr ve Deylemî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁴⁵ Münâvî de şöyle demiştir: “Suyûtî bu hadisin **hasen** olduğuna işaret koymuştur, ancak onun dediği gibi değildir. Zira Heysemî'nin de dediği gibi isnadında Yezîd b. Abdülmelik en-Nevfelî adında, (hadis tenkit otoriteleri tarafından) **zayıf** sayılmış biri vardır.”²¹⁴⁶ Bu noktaya dikkat et. Şu da var ki İbn Hacer el-Heytemî, *et-Tuhfe*'de şöyle demektedir: “... Sahih haberde geçtiğine göre *Ramazan*, ayların efendisidir.”²¹⁴⁷

2144 İbn Mâce, İkâmet 79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 122, h.nr: 22457; Bezzâr, *Müsned*, IX, 191, h.nr: 3738; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 19, h.nr: 5376; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 395, h.nr: 2713. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 281, h.nr: 1038; Heysemî, *Mecma'*, II, 163, h.nr: 2995; Münâvî, *Teyisr*, II, 64. (Çeviren)

2145 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 242, h.nr: 3364; Deylemî, *Firdevs*, II, 325, h.nr: 3478. Beyhakî bu rivayetin isnadında bir *zayıflık* bulunduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2146 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 122; Heysemî, *Mecma'*, III, 140, h.nr: 4775. Ancak Gumârî, Münâvî'nin bu yaklaşımına itiraz ederek hadisin, başka sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetlerle birlikte Suyûtî'nin dediği gibi *hasen* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 241) -Çeviren-

2147 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, III, 371. Beyhakî ve Deylemî'nin rivayeti Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen rivayetlerdir. Ancak aynı hadisin İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkuf) olarak nakledildiği bir rivayet daha mevcuttur ve bu rivayet diğerine göre daha muteberdir. Kanaatimizce Suyûtî'nin Ebû Saîd rivayetini *hasen* saymasının gerekçesi de budur. Rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 205, h.nr: 9000; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 243, h.nr: 3365. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 240, muhakkikin tahrir notu. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: “Bu hadisi Deylemî, Ali *radiyallahu anh*’dan şu lafızla rivayet etmiştir: **‘İnsanların efendisi Âdem, Arapların efendisi Muhammed, Rumların efendisi Suheyb, Farsların efendisi Selmân, Habeşlilerin efendisi Bilâl, dağların efendisi Tur-i Sînâ, ağaçların efendisi sedir ağacı, ayların efendisi Muharrem, günlerin efendisi Cuma, sözlerin efendisi Kur’ân, Kur’ân’ın efendisi Bakara sûresi ve Bakara sûresinin efendisi de Âyete’l-Kürsî’dir. Zira Âyete’l-Kürsî’de beş kelime vardır ki her bir kelimesinde otuz bereket bulunur.**”²¹⁴⁸ Bu iki (farklı) rivayeti şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Şöyle ki: Ramazan’ın efendiliği bir açıdan, Muharrem’in efendiliği ise bir başka açıdandır. Mesela; Ramazan, özellikle oruç ve Kadir gecesinden dolayı efendi sayılırken, Muharrem de ayların başını çekmesi, ayrıca içerisinde Âşûrâ gününün bulunması, o günde Âdem *aleyhisselâm*’ın tevbesinin kabul edilişi, Nuh *aleyhisselâm*’ın gemisinin (selametle) karaya oturması, Musa *aleyhisselâm*’ın kurtuluşu gibi hususiyetler sebebiyle efendi kabul edilmiştir.”²¹⁴⁹

١٥٠٥ - سَلْمَانٌ مِنَّا أَهْلُ الْبَيْتِ.

1505- Selmân bizden, ehl-i beyttendir.

Bu hadisi Taberânî ve Hâkim, Ömer *radiyallahu anh* ve İbn Avf’dan rivayet etmişlerdir. İsnadı da **zayıftır**.²¹⁵⁰

2148 Deylemî, *Firdevs*, II, 324, h.nr: 3471. Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 243; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VIII, 206, h.nr: 3728. (Çeviren)

2149 Gazzî, *İtkân*, I, 301, h.nr: 922. Gazzî’nin burada aktardığı rivayet uydurma sayıldığı için böylesi bir uzlaştırmaya ihtiyaç olmadığı kanaatindeyiz. (Çeviren)

2150 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 212, h.nr: 6040; Hâkim, *Müstedrek*, III, 691, h.nr: 6539-6540. Hadisin merfu bir rivayet olarak zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü’l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi’z-Zehebî*, V, 2313, h.nr: 796; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 106. Elbânî de merfu olan rivayetin zayıf, ancak Hz. Ali’nin sözü olarak gelen mevkuf rivayetin ise *sahih* olduğunu öne sürmektedir. Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VIII, 176-180, h.nr: 3704. (Çeviren)

Bu çerçevede zikredilmesi uygun olan dizelerden biri de şöyledir:

“And olsun ki insan ancak dininin evladıdır,

Dolayısıyla nesebine dayanarak sakın takvayı bırakma.

Zira İslâm, Farslı Selmân'ı yüceltmiş;

Şirk ise (Allah Rasûlü ile) aynı soydan gelen
asilzade Ebû Leheb'i alçaltmıştır!”

١٥٠٦- سَلِّ اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

1506- Allah'tan dünya ve ahirette af ve afiyet dile!

Buhârî'nin *et-Târîhu'l-kebîr*'de ve Hâkim'in Abdullah b. Ca'fer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Bekir *radiyallahu anh* yoluyla aktardıkları rivayetin lafzı da şöyledir: **“Allah'tan af ve afiyet dileyin. Zira hiç kimseye yakînden sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir.”** Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayetlerine göre İbn Ömer şöyle demektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam ve sabah vakitlerinde şu duaları dilinden hiç düşürmemiştir: **“Allah'ım! Dünya ve ahirette senden afiyet diliyorum. Allah'ım! Dinimde, dünyamda, ailem ve malım mülkümde senden af ve afiyet diliyorum.”** Öte yandan Tirmizî'nin **hasen** saydığı hadiste Ebû Bekir *radiyallahu anh*, minberde ayağa kalkıp ağlamaya başlamış, ardından da şunu anlatmıştır: Geçen yıl Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aramızdayken minberde bu şekilde ayağa kalkıp ağlamış, ardından da şöyle buyurmuştu: **“Allah'tan af ve afiyet dileyin. Zira hiç kimseye yakînden sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir.”**²¹⁵¹ *Vallahu a'lem*.

2151 Ebû Dâvûd, Edeb 109; Tirmizî, Daavât 106; İbn Mâce, Duâ 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 210, h.nr: 34; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 411, h.nr: 1200; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 181, ravi nr: 560; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 210, h.nr: 10325; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 241, h.nr: 961; Hâkim *Müstedrek*, I, 698, 711, III, 657, h.nr: 1902, 1938, 6417.

١٥٠٧- سَلُّوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ، وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ.

1507- Allah'ın lütfunu isteyin. Zira Allah, lütfunun niyaz edilmesinden hoşnut olur. İbadetin en üstünü ise kurtuluşu beklemektir.

Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²¹⁵² Irâkî de hadis hakkında **zayıf** demiş; Hafız İbn Hacer ise hadisi **hasen** saymıştır.²¹⁵³

١٥٠٨- سَلُّوا عَنِ الْخَيْرِ وَلَا تَسْأَلُوا عَنِ الشَّرِّ.

1508- Hayrı sorup soruşturun, şerri ise sorup soruşturmayın.

Hafız (İbn Hacer) Deylemî'nin hadislerinin tahririnde şöyle demiştir: “Bu hadisi Ebû Nuaym *Hilye*'de Muaz kanalıyla rivayet etmektedir.”²¹⁵⁴

2152 Tirmizî, Daavât 116; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 230, h.nr: 5169; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, II, 372, h.nr: 1086.

2153 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 361, h.nr: 5. İbn Hacer'in, hadisin “hasen” olduğuna dair görüşü ise Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde (I, 552, h.nr: 197) geçmektedir. Nitekim daha önce 627 no'lu rivayette bu hususa değinilmişti. Bu noktada Suyûtî'nin de bu hadis hakkında “sahih” dediğini hatırlatmak gerekir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 108) Bu durumda hadisle ilgili zayıf, hasen ve sahih olmak üzere üç farklı kategoride hüküm verilmiş olmaktadır. Gumârî, burada ihtilaf ve çelişki gibi gözüken durumu özetle şu şekilde açıklar: “Hadis, salt Tirmizî'deki isnadı itibariyle değerlendirildiğinde teknik bakımdan **zayıf** sayılmaktadır. Ancak hadis, daha başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetleri de göz önünde bulundurulduğu zaman hasen yahut sahih seviyesine yükselebilmektedir. Nitekim bu konuda Enes b. Malik, İbn Ömer, Hz. Ali ve Câbir b. Abdullah tarikiyle gelen rivayetler vardır.” (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 223-224) Dolayısıyla hadisimizin en azından -İbn Hacer'in dediği gibi- **hasen** seviyesinde olduğunu söylemek mümkündür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2154 Bezzâr, *Müsned*, VII, 93, h.nr: 2649; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 242, V, 219. İsnadındaki Halîl b. Mürre adındaki bir ravi sebebiyle hadis **zayıf** sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 667, ravi nr: 2572; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 74, h.nr: 215) -Çeviren-

١٥٠٩ - سَمَاعُكَ بِالْمُعِيدِي خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ.

1509- Muaydî'yi uzaktan duymak, onu görmenden daha hayırlıdır.

Bir atasözüdür, hadis değildir.²¹⁵⁵

١٥١٠ - سُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ.

1510- Kötü ahlâk hayırsızlık ve uğursuzluktur.

İbn Şâhîn'in *el-Efrâd*'da İbn Ömer'den, Hatîb'in de Âişe radiyallahu anha'dan şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: "... *Sizin en şerliniz, ahlâkça en kötü olanınızdır.*"²¹⁵⁶ Yine İbn Mende'nin Rabî' el-Ensârî'den naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: "*Kötü ahlâk hayırsızlık ve uğursuzluktur. Kadınlara itaat etmek pişmanlık, köle ve hizmetkârlara iyi davranmak ise (Allah katındaki derecenin, rızık ve bereketin) artmasına sebeptir.*"²¹⁵⁷ Diğer bir lafız da şöyledir: "*Kötü ahlâk affedilmez bir günahdır.*" Ayrıca

²¹⁵⁵ Heybetiyle ün salmış olmasına rağmen gerçekte fiziksel olarak ufak tefek bir adam olan Kinaneli Muaydî hakkında söylenmiştir. (Bk. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî - İ. Sâmerîrâî, Mektebetü'l-hilâl, ts., II, 62) Dolayısıyla dış görünüşü itibarıyla hakkındaki abartılı söylentilerden çok farklı olan ve görüldükleri zaman hayal kırıklığı yaşatan kimseler için söylenen bir atasözü hâline gelmiştir. (Çeviren)

²¹⁵⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 249; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 454, ravi nr: 2294. "*Kötü ahlâk, hayırsızlık ve uğursuzluktur*" lafzıyla Râfi' b. Mekîs'ten gelen bir rivayet için bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 132. Yine Hz. Âişe'den "*Hayırsızlık ve uğursuzluk kötü ahlâktır*" lafzıyla gelen bir rivayet de Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 99, h.nr: 24547'de geçmektedir. Ancak Irâkî'nin ve hem *Müsned*'i hem de *Sünen-i Ebi Dâvûd*'u tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaû'tun değerlendirmesine göre bu rivayetlerin hepsi zayıftır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 930, h.nr: 2; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 61. Bu manada farklı lafızlarla gelen rivayetlerin zayıf olduğuna dair toplu bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 207-209, 792-795) -Çeviren-

²¹⁵⁷ İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 615. Hadisin isnadındaki Anbese b. Abdurrahmân metruk, Osman b. Abdurrahmân da zayıf ve meçhul kimselerden münker rivayetler nakleden birisi olarak bilinmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 301, ravi nr: 6512; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 134, ravi nr: 280; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 208, h.nr: 794) -Çeviren-

Taberânî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan **zayıf** bir isnadla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şudur: “**Kötü ahlâk sahibi dışında her şeyin mutlaka bir tevbesi vardır. Zira kötü ahlâk sahibinin tevbe ettiği hiçbir günah yoktur ki ondan daha beterine dönmüş olmasın.**”²¹⁵⁸ Keza Hâris ve *el-Künâ*'da Hâkim de İbn Ömer'den bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: “**Kötü ahlâk, sirkenin balı bozduğu gibi amelleri bozar.**”²¹⁵⁹

۱۵۱۱ - سَيَأْتِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ الْعَجَمِ يَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا إِلَّا دِمَشْقَ.

1511- Arap olmayanların hükümdarlarından biri gelecek ve Dımeşk haricinde bütün memleketlere hâkim olacaktır.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Abdurrahman b. Selmân'ın kendi sözü olarak rivayet etmektedir.²¹⁶⁰ Molla Aliyyü'l-Kârî *Mişkât* şerhinde şöyle demiştir: “Hadis metnindeki ‘el-medâin’ kelimesi, ‘memleket/ülke (*el-büldân*)’ anlamına gelmektedir.”²¹⁶¹

۱۵۱۲ - سَيَدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللُّخْمَ.

1512- Dünya ve ahiret ehlinin yiyeceklerinin efendisi ettir.

Bu hadisi İbn Mâce ve *İslâhu'l-mâl* isimli eserinde İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak “*والآخرة*”/ve ahiret” lafzı yerine “*وأهل الجنة*”/ve cennet ehli” lafzıyla rivayet etmektedirler.²¹⁶²

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:²¹⁶³ Bu hadisin isnadı **zayıftır**. İsnaındaki Süleyman b. Atâ hakkında İbn Hibbân şöyle demektedir: “Mesleme el-Cühenî'den²¹⁶⁴ uydurma şeyler rivayet etmiştir. Bu dikkatsizlik

2158 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağır*, I, 333, h.nr: 553.

2159 Son üç rivayet daha önce 1498 no'lu rivayette geçmişti.

2160 Ebû Dâvûd, *Sünnet* 9; İbn Asâkir, *Târihu Dımeşk*, I, 245. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini tahrir eden Şuayb el-Arnaût'un değerlendirmesine göre bu rivayet, tâbiîn sözü (maktû) olarak *sahih*dir. (Çeviren)

2161 Aliyyü'l-Kârî, *Mirkât*, IX, 4044, h.nr: 6282.

2162 İbn Mâce, Et'ime 27. Aclûnî, daha önce 458 no'lu rivayette bu hadisin zayıf hatta uydurma bir isnadla nakledildiğini belirtmektedir. (Çeviren)

2163 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 240.

2164 *Keşfü'l-hafâ* ve onun kaynağı *Makâsıd*'da Cezerî olan bu künye, her ikisinin de kaynak gösterdiği İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ ve'l-mecrûhîn* isimli eserinde Cühenî olarak kaydedilmektedir. İlgili biyografi eserlerinde de Cühenî olarak geçmektedir (bk. İbn Hibbân, *a.g.e.*, I, 329, ravi nr: 412) -Çeviren-

ve yetersizlikten kaynaklanan yanlışlığın (*tahlîl*), bizatihi kendisinden mi yoksa Mesleme'den mi kaynaklandığını ise bilmiyorum.”

Öte yandan bu hadisi destekleyici nitelikte farklı sahâbîler kanalıyla gelen, benzer manada daha başka hadisler de vardır. Bunlardan biri de Ebû Nuaym'ın *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de Ali *radiyallahu anh'*dan merfu olarak şu lafızla naklettiği şu hadistir: **“Dünya ve ahirette yiyeceklerin efendisi et, sonra pirinçtir.”** Deylemî'nin Suheyb kanalıyla rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Dünya ve ahirette yiyeceklerin efendisi et, sonra pirinçtir. Dünya ve ahirette içeceklerin efendisi ise sudur.”** Taberânî de bunu *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de, Ebû Osman es-Sâbûnî de Yezîd'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Dünya ve ahirette katığın efendisi ettir. Dünya ve ahirette içeceklerin efendisi sudur.”** Bazıları ise bunu, **“su”** ve **“dünya ve ahirette kokulu bitkilerin efendisi kına çiçeğidir”** ibareleri yerine **“bal”** lafzıyla rivayet etmektedirler. Aynı şekilde Ebû Nuaym, bu hadisi de *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de rivayet etmiştir; ancak hepsinde “سپید/efendi” lafzı yerine “خير/daha hayırlı” lafzı yer almaktadır.

Yine Ebû Nuaym bu rivayeti, *el-Hilye*'de Rabîa b. Ka'b'dan merfu olarak şu lafızla nakletmiştir: **“Dünya ve ahiret yiyeceklerinin en iyisi ettir.”** Ancak isnadında Amr es-Seksekî adında **çok zayıf bir ravi** vardır. Nitekim Ukaylî onun hakkında “Bu hadis sadece onun kanalıyla bilinmektedir. Bu hususta sahih olan hiçbir şey yoktur” demektedir. Bu sebeple İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti *el-Mevzûât* isimli eserine dahil etmiştir. Ancak Hafız İbn Hacer “Söz konusu metne uydurma hükmünü vermek gerektiği kanaati bende oluşmuş değil” demektedir.

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'daki sözlerine şöyle devam eder: Ben de derim ki: Ben bu konuda müstakil bir cüz oluşturdum. Ayrıca Ebu's-Şeyh'in rivayetine göre İbn Sem'ân şöyle der: Âlimlerimizin şöyle dediklerini işitmiştim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e en sevimli gelen yiyecek etti. Üstelik Allah Rasûlü şöyle derdi: **“Et, işitme duyusunu artırır. Dünya ve ahiret yiyeceklerinin efendisidir. Eğer Rabbinden onu bana her gün yedirmesini dileyseydim (Allah mutlaka bu dileğimi) yerine getirirdi.”** Öte yandan Tirmizî'nin *Şemâil*'inde Câbir'in şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evimize geldi, biz de (ona ikram için) bir koyun kestik. Şöyle buyurdu: **“Bunlar sanki bizim eti sevdiğimizi biliyorlar.”** Bütün bu sayılanlardan daha sahih olanı ise Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu beyanıdır: **“Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.”**

Keza Halilurrahmân Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail *aleyhimessalâtü vesselâm*'ı ziyarette gelişini anlatan kıssada da bu hususa işaret edilmektedir. Kıssaya göre Hz. İbrahim, oğlunu ziyaret için gelir, ancak onu evde bulamaz, hanımıyla karşılaşır. Hz. İsmail'in hanımına “Ne yiyorsunuz?” diye sorar. O da “Et” der. “Peki, ne içiyorsunuz?” diye sorunca kadın “Su” diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. İbrahim “Allah'ım! Et ve suyu onlar için bereketli ve mübarek eyle” diye dua eder. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* (bu dua ile ilgili olarak) şöyle buyurur: **“O gün onların (Mekke ve civarının) hububatı yoktu. Eğer o da olsaydı, onun için de onlara dua ederdi.”** (Bu hadisin sahâbî ravisi İbn Abbâs da şu yorumu yapar:) “(Hz. İbrahim'in bu duasının bereketiyledir ki) Mekke dışındaki yerlerde sadece et ve su ile beslenmek, bir kimsenin sağlığına (Mekke'deki kadar) iyi gelmez.”²¹⁶⁵ Şâfiî de “Et yemek, aklı artırır” demiştir.²¹⁶⁶ Ancak kırk gün boyunca sürekli et tüketmemek gerektiği söylenmiştir. Zira et hırs, tamah ve açgözlülüğe yol açar.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:²¹⁶⁷ İbnü's-Sünnî'nin rivayetine göre İbn Abbâs şöyle demektedir: “Âdem cennetten üç şeyle (dünyaya) indirilmiştir: İlki dünyadaki kokulu bitkilerin efendisi olan mer-sin ağacı, diğeri dünya ehlinin yiyeceklerinin efendisi olan buğday başağı ve dünya meyvelerinin efendisi olan acve hurması.” Bu hadis ile bir öncekini şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Buğday başağının efendiliği, kendisiyle yetinilip başka (tahıllara) ihtiyaç hissettirmemesi açısındandır. Etin efendiliği ise ilave bir gıda olması ve fazlasıyla yetmesi bakımındandır.²¹⁶⁸

١٥١٣ - سَيِّدُ الْعَرَبِ عَلِيٌّ

1513- Arapların efendisi Ali'dir.

²¹⁶⁵ Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ 12.

²¹⁶⁶ Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin neredeyse tamamı daha önce Sehâvî'den naklen 458 no'lu rivayette geçmişti. O sebeple burada tekrar etmeye lüzum görmedik. (Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 240-245, h.nr: 586) -Çeviren-

²¹⁶⁷ Gazzî, *İtkân*, I, 302, h.nr: 923.

²¹⁶⁸ Son cümledeki “fazlasıyla yetmesi...” ifadesi, *Keşfü'l-hafâ*'da, kimden kaynaklandığını tespit edemediğimiz yazım tasarrufları sonucunda anlaşılamayacak bir hâle gelmiştir. Biz de burada Aclûnî'nin bu alıntıya kaynak gösterdiği Necmüddîn el-Gazzî'nin orijinal eserini esas alarak çeviri yaptık. (Çeviren)

Ebû Nuaym'ın Hasen b. Ali kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²¹⁶⁹ Hâkim de bunu İbn Abbâs yoluyla merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Ali de Arapların efendisidir.”** Hâkim bu hadis hakkında “sahihdir” demiştir.²¹⁷⁰

Öte yandan bu hadisi destekleyici nitelikte, farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manada daha başka rivayetler de vardır. Ancak bunların hepsi **zayıftır**. Mesela; bunlardan birinde, Hâkim'in Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla aktardığına göre (Allah Rasûlü) **“Bana Arapların efendisini çağırın”** buyurunca Hz. Âişe'nin “‘Ey Allah'ın Rasûlü! Arabın efendisi sen değil misin?’ dedim” diye devam eden hadiste Hâkim, (Allah Rasûlü'nün bu sözünü) zikretmiştir. Keza Hâkim'in bu lafızla Câbir'den merfu olarak naklettiği hadis de bunlardan biridir.²¹⁷¹

Aynı şekilde Ebû Nuaym'ın Hasen b. Ali yoluyla rivayet ettiği bir hadise göre Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali radiyallahu anh'ı kastederek **“Bana Ali'yi çağırın”** buyurunca Âişe radiyallahu anhâ “Arapların efendisi sen değil misin?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: **“Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Ali de Arapların efendisidir.”**²¹⁷² Hatta Zehebî bu hadise *uydurma* hükmünü vermeyi tercih etmiştir.²¹⁷³

Yine İbn Asâkir'in Kays b. Hâzim'den **mürsel** olarak aktardığı bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Baban da**

2169 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 63, V, 38.

2170 Hâkim'in *Müstedrek*'inin basılı nüshasında İbn Abbâs yoluyla gelen bu rivayeti tespit edemedik. Ancak İbn Abbâs yoluyla gelen ve sahih olmayan bir rivayet, İbnü'l-Cevzî'nin *el-İlelü'l-mütenâhiye* adlı eserinde geçmektedir. (Bk. I, 212) -Çeviren-

2171 Hâkim, *Müstedrek*, III, 133-134, h.nr: 4626-4627. Zehebî, Hz. Âişe kanalıyla ilgili olarak “Ömer b. Hasen er-Râsibî'nin bu hadisi uydurduğunu zannediyorum” demektedir. Câbir yoluyla gelen rivayeti de Hüseyin b. Ulvân'ın uydurduğunu öne sürmektedir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, III, 1357-1361, h.nr:546-548) Ayrıca Hz. Âişe, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Hz. Ali'nin iki oğlu Hasan ve Hüseyin, ayrıca Seleme b. Küheyl'den mürsel olarak gelen bu rivayetlerin uydurma olduğuna dair geniş bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, X, 511-515, h.nr: 4890, XII, 405-418, h.nr: 5678. (Çeviren)

2172 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 63, V, 38.

2173 Gazzî, *İtkân*, I, 302, h.nr: 924; Aliyyü'l-Kâfî, *Mevzûât*, I, 220, h.nr: 235.

Arapların orta yaşlılarının efendisidir, Ali de Arap gençlerinin efendisidir.” Bu hadis sayesinde, Ali *radıyallahu anh*’ın efendiliğinin, mutlak anlamda değil gençler açısından olduğu anlaşılmaktadır. Zerkeşî de bunu *Leâli*’de zikretmekte ve herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.²¹⁷⁴

١٥١٤ - السَّيِّدُ اللَّهِ

1514- (Gerçek anlamda asıl) efendi, Allah’tır.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un Abdullah b. eş-Şihhîr kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁷⁵ Sebebi ise Münâvî’de geçtiğine göre şudur: Bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip “Sen Kureyş’in efendisisin” der. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“(Gerçek anlamda asıl) efendi Allah’tır”** buyurur. Adam yine “Sen Kureyş’in güç, kudret bakımından en büyüğü, söz bakımından en yücesisin!” deyince Allah Rasûlü bu defa şöyle buyurur: **“Ey insanlar! Sözüünü söylerken şeytan sizi ayartıp ayağınızı kaydırmazın. Zira ben Allah’ın kulu ve Rasûlü’yüm.”**²¹⁷⁶

١٥١٥ - سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ

1515- Bir topluluğun efendisi, onlara hizmet edendir.

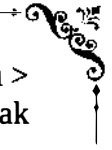
Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Âdâbü’s-suhbe*’sinde bu hadisi Yahya b. Eksem > Me’mûn > Babası > Dedesi isnadıyla Ukbe b. Âmir’den merfu olarak rivayet etmektedir. Bu hadiste Yahya b. Eksem’in Me’mûn’la yaşadığı bir olay anlatılmaktadır. Ancak rivayetin isnadında **zayıflık** ve **inkita (kopukluk)** vardır.²¹⁷⁷

2174 Zerkeşî, *Leâli*, I, 162, h.nr: 4.

2175 Ebû Dâvûd, *Edeb* 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 235, 242, h.nr: 16307, 16316; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 93, h.nr: 211; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 102, h.nr: 10003. Ebû Davûd’un *Sünen*’i ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

2176 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 152.

2177 Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Âdâbü’s-suhbe*, thk. M. Fethî es-Seyyid, Mısır 1990, s. 89, h.nr: 117; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 249-252, h.nr: 588.

Öte yandan Hatîb de bu hadisi Yahya b. Eksem > Me'mûn > Babası > Dedesi > İkrime > İbn Abbâs kanalıyla Cerîr b. Abdullah'tan merfu olarak rivayet etmiştir.²¹⁷⁸

Yine Ebû Nuaym'ın İbrahim b. Edhem'in biyografisinde, **inkitanın** yanı sıra çok **zayıf bir isnadla** Enes'ten merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **“Dünyada hizmetkâr olan o biçare zavallı, ahirette (bulunduğu) topluluğun efendisidir.”**²¹⁷⁹ Deylemî'nin, *Müsned*'inde Sehl b. Sa'd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Bir yolculukta topluluğun efendisi onlara hizmet edendir. O topluluk, kendilerine hizmet ederek öne geçenleri, şehitlik dışında hiçbir amelle geçemez.”**²¹⁸⁰ Taberânî de bu manada bir hadisi **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet eder: **“Allah yolunda savaşanların en üstünü, onlara hizmet eden, sonra onlara haberler getirendir. Allah katından en seçkin makamda olanlar ise oruç tutanlardır. Kim Allah yolunda arkadaşlarına bir kırba su verecek olursa, onlardan yetmiş derece yahut yetmiş yıl önce cennete girer.”**²¹⁸¹

İbn Düreyd'in *el-Müctebâ*'sında ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **“Bir topluluğun efendisi, onlara hizmet edendir”** sözü, Allah Rasûlü'ne has olup daha önce hiç kimseden işitilmemiş sözler arasında geçmektedir.

Ayrıca Sehâvî *Makâsıd*'da “Deylemî'nin bu hadisi Ebû Katâde kanalıyla gelen bir rivayet olarak Tirmizî ve İbn Mâce'ye dayandırması bir vehimden ibarettir” demektedir.²¹⁸² Necmüddîn el-Gazzî ise buna itiraz ederek vehmin ikincide (İbn Mâce'de) değil, birincide (Tirmizî'de) olduğunu belirtmekte;²¹⁸³

2178 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI, 430, h.nr: 3375.

2179 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 53. Bizatihi Ebû Nuaym, bu rivayeti aktardıktan sonra şöyle demektedir: “Ahmed b. Abdullah el-Fâreyânânî'nin uydurmasında tek kaldığı rivayetlerden biridir. Bu zat, hadis uydurmakla meşhur biriydi.” (Çeviren)

2180 Deylemî, *Firdevs*, II, 324, h.nr: 3474.

2181 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 176, h.nr: 4993. Hadisin isnadında Anbese b. Mihrân adında zayıf bir ravinin olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 194, V, 290, h.nr: 5179, 9508. (Çeviren)

2182 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 257. Aynı yanlış Suyûtî için de söz konusudur. Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 131, h.nr: 259. (Çeviren)

2183 Ancak bizim tespitimize göre ilgili hadis Tirmizî'de değil, sadece İbn Mâce'de

daha sonra da sözlerine şöyle devam etmektedir:²¹⁸⁴ Taberânî'nin *el-Erbâin es-sûfiyye*'sinde Enes kanalıyla gelen rivayet de şöyledir: **“Bir topluluğun efendisi, onlara hizmet edendir. Bir topluluğa su (ve benzeri içecek) dağıtan kimse, (o içeceği içme bakımından) onların en son içenidir.”**

Buna karşılık İbn Hacer el-Mekkî de *Fetâvâ*'sında Celâleddîn es-Suyûtî'den naklen şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Allah Rasûlü, ashabına lokma lokma yemek yedirmiş, daha sonra da **‘Bir topluluğun efendisi, onlara hizmet edendir’** buyurmuştur” hadisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iftira edilmiş bir yalandır.²¹⁸⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: (İbn Hacer el-Mekkî'nin) “...iftira edilmiş bir yalandır” sözünden maksadı, rivayetteki ilk cümle itibariyledir yahut olayın bu şekilde cereyan etmiş olması bakımındandır. Yoksa hadis senin de bildiğin gibi sadece **zayıf**tur. Hatta şöyle de denilebilir: Yukarıda da geçtiği üzere pek çok tarikten rivayet edilmiş olması itibariyle **hasen li-gayrihi** sayılır.²¹⁸⁶ Bu hususu iyi düşün.

١٥١٦- سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي؛ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ. مَنْ قَالَهَا فِي النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمَسِّيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ

geçmekte, ayrıca İbn Mâce'de sadece bu rivayetin devamı olan **“Bir topluluğa su (ve benzeri içecek) dağıtan kimse, (o içeceği içme bakımından) onların en son içenidir”** cümlesi yer almaktadır. (Bk. İbn Mâce, Eşribe 26. Ayrıca rivayetin bu kısmı için bk. Müslim, Mesâcid 311; Tirmizî, Eşribe 20) -Çeviren-

2184 Gazzî, *İtkân*, I, 302-303, h.nr: 925.

2185 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.

2186 Enes b. Mâlik, İbn Abbâs ve Sehl b. Sa'd gibi farklı sahâbîler kanalıyla gelen bu hadisin rivayetlerinin tamamının zayıf hatta bir kısım tariklerinde metruk ve hadis uyduran kimseler olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 9-12, h.nr: 1502. Bu noktada zayıf bir rivayetin, başka tariklerle rivayet edilmiş olmasına bakılarak **hasen li-gayrihi** seviyesine yükseltilmesi meselesi ise her zayıf rivayet için geçerli değildir, birtakım şartları vardır. (Bk. Nureddîn İtr, *Menhecü'n-nakd fi ulûmî'l-hadîs*, Dîmeşk 1981, s. 268-271) Bu bakımdan söz konusu şartların bu hadiste ne kadar tahakkuk ettiği konusu tartışmaya açıktır. (Çeviren)

وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُضَيِّحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

1516- İstiğfârın en üstünü (seyyidü'l-istiğfâr), kulun şöyle demesidir: "Allahümme ente rabbî, lâ ilâhe illâ ente, halaktenî ve ene abdûke ve ene alâ ahdi ke ve va'dike mesteta'tü. Eûzü bike min şerri mâ sana'tü, ebûü leke bi ni'metike aleyye ve ebûü bi zenbî, fağfir lî fe innehû lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente: Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. İbadete layık senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet; şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur." Allah Rasûlü daha sonra şöyle buyurdu: "Kim bu duayı gündüz vakti sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak okur da o gün akşama varmadan ölürse cennet ehlinde olur. Yine kim bunu gece vakti sevabına ve faziletine gönülden inanarak okur da sabaha kavuşmadan ölürse cennet ehlinde olur."

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Nesâî'nin Şeddâd b. Evs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁸⁷

١٥١٧ - سِيرُوا إِلَى اللَّهِ عُرْجًا وَمَكَاسِيرَ ، فَإِنْ أَنْتَظَرِ الصِّحَّةَ بَطَالَةً.

1517- Topal vaziyette ve kırıklar içinde de olsa (ağır aksak, kör topal her durumda) Allah'a doğru seyrinize devam edin. Zira sıhhat beklentisi, bir oyalanma ve cehalet göstergesidir.

Hadis değildir. Necmüddîn el-Gazzî, bunu Şâfiî'nin kendi sözü olarak nakletmekte ve şunları söylemektedir:²¹⁸⁸ Bu manada Ebû Nuaym'ın Katâde'den naklettiği şöyle bir rivayet vardır. Katâde der ki: "Ey Âdemoğlu! Eğer sadece dinç ve dinamik olduğun vakitlerde hayra yönelmeyi tercih ediyorsan, bil ki senin nefsin zaten sıkılıp bunalmaya, durgunluğa ve bıkkınlığa daha eğilimlidir. Oysa mü'min, (zorluklara göğüs gerebilecek) tahammüllü insandır; mü'min güç ve cesaretini toplayabilen kişidir. Ayrıca mü'minler, gece-gündüz Allah'ın yardımını dileyenlerdir.

2187 Buhârî, Daavât 2, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXVIII, 334, 354, 355, h.nr: 17111, 17130-1; Nesâî, İstiâze 57.

2188 Gazzî, *İtkân*, I, 303, h.nr: 926.

Yine mü'minler, duaları kabul edilene kadar gizli ve açıktan 'Rabbimiz, Rabbimiz' deyip dururlar."²¹⁸⁹

١٥١٨ - سَيَرُوا عَلَى سَيْرِ أضعفكم.

1518- En zayıfınızın yürüyüşüne göre yürüyün.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Bu rivayeti, bu lafızla bilmiyorum. Ancak manası Allah Rasûlü'nün şu sözünde yer almaktadır: **"Bir topluluğa, en zayıfına göre davran. Zira aralarında yaşlı, hasta, uzaktan gelen ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır."** Şâfiî de bunu *Sünen*'inde rivayet etmektedir.²¹⁹⁰

Aynı şekilde Tirmizî de bunu rivayet etmiş ve **hasen** olduğunu belirtmiştir. Keza İbn Mâce ve Hâkim de nakletmişler ve Hâkim **"Müslim'in şartına uygundur"** demiştir. Yine İbn Huzeyme'nin rivayet edip **sahih** olduğunu belirttiği bu hadis, Hâris b. Ebû Üsâme tarafından Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak aktarılmaktadır. Allah Rasûlü şöyle buyurur: **"Ey Ebû Hureyre! İmam olduğun vakit insanları, en zayıflarına göre değerlendir..."** Bir lafza göre de şöyle buyurmuştur: **"İnsanların en zayıfına göre hareket et!"**²¹⁹¹

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de şöyle der: Fakat bunun manası Allah Rasûlü'nün şu sözünde mevcuttur: **"İnsanlara imamlık yap ve en zayıflarına göre hareket et."**²¹⁹²

Bu noktada İbnü'l-Fârîd *kuddise sirruh*'un şu dizesi ne kadar da güzeldir:

"Benim yürüyüşüme göre yürüyün. Zira ben zayıfınızım,
Bineğim olan deve de diğer binekler arasında yalpalayıp durur."

²¹⁸⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 335.

²¹⁹⁰ *Keşfü'l-hafâ*'da bu rivayet, Şâfiî'nin *Müsned*'ine nispet edilmektedir. Oysa bu bilginin kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde Şâfiî'nin *Sünen*'inde geçtiği belirtilmektedir. (Bk. *Makâsîd*, III, 257, h.nr: 589) Doğrusu da *Sünen*'dir. (Bk. Müzenî, *es-Sünenü'l-me'sûra li'ş-Şâfiî*, thk. Abdülmu'tî Emin Kal'acî, Beyrut 1409, s. 192, h.nr: 121) -Çeviren-

²¹⁹¹ Ebû Dâvûd, *Salât* 40; Nesâî, *Ezân* 32; İbn Mâce, *İkâmet* 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 200, h.nr: 16270; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 221, h.nr: 423; Hâkim, *Müstedrek*, I, 314, 317, h.nr: 715, 722.

²¹⁹² Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 221, h.nr: 236.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:²¹⁹³ Bu manadaki bir rivayeti Şâfiî, Tirmizî, İbn Mâce, Hâkim ve İbn Huzeyme de Osman b. Ebu'l-Âs kanalıyla nakletmişlerdir. Tirmizî'nin hasen, Hâkim ve İbn Huzeyme'nin **sahih** olduğunu belirttikleri bu rivayetin lafzı şöyledir: **“Bir topluluğa en zayıfına göre davran. Zira aralarında yaşlı, hasta, uzaktan gelen ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır.”** Ebû Dâvûd ve Nesâî'de de bu hadis aynı sahâbî yoluyla **sahih isnadlarla** yer almaktadır. Şöyle ki: (Osman b. Ebu'l-Âs şöyle der:) “Ey Allah'ın Rasûlü! Beni kavmimin imamı yap!” dedim. Allah Rasûlü şu karşılığı verdi: **“Sen onların imamısın ve en zayıflarına göre hareket et! Ayrıca kendine, ezan için ücret almayacak bir müezzîn edin.”**

١٥١٩ - السَّيْفُ مَحَاءٌ لِلْخَطَايَا، وَكَذَا السَّيْفُ لَا يَمْحُو التَّقَاتُ.

1519- “Kılıç, günahları silip yok eder” ve “Kılıç, nifakı silip ortadan kaldırmaz.”

Her iki rivayet de ileride “مَا تَرَكَ الْقَاتِلُ عَلَى الْمَقْتُولِ مِنْ ذَنْبٍ / *Kâtil, maktûlün üzerinde hiçbir günah bırakmamıştır*” hadisinin değerlendirmesinde İbn Ömer'den “سَيْفٌ بِلَالٍ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى شَيْئٌ” lafzıyla gelecektir.²¹⁹⁴

١٥٢٠ - سَيْفٌ بِلَالٍ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى شَيْئٌ.

1520- Bilâl'in “س/sîn”i, Allah katında “ش/şın”dır.

İbn Kesîr “Bunun bir aslı yoktur, sahih de değildir” demiştir.²¹⁹⁵ Ayrıca bu rivayet daha önce “إِنْ بِلَالٌ / inne Bilâlen” lafzıyla geçmişti.²¹⁹⁶ Ancak İbn Kudâme, *Muğnî*'sinde şöyle demektedir: “Bilâl'in ezan okurken ‘şın’ harfini ‘sin’ yaparak ‘eshedü’ dediği rivayet edilmiştir.”²¹⁹⁷ Bu noktada tercih edilen görüş ilkidir.²¹⁹⁸ Zira birçok kişi, Bilâl *radıyallahu anh*'ın biyografisini aktarırken, onun, gür ve güzel sesli, açık ve net (fasih) konuşan biri olduğunu belirtmektedir. Üstelik Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, ezan

2193 Gazzî, *İtkân*, I, 303, h.nr: 927.

2194 Bk. 2200 no'lu rivayet.

2195 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, X, 103.

2196 Bk. 695 no'lu rivayet.

2197 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1968, I, 312.

2198 Yani rivayetin bir aslının olmadığıdır. (Çeviren)

rüyasını gören Abdullah b. Zeyd'e hitaben şöyle buyurmuştur: **“Bu ezanı ona –yani Bilâl'e- öğret. Çünkü onun sesi, seninkinden daha gür ve güzeldir.”** Eğer Bilâl'de bir telaffuz sorunu olsaydı, bu durum şu veya bu şekilde mutlaka nakledilirdi. Ayrıca Müslümanları itibarsızlaştırmak için hiçbir fırsatı kaçırmayan münafıklar da Bilâl'in bu hâlini bir kusur sayıp dillerine dolarlardı.

Öte yandan Allâme İbrahim en-Nâcî de *Mevlid*'inde şöyle demektedir: “Allah için şahitlik ederim ki, Muvaffakuddîn İbn Kudâme'nin *Muğnî*'sinde ve onun bu konudaki görüşünü benimseyen yeğeni Şeyh Ebû Ömer Şemsüddîn'in, (Muvaffakuddîn'in) *el-Mukni* ' adlı kitabına dair yazdığı şerhinde iddia edildiği gibi, Hz. Bilal efendimiz kesinlikle 'eshedü' dememiştir. Üstelik Allah Rasûlü'nün müezzinlerini zikrederken ayrıntısıyla açıkladığım üzere hadis hafızları da bu iddiaya karşı çıkmışlardır. Aksine Bilal *radiyallahu anh*, en açık ve net konuşan ve sesi en gür ve güzel insanlardan biriydi.”

١٥٢١ - سِيَّاسَةُ النَّاسِ أَشَدُّ مِنْ سِيَّاسَةِ الدُّوَابِّ.

1521- İnsanların sevk ve idaresi, hayvanların sevk ve idaresinden daha zor ve çetindir.

Hadis değildir. Aksine Nevevî'nin *Tehzîbu'l-esmâ ve'l-luğât*'da dediği gibi İmam Şâfiî'nin hikmetli sözlerinden biridir.²¹⁹⁹

١٥٢٢ - سَيُكَذَّبُ عَلَيَّ.

1522- Benim adıma yalan söylenecektir.

İbnü'l-Mulakkın, Beyzâvî'nin hadislerinin tahricinde şöyle demiştir: Bu hadisi bu şekilde görmüş değilim. Evet, Müslim'in baş taraflarında Ebû Hureyre'den gelen bir rivayete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Âhir zamanda birtakım yalancı deccâller olacaktır.”**²²⁰⁰

2199 Bk. Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, Beyrut, ts., I, 55.

2200 Bk. Müslim, Mukaddime 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 253, h.nr: 8596.

١٥٢٣ - سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ نُورٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1523- Kıyamet günü yüzlerindeki alametleri nurdur.

Taberânî'nin Übey b. Ka'b kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²²⁰¹ Dil-lerde meşhur olan lafız ise sadece **"alametleri yüzlerindedir"** kısmıdır. *Vallahu a'lem.*

١٥٢٤ - سَائِلٌ مُّجَبَّرٌ، وَلَا تُسَائِلُ حَكِيمًا.

1524- Tecrübe etmiş, deneyimli birine sor da, bilgeye sorma!

Halkın dilinde dolaşan bir söz olup hadis değildir.

١٥٢٥ - سَيَحَانُ وَجَيْحَانُ وَالْفَرَاتُ وَالْيَبِلُ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ.

1525- Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir.

Bu hadisi Müslim, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir.²²⁰² İbn Hacer el-Mekkî de *Şerhu'l-ubâb*'da İbn Abbâs kanalıyla gelen şu rivayeti zikretmektedir: **"Allah Teâlâ cennetten beş nehir indirmiştir: Bunlar Hint nehri olan Seyhun, Belh nehri olan Ceyhun, Irak'ın nehirleri olan Fırat ve Dicle ve Mısır'ın nehri olan Nil'dir. Allah bunları, cennet dere-celerinin en alt seviyesindeki pınarların birinden Cebrail'in kanatlarıyla indirmiş ve dağlara yerleştirmiş; daha sonra da yeryüzünde akıtmış ve çeşitli geçim kaynakları açısından insanlara faydalı hale getirmiştir. Allah Teâlâ'nın şu âyeti de bunu göstermektedir: 'Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk...'2203 Ye'cûc ve Me'cûc'un ortaya çıktıkları zamanda ise Allah Teâlâ, Cebrail'i gönderir; o da yeryüzünden**

2201 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 371, h.nr: 4464; a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 370, h.nr: 619. Bu rivayetin senedindeki Revvâd b. el-Cerrâh hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Güvenilir olduğunu söyleyenlerin yanı sıra zayıf olduğunu söyleyenler de vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 107, h.nr: 11347) Ancak benzer manada Ebu'd-Derdâ'dan nakledilen bir rivayet göz önünde bulundurulduğu zaman hadisin *hasen li-gayrihi* seviyesine yükseldiğini söylemek mümkündür. *Vallahu a'lem.* (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 65, h.nr: 21737; Hâkim, *Müstedrek*, II, 520, h.nr: 3784) -Çeviren-

2202 Müslim, Cennet 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 268, h.nr: 7886.

2203 Mü'minûn 23/18.

bu beş nehrin yanı sıra Kur'ân ve ilmin tamamını, Kâbe'nin köşesindeki Hacerü'l-Esved'i, Makâm-ı İbrahim'i ve Musa'nın tâbûtunu (sandık)²²⁰⁴ içindekilerle birlikte (göğe) kaldırır. Allah Teâlâ'nın şu sözünde de buna işaret edilmektedir: 'Bizim onu gidermeye de elbette gücümüz yeter.'²²⁰⁵ Bütün bu şeyler kaldırıldığı zaman da dünya halkı, din ve dünyanın hayrını yitirmiş olur.'²²⁰⁶

Bu noktada Ebû Hureyre'nin hadisi daha çok itimada şayandır. Çünkü İbn Abbâs hadisinin aksine *Sahih-i Müslim*'de geçmektedir. Daha sonra İbn Hacer, adı geçen şerhinde Nevevî'nin *Müslim Şerhi*'nden naklen şöyle demektedir: "Şüphesiz sahih olan şudur ki Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil'in tamamı cennet nehirlerindendir. Ayrıca Seyhan ve Ceyhan'ın, Seyhun ve Ceyhun nehirleri olmadığı ittifakla sabittir. Bu itibarla Kadı İyâz, bunları aynı kabul ettiği için yanılmıştır. Dolayısıyla Seyhan ve Ceyhan hakkındaki doğru bilgi şudur: Bu ikisi Ermeni memleketlerindedir. Seyhan, Misis'in nehridir, Ceyhan ise Adana'nın nehridir."²²⁰⁷

١٥٢٦ - الشَّامُ صَفْوَةُ اللَّهِ مِنْ بِلَادِهِ يَجْتَبِي إِلَيْهَا صَفْوَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ.

1526- Şam, Allah'ın beldeleri arasında seçkin olanıdır; oraya seçkin kullarını çekip toplar.

Taberânî ve diğerlerinin Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²²⁰⁸ Genelde Şam'ın, özelde de Dimeşk'in faziletine dair merfu olan ve olmayan hadisler müstakil kitaplar hâlinde toplanmıştır. Bu hadislerden biri de Ebu'l-Hasen b. Şücâ' er-Rabâî'nin *Fadlu's-Şâm* adlı

2204 Musa'nın tâbûtu ilgili âyet için bk. Bakara 2/248.

2205 Mü'minûn 23/18.

2206 Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 15. İbn Adiy bu hadisin mahfuz olmadığını hatta metninin münker olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2207 Bk. Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVII, 176. Bu nehirlerin cennet nehirlerinden sayılmasını gerçek anlamıyla anlayanlar olduğu gibi sularının tatlı, bereketli oluşu, ayrıca peygamberlerin bu sulardan içmiş olmaları yönüyle mecazi olarak cennet nehri sayılabileceğini söyleyenler de vardır. (Geniş bilgi için bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkât*, IX, 3586, h.nr: 5628) -Çeviren-

2208 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 171, h.nr: 7718; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 555, h.nr: 8555. İsnadındaki Ufeyr b. Ma'dân'ın zayıf bir ravi olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 59, h.nr: 16653) -Çeviren-

eserinde Ebû Zer kanalıyla gelen şu rivayettir: **“Şam, toplanma (mahşer) ve dirilme (menşer) yeridir.”** İbnü'l-Gars şöyle der: Hocamız “Bu hadis, **hasen li-gayrihi**’dir” demiştir.

Yine söz konusu hadislerden biri de Tirmizî’nin Zeyd b. Sâbit yoluyla merfu olarak naklettiği ve **“Ne mutlu Şam’a!..”** diye başlayan ve devamında **“Rahmân’ın melekleri kanatlarını Şam’ın üzerine germiş durumda dırlar”** ifadelerinin yer aldığı hadistir.²²⁰⁹ Keza İbn Ömer’den merfu olarak gelen bir hadiste şöyle geçmektedir: **“Size Şam’ı tavsiye ediyorum.”** Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Beğavî, Taberânî ve başkalarının Abdullah b. Havâle’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: **“Size Şam’ı tavsiye ediyorum. Çünkü o, Allah’ın arzındaki gözde beldesidir ve Allah, gözde kullarını oraya çekip toplar. Kuşkusuz Allah, benim için Şam ve ahalisine kefil oldu.”**²²¹⁰ Benzer bir rivayet de Vâsile, İbn Abbâs ve başkalarından nakledilmiştir.

Suyûtî de bunu *el-Câmiu’s-sağîr*’de Ebû Ümâme kanalıyla gelen bir hadis olarak Taberânî ve Hâkim’e nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Şam, Allah’ın beldeleri arasında seçkin olanıdır; oraya seçkin kullarını çekip toplar. Kim Şam’dan başka bir yere çıkacak olursa, Allah’ın gazabı gereği (çıkıştır). Kim de başka yerlerden Şam’a gelip girmişse, Allah’ın rahmeti gereği (girmiştir).”**²²¹¹ Taberânî’nin Vâsile’den rivayetinin lafzı da şudur: **“Size Şam’ı tavsiye ederim. Çünkü orası, Allah’ın beldelerinin en seçkinidir ve Allah’ın kullarının en gözde olanları oraya yerleşirler. Kim bunu yapmak istemezse, o zaman Yemen’ine katılsın. Şam’a yerleşenler ise orada (su ihtiyacını karşılamak için tahsis edilmiş) kendi su havuzlarını kullansınlar (ve su paylaşımı sebebiyle ihtilafa yol açmasınlar). Zira Allah benim için Şam ve ahalisine kefil olmuştur.”**²²¹²

2209 Tirmizî, Menâkıb 75. Tirmizî bu hadisin *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

2210 Ebû Dâvûd, Cihâd 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 216, h.nr: 17005; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 193, h.nr: 1172. Şuayb el-Arnaût’un değerlendirmesine göre farklı tarihleri itibarıyla *sahih* bir hadistir. (Çeviren)

2211 Bu hadisle ilgili tahrir ve değerlendirmenin ilk cümlesinde bu rivayete değinilmişti. (Çeviren)

2212 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XXII, 55, h.nr: 130. Heysemî, Taberânî’nin bu hadisi tamamı zayıf olan isnadlarla rivayet ettiğini belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 59, h.nr: 16650) -Çeviren-

Öte yandan Beyhakî'nin *Delâil*'de Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak aktardığı bir rivayet de şudur: **“Hilafet Medine'dedir, saltanat ise Şam'dadır.”**²²¹³ Keza Ka'bu'l-Ahbâr'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Şam halkı, Allah'ın kılıçlarından bir kılıç olup Allah onlar sayesinde kendisine karşı gelenlerden intikamını alır.” Urve'den de şu ifadeler nakledilmiştir: Allah *azze ve celle*'nin, peygamberlerinden birine indirdiği kitapların birinde Allah'ın şöyle dediğini okumuştum: **“Şam benim sadağımdır (ok torbası). Eğer bir topluluğa gazap edecek olursam, onlara sadaktaki okumu atarım.”**²²¹⁴

١٥٢٧ - الشَّاهِدُ يَرَى مَا لَا يَرَى الْغَائِبُ.

1527- (Bir yerde/olayda hazır bulunan) şâhit, (orada bulunmayan) gâibin göremediğini görür.

Ahmed b. Hanbel, Ali *radiyallahu anh*'ın “Ey Allah'ın Rasûlü! Beni (vali, temsilci vs. olarak) gönderdiğin zaman emrolduğum gibi mi olayım, yoksa şâhit, gâibin göremediğini görür (düsturunca kişisel inisiyatif kullanabilir miyim?)” şeklindeki sorusuna karşılık Allah Rasûlü *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünü zikretmektedir.²²¹⁵ Ayrıca bu hadisi Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Muhtâra*'sında, Askerî de *el-Emsâl*'inde ve Ebû Nuaym, yine Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedirler. Keza Askerî bunu İbn Mes'ûd kanalıyla nakletmiştir. Yine Kuzâî bunu, içerisinde İbn Lehîa'nın bulunduğu bir isnadla Enes'ten merfu olarak aktarmaktadır.²²¹⁶

2213 Hâkim, *Müstedrek*, III, 75, h.nr: 4440; Beyhakî, *Delâil*, VI, 447. Hâkim bu rivayetin sahih olduğunu söylemişse de Zehebî ona itiraz ederek isnaddaki Süleyman b. Ebî Süleyman ile babasının meçhul kimseler olduklarını vurgulamaktadır. (Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 280, h.nr: 1226-1227; İbn Kudâme, *el-Müntehab*, s. 228, h.nr: 137; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 337, h.nr: 1188) -Çeviren-

2214 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, I, 288.

2215 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 62-63, h.nr: 628; Bezzâr, *Müsned*, II, 237, h.nr: 634. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 329, h.nr: 7732; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, IV, 527, h.nr: 1904. (Çeviren)

2216 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 85, h.nr: 85. İbn Lehîa hafızasının zayıflığıyla bilinen bir ravidir. Ancak hadis hakkındaki genel hüküm, bu ravinin yer almadığı diğer rivayetler göz önünde bulundurularak verilmektedir. (Çeviren)

١٥٢٨ - الشَّامُ شَامَةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ.

1528- Şam, Allah'ın, arzındaki benidir.

Buna vâkıf olamadım. Belki de bir önceki rivayetle²²¹⁷ aynı manadadır. Bu husus iyi düşünölmelidir. *Vallahu a'lem.*

١٥٢٩ - شَاوَرُوهُمْ وَخَالِفُوهُمْ.

1529- Kadınlarla istişare edin fakat onlara muhalefet edin.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²²¹⁸ **Bunu merfu bir hadis olarak göremedim.** Ancak Askerî'nin rivayetine göre Ömer *radiyallahu anh* şöyle demektedir: “Kadınlara muhalefet edin. Çünkü onlara muhalefette bereket vardır.”²²¹⁹ Evet, İbn Lâl, onun tarikiyle de Deylemî, **munkatı** ve aynı zamanda içerisinde **çok zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Enes'ten merfu olarak şu hadisi rivayet etmişlerdir: “**Biriniz, istişare etmeden bir iş yapmasın. Eğer istişare edecek birini (erkeği) bulamazsa, bir kadınla istişare etsin, daha sonra da ona muhalefet etsin. Zira kadına muhalefette bereket vardır.**”²²²⁰ Yine Askerî'nin rivayetine göre Muâviye şöyle demiştir: “Kadınları ‘hayır/olmaz’a alıştırın! Çünkü onlar zayıftırlar; eğer onlara itaat edersen seni perişan ederler.” Nitekim şairlerden biri de şöyle der:

“Onlara muhalefeti terk etmek de (Peygamber'in emrine) muhalefet sayılır.”

Öte yandan Kuzâî, Askerî, Deylemî ve başkalarının **zayıf** bir isnadla Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şudur: “**Kadınlara itaat etmek pişmanlıktır.**” Keza İbn Adiy'in Zeyd b. Sâbit'ten merfu olarak naklettiği rivayeti de “**kadınlara itaat etmek pişmanlıktır**” şeklindedir.²²²¹

2217 1526 no'lu rivayeti kastetmektedir.

2218 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 270, h.nr: 594.

2219 Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, I, 619, h.nr: 430. (Çeviren)

2220 Deylemî, *Firdevs*, V, 122, h.nr: 7683. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 272.

2221 Hadisin zayıf hatta uydurma sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 249; Ukaylî, *ed-Duâfâ*, IV, 74, ravi nr: 1628; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 273; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, I, 129, h.nr: 32. (Çeviren)

Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, Askerî ve başkalarının Ebû Bekre kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri hadis ise şu lafızla gelmiştir: **“Erkekler, kadınlara itaat ettikleri zaman helak olurlar.”**²²²²

Bu noktada İbnü'l-Cevzî'nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla gelen hadisi *Mevzûât*'ına dâhil etmesi, isabetli bir tutum değildir. Nasıl olsun ki! Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Hudeybiye barışında Ümmü Seleme ile istişare etmiş olması, hem faziletli bir kadınla istişare etmenin hem de Ümmü Seleme'nin üstünlüğünün ve tam bir akıl küpü olduğunun delili sayılır.²²²³ O kadar ki İmamu'l-Haremeyn (el-Cüveynî) “(Tarihte) Ümmü Seleme dışında bir görüş beyan edip de isabet edebilen bir kadın bilinmemektedir” demiştir. Ancak Musa *aleyhisselâm*'ın meselesinde Şuayb'ın kızı(nın babasına sunduğu görüş)²²²⁴ delil gösterilerek İmamu'l-Haremeyn'e itiraz edilmiştir.

2222 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 106, h.nr: 20455; Bezzâr, *Müsned*, IX, 137, h.nr: 3692; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 135, h.nr: 425; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 323, h.nr: 7789. Hâkim ve Zehebî'nin bu hadis hakkında “sahih” demiş olmalarına itiraz edilerek isnadındaki Bekkâr b. Abdülazîz'den dolayı hadis zayıf sayılmıştır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 218, ravi nr: 280; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 625, h.nr: 436; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 130, h.nr: 32, Yahya el-Muallimî el-Yemânî'nin tahrir notu) -Çeviren-

2223 Buraya kadarki cümlelerde bir uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Aclûnî bu cümleleri Sehâvî'nin *Makâsîd*'inden nakletmektedir. (Bk. III, 279) Ancak Sehâvî, İbnü'l-Cevzî'nin Hz. Âişe kanalıyla gelen **“Kadınlara itaat pişmanlıktır”** hadisini *Mevzûât*'ına almasını eleştirdikten sonra “nasıl olsun ki?!” gibi bir ifade kullanmamaktadır. Zira Sehâvî'nin burada eleştirdiği husus, zayıf sayılan bir hadisin İbnü'l-Cevzî tarafından *uydurma* kategorisinde görülmesidir. Sehâvî daha sonra da İbnü'l-Cevzî'nin yaklaşımından bağımsız bir şekilde, Allah Rasûlü'nün Hudeybiye barışında Ümmü Seleme ile yaptığı istişareyi delil göstererek, “kadınlarla istişare edildikten sonra muhalefet edilmesini” emreden rivayeti, sahih sünnete muhalif olması yönünden tenkide tâbi tutmaktadır. Dolayısıyla Aclûnî'nin, cümleler arasındaki geçişi bağlamından kopuk bir şekilde değerlendirmesi sonucunda, mana uyumsuzluğuna sebep olacak şekilde “nasıl olsun ki?!” ibaresini araya katmış olduğu kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2224 Bk. Kasas 28/26.

Öte yandan er-Radiyyü'l-Gazzî de *el-Mirâh fi'l-mizâh*'da²²²⁵ şöyle demektedir:²²²⁶ Ömer *radiyallahu anh* şunu söylemiştir: “Kadınlara muhalefet edin. Çünkü onlara muhalefette bereket vardır.” Şöyle de denilmiştir: “(Kadınlarla) istişare edin fakat onlara muhalefet edin.” Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “**Karısının kulu kölesi olan kimse rahat yüzü görmesin!**” Bunun sebebi de şudur: Allah Teâlâ, kadını erkeğin idaresine verdiği hâlde, erkek kendini kadına teslim edip onun idaresi altına girmiştir. Ayrıca Allah, erkekleri “*kavvâm* (hâkim, koruyucu, idareci)”; kocayı da “*seyyid* (efendi)” diye isimlendirmiştir.²²²⁷ Ne var ki erkek, bunun gereğini yerine getirememiş ve Allah'ın nimetini nankörlükle karşılamıştır.

١٥٣٠ - الشَّبَابُ شُعْبَةٌ مِنَ الْجُنُونِ، وَالنِّسَاءُ حِبَالَةُ الشَّيْطَانِ.

1530- Gençlik, bir tür deliliktir; kadınlar da şeytanın tuzak ipidir.

Bir rivayette “*hibâle*/حِبَالَة” kelimesinin cemi hâli olan “*habâil*/حَبَائِل” kelimesi geçmektedir. Bu da “herhangi bir şeyi avlamak için kullanılan alettir.” Ebû Nuaym bu cümleyi İbn Mes'ûd yoluyla; Deylemî de Abdullah b. Âmir ve Ukbe b. Âmir kanalıyla uzun bir hadis içerisinde; Teymî de *Terğîb*'inde Zeyd b. Hâlid el-Cühenî tarikiyle merfu olarak rivayet etmişlerdir.²²²⁸ Üstelik bu rivayet, Süfyân es-Sevrî'nin şu sözüyle de çelişmez: “Ey gençler topluluğu! Gece namazına özen gösterin. Çünkü hayır, gençlerdedir.” (Bu sözün söylenme gerekçesi) gençlik çağının genellikle güç ve dinamizm potansiyelinin bulunduğu bir çağ olmasıdır.

Öte yandan ilgili hadisi takviye edici nitelikte benzer manadaki rivayetlerden biri de şu hadistir: “**Rabbin, gençlik hevesleri olmayan bir delikanlıya özel bir önem atfetmiştir.**”²²²⁹

2225 Kaynaklarda bu eserin müellifi Ebu'l-Berekât Bedrüddîn b. Radiyüddîn Muhammed b. Muhammed el-Gazzî (ö. 984/1577) olarak bilinmektedir. (Bk. Ziriklî, *A'lâm*, VII, 59) -Çeviren-

2226 Ebu'l-Berekât el-Gazzî, *el-Mirâh fi'l-mizâh*, thk. B. Abdülvehhab el-Câbî, Beyrut 1977, s. 114. (Çeviren)

2227 “Kavvâm” için bk. Nisâ 4/34. “Seyyid” için bk. Yusuf 12/25. (Çeviren)

2228 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 138; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 66, h.nr: 55; Deylemî, *Firdevs*, II, 373, h.nr: 3665.

2229 Bu hadis ileride 1709 ve 3220 no'lu rivayetlerde -küçük lafız farklılıklarıyla- ele alınacaktır. (Çeviren)

İbnü'l-Gars da hadisimizle ilgili olarak şunları söylemektedir: “Hadis **hasendir**.”²²³⁰ Gençliğin bir tür delilik sayılmasının sebebi, deliliğinin aklı yok etmesindendir. Aynı şekilde gençler de şehvetlere eğilimleri ve zararlı şeylere atılmaları hasebiyle akılsızlığa doğru hızlıca sürüklenebilirler. O sebeple bunu şu şekilde nazma dökmüşlerdir:

“Beş tür sarhoşluk vardır; insan bunların biriyle sarhoş olsa,

Gülünç duruma düşer, alay konusu olup çıkar:

Hırs sarhoşluğu, gençlik ve aşk,

Sonra içki sarhoşluğu ve iktidar!”

١٥٣١ - شَيْءٌ الشَّيْءِ مُنْجَذِبٌ إِلَيْهِ - وَفِي لَفْظِ شَيْءٍ.

1531- Bir şeyin benzeyeni -bir lafza göre “benzeri”- o şeyin cazibesine kapılır.

Hadis değildir. Sehâvî şöyle demiştir: “Bu söz, ‘**Ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar (gibidir)**...’²²³¹ hadisiyle aynı manadadır.”²²³²

2230 Suyûtî de bu hadisin *hasen* olduğu kanaatindedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 171) Ancak Ebû Nuaym'ın rivayeti İbn Mes'ûd'un kendi hutbe/konuşmasından ibaret olup Hz. Peygamber'e izafe edilmemektedir. Deylemî'de İbn Mes'ûd kanalıyla gelen merfu rivayette ise metruk ve zayıf raviler bulunmaktadır. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 280-282, h.nr: 595, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notları) Ayrıca Kuzâî'nin rivayetinde Abdullah b. Mus'âb b. Zeyd b. Hâlid adında bir ravi yer almaktadır. Zehebî, bu ravi hakkında şunu söyler: “Babası yoluyla dedesinden münker bir hutbeyi merfu olarak rivayet etmiştir. Ayrıca meçhullüğü söz konusudur.” (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 506, ravi nr: 4610. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 483, h.nr: 2464) Öte yandan bu hadis, sahih bir isnadla Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü olarak da nakledilmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *ez-Züh'd*, s. 116, h.nr: 757) Bu durumda rivayetin hem İbn Mes'ûd hem de Ebu'd-Derdâ'nın sözü olarak nakledilen mevkuf bir hadis olması ihtimali daha ağır basmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2231 Daha önce 315 no'lu rivayette geçmiş olan bu hadisin devamı şöyledir: “**(Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) kaynaşır; tanışmayanlar da ayrılığa düşerler.**” (Çeviren)

2232 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 282, h.nr: 596.

Aynı zamanda bu ifade, Arapların “Her cins kendi cinsine daha meylilidir -bir lafza göre de: meyleder-” sözü gibidir. Keza bu söz, “Aynı cinsten olmak, katılım ve birlikteliğin sebebidir” sözüne de benzemektedir.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:²²³³ Bu, Gazzâlî'nin sözlerindendir. Nitekim *İhyâ*'da şöyle demiştir: “Ahlâk ve yaratılış bakımından bir güzellik, suret bakımından da bir tatlılık olmamasına rağmen bazen iki kişi arasında, iç dünyaya ait olup ülfet ve uyumu gerektiren bir ilişki sebebiyle kuvvetli bir sevgi ve samimiyet bağı oluşabilir. Çünkü bir şeyin benzeri, doğası gereği o şeyin cazibesine kapılır ve ona eğilim gösterir. İç dünyaya ait benzeşimler ise gizlidir ve insanın tespit edemeyeceği tarzda ince sebepleri/yolları vardır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu gerçeği şu şekilde ifade etmektedir: **‘Ruhlar, bir araya getirilmiş çeşitli topluluklar (gibidir). (Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) birbirleriyle kaynaşırlar; tanışmayanlar da ayrılığa düşerler.’** Birbiriyle tanışmayıp zıtlaşmak, farklılık ve ayrışmanın sonucudur; kaynaşma ise karşılıklı uyum ve ahengin bir neticesidir.”²²³⁴

Ayrıca Deylemî'de, Enes kanalıyla merfu olarak aktarılan şöyle bir hadis yer almaktadır: **“Şüphesiz Allah'ın, birbirine benzer cins ve karakterde olanları bir araya getirip kaynaştırmakla görevli bir meleği vardır.”** Ancak bu hadis zayıftır.²²³⁵

۱۵۳۲- الشَّرِيعَةُ أَقْوَالِي، وَالطَّرِيقَةُ أَفْعَالِي، وَالْحَقِيقَةُ حَالِي، وَالْمَعْرِفَةُ رَأْسُ مَالِي.

1532- Şeriat sözlerim, tarikat fiillerim, hakikat hâlim, marifet ise ana sermayemdir.

Bu sözün (sıhhat bakımından) durumunun izahı bir yana bunu zikreden birini bile görmüş değilim. Evet, bazıları bunu bazı mutasavvıfların kitaplarında gördüğünü zikretmiştir. Bu husus incelenip araştırılmalıdır.

2233 Gazzî, *İtkân*, I, 306, h.nr: 935.

2234 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 161.

2235 Deylemî, *Firdevs*, I, 185, h.nr: 694. Hadisin zayıf olduğuna dair bilgi için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 283, h.nr: 596. Bu hadis daha önce 771 no'lu rivayetin açıklamasında geçmişti.

١٥٣٣ - الشَّاءُ رَيْبُ الْمُؤْمِنِ طَالَ لَيْلُهُ فَمَامَهُ، وَقَصُرَ نَهَارُهُ فَصَامَهُ.

1533- Kış, mü'minin baharıdır: Gecesi uzun olduğu için ibadetine kalkar, gündüzü kısa olduğu için orucunu tutar.

Ebû Ya'lâ ve Askerî bu hadisin tamamını; Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym ise sadece **“Kış, mü'minin baharıdır”** kısmını Ebû Saîd kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.²²³⁶ Ancak isnadında, Ebu'l-Heysem adında, bir grup âlim tarafından zayıf sayılmasına karşılık, İbn Maîn gibi otoritelerce güvenilir kabul edilen bir ravi bulunmaktadır. Şu da var ki hadis, benzer manadaki destekleyici başka rivayetler sayesinde **hasen li-gayrihi** seviyesine yükselmektedir.²²³⁷

İşte bu rivayetlerden biri, Taberânî ve başkalarının, aralarında Saîd b. Beşîr isimli **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla, Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Kışın oruç tutmak, (kolaylıkla elde edilebilen) serin bir ganimettir.”**²²³⁸ Bu hadisi Beyhakî, Ebû Nuaym ve Abdullah b. Ahmed, Ebû Hureyre'nin bizatihi kendi sözü (mevkuf) olarak rivayet etmişlerdir ki, bu daha **sahih**tir.²²³⁹ Yine söz konusu rivayetlerden biri de Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Huzeyme, Taberânî ve Kuzâî'nin, Âmir b. Mes'ûd'dan Enes hadisinin lafızıyla merfu olarak rivayet ettikleri hadistir.²²⁴⁰ Nitekim Sehâvî bunu *Emâlî*'sinde bu şekilde izah etmiştir.

Öte yandan Suyûtî de ilgili hadisi *el-Câmiu's-sağîr*'de Ebû Saîd'den gelen bir rivayet olarak Beyhakî'ye şu lafızla nispet etmektedir: **“Kış,**

2236 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 245, h.nr: 11716; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 324, h.nr: 1061; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 325.

2237 Heysemî ve Suyûtî de hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 200, h.nr: 5217; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 172) -Çeviren-

2238 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 26, h.nr: 716.

2239 Mevkuf rivayet için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 89, h.nr: 8455. Mevkuf rivayetin daha sahih sayıldığına dair bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 287. (Çeviren)

2240 Tirmizî, *Savm* 74; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 290, h.nr: 18959; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 309, h.nr: 2145; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 163, h.nr: 231; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 489, h.nr: 8454. Bu rivayette sahâbî ravi zikredilmediği için hadis *mürsel* sayılmaktadır. Ancak hadisin daha başka kanallarla rivayet edilmiş olması göz önünde bulundurularak *hasen* seviyesine yükseldiği belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 554, h.nr: 1922) -Çeviren-

mü'minin baharıdır; gündüzü kısa olduğu için oruç tutar; gecesini uzun olduğu için de ibadete kalkar.” Münâvî rahimehullah'ın dediği üzere bir rivayette de **“(o gecenin) ibadetine kalkar (فَقَامَهُ) ve (o günün) orucunu tutar (فَصَامَهُ)”** lafzıyla geçmektedir.²²⁴¹

Keza Deylemî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de şu lafız yer almaktadır: **“Kışa merhaba! Onda rahmet iner. Gecesi, ibadete kalkan için uzundur; gündüzü ise oruç tutan için kısadır.”**²²⁴² Dîneverî'nin Katâde'den naklettiği rivayet de şöyledir: “Gökten bir kavmin üzerine inen azap, sadece kışın sona erdiği bir vakitte iner.”²²⁴³

١٥٣٤ - الشُّعْ لَا يَأْتِي بِخَيْرٍ.

1534- İhtiraslı cimrilik ve tamâhkârlık, hayır getirmez.

Bunu bu lafızla rivayet edeni görmedim. Ancak manası, şu lafızla **sahih** olan hadislerden anlaşılmaktadır: **“İhtiraslı cimrilik ve tamahkârlıktan sakının. Sizden öncekiler de bu ihtiraslı tamahkârlıkları sebebiyle helak olmuşlardır. Zira (bu huyları) onlara cimriliği telkin edince cimri davrandılar, akrabalık bağıni koparmayı telkin edince, o bağı kopardılar ve (doğruluk çizgisinden ayrılıp yalan ve zina gibi) günahlara sapmalarını telkin edince de günah işlediler.”**²²⁴⁴ Bir diğer **sahih** rivayet de şöyledir: **“İhtiraslı cimrilik ve tamahkârlıktan sakının. Zira bu huy, sizden öncekileri kıskırtınca birbirlerinin kanlarını dökmüşler, yine kıskırtınca birbirlerinin dokunulmazlarını çiğnemişlerdir.”**²²⁴⁵ Ceyyid bir isnadla gelen bir hadis de şöyledir: **“Bir insandaki en kötü şey, aşırı ihtiras boyutundaki cimrilik ve tamahkârlık ve aşırı korkudur.”**²²⁴⁶

2241 Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, IV, 172.

2242 Deylemî, Firdevs, IV, 164, h.nr: 6513. Rivayetin *münker* olduğuna dair bk. Zehebî, Mîzânu'l-i'tidâl, IV, 270, h.nr: 9110. (Çeviren)

2243 Dîneverî, Mucâlese, II, 280, h.nr: 426. Bu rivayetin isnadındaki Muhammed b. Abdülazîz ed-Dîneverî'nin *münkerü'l-hadîs* ve *zayıf* biri olduğuna dair bilgi için bk. Zehebî, Mîzânu'l-i'tidâl, III, 629, h.nr: 7877; İbn Adiy, el-Kâmil, VII, 548, ravi nr: 1774. (Çeviren)

2244 Ebû Dâvûd, Zekât 46; Hâkim, Müstedrek, I, 576, h.nr: 1516. Bu hadis daha önce 853 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

2245 Buhârî, el-Edebü'l-müfred, s. 171, h.nr: 487; İbn Hibbân, Sahîh, XI, 580, h.nr: 5177.

2246 Ebûd Dâvûd, Cihâd 21; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, 385, h.nr: 8010.

۱۵۳۵- شَرَارُ أُمَّتِي الْعُلَمَاءُ الَّذِينَ يَأْتُونَ الْأَمْرَاءَ، وَخِيَارُ الْأَمْرَاءِ الَّذِينَ يَأْتُونَ الْعُلَمَاءَ.

1535- Ümmetimin en şerlileri, emîrlerin kapısına giden âlimler; emîrlerin hayırlıları ise âlimlerin ayağına gelenlerdir.

Irâkî, *İhyâ* hadislerinin tahricinde şöyle demiştir:²²⁴⁷ “İbn Mace, bu hadisin ilk kısmına benzer bir lafzı, **zayıf** bir isnadla Ebû Hureyre’den rivayet etmektedir.”²²⁴⁸

۱۵۳۶- شَرَارُ أُمَّتِي مَنْ يَلِي الْقَضَاءَ إِنْ اشْتَبَهَ عَلَيْهِ لَمْ يُشَاوِرْ، وَإِنْ أَصَابَ بَطْرٌ، وَإِنْ غَضِبَ عَنَّفَ، وَكَاتَبَ السُّوءَ كَالْعَامِلِ بِهِ.

1536- Ümmetimin en şerlileri, yargı görevini üstlenenlerdir. Zira bir meselenin hükmünde tereddüt edip kararsız kalsa istişare etmez, isabet etse kibir ve gurura kapılır, (taraplardan birine) öfkelendiğinde de sert ve acımasız davranır. Kötülük ve haksızlığa alet olan kâtip de o işi bizzat yapan gibidir.

Deylemî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. İbnü’l-Gars, hocası Hicâzî’den bu hadisin **hasen li-gayrihi** olduğunu nakletmektedir.²²⁴⁹

۱۵۳۷- شَرَارُ أُمَّتِي الَّذِينَ غَدُوا بِالنَّعِيمِ، الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَلْوَانَ الطَّعَامِ، وَيَلْبَسُونَ أَلْوَانَ الْيَبَابِ، وَيَشْدُقُونَ بِالْكَلَامِ.

1537- Ümmetimin en şerlileri, nimetlerle beslenmiş; çeşit çeşit yiyecekler yiyen, türlü türlü kıyafetler giyen ve avurdunu şişire şişire laf eden kimselerdir.

2247 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 82, h.nr: 4; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, s. 24.

2248 İbn Mâce, *Sünnet* 23.

2249 Ancak bu hadisin isnadındaki Ömer b. Ebû Bekir el-Mevsilî el-Adevî isimli ravi zayıf ve metruk sayılmakta; Abdullah b. Ebân es-Sekâfî ise meçhul ve rivayetleri münker, bâtil olarak kabul edilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 380, ravi nr: 1047; Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl*, II, 388, ravi nr: 4189, III, 184, ravi nr: 6063; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 156; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VIII, 219, h.nr: 3743) Tespit edebildiğimiz kadarıyla daha başka bir tariki bulunmayan bu hadisin, hangi gerekçelerle *hasen li-gayrihi* seviyesine çıkarılmış olduğu meselesi izaha muhtaçtır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

Beyhâkî'nin yanı sıra İbn Ebi'd-Dünyâ da bu hadisi *Zemmü'l-ğıybe* adlı eserinde Fâtımatü'z-Zehrâ *radiyallahu anhâ*'dan **zayıf** bir isnadla rivayet etmektedir.²²⁵⁰

۱۵۳۸ - شَرَّازُكُنْمُ عَزَابُكُنْمُ.

1538- Sizin en şerlileriniz bekârlarınızdır.

Bu hadisi Ebû Ya'lâ ve Taberânî, içerisinde Hâlid el-Mahzûmî adında **metruk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedirler. Ebû Hureyre şöyle demektedir: “Ömrümden geriye sadece bir gün bile kalacak olsa bir kadınla nikâhlı olarak Allah'ın huzuruna varırım. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediğini işittim: **“Sizin en şerlileriniz, bekârlarınızdır.”**²²⁵¹

Yine Ebû Ya'lâ ve Taberânî'nin, **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla Atıyye b. Büsr el-Mâzinî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis-te şöyle denilmektedir: **“Şüphesiz nikâh, bizim sünnetimizdendir. Sizin en şerlileriniz bekârlarınızdır. En değersiz ölümlerinizi de bekâr olarak ölenlerdir.”**²²⁵² Bunun gibi daha başka hadisler de bulunmaktadır.²²⁵³ Şu kadar var ki -uydurma hükmünü verecek boyutta olmamakla birlikte- bu rivayetlerin hepsinde bir **zayıflık ve ızdırâb** söz konusudur.²²⁵⁴

2250 İbn Ebi'd-Dünya, *Zemmü'l-ğıybe ve'n-nemîme*, thk. B. Muhammed Uyûn, Dımeşk 1992, s. 8, h.nr: 12; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 24, h.nr: 2351; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 90; Beyhâkî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 459, h.nr: 5281. Hadisin birtakım rivayetlerinin **zayıf** olmasına rağmen (bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 103, h.nr: 3255; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 237, h.nr: 3616) farklı sahâbîler yoluyla gelen diğer rivayetleri dikkate alındığında *hasen* seviyesine ulaşabileceğine dair ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 512-515, h.nr: 1891. (Çeviren)

2251 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 37, h.nr: 2042; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 375, h.nr: 4476. Bu rivayetin isnadında Hâlid b. İsmail el-Mahzûmî adında **metruk** bir ravi olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 251, h.nr: 7299. (Çeviren)

2252 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 260, h.nr: 6856; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 85, h.nr: 158. Bu rivayetin isnadındaki Muâviye b. Yahya es-Sadeffî'nin de **zayıf** olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 250, h.nr: 7298) -Çeviren-

2253 Ebû Zer kanalıyla gelen bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 355, h.nr: 21450. Rivayetin münker olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 137, h.nr: 6053.

2254 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 289-300, h.nr: 598. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 16-21, h.nr: 2511.

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de şunları söyler:²²⁵⁵ “Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Zer'den; Taberânî Atıyye b. Bişr'den, İbn Adiy, Ebû Hureyre'den, Ebû Nuaym da Câbir'den rivayet etmektedirler. İbnü'l-Cevzî ise bunu *Mevûzât*'ına almakla²²⁵⁶ hata etmiştir.” Sağânî de bu hadisi “*Ümmetimin en şerlileri, bekârlarıdır*” lafzıyla zikretmektedir.²²⁵⁷

İbnü'l-İmâd da bu konuya ilişkin telif ettiği manzumesinde bu hadise yer vermiştir:

“Sizin en şerlileriniz bekârlarınızdır, işte böyle geldi haber,
Ölenler arasında bekâr olanlardır, en değersiz ölüler!”
Hafız İbn Hacer el-Askalânî'nin beyitleri ise şöyledir:
“En değersiz ölüler, sizin bekâr olarak ölenlerinizdir,
Zira sizin en şerlileriniz, bekârlarınızdır efendiler!
Güvenilir otoriteler Ahmed b. Hanbel, Mevsilî
ve Taberânî rivayet etti bunu,
Fakat hiçbir surette zayıflıktan ve ızdırâbtan
kurtulamayan birtakım tariklerle!”

١٥٣٩ - الشَّيْءُ شِدَّةٌ وَلَوْ كَانَ رَحَاءً.

1539- Kış mevsimi ılık da geçse zor ve çetindir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: Hadis değildir. Ayrıca ilk bakışta bir önceki hadisle de çalışmaktadır.²²⁵⁸ Bu manadaki rivayetlerden biri de ileride de gelecek olan “الْقُرْبُوسُ/soğuk derttir, ıstıraptır” rivayetidir.²²⁵⁹ Burada “القر” kelimesindeki “kaf” harfi zammeli, “râ” da şeddeli olarak (*el-kurru*) okunur ve “soğuk” anlamına gelir. “بُوسُ” kelimesindeki “bâ” harfi de zammeli, sonrasındaki hemze de sakin olarak (*bü'sün*) diye okunur ve “dert, ıstırap” manasındadır.

2255 Suyûtî, *Dürer*, s. 135, h.nr: 268.

2256 İbnü'l-Cevzî, *Mevûzât*, II, 258.

2257 Sağânî, *Mevûzât*, s. 40, h.nr: 44.

2258 Burada Aclûnî, bu değerlendirmeyi Gazzî'nin eserinden naklettiği için o eserde bir önceki hadisin ne olduğuna baktık ve Aclûnî'nin daha önce 1533 no'lu rivayet olarak verdiği “*Kış, mü'minin baharıdır...*” hadisinin zikredildiğini tespit ettik. (Bk. Gazzî, *İtkân*, s. 306) -Çeviren-

2259 Bk. 1867 no'lu rivayet.

١٥٤٠ - شَدُّوا فَشَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ.

1540- Onlar aşırılığa kaçıp zorluk çıkarınca, Allah da onların işlerini zorlaştırdı.

Burada Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* İsrailoğullarını kastetmektedir. Zira Musa *aleyhisselâm*'a hitaben **“Sen bizim adımıza Rab-bine dua et de (kurban etmemiz gereken) o sığır neyin nesidir bize bir açıklasın”** demişlerdi.²²⁶⁰

Öte yandan İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Eğer İsrailoğulları ‘Biz, Allah’ın izniyle mutlaka bize emredileni yerine getirmenin bir yolunu bulacağız”²²⁶¹ demeselerdi, (o sığır) kendilerine asla verilmeyecekti. Aslında herhangi bir sığırı alıp kesselerdi, onlar adına yeterli olacaktı. Ancak onlar aşırılığa kaçıp güçlük çıkarınca Allah da onların işlerini zorlaştırdı.”²²⁶²** Bu gibi bir durumun, Hristiyanların rahipleri için geçerli olduğunu gösteren bir rivayet de gelmiştir. Şöyle ki: Ebû Ya‘lâ'nın Enes kanalıyla rivayet ettiğine göre Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Kendi kendinizi zora sokmayın yoksa Allah da sizin işinizi zorlaştırır. Zira bir topluluk böyle kendi kendilerini zora soktular da Allah onların işlerini zorlaştırdı. İşte kalıntıları, manastırlarda ve kiliselerde hâlâ duruyor: ‘Ruhbanlığa gelince; biz onlara bunu emretmedik, onlar kendileri icat ettiler...”²²⁶³**

Ancak bu iki zorlama şeklini birbirinden ayırmak gerekir. Zira Yahudilerin zorlaması, Musa *aleyhisselâm*'ı güç durumda bırakma ve onunla inatlaşma tavrından kaynaklanmaktadır. Hristiyanların zorlaması ise ibadet ve (Allah'a yakınlaşma) çabasındaki aşırılığın sonucudur. Bunların her ikisi de bizim şeriatımıza göre kınanmış ve yerilmiştir. Necmüddîn el-Gazzî böyle söylemektedir.²²⁶⁴

2260 Bakara 2/68-70.

2261 Bakara 2/70.

2262 İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 195. İbn Kesîr, bu rivayetin “garib” olduğunu söyledikten sonra “en azından Ebû Hureyre'nin kendi sözü olabileceğini” belirtmektedir. (Çeviren)

2263 Hadîd 57/27. Hadis için bk. Ebû Dâvûd, Edeb 51; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, VI, 365, h.nr: 3694. Hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarına dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VI, 256, h.nr: 10546. (Çeviren)

2264 Gazzî, *İtkân*, I, 307, h.nr: 938.

١٥٤١ - شَرُّ الْأُمُورِ مُخَدَّنَاتُهَا.

1541- İşlerin en kötüsü, (din adına) sonradan ortaya çıkarılmış olanlardır.²²⁶⁵

Deylemî bu hadisi şu ilavesiyle Ukbe b. Âmir'e isnad etmektedir: *“Körlüğün en kötüsü kalp körlüğüdür. Mazeretin en kötüsü, ölüm vakti gelip çattığı zaman, pişmanlığın en kötüsü kıyamet gününde olanıdır. Yiyeceğin en kötüsü ise yetim malıdır. Kazançların en kötüsü de faizdir.”*²²⁶⁶

١٥٤٢ - شَرَّارُكُمْ مَعْلَمُو صِبْيَانِكُمْ، أَقْلُهُمْ رَحْمَةٌ عَلَى الْيَتِيمِ، وَأَغْلَظُهُمْ عَلَى الْمُسْكِينِ.

1542- Sizin en şerlileriniz, çocuklarınızın muallimleridir. Onlar yetimlere karşı en acımasız, zavallı düşküne karşı da en kaba ve sert kimselerdir.

Suyûtî *Leâli*'de bu rivayet hakkında “uydurmadır” demektedir.²²⁶⁷ Ben de (Aclûnî) derim ki: Buhârî ve Tirmizî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri *“Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir”*²²⁶⁸ hadisi, zaten bunun uydurma olduğunu göstermektedir.

١٥٤٣ - شَرُّ الْبِقَاعِ الْأَسْوَاقُ.

1543- Mekânların en şerlisi çarşı pazarlardır.

Daha önce *خَيْرُ الْبِقَاعِ/Mekânların en hayırlısı...* hadisinde geçmişti.²²⁶⁹

2265 Bu cümle daha önce 587 numarada, uzunca bir hadisin bir parçası olarak geçmişti.

2266 Deylemî, *Firdevs*, II, 371, h.nr: 3659. Deylemî'nin bu rivayetinin isnadında Abdülazîz b. İmrân adında *metrûkü'l-hadîs* bir ravi bulunmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 632, ravi nr: 5119; Gumârî, *el-Müdüvî*, II, 243) -Çeviren-

2267 Suyûtî, *Leâli*, II, 390.

2268 Bu hadis daha öne 1251 no'lu rivayet olarak geçmişti.

2269 Bk. 1243 no'lu rivayet.

۱۵۴۴ - شَرُّ الْحَيَاةِ وَلَا الْمَمَاتِ.

1544- Yeter ki ölüm(ün en kötüsü) olmasın, hayatın en kötüsüne bile razıyım!

Bu, Hafız İbn Hacer'in de dediği gibi kadim filozoflardan birinin sözüdür. Daha sonra İbn Hacer şunları söyler: Buradaki **“hayatın en kötüsü”** ifadesiyle kastedilen, mal, beden, aile ve benzeri konularda başa gelebilecek dünyevî sorun ve aksaklıklardır. Böyle bir durumda doğru bir söz olmaktadır. Ancak bunu söyleyen kişinin, din meselesini kapsayacak ölçüde daha genel bir manayı kastettiği varsayılacak olursa, o zaman bu söz, sahibinin yüzüne çarpılır; hatta bazı noktaları itibariyle küfre, bazı hususları açısından da günaha girmiş olmasından endişe edilir. Bu noktada *Müsned*'de geçen ve ölümün temenni edilmesini yasaklayan rivayete²²⁷⁰ gelince; buradaki yasağın gerekçesi olarak iki sebep zikredilmiştir: Ya (işlediği günahlara) tevbe edebilir ya da işlediği kötülüğe karşılık hayır ve iyilik yapma ihtimali vardır.²²⁷¹

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir: “Eğer cümlede bir muzafın hafzedilmiş olduğu varsayılırsa, yani **‘وَلَا شَرُّ الْمَمَاتِ’**/yeter ki ölümün en kötüsü olmasın, hayatın en kötüsüne bile razıyım’ şeklinde anlaşılacak olursa o zaman da manası sahih olmaktadır.”²²⁷²

Öte yandan İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de, *Kitabu'l-Mardâ* kısmında, ömrün kısa olmasının mü'min için bazen daha hayırlı olabileceğine işaret eden rivayetler zikretmektedir. Bunlardan biri de Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alan Enes hadisidir: **“Allah'ım! Hayatta kalmak benim için daha hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Eğer ölüm benim için daha hayırlı ise o vakit canımı al!”**²²⁷³ Üstelik bu hadis Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in **“Mü'minin ömrü, onun sadece hayrını artırır”** lafzıyla rivayet etmiş oldukları Ebû Hureyre hadisiyle de²²⁷⁴ çelişmez. Zira Ebû Hureyre hadisi “çoğunlukla ve genelde,” diğeri de “nadiren gerçekleşen” hususlar olarak yorumlandığında çelişki söz konusu olmayacaktır. İbn Hacer aynı

2270 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 340, h.nr: 7568.

2271 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 301, h.nr: 600.

2272 Gazzî, *İtkân*, I, 308, h.nr: 942.

2273 Buhârî, Merdâ 19, Daavât 30; Müslim, Zikir 10.

2274 Müslim, Zikir 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 288, h.nr: 8174.

zamanda insanın günah işleyen biri olması hâlinde, ömrünün, onun şerrini artırmış olacağı açısından bakıldığında Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in hadisinin izaha muhtaç olarak görüldüğünü ve buna şu şekilde cevaplar verildiğini zikretmektedir: Öncelikle mü'min, (hayatta kaldığı sürece her zaman için) günahlarına kefâret olacak şeyler yapma imkânına sahiptir. Ayrıca bu rivayette geçen genel hükmü (başka rivayetlerle) sınırlama durumu da olabilir.²²⁷⁵ Sonuç itibariyle İbn Hacer'in sözlerinden özetle anlaşılan şudur: Hayat bazen övgüye değer ve hayırlıdır, bazen de tam zıddına dönüşür. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen şu hadisi de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür: **“Ömrü uzun olup ameli güzel olana ne mutlu! Ömrü uzun olup da ameli kötü olana ise yazıklar olsun!”**²²⁷⁶ Ben de bu manayı şu şekilde nazma aktardım:

“Ömür uzunluğu, kulun Rahmân'ın (emir ve yasaklarına)
riayet etmesi hâlinde, iyi ve hayırlıdır.

Aksi hâlde ölüm daha hayırlıdır; zira mutlu/
cennetlik insan doğru yolu bulmuş kişidir.”

۱۵۴۵ - شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُذْعَى إِلَيْهَا الْأَغْنِيَاءُ وَتُتْرَكَ الْفُقَرَاءُ، وَمَنْ تَرَكَ
الدَّغْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

1545- En hayırsız yemek, fakirlerin ihmal edilip zenginlerin davet edildiği düğün yemeğidir. (Meşru bir mazeret olmaksızın) davete gitmeyen kimse, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmiş sayılır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre'den *mevkuf* olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²²⁷⁷ Ayrıca Müslim bunu merfu olarak da rivayet etmektedir. Ancak lafzı şöyledir: **“... Davet edildikleri vakit gelecek olanların çağrılmadığı, buna karşılık gelmek istemeyenlerin çağrıldığı düğün yemekleridir. (Meşru bir mazeret olmaksızın) davete icabet etmeyenler, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmişlerdir.”**²²⁷⁸

2275 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 131.

2276 Bu hadis ileride 1674 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

2277 Buhârî, Nikâh 72; Müslim, Nikâh 108-109; Ebû Dâvûd, Nikâh 1; İbn Mâce, Nikâh 25.

2278 Müslim, Nikâh 110.

Yine Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“En hayırsız yemek, açların engellenip tokların davet edildiği düğün yemeğidir.”**²²⁷⁹ Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin İbn Hacer el-Mekkî'nin *Tuhfe*'sinde ve *en-Nihâye*'deki²²⁸⁰ ibaresi de şudur: **“En hayırsız yemek, fakirlerin ihmal edilip zenginlerin davet edildiği düğün yemeğidir. (Meşru bir mazeret olmaksızın) davete icabet etmeyen kimse, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmiş sayılır.”**²²⁸¹

Şebrâmellî'si'nin *Havâşî'r-Remlî*'de, *Şerhu Elifiyyeti's-Suyûtî*'den, onun da Hafız İbn Hacer'in *Nüket*'inden naklettiklerine göre İbnü's-Salâh şöyle demiştir: “Buradaki **‘Kim davete icabet etmezse...’** diye başlayan cümle, sonuna kadar hadisin bir parçası değil, Ebû Hureyre'nin kendi sözüdür.”²²⁸² Bu noktaya dikkat et.

١٥٤٦ - شَرُّ الْحَمِيرِ الْأَسْوَدُ الْقَصِيرِ.

1546- Eşeklerin en kötüsü siyah ve kısa olanıdır.

Ukaylî'nin İbn Ömer kanalıyla aktardığı bir rivayettir.²²⁸³ İbnü'l-Cevzî bunu *Mevzûât*'ına almakta; ancak Suyûtî bu hususta ona itiraz etmektedir.²²⁸⁴

2279 Aclûnî burada Taberânî'ye ait aynı sahâbîden gelen iki farklı rivayet bulunduğunu belirtse de tespit edebildiğimiz kadarıyla tek bir rivayet söz konusudur. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 159, h.nr: 12754; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 301, h.nr: 601; Gazzî, *İtkân*, I, 309, h.nr: 944) -Çeviren-

2280 Bildiğimiz kadarıyla İbn Hacer el-Heytemî'nin bu isimde bir eseri bulunmamaktadır. İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye* adlı eseri olabileceği zannıyla yaptığımız araştırmada böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

2281 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfe*, VII, 426.

2282 İbn Hacer el-Askâlânî, *en-Nüket alâ kitâbi İbni's-Salâh*, thk. Rebî' b. Hâdî, Medine 1984, II, 529.

2283 Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 235, ravi nr: 1828. Ukaylî, bu hadisin isnadındaki Mübeşşir b. Ubeyd'in hadislerinin uydurma olduğunu; onun hadis uyduran ve yalan söyleyen bir ravi sayıldığını belirtmektedir. (Ayrıca bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 161, ravi nr: 1900; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 433, ravi nr: 7052) -Çeviren-

2284 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 221; Suyûtî, *Leâli*, II, 112. Suyûtî, burada Mübeşşir b. Ubeyd isimli ravinin “münkerü'l-hadîs” biri olduğunu ve hadisinin uydurma kategorisinde sayılmaması gerektiğini ifade eder. Ancak bir önceki dipnotta geçen Ukaylî, İbn Adiy ve Zehebî gibi âlimlerin yaklaşımı da İbnü'l-Cevzî'nin söz konusu değerlendirmesinde yalnız olmadığını göstermektedir. (Çeviren)

١٥٤٧ - شَرُّ النَّاسِ مَنْزِلَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ يَخَافُ لِسَانَهُ أَوْ يَخَافُ شَرَّهُ.

1547- Kıyamet günü en kötü konumda olacak kişi, dilinden yahut serrinden korkulan kişidir.

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Enes'ten rivayet ettiği ve Hicâzî'nin *el-Va'z* adlı eserinde dediği üzere **hasen li-gayrihi** bir hadistir.²²⁸⁵

١٥٤٨ - شَرُّ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ.

1547- İnsanın belası dilindendir.²²⁸⁶

١٥٤٩ - شَرُّ النَّاسِ ذُو الْوَجْهَيْنِ.

1548- İnsanların en kötüsü ikiyüzlülerdir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bu hadis, daha önce “...تَجِدُونَ/tecidûne” başlığı altında geçmişti.²²⁸⁷

١٥٥٠ - شَرَفَ الْمُؤْمِنِ قِيَامُهُ بِاللَّيْلِ، وَعِزُّهُ اسْتِغْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ.

1550- Mü'minin şerefi, gece ibadete kalkması, izzeti ise (kendi elindekiyle yetinerek) insanlara muhtaç olmamasıdır.

Bu rivayet hakkında Sağânî “uydurmadır” demiştir.²²⁸⁸ Ancak *el-Câmiu's-sağîr*'de zikredildiğine göre Ukaylî ve Hafîb bu hadisi, Ebû

²²⁸⁵ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Zemmü'l-ğıybe ve'n-nemîme*, s. 27, h.nr: 82; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 277, h.nr: 5307. Ancak bu hadisin isnadındaki Osman b. Matar isimli ravinin çok zayıf ve münkerü'l-hadîs biri olduğu ifade edilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 279, ravi nr: 1323; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 17, h.nr: 12632; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 53, ravi nr: 5564; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 802, h.nr: 6361) Bu manada Buhârî ve Müslim'de geçen bir rivayette “*insanların en kötüsü, pervasızca sergilediği çirkin söz ve davranışlarından korunmak için insanların kendisini terk edip uzak durduğu kimse olarak*” nitelenmektedir. (Bk. Buhârî, Edeb 48; Müslim, Birr 73) Bu noktada bu ve benzeri rivayetler dikkate alınmak suretiyle ilgili hadisimizin *hasen li-gayrihi* seviyesine çıkartılmış olması muhtemeldir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

²²⁸⁶ Aclûnî bu rivayet hakkında herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Araştırabildiğimiz kadarıyla teknik standartları itibariyle bu rivayetin, bir “hadis” olarak kabulü mümkün sayılmasa da mana açısından dinin temel ilkeleriyle çatışmadığını söyleyebiliriz. (Çeviren)

²²⁸⁷ Bk. 950 no'lu rivayet.

²²⁸⁸ Sağânî, *Mevzûât*, s. 53, h.nr: 79.

Hureyre'den **"Mü'minin şerefî namazıdır..."** lafzıyla rivayet etmişlerdir.²²⁸⁹ Bir rivayette de şöyledir: **"...Gece ibadete kalkması, izzeti ise insanların elindekine göz dikmemesidir."**

Öte yandan Hafız İbn Hacer de Deylemî'nin hadislerinin tahricinde bu ikinci lafzı, Sehl b. Sa'd kanalıyla gelen bir hadis olarak Ebu's-Şeyh ve Ebû Nuaym'a nispet etmektedir. Bu konuda Ebû Hureyre ve İbn Abbâs'tan nakledilen rivayetler de vardır. Dolayısıyla bu hadis hakkında **uydurma** hükmünü vermek tartışmaya açık bir meseledir. Bu nokta iyi düşünülmelidir. Bu hadis ileride **"....عز المؤمن/Mü'minin izzeti..."** diye başlayan rivayette gelecektir.²²⁹⁰

۱۵۵۱ - شَعْبَانُ شَهْرِي، وَرَمَضَانُ شَهْرُ اللَّهِ، وَشَعْبَانُ الْمُطَهَّرُ، وَرَمَضَانُ الْمُكَفَّرُ.

1551- Şabân benim ayım, Ramazan Allah'ın ayıdır. Şabân temizleyip arındırır, Ramazan ise (günahlara) kefârettir.

Deylemî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. İbnü'l-Gars şöyle der: Hocamız Hicâzî "Bu hadis **zayıftır**" demiştir.²²⁹¹ Ayrıca Deylemî bunu Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **"Ramazan ayı, ümmetimin ayıdır; o ayda ümmetimin günahları yanıp kavrulur. Müslüman bir kul, yalan söylemeksizin, temiz ve helâl bir iftarla Ramazan orucunu tutarsa, tıpkı bir yılanın, derisinden sıyrılması gibi günahlarından sıyrılıp çıkar."**²²⁹² Bu hadis ile ilgili hususların bir kısmı daha önce **"...رَجَبُ شَهْرِ اللَّهِ/Recep Allah'ın ayıdır"** rivayetinde geçmişti.²²⁹³

2289 Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 37, ravi nr: 464. Ancak Ukaylî de bu hadisin isnadındaki Dâvûd b. Osman es-Sağrî'yi Evzâî ve diğerlerinden *bâtıl rivayetler aktaran biri* olarak zikretmekte ve örnek olarak da bu hadisi vermektedir. (Çeviren)

2290 Bk. 1731 no'lu rivayet.

2291 İsnadındaki Hasen b. Yahya el-Huşenî isimli zayıf ve metruk bir raviden dolayı hadis zayıf sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 524, h.nr: 1958; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 162; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 222, h.nr: 3746. (Çeviren)

2292 Deylemî, *Firdevs*, II, 356, h.nr: 3592. Bu rivayetin de çok zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 62, h.nr: 1494; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 465, h.nr: 563; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 164-165, h.nr: 47; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 670, h.nr:5400. (Çeviren)

2293 Bk. 1358 no'lu rivayet.

١٥٥٢ - الشَّعْرُ أَحَدُ الْجَمَالَيْنِ .

1552- Saç, iki güzellikten biridir.

Bu hadisi Deylemî, Ali *radıyallahu anh'*dan şu lafızla rivayet etmek-
tedir: **“Biriniz bir kadına dünür gittiğinde güzelliğini sorduğu gibi saçını
da sorsun. Çünkü saç, iki güzellikten biridir.”**²²⁹⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:²²⁹⁵ Zâhir b. Tâhir de bunu
*Humâsiyyât'*ında Enes *radıyallahu anh'*dan rivayet eder. Lafzı da şöyle-
dir: **“Güzel saç, iki güzellikten biridir; Allah Müslüman kişiyi onunla
süsler.”**²²⁹⁶

١٥٥٣ - الشَّعْرُ بِمَنْزِلَةِ الْكَلَامِ، فَحَسَنُهُ كَحَسَنِ الْكَلَامِ، وَفَاحُهُ كَفَاحِ الْكَلَامِ .

**1553- Şiir, söz konumundadır; güzeli, güzel söz gibidir, çirkini de
çirkin söz gibidir.**

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred'*de, Taberânî'nin de Abdullah b.
Amr'dan; Ebû Ya'lâ'nın ise Âişe *radıyallahu anhâ'*dan rivayet ettikleri
bir hadistir. Heysemî “İsnadı hasendir” demiştir. Ancak Hafız İbn Hacer,
bunun Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred'*inde rivayet ettiği bir hadis olduğunu
belirttikten sonra “İsnadı zayıftır” demektedir.²²⁹⁷

2294 Bu rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 262; Suyûtî, *Leâli*, II, 139; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 200; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 123, h.nr: 14; Gumârî, *el-Müdâvî*, I, 351-352; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 114, h.nr:1611 . (Çeviren)

2295 Gazzî, *İtkân*, I, 309, h.nr: 948.

2296 Enes kanalıyla gelen rivayet, Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr'*inde geçmekte, ancak Münâvî rivayetin sahih olup olmadığına dair herhangi bir açıklama yapmamaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 82) Bu noktada benzer bir lafızla Zeyd b. Eslem kanalıyla mürsel olarak gelen, dolayısıyla zayıf sayılan bir rivayet için bk. İbn Abdilberr, *Temhîd*, XXIV, 13; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 799, h.nr: 6358. (Çeviren)

2297 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 299, h.nr: 865; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 350, h.nr: 7696; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 200, h.nr: 4760; Dârekutnî, *Sünen*, V, 274, h.nr: 4308; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 122, h.nr: 13318. Buhârî ve Taberânî'nin Abdullah b. Amr'dan naklettikleri rivayetin ravileri hakkındaki olumsuz tenkitler dikkate alındığında İbn Hacer'in değerlendirmesinin (bk. *Fethu'l-Bârî*, X, 539) daha isabetli olduğu belirtilmiş olmakla birlikte daha başka kanallarla da desteklenmiş olması göz önünde bulundurularak hadisin *sahih* seviyesine yükseldiği vurgulanmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 808-809, h.nr: 447) -Çeviren-

١٥٥٤ - شِفَاءُ أُمْتِي فِي ثَلَاثِ شَرْطَةٍ مِخْجَمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ كَيْفَةِ نَارٍ، وَأَنَا أَنْهَى أُمْتِي عَنِ الْكَيْيِ.

1554- Ümmetimin şifası üç şeydedir: Hacamat aletiyle yapılan kesi yahut bal şerbeti veya ateşle dağlama. Ancak ben ümmetime dağlama işini yasaklıyorum.

Bu hadisi Buhârî ve İbn Mâce, İbn Abbâs'tan “Şifa üç şeydedir” lafzıyla rivayet etmektedirler.²²⁹⁸

١٥٥٥ - الشُّهْرَةُ فِي قَضْرِ الثِّيَابِ.

1555- Gösteriş, elbiselerin (etek kısmını) kısaltmadadır.

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de “Hadis değildir” demiştir. Aliyyü'l-Kârî de Mevzûât'ında şunları söyler: “Hadis olarak sahih değildir. Zira elbisenin etek kısmını kısaltmak, eğer sünnete tâbi olma arzusu yoksa gösteriş sebepleri çerçevesinde yer alır (aksi hâlde yer almaz).”²²⁹⁹

Şa'rânî de *el-Bedrû'l-münîr* isimli eserinde şöyle söyler: Bunlar, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin sözlerindendir. Eyyûb şöyle diyordu: “Bugün gösteriş, elbisenin paçalarını sıvayıp kısaltmaktır.”²³⁰⁰

١٥٥٦ - شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالِ.

1556- Cehâletin çaresi (bir bilene) sormaktır!

İbn Mâce'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhümâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce “إِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ/Cehaletin çaresi kuşkusuz bir bilene sormaktır” rivayetinde geçmişti.²³⁰¹

١٥٥٧ - شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمْتِي.

1557- Şefa'atim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.

2298 Buhârî, Tıb 3; İbn Mâce, Tıb 23.

2299 İbnü'd-Deyba', Temyîz, s. 94; Aliyyü'l-Kârî, Mevzûât, s. 228, h.nr: 250.

2300 Kanaatimizce sünnet anlayışımız açısından önemli bir yaklaşım sayılan bu sözün tam metni Dîneverî'nin *Mücâlese* adlı eserinde (bk. V, 110) şu şekilde geçmektedir: Abdurrezzâk b. Hemâm'ın rivayetine göre Ma'mer şöyle anlatır: Eyyûb es-Sahtiyânî'nin (ö. 131 h.) elbisesinin neredeyse yere değdiğini görünce ona bunun sebebini sordum. Şu cevabı verdi: “Şüphesiz geçmişte gösteriş, elbisenin eteklerinin uzatılması şeklindeyken, bugün için sıvanıp kısaltılması tarzına dönüşmüştür.” (Çeviren)

2301 Bk. 646 no'lu rivayet.

Tirmizî ve Beyhakî'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim bunu **sahih** saymış, Tirmizî **"Hasen-sahih-gariptir"** demiş; Beyhakî ise **"İsnadı sahihtir"** değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca Beyhakî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Huzeyme bu hadisi Enes'ten başka bir tarikla rivayet etmişlerdir.²³⁰² Keza Beyhakî ve İbn Huzeyme'nin yine daha başka bir kanalla Enes'ten naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **"Şefaât, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir."**²³⁰³

Ayrıca sadece Beyhakî'nin Mâlik b. Dînâr kanalıyla Enes'ten naklettiği bu hadisin şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: (Allah Rasûlü daha sonra) şu âyeti okudu: **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, günahlarınızı örter ve sizi yüce bir makama yerleştiririz."**²³⁰⁴ Yezîd er-Rakâşî kanalıyla Enes'ten gelen rivayetin lafzı da şöyledir: **"Ey Allah'ın Rasûlü! Kime şefaât edeceksin?"** diye sorduk. Şöyle buyurdu: **"Ümmetimden büyük günah işleyen, çok büyük cürümlere bulaşan ve (haksız yere) kan döken kimseler içindir."** Ziyad en-Nümeyrî kanalıyla Enes'ten gelen rivayet de şöyledir: **"Şüphesiz şefaâtım yahut şefaât, büyük günah işleyenler içindir."**

Öte yandan İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Hâkim ve Beyhakî'nin Câbir kanalıyla rivayet ettikleri hadis de başlıktaki hadisle aynı lafızdadır. Ayrıca Muhammed b. Sâbit, Tayâlisî'nin rivayetine şunu ilave etmektedir: Câbir dedi ki: **"Büyük günah işleyenlerden olmayan bir kimsenin şefaâtle ne işi olabilir?"**²³⁰⁵ Yine Velîd b. Müslim'in, Züheyr'den rivayetinde şöyle bir ziyade mevcuttur: **"Bu da nedir ey Câbir?"** dedim. Şu karşılığı verdi: **"Evet ey Muhammed! Kimin iyilikleri kötülüklerinden fazla gelirse, işte hesaba çekilmeden cennete girecek olan odur. Kimin de iyilikleriyle kötülükleri aynı seviyede olursa, bu da kolay bir şekilde hesaba çekilir sonra da cennete girer. Asıl şefaât, kendini günahlara batırıp mahvetmiş ve günahların ağırlığı altında beli bükülmüş kimseler için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şefaâtidir."**

2302 Ebû Dâvûd, Sünnet 23; Tirmizî, Kıyamet 11; İbn Mâce, Zühhd 37 (Câbir rivayeti); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 439, h.nr: 13222; İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, thk. Abdülazîz b. İbrahim eş-Şihvân, Riyad 1994, II, 652; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 387, h.nr: 6468; Hâkim, *Müstedrek*, I, 139-140, h.nr: 228-232; Beyhakî, *el-Ba's ve'n-nüşûr*, s. 55, h.nr: 1.

2303 İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, II, 653.

2304 Nisâ 4/31. Bk. Beyhakî, *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîl'r-reşâd alâ mezhebi's-selef ve ashâbi'l-hadîs*, thk. A. İsam el-Kâtib, Beyrut 1401, s. 202. (Çeviren)

2305 Ebû Dâvûd *et-Tayâlisî*, *Müsned*, III, 250, h.nr: 1774.

Aynı şekilde Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da bu hadisi Şa'bî tarikiyle Ka'b b. Ucre'den rivayet etmektedir. Söyle ki: Ka'b şöyle demiştir: “Ey Allah'ın Rasûlü! Şefaât (kim içindir?)” dedim. Allah Rasûlü **“Şefaâtım, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir”** buyurdu. Abdurrezzâk da bunu Tâvus kanalıyla merfu olarak, tıpkı başlıktaki rivayetin lafzı gibi nakletmekte, ilave olarak sadece **“kıyamet günü”** ibaresi yer almaktadır. Beyhakî bu rivayet için “Bu, mürsel ve **hasendir**” demiştir. Bu durum, söz konusu lafzın tâbîin tabakası arasında meşhur olduğunu göstermektedir. Daha sonra Huzeyfe b. Yemân'dan rivayet edildiğine göre, Huzeyfe bir adamın “Allah'ım! Beni, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şefaatine mazhar olanlardan eyle!” diye dua ettiğini işitir. Bunun üzerine Huzeyfe şöyle der: **“Gerçekte Allah, mü'minleri, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şefaatine ihtiyaç hissetirmez. Ancak şefaât, mü'min yahut Müslüman günahkârlar içindir.”**²³⁰⁶ Diğer yandan Hatîb de bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şefaâtım, ümmetimden günahkâr olanlar içindir. Hem de Ebu'd-Derdâ'ya rağmen, zina etse de hırsızlık yapsa da!”**²³⁰⁷

۱۵۵۸ - الشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ تَعْظِيمٌ لِأَمْرِ اللَّهِ - وَفِي لَفْظِ لَوْجِهِ اللَّهُ.

1558- Allah'ın yarattığı varlıklara karşı şefkat Allah'ın emrine hürmettir -bir lafza göre: Allah rızası içindir.-

Sehâvî *Makâsîd*'da bu rivayetle ilgili olarak “Bu lafızla bilmiyorum. Ancak manası sahihtir” demiştir. Aliyyü'l-Kârî de şunları söylemektedir: Bu söz hocaların birine aittir. Nitekim şöyle demiştir: “Meselenin özü şu iki şeye dayanır: Allah'ın emrine hürmet ve Allah'ın yarattığı varlıklara şefkat.” Necmüddîn el-Gazzî de “Hadis değildir” demiştir.²³⁰⁸

۱۵۵۹ - الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ.

1559- (İman nasip olmayan) bedbaht insan, henüz annesinin karındanayken bedbaht olandır.

Bu hadis daha önce “...السَّعِيدُ”/ **Bahtiyar insan**” rivayetinde geçmişti.²³⁰⁹

2306 Beyhakî, *İ'tikâd*, s. 203. Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 304-314, h.nr: 606.

2307 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 315, ravi nr: 367.

2308 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 315, h.nr: 607; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 226, h.nr: 245; Gazzî, *İtkân*, I, 310, h.nr: 953.

2309 Bk. 1475 no'lu rivayet.

١٥٦٠- الشُّكْوَى لِغَيْرِ اللَّهِ مَذْلَّةٌ.

1560- Allah'tan başkasına şikâyet arzetmek zillettir.

Bunun bir hadis olduğuna vâkîf olamadım. Ayrıca mutlak manada anlaşılmamalıdır.

١٥٦١- شُمُوا النَّزْجِسَ، فَإِنَّ فِي الْقَلْبِ حَبَّةً مِنَ الْجُنُونِ وَالْجَذَامِ وَالْبَرَصِ، لَا يَنْقُطِعُهَا إِلَّا شَمُّ النَّزْجِسِ.

1561- Nergis koklayın! Çünkü kalpte delilik, cüzzam ve alaca hastalığının bir tohumu vardır ve bunu kurutabilecek tek şey nergis koklamaktır.

Taberânî'nin Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh'* dan rivayet ettiği bir hadistir.²³¹⁰ Suyûtî de *el-Makâmâtü'r-reyhâniyye*'de şöyle demektedir: "Ravisi, hadis ilminde *mukıll* ve *müflis* olmayan bir hadistir."²³¹¹

١٥٦٢- الشُّكْرُ فِي الرَّجْهِ مَذْمُومَةٌ.

1562- Yüze karşı teşekkür etmek (aslında) bir kınama ve yergidir.

2310 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Taberânî'de değil Deylemî, *Firdevs*, II, 354, h.nr: 3588'de geçmektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

2311 "Mukıll ve müflis" tabirleri, hadis ilmiyle meşgul olmamış; elinde maktu yahut mürsel rivayetler, hikâye ve kıssalar bulunmasına karşılık müsned rivayetlerin çok az olduğu kimseler için kullanılır. Ancak bazen de mutlak manada kullanıldığında diğer çokça rivayetleri bulunan meşhur raviler gibi olmayan kimse anlamında "müflis" de denilmektedir. (Bk. Ebu'l-Hasen Mustafa b. İsmail, *Şifâu'l-alîl bi elfâzi ve kavâidi'l-cerhi ve't-ta'dîl*, Kahire 1991, s. 336) Şu da var ki buradaki "mukıll" ifadesi, *Keşfü'l-hafâ*'da "illetli" anlamına "muall" olarak kaydedilmiştir. Ancak kaynak gösterdiği Suyûtî'nin *Makâmât*'ının basılı nüshasında kelime bahsettiğimiz şekildedir ve ibarenin akışına uygundur. (Bk. Suyûtî, *Makâmât*, thk. A. Gaffar Süleyman el-Bündarî - M. S. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1986, s. 85) Üstelik Suyûtî'nin bu değerlendirmesi bu rivayet hakkında sıhhat bakımından bir hüküm ifade etmemektedir. Nitekim diğer eseri *el-Leâliu'l-masnûa* isimli eserinde ele aldığı bu rivayetin İbnü'l-Cevzî tarafından uydurma olarak nitelendirilmesine teknik açıdan itirazda bulunmakla birlikte "münker bir hadis" olduğunu kabul etmektedir. (Bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 232. Rivayetin uydurma olduğunu vurgulayan kaynaklardan bazıları için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 61; İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, II, 276, h.nr: 34; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 130; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 486; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 196, h.nr: 3) -Çeviren-

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de "Hadis değildir" demiştir.²³¹² Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söyler:²³¹³ Sıradan bir söz olup mutlak manada anlaşıldığı zaman doğru değildir. Ancak teşekkür edilen kimse, o teşekkürü hak edecek bir vasfa sahip biri değilse yahut teşekkür edildiği zaman bir gurur yahut kibre kapılıyorsa işte o vakit bu söz onlar için geçerli sayılabilir. Nitekim şu hadislerde de bu hususa işaret edilmiştir: (Allah Rasûlü, huzurunda bir adamı öve öve bitiremeyen birine hitaben **"Evyah! Arkadaşının boynunu kopardın"**²³¹⁴ buyurmuş; diğer bir hadiste de **"Bir fasık övüldüğü zaman Arş titrer"**²³¹⁵ buyurmuştur.

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler:²³¹⁶ Bu söz hadis değildir. Ayrıca mutlaka manada anlaşılmamalıdır. Nitekim bir hadiste **"Bir mü'min yüzüne karşı övüldüğü zaman kalbindeki iman büyüüp serpilir"** buyrulur. Bunu Taberânî ve Hâkim, Üsâme b. Zeyd kanalıyla rivayet etmektedirler.²³¹⁷

Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı şöyledir: **"يُؤْذَنُ فِي الْوَجْهِ مَذْمَةً/Yüze karşı teşekkür etmek bir kınama ve yergidir."** Aynı şekilde şu lafızla da meşhur olmuştur: **"شُكْرُ الْإِنْسَانِ فِي وَجْهِهِ مَذْمَةٌ/İnsanın yüzüne karşı teşekkür etmek bir kınama ve yergidir."**

١٥٦٣ - الشُّؤْمُ سُوءُ الْخُلُقِ.

1563- Hayırsızlık ve uğursuzluk kötü ahlaktır.

Ahmed b. Hanbel'in **zayıf** bir isnadla Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²³¹⁸ İbnü'l-Gars şunları söylemektedir: Ahmed b. Hanbel bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Aynı şekilde Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta ve Ebû Nuaym *Hilye*'de buna

2312 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 94.

2313 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 316, h.nr: 609.

2314 Buhârî, Edeb 54; Müslim, Zühd 65-66.

2315 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 511, h.nr: 4544.

2316 Gazzî, *İtkân*, s. 310, h.nr: 955

2317 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 170, h.nr: 424; Hâkim, *Müstedrek*, III, 690, h.nr: 6535.

2318 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 99, h.nr: 24547; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 334, h.nr: 4360; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 378, h.nr: 7659; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 103. Hadisin **zayıf** olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 930, h.nr: 2; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 25, h.nr: 12698; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 253, h.nr: 105; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, II, 207-208, h.nr: 793. (Çeviren)

Câbir hadisi olarak yer vermektedirler. Ayrıca Dârekutnî, *el-Efrâd*'da Câbir kanalıyla rivayet ettiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Hayırsızlık ve uğursuzluk nedir?" diye sorulduğunda (Allah Rasûlü'nün) cevaben bu sözü söylediğini zikretmektedir. Hocamız Hicâzî de "**Sahih li-gayrihi** bir hadistir" demiştir.²³¹⁹ (İbnü'l-Gars'dan yaptığımız alıntı) özetle burada sona erdi.

Ancak *el-Camiu's-sağîr*'de Ebû Nuaym'da geçen rivayet Âişe *radıyallahu anhâ*'ya nispet edilmektedir. Münâvî de rivayet için "Hadis **zayıftır**" demiştir.²³²⁰

١٥٦٤ - الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثِ الْمَرْأَةِ، وَالْذَاَرِ، وَالْقَرْسِ.

1564- Hayırsızlık ve uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve attı.

Buhârî'nin, *Sahîh*'inde "ثلاث/üç şey" lafzını zikretmeksizin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Buhârî bunu Sehl b. Sa'd es-Sâidi'den şu lafızla nakletmektedir: "**Eğer bir şeyde hayırsızlık ve uğursuzluk varsa, bu, evde, kadında ve attadır.**"²³²¹ Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'in zeylinde "**Hayırsızlık ve uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, meskende ve evde**"²³²² lafızıyla aktardıktan sonra İbn Ömer kanalıyla gelen bir

2319 Hadisin zayıf olmasına rağmen hangi gerekçelerle *sahih li-gayrihi* seviyesine yükseltildiği meselesi izaha muhtaçtır. (Çeviren)

2320 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 183.

2321 Buhârî, Cihâd 47, Nikâh 18; Müslim, Âdâb 116.

2322 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasındaki lafız böyledir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu metin, İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inin basılı nüshasında da bu lafızla yer almaktadır. İbn Adiy, bu hadisle ilgili teknik problemlere işaret etmekle birlikte, burada "mesken" ile "ev (ed-dâr)" kelimelerinin aynı manaya geldiği hususu ele alınmış değildir. (Bk. İbn Adiy, *a.g.e.*, V, 357-358) Kanaatimizce burada "binek hayvanı" anlamına gelen ve "الدابة/ed-dâbbe" olarak yazılması gereken kelime, muhtemelen yazım benzerliğinden dolayı yanlışlıkla "الذَّار/ed-dâr" olarak kaydedilmiştir. Nitekim gerek Suyûtî'nin kaynak gösterdiği Tirmizî'nin *Sünen*'inde, gerekse Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inin basılı nüshasında, bu kelime dediğimiz şekilde "الدابة/ed-dâbbe" olarak geçmektedir. (Bk. Tirmizî, Edeb 58; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 198, h.nr: 229. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 104, h.nr: 8406) İbn Adiy de ilgili rivayeti bizzat Ebû Ya'lâ'nın isnadıyla aldığına göre, onun eserinde geçen hatanın bir istinsah yahut tahkik hatası olduğu kesinleşmektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

rivayet olarak bunu Tirmizî ve Nesâî'ye nispet etmektedir.²³²³ İbn Hacer el-Askalânî de şunları söylemektedir: Ebû Zer el-Herevî, Buhârî'den şunu nakletmiştir: "Atın hayırsız ve uğursuzluğu inatçı, aksi olmasıdır. Kadının hayırsız ve uğursuz oluşu ahlâkının kötülüğüdür. Evin hayırsız ve uğursuzluğu da komşusunun kötü olmasıdır." Başkaları da şöyle demiştir: "Atın hayırsız ve uğursuzluğu üzerinde gazveye/cihada çıkılmamış olmasıdır. Kadının hayırsız ve uğursuzluğu çocuk doğurmamasıdır. Evin hayırsız ve uğursuz oluşu ise dar olmasıdır."²³²⁴ Ayrıca kadının hayırsız ve uğursuzluğu için "mehir miktarının yüksek olmasıdır" denilmiştir

Öte yandan Taberânî'de geçen Esmâ hadisi de şöyledir: **"Şüphesiz kötü ev, kötü kadın ve kötü binek kişinin dünyadaki mutsuzluklarından-
dır."** Bu hadiste ayrıca şu ifadeler de yer almaktadır: **"Evin kötülüğü, kul-
lanım alanının darlığı ve komşularının çirkef oluşudur. Bineğin kötülü-
ğü de sırtına binmeyi engellemesi ve huysuzluğudur. Kadının kötülüğü
ise rahminin kısır ve ahlâkının fena olmasıdır."**²³²⁵ Ahmed b. Hanbel'de geçen, İbn Hibbân ve Hâkim'in de **sahih** kabul ettikleri Sa'd b. Ebî Vakkâs hadisinde de şu ifadeler geçmektedir: **"Üç şey Âdemoğlu'nun mutluluk
sebeplerindendir: Saliha bir kadın, iyi bir ev ve iyi bir binek. Üç şey de
Âdemoğlunun mutsuzluk sebeplerindendir: Kötü bir kadın, kötü bir ev
ve kötü bir binek."** İbn Hibbân'ın bir rivayetinde **"Uysal bir binek ve ge-
niş bir ev"** lafzı geçmektedir.²³²⁶ Hâkim'in bir rivayetinde ise şöyle buyuru-

2323 Tirmizî, Edeb 58; Nesâî, Hayl 4.

2324 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 62.

2325 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XXIV, 153, h.nr: 395. Heysemî, bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler olduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 105, h.nr: 8411) Tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayetin sıhhati teknik bakımdan şüphelidir. Üstelik kadının kötü olma sebeplerinden biri olarak "kısır"lıktan söz edilmesi de ayrıca sorunlu gözükmektedir. Zira kısırlık kulların hiçbir şekilde müdahalesi bulunmayan, tamamen Yüce Allah'ın takdiri ve iradesine bağlı bir husustur. Bu husustaki âyetin hükmü gayet açıktır. (Bk. Şûrâ 42/50) Ayrıca Allah Rasûlü de hac niyetiyle yola çıkan Hz. Âişe'nin, hayız olduğu için bu vazifeyi yerine getiremeyeceği endişesiyle ağladığını görünce, kendi iradesiyle ilgisi olmayan bu özel hâline dair: **"Bu, Allah'ın, Âdem'in kızları için takdir buyurup yazdığı bir şeydir..."** buyurduktan sonra ne yapması gerektiğini ona anlatmıştır. (Bk. Buhârî, Hayız 1) Kısır olma durumu da hayız olma meselesinden farklı olmadığına göre, bunun kadının kötülüğüne dair bir alamet olarak gösterilmesi de doğru değildir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

2326 Daha önce benzer bir lafızla 308 no'lu rivayet olarak geçen bu hadisin yer aldığı

lur: “Üç şey mutsuzluk sebeplerindendir: Gördüğün zaman rahatsız olduğun, dilinden kurtulamadığın kadın. Vurmaya kalktığında seni yoran, kendi hâline bıraktığında da seni eş dostuna bir türlü kavuşturmayan uyuşuk binek. Üçüncüsü de kullanım alanları az ve dar olan ev.”²³²⁷

١٥٦٥ - شَهَادَةُ الْمَرْءِ عَلَى نَفْسِهِ بِشَهَادَتَيْنِ.

1565- Kişinin kendi aleyhindeki şahitliği iki şahitlik sayılır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Hadis değildir. Ancak ikrar/itiraf açısından bakıldığında manası sahihtir.”²³²⁸ Aynı yaklaşım Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde de geçmekte, ayrıca şöyle bir ilave bulunmaktadır.²³²⁹ Bir adam Kadı Şureyh'in yanında suçunu itiraf ettikten sonra bunu inkâr eder. Buna rağmen Kadı, adamın aleyhinde bir karar verir. Bunun üzerine adam “Kim benim aleyhimde şahitlik etti ki?” diye sorunca Kadı şu cevabı verir: “Teyzenin kız kardeşinin oğlu!”²³³⁰ Aynı hüküm şu rivayet için de geçerlidir: “Kişinin kendi aleyhindeki şahitliği yetmiş şahitlik sayılır.” Bunun da bir aslı yoktur. Ancak bir mübalağa olarak yorumlanabilir.²³³¹

kaynaklar için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 55, h.nr: 1445; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 340, h.nr: 4032; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 388; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 102, h.nr: 9109. Hadisin *sahîh* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 28, 246, h.nr: 2948, 3887-3888; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 163, h.nr: 13532; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 571, h.nr: 282. (Çeviren)

2327 Hâkim, *Müstedrek*, II, 175, h.nr: 2684. Hâkim, bu hadisin isnadının *sahîh* olduğunu belirtmektedir. Burada Aclûnî'nin, bu ikinci paragraftaki rivayetleri, ilk paragrafta yer alan “kadın, at ve evdeki hayırsızlık ve uğursuzluğu” ile ilgili hadisleri nasıl anlamak gerektiğini göstermek için sıraladığı anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla daha önce İbn Hacer'in yorum ve yaklaşımı da böyledir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 138) İbn Hacer ayrıca Hz. Âişe'nin, Ebû Hureyre'nin kadın, at ve evin hayırsız ve uğursuzluğuna dair hadisi aktarmasına şiddetli bir tepki gösterdiğini de aktarır. Çünkü Hz. Âişe'ye göre bu, Yahudilere veya cahiliye dönemi insanlarına ait bir inanış ve yaklaşım biçimidir. Ancak İbn Hacer, Hz. Âişe'nin bu tepkisinin bir manasının olmadığını, zira başka sahâbîlerin de Ebû Hureyre gibi bu hadisi rivayet ettiklerini belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 61) -Çeviren-

2328 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 227, h.nr: 248.

2329 Gazzî, *İtkân*, I, 313, h.nr: 959

2330 Yani bizzat sen!

2331 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 227, h.nr: 248.

١٥٦٦ - شَهَادَةُ الْبِقَاعِ لِلْمُصَلِّي .

1566- Mekânların, (üzerlerinde) namaz kılan kişinin lehine şahitlikte bulunması.

Bu rivayeti Ebu's-Şeyh, *es-Sevâb* adlı eserinde Ebu'd-Derdâ ve diğer sahâbe ve tâbiînden nakletmektedir. Ebu'd-Derdâ şöyle der: “Her bir küçük taş ve ağacın yanında Allah'ı zikredin. Belki de kıyamet günü gelip lehinize şahitlikte bulunur.”²³³² İbn Ömer de şöyle demiştir: “Yeryüzünde bir tümseğin üzerine yahut taşlarla inşa edilmiş bir mescide gelip de namaz kılan hiçbir Müslüman yoktur ki yeryüzü ona şöyle hitap etmiş olmasın: ‘Allah'ın arzında, O'ndan niyazda bulun ki bu arz, Allah'a kavuştuğun günü senin lehine şahitlik etsin.’” İbnü'l-Mübârek'in rivayetine göre Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: “Kim bir ağaç yahut taşın yanındaki mekânda secde ederse, (o ağaç veya taş) kıyamet günü Allah katında onun lehine şahitlikte bulunur.”²³³³

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de buraya kadar geçen rivayetlerin çoğunu zikrettikten sonra şunları söylemektedir:²³³⁴ Derim ki: Merfu hadislerde bundan daha kapsamlısı mevcuttur. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve Hâkim'in yanı sıra İbn Cerîr, İbnü'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin, tefsirlerinde Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri ve Tirmizî ile Hâkim'in **sahih** saydıkları bir hadise göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“O gün (arz), haberlerini anlatacaktır”**²³³⁵ âyetini okuduktan sonra **“Haberlerinin ne olduğunu bilir misiniz?”** diye sorar. Sahâbîler “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” derler. Bunun üzerine şöyle buyurur: **“(Arzın) haberleri, yerin, her erkek yahut kadının kendi üzerinde yaptığı şeye dair şahitlikte bulunması ve ‘Şunları, şunları yaptı’ demesidir. İşte haberleri budur.”**²³³⁶ Taberânî de Rabîa el-Cüraşî'den şunu rivayet etmiştir: **“Yere karşı temkinli ve tedbirli olun. Çünkü o sizin ananızdır. Onun üzerinde hayır yahut şer işlemiş hiç kimse yoktur ki yer, onun habercisi**

2332 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I, 388; Ebu's-Şeyh, *el-Azame*, V, 1713.

2333 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed*, II, 114.

2334 Gazzî, *İtkân*, I, 310-311, h.nr: 957.

2335 Zilzâl 99/4.

2336 Tirmizî, Kıyâmet 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 455, h.nr: 8867; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 342, h.nr: 11629; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 360, h.nr: 7360; Hâkim, *Müstedrek*, II, 281, h.nr: 3012.

olmasın.”²³³⁷ Atâ el-Horasânî de şöyle demektedir: “Yeryüzünün herhangi bir bölgesinde Allah’a bir secde etmiş hiçbir kul yoktur ki o bölge, kıyamet günü onun lehine şahitlikte bulunmuş ve öldüğü gün arkasından ağlamış olmasın.” Sevr b. Yezîd’in rivayetine göre Hüzeyl’in azadlı bir kölesi de şunu söylemiştir: “Yeryüzünün bir bölgesinde alnını secdeye koyan hiçbir kul yoktur ki, o yeryüzü kıyamet günü onun lehine şahitlikte bulunmuş ve öldüğü gün arkasından ağlamış olmasın.”²³³⁸

2337 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, V, 65, h.nr. 4596.

2338 İbnü’l-Mübârek, *ez-Zühed*, I, 113-115; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 197. Buraya kadarki sahâbe ve tâbiîn sözleri için ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 318-319, h.nr: 610. (Çeviren)